

188.

110

d/110

COMMENTARIUS IN APOSTOLORVM ACTA

M. IOANNIS MALCOLMI, SCOTI

ECCLESIAE PERTHANÆ MINISTRI
IN IERNIA, SCOTIÆ, PERSPICUUS,
AC ANALITICVS, NOTIS, LOCISQVE SACRARVM

literarum appositis illustratus, nec non historiarum ad rem accommoda-
tarum inductione, & applicatione locupletatus: Denique observa-
tionibus multis, ut videre erit ab aliis interpretibus haud
animadversis, quod sciam exornatus.

Nunc primum in lucem editus.

Malam conscientiam non sanat præconiam laudantis,
Nec bonam vulnerat convitiantis opprobrium.

August.

Conscientia bona immota habet e sensiam adversa omnes calumnias.

Judicium melius posteritatis erit.

Quarta editio.

MIDDELBURGI ZELANDORUM,

Apud Viduam & Hæredes *Simonis & Mouterti*, Typogr. Ord. Zel. Anno 1634

2

14

11

0

10

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

100

PRÆLVSTRISSIMO, POTENTISSIMO, ET AVGVSTISSIMO,
BRITANNIÆ MAGNÆ,
FRANCIÆ, HIBERNIÆ,
 & circumiacentium Insularum Regi
 Religionis veræ professori, & inuictō pro-
 pugatori *IACOBO VI.* Gratiam, pa-
 cemque per **CHRISTVM.**

ICET Christiano homini
 ad thronum gratiæ prostrato,
 vt homini vermi, reiꝫ; futili,
 atque caducæ diuinam, supre-
 mamꝫ; Maiestatem voce hu-
 mili, sed fideli compellare: li-
 cebit mihi submisso subordi-
 natæ Maiestati tuæ secundum
DEVM seruo addictissimo

pauca profari bonâ cum veniâ.

Diu, multumꝫ; animi pende-
 bam (R. Augustifs.) sub
 cuius nomine tenuis, & exilis hæc
 lucubratiuncula in
 Apost. Acta in vulgus emanaret:
 Tandem aliquando
 rationibus vltro, citroꝫ;que
 habitis summam facio cogi-
 tationum mearum, statuoꝫ; etiam
 reluctante indignitate, & tenuitate
 mea Regiæ Maiestati multo maxime

PRÆFATIO.

eximiæ de me optimè meritæ, & semper bene sentienti hoc parvū opusculum animi mei, syncerè affecti *τεκμήριον* nuncupare hisce rationibus adductus, si videtur Mⁱ R^x I. Quia eruditorum opellæ calumnijs maleuolorū impetitæ, atq; exagitatæ sub auspicijs M^s R^x patrocinium, & præsidium semper sint sortitæ: & cùm illustris, M^s R^a opera iudiciosè ædiderit, dico, quod res citra assentationem quam ex animo odi, vt illud in Bellarminum balatronem, sicuti carmina nostra pro honore Regis tuendo ostendunt, quorum nonnullis epigrammata nostra sunt præfixa de aliorum laboribus optimè iudicare possit, quamuis nonnulli vitilitigent, & quæ facimus, calumnientur omnia, sub ælis clementiæ tuæ, vt vt sint exigua, tanquam in asylo conquiescent. Vnde exoritur, exurgitq; solamen nobis, vt & ex illo Augustini dicto ad lit. petiliani, Malam conscientiam non sanat præconium laudantis, nec bonam vulnerat conuittantis opprobrium. Et Nazianz. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις ὡς τὸ λαλεῖν τ' ἀλόγιστα καὶ μάλιστ' ἐὰν τύχωσιν, ὑπ' ἐνοιας τίθῃ ἡ μίσους ἐλκόμενοι ὑφ' ὧν καὶ φίλη κλέπεσθαι ὡς τὰ πόλλα ἢ ἀληθεῖα: Nihil enim mortalibus tam iucundum, quam de rebus alienis garrire, idquæ præsertim si beneuolentiâ quadam, vel odio trahantur, quibus affectus veritas, vt plurimum labefactari, ac surripri solet. At Maiestat. Regia erudita, politaque de exiguis ingeniorum piorum laboribus syncerè

P R Æ F A T I O.

rè conantium, & contendentium veritatis ergò in hunc vsq; diem præclarissimè autumavit: foetusque studioforum etiam immaturos, præcocesque fructus æquâ lance trutinatos fouit, atq; promouit ἡ ἀρετὴν ἐπαυῶν, ἡ δέον ἐπάνα. Huc accedit, vt animi mei erga Maiestatem Regiam pijssimè affecti propensionem declararem: idque meritissimè, cum semper verbis, nonnunquam factis Maiestatis Regiæ beneuolentia in me iteratis vicibus fuerit manifestata: Nam me Regentem Andreapoli in collegio Leonardino Maiestat. Regia non modo promouere, atque euehere constituit: sed primarij officio honorifico exornatum iussit, amplioribus beneficijs me ornatura, si rerum mundanarum, honorumve cupiditas me tuentem diuina, & aspirantem ad cœlestia tenuisset: possum sine fuce dicere optimo in me vsque animo, & iam adhuc eodem sat scio, quicquid charitonij garriant: Quod diuinâ gratiâ valeo peragam, precibus cum priuatis, tum publicis pro cōcione Deo nuncupandis in Maiestatis Regiæ gratiam, honoremque continuandum, amplificandumque, vt hætenus non defui D. g. non deero, inque coniugis Reginæ Sereniss. Caroliq; Principis spei optimæ vsurum, filiaque in matrimonium traditæ præclarissimo Principi Palatino Electori Primario precum etiam nostrarum fructum percepturo, hoc munus obire, Domino

P R Æ F A T I O.

dante, non intermittam. Nulla ætas me immemorem
κατωρθώματου arguerit. Per me fateor stetit: quod gratiæ
Regiæ insignia non sint adeo, in me conspicua: Etenim
reluctante conscientia luce verbi diuini collustratâ non
audeo pace M^s R^e dixerim, vel tantillū admittere. Præ-
terea, cum nō detur occasio cōueniendi M^m R^m hac epi-
stola animū meum testatū facere volui, & quid sentia è
re M^s R^e indicare. Quo in statu versetur Christi Ecclesia
nouit M^s R^a resq; publica quibus Rex nutritius, pater, ci-
uisq; esse debet: In hoc maximè euigilarent curæ, & co-
gitationes Regiæ, vt Dei patris gloria per Spiritum S. in
sanctorū cœtu renideat, sancta que illa Ecclesia libertate
freta efflorescat, iuxta que diuinam voluntatem, supra
quam non est sapiendū gubernetur. Sub auspicijs M^s R^e
gliscebatur, etiâ sufflammante Satana, eiusq; organis relu-
ctantibus Ecclesia Scotiana: Domino dâte, & florebit,
atq; ad posteritatē Euangelij pura, pura lux propagabi-
tur: disciplina etiâ illæsa conseruabitur. Viri pij, doctiq;
pro Regis salute, honore, atq; emolumento decertantes
operâ nauauere insignē, vt cum Ecclesia dilecta Christi
sponsa præclare ageretur, rei que publicæ omni modo
sancto, honoriq; R. consuleretur, quos M^s R^a reduces cū
venia esse iubeat, atque propetret, vti suo loco in ecclesia
gaudeat M^s R^a: hostibusq; veritatis insultantibus. propter
distractiōē, imò exultantibus obuiam eatur: sacrosan-
ctaque

PRÆFATIO.

Quæque Dei veritas inuiolata cōseruetur, omnibusq. suis
 numeris absoluta nimirū Doctrina sacramētis, discipli-
 na illibata, atque intemerata ad posteros transmittatur.
 gloriātur plurimū, atque gestiunt Antichristiani Regni
 athletæ, quod Regis animus, vt falso putant, in pios, do-
 ctos, syncerosq; viros videri possit paulo remissior, falso
 inquā, quia, vt Meluinus, alijq; pij & eruditi verè Regē
 deamant: sic pius Rex, ac Christianus hosce Christi cor-
 poris mystici mēbra haud dubiè diligit. Rogatam hu-
 millimè velim, vtinam exoratā R^m M^m atque obsequen-
 ter, vt hæc gloriandi, exultandiq; hostibus omnis præ-
 cidatur occasio, ac penitus tollatur. Regiam Clementiā,
 quæ iram præcipitem téperat suppliciter imploro, vt,
 quos intelligo reuocentur, patrij soli libertate fruantur,
 authoritate, & gratiā Regis Clementissimi redimiantur,
 sic cū & Ecclesiā, reque publicā optimè agi existi-
 mandum est, dico quod res est pace M^s R^a citra cunctā
 supparasitationem faceßat omnis illa multum frequen-
 tata, atque à plerisque vsurpata impura adulandi ratio
 præsertim ab hominibus indoctis, qui honori, quæ-
 stuique suo magis, quam regię gloriæ, commodōve
 inuigilant, ac velificantur, quibus auerruncatis, atque
 ademptis Regię Maiest. nō sunt deseruituri: Cum fide-
 les, pijque Dei serui *διὰ τὴν σωτηρίαν* sine honore, sine lu-
 cro probè, & sanctè in Reg. Maiest. officio defungentur.

Dicam

P R Æ F A T I O.

Dicam candidè & in bona conscientia huius farinae sum-
 mines, qui quæstui inhiant, ad iucundissimum Regis
 aspectum vultumque placidum non esse admittendos,
 neque in officia surrogandos: sed viros pietate insignes,
 sanctitate probatos, vitæ integros, Ecclesiæ, honori que
 R. sincère consulentes assumendos, & cooptandos. Fas
 sit verū dicere, cū veritas non quærat angulos: existūt
 egregij viri summâ obseruantiam secundū Deum R^m M^m
 colentes, quibus R. præsentiam interdicitur, qua, si fruerē-
 tur, & se probarent R^x Mⁱ, causamque, cui strictè, arctè que
 adherent iuxta reuelatam Dei voluntatem. Cū ver-
 bum sit sat sapienti, non opus est multis præsertim pru-
 dentis. Mⁱ R^x. Proinde finem faciã, Deum immortalem
 præpotentemque; enixè precor, vt M^m R^m donis quotidie
 spiritualib. imbuere, exornare beate, ac decorare pergat
 his in terrarū solis, vt piè, & æquè gubernet sempiterna
 benedictione Serenis. Reginam serenet, Carolum Prin-
 cipem spei præstantis. Spiritus S. gratia redimiat, & vsq;
 tueatur, filiamque Charis. Præclaris. Principi Palatino
 collocatam conferuet incolumem, proleque multa det
 beatã: Et tandem omnibus, rebus humanis exemptis
 φωνὴ ἀμάρτανον τῆ δόξης ἐν τοῖς ἐκτελεσμοῖς per Christū largiatur.

Maiestati Regiæ secundum Deum addictissimus

M. IOANNES MALCOLMVS.

Perthaniæ Ecclesiæ Minister.

Candido Lectori.

RITICORVM Cacoethes jam diu obtinuit (Lector Candide,) vti labores, studia, conatusque pios in Dei gloriam, & Ecclesiae vsum vituperio grauent, sermoneque incondito, & dicacitate satyrica incessant, ac insectentur. Nihil existit, quod non possit ver-

bo labefactari ab ijs praesertim, qui iuvandae, ac promouendae Ecclesiae ergo nullam operam nauant, vel ignauia, vel imperitia deterriti.

Vidi, audiui nonnullos, vt illum Italioten, iudicium ferentes sinistrum de eruditissimorum hominum operibus, qui, si manum operi admouerent, & aliquid ederent, quod demorsos vngues saperet, de aliorum opellis praeclearius sentirent, & verius loquiterentur, Et si fructus ex hac nostra tenui Lucubrationicula exiguis emergat, exurgatque vitilitigatori, censorique rigido, aliquem tamen percipere posse aqua lance trutinatore per diuinam gratiam autumo. Studii breuitati, & perspicuitati, atque pro mensura doni Christi multa paucis complexus sum. Habes planam methodum analyticam, expositionem, vt res postulat dilucidam, obseruationes succinctas, atque appositas, locorum scripturae instituto quadrantium veram citationem, historiarum inductionem, prout contextus exigit: denique applicationem breuem, cum exhortationibus ad veritatem amplectendam, retinendam, necnon vitae emendationem, quae Domino dante, videbis legendo in progressu (Lector Candide.) Atque hic ordo opinione mea Ecclesiae exadificationi maxime inseruit. Tibi consule, & beneuolo animo accipe, imprimisque vsui tuo applica, Deinde in commodum Ecclesiae extende, vt gloria Dei in Christo IESU per Spiritum Sanctum in Sanctorum caetu renideat. Vale, & viue in Domino.

M. J. M. P. E. E.

(. .)

AN-

ANDREAS MELVINVS
IOHANNI MALCOLMO
FRATRI INTEGERRIMO, PERTHENSIS
Ecclesiæ Pastori Vigilantissimo.

FIDE, vigil, quam te tu matutinus agendo es,
Perdus, & pernox dux gregis inter oves.
Voce doces viuus, scriptis post fata docebis:
Mortuus & viuus, & gregis altor eris.
Inter & auricomas fulgebis stella coronas:
Mane nouo aternâ stella serena die.

A. MELVINUS.

NON fatuo, aut pigro, nec auaro, aut ambitioso,
Pastori parcis voce, styliæ acie.
Molle pio, Malcolme, animo, curâque fideli:
Pascere velle gregem est, parcere nolle lupis.

Idem A. MELVINUS.

COLLY-

COLLYRIA DOCTISSIMI VIRI

JOANNIS MALCOLMI,

PASTORIS PERTHANI, SCOTHI,

IN ACTA APOSTOLICA, SCRIPTORE

S. Luca Evangelista & Medico.

Corporibus Lucas ægris dare pharmaca fuerat,
Nobilior factus nunc animi Medicus,
Munera cœlestes miscet spirantia succos,
Queis lapsis animis vita, vigorque redit.
Quod si quis lippis oculis malè cernat, & vnde
Ignarus quærat lucis egenus opem,
En Malcolmus, opem parat, & Collyria præbet,
Queis Medicum, & Medicas noscere possit opes.
Quis Medicus? Christus. Christo famulatur vterque.
Vnicus is vitæ, lucis, opisque dator.
Lux animi, & ægris ad spira Numinis auram,
Cujus ab vnius lumine vita venit.

IOAN. IUNSTON.

(..)

PICTV-

PICTURA ECCLESIAE,
QVÆ SPONSA CHRISTI, SVB
PERPETVA CRUCE ET ÆRVMNIS:
QUALIS HIC DESCRIBITVR à S. LVCA
 in **ACTIS** Apostolorum: qualisque futura vsque ad
 illustrem Adventum Sponsi.

E CHRISTI latere enata, atque venata cruore
 Sponsa sui, absimilis, quam similisque sibi?
 Ut tenera, à teneris exercita duriter annis,
 Quot tulit, adverso turbine quassa vices?
 Ut tenera, at rigidas quoties experta pruinas?
 Quotque feros aestus, quotque feras hyemes?
 Nunc misera, & misere expallens: nunc latior exit
 Luce nitens: rursum sub Cruce incesta gemit.
 Mille incesta malis, & mille objecta ruinis,
 Quot, quoties diris prada petita Lupis?
 Quamvis spreta nimis, quamvis in visa Tyrannis,
 Quot tamen electis pulchra petita procis?
 Dura pati facilis: Sponsus praeit ipse ferendo,
 Qui docet, & didicit omnia dura pati.
 Tantis fessa malis, jam jam peritura perisset,
 Si virtute Dei non bene fulta foret.
 Tuta Deo, cunctis Satana inviolabilis armis,
 Nullis fracta minis, integra perstat adhuc.
 Sponsa cui haec similis? veluti Rosa crescit acutis
 In Spinis: medijs sic quoque & illa malis.
 Seu Palma similis, duro qua pondere pressa,
 Alium ex surgit, quo magis deprimatur.
 Talis ei species: cui spes viget integra, donec
 Iungetur Sponso Sponsa adamata suo.

*Sponse veni: te Sponsa vocat: miserere laborum;
Nubilaque Adventus disijce luce tui.
Cernis vti Mundus noctis tenebrescit amictu,
Crimineque innumero facta gravescit humus.
Cernis vti Impietas turget male perditâ fastu,
Atque Fides terru protenus exul agit.
Ergo veni, Mundoque diem, Solemque diei,
Teque tuæ Sponsa, gaudia redde tuis.*

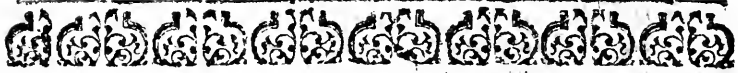
I. I.

AD D. IOAN. MALCOLMUM.

*ΠΡΑΞΙΝ Apostolicæ recolens ab origine gentis,
Materia genio conueniente tuo.
Qualis es in magni sacro Pastoris ouili
Arguis iudicio est res manifesta suo.
Qui legit hæc idem studio securus eodem
Gentis Apostolicæ facta, fidemque leget.
Elogium (Malcolme) tuum quicumq; requiret,
Hic habet: est verbo consona vita tuo.*

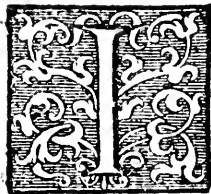
M. H. Anderfonus.

COMMENTARIVS

M. I. MALCOLMI
SCOTI, PERTHANÆ ECCLESIAE
MINISTRI.

In Acta Apostolorum.

IN hisce actis de Apostolorum sorte, primæque Ecclesiæ infantia, incrementoque per Doctrinam Euangelicam ab Apostol. testimonium Christo perhibentibus traditam, Necnon propagatione regni gratiæ in medijs persecutionibus agitur.

Author secundum Dei spiritum est Lucas, teste Augustino, Hieronymo, Epiphanio Græco, qui hunc librum Hebraicè conscriptum, & conseruatū olim in gazophylacijs Iudæorum in Tyberiadē testatur *Njceph. lib. 2. cap. 43.* Lucam acta scripsisse asserit: Idem testantur Græca Scholia Oicumenij, phrasis etiam, styli puritas, præfandi consuetudo, necnon Theophili nomen, cui historia inscribitur.

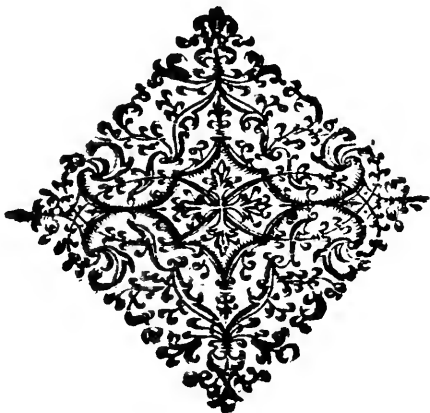
Ex Dorotheo passo martyrium sub Juliano.

Lucas Antióchenus natiuitate, arte verò Medicus, Euangelium ex commissione Petri Apostoli, acta verò Apostolorum committente Paulo conscripsit. Perigrinationis comes fuit Apost. maximè Paulo. Huius & Paulus mentionem fecit alibi

cubi scribens, *Colof. 4. 14.* Salutatur vos Lucas Medicus dilectus in Domino. Ephesi verò mortuus ac sepultus est tandem vna cum Andrea, & Timotheo temporibus Constantij Regis filij Constantini Constantinopolin translatus.

Hanc historiam contextuit Lucas in Ecclesiæ vsu, de ascensione Christi peracta, Spiritus S. communicatione, Ecclesiæ in periculis versantis conseruatione, Regniq̃ue Christi à mundanis regnis discriminatione, cuius administratio pertinet ad animarum salutem, & à peccato, atque morte redemptionem.

Hæc historia est annorū 23. ab ascensione Domini vsque ad primum Pauli aduentum Romam. Etenim Christus passus est, resurrexit, atque in cœlum assumptus ætatis suæ anno 34. Paulus verò Romam mittitur ad Cæsarem Neronem anno Christi 57. Liqueat ergo hanc historiam esse annorum 23. Historiæ pars prima ad cap. 12. ad omnes Apostolos spectat. 2. ad Pauli perigrinationes, quas in circumstantijs expendas, prout describuntur.

Auxilium meum à te Jehova,

CAPVT I.

PRÆTER præfationem, Caput primum, complectitur actiones Christi 40. diebus post resurrectionem, & discipulorum post Christi ascensionem ante diem Pentecostes, quo Spiritum Sanctum abunde acceperunt. Partes itaque capituli sunt duæ. 1. Est præfatio duobus

vers. 2. Actiones reliquis ad finem. Præfatio habet quatuor. I. CohæSIONem huius historię cum *Lucæ Evangelio* his verbis primum quidem librum confeci.

Observatio I. Spiritus Sancti organum in hac *τῆς παράθεω* *τῆς ἀποστόλων* historia exaranda est, *Lucas Evangelista, Medicus Antiochenus,* & pergrinationum Pauli Comes vt liquet sequenti capite, vbi etiam obserua singularem Dei amorem in Ecclesiam qui hanc veritatem scribi voluerit, & conseruari, simul etiam fidelitatem, & diligentiam Lucæ nobis Pastoribus imitandam.

II. Cui scribit. Nominatim *Theophilo,* atque in eo omnibus Deum Patrem, Filiumq; Iesum Christum *θεὸν Ἰησοῦν* diligentibus, quare hæc historia in vsum totius Ecclesiæ est literis consignata, & ad hæc vsque tempora prorogata, pro diuinæ voluntatis ratione ad mundi consummationem conseruanda, vnde qui Deum Christumq; diligunt præsertim, alijq; etiam ad gratiam, & salutem vocandi vberem fructum, & consolationem insignem possunt percipere ex vitæ aternæ per sanguinẽ Christi partæ cognitione, & apprehensione in hac historia lucente. Nec non ex diuinæ prouidentię propagantis, regentis, conseruantisq; Ecclesiam cõtèmpatione feruorumq; eius mirabili protectione, & custoditione ab innumeris malis quibus ita impliciti videbãtur, vt nullo modo, opinione hominum potuerint explicari. Sic tamen ipsis diuinã potentiã incubuit, vt semper salui remanserint, donec

muneris Evangelici in prolationem regni Christi destinati partes impleuerant, quibus perfuncti, ex ijs nonnulli veritati Evangelicæ vitæ suæ profusione gloriosâ testimonium suum apposuerunt: vt Iacobus *Act. 12.* Petrus etiam, & Paulus, vt in historia Ecclesiastica legere est. **III.** Subiectum Evangelij Lucæ, vt vocant totale nimirum .i. facta, quæ sunt Miracula, & actiones Deitatis indices, omniumque rerum perfecta sanctitas, atque adeo doctrinæ ipsius exempla. 2. Dicta Christi, quæ doctrinam gratiæ, & salutis comprehendunt in Euangelio propositam. *Obfer.* Euangelium est suis numeris absolutum, cum facta Christi ad iudicandam diuinitatem, veritatemque obsignandum *πάρρα*, dicta etiam ad fidem, salutemque necessaria contineat. **IIII.** Tempus, in quod protenditur *Euangelium Lucæ, vers. 2.* ad eum vsque diem quo sursum receptus est, cum mandatum dedisset Apostolis per Spiritum Sanctum, quos elegerat: breuiter est ad diem assumptionis Christi in cælum. *Obfer.* Christus Dei filius secundum humanam naturam ad dextram Dei cælo est locatus *Act. 3. 21.* Sequitur ergo cum sit verè homo *Heb. 4. 15.* in pluribus locis semel & simul eum non esse. Tametsi iuxta diuinam naturam potentia impleat omnia, Ecclesiam verò gratiâ. Quare caro, & sanguis Christi in Sacramento Cœnæ non sunt localiter, & per absurdum est animis, & auribus piorum, imò omnibus sensibus panis in corpus Christi vini in sanguinem asserere realem transubstantiationem: & tamen reuera, quia fide totus Christus cum beneficijs ab electis in Cœna recipitur ad æternam vitam & immortalem gloriam passione, morteque Christi acquisitam 2. *Obserua.* Etsi Sponsus Iesus absit corporali præsentia ab Ecclesia, tamen adest suo Spiritu, reliquitque post se Apostolos in omnem veritatem deductos per spiritum, pastoresque legitime vocatos, & ordinatos, qui pro eo legatione fungantur in verbo recõciliationis annuntiando *Ephes. 4.* quibus, vt & Ecclesiæ, spondet se affuturum ad seculi terminum, *Math. 18. 3.* *Obfer.* Quemadmodum Apostoli à Christo electi acceptum mandatum exequuti sunt in muneris functione, ita Ecclesiarum Pastores diuinitus vocati, & rectè ordinati, illud tantum gregi dominico traderent, quod à Domino acceperunt, id est, Dei verbum sacris literis expressum: amandatis, & ablegatis traditionibus, & commentis hominum.

Vers. 3. Ab hoc ad *12. vers.* habentur actiones Christi quæ aut
ad

ad Discipulos spectant, aut sunt ipsi propria: quorum fructus ad Ecclesiam redundat. Ad Discipulos prima est *vers. 3.* Communicatio per 40. dies viua voce de rebus ad Dei regnum pertinentibus. Expendamus circumstantias. 1. Dicitur se representasse Apostolis viuum *πολλοῖς τεκμήριοις* multis indubitatis signis. Primum hic quod occurrit est Christi reuivificatio, & Resurrectio per Spiritum sanctificationis rediuuus Christus *ἐκ δυνάμει* resurrexit propria, quare *Colos. 1. 8.* vocatur *πρωτόκροτος ἐκ τῆς κεφαλῆς*, quia sic virtute sua resurrexit, vt non sit amplius moriturus, & quia alios ad vitam vi suâ excitat: per Resurrectionem demonstratus esse Dei filius *Rom. 1. 4.* Dominus etiam viuorum & mortuorum, *Rom. 1. 4.* & deniq; plenè pro omnium electorum peccatis satisfecisse, *1. Cor. 15.* ad nos hæc redundant commoda. 1. est iustificatio nostri, *Rom. 4. 25.* 2. Sanctificatio, *Rom. 6. 4.* Sepulti igitur sumus vna cum eo per Baptismum in mortem, vt sicut excitatus est Christus ex mortuis in gloriam patris, ita, & nos novâ vitâ ambulemus. 3. Resurrectio, corporum sanctorum ad æternam vitam, *1. Corinth. 15.* Resurgent etiam Impij, (sed vi illius maledictionis, quo die comederis morieris) ad condemnationem. II. est passio Christi. Passus animâ cruciatus illos inferni horribiles, corpore, ignominiosam, & maledictam Crucis mortem, vt nos æternâ ignominia, & maledictione divinâ exemptos gloriâ immortalis & benedictione spirituali in cælis donaret. *Observa.* Peccatum horrendum quod non nisi Dei sanguine potuit expiari, *Act. 20.* 2. Misericordiam Dei singularem, qui filio vnigenito non pepercit, sed pro nobis eum tradidit. 3. Beneficia, quibus fruimur fide Christo insiti nimirum vita æterna gaudio perfusa, & sempiternâ gloriâ. 3. *Obser.* Christum statim à resurrectione non ascendisse in cælum vt suæ resurrectionis plenam fidem faceret, & Apostolos in doctrinâ, quam audierant, præsens confirmaret, atque Iudæis incredulis ostenderet excitatum esse eum, quem crucifixerunt per signa, quæ erant, loqui, ambulare, edere, *Ioan. 21.* manibus se contrèctandum præbere. 3. Loquebatur de Regno Dei. Regnum Dei vel generaliter consideratur, quatenus generali providentiâ omnia cælo, terrâque comprehensa gubernatur, cuius ambitu-ne eximere licet Satanam, nec Spiritus infernales, vel specialiter expèditur, vt restrictum est ad Ecclesiam: atque ita est aut gratiæ in hoc mndo

*τεκμήριον
à nomine
τεκμαρ,
id est, finis
quod afferat
controuersie
finem. Arist.
lib. Meteor.*

administratum per verbum, Sacramēta & Disciplinam, aut gloria in futuro, quo, hac administrationis forma cessante Deus Pater plenariè, & immediatè erit omnia in omnibus. Per *Regnum* ergo, Dei intellige gratiæ, quod tantum à gloria Regno modo administrationis distinguitur, *Regnum* inquã gratiæ omni modo gratiæ, in Evangelio oblata, per Christum parta, perq; fidem apprehensa. *Observa* ex hac praxe Christi, Christianos colloqui debere de rebus cœlestibus, & ad gratiam spectantibus, sed maximè cum mundo exeunt, *Psal.* 37. 30. Iusti os meditantur sapientiam, eiusq; lingua loquitur ius. 4. *vers.* Secunda actio Christi est in mandato posita. Nam congregans eos denuntiavit eis ne abcederent *Ierosolymis*, sed, vt expectarent promissum Patris. *Observatio*, Christus congregat Apostolos, at postea, *cap.* 13. auctoritate ipsis concessa à Christo sese convocant. Sequitur ergo cogendi cœtum Ecclesiasticum potestaté, & iuxta praxim Christi; & etiã Ecclesiæ primitivæ esse penes Pastores & Doctores, Christiano Magistratu suam auctoritatem accommodatè & interponente. 2. *Observ.* etsi disgregentur Pastores, Christus tamen suo tempore eos congregabit ad perficiendũ opus ministerij in Regni Dei gloriæque eius in eo constantis propagationem. 3. *Observ.* Verbum Domini esse impletum, *Isai* 2: *Mich.* 4. Lex Sione prodit, & verbum Iehovæ *Hierusalaimis*. Ergo ne dubitemus de divinarum promissionum impletione neque interminationum à justo Deo emissarum: promisit statim ab initio mulieris contriturum caput Serpentis, id præstitit in se Christus, & in mēbris quotidie, in secundo adventu omnē illam jam agentem potestatem Satanicam abolebit, conculcabitque in nobis, nosque in eo capite nostro illius Serpentis antiqui caput: promisit se rediturũ Dominus vt electi omnes in cœlum assumpti, glorificentur. De primo adventu promissum est præstitum, certè & illud de reditu ad iudicium præstabit. Verbum iudiciorum impletum in mundi originalis destructione, in *Sodomitarum & Gomorrhæorum* igni cœlitus demisso consumptione, in *Pharacnis* submersione, in *Ierosolyma* everfione; quare concludo, vteunque videatur Iehoua executionem procrastinare, semper tamen, ipsius verbum siue fuerit misericordiæ, siue iustitiæ impletum iri, verbumq; Christi æquipollere ipsius factõ. 4. *Observ.* Dona spiritus cõmunicari per gradus, ne ergo spiritũ operantem grauemus, absit extinguiamus, sed rogemus,

*Secunda
actio Christi
est ad Dis-
cipulos spe-
ctans.*

Ios. 1. 13. 14

gemus Deum Patrem in Christo, vt donorum incremento ad opus Domini conficiendum, nos adornet:

5. *Verf.* Promiffum quod expectarent est de Spiritu Sancto mittendo, *Ioan. 14.* Quod hoc verf. innuit comparatione facta inter Ioannis Baptifmum, & Dei Patris, Christiq; filij. Baptifmus adminiftratus ab Ioane vocatur ὕδατος: à Deo & Christo πνευματός: αἰγιῶ, vocarūt quidam fluminis, & flaminis παρανομοῦσιως discrimen non est in Sacramenti fubftantiâ, fed in adminiftrationis forma, & rei fignificatâ communcationis, etenim Ioannes, & quilibet Pastor Baptiftes elementum adminiftrat per verbum, fed Chriftus gratiam confert per fpiritum.

Obferua. Sicut à Chrifto Apostoli fuere baptizati Sancto Spiritu die Pentecoftes, id est, dono linguarum influētī, atque Prophetiâ, in diuina annuntiatione myfteriorum Regni Dei confiftentis. Ita baptizantur electi fpiritu sancto in fidei, & fanctificationis dono, Cuius Diuinum testimonium est Baptifmus aquæ à Chrifto institutus, & à Ioanne primum adminiftratus Filij Dei Mellix πρεδρόμου.

6. Quæftionem movent Apostoli de regno Israëlī restituendo. Somniabant enim illi terrestrem restitutionem, atque in huius tempus curiosè & sollicitè nimis inquirunt. 1. *Obfer.* errori Apost. fuisse obnoxios, imò errasse, quare Concilia errare posse, & errasse concludendum. *Concilium Nicenum* errauit in illa Matrimonij interdictione Ecclesiasticis personis, cui *Sanctus Paphnutius* ita per scripturas restitit, vt illud consultum fuerit rescissum: In tertio Cōcilio *Charthaginiensi*, libri Apocryphi, vt *Syrachi Tobia Machabeorum* in Canonem sunt relati, sed à Concilio *Laodicensi* ijdem exclusi sunt. Et *Augustinus* rectè Concilia priora à Posteriorib. sunt corrigēda: Neque huic repugnat quod habetur Chrifti dictum, *Ioan. 16. 13.* de Spiritu veritatis, qui Apostolos in omnem veritatem fit deducturus, cum illi cum Apostolica sua authoritate hoc privilegium coniunctim habuerint, vt prædicando, & scribendo Euangelium, errare non potuerint: Itaque Concilio *Hierosolymitano* sic concludunt, Nobis, Spirituique Sancto bonum videtur. Quod si Chrifti promiffum ad totam Ecclesiam fit extendendum, intelligendum venit cum limitatione scilicet, quod concessurus fit Dominus Ecclesiæ membris spiritum suum, quo ducantur in omnem veritatem, prout eorum saluti expedit.

*August. de
Baptif. lib. 2.
cap. 3.*

2. *Observatio*, erroris causam esse Divini verbi ignorantiam: nam Scripturæ locos de Christi Regno, ad mundanum accommodant, & stricta literæ adhæsiō errorem parit, vt in verbis Cœnæ animadvertere est, *Hoc est enim corpus meum*, corporis in panem transubstantionem esse dicunt, cū panis ὄσια maneat panis, & in Sacramento vsurpatus, sit corporis Christi signum crucifixi fide percipiendi in salutē, atq; edere corpus Christi, sit credere in Christū crucifixum, *Io. 6. 35*. Quare ne erremus, Scripturæ scripturæ est componenda, & vna per aliam exponenda, neque sapiendum vllatenus nobis supra id, quod scriptum est, *Rom. 12.*

3. *Observatio*. Res mundanæ, honoresq; transituri sic omnium animos occupant, vt semper eo aspirent, etiam, tum cū agitur de rebus Divinis. Christus de Regno Dei diserebat, Apostoli interim reflectebant cogitationem ad regnum terrenum. Discamus hinc meditari de rebus spiritualibus, easq; concupiscere, res verò mundanas, quæ temporibus gubernantur, aspernari.

7. *Vers. 4. Actio* Respondet Christus, Non est vestrum γυναικῶν τῶν χρόνους, καὶ κερύεσ, id est, rerum gerendarum commodas occasiones, quas Dominus in sua ipsius autoritate posuit. *Observatio*. Curiositas fugienda, & in patefacta Dei voluntate nobis acquiescendum: illa verò arcana, quam sibi reseruarit cœlestis Pater, quamque exierit κατ' ἐυδοκίαν, adoranda.

8. *Vers. 5. Actio* Christi ante ascensionem, est virtutis Spiritus Sancti promissio, vt *Hierosolymis*, tota *Iudæa*, *Samaria*q;, & ad vltimas vsque terras ipsi testes existant. *Observ. 1.* Regni Christi statum esse Spiritualem cū sit propagandum Spiritu Sancto per Evangelium operante. Regnum itaque Christi vt habetur *Ioan. 18*. Non est de hoc mundo, id est, potentia hominum, non consistit, neque humanis legibus est administrandum, sed Divinis verbo scripto consignatis, quare si leges politicæ in hoc spirituali locum non haberent, multò minus illæ Papisticæ traditiones conscientijs jugum non ferendum imponentes: Neque fas est mortalium vlli huius regni autoritatem, libertatemque imminuere. 2. *Observ.* Incumbit Ministris verbi: veritati personæ Christi; officioque eius triplici, beneficijsque inde manantibus testimoniū perhibere ad ædificationem Ecclesiæ. 3. *Observ.* Christi regnum in hoc mundo non est astrictum terræ *Cananea*, nec tantum populo Iudaico alligatū: verum ad terræ terminos, est protractum.

tractum, *Psal. 2.* gentibusque riuulis gratiæ divinæ irrigatis, fonteque domus *Davidica* ab impuritate, immunditieque ablutis communicatū, *Ezech. 47. 1. 2. 3. Zech. 13. 1.* Omne Solum est terra *Cananea* vbi lucet Sol iustitiæ, *Mal. 4.* in Evangelio, omnis vrbs, *Ierosolyma* fide imbuta, vna quæque domus fidelis. *Sion.* Omnis populus credens, est Dei: quilibet Christianus, Templum spiritus Sancti. Quare Dominus persuasit *Iapheto* sub Evangelio habitare in tentorijs *Semi*, *Gen. 9. Vers. 9.* Sequuntur Actiones ipsi Christo propriæ, quarum prima est Ascensio. 2. ad Iudicium reditus. Ascensio est ab infimo loco in supremū cælum motio.

Observatio. Christus corporalem præsentiam à suis non subtrahit priusquam promittat Spiritus Sancti plenam virtutem, qua Ecclesiam instituant, atque regant: quare nō est putandum, et si corpore absit Dominus noster, quin spiritu semper præto sit, quod cedit corporis sui mystici membris in summā consolationē Ascensionis circūstantiæ sunt hæc. I. Persona ascendens. Christus *θεωσβύτων*, toti Christo tribuitur in cōcreto per *κοινωνίαν ἰδιωμάτων*, quod est humanæ duntaxat naturæ proprium vt est motus localis. II. Tempus, scilicet cū absoluisset communicationem de Dei regno, rebusque Divinis Apostolos instruxisset. *Obser.* Cū evocamur ex statione mundana, aspiramusque ad cælestem patriam, Sermo noster tunc esset maximè de cælestibus, atque singula ad nos spectantia disponderentur, vt fecit pius ille Rex *Ezechias*, *Isai 38.* III. Locus vnde Mons nimirum *Olivetis*, qui proximat *Bethania* vbi Christus fuit apprehensus, iam fit locus gloriæ. *Obser.* ex loco afflictionis, gloriæ initium assurgere Christo, vt discamus huius vitæ quibus afficimur mala conuerti tandem in nostram gloriam. IIII. Quo. Cælum imò supra cælos hos aspectabiles, *Ephes. 4.* vbi est localiter secundum humanam naturam. V. Modus, extensis manibus precatur, benedicit, abit corporaliter, visibiliter, localiter euectus in Nube. *Observa.* 1. militanti Ecclesiæ in terris, Deum adesse non tantum generali modo, vt omnibus, sed per gratiam: vt in Triumphantem Ecclesia adest in gloria. 2. *Observa.* Quicquid de Christo ad salutem est cognoscendum, est verbo patefactum, quare non sunt revelationes aliæ cælitus expectandæ, cum nubis interpositione inter nos, & Dominum nostrum, id sit adumbratū: quod si verbum aliud præter scriptum esset expectandum, vel id quidem

I.

II.

III.

V.

dem foret à Deo Patre, vel Christo filio, vel Spiritu Sancto, Angelove, aut hominibus, Satanam non nomino, quippe mendacij patrem, Atqui non à Patre, cum ipsius testimonium de Filio ex tribus scripturæ locis, sit depromptum, hoc nimirum. Hic est filius meus dilectus, ex *Psal.* 2. In quo mihi complacui, ex *Isa.* 42. Hunc audite, ex *Deut.* 18. ad conciliandam verbo scripto auctoritatem, & perfectionem, quæ omnem continet veritatem, & sapientiam fidei necessariam, quo nos etiam ad filium suum audiendum ablegat. Non à filio ad quem mittimur divino hoc oraculo, quia iubet filius scrutari scripturas, cum ijs vita aeterna habeatur, *Ioan.* 5. Non à spiritu, cum Prophetæ, Apostoli, Evangelistæ, divina inspiratione in omnem deducti fuerint veritatē, quam literis consignarunt, *Ioan.* 14. Non ab Angelo, quia 1. *Gal.* scribitur quod si Angelus evangelizet aliud, anathema est. Non ab homine, quia si aut à viuo, aut mortuo, de viuo habetur, 2. *Io.* 10. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinā non attulerit, ne recipite eum domum, Nec *χάριεν* ei dicite: qui enim dicit illi *χάριεν*, communicat operibus eius malis: Non denique à mortuo, cum dicatur, *Luc.* 16. Mosen & Prophetas habent, quos, si non audiūt, ne si quidem quispiam ex mortuis excitetur, assentientur. VI.

VI.

Testes, scilicet Angeli, Apostoli, Discipuli, & viri Galilæi. Angeli apparent humana specie & corporea, quod si corpora ex materia habuerunt, in illam sunt resoluta, ex quo munere sibi commisso perfuncti sunt, & si ex nihilo in nihilum redacta.

Observatio. Habere Dominum cæli terræ quæ in promptu spiritus administratorios, qui non solum veritati attestentur, sed etiam electorum saluti invigilent, impiorumque destructioni: vide praxin in illo angelo *Ἐπιπρότερον* Ægyptiorum, Itemque exercitus *Sincheribi* interfectore. vide *Psal.* 34. VII. Beneficia hinc manantia. 1. Captiuam duxit captivitatem, *Ephes.* 4. Satan ergo & peccatum sunt in vinculis vt nequeant in electis regnare. 2. Dedit dona hominibus. quare ijs bene, & legitimè utamur. 3. Preparauit nobis locum, *Ioan.* 14. eiusque virtute ascendemus, & merito, ibi vbi iam est, collocabimur. 4. Mittit nobis *παράκλητον*, qui & nos in aduersis consoletur, atque impellat nos ingemiscere pro peccatis, *Rom.* 8.

VII.

ij. *Vers.* in fine. Secunda actio Christo propria, & vt ita dicam Personalis. Est reditus ad iudicandum viuos, & mortuos, qui
erit

erit corporalis, localis visibilis vt hic patet, & *Math. 25. 2. Theffal. 1. & 3. cap.* Quare certè statuendum rediturum Christum. Impletum est promissum de primo aduentu in carne, implebitur illa ἐπιφάνεια, vt cum quæ illusores subsannent, 2. *Petr. 3.* cum diserte scriptura testetur, & diuina justitiæ ratio idem persuadere possit. Nō in illo die & pijs gloriæ coronam addet, impiotque confusio- nis ignominia, atque tormentorum mercede cumulabit, *Math. 25. Rom. 2.* Tempus illustris illius. 2. Aduentus sacris literis non est definitum. Quod ad sex illos millenarios durationis mundi *Eliz* adscriptos auctori, qui non fuit Propheta Thesbites, errauit in duorum millenariorum ante legem exacta supputatione, cum plures anni ante legem sed non tot post effluerint. Neque verè colligi potest ex analogia sex dierum Creationis mundi (vt quidam volunt) citantes locum, 2. *Pet. 3.* Vnus dies quasi mille anni, cum aliud non sentiat Apost. quam nullum esse temporis discrimen apud æternum, & infinitum Deum. Denique mutationes illæ in supernis, conjunctiones stellarum, & positiones syderum certum non designant tempus huius ἐπιφάνειας, cum illa coniectura ipsi auctori imposuerit, Anno Domini 1588. Nec locus *Danielis 12.* facit pro huius certitudine.

Cum Propheta tantum denotet tempus exiguum. Imò ipse Dei filius *Σάββατον* vt homo diem & horam sui reditus non nouit, *Math. 24.* Quarre concludenda sunt duo. Primum certè reventurum Christum. 2. Cum tempus huius aduentus scripturis non describatur curiosè in illud non esse inquirendum, *Act. 1. 7. 1. Theff. 5. 2.* Nihilominus tamen vt continuo memores simus huius temporis, signis præcedentibus, & vno coherente illud illustrauit. I. Præcedens signum est Evangelij per orbem terrarum prædicatio, *Math. 24. 18.* quod accipiendum, distinctis temporibus, & successiuis Evangelium prædicatum iri, atque hoc signum magna ex parte impletum. II. Revelatio Antichristi, 2. *Theff. 2. 3.* quæ cœpit quinquennio post *Gregorium VIII.* qui eum Antichristum pronuntiauit, qui vniuersalis Episcopi titulum assumeret, cœpit inquam tempore *Bonifacij* tertij, quem nequâ *Phocas* Imperator *Mauritij* dominicida *Βικροδμικον* sanxit, Anno à Christo 600. jam elapsi 1000. anni. III. Apostasia à fide, 2. *Theff. 2.* quæ initium habuit 300. à Christo passo, quo tempore *Arri-*

Signa præcedentia.

I.

II.

III.

*nismus orbem peruasit. Et à tempore Bonifacij 3. hæreses ortæ longè latèque diffusæ. hoc signum quadantenus præterijt, sed continuabitur defectio donec Antichristus Spiritu oris Dei indies. contactus illustri adventu Christi in totum abolebitur, 2. Thef. 2. 8. Precemur Deum vt det nobis constantiam, & perseuerantiam in fide, si salui esse velimus, Math. 24. III. Morum corruptio, 2. Timoth. 3. 1. 2. 3. 4. talis futura, vt profiteatur Christus se vix fidem reperturum in terris. hoc signum est & præterit. V. Calamitates gravissimæ, & persecutiones, Math. 24. Primis trecentis annis. sæuissimæ extiterunt persecutiones sub decem illis Nero-
I III. nibus. 1. Nerone. 2. Domitiano. 3. Traiano. 4. Marco Antonio. 5. Seuero. 6. Maximmo. 7. Decio. 8. Valeriano. 9. Aureliano. 10. Diocletiano. Et iam his multis annis Ecclesia ab Antichristo Romano est diuexata,
V. hoc præterit, atque est. VI. Securitas magna, & cordis dedolentia tanta, vt ne que iudicijs cœlitus demissis neque verbo prædicato hominum animi percellantur, Luc. 17. 26. atque hoc fuit &
VI. est. VII. Iudæorum conversio ad fidem, Christi quæ gratiam revocatio, Rom. 11. 25. Sed de tempore, numero, modoque nihil definitum. Hoc etiam est in fieri, factum quæ, in nonnullis. Signum conjunctum à Christo vocatur signum filij hominis, Math. 24. Non est illud Crucis, vt quidam autumant, sed est gloriæ, 2. Thef. 1. 4. & terribilis, confumentis quæ, ignis cum duorum luminarium obscuracione, Math. 24. 2. Pet. 3. Mutemur opportunè, & renouemur in interiore homine ad exterioris quotidianam destructionem, nam hoc tempore omnia sunt innouanda, Revelat. 2. 1. ignique perpurganda.*

Forma iudicij paucis.

1. *Iudex.* Christus pronuntiabit sententiam definitiuam irrevocabilem. 2. Veniet in nubibus potentibus Angelis stipatus in flamma ignis, iudicabit.

Quia peccatum hic admissum, impij quæ Spiritus deiecti in cœlum non sunt denuò admittendi. 3. Sedebit in Throno, 2. Thef. 3. 4. Citabit omnes voce Archangeli, atque Tuba Dei. 5. Separabit oves à capris. 6. Examinationem & inquisitionem perticularem faciet. 7. Sententia vitæ & gloriæ in electos, mortis verò & sempiternæ ignominie in reprobos feretur.

Obserua. Hunc diem electis sanctisque Christi multis modis excruciat in hac miseriarum valle omnium miseriarum & afflictionum, sinem allaturum, & libertatem, plenamque redemptionem: Reprobis verò sempiterna supplicia, & tormina terribilia: Discant opportunè relipiscere, si gratia est locus.

vers. 12. Actiones Discipulorum post Christi ascensionem ad finem cap. Atque sunt aut cōmunes omnibus, aut vni propria. Communes sunt reditus in urbem *Ierosolymitanam*, precatio vnanimis, & continua 3. Electio *Matthia* in locum *Iuda* proditoris. Propria est Petri oratio pro vno surrogando in *Iuda* vicem reditus habet locum vnde. *vers. 12.* Montem scilicet *Oliueti* hic *Vacca Rusa* solita est sacrificari, hinc regrediuntur ex quo sacrificiorum omnium, & legalium ceremoniarum complector Dei filius ascendit in cœlum quare ceremoniales vmbra exorto iustitiæ sole, & jam in gloria Constante evanuerunt, solumque Christi sacrificium in cruce oblatum non iterandum fide amplectendum est in omnium credentium remissionem peccatorum. II. Quo *Ierosolymiam* crudelem illam urbem Prophetarum sanguine respersam, *Luc. 13.* vbi *Observatio 1.* Populi impietatem & atrociam peccata promissiones Dei non efficere irritas, 3. *Rom.* Spopondit Dominus verbum *Ierosolyma* emanaturum legemque *Sione*, quare, tamen *Ierosolymitanus* populus fuerit scelerosus, sit tamen diuini promissi impletio, veraxque existit Deus. 2. *Observatio* Mandatis Domini obediendum etiam cum vitæ discrimine, neque arguendum cum exit eius verbum, vtcunque difficillimum videatur, imitemur Abrahamum illum fidelem diuino oraculo obtemperantem, relinquentem Patriam, & proficiscetem in ignotum solum. Nec non *Mosen* & *Ieremiam* qui legatione *Iehove* sancti sunt periculi plena III. Locorum distantiam. Et est itinere Sabbathi. De lege *Mosaica* Sabbathum ita precisè observandum vt in eo ne ignem accendere licuerit, verum iter hoc Sabbathinum per traditionem quandam Iudaicam, quam ascribunt eruditus *Rabbinus Sammai* & *Hilleli* obtinuit, id verò conijciunt in duo miliaria. *Obserua.* Diem Dominicam in huius Sabbathi locum successisse, Christi praxe qui hoc resurrexit, in cuius resurrectione verè illius quietis, quam vetus Sabbathum figurabat, est completum, nec non Apostolorum obseruatione, qui quidem

II.

III.

cultui divino in totum est consecrandus. Sabbathi ceremonialis ritus jam desijt, sed moralitas vt ita dicam est perpetua. Quare à peccatis cessandum, & divinis exercitijs sedulò incumbendum, divinisque meditationibus Sabbathi illius æterni in cœlis concelebrandi.

2. *Precatio.* 1. Locus est privatus, & ὑπερωον superius conclave. *Observatio.* Nemo sese periculis temerè exponeret. Hoc est enim Deum tentare: sed vtendum medijs ordinarijs ad opus Dei promovendum. 2. *Obfer.* Secretus locus precibus Deo nuncupandis maximè est idoneus, *Psal.* 4. *Math.* 5. 3. Personæ congregatæ .i. Apostoli vndecim obscuro loco oriundi vocari possent, 1. *Cor.* περιήματα. *Obfer.* Evangelij gloria & ministerij dignitas non pendent ab autoritate hominũ, 1. *Cor.* 1. 2. Maria Iesu mater de qua postea nulla mentio in sacris, quam Monachi dicunt assumptam in cœlum, quod si ita esset an non, vt *Enochi* & *Elia* translationis mentio scripturis contineretur. Quare cùm scriptura eam involuit silentio, requiescat Beata virgo, & papistæ eam patiantur requiescere. 3. Aliæ mulieres scilicet vxores, quas habebant, quasque periculorũ socias confirmari oportebat. *Obferua* in his zelum pium imitandum. 4. Fratres Domini, .i. cognati, phrase Hebraica. Hinc discamus nos qui Christo arctiori, quam propinquitatis sanguinis vinculo nempè Spiritus & fidei devincimur, illi constanter adhærere. 5. cir. ipsa precandi actio. *Obferuat.* Actiones nostræ omnes inchoandæ, & sanctificandæ precibus, *Colos.* 3. & addò primitivæ Ecclesiæ insignia preces, vnanimitatem, & concordiam esse quæ sunt certè singularia Dei gratiæ beneficia, & ornamenta sanctorum.

15. *Vers.* Hic incipit actio Petri propria. 1. Præfatur in electionem Mathiæ, movetur ad hoc à spiritu, approbatur à reliquis fratribus in quos imperium habet nullum, aut autoritatem, vt colligunt aduersarij perperam ex hoc loco. Cùm obeat tantum eas partes, quas Consul solebat in senatu, aut συνδίκος in Presbyterio nihilque concludat potestate sua, proponit tantum, cuique integram relinquens sine omni præiudicio suam sententiam: vocatque fratres ad evitandam omnem tyrannidis suspicionem. Mittitur cum Ioanne 8. *Act.* Samariam cum legatione obeunda vocat se συμπερσεβύτερον, 1. *Petri* 5. Et est Iudeorum Apostolus, quare

quare non Catholicæ Ecclesiæ caput. Reprehéditur etiam à Paulo, *Galat. 2.* Huius orationis Petri membra expendenda sunt, 1. Tempus. 2. Orator. 3. Auditores. 4. Orationis capita. 1. Tempus. In illis diebus post nimirum ascensionem Christi, & ante acceptum Spiritum Sanctum decem dierum spatio interiecto. *Observa* non fuisse Apostolos omnino Spiritu Sancto destitutos, sed postea die Pentecostes maiori copia fuisse donatos: vbi rursus *observa* per gradus, spiritus *χάρισματά* conferri prout videtur Domino, proinde donorum sollicitè incremētum petendum, & corda dininē sapientiē applicanda, vt in dies proficiamus cum illud celebre extet verum cuiuslibet hominis in hac vita summa sapientia est proficere. 2. Orator est Petrus ordinis gratia, non potestatis prænominatus: quod afferunt papales ex *Math. 16.* loco iam trito, & cognito. *Tu es Petrus,* & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, nihil aliud vult Christus nisi Ecclesiam ipsi Christo esse inædificandam, vide idem, *1. Cor. 3.* Quod verò attinet ad potestatem clavium, & jus ligandi, absolvendi que penes Petrum, vt illi volunt, Christus disertis verbis, *Io. 20.* Cum illarum clavium facit exhibitionem, quod dixit vni Petro, illic omnibus inquit quorum peccata retinueritis, retenta sunt, & quorum remiseritis, remissa sunt, quæ, vt dicuntur omnibus, sic potestas omnibus æquè conceditur pœnitentiam nimirum agentibus in Christo pronuntiandi remissionem peccatorum, vt impœnitētibus nullam. Et apud *Lucam 22.* damnat *φιλεπισταίους*, & *Ioan. 13.* exemplo humilitatis, lavando discipulorum pedes, preivit. Verùm hæc paritas nec ordinem decentem, nec donorū differentiam tollit. 3. Auditores numero 120. 1. *Observa.* cordis duritiem & naturalem & rebellionem auctam tantum posse in nō regenitis, vt pauci existant, qui veritati cedant. 2. *Observatio.* Potentia Christi in Evangelio lucente est certè maxima, qua Ecclesia ex tam exiguo numero est propagata & amplificata. 3. *Observatio.* de fide, & vera religione (vt papistæ volunt) ex multitudine non est iudicandum: Cùm via sit arcta, quæ ad vitam ducit, paucique eam ingrediātur: lata verò sit, quæ ad interitum, multi que eam ineant; & rursus, multi sint vocati, sed pauci electi: vt hic *Ierosolymis* videre est, vbi Dominus in civitate desperatissima, & atrocissima habet hunc exiguum numerū. Ita etiam tem-

*Math. 7. 13.**Math. 22.*

pore diluuij *Noachum* & sex arca contentos, lotum inter *Sodemitas* *Eliam* qui *Baali* resstitit, e iusque sacerdotibus, *Michaiam* 400. pseudo-prophetis contrarium. Quare concludendum veritatem religionis, & bonitatem causæ multitudine non esse metiendam, nec definiendam.

16. *vers.* Petri orationis capita sunt duo. 1. est de *Iuda*. 2. est de sufficiendo vno in eius locum. Inchoat orationem appellatione amabili. *Viri fratres*. Et quidem fratres .1. Naturæ communiōne. 2. Gratiâ in Christo 3. Professione 4. Vocatione. Quæ faciunt ad omnem potestatis, & autoritatis in fratres superioris suspensionem amovendam. De *Iuda* hæc habentur. 1. eius delictum à Deo præuisum, & in scripturis prædictum, vbi occurritur scandalo. 2. Eius vocatio ad Apostolatam, *vers.* 17. 3. Effecta delicti. 1. Ignominiosum acquisiuit agrum de mercede iniustitiæ. 2. supplicium horrendum. Nam præcipitatus crepuit medius & effusa sunt omnia viscera eius 1. *Observatio*. Scripturæ certissimè implebuntur siue gratiam, & misericordiam in Christo promittant, siue in reprobos detonent pœnas sempiternas. An loquetur DEVS & non præstabit. 2. *Obser.* nihil sit Deo non decernente & providente, omnia divina illa æterna providentiâ includenda, si quid in rerum natura videri potuit fortuitum; numquid illud quod scribitur de *Achabo*, 1. *Reg.* 22. at licet ille vestem mutaerit, vt dignosci non potuerit, nihilominus tamen quod fuit diuinitus determinatum & à Propheta prænunciatum in *Achabo* lethali ter vulnerato est impletum. 3. *Obser.* *Iuda* non fuit imposta necessitas absoluta, sed, vt loquuntur consequentis, quia nimirum obtemperauit Satanæ cum impellenti ad prodicionem patrandam: Neque providentiâ Dei excusat delinquentem: Nam quamuis præuidet, præscit, atque ordinat peccatum Dominus ad sui nominis gloriam in misericordiâ & iustitiâ relucentem, nullo tamen modo peccati, quo peccatum est Author dici potest, cum legi, adeoque ipsi Deo aduersetur, quo nihilominus bene vtitur, vt venditione *Iosephi*. Author itaque peccati est Sathan princeps tenebrarum, reprobisque homo à Satana agitatus, qui etsi committat id quod Deus decreuit fieri: peccat tamen, cum sceleris patror non DEI voluntati præstandæ, sed prauis & perniciosis affectibus à Satana in malum incitatis indulgeat,

& velificetur: vide in *Nabuchadnezare*, qui seruus Dei dicitur, sed per coactionem, *Ierem. 25.* in populo etiam Iudaico, qui in Christi filij Dei crucifixione nihil fecit, nisi quod Dei manus determinauerat, *Act. 4. 4. Observatio.* Scriptura sacra Spiritum Sanctum habet authorem, 2. *Timoth. 3.* eiusdemque scriptores Spiritus Sancti fuerunt amanuenses Propheta, & Apostoli, 2. *Petri 1.* Quare eius autoritas ab hominibus non pendet, nec fidem habet cum verbum Dei sit *αὐτοπιστον.* 5. *Observatio.* Pijis Domini instrumentis sua laus tribuenda, vt hic *Davidi*, cuius in scripturis mentio fit honorifica, cum de eo prædicetur, quod iuxta cor Domini vir fuerit. Vt viri sancti sacris commendantur, sic scelerosi etiam designantur, in ipsorum ignominiam sempiternam: atque hoc quod de vtrilque iudicium fertur in scripturis, illud ipsum est Dei procul omni dubio. 6. *Obfer.* Nul- lum est officium tam sanctum, quod non violarit avaritia quæ malorum omnium radix, 1. *Timoth. 6.* & Idolatriæ celebrata nomine, *Ephes. 5. Colof. 3.* & quid est, quod non cogat pectora mortalia Auri sacra fames. Quare precemur cum *Davide*, ne inclina Domine cor meum ad avaritiam. 7. *Observa.* Electio ad officium sanctum, non arguit firmam electionem ad vitam. *Iudas* electus ad ministerium, sed non ad vitam: vide in reprobis, qui ad preclara munera obeunda eliguntur, cum tamen nihil sunt aliud, quam vasa ad interitum apparatus. 8. *Obfer.* In sanctissimo cœtu vnum aut alterum reperire est reprobum, vt *Chamm* in *Arca. Architophelem* in *Davidis* aula, & *Iudam* inter Christi Apostolos. 9. *Observat.* domestici fidelibus, & sanctis Dei hominibus sunt maximè inimici, *Israelite Moysi*, fratres *Iosepho*, *Davidi* familiares, *Psal. 41. Math. 10.* extat Christi dictum hominis inimici sunt eius domestici. I. effectum *ἐκτροσάρ* (*Lucas* non respexit consilium *Iude*, sed eventum; sic aliquis dicitur malum sibi quærere habita non consilij aut voluntatis, sed eventus ratione) est *Agri* acquisitio. Hoc sensu quod *Iudas 30.* nummos rediderit, quos *Scriba* & *Pharisæi* noluerunt, vt potè sanguinis precium referre in *Gazophylacium*, idcirco agrum mercati sunt pro inhumanis advenis cogitantes facinoris à se patrati memoriam abolere, sed extat monumentum indelebile. *Observa.* Suis artibus prenduntur impij, posteritati prædentes scelus quod student extinguere maleque

parta, tametsi reddantur à morte, cedunt in facinorosi dedecus, vide *Pf.* 7. 14. 15. 16. *vers.* 2. Effectum horribilis, & desperata *Iudæ* interitus. Nam *πρήνης γενομένης* *ελαχσε μέσθ*, *εξ εξεχύθη* *πάντα τὰ ἀπλάγχνα αὐτῶ*: quibus verbis significatur pronum *Iudam* prolapsam medium discissum fuisse, cum quodam singulari crepitus fragore, viscerumque effusione. 1. *Observat.* Horror malæ, & impuræ conscientiæ, tam terribilis, atque adeo efficax, ut multos sibi mortem desperanter consciscere coegerit: vide in *Saule*, *Achitophete*. *Nerone*, *Diocletiano*, alijsque scelerosis, Christi que Ecclesiæ persecutoribus, caueant sibi qui turpis lucri gratiâ, nihili faciunt Christum, eiusque causam proderè, Idem, si non deterior eos manet exitus, nisi seridè & piè respuerint, Nos verò studeamus retinere fidem in religione, bonamque conscientiam in rebus gerendis, ut in pace, timoreque Domini defungamur, certaque spe illius æternæ vitæ cum Christo in Deo absconditæ, gloriæque immortalis electis in cælo destinatæ. *Quare* in quacunque simus vocatione, fugiamus hypocrisiam *Iudæ*, *Achitophelis*, *Elimæ*, *Act.* 13. punitionem trutinantes: aliorumque facinorosorum, ut *Arrij* Divinitatem filij Dei inficiantis, expositione etiam viscerum interempti. *Antiochi Epiphanijs* percussi etiam in intestinis morbo incurabili; *Herodis* à vermibus arrosi, *Act.* 12. aliorumque omnium inimicorum Christi, qui omnibus Dei iudicijs subijciuntur, & obijciuntur cælo, terraque comprehensis.

2. *Observ.* Gradus sunt certi ad interitum, & nemo repente evadit pessimus, & desperatus: expende in *Iudæ*, qui fuit hypocrita, sur induratus; desperatus, supplicio sese affecit ignominioso, & terribili strangulatione, sentiens anima horribiles nunc, & postea corpore, animaque revnitis æternas pœnas sensurus: In *Saule* etiam qui ab arrogantia, & præsumptione impia, 1. *Sam.* 13. ad inobedientiam, 1. *Sam.* 16. hinc ad desperationem prolapsus suo se mandante, iugulatur, peritque gladio, & tandem ne multis in *Abimelecho* illo 70. fratrum atrocissimo occisore, *Iud.* 9. Proinde peccato resistendum initio, ne per gradus serpens patratori finalem accersat interitum: & his in terris dum vivit, & post obitum sempiternam infamiam.

20. *Vers.* Punitione, quæ attingit posteros indicatâ. Iam Ab dicationem *Iudæ* habes, ubi testimonia afferuntur duo, prius ex *Psal.*

Pfal. 69. quo *David* conqueritur de inimicorum impietate *γερβλας*, versufque 26. verba sunt hæc; Sint *Castella* eorum desolata, in tentorijs eorum ne sit habitator, quia, quem tu percussisti, persequuntur, & secundum dolorem confessorum tuorum narrationes contexunt. Quoniam *David* est typus Christi, inimici eius Christi hostes referunt, in quorum numero præcipuus est *Iudas* proditor. *Obfer.* vt ante Christum incarnatum, quæ *Davidi* acciderunt, typicè Chri to attribuuntur. Sic iam post Christum passum afflictiones Ecclesiæ mysticè dicuntur Christi propter arctam illam Christi capitis, & membrorum coniunctionem, *Act.* 9. *Colof.* 1. Posterius testimonium est ex *Psal.* 109. Illic *David* invehitur in hypocritas, maximè in *Doegum Sauli* ab armentis & supparastrium crudelem & sanguinolentum, qui occidit 85. sacerdotes Domini, *1. Sam.* 23. *vers.* 8. Citati *Psal.* Sint dies illius pauci, & curationem eius, hic *επισκοπην* accipiat alter, id est munus, & functionem: Solent autem pastorum, ovium, & gregis vocabula ad Ecclesiasticas administrationes transferri. *Obfer.* In actionibus spiritualibus secundum scripturas est procedendum, & optimè res divina divinis illustrantur, & confirmantur testimonijs.

2. *Obserua.* Dominus consuevit prædicere eventa improborum vt animadvertere est in originali mundo: In captivitatis *Israelitica* prænuntiatione per *Ierimiam*, Sacerdotumq; super altare immolatione per *Iosiam* 330. annis ante eventum, *1. Reg.* 13. atque id quidem partim Typicè vt hic & in visionibus apud *Ezechielcm*, & *Danielem*, *Ioannem*q; in *αποκαλ.* partim perspicuè, vt videre est in antiqui mundi submersione, *Pharaonis*que, & *Egyptiorum*, quare obseruo Dei morem hunc esse vt verbo præmoneat, antequam plectat, aut castiget; plectere etiam, atque castigare, priusquam vltimè afficiat delinquentes supplicijs: hinc verificatum illud *Iehova* apud *Ezech.* 33. vt viuo inquit, nolo mortem peccatoris, sed vt convertatur, viuatque: alienum longè est à Creatoris natura, vt intendat immediatè interitum Creaturæ, *Luc.* 13.

Ierusalem, quoties volui congregare te, & noluisti: Proinde præmoniti, & verbo siue misericordix, siue iustitiæ ad resipiscentiam vocati obtemperemus. 2. *Obfer.* Tametsi Deus peccatum præordinet, eius tamen nō est Author, & quàmquam per *Iuda* prodicionem humanum genus redimere statuerit *Iudas* nihil minus

cogitavit, sed potius impiæ cupiditati suæ satisfacere. Peccatum fit quodam modo volente Deo, sed non iubente qua peccatum est: ut hoc fit perspicuum, sunt tres actiones in voluntate divina, ac prima est, qua ἀπλως vult, & sic tantum vult bonum cuius per se Author est. 2. Qua simpliciter nō vult, & id quidem nullo modo in rerum natura existere potest. 3. Qua vult, sed remissè non vult atque fieri permittit, Act. 14. 15. ἔλασε πάντα τα ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, ut est peccatum quod Deus finit fieri quatenus suæ gloriæ inferuit. Et hoc modo, quod est malum ratione Dei decernentis boni rationem habet: præterea omnis actio, ut est talis. Deum Authorem habet: omnis verò actionis pravitas ab instrumento malè instigante Satana, aut homine male patrante proficiscitur. Perspicuum itaque est omnem culpam esse penes instrumentū malum, Dominum verò semper sanctum purumque. Neque peccantem ad peccandum cogere, neque ei corruptionem aut pravitatem infundere. Tametsi peccetur necessitate immutabilitatis, cum Dei decretum sit inviolabile, nō tamen necessitate coactionis, cum sponte patretur peccatum: neque ex dictis sequitur pugnantem esse in Deo voluntates, cum & peccatum velle, & nolle dicatur, R. Diversimodè vult, & non vult, vult quidem ut est Actio, quæ aridet ipsi; quatenus talis: non vero vult, ut est vitiosa actio, id est non placet, vult, ut gloriæ suæ inferuit, at non vult, ut est ἀνομία. Exemplum in *Davide* , castigato. Mandato 7. prohibetur incestus, Dominus tamen dicitur 2. *Sam. 12* . Accipere, & Tradere *Absolomo* concubinas Davidis, ut hoc (scilicet) modo *Davidis* adulterium corrigat. 3. *Observ.* Supplicium sequitur peccatum. Tametsi temporis intervallum nonnunquam intercedat, illud tamen *Isaiæ* manet verum 65. 20. Peccator etiam natus centum annos, maledictus erit; Et *Rom. 6. Stipendia peccati mors* . Proinde seria poenitentia per Christum cum Deo Patre in gratiam redeamus, & divina ope demus operam, ne amplius peccemus, saltem ne in nobis peccatum regnet, *Rom. cap. 6. 1. Ioan. 3. 4. Observ.* Psalmorum liber legendus, cum contineat instructiones, consolationes, & præclara vaticinia de Christi Regno. Extat egregium *Basilij Magni* dictum de Psalmis κρίνον ταμίειον ἀγαθῶν διδασμάτων. 5. *Observat.* Sanguinolentorum, & Avarorum domus erunt desertæ. Hæc peccato-

rum genera, & Regnis & Domibus vastationem, & everfionem accerfuerunt. 1. Superbia. *Iſa. 13. 19.* contra *Babylonem* vaticinatur illic *Zuim, Ozim, & ſini* Scorpiones, terrificum animal, Serpensſque in Templis voluptarijs. Praxis in *Nebuchadnezare*, qui cordis arrogantia in Palatio admirabundus, ſtatim extruſus & ablegatus ad Beſtias, quibuſcum ſepténium eſt verſatus. 2. Idololatria. 3. Auaritia vtrumque habetur apud *Mich. 1. 6. verſ.* Itaq; diſponam *Samaritam* in aceruum agreſtem, omniaſque Terricula eius diſponam in vaſtationem, quia ex mercede meretricia collegit, & dum merces meretricia eſt, avertuntur. Praxis tempore *Zalmanazarij* Regis *Aſſyriorum*, qui obſedit *Samaritam*, & 7. anno *Ozia* Regis *Iſraelis* vltum, capit, & vaſtauit abductis *Iſraelitis*, ex quo *Iſraelitarum* Regnum ſtetiffet annos 279. 4. Effuſio ſanguinis innoxij, *Luc. 13. 34.* *Ieruſalem, Ieruſalem*, quæ trucidat Prophetas, lapidatſque eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui cogere liberos tuos, quemadmodum gallina pulliciem ſuam ſub alas, & noluiſtis; ecce relinquitur vobis domus veſtra deſerta. Huius complementum tempore *Titi* filij *Veſpaſiani* qui 40. Anno ferè poſt Chriſtum crucifixum, Urbem & Templum magna populi facta ſtrage evertit. addo in civilibus. *Roma* crudelis in Sanctos, & ſanguinolenta ſpatio 131. ſepties à Barbaris nationibus capta. 1. à *Viſgothis* 412. poſt 44. à *Vandalis*, *Genriſcho* præſide. 3. ab *Herulo* 471. 4. à *Theodorico*. 5. à *Belliſario*. 6. à *Totylo Gothorum* orientalium Præſide, qui urbem ferè totam cum *Capitolio* flammis permiſit. 7. Ab eodem *Totylo* cum fuiſſet quadante nus reparata à *Belliſario*, qui *Bizantium* profectus, reliquit urbem, quam *Totylo* occupavit. 6. *Obſerv.* Hoſtium Chriſti, & Eccleſiæ capitibus Iudicium, ni donentur pœnitentiâ verâ inevitabile. Conſidera in *Pharaone*, *Nabuchadnezare*, *Sinnacheribo*, *Antiocho Epimane*, *Herode*, & perſecutoribus illis Eccleſiæ primitiæ, noſtrique temporis atrocibus hoſtibus, vnde diſcant crudelitatem reprimere, verèque reſpiſcere, ſi velint eſſe tuti à ſupplicijs Divinis. 2. Teſtimonium. *Episcopatum eius accipiat alter.* *Obſerv.* Prærogatiua nulla nobis proderit, ſi in officijs obeundis impiè verſemur, atque mala citra omnem fidem patremus, futurum enim certiffimè eſt, vt prævaricatores, malèſque deſungentes munere ſibi demandato, extrudantur cum dedecore, & ruinam patiantur inſignem.

Vide in *Saule* primo *Israelitarum* Rege ex Tribu *Benjaminica*, qui summo constitutus loco non solum in Deum efficit in neglectis, sed *Davidem Christi* typum persequi non intermisit divina gratia semper conservatum: quare spiritu Domini eum deferente à peccato in peccatum prolapsus mortis suæ desperatissimus extitit Author. In cuius locum mirabili Dei amore, & singulari clementia vocatus ab ovibus *David*, est successus: Proinde omnes simus sinceri & seduli in usu donorum Dei, recolentes animis illud Christi; habenti dabitur, & non habenti, id est, non bene utenti, etiam auferetur ab eo, quod habet, Rursumque honoratum iri eos, qui *Iehoram* honorarint, contemptoresque eiusdem, leves futuros: Atque etiã illud, *Malach. cap. 2.* Quod Sacerdotibus seductoribus interminatur Dominus, utique inquiring immittam in vos maledictionem, maledicamque benedictionibus vestris, quin etiã maledixi earum cuique, quia minimè inditis animo. Ecce ego corrupturus sum vobis sementem, & sparsurus fimum in facies vestras, fimum sacrificiorum vestrorum. 21. *vis.* Consilium Petri de surrogando vno in *Iuda* loci m. ubi hæc sunt spectanda. 1. ex quorum numero sit eligendus. 2. Electionis modus. .i. deligendus est is loco *Iuda* ex ijs qui versati sunt cum Apostolis toto tempore, quo Iesus intrauit & exiit inter nos, id est, munere suo functus est. 1. *Obser.* Apostoli nihil deliberant, nisi Dei verbo in consilium adhibito; deinde, quod totius Ecclesiæ intererat, non nisi consciã Ecclesiã exequuntur. 2. *Obser.* Oportuit numerum duodenarium reimpleri propter typum. Duodecim positi sunt lapides in Iordane. 12. Architecti cœlestis *Ierosolyma*. 19. *Math.* 12. Apostoli sessuri in thronis, & iudicaturi 12. tribus *Israeliticis*. ad do. 12. portas apud, *Ezech. 48. 12.* fundamēta novæ cœlestis Hierosolymæ Apost. 12. nominibus inscripta, *Apoc. 21.* 1. *Obser.* Eligendi sunt ad ministerium Christo familiares, & piorum socij, cum quo si non personalem habeant præsentiam, saltem spiritualē quæ in fide ex verbo & spiritu proficiscēte, cōsurgit: atq; huiusmodi delectū pastorē egredi & ingredi oportet ante oves, ut rectã sequantur in caulam, *Ioan. 10.* 2. *Obser.* Sile scriptura de toto vitæ Christi curriculo à natiuitate ad annū 30. nisi quod semel, *Luc. 12. 12.* dicatur in templo differuisse Proinde supra id, quod scriptum est, sapiunt qui vitæ illius tempus con-

nantur depingere; quod sic in verbo est descriptum à Baptisma-
te scilicet Ioannis ad ascensionem, id est, quo Christus ab Ioan-
ne Baptista est baptizatus voceque patris cœlitus sonante ordi-
natus ad ministerium obeuudum. 3. *Obfer.* Pastor cognitione ad
intelligendum, & sapientia ad applicandum imbui debet, *Ma-
lach.* 2. Nam labia Sacerdotis cognitionem custodirent, vt homi-
nes legem petant ab eius ore: est enim legatus Domini exerci-
tuum. Atque præsertim testis esse resurrectionis Christi, sub qua
comprehenduntur capita religionis Christianæ, 1. *Cor.* 15. Si
Christus non resurrexit, sumus falsi testes: de resurrectione Chri-
sti, nostrâq; ea inclusa diximus supra eò lectorem remittimus.
23. *vers.* 2. Modus electionis: & ista complectitur. 1. Præsenta-
tionem ab Apost. factam coram cœtu. 2. Preces ad Dominum
pro aptiore sufficiendo. 3. Sortitionem. 4. Euentum. scilicet hoc.
Sors cecidit in *Matthiam*, qui communi consensu ijs est annu-
meratus. 1. *Obferuat.* In eligendis Pastoribus procedendum ad
exemplum primitiæ Ecclesiæ secundum ordinem, & piâ cum
deliberatione, consultoq; Domino per preces. 2. *Obfer.* Nihil
gerendum alicuius vnus autoritate, cum Petrus liberam per-
mittat electionē, contra, ac Papa facit, qui ordinat ad sacra, quos
vult. Duo proferuntur in medium ab Apostolis. 2. *Obfer.* Præsenta-
tio propriè est Presbyterij, nec Papæ, nec Magistratus, nec Pa-
troni, vt vocant, hæc humanitus irreperunt in Ecclesiam.
3. *Obfer.* Nemo sese in officium ingereret, neque ad id medijs il-
legitimis vteretur, sed vocationem Dei, Ecclesiæque expectaret.
4. *Obfer.* *Matthias* vno nomine, accensetur Apostolis, *Iosephus* verò
non, tribus etsi ornatus nominibus. Dei cogitationes non sunt
sicut hominum, quosque mundus eminere vult, Deus plerumq;
non vult, sed ipsi placet humilia, & abiecta mundi deligere, vt
Davidem Saulis prælatum euectumq; in Regem, ita etiam Aposto-
los nullo numero homines separauit ad Euangelizandum, vt
per stultitiam suam confundat mundanam sapientiam, 1. *Cor.* 1.
2. Preces. 1. *Obfer.* Omnis actio precibus est sanctificanda, 1. *Co-
los.* 3. 1. *Timoth.* 4. atque preces ad Deum Patrem sunt dirigendæ
Iesu Christi meditoris nomine, ita Christus nos docuit, *Math.* 6.
Non ergo ad sanctos defunctos, Angelos, nec Mariam virginem.
2. *Obfer.* Ministrorum electio, & ad officium deputatio, pendet

à Domino. 3. *Obfer.* Nihil Deo ignotum cum fit κατὰ δόξαν attendamus itaque dictis, factisque nostris. Omnia Divina providentiæ patent, & sunt ipsi τετραχίλιοι ραβδου. *Heb.* 4. *Pf.* 139. 2. *Reg.* 6. Consilium secretum Regis *Syria* Deo cognitum, & Prophetæ *Eliseo* patefactum. 4. *Obfer.* In precum petitione. Pendendum à Domini voce & ore, qui vocaret, & nominaret, vocatosque auctoritate ornaret, donisque instrueret, quibus in fide uterentur, sapienterque, si Deum nolint sentire vindicem, *Ezech.* 3. quos ita à Deo declaratos amplecteretur populus, si nolit experiri vlttricem Dei manum. Qui accipiat. 4. *Obfer.* Non currendum antequam mittamur, sed expectemus vocatem Deum, & Ecclesiam. 5. *Obfer.* Reprobi habent locum ad quem abeunt, nimirum lacum illum ardentem, *Revel.* 21. Electi etiam erunt in suo loco cœlesti & glorioso. *Ioan.* 14. inquit Christus, Vado paraturus vobis locum. III. *Est Sortitio.* *Obfer.* Sortium vsus legitimus est, si absit à superstitione, quibus Domini cōsiliū quæritur in rebus dubijs, maximique momenti, ut est Apostoli electio. & 1. *Sam.* 10. de Eligendo Rege. & in diuidunda terra *Cananza*, *Iosua* 15. 18. 20. & *Ios.* 7. in exploratione surreptæ rei excommunicatæ. & *Levit.* 16. de duobus Capris, vter dimitteretur, 2. *Chron.* 24. In assignandis officijs filijs *Aaronis*: sed curiosa inquisitio per homines, damnanda, *Lev.* 9. Astrologia iudiciaria, quâ volūt de hominis mortis genere, & tempore determinare, ex aspectu ascendentis syderis, aut syderū positione, quod si verè determinarēt, quomodo fieri possit, tot vno conflictu diuersis nati temporibus eodem mortis genere, eodem etiam tempore emorerentur, Et geomantia in terra per circulos descriptos divinans: Sortes proinde sunt licitæ, quæ Deo approbantur, eiusque reguntur providentia, ut *Proverb.* 16.

Sortes conijciuntur in sinum, sed dispositio tota est à Domino. III. *Eventum Matthias* forte designatur, reliquisque annumeratur. 1. *Obserua.* Magnificos titulos præterire Deum, & calculo suo approbare, quos vulgus hominum improbare. 2. *Obfer.* Tametsi deficiant mali & ruant præcipites in suam ipsorum exitium, Dominus tamen redintegrabit, complebitque suum numerum: Neque deerūt qui sancto ministerio obeundo operam collocent, tametsi impulsu Satanæ, vi, aut dolo facinorosorum & Eccle-

Ecclesiæ hostium crudelitate, aut quovis alio modo è medio se tollant, aut tollantur.

CAP. II.

ARTES Cap. sunt tres. 1. Spiritus Sancti missio, iuxta Christi promissum, ad *vers. 14. Ioa. 14. Act. 1. 5.* 2. Oratio Petri Apologetica, ad *vers. 37.* 3. effectum. Conuersio (scilicet) ad fidem 3000. hominum, qui accensentur Ecclesiæ Christi. 1. *Observa.* Vis verbi efficax, vbi internum spiritus ministerium concurrir, *Rom. 1. 17.*

Est potentia Dei ad salutem omni credenti. Heb. 4. 12. Viuus enim est Dei sermo, & efficax, ac penetrantior quouis gladio ancipiti. 2. *Observ.* Omne promissum Christi siue misericordiæ, siue pœnæ implebitur, vt illud gratiæ, *Io. 1. 1. Qui credit in me, non morietur,* Et iudicij illud, *Qui coram hominibus negauerit me, Ego illum negabo coram Patre meo caelesti.*

Prima Cap. pars habet Spiritus Sancti missionem, vbi intellige, personam Sanctæ Trinitatis tertiam non mitti, nec eiusdem essentialia proprietates Apostolis communicari; neque Spiritum locû mutare, cum omnia repleat, verum mitti per ampliora dona, & operationem efficaciorẽ quam prius. CIRCVMSTANTIÆ missiones sunt tres 1. *vers. 2.* habetur Modus. 3. Fructus duplex. 1. respectu Apostolorum in quos mittitur, & Auditorum, qui audiunt Apostolos diuersis linguis loquentes *μεγάλα τῷ ἑβ.* Tres Circumstatiæ 1. *vers.* sunt. 1. Personæ 12. Apostoli, Dei nuntij, donis instructi convenientibus ad ministerium obeundum. *Observ.* Concordia in Apostolis laudanda, quæ regnat, vbi Dei spiritus locum habet. 2. Locus *Ierusalem.* *Observa.* Impletur, quod prædictum fuit à Propeta *Isai 2. cap. Lex ex Sione prodibit, & verbum Domini Ierolymis: & obedientiæ Divinitus concessæ præmium est promissi præstatio.* 3. Tempus. Festo Pentecostes, die quinquagesimo post Pascha, quo confluere solebat populus ex omnibus partibus *Ierolymam,* iuxta mandatum Domini, *Exod. cap. 23. vt & Paschatis, & Tubarum.*

Pentecostes festum institutum fuit in memoriam Legis promulgatæ, modo terribili, quæ quidem litera dicitur occidens;

vt à Christi gratia diuellitur, terroremque conscientijs incutit. iam quinquagesimo die post immolatum Dei agnum Spiritus Sanctus mittitur, quo charitas Dei effunditur in cordibus nostris, *Rom. 5. 5.* Atque inchoatur Evangelij prædicatio efficacis organi in omnium credentium salutem: & ad eximendum credentes ab omni legis maledictione, terrore, & coactione ad præstandam obedientiam: ex nolentibus enim natura, volentes euadunt ad obtemperandum legi per gratiam. 2. Modus est per media signa, vbi obserua, figurare Dominum propter nos res spirituales sub specie rerum caducarū, quæ cū symbola euanescent, occulta Spiritus sancti virtus manet apud Ecclesiam. 2. *Obserra.* Cū Spiritus columbæ speciei descenderit in Christum, & hic linguarum ignearum diuisarum simplices essent Pastores corde, & doctrinā, atque in muneris functione summo zelo flagrant instar exempli Davidici inquietis, zelus domus tuæ exedit me, quod reapse in Christo impletum. Modus proponitur in duplici signo. 1. Audibili. 2. Visibili. Audibile signum fuit Sonitus è cælo tanquam ruentis flatus violenti. In apparitione Domini ad *Eliam* vide simile, *1. Reg. 19.* *Obfer.* Spiritus edit quendam sonum in informandis hominum mentibus, irruptionemque facit in corda & affectus summo cum impetu ad expellendum veterem hominem de sua possessione, & reparandum, redintegrandumque nouum hominē. Imaginem nimirū illam perfectæ iustitiæ, & sanctitatis, deijcitque alta quæque & euecta aduersus Deum, & vnctum eius tam intus in animo & affectibus, quam foris in arrogantibus vt in *Pharaone*, *Nebuchadnezare*, *Antiocho Epimane*, *Herode*, *Iacobi* obruncatore animaduertere est *ἀφω.* 1. *Obfer.* Gratia Dei est cœlestis, & insperato adest, vt Davidi à caulis accersito ad Reipub. Israeliticæ gubernacula, in Regale officium spiritualiter vnctō. Non ergo pecuniā emi potest, vt putauit *Simon Magus*, *Act. 8.* Itaque si cui deest sapientia, petat à Patre luminum. 2. *Obfer.* Dei iudicium repente incidit in obstinatum, vt Ventus, cuius nec est scire initium, nec exitum. 3. *Obfer.* Ecclesia tota, & quodlibet eius membrum Spiritus Sancti templum gratiā repletur.

2. Visibile signum. Linguae dissectæ Ignæ. Linguae compositio, & informatio Pastori necessaria, quandoquidem instrumentum

tum est ad prædicandum Evangelium, unde credens salutem consequitur. 1. *Obfer.* Linguæ informari debent per spiritum sanctum contra blasphemos, jurantes, turpiloquos, quorum linguæ à Satanico spiritu sunt inflammatae, & Papistas, qui virulentæ linguæ toxicum expectorant in synceros Iesu Christi professores. Vide *Iac. cap. 3.* de lingua. *Diffecta. Obfer.* Vt linguarum diuersitas Apostolis diuersis nationibus prædicaturis fuit necessaria, sic linguarum cognitio Hebraicæ præsertim, & Græcæ Pastoribus apprimè utilis, siquidem vetus Hebraicè, Nouum Testamentum Græcè est conscriptum: harum linguarum ignarus alienis videt oculis. 2. *Obfer.* Pastores verbum Dei diuiderent, & searent æquè, 2. *Timoth. 2. 15.* Stude te ipsum probatum sistere Deo, operarium, qui non erubescat, & qui rectè sermonem veritatis fecerit, id est, qui nihil adijciat, nihil prætermittat, mutilet, discerpatur, torqueatur, spectet diligenter quid seruat auditorum captus, & quid ad ædificationem conducat: linguæque intellecta etiam vulgò annuntiarent Evangelium, quod non faciunt Papistæ, & Missatici sacerdotes. Et Scholæ alerentur pro linguarum cognitione, vt *Samuel, Elisaus*, Prophetæque scholas instituerunt ad pueros informandis in linguis, diuinæque veritate.

Contra fecit *Iulianus* Apostata, qui Scholis abolitis, & Patrimonio, quo fouerentur serui Christi, non modo detrimentum, sed perniciem Ecclesiæ adferri putauit. 3. *Obfer.* Complectetur Prophetia de Gentium vocatione ad fidem, cum iam Evangelium ijs annuntietur, *Gen. 9.* Extat prima diserta prophetia. Dominus persuadebit Iapheto, vt habitet in Tentorijs *Semi.*

Γλώσσαι ὡσεὶ πύρρον.

Spiritus igni comparatur 1. in actionibus. Ignis calefacit, sic Spiritus consolatur, ignis illuminat, ita Spiritus mentes cæcas, ignis consumit scoriam, sic Spiritus naturæ corruptionem, ignis purgat, sic Spiritus sanctificat. In passionibus, vt ignis deficiente materia abit in nihilum, sic Spiritus recedit, sanctæque eius motiones evanescent, nisi alatur, & foueatur. Vt ignis à contrario restringitur, sic spiritus à contrario suffocatur. Vt hic dicitur dispersitas linguas fuisse instar ignis, ita Dominus venisse fertur cū ignea lege, *Deut. 32.* quæ vim habet inflammandi animos per sensum iræ diuinæ, atque ideò accendendi serium desiderium in

cordibus Christi fide apprehendendi, indignationis divinæ avertentis, & perfecti reconciliatoris in sanguine Crucis suæ, participantisque conscientiarum ex Dei misericordiæ perceptione. Et *Math. 3.* inquit Christus; qui pone me venit, baptizabit vos Spiritu & Igni. & venturus Dominus perhibetur, ad iudicium in flamma ignis, 2. *Thef. 1.* quando absumetur & exuretur rebus creatis omnis illa vanitas cui sunt subiectæ, substantiâ perpur-gata remanente. 1. *Observ.* Cum naturâ corrupti simus, Spiritu Sancto per Christi sanguinem operante, & applicante per fidem purificamur: Cæci etiam, tenebrisque immerfi, luce Spiritus illuminamur, deiecti etiam & diffidentes naturâ, consolationem habemus gratiâ. Quare totum hoc regenerationis opus Sancto Spiritu ascribendum, non naturæ, non viribus, actionibus, aut operibus nostris. 2. *Observ.* Boni motus alendi pijs exercitijs, & meditationibus divinis, Spiritus idcirco, vt loquitur Apostolus, neque extinguendus, neque grauan dus.

Ἐχθίσειτε ἐφ' ἑναί εἰλα εἰλασεν αὐτῶν.

Signo tribuitur, quod est rei significatæ. Sic in Sacramento Cœnæ; Hoc est corpus meum, ita Baptismus vocatur *Lavacrum Regenerationis*, *Tit. 3.* & Circumcisio *Fœdus*, *Gen. 17.* Papistæ non expēdentes sacramentalem locutionem, in verbis Cœnæ exponendis grauter errarunt: cum transsubstantiationem panis in Christi corpus, vini que in eiusdem sanguinem dicitent, cōtra Christi institutoris mentem, qui ea voluit esse signa omnibus, & electis etiam sigilla, quibus significetur & obsignetur in corporis Christi fractione, sanguinisque effusione, peccatorum remissio, vitæque æterna fide hic, post *ei dei* in cœlis participanda. *Observ.* Omnes Apostoli replentur gratia Spiritus, non autem essentiâ in ipsos transfusâ, donisque idoneis imbuuntur, vt & illi Pastores, qui à Domino mittuntur, quæ quidem dona non sunt in ipsis otiosa; loquuntur enim diversis linguis, quod mirum. Multi multos rerunt annos in addiscēda vna lingua, Apostoli extempore loquuntur diversis linguis *μεγάληα τῶ ἴθι*. 2. *Observ.* Elucet hic Dei bonitas, & potentia, quæ hominis arrogantia pœnam, vt est linguarum divisio inuecta *Nembrothi* tempore turris *Babylonica* extractoris ad præpediendum illud superbum opus, in bene-

1. *Effectum*
respeccit
αποσβ.

benedictionem convertit, nam linguarum varietas inseruit varijs nationibus informandis in via salutis partæ per Christum, facitque vt lingua loquantur *Cananæa*, quo nihil aliud significatur, nisi nationes à Christi Regno alienas, vitæque Dei, *Ephes. 4.* non modò vocari ex tenebris, sed transferri in Regnum lucis, & vnitatem Ecclesiæ. 3. *Obfer.* Qui fideliter versantur in vocatione obeunda, gratia Dei ipsis non est defutura, expende in *Mose* labijs præputiato: Prophetis, Apostolis, Pastoribusq; omnibus diuinitus vocatis: quos *Timothei* nomine *Paulus* vult ab ineunte ætate in Sacris instructos.

καὶ ἡξάντο λαλεῖν. *Obfer.* Euangelij prædicatio est à Dei Spiritu, & in ordinatis legitimè ad sacram functionem ἀποδείξις τῷ πνεύματῳ cernitur. Est quædam eloquentia naturalis, qualis fuit in *Aarone*, est quædã partim naturalis, partim acquisita, qualis in *Herode*, dicunt non hominis vocem, sed Dei, *Act. 12.* quam dicit Apost. esse positam in persuasivis humanæ sapientiæ verbis, *1. Cor. 2.* eam damnat in Euangelij annuntiatione. Est & tertia, supernaturalis quæ spiritum authorè habet, relucetque in ἀποδείξει τῷ πνεύματῳ, καὶ δυνάμει, hanc habuisse Apostolos spiritu perfusos non est dubium. & nos istam divinam eloquentiam optemus. 2. *Effectus.* Auditorũ respectu *Iudeorum*, scilicet, & Gentium, & exijs quidã boni rei nouitate obstupescentes: Quidam mali subfannantes, mustóque plenos Apost. dicetes esse. 1. *Obfer.* In omni cœtu reperias bonos, & malos, nec istorum futura perfecta separatio, donec redierit iudex mundi ad perpurgandã aream suam, *Math. 13.* 2. *Obfer.* Nullum adeò excellens opus, quod reprobi non derideant. vide in *Pharaone*, in *Sennacheribo*, & *Iuliano* Apostata. Pete populorum horum descriptionem ex *Cosmographis*.

10. *Vers.* *Iudai* & *Profelyti*. Per *Iudeos* intelligit eos qui origine, & Religione *Iudai* erant, quamvis alibi nati. *Profelyti* verò, qui è Paganis *Iudeorum* Religionem amplectebantur. Hi audierunt Apostolos diuersis linguis loquentes magnifica Dei facta, vnde factum, vt obstupescerent. *Obfer.* Verbum Domini quosdam percellit, vt eos impellat ad indagandam veritatem, quosdam verò sic redarguit, vt suæ ipsorum impudentiæ testes esse compellat.

13. *Vers.* εἰέροι δὲ χλευάζοντες. vocabulum χλευάζειν contumeliam irrisionis indicat, vbi observa, nullum esse tam excellens miraculum, cui non audeat obstrepere, & obrectare impietas: dicunt enim isti cavillantes vino dulci pleni sunt isti: Dixit *Eli* etiam Sacerdos per ignorantiam ad *Annam* turbatam spiritu cum labia præcando motitaret, fuisse vino plenam, cui respondit, minime, sed spiritu turbata sum, 1. *Sam.* 2. 14. *Vers.* Petri Sermo reliquorum nomine ipsi assistantium complectitur duo capita. 1. remonet ebrietatis crimen. 2. agit de Christo, eiusque morte, & resurrectione præcipuè. Antequam accedat ad resutandum crimen, præfatur, vbi captat benevolentiam, & attentionem reuocando in memoriam *Iudaorum*, qua gloria & dignitate fuerint exornati à Deo, vt melius ad officium faciendum excitentur. 1. *Obser.* Spiritus Sancti gratia Apostolis addit animos hac vice in tam celebri omnium nationum corona *Ierosolymis* coactarum. Prius dum caperetur Christus, sunt tergiversati, *Petrus*q; ter Dominum suum abnegauit, potentia ergo illa Christi reddit eos magnanimes. Vide in *Mose* initio perterritò cum ad *Pharacnè* mitteretur, *Exod.* 3. In *Isaia* 6. In *Jeremia* 1. In *Daniele* 10. alijsq; gratia, virtutèque spiritus corroboratis ad obeundum legationem Domini. 2. *Obser.* Tametsi Petrus ordine primus loquatur, nullum hic obtinet dignitatis, aut potestatis gradum præ reliquis, sed æquales vnus causæ Patroni omnes comparent, assistuntque Petro, vbi fratrum vnanimitas maximè laudanda, qua regnum Christi conseruatur, & propagatur. 3. *Obser.* Verbum Dei diligenter audiendum. Beati qui audiunt, & custodiunt illud, *Luc.* 11. Et dicitur à Christo de Maria, Christi ad pedes discumbente, vt concionantè audiret, quod Pastores potiorè partem delegerit: & denuò loquamur nos ἡ ἀγαθὴν μέριδα eloquia Dei. *Luc.* 10. 42.

v. Ratio.

15. *Vers.* Duabus rationibus remouet crimen ebrietatis. 1. Est probabilis, Non est diei hora tertia, quæ potest nostræ octauæ respondere, ergo non sunt ebrij. Apud Germanos, nostrique temporis homines non valeret consequens. 1. *Obser.* Licet Christi seruis falso traductis apologia vt, seque purgare: fecit Christus *Math.* 11. *Paulus* *Act.* 25. neque damnandi sumus indicta causa. *Deut.* 17. & 19. *Io.* 7. 51. 2. *Obser.* Mane non est indulgendum potibus. *Isa.* 5. 2. Væ surgentibus summo mane, vt potum inebriantem.

tem, sectentur prerogantibus vsque ad crepusculum, vt vinum incendit ipsos. 2. *Ratio.* Est necessaria, loquuntur per Spiritus sancti infusam gratiam, Ergo non sunt ebrii. Antec. probatur ex *Ioel cap. 2.* 28. Eritque postea, vt effundam Spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij vestri, & filia vestra, Seniores vestri somnia somniabunt; Iuuenes vestri visiones videbunt. Quin etiam super seruos, & super ancillas diebus illis effundens Spiritum meum. *Edani* ostenta in caelis & in terra sanguinem, & ignem, & elationes fumi. Sol ipse vertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam venerit dies Iehovæ: Magnus, & verendus eritque, vt quisquis inuocauerit Nomen Iehovæ, eripiat se. Quibus scilicet tempore Messia se abundanter communicaturum dona Spiritus Sancti in omni generis hominis, clarèque patefacturum mysterium salutis in Christo. 1. *Observ.* Præcipua Spiritus Sancti dona, sunt *illuminatio, consolatio, adoptio*, per Spiritum hæreditatis nostræ archani obsignata, *Ephe. 1.* 2. *Observ.* Regnum Christi iam sub Evangelio est ampliatum, & ex *Iudæis & Gentibus* fide donatis corrogatum, gratiaque Evangelica vberior. Vide *Ezech.* Prophetiæ impletionem, 4. 7. de aquis emanantibus ex lumine Templi, & assurgentibus, &c. Et *Math. 11.* De vi illa quam patitur Regnum cælorum. Sumus grati propter copiosam hanc gratiam verbo gratiæ oblatam. Porro tria habet hæc *Ioel* Prophetiæ pars. 1. Est perhibitio effusionis abundantis donorum Spiritus Sancti in omnem carnem. 2. Status mundi turbulenti sub Evangelio, & tempore Regni Christi. 3. Modi, quo electi possent effugere omnem periculum, & seruari. 1. *Observ.* Per gradus certos dona Spiritus communicari solent; Proinde à patre luminum enixe petamus & expectemus illius sapientiæ divinæ incrementum ad salutem. 2. *Obser.* Christi Regnum tametsi sit pacificum, respectu internæ, ad spiritualis pacis cum Deo in sanguine crucis Christi, tamen nõ est liberum à turbis mundi, quarum occasio partim est in electis, vel, vt exerceatur eorum fides, patientiæve exploretur, aut peccatum inhærens coerceatur, vel ne exorbitent à Domino, juxta illud *Davidis; Antequam afflixisti me, aberravi:* sed præcipua causa est in Reprobis, peccatum scilicet regnans, omnisque generis iniquitates, quibus sese implicant, vt vt sic se res habet, Causas tamen

turbati & commoti mundi in electos reijciunt, vt apud Tertulianum legere est, in Apologetico contra Gentes impij & ciuiles Christianorum persecutores has calumnias ijs impegerunt. 1. Dixerunt Christianos vesci humanis carnibus, itaque filios suos mactare, addunt & crudis, necnon esse incestuosos, atque capitis Asinini, solisque ac Lunæ adoratores, euerfores Romani Imperij, proditores, seditiosos, excitatores terræ motus, & tumultuum, & quæ non affingunt impij & atroces hostes, ignarique rerum hac tempestate Evangelio, eiusque Doctoribus, & professoribus vt & rebellis ille populus iudaicus *Ierimæ* tempore 44. lege verum propriam iudiciorum, Dei effusorum causam nimirum peccatum passim imperitas prætereunt. Has turbas signis quibusdam indicat, quæ sunt duum generum. Aut enim occurrunt tempore regni Christi, & sunt partim cœlestia, partim terrestria. 2. Aut non longè præcedunt secundum Christi aduentum.

Cœlestia, vt flammæ igneæ, saltantes Capræ, Dracones igniti, Cometæ, Stellæ oblongæ instar ensis, & id genus. Terrestria, terræ motus partus monstrosus, Riuorum in sanguinem conuersio, Aquarum inundatio. *Observat.* Cùm hæc signa oculis obijciuntur, cogitemus Deum iratum, & vindicem peccatorum: hæcque pœnam & vindictam protendere. 2. *Observ.* Dominus vno, aut alio modo præmonere solet, antequam plebs in Ægyptijs originali mundo, Ierosolymitanis, quot medijs vsus antequam extremo affecit supplicio, hinc disce singularem DEI esse clementiam qui non vult mortem peccatoris, sed conuertatur, viuâtque, *Ezech.* 33. Præcedentia signa secundum aduentum filij hominis, Sol in tenebras vertetur, Luna in sanguinem. *Observatio.* Propter peccatum inuertitur rerum creaturarum natura, idcirco peccatum detestandum: cùm propter id omnia vanitati sunt subiecta, ingemiscantque, & vna parturiant ad hoc vsque tempus expectentque revelationem, & libertatem gloriæ filiorum Dei, *Rom.* 8.

2. *Observatio.* Hoc die *Iehova* magno, & reuerendo omnes comparebunt coram tribunali Christi, sine personarum acceptione, omni loco appellationibus, ant defensionibus præcluso, cuique

cuique reddetur secundum opera, id est, opera declarabunt iustos: etenim electi omnes ante diem hunc fide iustificabuntur, cum hic dies magnus non sit dictus ad iustificandum, sed ad retribuendum cuique secundum opera, vitam nimirum æternam ijs ex Dei gratia qui per fidem Christi iustitiam apprehendentem prius in hac vita sunt iustificati; reprobis verò sempiternas pœnas, qui absq; iustitia Christi imputatiua deliquerunt, & perierunt in peccatis.

3. *Pars Prophetia.* Exponit modum, quo electi possunt salvi evadere. Promissum est generale. *Πας. Observatio.* Gratia offertur, & salus omnibus, quod quidam pereant, pœnes ipsos est: neque illa viribus nostris comparatur, sed per Christum acquiritur, sitque nostra per fidem. Estque ex hoc loco inuocationis Dei patris in filio effectum, quæ quidem, inuocatio est Spiritus Sancti actio, *Rom. 8.* Angeli itaque, & Maria, Sancti etiam non sunt invocandi patet ex hoc loco, vt *Rom. 10. 12.* & *Psal. 51.* Inuoca me & inuocandus proinde *D E V S* pater in filio mediatore per Spiritum, & sic prout est è re gloriæ Dei, salutisque nostra postulata consequemur.

22. *Vers.* Secunda pars sermonis Petri est de Christo, vbi habemus eius personam descriptam. 2. Actiones, & passiones eiusdem. Sed primum, qui describitur vocatur Iesus, id est, Seruator, quod nomen Dei filio ab Angelo est inditum. *Observatio.* Salutem habemus per Christum, *Actor. 4.* Nec enim aliud nomen est sub cælo quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari. Papistæ sic dupliciter peccant: 1. Nimum tribuunt nudo nomini, dicunt enim nuda, & mera nominis pronuntiatione Dæmonas profligari, vt Thyrræus Iesuivaster.

1. Derogant rei significatæ, nam Christi meritis iungunt nostra opera, sic nos quodammodo seruatores esse volunt. 2. Satisfactiones nostras pro temporalibus pœnis. 3. Intercessionem **C H R I S T I**, addunt Angelorum, Sanctorum, & Mariæ Virginis, quam imperare asserunt iure matris filio, vt annuat.

Ανδρὰ ἀπο τῶ θεῶ ἀποδείξει γυμνον. Hic Dei filium reuera esse hominem indicatur, atq; etiam Deum esse per *δωάνης, σημεῖα, & τεράτα*

& τεράτα ab ipso ædita. *Obfer.* Christus in vna ὑποστασει est verè Deus, & homo nõ hominis idea, sed reapse homo nobis per omnia similis, excepto peccato: at quaritur nunquid peccarit Christus in Adamo, cū natura assumpta ibi fuerit. R. non, quia Christus non est genitus per naturalem propagationem ex Adamo, *Rom. 5.* inquit Apost. sicut per vnum hominẽ peccatum, ita mors: Non dicit ex vno homine significans Adamum nullis propagare corruptionem suam nisi quos gignit. Prætereà est in Adamo non simpliciter, vt alij homines sunt sed in parte, nimirum respectu substantiæ quam inde accepit, sed non ratione propagationis substantia per ordinariam generationem. Homines alij sunt ab Adamo, & per Adamum, sed Christus est quidẽ ab Adamo, sed non per Adamum vt causam procreantem. Habet Christus corpus humanũ membris suis, & partibus, tribusque dimensionibus præditum, locoque circumscriptum, animam etiam ex nihilo creatam per potentiam divinam vt nostra est, mente ratione, voluntate, & affectibus imbutam vt gaudio, dolore, videndi que potentia, audiendi, olfaciendi, tangendi, gustandi, comedendi, bibendi, dormiendi, digerendi: Necnon naturam infirmitatibus generalibus obnoxiam, vt siti, defatigationi, ignorantia rerum quarundam, que postea sensu cognoscuntur incremento staturæ, sapientiæ que. Verùm personalibus, & ijs quæ ex peccato obueniunt, minimè infestam, vt est ægritudo, morbus, febris, & huiusmodi: siquidem Christus non personam alicuius, sed communem naturam assumpsit. Ergò tametsi, vt Angelus Dei humana specie Abrahamo apparuerit, 18. *Genes.* Nunc tamen cum vt Angelus fœderis gratiæ sese in carne manifestauit, est reuera homo duabus naturis cõstans, in vnione hypostatica, ijsque nec confusis, nec permixtis, nec altera in alteram conuersa, quæ quidem essentia, proprietatibus, & operationibus distinguuntur. Itaque humana Christi natura non est vbique, tametsi divina vbique sit cum qua humanam indiuisè cohæret, sicuti Sol in suo est loco cœlesti; Radij tamen solaris cum Sole cohæretes in varijs terræ locis esse possunt. Et hæc assumpta Christi natura non est cœlitus per Mariæ Virginis aluum tanquam canalem transiens, vt Anabaptistæ somniant. Atque illud *Ioan. 3.* Nemo ascendit in cœlum nisi filius hominis qui descendit, qui est in cœlo dictum

dictū est per κοινῶν αὐτῶν ἰδιωματῶν, illudq; quod habetur, 1. *Cor.* 15. de Christi corpore cœlesti, nihil aliud significat Apost. nisi corpus Christi cœlestibus donis, gratiâ nimirum & gloriâ esse exornatum. Præterea obserua cum eadem sit Patris Filijque essentia, in hoc discrimen est, quod persona filij subsistens in Divina essentia, quæ quidem est impartibilis, manifestata sit in carne, 1. *Timoth.* 3. Quæ ἐσαράωσις, cum sit actio ad extra, vt vocant, est omnium personarum trinitatis inchoatiuè, sed terminatiuè est Actio filij assumentis, & incarnati propria, conueniebat verò filium secundam personam carnem assumere, quia in eo omnia creata, *104.* 1. ita per eum omnia restauranda. 2. Imago Patris essentialis, *Hebr.* 1. idonea fuit ad reparandum imaginem Iustitiæ & Sanctitatis amissam. 3. Filius Dei idoneus ad efficiendum nos filios iræ per naturam, *Ephes.* 2. Dei filios ex gratia. Pater nõ potuit incarnari, quia non potuit mitti; & Spiritus Sanctus non potuit, quia sic duo essent filij Dei patris. Quare concludo filium Dei trinitatis secundam personam oportuisse in carne patferi, & sic verum Deum, verumque hominem esse. Deum quidem ad divinæ iræ pondus ob peccatum sustinendum: Hominem etiam, vt pati potuerit in ea natura, quæ peccauit; & obligata fuit ad præstandam legem. Mediatorem novi fœderis habemus Christum θεῶν θραπον. qui Diabolum, mortem, infernumq; δωᾶμεν θεῶν ἤτθ superauit, quæ humanam naturam assumptam meritò, efficaciq; potentem effecit ad Redemptionis opus quaq; sanctificarenturque electi, vitæque donarentur æterna, quæ quidem divina potentia præstantibus factis, miraculis, & signis eluxit. 23. *Versf.* Continentur hic crucifixores, genusque mortis consilio, & providentia Dei decretum, id est, præeunte æterna Dei cognitione, quæ nec à consilio definito diuelli potest, quod epicurus facit, Nec interim mali causa esse: Nam pessimum *Iude* factum æterno, & immutabili consilio in optimum finem destinauit: Benè enim agit Deus, etiamsi male agant instrumenta: quare scelerum patratores nõ sunt ἀναπολογητοὶ coram Deo, quia etsi necessario cõmittant ratione immutabilis Dei decernentis, cum tamen non impellântur à Deo, sed partim à tenebrarũ principe Satana, partim ab ingenita corruptione, quæ tantũ propendet in malum, finemque malum præstitutum habeant, nullatenus

nos excusari possunt. *Obsev.* Cùm apertè dicat hos *Iudeos* tanti sceleris patratores esse iniustos, sequitur peccatum publicum publicè arguendum, 2. *Timoth.* 4. Et cùm omnibus *Iudeis* hoc crimen impingatur, vt quidam tantum auctores extiterint, hinc est, vt consentientes, consultores, & mandatores rei habeantur, tametsi facinori manum non admoueant. *David* homicida à *Nathane* Propheta, 2. *Sam.* 12. appellatur, quod modum præstituerit *Vriæ* interficiendi. 2. *Obsev.* Genus mortis est *Crux*, quæ etsi gentibus sit stultitia, *Iudæis* etiã offendiculo, nobis tamen Christianis in ea gloriandum, cùm meritò sanguinis crucis huius peccatorum remissionem habeamus, nec non eiusdem efficaciam renouemur; addo etiam à legis maledictione nos exemptum iri, cùm nulla super sit condemnatio ijs, qui sunt in Christo, *Rom.* 8. 1. Passus ergo est *Dei* filius hoc ignominiosum primæ mortis genus, id est, Animam à corpore realem separationem cum sensu iræ diuinæ. Secundamq; mortem sed hoc sensu vt dictum est per apprehensionem iræ diuinæ, verum à vultu patris fauoreque nunquam in totum fuit seclusus. Etenim in medijs cruciatibus clamauit, *Deus* mi *Deus* mi cur dereliquisti me. *Obseruat.* Non debemus commoueri, & tangi compassione quadã vt *Papistæ* propter vehementes Christi passiones, neque angi ob luctum *Mariæ* Virginis propter filij mortem, nec odio inflammari aduersus *Iudeos* patratores, sed animis expendere, quam sit *Deo* exosum peccatũ, & nobis detestandum, quamque immensus sit *DEI* amor erga genus humanum, qui in salutem electorum suo ipsius filio non pepercit, & denique, quot, quantaque beneficia hinc in nos redundarint, præsertim à morte nos esse liberatos: à prima quidem, quod nobis non sit peccati pœna sed transitus ad vitam sceliciorẽ; & à secunda omnino: nam renouati per spiritum in resurrectione Christi, secundam mortem non sunt gustaturi, *Apoc.* 20. moriamur itaque peccatis; & elementis mundi, *Colos.* 2.

24. *Verf.* Iam de resurrectione Christi. *Deus* pater dicitur filium excitauiſſe per diuinam potentiam, & filius sese eadem potentia, *Ioan.* 2. destruite tẽplum hoc, & tertio die suscitabo. Spiritus etiam sanctus, *Rom.* 1. 4. Sequitur Christum esse *Dei* filium, *Rom.* 1. 4. & viuorum, mortuorumq; Dominum, *Rom.* 14. Sacerdotiũ etiam Christi esse perfectum, etenim si non resurrexisset, essemus adhuc

in peccatis, 1. *Cor.* 15. & nos esse iustificatos, *Rom.* 4 nec nõ sanctificatos, atq; generali in omniũ resurrectione nos ad vitam æternam resurrecturos, *Io.* 6. Quod dicitur (soltitis doloribus mortis) id est, morte dolorum animi & corporis plena. Itaque cùm mors videretur esse ipsorum dolorum victoria, ac imperium, Christus meritò dicitur lethales istos dolores superasse, cū mortuus mortem vicit, in æternum cum patre victurus. Probatur primũ Christi resurrectio à potentia divina, cui nihil potest resistere: & *vers.* 25. idem testimonio Dauidis prædicetis non modò resurrectionem Christi, sed etiã in ipso sepulchro ab omni corruptione fuisse immunem. Proponitur. 1. testimonium Dauidis, qui est typus Christi, & postea de Christo clarè exponitur. Duo sunt hoc, *vers.* 1. quid facit Dauid. 2. propter quid. Quid? prospiciebam inquit Dominum coram me semper, aut Dominũ mihi iugiter propono. Notemus duo in Dauide. 1. fidem, qua impellitur ad proponendũ sibi *Iehovam*, *Psa.* 123. Ut oculi servorũ attendunt, & obseruant Dominos suos, & oculi ancillarum dominas suas, sic oculi nostri respiciunt *Iehovam*, donec nobis opem tulerit. 2. Obedientiam, qualè videas in *Abrahamo*, qui iussus ambulare coram *Iehova* obtemperat, mandatisque eius obsequitur, & de migratione, & de filio mactando *Isaaco*. Hæc duo reperias in Christo, hic reuera significato, fidè scilicet. Nam quatenus homo in Deum patrẽ fide recubuit. 2. Obedientiam, cum obediens factus fuerit ad mortem, imò mortem crucis, *Phil.* 2. & toto vitæ curriculo patrẽ glorificauit, munitusq; sibi impositũ obijt fideliter etiã cum animæ positione. 1. *Obser.* fide, & obedientiã in Deum oculos conijctamus in omnibus nostris actionibus, sic futurum diuinã gratiã, vt rarius peccemus. *Seneca lib.* 3. *Epist.* & *epist.* 25. ad nos coercendos ab occultis peccatis iubet præstituamus coram nobis, & adesse fingamus *Scipionem*, *Lalium* aut *Catonem Censorium*, qui nos virgã censoriã exploret sic significans fore, vt minus delinquamus. Quanto igitur magis Dominũ proponeremus ob oculos, qui omnia contuetur, estq; *χρσ δ το γνωσως*, nemoq; hominum eius conspectũ valeat evitare, *Pf.* 139. Bene nobiscum agetur, si Dominũ cõtemplemur. *Iosephus* respiciens Dominum induci non potuit ad patrãdum adulterium, *Gen.* 39. 2. *Obser.* Discrimen est inter pios, & impios, pij Dominum præstitutum habent, impij verò, vt idololatriæ idolũ suum. *Aθείοι* nullũ Deum agnoscunt, dicuntq; cum corde suo non esse Deum, *Pf.* 14.

Ὑψιχὸ ἀνδράτων suum habet genium: mundani, mundū; voluptuosi, voluptatem; fornicatores, striclinellas suas; adulteri, focarias suas. Principes mundi, hominum multitudinem, in quā recumbant. Sed vā illi, qui facit carnem brachium suum, subtrahitque à Iehova cor suum, *Ierem. 17.* & vt dicam verbo, quod ipsorum prauis affectibus adlubescit, hoc sibi proponunt neglecto Domino. Longe aliter *David*, & *Daniel*, qui apertā fenestrā *Ierusalem* aspexit Divinæ præsentia locum, *Dan. 6.* Quare concludo, mentis oculos in Dominum semper conuertendos, vt piè & honestè in hac vita, sanctè etiam versetur. Quid sequitur: Quoniam est mihi ad dextram, ne concutiar. *Obser.* Præsentia Iehovæ potens, & misericors tutos nos reddit, & ob omni periculo immunes, *Psal. 27.* Dominus mea lux, & salus, Idcirco non timebo, si terra moueatur, montesque in mare traiciantur. Qui cernit oculis fidei præsentem Dominum nequaquam mouebitur, *Psal. 125.* Qui confidit in Iehova, stabit sicut mons Sion, & in æternum non remouebitur, tamen si fieri possit, & plerumque fiat, turbetur fidelis, iacteturque afflictionum procellis, nihilominus tamen, vt naus anchoræ innixa, fluctibus agitata stationem non deserit, nec amittit anchoram, ita censendum de fidelibus; qui, quanquam affligatur, & torqueatur, atque huc, illucque iactetur, tamen anchoræ fidei ita incumbit, vt nunquam deserat petram salutis, Dominum Iesum Christum, *2. Cor. 4. 8.* dum in omnibus premimur, at nō coarctamur; hæsitamus, at nō prorsus hæremus; persecutionem patimur, sed in ea non deserimur; deijcimus, at non perimus. *Dominus est mihi ad dextram.* *Obser.* Dominus est præsto generali præsentia, & providentiā in rebus omnibus: In Ecclesiā militante per gratiam, in triūphante per gloriam, & Deitas in humana Christi natura *σαμάλυαες*, *Colos. 2.* id est, realiter, & personaliter; adest etiam electis gratiosè ad misericordiam ipsis communicandam, iusteque, ad castigandum beatè, vbi delinquerint.

26. *Vers.* Propterea oblectatum est cor meum. *Obser.* Præsentia Domini causa est veri gaudij interni, & spiritualis, sed naturalis est à natura, Carnalis à carne, Mundani à mundo, quæ gaudia citò evanescent, cum hoc spirituale, & solidum ab electis auferri non possit, *Ioan.* capite decimosexto.

Obser.

2. *Observ.* Lingua electi hominis prædicabit Domini laudes contra linguæ abusum, vide *Iac. 3. 3. Observ.* Mors est quasi requies quædam, vel dormitio iuxta celebrem scripturæ phrasin. *Apoc. 14.* Beati qui in Domino moriuntur, requiescunt enim à laboribus suis; quare et si affligamur, nobis tamen certa, & eadem placida proponitur resurrectionis ad vitam expectatio, etiamsi peregrinemur à cœlesti patria, nostra tamen peregrinatio finem est habitura quietum cum spe resurrectionis, *Iob. 19.* Martyres huius resurrectionis intuitu, multa pro CHRISTO libenter subierunt.

3. *Observ.* Exitus hominis diversus ab exitu bestię: Etenim Bestię caro non requiescit in spe. Sed quomodo dicitur *Eccles. 3. 19.* eundem esse filiorum hominis eventum & bruti, ambo enim moriuntur? *Resp.* loquitur secundum humanam rationem; nam ex factorum similitudine similis vtrisque videtur eventus. Sed addit *Vers. 21.* Quis animaduertit spiritum hominis sursum ascendere, & bestię deorsum tendere: quibus innuit, animam hominis electi cum non educatur ex materie potentiâ, sed creetur ex nihilo per potentiam Divinam ex quo fuerit egressa corpore mortali sursum tendere ad Creatorem. Animam verò bestię, cum eliciatur ex potentia materiæ simul cum corpore interire, & in pulverem redigi. *Vers. 27.* Quoniam non derelinques animam meam apud inferos: id est, non permittes me permanere in sepulchro. *Nephes*, significat hominem corpus animatum, *Leuit. 2. 1.* Et ψύχη pro toto homine accipitur, *Roman. 13. 1.* πᾶσα ψύχη. & *1. Corin. 15. 45.* εἴθετε παρωτὸ ἀψωπὸ Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζωσάν. *Sceol*, sepulchrum significat, *Genes. 37.* Deducetis canos meos in sepulchrum: Sensus ergò in *Davidu* persona typo Christi non derelinques me Davidem in sepulchro, sed vi resurrectionis Christi, qui est Resurrectio, & vita, *Ioan. 11.* me suscitabis. Quia Papistæ perperam hinc colligunt realem, & localem descensum Christi ad infernum, rationibus hoc refellemus, & diluemus ea, quæ pro sese afferunt argumenta. Sed primùm, vt constet de quo maximè loquantur inferno, cum plures statuunt, Species excutiemus. 1. Sunt architectati infernum, vt vocant puerorum, in quo sunt, vt dicuntur pueri hac vita decedentes sine Baptismo, privati ibidem & gratiâ & gloriâ, sed nullâ, saltem admodum exiguâ, & ferè non sensibili pœnâ afficiuntur, proptereâ, quod non

peccarint actualiter, sed tantum in Adamo, secundum illos. Primum errant hic quod tribuant Baptismo hanc necessitatem, ut si qui non baptizati moriantur, serantur in Infernum, cum privatio Baptismi non sit exitialis, sed contemptio, ut loquitur *Bernhardus*: absit dicamus omnes in Deserto incircumcisos, iam esse in Inferno, & omnes Circumcisos, & Baptizatos esse in cœlo. Et etiam ponunt infernum sine pœna sensibili: Logici dicerent hic esse in adiecto repugnantiam.

2. Infernum purgatorium, siue purgatorium, ut eorum verbo utar, in quo esse dicunt animas eorum, qui pro venialibus peccatis non satisfecerunt, aut mortalibus plenè per supplicia temporalia. has animas dicunt priuatas esse gloriâ, affici sensibili pœnâ, sed non priuatas gratia, easdem verò liberari viuendum precibus, & factis. Multi sunt hic errores, primum commentum sunt Purgatorium, quod scriptura sacra non agnoscit. 2. Diuisionem faciunt peccatorum contra verbum DEI scriptum, cum omne peccatum naturâ suâ, quâ peccatum est sit mortale, *Rom. cap. 6. Iacob. cap. 1.* 3. Derogant meritum, & satisfactioni Christi, cum volunt à nobis satisfieri pro peccatis. 4. Gratiam impossibilem ponunt in Inferno. 5. Preces pro mortuis statuunt, & liberationem per preces, quod fieri nequeat, cum electorum animæ sint cœlo inclusa; reproborum verò in infernum detrusa, vnde evocari non possent.

3. Vocant limbum Patrum, & *Sinum Abrahae*. Dicunt hic esse animas patrum defunctorum ante Christum incarnatum, & passum, ut *Isaaci, Iacobi, Iosephi, Davidis*, aliorumque, in quo limbo nullam putant esse priuationem gratiæ, nec sensibilem pœnam, sed tantum gloriæ, quâ per passionem Christi fruuntur hoc modo: Christum (scilicet) post exactam passionem in hunc limbum descendisse atque has animas redemisse, & liberasse. Primum limbum patrum excogitarunt sine fundamento veritatis. 2. *Sinum Abrahae* perperam intelligunt, cum nihil eo significetur præter locum in quo colliguntur sanctorum animæ, possis cœlum tertium cum Paulo, 2: *Corinth. 12.* vel Paradisum cum Christo vocare. Atqui ponere tam Sanctorum Patrum animas in inferno, est perabsurdum. Sed probemus rationibus, quod dicunt esse à veritate alienum. 1. Si Christus descendisset locali-

ter in infernum, Evangelistæ non omisissent hunc descensum, præsertim *Lucas*, qui totam de CHRISTO historiam ἀκριβῶς persequitur, 1. *Luc.* 3. At omnes omittunt, Ergo. 2. *Ratio.* Si descendit, aut anima, aut corpore, aut utroque. Deitatem excipio propter omni præsentiam. Atqui non animâ, quia *Luc.* 23. inquit Christus, hodie mecum eris in paradiso, & rationi est consentaneum, ut proportio seruetur inter exclusionem primi Adami à paradiso terrestri, & secundi Adami ingressum in paradysum cœlestem: Ergo, ut primus Adam post patratum peccatum immediatè fuit exclusus, sic secundus Adam post plenam satisfactionem admitti deberet in cœlum. *Non corpore*, quia fuit in sepulchro in tertium diem. Symbola plurima generalium Conciliorum non habent articulum descendit ad inferos, nominatim Concilium Nicenum 312. annos post CHRISTVM passum. *Athanasij* habet, sed ponit pro sepultus est. Rationes adversariorum sunt hæc, *Zachari.* 9. Emisisti vinctos effusione sanguinis testamenti ex lacu in quo non erat aqua. Ergo. Respondeo sensus est peccato obnoxios, iræque Dei CHRISTVS sui sanguinis novi Testamenti meritò, & virtute redemit. 2. *Osee* 13. In inferne (nos sepulchrum interpretamur) ero tuus morsus, Respondeo, id est, CHRISTVS vel spoliabit infernum omni potestate, vel sepulchri terrores à suis amouebit. 3. *Math. cap.* 12. Sicut *Ionas* fuit in ventre Ceti, sic filius hominis in corde terræ, id est, inquit illi, in inferno, Respondeo. At non sic, quia abhorret à proposito; nam Pharisei signum quærunt, sensibile itaque esse debet, quod volunt, ut est mors, & resurrectio CHRISTI, at descensus animæ, non est sensibilis. Ergo. addo, si in corde terræ sit in inferno tunc cum dicitur ab *Ezech. cap.* 27. Tyrum esse sitam in corde marium, erit in inferno, & per absurda hæc assertione definiunt inferno locum, quem Scriptura non determinat. 4. 1. *Petri cap.* 3. *vers.* 19. habetur CHRISTVM viuificatum Spiritu, per quem est profectus, & prædicauit in carcere detentis. Respondeo, Sensus est. CHRISTVS non corporali præsentia, neque animâ incarceratis animabus in inferno prædicauit, sed vi Divinitatis suæ agente in *Noacho* rebellibus, & refractarijs mundi Originalis, annunciauit penitentiam.

Contra illos sic argumētor: Si Spiritus animam significat, Tunc Christus aut per animam, aut in anima est viuificatus, sed neutrum verum. quia dici non possit Christum per animam fuisse viuificatum, quia non coniungit se corpori, sed Christi Deitas, λόγος scilicet coniungit vtrumque; neque in anima fuit viuificatus, quia ipsius anima non moritur: morte prima interire nequiuit, cum ea sit corporis; neque secunda morte, quæ est totalis separatio à Deo, Passa est tantum mortis secundæ dolores ex sensu & apprehensione iræ Divinæ, vt homo possit mortis primæ pœnam sentire, & tamen non mori. Præterea nihil habet propositi, vt Christi anima proficiscatur, & prædicet animabus, cum nunquam sit auditum animam prædicasse animæ, præsertim in Inferno, vbi omnes damnatæ, conscientijsq; conuictæ, omniscq; respiciētia, & redemptionis spes sit ablata. Et cum dicunt Christum sese ibi patefacere ad cōuincendam hostium infidelitatem.

Resp. Cum à Deo impius homo iustè sit damnatus & conuictus sufficienter, quid opus, Iudex ipse veniat in executionis locum vt eundem convincat; addo, quod ex Petri loco malè extruunt, ipsi contextui disertè repugnat: Nam prædicatio, de qua hic est sermo, est illa, quæ per verbi ministerium perficitur, vt Petrus ipse se exponit, 1. Pet. 4. 6. Nam idcirco mortuis quoque prædicatum est Euangelium, vt damnarentur quidem secundum homines, id est, Carne; viuerent autem secundum Deum, id est, Spiritu: Denique nulla ratio est, cur Christus prædicaret, seseque manifestaret in inferno illis, qui rebelles extiterant Noachi tempore potius, quam alijs condemnatis. Verus itaque sensus est, Christum animâ esse passum pœnas infernales, maximosque cōscientiæ horrores. Porrò tres circiter dies detinebatur in sepulchro, tribusq; humiliationis gradibus respondent tres exaltationis, morti nimirum, resurrectioni, sepultura, ascensio, detentioni in sepulchro; sessio ad dextram Patris. *Observatio.* Tametsi affligamur, ne videatur, nobis Christi membris alienum, cum Christo capiti conformati per afflictiones multas inire nos oporteat Regnum cœlorum. *Act. 14.* Divina etiam ordinatione sit constitutum, vt exaltationi præeat humiliatio: exaltationem verò superbam atque atrocem horrenda deiectio sequatur, vide in *Pharaone* obruto, qui non multo antè dixit; Quis est ille Iehova, vt

ego obtemperem ei, & *Nabuchadnezare* ad bestias ablegato, alijsque multis.

Nec sines sanctum tuum ἰδὲν διαφθόραν, id est, sentire corruptionem, phras. heb. Sanctus dicitur Christus ratione Deitatis suæ, humanitatis etiam, nec non actionum sanctarum, quodque nos spiritu per sanguinem suum sanctum operante, sanctificet. 1. *Observ.* Studere debet sanctorum communio Ecclesia Christi, ipsum personarum sanctitate, & actionum referre. Et quia mansuetudo à sanctitate procedit, vt à matre filia, simus etiam mites. 2. *Observ.* In *Davidis* semine Iesu Christo, omni corruptione liberabimur, quanquam nos oporteat sentire corruptionem in sepulchro, Tamen virtute Christi qui est resurrectio, & vita, carnis nostræ substantia perpurgabitur, incorruptibilitate, & immortalitate ornata in illo altero filij Dei aduentu. 3. *Observ.* Christi caro corruptionem non potuit sentire, quia sanctificata à momento conceptionis. Tametsi natura humana sit potentialiter corruptibilis, non tamen est necesse actu corrumpatur vt corpus vulnerabile dicitur, non tamen necesse est actu vulneretur.

Et quia Divina Christi natura humanam nunquam deseruit, aut deseret, cuius virtute in puro puro statu est conservata, & conservabitur in omnem æternitatem: proinde liquet differre Christi carnem à nostra, Christi non fuit corruptioni infesta, nostra est. Quare inanem collocant operam, qui aromatibus defunctorum corpora condiunt, ac si hoc modo ab omni corruptione conservari possent: Erat, fateor, mos Patrum, sed in spem futuræ resurrectionis, cum iam verò Christus resurrexerit, nostræque resurrectio virtute resurrectionis eius sit certissima, quorum nunc obtineret illa condiendi ratio: Cum illud *Isaia* 40. verum sit, scilicet, Omnem carnem esse fœnum, eiusque gloriam instar graminis, quod arefcit; herbæ etiam, iucundo flore evanescente, quia spiritus Domini ipsum perflat. 28. *Vers.* *Notas mihi fecisti vias vitæ.* *David Psal.* 25. exponit semitâs misericordiæ nimirum, & veritatis, quæ vni Christo ad vitam viæ subordinantur, *Ioan:* 14. Porro vita aut creata, aut increata est. Increata est Deitatis propria, qua Deus in se, à se, & per se viuit, & esse, & viuere rebus creatis tribuens: Hæc vita Dei est nulli creaturæ communicabilis. Creata denuò est aut naturalis, aut spiritualis: Naturalis, quæ

conseruatur cibo, potaque aliisque ordinatis per diuinam prouidentiam. Spiritualis est, quæ hic inchoata per fidem in cõmunionem Dei posita per speciem futuro seculo perficietur: vocatur vita Dei, *Ephes. 4.* & consistit in nostra cum Deo patre cõmunionem, & coiunctionem immediatam, ubi Deus erit omnia in omnibus, *1. Cor. 15. Ioan. 17.* Precor pro ijs, qui in me per verbum sunt credituri, vt quemadmodum Pater, egoque vnum sumus, sic illi sint vnum, *Revel. 2. 1.* Tabernaculum Dei esse dicitur cum hominibus. In hac cõmunionem obseruemus. 1. Ordinem. 2. In quò consistit. 3. Beneficia hinc ad nos dimanantia. Hic est ordo huius cõmunionis. 1. vnimur Christo homini, & per humanam Christi naturam Christo Deo, & per cõsequens Patri, & Spiritui sancto. Huius ordinis hæc est ratio, quia tametsi vita æterna à Deitate tanquam fonte ad nos fluat, nam caro non viuificat, tamen per humanam Christi naturam tanquam canalem in nos deriuatur. 2. In plenaria, immediata, & absolutissima coiunctionem cum Deo patre, eiusque fruiione, ubi Deus, vt dixi, erit omnia in omnibus. Quæras, est ne iam omnia in omnibus? R. Ita est, sed per media, & partem. Illic immediatè, & fusè. Etenim in cælo Christus non exequetur amplius per diuinitus ordinata media officium Prophetæ, Sacerdotis, Regisque: nam reddet regnũ Patri, qui in Christo per Sanctum Spiritum electisque omnibus est regnaturus *εἰς τὸς αἰῶνας ᾧς ἡμεῖς ἀγαπῶμεν*. Tria ista celebria administrationum genera, scilicet Ecclesiasticum, Politicum; & Domesticum desinent, proque his Deo Patre, eiusque Filio, Spirituque Sancto ab utroque procedente, perfruemur. Beneficia hinc consurgentia spectant ad personas, statum, & actiones electorum. Personæ erunt perfectæ sanctificatæ, facultates animæ purificatæ, vt mens, cor, affectiones, & quæ iam desunt omnia, supplebuntur, nulla erit ignorantia, nulla infidelitas, fides perficietur, cognitio, quæ iam est in parte, absoluetur, cum venerit perfectum abolebitur imperfectũ, *1. Cor. 13.* Iam videmus in speculo, vt in rebus creatis, & verbo Deum instar senis videtis per conspiciam. Quæritur nunquã alius cognoscet alium? Respond. non terrestri, nec naturali modo, sed cognitionem verè cælesti, & accuratã. *Adam Evam* nuper creatam cognouit, nomenque ei indidit. *Petrus* in transfigurationem Christi, *Math. 17. Moysen & Eliam* quos nunquam in viuis ante vide-

rat. 2. Corpus omnibus sine partibus sanctificatum conforme erit glorioso Christi corpori. Iam corruptibile, tunc incorruptibile: nunc mortale, tunc immortale, & spirituale non quod sit mutandum in spiritualem aliquam naturam, sed quia puris ornatum qualitatibus spirituali modo conseruabitur. 2. Status erit planè beatus, & gloriosus, gaudioque cœlesti abundans. Etenim omnes redempti sanguine Agni Coronis instar Regum redimientur, 2. *Timoth. 4. 1. Iacob. 1. Petri 5.* & in Thronis sedebunt, *Luc. 22. Apocal. 3.* Videbuntque Deum facie ad faciem, *Math. 5.* atque erunt in nuptijs agni, *Revelat. 19.* Gaudio etiam ineffabili perfusi; quia omnes Lachrymæ ab eorum oculis abstergentur, & non erit amplius dolor, vultusque diuini iucunditate perfrentur sempiternâ, *Psal. 16.* in quo salus, *Psal. 80.* vultum attolle tuum, & seruabimur, vitæque, *Psal. 36. Proverb. 16. Psal. 17.* Ratione etiam societatis, & communionis sanctorum: sancta siquidem cum trinitate, Beatis Angelis, & Sanctis reliquis suauissimè viuemus. *Actiones* futurae sunt laudum, & gratiarum, perpetuum enim Sabbathum sine interruptione, atque medijs utpotè templo, & ceremoniis Domino glorificati omnes in cœlestibus sumus concelebraturi. 1. *Observatio.* Ignoramus naturam viam ad vitam, eam Deus manifestauit in verbo, & CHRISTVS Dei filius est via, vita, veritas, *Ioan. 14. & 8.* Lux mundi qui nobis electis præit in regnum cœlorum. Propter huius viæ, lucisquæ monstrationem sumus grati, precibusquæ enixe cõtendamus à Domino, ne stemus, sed in hac vera, & arcta constanter progrediamur, quæ ad vitam ducit, fugiamusque latam illam, quæ ad interitum, *Math. 7.* 2. *Observatio.* Itineris nostri, & perigrinationis *τέλος* terminus est vita æterna, quære aspiremus ad hanc, vultusque diuini visionem, in qua omnium bonorum est satietas neque vnquam contenti esse valemus, donec ad infiniti Dei faciem contuendam accesserimus.

Vers. 29. Rationibus probat illud laudatū testimoniū ex *Davidis Psalmo 16.* *Non derelinques animam meam, &c.* Non posse intelligi de *Davide*, sed *Davidis* femine secundum carnem IESV CHRISTI. Sic *Davidis* corpus sepulchro apud nos remanente est inclusum, & corruptionem sentit. *Ergo.* Primum notemus appellari viros ad quos loquitur *ἀνδρας. ἀπὸ τῶ ἀνδρας.* vbi obserua strenui essemus,

Psal. 16. 17

& fortes veritatis Christianæ propugnatores: Nec non fratres, ad significandum quo sumus in Itatu per gratiam, & dignitatis loco; nimirum Christi fratres & filij Dei per adoptionem: atq; ista coniunctio per spiritum, & fidem omnibus alijs terrenis pereuntibus, summis etiam existimatione humana, permanebit ad vitam, & gloriam. 2. *Observ.* Legitima vocatio, & Spiritus Sancti præsentia in bona causa magnanimes reddit Dei servos, vt in *Moyse, Isaia, Apostolis, Ierimia* alijsq; legitimè vocatis, animaduertere est. 3. *Obser.* Omnibus statutū est mori, *Heb. 9. 28.* qui oblata occasione sine inani pompa honorificè sepelirentur, & quâquam corpora sensura sint corruptionem, tamen virtute Christi incôruptione vestita glorioso ipsius corpori reddentur conformia.

30. *Vers.* Ostendit illud testimonium oportere accipi de Christo: 1. *David* erat Propheta & de Christo, eiusque resurrectione, Regnoque prophetavit. 2. Deus promisit *Davidi*, & promissum iureiurando stabilivit ex fructu lumborum *Davidis*, exorturum Messiam, secundum carnem, 2. *Sam. 7.* vbi *Nathan* Propheta indicat *Davidi*, ex quo *David* impletis diebus cum Patribus dormierit, Deum suscitaturum illi semen quod ædificabit domum nomini Iehouæ, seque confirmaturum eius Regnum in perpetuū, quod accipiendum de Christo. Etenim *Salomonis* nati naturali modò, Regnum fuit temporarium. Item *Psal. 89.* Dominus iuravit *Davidi* per Sanctitatem, & *Psal. 132.* 110. De æternitate Sacerdotij. *Observ.* Salus per Christum parta, cœlestisque regni Hæreditas est certissima, verbo quippè Domini & iureiurâdo confirmata, *Heb. 6.* Quare tantam ne negligamus salutem, nec de ea dubitemus, vt papistæ certitudinē de salute nostra arrogatiæ nomine nuncupantes. In contextu ista veniunt perpendenda, ad vers. 34. 1. Christi incarnatio. 2. Regnum. 3. Resurrectio. 4. Exaltatio. 5. eius effectum. In *ἐνοσπρωσει* concurrunt duæ naturæ. Divina (scilicet) & humana; nam Mediator novi & præstantioris fœderis Iesus Christus est Deus & homo in vnione hypostatica; quæ duæ naturæ, essentiâ, proprietatibus & operationibus distinguuntur vt corpus humanum, & anima, qua ipsum animatur. Proinde humana non permiscetur cum divina, neque conuertitur in divinam, nec contra: Neque divina communicat humanæ, vt sit multis in locis simul & semel, vt Papistæ somniant,

aut in omni loco, vt vbiq̄itarij : Et tamen fatemur indiuulsè humanam cum divina cohærere, haud secus, quam Sol, eiusque radij cohærent, cùm tamen vbi radij sunt, ibi Sol non sit, cum orbe suo includatur. *Observ.* Humana Christi natura huius vni-
 onis ratione cum divina, est omni creatâ naturâ excellentior,
 Ergo, admiranda, eo etiam magis, quod Divina per eam opus
 Redemptionis nostræ peregerit. *CHRISTVM* excitaret. *Χρῖστος*
 vnctum notat in triplex officium, Propheticum, Sacerdotale,
 Regium, ad morem legis veteris, sed oleo lætitiæ, *Psal. 45. Heb. 1.*
 Dei filius Propheta planè & plenè enarravit Dei consilium in
 salutem credentium. Sacerdos precatus est pro sibi concessis è
 mundo, seque pro ijs obtulit sacrificium Deo Patri gratum, æter-
 num, & non iterandum. Videamus Papistarum errores contra
 hæc fundamenta. 1. errant in humanam Christi naturam, cùm
 contra corporis φύσιν volunt esse in multis locis eodem tem-
 pore. 2. Contra divinam, cùm eiusdèm essentialia proprietates
 divisibiles faciant, & cōmunicabiles. 3. In Prophetiam, cùm nō
 sint contenti verbo Dei scripto, sed addunt vera non scripta, vt
 vocant, Traditionesq̄ue, quas scripturæ sacræ exæquant, quod
 est perabsurdum. 4. In Sacerdotium, cùm sacrificio Christi om-
 nibus suis numeris absoluto jungant opera, & merita, huma-
 nasq; satisfactiones pro pœnis temporarijs, illudq; æternum Sa-
 crificium in sua Missa iterari volunt, quod æternitati & perfecti-
 oni sacrificij Christi derogat : Nec non intercessioni, cui appo-
 nunt Mariæ virginis, Sanctorumque patrociniū : cùm Christus
 solus, & vnicus Dei & hominum in sacris celebretur Mediator &
 Intercessor, *1. Tim. 2. Heb. 7. 8.* Idque propriè & dignissimè, cùm
 coram throno gratiæ in suo nomine compareat, habeatq̄ue quod
 offerat merito, & efficacia sufficiens ad placandum, auerruncan-
 dumq; Dei iram. *Sequitur Regnum CHRISTI.* Regnavit Dei fi-
 lius cum patre ab orbe condito, sed iam post incarnationem, &
 passionem in persona Mediatoris *δέσποτης*. Proinde eius Reg-
 num erit aut generale, quo regit omnia, vt ne ipsos Demonas
 excipere fas sit. aut speciale, quo per verbum, & spiritum regnat
 in electis filijs lucis, subditisq̄ue : consistitq̄ue in Iustitia, pace
 conscientiæ, gaudioque spiritus, *Rom. 14.* Est & spirituale, æter-
 numque. Quare, quacunque arte, quocunque astu machinentur

impij aduersus Christi regnum, illud non possunt abolere. Pa-
pistæ in Dei filiū Regem, Caputq; Ecclesiæ peccant, dum in eius
locum Papam intrudunt: cū seruator lucem, vitamq; membris
cōmunicans vicarium nullum patiatur, neque hanc quam exer-
cet potestatem in ecclesia vlli hominū vult esse cōmunicabilem,
nec immunitam, qua regit, conuertitque conuersioni destinatos,
glorificatque sese in iusta confusione reprobatorum. Media quibus
vtitur in Regni gratiæ administratione, sunt Spiritus & verbum
prædicatum, Sacramenta celebrata, Disciplina exercita, quæ-
quidem verbi annuntiatio, Sacramentorum administratio, Di-
sciplinæque in gloriæ cœlesti regno cessabunt: Atque hoc sensu
filius Iesus dicitur Regnum post illam *ἐπιφανεῖαν* Patri trade-
re, 1. *Corinth. cap. 15. Observ.* Ecclesia Romana multorum erro-
rum tutrix & fautrix veræ catholicæ Ecclesiæ nomine non est
digna, vtcunque iactet personalem, localemque successionem:
etenim non insignitur essentiali notâ veræ Ecclesiæ, id est pura
sinceris verbi D E I prædicatione, nec Sacramentis illis duobus
à Christo institutis est contenta, sed quique aliena est commen-
ta, hæc etiam duo multis modis adulterat, pervertitque: Et
quod ad Disciplinâ, quomodo eam habere, aut exercere est di-
cenda, cū impuri scortari liceat, & scelera patrare, quibus veni-
â conceditur ab illo *ἀνομω*, & perditionis homine, sed ridicu-
la quædam operata ipsis præstiterint, atque perfoluerint. Sed
videamus quomodo peruertunt illa duo ordinata à Christo. De-
inde quinque illa excogitata Sacramenta esse non posse osten-
demus. Ac primum in Baptismi administratione, præter ver-
bum, addunt oleum, sputum, Salem, in rebus significatis pecca-
torum nimirum remissione, & sanctificatione non sentiunt syn-
cerè, vt satis liquet eorum errores expendentibus. In efficaciâ,
vigoreque Baptismi falluntur, cū putent ex opere operato, vt
vocant, non solum reatum originalis peccati tolli, vt nobis nun-
quam imputetur, sed ipsam natiuam, & hæreditariam corrupti-
onem, quæ adhæret, & est adhæsura vel maximè regenitis in hac
vitâ, donec gratiâ spiritus in morte animæ facultatib. eximatur,
corporeque in illustri illo filij Dei aduentu. Quare eorum bap-
tismus vel hoc nomine non est verus, vt verum corrupto oppo-
nitur. *D. Beza* sic in hanc rem scribit lib. de gradib. ministrorum:

Baptismum qualis apud papatum est, non est ita quidē passus Dominus, ita vt verbum illud suum scriptum in ipsā sui essentiā corrumpi, sicut apud Arrianos, & Priscilianistas (nam si hoc ita esset, nullus esset in papatu Christi Baptismus: ideoq; omnes à Baptismo ad Christianismum transeuntes, Non quidē rebaptizandi, sed tunc demum essent in Christo baptizandi, quā in re deceptus fuit Cyprianus) sed tamen miris modis conspurcatum paulatim fuisse. cum sit apud nos extra cōtrouersiam talem certe Baptismum Infātib; nostris minimē petemus. Verum, autē, & purum Baptismum, non, vt quasdam veritatis reliquias, quas abolere non potuerit papatus, sed, vt in verbo Dei à Christo Ecclesie sua traditā amplectemur, & cum verā fidē administrabimus, hoc à Deo petentes, vt pollutiones in illo adulterato Papiastico Baptismo nobis, cum illic baptizaremur, ignorantibus applicatas, nobis non imputet. Cū Pontificij ergo retineant verba institutionis Christi hac, Baptizo te in nomen Patris, Filij, & Spiritus Sancti. Tametsi Sacramenti administratores multis inquinentur sceleribus, multisq;e modis illud conspurcent, nihilominus tamē in adultis aeternalem fidem habentibus, & infantibus in credere comprehensis Baptismus à Papiis adulteratus per Spiritus Sancti operationem spargentis conscientias Christi sanguine efficax esse possit ad inchoadā eorum spiritualem regenerationem, vniōnemq; cum Christo capite, Itaq; non est reiterandus in cēna Domini realem panis in corpus Christi, viniq;e in sanguinem transubstantiationem esse dicunt, quod fieri nequit, cum corpus Christi totū, & integrum cōlo sit contentū, & continendum donec rerum omnium fuerit redintegratio, Act. 3. Sed quā de hac re, satis alibi, pergo ad illa quinque excogitata, & illegitima sacramenta. Confirmatio non est Sacramentum, quia à Christo non est instituta, nec signum habet. Longe etiam est alia Papiatarum à confirmationē Patrum, qua instructos in Religionis Christianæ elementis per preces, & impositionem manuum Deo commēdabant. Papiatarum fuit hæc, Puerum a lapā percussum, oleoque vnctum ab Episcopo dicente, Accipe Spiritum Sanctum: Hoc est ridiculum. Pœnitentiā est fidei effectum, sed non est Sacramentum, cū signum non habeat, neque sit ex Christi ordinatione. Tertium extrema vnctio fuit ad tempus cum miraculoso sanationis dono, Itaque cessante dono, cessat. Quartum ordo laudabilis, Nam omnia fierent *χαράξις*, Sed non est Sacramentum, cū non habeat promissum gratiæ.

S. Matrimonium non est sacramētum, cum signum, corpore am-
 ne materiam non habeat, neque sit omnibus cōmune, siquidem
 illo interdicitur clericis suis Papista: Nec sit noui duntaxat te-
 stamenti. *Versf. 31.* Huius verius summa exposita est superius.
 Restat tantum intelligamus quid *ἀδης* significat. Nominis ratio
 est, quod nihil ibi videatur: Accipe ergo non pro inferno, vt li-
 quet *Apoc. 20.* *Ἰανὰτθ* καὶ *ἀδης* conijciuntur in lacum ardentem.
 Infernus non potest iniici in Infernum, sed mors, cuius acule-
 um Christus remouit, & eum nimirum Satanam destruxit, qui
 mortis habebat imperium; Sepulchrum verò *ἀδης* nomine signi-
 ficatum à Christo deuictum conijcietur in lacum. *Versf. 32.* De
 resurrectione Christi, fructibusque inde emanantibus supra. 33.
 exaltatio Christi, qua æterni Regis dignitas designatur, quod e-
 tiam ostenditur donis Spiritus Sancti, addito *Davidis* testimonio.
Observ. Dextera Dei exaltat, quā nos cum capite nostro exaltabi-
 mur. 2. *Observ.* Christus est adeptus Spiritum Sanctum à Patre
 vt homo, & Mediator, qua ratione fatetur Patrē se filio esse ma-
 iorem, in quo reconditi sunt thesauri *γνώσεθ*, καὶ *σοφίας*, vt hinc
 fluentia *χαρίσματα* in mystici sui corporis membra effundātur.
 Quare Spiritus dona ex hoc fonte sunt haurienda. 3. *Obser.* Quæ
 sunt prædicta de Christo, & Iesu *Nazareno* in filio Dei in carne
 manifestato sunt impleta, qui iam corpore cælo continetur, spi-
 ritu, potentiaque omnia, gratia Ecclesiam replens. Nullum ex
 corporali absentia detrimentum sentit Ecclesia, cum spiritu ei-
 dem adsit, & aderit ad seculi consummationē iam viuus electis
 vitam communicans, fouensque & promouens donec perficia-
 tur. 4. *Obser.* Donorum largitor ædificationi Ecclesie seruiētium
 est Deus qui in Christo donat mediatore, & membris suis imp-
 pertitore, proinde petamus à patre luminum, quibus humiliter,
 & prudenter in fide vtamur Christi Mediatoris *θεοῦ αὐτοῦ* nomine,
 cum nullū, nisi in Christo recipimus. 5. *Obser.* Quicquid pro-
 mittit Dominus, præstat, decretū ergo electionis in misericordia
 implebitur, & Reprobationis in iustitiā. Promisit misericordiam
 pœnitentiam agentibus, *Ezech. 33.* fiet. Promisit peccatorem cen-
 tenarium maledictioni subiiciendum, præstabitur, *Isai. 65.* Pro-
 inde simus certi de vita, saluteque nostra, cum Deus promiserit,
 ne versentur homines in peccatis sine cōuersione, quia aliquan-
 do mulctabuntur, nisi resipiscant.

6. *Obserua.* Cùm Dominus communicet sua dona per gradus, ne extinguamus spiritum operantem. *Vers. 34.* Quod est dictum de exaltatione Christi non posse intelligi de *Dauid* probat *Dauidis* testimonio, ex *Psal. 110.* dixit *Iehova* ad *Adonai* sede ad dextram meam, donec posuero inimicos scabellum pedum tuorum. Quod hic habetur *Dauidem* non ascendisse in cœlos, de corpore *Dauidis* non de anima intelligendum, *Luc. 23.* hodie mecum eris in Paradiso inquit Christus, furi, & *Philip. 1.* Cupio dissolui, & esse cum Christo. Ergo electorum animæ non vagantur huc, illucque, non dormiunt cum corporibus nec per *μετεμψύχωσιν*, Platoniam transeunt in noua corpora, nec rediguntur in nihilum, nec denique abeunt ad purgatorium papisticum, vt ibi purgentur. Cùm omnis peccatorum purgatio sit in hac vita, sed electorum animæ post separationem pergunt in Dei Paradisum, *Ioan. 5.* Qui in me credit, ait Christus, habet vitam æternam, in condemnationem non veniet, etenim transiit à morte in vitam. Corporalis nostra in cœlum ascensio non est ante generalem omnium resurrectionem, quod quidem cœlum est locus æternitatis nostræ, amenitatis & gaudij, sicut reproborum locus est infernus, *Act. 1.* *Iudas* abiit in locum suum. *Iehova* est nomen indicans Dei essentiam, vsurpatum præcipuè cùm Deus decreuit exequi promissa sua. *Exod. 6.* *Domino meo.* id est, Christo redemptionis iure, cum omnium sit creationis, conseruationisque: Est etiam ordinationis nomine, quia est *λόγος* ordinatus ab æterno per quẽ Deus decreuit efficere omnia, quæ in cœlo & terra sunt.

Sede ad dextram. Hæc verba habet Christus, *Math. 22.* contra Phariseos si sum filius *Dauidis*, quomodo inquit, *Dauid, Sede ad dextram,* & nihil potuerunt respondere. *Sedere ad dextram,* est potestatem omnem habere in cœlo, & terra, *Math. 28.* & complectitur duo. 1. Statum gloriæ, & Maiestatis Christi in cœlo, *Philip. 2.* 2. Potestatem regnandi, *1. Corinth. 15.* Regna donec omnes inimici tui pedibus tuis substernantur. *Obser.* Christus Ecclesiæ suæ Redemptor, & Dominus nullum patitur Vicarium, Reges itaq; & Principes qui sub Christo sunt operam nauarēt, vt Christi solius capitis Ecclesiæ gloria illabefactata floreat. 2. *Obser.* Corpus Christi non est vbique, neque in cœna per localem præsentiam. *Donec posuero.* Ne putemus Christi regnum omnino desitutum, ve-

rum hic est sensus, non hoc modo, quo nunc regnabit, tota tamen Trinitas in æternum est regnatura. *Obfer.* Hostes CHRISTI etsi insultent, & triumphare videantur, tandem aliquando conculcabuntur ab ipso Domino, membrisque eius in ipso, quod fuit præxè Iosue præfiguratum; *Ios. 10. 14.* Ille enim strato, fusoque quinque regum exercitu, illisque eductis, in eorum collis popululum, facit pedes figere. Quare futurum ut omnis aduersaria potestas capitis virtute pessundet. Resipiscant inimici, Regesque terræ, qui contra Christum armis disceptant, cum ista fors certissima ipsos maneat, intelligantque, neminem vnquam extitisse, qui Christo bellum intulerat; qui non iacuerit tandem prostratus vide in *Pharaone, Nebuchadnezare, Antiocho Epiphane, Sinacheribo, & Hercle à vermibus attrito.* Non tantum externi hi hostes proculcabuntur, sed ipse Satanus iam vinculis coercitus ad plenam dānationem reseruatus, peccatum, mors denique, & infernus penitus destruentur, & omni potestate in electos priuabuntur. Hac ergo consolatione in Domino lætemur.

Vers. 36. Conclusio Cōcionis Petri summam instituti continens. Habebat hoc propositi Petrus ut IESVS crucifixus pro Domino, & Christo agnosceretur. Duo perstringit hoc *συμπερισσως*. 1. Peccatum Iudæorum. 2. Dominium Christi, Peccatum Iudæorum est crucifixio Christi, maledictum scilicet, & probrosum genus mortis, ut nos æterna *κατὰ* & confusione eximeret. *Obfer.* Publicum peccatum publicè arguendum, 1. *Timoth. 5.* & sceleri consentientes iudicio divino rei tenentur, exemplum in *Davide*; qui *Vriam* mandauit occidendum. *Dominium Christi.* Vbi expende, quis eum Dominum effecerit, nimirum Deus Pater. *Obfer.* Honores ambitiosè, & modis illicitis utpotè suffragiorum prehensione, aut pecuniā aut pollicitationibus non sunt petendi. 2. *Observatio.* Quicquid excogitetur, aut attentetur aduersus Christum, non impediet, quo minus Dominus suum decretum exequatur in Christo exaltando, sed lapis ille ab ædificantibus reiectus erit collocatus in capite Anguli, neque reproborum conatus priuabunt electos prædestinatā gloriā. Secundo quibus esset notum toti scilicet domui Israelis, id est, populo electo Iudæorum, adeoque toti Ecclesiæ vult hoc esse notum, *Galat. 6.* 1. *Tim. 3.* *Obfer.* Euangelium omnibus est prædicandum. Misera, & miseranda.

miseranda Scotia, vbi non prædicatur Christus, qui est totale subiectum Euangelij, iam Dominus, Sacerdos, & Rex in summa cœlesti gloria Ecclesiæ suæ præsto per gratiam, omnibusque per maiestatis gloriam, & potentiam. *Observatio.* Electorum nemò de salute sua per Christum crucifixum parta, Dominum nostrum dubitaret contra ac sentiunt aduersarij, qui arrogantiam vocât hanc de salute nostra persuasionem & certitudinem. Absit etiam putemus cum alienis à Christo gentibus crucé Christi esse offendiculum, aut cum Iudæis esse stultitiam, 1. *Cor.* 1. Sed hunc crucifixum gloriæ Dominum esse nostram sapientiam, iustificationem, & redemptionem per sanguinem crucis suæ.

Vers. 37. Effectus Concionis Petri. Αὐτοὶ δὲ ἐκτενέωσαν τῆ καρδία. His autem auditis compuncti sunt corde. *Obserra.* Verbum audiri debet cum reuerentia, & attentione, *Luc.* 11. Beati, qui audiunt verbû Dei, & custodiunt illud, & *Luc.* 10. expendenda nobis est Mariæ praxis, quæ Christi ad pedes procumbens ipsius sermonem audiuit, cum Martha soror rebus alijs esset occupata de Maria celebratur, quod præstante partē delegerit. 2. *Obser.* verbum Dei menti lucem præbet vitæq; nostræ, iuxta illud *Davidis* verbû tuum lucerna pedibus meis, præluceat itaq; nobis in hac valle perigrinantibus fax diuini verbi, vt recta in cœlestem portû vehamur. 3. *Obser.* Sensus peccati, iræq; diuinæ apprehensio accensæ in peccatorem gignit compunctionē in corde, eiq; terrorē incutit. Quare verbum Dei ancipiti gladio bene cōparatur, *Heb.* 4. 12. quo penetrantius illic dicitur atq; hæc compunctio, cordisq; contritio est ad penitentiam primus gradus. 4. *Obser.* Securi in peccatis delitescimus, inò in æternum, nisi diuinitus excitemur. Exemplum habemus in Davide in adulterio, & homicidio delitescente per menses fere. 9. Donec per verbum Dei à *Nathane Propheta* pronuntiâtû fuerat excitatus, 2. *Sam.* 12. 5. *Obser.* Peccatum sine personarum exceptione reprehendi debet, vt hic videre est si ad veram resipiscentiam via est sternenda, at multi hac ætate non possunt ferre cum *Achabo Elia* apertam, & particularem redargutionem, sed potius cum obstinato illo Israelitico populo volunt conciones esse assentatrices, qui dicunt, ne prophetis nobis recta, sed adulatoria. *Isai* 30. verum minus considerant reprehensionem legitimam parere compunctionem cordis,

quæ ipsos possit deducere ad quarendum remedium. *Obfer.* Discrimen inter electos, & reprobos. Electi ex sensu peccati, iraque Dei apprehensione Spiritus Sancti ductu, volentes confugiunt ad Deum, vt in *Davide, Iobo*, alijsque videre est. Reprobi verò vt *Cain* compuncti desperant, dicentes maior est iniquitas nostra, quam vt sustinere possimus, aut hypocritæ sese prosternunt vt *Achab*, aut desperabundi sibi mortem consciscunt, vt *Achitophel, Iudas, Nero, Diocletianus*, Christianorum persecutores atrocissimi vel intus contremiscunt, vt *Caligula*, aut toto corpore concutuntur nullum petentes remedium, vt *Baltassar* qui viso digito in pariete scribente ita fuit consternatus, vt concussis genibus vacillaret. Cæterum nemo electorum sine fructu compungitur, quî consolationem petere consuerunt & consilium ab ijs, quos Dominus dedit. Ecclesiæ suæ Doctores, & Pastores, *David* consuluit *Nathanem, Ezechias, Isaiam Prophetam*, populus iste Apostolos. Bene agetur cum illo populo, qui hunc cursum tenet, 2. *Cron.* 20. 20. firmè credite *Iehova* Deo vestro, & confirmabimini, firmè credite Prophetis eius, & prosperabimini.

38. Consilium Petri *Μενοι* *Carē*. Resipiscite. Resipiscencia, & Remissio peccatorum in Christo, sunt duo capita Evangelij, ac proinde salutis nostræ: obtinentur autem ex promissionibus per fidem apprehensis, & per Baptismum, cui coniungitur Spiritus Sancti virtus, in nobis obfignantur. 1. *Obfer.* Vera *μετανοία* est mentis ad Deum conuersio, *Rom.* 12. renouamini spiritu mentis: habet etiam coniunctam vitæ emendationem: verum hic attingit fontem, vnde sincera pœnitentia promanat. Papistæ etiam à contritione ordiuntur, quam non satis sincere intelligunt, cum satisfactionem iungant, multosque ritus externos qui verbo Dei non probantur, quique à veræ pœnitentiæ natura abhorrent. Prophetæ ab hac inchoant suas conciones, ita etiam *Ioannes Baptistæ*, Christusque Dei filius, *Math.* 3. Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum. Complectitur ergo duo peccati scilicet sensum, atque emendationem. Quare noluit hos *Iudæos* perire, sed conuerti, vt *Ezech.* 33. *Ioel* 2. neq; ex his locis putandū est conuersionem esse penes nos, cum disertè dicat, *Ier.* 30. Conuertere nos Domine, & conuertemur ad te. Cum Apostolus exigit à nobis pœnitentiam, nihil vult aliud, nisi, vt Deo nostro acceptum donum retribuamus.

Βαπτισμὸν ἔχουσιν ἰσχυρῶς. Accipite Baptismum signum remissionis peccatorum, sigillum etiam electis in sanguine Christi. Non hic statuit exactam formam huius sacramenti proponere, aut eam à Christo institutam immutare: tametsi verè dici possit Christum, & Patrem, & Spiritum in se complecti cum sint vnus, æternus naturâ Deus. *Observ.* Per baptismum aditus est in Ecclesiam Christi: atque hoc sacramento remissio peccatorum in eius sanguine, regeneratio nostra spiritualis, & vnio cum Christo capite significatur. Verùm ne putemus necessario, & indiuisè coniunctam esse cum Baptismo peccatorum remissionem, nec, vt asserunt aduersarij ex opere operato aboleri non solum reatum, sed originalem, & naturalem omnem corruptionem: cum hoc sacramento reatus in merito sanguinis Agni DEI tollatur, & peccatum originis, quoad imputationem: hac remissione donatus scælix est, *Psal.* 32.

Καὶ λαλήσει τὸ δαρεῖον ἀγίου πνεύματος.

Promittitur illis donum spiritus, quo Christum cognoscant, in cognitum credant, eumque confiteantur, cuius δωάμαι è tenebris in lucem transferantur, & fortitudine cœlitus donentur ad resistendum Satanæ, eiusque insultibus. *Observ.* Dona spiritus non sunt naturalia, neque viribus nostris acquiruntur. Quare, ne gloriemur, cum nihil habeamus, quod non acceperimus, Rectè ijsdem vtamur ad gloriam Dei, petamusque Christi nomine à patre luminum quæ desunt, vocationi nostræ necessaria. 2. *Obser.* Cor compunctum, doloreque propter peccatum affectum recipiendæ Dei gratiæ est accommodum, *Proverb.* *Isai* 57. Qui in altis, æternisque habitat Sanctus ille Israelis, habitat etiam cum eo qui est contrito corde.

39. Ratio, qua indicat eos accepturos donum Spiritus etenim vobis promissio est facta, liberisque vestris. *Observa.* Gratiæ Spiritus concedendæ fundamētum, & fons est gratuita Dei promissio, quæ facta fuit *Abrahamo*, *Gen.* 17. eiusque semini multiplicando, & benedicendo, Benedictionemq; omnibus nationibus illaturo in Christo, qui ex *Abrahamo* secundum carnem processit *Iudeis* ac gentibus promisso, sed *Iudeis* primum, qui sunt quasi primogeniti in familia Dei non quidem ex suo merito, sed Dei eligentis, vocantisque gratuita voluntate

2. *Observatio.* Tres gradus hic recensentur. 1. Vobis patribus. 2. Filijs. 3. Gentibus. Hoc superius à prophetis prædictum, & à *Simeone* morituro Christum brachijs suis complectente pronuntiatum nunc dimittis seruum tuum in pace: Nam oculi mei viderunt salutare tuum: lucem gentibus reuelandam, gloriamque populi tui Israelitici. 3. *Obfer.* Fidelium liberi cum censeantur in fœdere gratiæ, sunt baptizandi cum Baptismus ordinatione diuina circumcissioni successerit fœderis sigillo contra Anabaptistas, qui etiam si emoriantur sine Baptismo, absit, putemus cum Papiſtis eos in infernum detrudi vbi priuantur gloria Dei, & gratia vt loquantur, prenamq; exiguam sentiant cum nullum admiserint actuale peccatum, sed tantum in *Adamo*. Hoc quod dicunt abhorret à vero, cum sint in fœdere, salus parta per Christum ad eos spectat, itaque ex quo defunguntur, eorum animæ feruntur in cœlum, vbi Dei conspectu iucundissimo fruuntur. Neque talis necessitas Baptismo ascribenda, vt si qui moriantur non baptizati, putentur pati in inferno, cum tantum baptisimi contemptio, vt inquit ille, non autem priuatio sit exitialis. 4. *Obserua.* Gentes alienæ à fœdere, vitaq; Dei per Christi sanguinè Deo recõciliati cum sanctis, & ex familia DEI cum diruta iam sit maceria, censeſſi sunt, *Ephes. 2.* 5. *Obserua.* Hæc gratia nobis communicata pendet ex efficaci Dei vocatione: idcirco antequam vocemur per verbum & spiritum, sumus peregrini à gratia Dei: nam nemo potest ad CHRISTVM accedere, nisi Pater eum traxerit, *Ioan. 6.* Proinde Deo vocanti obtemperemus, neque oblatam gratiam repudiemus.

40. Iam habetur exhortatio Petri qua sibi caueant vt à praua hac generatione seruentur: vbi intelligit præcipuè Scribas, *Phariseos*, & *Sacerdotes*. In hoc est vehemētior vel eo nomine, quod sese venditarint pro *Abraha* filijs. 2. Quod magnæ fuerint authoritatis permultos annos continuatæ idcirco non fuit res parui momenti hisce *Iudeis* persuadere, vt sese separent ab hac generatione, monet eos periculi, significatq; si manserint, eorum salutem in discrimen vocari. *Obfer.* In rebus grauibus, periculosisq; attestacionibus, & exhortacionibus vehementibus vtendum: vt constat hac praxè Petri. Vbi duplex ipsis, si sese non segregarint, periculum imminet, vnum quidem iudicij temporalis iuxta Christi, vaticinium

vaticinium de *Ierofolymis* euertendis, *Luc. 13.* quod accidit 40. post Christum passum anno, per Titum Vespasiani filium vt quidam putant. Alterum iudicij spiritualis in illustri illo Christi aduentu vbi pœnitentiæ nihil loci relinquitur. 2. *Observatio.* In societate impiorum nobis versantibus periculum impendet, seiungamur itaque ab impijs, & exeamus Babylone, ne eius supplicijs participemus, & Christo salutis nostræ ἀγγελοῦ, eiusque Ecclesiæ aggregemur, simus memores illius dicti Salomonis. Qui tangit picem eum coinquatum iri, bonosque mores colloquia praua corrumpere, 1. *Corinth. 15.* ex *Menandro*. Sunt nihilominus tamen hac atate plerique qui cum excommunicatis societatem coire non dubitant reprehensionem libenter non ferentes, qui si tali notentur nomine, quo hic ab Apostoli Scribæ, & Pharisei, statim exaustuant, acriusque inflammantur aduersus Pastorem odio, sed nos Prophetarum exemplo nigrum appellemus nigrum, Paulique, nomina apta impijs tribuamus, & exemplo Christi *Herodem* vulpem appellare fas est.

Vers. 41. Effecta consilij Apost. hic continentur, vbi occurrit insigne exēplum virtutis Spiritus Sancti. 1. est quod sermonem eius libenter exceperint. *Obser.* Verbum Dei cum attentione, & reuerentia audiendum, atque recipiendum. 2. est. sunt baptizati. *Observa.* Baptizandi sunt qui in Ecclesiam recipiuntur infantes nimirum in fœdere comprehensi, & adulti, qui fidei rationē reddere possunt, hoc sacramento patet aditus in societatem Christi. 3. addita sunt Ecclesiæ capita quasi ter mille. *Obser.* Quod fuit à Christo prædictum de Petro *Luc. 5.* est impletum, nimirum post hac homines viuos capies; & certe verificatum est illud *Isaia 55.* Verbum Domini non est emissum frustra, sed id ipsum exequitur ad quod missum est. Vna concione Petri tot animas ad Christum conuersas, indicat Spiritus Sancti operationem efficacem.

Vers. 42. Exercitia Ecclesiæ primitiua. 1. est. Perseuerantia in doctrina Apost. Cuius summa est Iesus crucifixus est Dominus, & Christus 2. Cōmunicatio facultatum, & omnium officiorum charitatis. 3. Fractio panis, ministratio Sacramenti Cœnæ Domini. 4. Preces. in Ecclesia vera hæc reperire est, quæ in papistica nequaquam; nam Apostolicam doctrinam peruerit,

nec

nec ea sola est contenta, cum traditiones intrudat, veraq; vt vocat non scripta obtrudat, in communicatione facultatum papistæ se mereri putant, atque ita Christi merito derogant. Baptismum, cœnamque Domini adulterant, & duobus hisce à Christo institutis quinque perperam adiungunt, quæ supra refutauimus: Dicunt etiam Baptismum ex opere operato efficacem esse non tantum ad tollendum reatum, sed natiuam & hereditariam corruptionem, quæ pœnitus expungi non possit, quoad hic vixerimus. In cœna Domini panem volunt realiter mutatum, & transsubstantiatum in corpus Christi, vinumque in sanguinem, quod & scripturæ, & rationi, sensibusque reluctatur, cum *Act. 3.* habeatur oportere cœlum capere Christum, donec omnia restituantur, cumque ratione Physicâ corpus sit *περίγραπτον*. Preces non soli Deo Christi nomine nuncupant, sed Mariæ, defunctisq; sanctis, quod verbo Dei scripto non est consentaneum, vt supra est ostensum. *Obfer.* Doctrinæ Apostolicæ adharendum, quam pro authentica, suisque partibus absoluta agnosceremus. 2. *Obfer.* Iuuocandus Dominus pro conferendis in Ecclesiam donis, continuandisque ad nominis sui, Christique filij gloriam, regnique spiritualis propagationem, & incrementum. 3. *Obfer.* In pauperes essemus liberales, cum, qui ijs dat, sceneretur Deo, *Proverb. 19.* quiq; pauperibus largitur, non egebit, *Proverb. 28.* vt recordemur huius officij, excitemurque ad hanc beneuolentiam in pauperes exercendam, dictorum Christi simus memores in ultimo iudicio, *Math. 25.*

43. *Vers.* Hoc indicatur, quid verbum, Spiritus, *σημεία, & τεράτα* produxerint in impijs. His verbis, *ρόβος ἐγενετο πάση ψύχη* vbi *ψύχη* pro toto homine accipitur, vt *Rom. 13.* per *τεράτα* intellige quæ naturæ cursum excedunt, vt eijcere dæmonia, excitare mortuum, *Act 5. 16. 20.* per *σημεία*, ea, quæ possunt arte medica curari, & tamen verbo, aut alio modo fiebant ab Apost. vt quod Apost. Paulus *Publij* patrem sanarit, quodq; Petrus sudario multos restituerit sanitati. Sensus ergo est cum deteriores ex Iudæis audirent tanta cum magnanimitate, & *παρησία* loquentes Apostolos, & signa, atque miracula ab eis edita viderent, nec non multos per verbum prædicatum arrogatos, Ecclesiæque Christi additos animis consternati, & terrore perculsi sunt. Producitur itaque

itaque in malis seruilis timor. *Obfer.* Deo uisum est verbo prædicato miracula adiungere initio Ecclesiæ plantandæ ad maiorem authoritatem Evangelio conciliandam, nunc miraculis non est æquè opus tametsi ea papistæ iactent, ne animi, oculique hominum iisdem intenti à rerum diuinarum consideratione in Euangelio propositarum auocentur. Porro miraculum, quod Euangelium concomitatur, est mortui hominis in peccatis ad vitam in Christo exuscitatio. 2. *Obfer.* Quemadmodum Spiritus in cordibus electorum operatur filialem timorem, reuerentiam, fidem, obedientiam, ita in reproborum terrorem ex peccati conscientia, Rom. 8. 15. οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας παλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υιοθεσίας ὃν ὁ κρᾶζομεν ἀββὰ πατὴρ. 3. *Obserua.* Deus defendit suas oues in medio luporum ut *Iacobum* ab *Esauro*, eiusque filios à *Sichemitis* persecuturis ad mortem, coercitis tamen potentia, & timore Domini, Gen. 35. ita etiã *Cananites*, sunt conseruati, & deiectioni propter Dei populum, *Ios.* 3. & impij, ubi non timendum, plerumq; extimescunt, *Psal.* 114. & 54. *Catiline* ille, ut scribitur, non mediocriter solebat pertimescere, si quid crepuisset: tanto impiorum conscientia percelluntur, & verberantur metu, contra pij de statu non dimouentur, tametsi rumores malè percrebrescant, *Psal.* 105. aliquo tamen modo afficiuntur, ut uidere est in *Iobo*, qui dixit, aufer uirgam furoris tui, & pavor tuus non terreat me. 4. *Obfer.* Hic est signorum usus, ut per ea terror infligatur impiorum animis, exemplum est in *Pharaone* & *Caligula*, qui ex professo Deum contemnebant. Cùm tamen iudicium aliquod apparebat, ex horrescebant, & trepidabant: In bonis uero filialis timor cum reuerentia Diuini Numinis & iudiciorum exoriatur. Domesticum habemus exemplum hoc anno in utrisque: Terra motu impij sunt uehementer perculsi, eclipsisque Solis. Pij uero timore, & reuerentia iudiciorum DEI sunt affecti, impulsique in celebrationem Diuini nominis. 5. *Obfer.* Impij, & si magno loco constituti, non possunt tamen iudicij Diuinis eximi, expende in Rege *Babylonis*, dicente: Ponam thronum meum in Septentrione, eroque similis altissimo, tandem cum ignominia, *Isa.* 14. detruso. In *Idumeis* etiam ibid: & *Baltazare*, qui cùm affatim potaret in uasculis domus Domini. Præsto 1000. Nobilium, summa in cordis arrogancia, uidit de-

scriptum in pariete iudicium suum, ipsoque eadem nocte iugulato Regni facta est ad *Medos & Persas* tranlatio. 44. 45. *Vers.* His habentur consensus, & liberalitas Ecclesiæ primitiæ: erant vnanimes, & omnia habebant communia. *Observa.* Fideles, & pij benè inter sese conueniunt, sed non est pax Christo cum *Belliale*, nec veritatis vero ac sincero professore cum Papista.

2. *Observatio.* Charitas ex fide proficiens, & vnanimitas ex coniunctione nostra cum Christo est causa liberalitatis, atque benevolentiae in pauperes communicandæ vbi nota istam bonorum *κοινωνίαν* fuisse tantum voluntariam contributionem in vsum pauperum, ne scilicet penuria moti, ab Euangelio ad Iudaismum relaberentur. Platonica bonorum communio nullum hic habet fundamentum, neque Anabaptistarum error hic stabilitur, qui sub Euangelio omnia inter Christianos ita volunt esse communia, vt nihil loci relinquatur proprietati bonorum, contra præscribuntur leges diuitibus, 1. *Timoth.* 5. Diuitibus officium designatur, 1. *Timoth.* 6. furtum & fraus prohibentur mandato 7. Exempla, *Iosephus* ex *Arimathea* Discipulus CHRISTI, qui sepulturam Domini cohonestauit, fuit diues, *Lazarus* resuscitatus, sorores eius, *Simon* leprosus, plerique etiam alij, qui non iubentur bona abijcere: post ascensionem Christi *Tabitha*, *Lydia*, *Maria Mater Marci*, *Simon Coriarius*, *Philippus*, & *Cornelius*, & *Philemon*. Euangelium professi, bona sua in commune non contulerunt. Ipseque Christus non celebrauit pascha, nisi ipso Patre familias consentiente. Hoc loco occurrunt duo argumenta. 1. hic est venditio, & emptio, ergo omnia non sunt communia. 2. distribuuntur bona vendita prout cuiusque necessitas postulabat, ergo non licebat vnicuique vti, frui bonis pro arbitrato. *Pythagorici*, tamen si prouerbio dixerunt, *πάντα τῷ φίλων κοινὰ*, secundum vsum tamen priuatas, & proprias possessiones non sustulerunt: Et Monachi illi, qui nihil volunt esse proprium, sua tamen retinent.

Vers. 46. Religionem exercent in templo *προσκαρτεροῦντες*, non vt sacrificijs interessent Iudæorum quæ sciuerunt Christi sanguine fuisse abolita, sed quia locus iste aptissimus fuit ad audiendum verbum, & ad mutua colloquia in rebus diuinis, & pertinentibus ad regnum Christi.

Observatio.

Observatio. Templum locus maximè idoneus ad sacros conuentus in quo res politicæ tractari non debent. Domus inquit *Iehova*, domus orationis vocabitur. 2. *Observa.* Nulla negligenda est circumstantiæ ad lucrificandum populum Christo. 3. *Obfer.* Verè conuersi ad *CHRISTVM* non quærunt angulos, sed palam, & apertè profitentur.

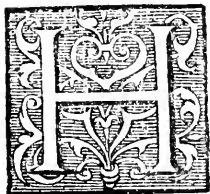
Priuatum exercitium.

Fregerunt panem *κατ' ὄικον*. Moris erat conuesci, & conuiuari in Ecclesia primitiua charitatis fouendæ ergo, atque in huiusmodi conuiujs celebrare cœnam Domini quæ vocabantur *ἀγάπαι*. Tria hic designantur. 1. *ἐν ἀγαλλιάσει*. 2. *ἀρελόγη καὶ καρδίας*. 3. *ἀνευτες*, ad 1. *Rom.* 12. 2. *Corinth.* 9. 2. Sine dissimulatione, aut spe sui emolumenti, quod fieri debet. 3. Laudes Deo, & gratiarum actiones. Christus ipse nunquam fregit panem, nisi gratijs actis, 14. *Math.* *Luc.* 24. *Ioan.* 6. & in vltimæ cœnæ celebratione. *Observa.* Cum cibum capessimus à precibus est inchoandum, quo sumpto, gratiæ agendæ, 2. *Timoth.* 4. Sanctificatur creatura verbo, & precibus, qui hoc negligit, irruptionem facit in Dei creaturas, quibus vti non potest, nisi præmissis precibus conscientiam illam.

Vers. 47. Fructus hinc redundans est duplex. 1. attingit populum ad Christum conuersum. Habebant enim gratiam apud totum populum, puta sanioris mentis. *Observatio.* Honorantes Dominum honorabuntur, & contra 1. *Sam.* 2. exemplum in *Daride*, & *Saule*. Omnis homines ordinis notent, præsertim Magistratus. 2. Dominus addebat Ecclesiæ, qui salui fierent. Amplificatio itaque Ecclesiæ est. 2. Fructus. *Observatio.* Nemo venit ad Christum, nisi Pater eum traxerit, *Ioan.* 6. 1. *Corinth.* 3. Ego plantaui, *Apollos* rigauit, *DEVS* dat incrementum, & *Psal.* 127. 2. *Observatio.* Ecclesia hic non est perfecta, sed perficienda, *Ephes.* 4. quiq; saluandi sunt, in Ecclesiam sunt asciscendi, quorum numerus est definitus, *Math. cap.* 22. multi sunt vocati, pauci electi. Et *Math. cap.* 7. Lata via, quæ ducit ad interitum. 3. *Observatio.* Salus electorum non ex hominum factis, meritis, operibus dependet, sed ex *DEI* eligentis, & vocantis voluntate. Discamus ex dictis, quæ nobis concessit Dominus eisdem vti ad nominis sui gloriam, Christi honorem, Ecclesiæq; commodum,

studeamus vnanimitati, & concordix alendx, cum simus vnum corpus, vnum habeamus spiritum, vnam spem, vnum Dominum, vnam fidem, vnum Baptisma, vnumque Patrem, & Dominum omnium: qux quidem dona diuinitus sunt data, vt in vnitatem fidei per Iesum Christum adolefcamus.

C A P. I I I.

O C Cap. 1. habemus miraculum ad *Vers. 11.* deinde concionem Petri, qua aperit mysterium salutis in Christo, taxatque Iudæorum ingrati- tudinem, eosque ad pœnitentiam reuocat. Propositum miraculi est ostendere in Christo Dei filio, salutem esse, & peccatorum remissionem. Hoc miraculum est in eorum numero quæ omnem naturæ cursum superat. Cuius partes sunt. 1. Occasio 1. *Vers. 2.* ipsum miraculum. 3. effecta hinc promanantia. In occasione habemus personas, locum, & tempus. Personæ sunt Petrus & Ioannes, saxe socij & *σωεργοι, Ioan. 20.* veniunt simul ad sepulchrum Christi, simul piscantur, *Ioan. 21.* mittuntur pariter ad *Samariam, Act. 8.* hic simul ascendunt; sunt tanquam vnus animus in diuersis corporibus. *Observatio.* Fratrum, & seruorum Christi concurrentium, & collaborantium opera maximè promouetur Euangelium. Contra, distractione, & dissentione valdè impeditur. Primum videas in hac historia Act. Secundum in Ecclesia *Corinthiaca*, quatum illi ecclesiæ obfuerit dissensio, & quem locum dederit erroribus. Verum illud, Christi Regnum in se diuisum, desolabitur. Studeamus itaque concordix & vnanimitati, quæ confurgit ex vnione nostra cum Christo capite, & per eum cum Deo Patre. Consensus in religione, & sancta harmonia, est omnis concordix, & pacis sanctæ fons. 2. *Observ.* Nulla occasio propagandi, & promouendi Euangelij negligenda. Tamen Iudæi crudeles in Christum, supersticiosi etiã, ceremonijsq; legalibus additi, nihilominus tamen ita sese comparant, atque gerunt, vt possint multos Christo lucrifacere. Nihil remorari potuit Christum, quo minus perageret opus redemptionis nostræ,

stræ; nihil nos præpedire debet in munere nostro obeundo, & in acquirèdis Christo hominibus. Paulus 1. *Philip.* gaudet ex aduersarijs, eorumque oppositione, quod hoc modo promotû iri Euàngelium Christi perspexerit. 3. *Observ.* ἀνεβαλον εἰς τὸ ἱερόν. Si velimus in cœleste Sanctuarium ingredi, ascendendum nobis est, & hinc migrandum primum animis, vt postea corporibus locemur in cœlesti patria. 2. *Locus.* Templum à *Zorobabele* reextructum *Ierosolymitanum.* *Observ.* Locus hic sacer verbo, & precibus consecratus, *Isa.* 57. Domus mea, domus orationis vocabitur, si alia in hac domo tractetur, prophanatio est. 3. *Tempus.* Hora nona, quæ respondet nostræ tertix horæ pomeridianæ, qua sacrificium vespertinum celebrari est solitum, cui preces erant coniunctæ. De duplici hoc sacrificio lex exstat, *Exod.* 23. & *Num.* 28. Habebant Iudæi stata precibus tempora, vt videre est *Dan.* 6. & *Act.* 10. Petrus secessit ad meridiem precatum. Non ergo putandum ascendisse vt sacrificarent, aut sacrificandi ritum iam abolitum per Christum Agnum Dei sua presentia approbarent, sed accommodasse se huic tempori, quo frequens adesse populus solebat, qui erat asciscendus in Ecclesiam Christi. *Observ.* Ecclesia habet sua tēpora exercitijs diuinis constituta per Ecclesiasticum Senatum, assensum populi, & auctoritatem Magistratus: Nam secundum *ἑυραξία* omnia in ecclesia sunt peragenda. Vbi Magistratus approbat, ea quæ ab ecclesia statuta sunt. 2. *Obser.* A precibus inchoandum, & gratiarum actione terminanda est omnis actio, *Colos.* 3. Quicquid egeritis sermone, aut facto in nomine Domini Iesu facite, gratias agentes Deo, & Patri per eum. Contra faciunt, & perperam illi negotiaturi, apud *Iaco.* 4. dicentes sine restrictione, proficiscemur in ciuitatem, atq; negotiabimur. cū dicerent, *Si Deus voluerit, & vixerimus.* Has publicas preces frequentaremus, cū Christus se spondeat affuturum, vbi duo vel tres fuerint toacti eius nomine, *Mat.* 18. Quanto maiore cū gratia vbi hominum cœtus conuenerit ad precandum, & celebrandum Deum, *Mat.* 18. 19. Rursum dico vobis, Si duo ex vobis consenserint in terra, quodcunque petierint, fiet ijs à Patre meo, qui est in cœlis.

2. Describitur is, qui curatur virtute Christi, operante per ministerium Petri: Propositum habet Christum confirmare conuer-

fos in fide, & alienos ad se vocare: hic est claudus natura, ideoque magis elucet Christi potentiam in eo sanando. Hæc infirmitas non est ipsi inflicta tam propter peccatum, quam ad declarandam Dei gloriam, *Ioan. 9.* Vt cumque claudus hanc promeruerit. Plexique exultant immitti à Deo afflictiones peccatum intuente, vt amici Iobi, cum Deus proposuerit Iobi fidem & patientiam exercere: obseruemus ergo etiam huiusmodi infirmitates ex peccato originem habuerint, non tamen à Domino semper propter peccatum infligi; Atque hinc consolationem petamus, quod tametsi hæc impotentiam eum 40. annos occupauerit, tandem tamen restitutum fuisse, in afflictionibus diuturnis, longisque morbis ne desperemus, destinatos enim liberationi, liberabit Dominus statuto tempore. Exemplum aliud in illo agro *5. Io. annos 38.* & in muliere pro fluxu sanguinis laborante annos 12. 2. *Obser.* Compati debemus carnis nostræ, & languentium miseris, priusquam omnia destituantur ope, & solatio portandi sunt illuc, vbi consolatione aliqua possent frui. 3. *Obser.* confusionem regnare in populo, cum sanxerit sua lege Deus, *Deut. 15.* ne mendicus esset in Israele: hinc tamen videas ad ostium templi iacentem atque petentem. Corruptio præcedit destructionem, & destructio sequitur corruptionem: quod contigit anno 40. vt quidam putant, alij demum 3. vel 4. de 40. post Christum passum à *Tito Vespasiani* filio vrbis *Ierusalem* expugnatore, vastatore, huiusque rebellis populi subiugatore. Hic fere est status regni nostri; & Ecclesia, sine ordine vagantur mendici in curiam nostram, & sacrilegio potentum, qui illud patrimonium iniuste detinent, quo pauperes, ministerium, scholæque alerentur, nisi resipiscant, à Domino iudicium certe expectandum: additur, petit elemosynam, non sanitatem, quia illi fuit desperata; obtinet amplius, quam petit, & quod minimè expectauit. *Obser.* Tanta erga nos est Dei gratia, vt plura etiam largiatur, quam petimus. Sic *Abrahamo* sollicito de *Ismaele* ex *Sara* natura effata *Isaacum* filium dedit, non ordinario naturæ cursu, sed vi promissionis; ita etiam populo suo Israelitico liberationem ex *Ægypto* cum omnibus bonis, & *Ægyptiorum* spolijs. *Davidi* multa temporalia concessit, promissumque de *Messia* ex eius lumbis processuro. Sic *Salomoni* sapientiam postulanti, magnas opes. *Eliam* in desertum profligatum ab *Achabo*, & *Iesabele*, non expe-

expectantem per Angelum, aluit. Concludo itaque hic illud ad *Ephes.* 3. esse verum: Deum (scilicet) cum infinita redundantia posse omnia facere supra ea, quæ petimus, aut mente concipimus, pro vi illa agente in nobis.

Vers. 4. Quid faciunt Petrus & Ioannes, intuentur claudum, oculisque mentis Deum vt spiritu suo adsit per Christum, vultq; Petrus claudum aspiciere. i. non tam eos ministros contèplari, quã potentiam Christi sese exeurã. *Obfer.* Fruimur cum fructu Dei beneficijs, quando Deum authorem, Christum impetratorem, Spiritum applicatorem agnoscimus, vt omnis gloria Deo in solidum attribuat, si secus, euenire potest, vt immortalis Dei honor mortalibus concedatur, vt Sanctis defunctis, à Papiſtis. *Barnaba & Paulo à Lystrensibus* post sanatum claudum, *Act.* 14. vbi dicuntur Dij descendentes ex cælo. *Barnabas* vocatur *Iuppiter*, & *Paulus Mercurius*, quia erat ἡ γούργη τοῦ λόγου. Sed quid facit claudus, attendit, putans se aliquid accepturum. *Obfer.* Natura pauperum est hæc, inhiant stipi, atque intentiores sunt, vt accipiant, quam quiduis aliud habeant.

Vers. 6. Petrus præstat duo. 1. profitetur paupertatem atque illi omnem spem elemosinæ accipiendæ præcidit. 2. indicat promptitudinem ad eum curadum. Verum Petrus hac paupertatis professione non est putandus Miser, cum Christo sit insitus, donisque, diuitijsq; spiritualibus imbutus, quæ boni veri nomine gaudent, mundanæ verò, & temporanæ, cum dentur impijs, in solidis bonis numerari nequeunt. Sed quomodo successit Petro Papa Pontifex Romanus qui bonis huius mundi luxuriat. Scribitur in Pontificalibus, Patrum tempore Coronationis Papæ in cellâ vnâ veti, dicentisque Aurum & Argentum non habeo: In altera verò locati, Dispersit, & dedit pauperibus; Iustitia eius in æternum permanet. Si nihil aliud argueret Dominum Satanæ in papatu apertus verbi Dei ludubriosus abusus satis ostendit; sed illud *Thomas Aquinatis* notandū, stantis ab eorum partibus, qui *Gregorium* decimum appositè taxasse fertur in Cõcilio *Lugdunensi*, Cum *Neapoli* magnus reditus ad eum peruenisset, Non possum inquit *Gregorius* dicere sicut Petrus, Aurum & Argentum non habeo, cui *Thomas* adiecit; neque potes dicere, Surge, & ambula, quo significabat donis spiritus, virtuteq; Christi *Petro Gregorium* longè fuisse inferiorem.

medio ducamur in ipsius cognitionem: In hunc finem Christus solitus est præmittere doctrinæ suæ miracula; nonnūquam coniungere, vt hoc modo populus in cognitionem veritatis traheretur. Interuenere hoc anno terræ motus, & eclipſis solaris, ad ducendum nos in iustitiæ Divinæ cognitionem, quamque sit Dominus terribilis si potentiam exerat. Quod si tanto percellūtur homines terrore cum stupenda cernunt Domini opera, quanto afficientur horrore, cum apparuerit in gloria ad iudicandum: cum dicent impij, cadite montes, nosque ab ira Agni abscondite. *Obſerv.* In illis dignum reprehensione, quod hominibus, quod est Dei, attribuant. Est hoc ingenium carnis secundis causis, & medijs tribuere, quod est DEI proprium. Hinc initium datum idololatriæ, varijsque superstitionibus apud gentes Nam Solem, Lunam, homines etiam adorauere, per quos beneficio aliquo erant donatæ; Bestias nonnullæ, *Rom.* 2. Plantas, Arbores, atque eò tandem deuenere, vt sanctos etiam in Deorum album retulerint nonnulli, qui Christiani & dici, & haberi volunt, diuinis que honoribus affecerunt: Neque hic pedem fixit superstitio, sed Statuas, Imaginesque erexerunt, quas adorari volunt, & sic honore debito Christum spoliant. Discamus in omni opere in Deum oculos conijcere, bonique successus omnem gloriam ipsi ascribere, & miracula explorare, per regulam verbi, si verà sint; siquidem Satan consuevit præstigijs suis ad fallendum comparatis, multorū oculos perstringere, vt animaduertere est in Magis *Pharaonicis*, qui virgas suas vili sunt in serpentes commutare, *Exod.* 7. Sed Virga *Moyſis* eas consumpsit.

Verſ. 12. Corriguntur à Petro. *Obſerv.* Ignorantia ex animis extirpanda, antequam veritas inferi possit, vt in terræ agricultura videas, excolenda terra, & noxia quæque evellenda, antequam semen iniiciendum. Sic *Ier.* 2. Extirpes, destruas, plantas, ædifices. Longè alius modus aridet nostræ ætatis hominibus, qui non patiuntur se reprehendi, corrigi, & reformari.

2. *Obſer.* Quod Domini proprium est, ipsi concedatur, quod facit Ioannes Baptista indignum sese dicens soluere corrigias calciamenti Christi. Idem præstitere Paulus & Barnabas, *Act.* 14. curato Claudio, cum admirabundus populus cum Sacerdote *Iouis* volebat ijs sacrificare, dicens; humana specie cœlitus descen-

disce Deos, *Paulum Mercurium, & Barnabam Iovem*. Ita etiam Angelus *Apoc. 2. 2.* non vult honorari ab *Ioanne*: Sum inquit cōseruus tuus, glorifica Deum, adoraq; Longè secus faciunt Papistæ, qui honorem Deo, Christoque debitum, Mariæ, sanctisque transcribunt, & *Nebuchadnezzar*, qui folium voluit in Septentrione collocari, & assimilari altissimo: sic *Herodes, Act. 12.* qui orationem habens veste ornatus Regiâ, populum in tantam rapuit admirationem, vt qui diceret vocem fuisse Dei, non hominis; sed immediate ab Angelo dei percussus, vermibus absumptus est, quod gloriam Deo non dedit. 3. *Obfer.* Operum vel supra, vel contra, vel præter naturam, deus est author; quare non ascribenda viribus humanis: impij ædiderunt nonnunquã miracula, vt *Indas*, & multi extiterunt Pij, qui nullum vnquam protulerunt miraculum. 4. *Obferua.* Discrimen inter Deum & instrumenta: Deus per instrumenta operatur, quibus aliqua vtpotè domini seruis affigenda comendatio, sed propter Deum qui hoc eos honore ornauit. dum vocat Deum *Abrahami*, Tria vult eos expendere. 1. est fœdus gratiæ cum *Abrahamo*, Patribusq; ininitum. 2. Quos Patres imitari debeant (nam nimium sese maioribus astrinxerunt, eorumq; constitutionibus, à quibus Christus eos avocat plerisque locis). 3. Se non nouam aliquam invehere religionem, sed quam Sancti hi Patres amplexi & professi sunt, qui Christum fidei oculis viderunt, *Ioan 8.* *Abraham* vidit diem meum (inquit Christus) & gauisus est, & in eo salutem agnouere. *Obferuatio.* Glorificatio filij est miraculorum finis, & Patris, Filijque gloria, coniuncta sunt *Ioan. 11.*

13. 14. *Verf.* Impingit Iudæis accusationem per gradus. 1. Quod prodiderint Filium Dei. 2. quod abnegarint Sanctum illum, & Iustum. 3. quod ipsi *Barrabam* Latronem prætulerint. 4. quod Dominum vitæ occiderint. *Obferuatio.* Bonæ causæ conscientia magnanimum reddit concionatorem, studeamus ergo habere fidem, & bonam conscientiam. 2. *Obferua.* Nemo fit repente pessimus, sed quibusdam gradibus ascenditur ad impietatis culmen, vide in *Saule*, & in hoc populo Christum ad mortem persecuto, iustum, & infontem, sed nostrâ causâ crucifixum. 3. *Obferua.* Sanguinis innoxij proditio est horrendum scelus, quod Dominus inultum non præterit, *Num. 35. 33. Psal. 55.* &

cœlitus deuocat vindictam, *Gen. 3.* illudque Christi adijciendum, qui gladium acceperit gladio peribit. 4. *Observa.* Mundus præfert latronem, & sceleratum pio, & religioso. *Gadareni* sues præponunt Christo, sacrilegi hac ætate sacrilegiū Euangelio, impiusq; plures habebit fautores, quam pius apud mundum in maligno positum. 5. *Observa.* Inconstantissima, & maximè fluxa est populī approbatio, & tanquam ventorum transeuntium flatus. Proinde studeat sese quisque probatum Deo sistere, nam cōmendatur verè, qui probatur Domino. 6. *Observa.* Quos impij ignominia afficiunt, Deus glorificat: hoc animadvertere in Christo ignominiose crucifixo divina virtute ad gloriam excitato: Item in *Davide* ab ovibus accersito, & in Regem *Israelis* euecto: contra, quos populus vult eminere, & in Dei locū quasi euehere, hos Deus deijcit; exemplum in *Herode*, cuius vocem populus dixit fuisse Dei, à vermibus arroso: & in *Absalomo* conspiratore seditioso aduersus patrem populo multo assentiente priuim de quercu suspenso, & tandem per *Ionam* transfixo.

Verf. 16. Habes miraculi authorem. 2. Instrumentū apprehendens nimirū fidem. *Nomen* vel Christum ipsum potest denotare, *Exod. 23.* vel ipsius potentiam. In nomine Christi est salus, scilicet Iesu, quod ab Angelo ipsi fuit inditum, rationem etiam assignante, quod esset populum suum à peccatis seruaturus: nudo nomini nihil meriti, & virtutis tribuendum, etsi *Papistæ* hoc loco abutantur, legantque *εσπεύετε το νόμα αὐτοῦ* in accusatiuo, ac si hoc miraculum confirmaret virtutem aliquam nomini ipsi inesse, quod non est putandum vtcumque *Thyrræus*, affirmet, vel mera, nudaque pronuntiatione nominis Iesu *Dæmonas* profigari, interim valde deroget rei per nomen significatæ vtpotè satisfactioni *CHRISTÆ*, cui humanas satisfactiones coniungit, & intercessioni, cui adijcit. *perperam Mariæ*, & *Sanctorum* intercessionem. Sed alias ista refutauimus. Instrumentum apprehendens salutem in Christo est fides ex auditu verbi assurgens, quæ non est nuda notitia mentis, sed certa cognitio, & persuasio diuinæ misericordiæ in Christo, eiusdemq; applicatio, cuius author est Deus, *Ioan. cap. 6.* est hoc opus Dei, vt credatis in eum, quem misit. Ab hoc creatore fidei incrementum expetamus, cum non sit in natura nostra, medijsque vtamur legitimis ad hoc effe-

Math. 1.

ctum producendū, verbo scilicet & Sacramentis. Per hanc Christo inferimur, vnde perfecta corporis animæque sanitas promanat, nam Christus lux mūdi dat lucem menti, rectitudinē rationi sapientiam cordi, affectionibus sanctificationem, voluntati propensionem obtemperandi legi Divinæ, Conscientiæ pacem, ex sensu fauoris DEI quæ hic inchoata futuro seculo perficientur, sed hoc ordine, Anima hominis electi, cum corpore excefferit, in primis & secundis facultatibus perfecte sanctificabitur, Corpus verò perpurgabitur, & conformabitur glorioso Christi corpori in illustri illo aduentu ad iudicium, *Phil. 3.* quo tempore multo firmior electorum status est futurus, quam fuerit Adami ante lapsū, quia Christi gratia nos nunquam deseret, tametsi ipse natura in se sit mutationi obnoxia: Quare opus restorationis nostræ erit absolutū. *Vers. 17.* Iam viam ipsis præsternit ad respiciendam, & spem facit salutis in Christo obtinendam, si verè convertantur. Vbi *Observa*, cū dicit *ὅτι νῦν ἀδελφοὶ διδαοτι ἡμεῖς ἀγνοίαν ἐπραξατε*, nolle eos excusare suco ignorantie, aut prætextu, vel extenuare eorum peccatum, sed apostolum loqui comparatè hos cum ijs comparans, qui scientes, volentes, & ex proposito Dominum vitæ crucifixerunt. Est instar illius, quod habet Apostolus, *1. Cor. 2.* Si Dominum gloriæ cognovissent, non crucifixissent, & videtur respicere illud Christi dictum, *Luce. 23.* Condone illis Pater, nesciunt enim quid faciunt. Quod ignorantia excuset neminem, præsertim in negotio Iehouæ, hinc perspicuum evadit, quod homo creatus sit, vt Deum cognoscat, & glorificet. Illud peccatum quod admittitur ex cognitione, & proposito, & destinata malitia aduersus Christum, eiusque gratiam, est irremissibile, *Heb. 10. 26.* Si vltro peccauerimus post acceptam cognitionem veritatis, non adhuc pro peccatis reliqua est hostia, sed horrenda quædam expectatio iudicij, & ignis feruor, qui deuoraturus est aduersarios. *Observ.* Duplex est ignorantia. 1. coniunctam habet rebellionem, vnde sequitur obduratio, & est incurabilis, quæ contrahitur partim agendo obstinatè, & contemptim contra voluntatem Dei, partim patiēdo interminationes, iudiciaque Dei præterire sine emendatione. Huiusmodi fuit in *Pharaone*, & populo Israelitico, *Ier. 44.* & in multis nostræ ætatis seruitur, qui ita obfirmant animos vt oblatam in Euangelio syn-

cerè

cerè prædicato, gratiam amplecti recusent: de tali ignorãtia hic non sentit. Est alia quæ prætextum habet gloriæ Dei de qua hoc loco, & talis Pauli persecutoris Sanctorum, atque blasphemii ante conuersionem, 1. *Timoth. 1.* Quia feci (inquit) per ignorantiam, ideò veniam sum consecutus: Hæc est curabilis, & tamen per se peccatum, neque veniam meretur, remitti nihil ominus potest per gratiam si corrigi sese patiatur, sed si degenerarit, in illam incurabilem, eidem iudicio, & pœnæ subiacet. *Verf. 18.* Ratio, qua spem facit peccantibus per hanc ignorantiam sumpta est à Dei providentiã. Ita enim providit Deus vt omnia evenirent quæ præsignificavit per Prophetas de Christo passuro. Ignorãtia hæc eos arguit reos, sed tamen Deum ordinasse vt per mortem filij sui salus æterna ad multos perveniret. Vide & expende totum caput *Isa. 53.* & 9. 1. *Observ.* Quodcunque prædicat Dominus, implebitur siue sit Misericordiæ, siue Iudicij verbum: vt quædam misericordiæ præstitit, ita reliqua definito tẽpore præstiterit, & vt nonnulla iudicij, sic determinata & decreta omnia confecta redder, discamus certitudinem pro nobis confirmandis, impij iudicium prænunciatum expectent, nisi ipsis detur divinitus serã respiciencia. 2. *Observ.* Seruorum Dei honor præclarus, vtcunque existimet peruersus mundus; sunt enim ad populum os Domini, proinde sint sapientes, & fideles: hinc elucet amor singularis in genus humanum, qui per homines dignatur nos alloqui, cum gloriosum eum vultum nemo homo sustinere possit. 3. *Observa.* Ex passionibus Christi discamus patienter ferre crucem, & quam detestabile sit peccatum, quantaq; erga nos sit divina gratia, qui in salutem credentium filio suo non pepercit. *Obfer.* Omnia Dei providentiã includuntur, imò illa quæ putantur fortuita, *Exod. 21. 13.* *Deut. 19. 1.* *Reg. vii.* De Achabo, qui vestem mutavit ab *Aramitis* tamen occiso. Hoc contra Epicureos, & Stoicos militat, qui ex nexu causarum fatalem necessitatem statuunt. Verum peccatum & peccatorem minimè excusat Divinã providentiã decretum, cum Deus tantum decernat peccatum & esse velit *κατὰ τὴν ὄν ἀπλως*, quatenus scilicet est pœna peccati. Necessitas quæ peccantibus imponitur est immutabilitatis, sed non coactionis, etenim non coguntur à supremo numine, sed partim à Diabolo, partim à malitia & corruptione natiua

extimulantur ad peccandum, Non, vt Deum glorificent, sed vt peruersas expleant cupiditates. Domino supremo per mala instrumenta benè, & iustè operante ad gloriam nominis sui. Vbi & illud addendum, Dominum hominum malorum peruersas actiones in bonum finem dirigere, vt in crudeli fratrum *Iosephi*, & nefando facinore videre est.

Vers. 9. Μετανοήσατε ad 22. Consilium Petri ad obtinendam gratiam, atque salutem in Christo. *Hi versus* rationes habent duas. μετανοια duo complectitur. 1. Peccati agnitionem. 2. Contritionem cordis, *Ioel* 2. Scindite corda vestra, *Isa.* 57. de corde contrito. *ἔπιστρεψατε.* *Ierem.* 31. conuerte me, & conuertar. Duo continet. 1. fidem amplectentem Christum. 2. vitam emendationem, ex *Ier.* verbis 31. liquet conversionem non esse in potestate hominis, sed esse opus Divinum, dat. destinatis ad vitam cor carneum, & gratiam hanc convertendi, neque maior in homine ψυχικῆ potestas convertendi se ad Deum, quam resurgendi in Lazaro emortuo; & quatrimum in sepulchro sœtente, Cui Christus dixit *Ioan* 11. Surge, cuius vox cõiunctam habebat gratiam; & potestatem perficiendi illud ad quod fuit ordinata. Ne itaque resistamus gratiæ Dei operanti, sed nostram salutem conficiamus cum timore, & tremore diuinitus cooperantes, *Philip.* 3. εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἀμαρτίας. 1. Ratio sumpta à remissionis peccatorum beneficio. *Obser.* Si pœnitentiã egerimus, peccatorum remissione quæ nos beatos reddit, *Psal.* 32. fruemur in hac vita per meritum sanguinis Christi ex diuinâ gratiâ, *Isa.* 43. Ecce ego sum, qui propter memetipsum deleo iniquitates tuas, & *Psal.* 51. Laua me inquit *David*, atque ero niue candior. *Lege Ezech.* 18. & 1. *Ioan.* 1. ὅπως αὐτὸν ἐλθῶσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ πρῶσῶπῶ τῶ χύριθ. 2. Ratio his verbis, quæ intelligenda veniunt hoc modo: Cùm venerint tempora refrigerij, vos quoq; hoc refrigerium sentietis, cùm venerit Christus ad iudicandum orbem, ipsum redemptorem, non Iudicem experiemini: ceterùm vita æterna refrigeriũ dicitur, quia refrigerat fessos & lassos, sicut dicitur Merces, quia compensat labores, & miseras, quas habuerunt aliquando pij in hac vita. Ratio est efficax ad respiscẽtiam cum respiscẽtibus perfecta refrigeratio, & plena restitutio promittatur, lachrymis ab electorũ oculis abstersis, morte q; penitus abolitã

abolita in hac redemptione de qua Christus loquitur *Luc. 21.* & *Apost. Ephes. 1.* Ante hunc diem non est, quod Creaturae quae iam subiiciuntur vanitati, habiturae sint liberationem plenam, *Rom. 8.* quo Christus caelo emitteretur, ad iudicis partes obeundas. Atque hic aduentus differet à primo illo admodum humili, quia erit valde illustris, *Mat. 25. 2. Thef. 1. 6.* Priore venit ad patiendum forma serui accepta, sed posteriore ad iudicandum cum Angelis potentiae suae iudicis gloriosus, & quique personam sustinens. *Obserua.* humana Christi natura est caelo localiter comprehensa, contra ubiunitarios & papistas asserentes localem praesentiam corporis Christi in caena. 2. *Obfer.* Restituentur omnia in statum immutabilem virtute Christi, & potentia, per quam in aeternum subsistent, sicut fuit praedictum à Prophetis. *Iudas* dicit *Henochum* septimum ab *Adamo* prophetasse de aduentu Christi, & *Psal. 110. Sanctorum Prophetarum.* 3. *Obfer.* Serui Dei & ministri verbi sancti esse debent, atque haec eorum est commendatio dictante Spiritu, & non quod multa praedia, aut amplas possessiones concquisuerint. 22. *Vers.* Quia hoc maxime prepedire potuit Iudaeos, ne ad Christum serua affecti poenitentiam accederent legis nimirum *Mosica* deserto, cumque graue videri posset eam religionis formam detrectare, quam à Deo per *Moysem* acceperant. Ideo *Petrus* hac concionis parte ostendit scopum legis esse Christum. Est enim lex paedagogus ad Christum, *Gal. 3.* eoque omnes praemissa prophetiae collimant ut ad Christum accedamus salutis nostrae ἀπαρχήν, vitamque Dominum. Et denique quia bonitati Christi diffidere poterant, cum tanto sint eum odio persecuti, & persecuti declarat salutem per Christum partam iis quoque, sicuti patribus esse communem; dummodo eam fide amplectantur. Habemus duo testimonia explicanda. 1. *Mosis ex 18. Dent.* Alterum aliorum omnium Prophetarum usque ad vltimum. Scopus *Mosis* est illo Cap. admonere populum ne superstitiosis, & diuinatorijs artibus gentium assuescant, quae quidem conantur indagare res futuras, per *Necromantiam*, Auium garritum, perque hepatis inspectionem. Verum eos reuocat ad verbum Dei, quo instrui possent in omni re gerenda per Prophetam excitandum. Tametsi indefinita hic est Prophetarum metio, & intelligi possit de vniuersali promissione Prophetarum constituti semper in ecclesia. *Petrus* tamen applicat ad vltimum prophetam Christum, in quo omnes promissiones sunt *Etiam & Amen. In Christo enim* sunt, & in eo complementum sortiantur, *2. Cor. 1.* *Obfer.*

Observa. Humilis est Dei seruus *Moyſes*, qui non vult populum à se pendere, sed potius remittit ad Prophetam illum insignem, & egregium Iesum Christum $\alpha\rho\chi$ prophetam, qui consilium patris de salute nostra, & vita æterna perfectè adaperuit, & eos qui hunc Prophetam eximium fastidiunt excisione è populo, & perditione afficiendos dicit. Modestia *Moyſis* vel hinc etiam liquet, cum esset illi renuntiatum *Heldadum*, & *Medadum* prepheta-re, Respondit, vtinam omnes prophetarent. Tria sunt expendenda in *Moyſis* testimonio. 1. Est descriptio Christi. 2. Mandatum ad eum audiendum. 3. Pœna transgressorum, & contemnentium vocem Christi. Describitur CHRISTVS ab humana natura suscitatus enim fuit ex fratribus. 2. ab officio prophetico. Hunc dicitur Dominus excitaturus. *Obſer.* Legitimi propheta à Domino excitantur, qui secum adferunt vtilitatè singularem ijs ad quos mittuntur, si recipiantur, vt par est, si verò non, & cesset visio, populus nudatur, *Prov.* 29. 2. *Obſer.* Christi humana natura realis, non phantastica, nostræ similis per omnia excepto peccato, quam è cœlo secum nō attulit in terram, quæ transijt per vterum virginis tanquam per canalé. 3. *Obſer.* Christi vox in Ecclesia audienda cum sit magnus ille propheta cui totū patris consiliū est communicatum, quod Ecclesiæ suæ perfectè patefecit. Idem vocatur *Isa.* 61. Doctor. Quæ ibi habentur, applicat sibi Christus in Synagoga *Nazaretana*, *Luc.* 4. Accedit Patris testimonium de cœlis, *Matth.* 3. & 17. hunc audite (scilicet) filium meum dilectū. Filius verò remittit nos ad scripturas. *Ioan.* 5. cum dicit, Scrutamini scripturas, nam testantur de me. Quare Christus in verbo scripto loquens est audiendus. Sed paulò post de Patris testimonio. Notæ comparationis inter Christum & *Moyſen*, *Moyſes* potius elegit affligi cum populo Dei, quam haberi pro filio filiaë *Pharaonis*. Sic Christus voluit sese consecrari potius per afflictiones, quam vt nos in miserando, & miserabili peccati conditione delitesceremus. 2. *Moyſes* reiectus à fratribus; sic Christus coram Pilato, eique *Barabbas* prælatus, Cæsarque pro solo Rege agnitus. 3. *Moyſes* populum Ægypto eduxit per mare rubrum, ita Christus liberauit nos à spiritali *Pharaone Satana*, peccatiq; vinculis soluit. 4. *Moyſes* populum per desertum duxit, sic Christus nos per heremum mundi in *Canaan* cœlesti, 5. *Moyſes* distribuit

Manna, percussitque silicem, unde fluxit aqua ad refocillandum populum. Sic Christus panem vitæ nobis exhibet suum nimirum corpus ad nos alendos, sanguinemque suum bibendum, *Ioan. 6. 6.* *Moyſes* interpres legis, sic Christus consilij Dei in salutem credentium. 7. Ut ad *Moyſen* res graues sunt perlatæ, ita Christus salutis mysteria reclusit. 8. Ut *Moyſes* fuit inter Deum & populum intercessor, ita Christus mediator Dei & hominum. 9. Ut *Moyſes* voluit expungi vitæ libro propter populi salutem, sic CHRISTVS pro electis factus est *χαρὰ*.

Mandatum. Eum audite. Testimonium patris de filio est desumptum ex tribus diuersis scripturæ locis, vt constet quantæ sit authoritatis sacra scriptura apud Deum. *Filius meus es tu*, ex *Psal. 2.* in quo oblectata est anima mea, *Isa. 42.* *Hunc audite.* *Deut. 18.* *Obſer.* Christus est audiendus, atq; hæc auditio complectitur, reuerentiam, attentionem, & obedientiam practicam. Beatus ille qui audit Domini verbum, & custodit illud, *Luc. 11.* voci Christi cunctæ siue misericordiæ, & gratiæ est obtemperandum, vt est hæc; venite ad me omnes qui onerati estis, *Math. 11.* siue crucis & afflictionum vt est illud Christi, qui vult sequi me, tollat crucem suam, & me sequatur, & qui cum Christo regnare cupiunt, ei compatiantur, est necesse, siue iustitiæ: quod maximè attingit magistratus, verbum auditum in praxim ducendum, *Iac. 1.* Comparatur is qui audit verbum sine emendatione homini sese in speculo contemplanti qui videns maculam in facie, eam detergere obliuiscitur, sed qui verbum præstat, est vera beatus. *Pœna contempto-* vers. 23.
rum, & respicientium gratiosum Christi vocem: quæ est corporis, animæq; destructio, quam pœnam exprimit *Apost. 2. Theſ. 1.* vocatq; æterni exitij pœnam à præſente Domino, & potente ipsius gloria. Pœna ipsis infligenda est triplex. 1. Priuatio cœli, atque Dei conspectu iucundissimo, sanctorumque eius. 2. In inferno erunt cum *Satana*, damnatisque illis spiritibus. 3. In æternum torquebuntur corpore, & animâ, *Ioan. 3.* Qui non credit in filium, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum, & *Heb. 10.* qui legem *Mosaicam* sunt aspernati, *Deut. 19.* morte mulctati sunt sub duobus, aut tribus testibus, quanto grauiori affiçendi supplicio, quæ Dei filium conculcant, & sanguinem testamenti noui putant esse profanum, auersanturque spiritum gratiæ. Proinde Pastoris

noſtri vocem audiamus eiſque obtemperemus per praxim vt ſup-
plicium graue per diuinam gratiam in Chriſto evitemus.

2. Teſtimonium eſt aliorum omnium Prophetarum à *Samue-*
le ad vltimum: incipit à *Samuele*, quod eius ſcripta poſt *Moyſen* ex-
tent. Eſt præclara Prophetia de Chriſto. *Numeri* 24. vbi vocatur
ſtella *Iacobi*, & ſceptrum *Iſraelis* tamenſi à *Balaamo* Pſeudoprophe-
ta prolata. 2. *Sam.* 7. *Nathan* Prophetia ſignificat *Davidi Meſſiam* ex
Davidica ſtirpe oriundum. *Iſa.* 9. Vocatur *Gimmanuel* & 9. Puer
nobis eſt datus, & quæ ſequuntur notatu digna omnia, & *Iſa.* 53.
multa præclara de perſona, officioque Chriſti. *Ezech.* Vocatur
planta nobilis illa, *Dan.* 9. *Meſias* princeps, quid dicam multis
non eſt opus, cum omnes promiſſiones in Chriſto principe fa-
cta, atque impleta ſint, imò temporaria liberationes ſpiritualem
noſtram in Chriſto figurabant. Adde, *Zech.* 9. de *Meſſia* Rege e-
quitantem aſello, *Malach.* 3. Vocatur Angelus fœderis, & tandem
Ioannes Baptiſta Regis Chriſti anteambulo, *Ioan.* cap. 1. Ecce
inquit agnus Dei, qui tollit peccata mundi. *Obſervatio.* Religio
Chriſtiana, quam ſecundum verbum profiteremur cuius ſumma
eſt *Ieſus Chriſtus* crucifixus redemptor generis humani, & de-
ſtructor regni *Satanici* iuxta Dei Patris vocem enuntiatam in
Paradiſo, vt eſt antiquiſſima, ita eſt & certiſſima. 2. *Obſervatio.*
Qui volunt vetus Teſtamentum aboleri, præiudicium afferunt
bonitati Dei, qui ſalutem noſtram tot modis confirmandam, &
confirmatam decreuerit: Proinde, qui aliud attulerit verbum,
ſit anathema. Nos verò huic Chriſto ſtriçtè, & arctè innita-
mur, heri, atque hodie eidem verò Deo, veròque homini Pro-
pheta, Sacerdoti, Regique noſtro, qui omnes partes muneris
ſui in ſalutem noſtram, & vitam æternam cum gloria perim-
pleuit.

Verſ. 25. 26. Aliud impediēbat *Iudaos*, quo minus Chriſtum
amplecterentur nimirum ſcleris ſui conſcientia in Chriſtum
admiſſi, hinc forè putare quiuerunt omnem gratiam eſſe ipsis
præciſam, veniæque ſpem ademptam: Tribus itaque rationibus
conatur *Petrus* eos ad Chriſtum adducere, atque in ſpem ſalutis
erigere. Prima ratio eſt. Eſtis filij Prophetarum, ergo ſalus
per Chriſtum parta ad vos ſpectare poteſt, modo pœnitentiam
œgeritis, fideque eum ſalutis veſtræ ἀρχηγὸν fueritis amplexi.

Sed

Sed quo nomine sunt Prophetarum filij hoc scilicet, ex eadem natione oriundi vnde Prophetæ, aut filij Patriarcharum, qui fuerunt eximij Prophetæ, salutemque generi humano in Christo prædixerunt, & prædicarunt: vocantur Prophetæ, *Psal. 105. Petrus* nihil tribuit carnali Iudæorum generationi, quæ nullam habet vim, neque momentum in degere populo, sicut Ioannes Baptista, *Math. 2.* & Christus ipse, *Ioan. 8.* vos dicitis quod estis filij *Abrahæ*, potest Deus ex lapidibus excitare filios *Abrahæ*, Et *Ioan. 8.* Si filij *Abrahæ* estis, cur non facitis opera *Abrahæ*? Vult ergo prima hac ratione persuadere salutem in Christo obtinendam modo Patrum fidem imitentur, eamque doctrinam amplectantur, quam Prophetæ multo ante de Christo præmiserunt. *Obser.* Cùm Prophetarum meminit, singulare designat beneficium, cuius eos vult esse memores, cùm ijs sit vsui habere interpretes, & expositores divinæ voluntatis. Verum nos in hac incidimus ætatē, in qua hominū Dei, Prophetarumque summus est cōtemptus nec non verbi prædicati, quod scelus attulit *Ierosolymis*, adferet & multis perniciem, nisi resipiscant, *Luc. 13.* prædicat Christus desolationem *Ierosolymorum* quod Prophetas interfecerint. Et *Math. 10.* Christus suum ipsius contemptum seruorumque cōiungit, & *Proverb. 29.* vbi visio cessat ibi populus *ij Pharag, 2.* Ratio. Estis filij fœderis, ergo salus per Christum ad vos spectat: Phrasis est Hebraica vt & hæc filij iræ, qui iræ destinantur, filij mortis ad mortē ordinati, *2. Sam. 12.* Primū duo hic sunt trutinanda, deinde forma fœderis. 3. Substantia eiusdem. Primum in hoc fœdere est hoc promissum, *Ero Deus tuus, & seminis tui, Gen. 17. 2.* In semine tuo benedicetur omnes familiæ terræ. *Obserua.* Pactum est gratuitum, liberumque ex parte Dei contrahentis, pendetque ex Dei electione, & misericordia nulla meritorum, vel prævisæ bonitatis futuræ habita ratione. 2. *Obserua.* Contra Anabaptistas pueri non sunt secludendi à fœdere, cum non pendeat fœdus à carnali generatione, sed ex DEI electione. Absit dicamus duriorē esse sortem noui Testamenti, quam sit veteris. Vetus admittit infantes octauo die circumcisos in album populi Dei, & *Math. 18.* Christus vocat ad se pueros, ad quos spectare ait Regnum cælorum. Paulus etiam, *1. Cor. 7.* de dispari coniugio non dubitat asserere puerum esse sanctum, qui genitus sit ex altero parente sancto & Christiano: non quod

sanctitas per naturalem propagationem deriuetur à parentibus in liberos, sed ratione fœderis, scilicet, quod semper Deus habiturus sit in fœdere cōprehensos, quibus pactum sit confirmatum, & promissio præstita. *Fœderis forma*, est per verbum, & iusiurandum, quæ sunt duo immutabilia, vt certitudo, & constantia pacti sanciretur, *Heb. 6.* Testamentum morte confirmatum, etsi hominis non potest violari, multò minus pactum, & Testamētum supremi Dei, *Jerem. 33.* Si pactum in initum cum die & nocte possit frangi, vt non oberuent sua stata tempora, tunc violari potest pactum cum seruo meo *Davide* in initum, *Rom. 11.* dona D & I sunt ἀμεταμελήτα & summè amat suos, ergo salus nostra est certa, firmaque, neque de ea dubitandum. *Substantia fœderis.* In semine tuo benedicentur omnes familiae terræ. Tria hic notanda. 1. Quid fructus, & commodi ex hoc testamento. 2. Per quem Mediatorem fructus percipitur. 3. quàm longè pateat hoc beneficium. Fructus benedictionis nomine vocatur, quæquidem complectitur exemptionem à maledictione legis, & omnis generis bona, quibus solet Deus ornare suos. *Observ.* Soluti sumus legis καταρὰ illa pronunciata, *Deut. 27. 28.* & in Christo beamur omnis generis spiritualibus benedictionibus, *Ephes. 1. 2.* Mediator est Christus θεῶν ἰσχυρῶς semine Abrahami designatus, & à Deo ipso in Paradiso semine mulieris contrituro serpentis caput: hoc semen Abrahamæ, *Gal. 3.* diserte vocatur Christus. Iudæi collectivè volunt semen accipi, & reliquas gentes benedictione donari ad exemplum Iudæorum: Sed oportet vnū esse aliquem, qui omnis peccati sit expers, qui Mediatoris officio fungatur, & partes dissidentes reuocet in gratiam. Hic est Dei filius, Deus & homo, & non alius, qui sese obtulit Patri hostiam suauem, gratamq; cuius sanguine hoc fœdus gratiæ obsignatur. *Heredes fœderis,* Omnes nimirum familiae terræ, id est, quotquot ex omnium hominum genere sunt electi si credant, & fidem Christi profiteantur, *Rom. 3.* est Deus non solum Iudæorum, sed & Gentium, *Act. 10.* Omnes populi, qui timent Deum, & operantur iustitiam, sunt Deo accepti: huc accedit Prophetia *Noachi* de *Iapheto* habituro in tentorijs *Semi*, *Ezech. 47.* de aquis limine Templi emanantibus adumbrātibus etiam gratiā Christi deriuatū iri ad gentes, *Mat. 10.* Christus testatur multos venturos ab *Oriente* & *Occidente*, cumque

Abrahamo, Isaaco, Iacobo, futuros in Regno cœlorū, & 11. Regnum cœlorum dicitur vim pati. *Luc. 2.* inquit *Simeon*: Dimitte seruum tuum in pace: nam oculi mei viderunt salutare tuū. Lucem gentibus revelandam, populiq; Israelitici gloriam. Duodecim portæ *Ierosolymitana* hoc figurant. Prima promissio facta fuit primis nostris parentibus, sic vult posteris eandem communicari. Atque hæc est ratio, quâ *Abrahamus* dicitur Pater multarum Gentiū, quia multæ nationes coniunctæ in Christo efficiuntur, per fidem hæredes æternæ salutis. *Observ.* Neminem aspernemur tanquam à gratiâ Christi alienum, cum ad Regnum Christi omnis generis homines vocentur, in eoque sint: neque pendeamus à prerogatiuis nationum, cum *σωτήρ* noster IESVS CHRISTVS salus, lux, & gloria, vitæque nostra ad omnes spectet nationes, confirmemur in fide, neque nos patiamur auelli à Christo, in quo omnes terræ nationes benedicuntur. 3. *Ratio.* A missi filij sine. Misit primum ad vos filium suum excitatum. *Ergo*, Salus per Christum ad vos pertinet. Excitatum, id est, exhibitum mundo, vel excitatum à mortuis, & in Regnum suum evectum. alludit ad id quod prius dixit *Moses* Dominum excitaturum Prophetam ex fratribus vestris. Primò venit ad Iudæos, Evangelizavit, & Evangelium miraculis confirmavit, fateturque ipse *Math. 15.* quod missus fuerit ad perditas oves Israelis. 1. *Observ.* Iudæorum prærogatiua est hæc, quod sint primogeniti in Regno Dei, tâto grauius eos manet iudiciū, si descuerint, quanto plura Deus in eos contulit beneficia. Cum emisit Apost. ad prædicandum Evangelium, *Math. 10.* præcepit vt sese continerent inter terminos nationis, neque in gentium viam abirent, cumque ascēderet, mandauit vt *Ierosolymis* prædicationem Euangelij inchoarent, & per Iudæam annuntiarent, deinde ad gentes proficiscerentur, quare non est quod dubitarent isti Iudæi de gratia, nisi eam velint respuere, fidem tantum requirit & pœnitentiam, & certo promittit salutem ijs in Christo dei filio mortuo, resuscitato, & iam gloriose in cœlis ad dextram Patris triumphante, regenteque ecclesiam. 2. *Obser.* Medium à Deo ordinatum ad certiorandum nos de salute, est Evangelium; neque alio modo ad nos mittitur Dei filius, nisi per verbum prædicatum. 3. *Observatio.* Christi officium est benedicere, quod præstat, vt Sacerdos, *Numer. 6.* sed obserue-

Verf. 26.

mus discrimen: Sacerdos veteris Testamenti erat tantum benedictionis instrumentum eam pronuntians verbo, sed Christus re ipsa benedictionem, & gratiam applicat, confertq; quæquidem posita est præcipuè in iustificatione, id est peccatorum remissione, & imputatione iustitiæ Christi, vnde ab omni reatu, peccatiq; pœna liberamur. 2. in sanctificatione, qua inherens corruptio purgatur. 3. in Sapientia, quâ, ex D. E. I. verbo instituimur in cognitione Dei Patris in filio miserentis. 4. in Redèptione, qua redimimur, atq; in filiorum Dei libertatem asserimur, quæ redèptio à reatu, & pœna est hic perfecta, altera, qua perfruemur hæreditate cœlesti, restat perimplenda, *Rom. 8. 23. Ephe. 1. 14.* Cuius spiritum habemus vt arrhabonem. Iustificatio absoluta est, Sanctificatio inchoata vt & sapientiâ: etenim ex parte regeneramur, & ex parte sapimus atque cognoscimus, *1. Cor. 13. 4. Observ.* Conuersio est opus Domini, nec est in manu nostra, *Ier. 31.* Converte nos Domine, & convertemur. & *Lament. 5.* Quare cum invitamur ad respiscientiam, divinam gratiâ postulemus, vt serio nos pœniteat, & cum *August.* dicamus, Da Domine quod iubes, tunc iube, quod vis, & non frustra iubebis. 5. *Observ.* Ne sub Christi gratiâ permittamus nobis peccandi licentiam, vel impunitatem si in peccatis perrexerimus, *2. Tim. 2. 91.* ab iniustitia discedat omnis qui nominat nomen Christi: Memores etiam simus venisse Christum, vt destruat opera diaboli, inter quæ peccata tenet primas.

CAP. IIII.

Passiones, actionesq; Apostolorum, Ecclesiæq; incrementum in vnitare, & charitate, hoc Cap. describuntur. Passionum membra sunt hæc. 1. Apprehensio. 2. Traditio in custodiam. 3. Cōparitio coram Synedrio, vbi quæstio mouetur à Cōcilio qua autoritate, potestate, & nomine claudum curarint, cui Petrus repletus Spiritu sancto, respondet magnanimiter sanatum esse nomine, & virtute Christi Nazareni. 4. est cū minis dimissio. Actiones sunt. 1. Euangelij prædicatio. 2. incrementum Ecclesiæ ad numerum 5000. hominum.

Appre-

Apprehensionis circumstantiæ sunt: apprehensores (scilicet) Sacerdotes. 2. *σπαρτή* templi. 3. Sadducæi. 1. *Observatio*. ad præpediendum Christi regnum, ciuilibus potestas concurrit cum ecclesiastica: disparis religionis, diuersarumque qualitatatum homines coeunt ad malum opus peragendum, vt *Moab, Ammon*, montisque *Seiram* incolæ, 2. *Cron. 20.* contra *Iehosaphatum*, & Dei populum, quiquidem hostes mutuis vulneribus concenterunt: Sic *Abimelechus* & *Sichemita* conspirarunt ad constituendum *Abimelechum* Regem qui 70. fratres *Ierubbaalis* filios contrucidauit, *Iud. 9.* quiquidem postea iusto Dei iudicio, flamma ab vtriusque egrediente cõsumuntur. Ita videas in copijs *Hispanici Regis, Indos, Ethiopas, Italos, Iberos, Gallos*, aliosque diuersarum Nationum, conditionumque convenire inter se ad præpediendum Euangelij cursum, lucemque Divini verbi extinguendum. Verum Iehoua ille exercituum Dominus, qui dissipauit ante Satanicum, atrocemque eorum conatum, si memores tanti beneficij fuerimus cum gratiarum actione, veraque pœnitentiâ, rediget in nihilum omnes illas machinationes, verteretque in ipsorum caput ad nominis sui gloriam, Ecclesiæque bonum. Simus grati, 2. *Observa*. Nulli sæpè inveniuntur infestiores Ecclesiæ hostes ijs, qui haberi, atque saluari volunt eiusdem Architecti, sed quo ardentius sæuiunt, eo constantius fideles Christi serui prouinciam, quam Divinitus nacti sunt gratiâ per prædicationem verbi exornant: atque hi hostes sunt Sacerdotes, Templi præfectus, & Sadducæi. Sacerdotes qui fuerint, liquet ex historia Euangelica, opposuere sese Christo, eiusque Apostolis. *σπαρτή* verò, templi erat præfectus habuere Iudæi copiolas quasdam ad Templi, sacrorumque custodiam, *Mathi. 27. 65.* His præficietur Dux aliquis, qualis fuit *Eleazarus Anania* Pontificis filius iuuenis, audax & superbus cum motum fuit bellum Iudaicum, *Ioseph. lib. captæ Iudæa.* vide 2. *Reg. 10.* De Sadducæis vide *Epipha. hæres. 14.* Dogmata habere intoleranda. vt est Angelorum negatio, immortalitatis animarum, Spiritusque Sancti; quod est maximè abominandû, vide *Ioseph. lib. belli. Iud. lib. 2. 7. 13. cap. 8. & lib. 18. 1.*

Vers. 2. Indicatur causa curprehenduntur, nimirum quod moleste tulerint Apost. docere populum; & annuntiare in nomine

IESV, resurrectionem ex mortuis. Duo hic sunt expendenda.

1. Spectat ad Sacerdotes, præfectumq; templi penes quos erat cōstituerent doctores, qui populum instituerent: atque hos duos non constituerunt, neque ad docendum misere: proinde grauiter ferunt esse in templo doctores, quos illi non constituissent. *Observ.* Ut hi, sic Papa nihil legitime geri in Ecclesia autumat à Pasto-ribus diuinitus vocatis, & excitatis, nisi Papali authoritate insigniantur, Cùm à Deo, filioque eius potestatem quam vsurpat, minimè habeat. 2. Est de resurrectione, & facit contra Sadducaos hanc strenuè inficiantes: de resurrectione diximus. Vide 1. Cor. 15. rationes, quibus stabilitur: *Observatio.* Cùm certum sit nos resurrecturos, videndum nobis est sedulò in hac vita vt resurgamus à peccatis ad iustitiam, & sanctitatem, quo possimus frui resurrectione secunda ad vitam, gloriamque, *Apoc.* 2c. Etenim qui peccatis immoriuntur, resurgunt illi quidem, sed non beneficio resurrectionis Christi, verum illius maledictionis vi, quo die comederis, morieris, ad condemnationem, vide *Ioan.* 5. de Resurrectione duplici.

Vers. 3. Hic prohibetur violentia in Apost. exprompta. *Obser.* Impij rationibus destituti, causæq; æquitate confugiant ad vim. Capiuntur Apost. in templo, quod asylum esse debuit, sed nulla circumstantia reprimere valet (Domino permittente) fauas hostium manus. Deinde traduntur in custodiam. 1. *Obserua.* Christi vaticinium impletur, prædixit enim hoc fore, *Math.* 10. *Luc.* 10. *Ioan.* 15. & alibi. Quæ Christus prænuntiauit de rebus secundis, vt de Spiritu sancto accipiendo, de miraculis per eos edendis sunt & confecta. Proinde non est ambigendum, quin omne verbum Domini sit complendum siue fuerit iustitiæ, siue misericordiæ illud verò maximè, quod cedit in summam nostram consolationem de altero filij Dei capitis nostri aduentu ad glorificandum plene electos. 2. *Obserua.* Hæc est fors communis seruorum Christi, vt propter veritatis diuinæ assertionem in custodiam tradantur, aut alijs multentur supplicijs, vide in prophetis Apostolis, alijsque omnis temporis Pastoribus fidis: feramus itaque equis animis qualemcunq; crucem propter nomen Iesu filij Dei
 ἑρχομεν τὸ σωτηρίας ὑμῶν.

Vers. 4. Effectus sermonis Petri est Ecclesiæ incrementum. *Observatio.* Potentissimus Dominus ita moderatur secreto modo
 hostium

conatus aduersus Ecclesiam, vt cum eam velint imminuere, tamen augeant: etenim credentium factus est numerus virorum quasi quinquies mille. Vbi obserua etiam Euangelij syncere prædicati in salutem electorum efficaciam esse magnam per Spiritus Sancti operationem.

Vers. 5. Sequitur historia dimissionis Apost. quomodo nimirum singulari Dei bonitate hisce discriminibus exempti sint. 1. Describit concilium per membra. Primores, seniores, & Scribas. Hi erant qui *Sannhedrim* constituebant, qui omnes erant ex tribu *Iuda*, antequam *Herodes atrocissimè in familiam Davidicam sauiret*, adde *Annam Pontificem Caipham, Ioannem, Alexandrum*, & quotquot erant ex genere Pontificio, id est, ex quibus Pontifices legi fierique solebant, mutata annui muneris functione. Præsto ergo fuere ἀρχυρες, id est, magistratus, presbyteri, legisque interpretes de quibus vide *Epiph. in Heres. 15.* & *Annas* de quo apud *Ioan. 19.* fuit is socer *Caipha*, qui & adest. Vide de utroque, *Math. 26. Ioan. 11. 18. Ioseph. lib. 18. cap. 4.* debuit vnus, & perpetuus esse Pontifex, sed vt pleraque alia in abusum sic illud quodque abijt, vt hic animadvertere est: in vrbe non omnes fuere sed ex agris, vt fieri solet in rebus grauibus, huc confluunt. Similem pene conventum habes, *Ioan. 11.* & in hist. passionis. Vbi reobserua dissidentes partes multis modis conspirare aduersus Christi regnum.

Vers. 7. Forma examinis paucis descripta est. 1. Statuuntur Apostoli in medio, id est, offeruntur synedrio, cætuique seniorum vt cum reis agi solet: deinde habetur percontatio. Qua potentia, aut quo nomine vos hoc fecistis. Vbi duo quærunt. 1. Qua virtute claudum sanarint? *Divinane? an Magicis artibus?* Res enim superabat humanas vires. 2. Cuius autoritate docuerint. Ergo non solum intenti sunt in miraculum, sed in Doctrinam quoque: vtrumque damnatum cupiunt, Doctrinam, quia non habent vocationem ab ordinario magistratu, penes quem, vt illi volunt erat vocationis ius: & hoc quidem magis arridebat, quod viderentur rudes, atque piscatores. Miraculum verò volunt damnare, quasi non Dei digito, sed Magicis artibus sit præstitum. Optarent Apostolos dicere, (quod *Simon* aliquis) sua opera non verò Christi potentia se edidisse. Sic rem astu tractant. Rogant res sibi fatis antea cognitæ ex populo, homineque iam

fanato. *Observatio.* Sapientiores existunt tenebrarum filij in generatione suâ filijs lucis. Omnem quam possunt astutam navant operam, vt simplices Christi serui illaqueentur, verùm DEI spiritus gratia, ita reguntur, & conservantur, vt nihil quod instituerunt, assequantur astuti, vatrique isti: vt Papistæ de personali successione gloriantes doctrinæ veros DEI Ministros oppugnant, vocationemque, etsi divinitus excitati, missique fiat, in dubium vocant; Imò asserunt Ecclesiæ Christi apud nos fidelissimos, & vigilantissimos primos instauratores sine missione, & auctoritate cucurrisse, cum ab Ecclesia Romana ordinationem non acceperint: verùm vt consuevit Dominus priscis temporibus Prophetarum, & Apostolorum cum depravatus existeret Ecclesiæ status, Prophetas, Apostolos, lectissimosque, magnoque zelo ardentis divinæ gloriæ à corruptis labefactatæ excitare, atque evocare ad sanctum ministerium redintegrandum, & ob-eundum: Ita Dominus in Germania, Gallia, Anglia, S C O T I A, alijsque partibus orbis tetraum, divino spiritu motos, impulsosque emisit, qui Ecclesiam tot, tantisque erroribus implicatam explicarent, tenebrisque ignorantia, idololatriæ, & superstitionis obfuscatam puritate lucis Evangelicæ, vt organa Sancti, purique Spiritus collustrarent. Proinde certo statuendum, quicquid garriant adversarij egregios. pioque illos viros divinitus evocatos ad Domini opus restaurandum.

Vers. 8. Hec habetur Petri responsio, cuius hæc est summa, quod ista præstiterint per potentiam sibi concessam ab I E S U Nazareno, quodque ille à mortuis resurrexerit, & sit Christus: In quo per praxin huius fanati Claudii quicumque salutem consequuntur, sint consecuturi. Describit personam cuius virtute miraculum est factum, deinde ostendit quantum boni alij in eo possent consequi: Hic occurrit primùm quo impulsore hanc defensionem susceperit, nimirum Spiritu Sancto, qui miraculi extitit Author, adestque ei ex improviso: Sic Christus promiserat *Math. cap. 10.* Ne sitis solliciti, quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid responsuri sitis, *Luc. cap. 21.* 1. *Observatio.* Cum exigitur à nobis factorum aut religionis ratio ab ijs penes quos est summa rerum, ingenuam confessionem edamus exemplo Petri. Vide *1. Petri. cap. 3. vers. 15.* *Math. cap. 10. vers. 32. 33.* atque

atque hinc petamus consolationem, cum edenda est fidei nostræ confessio coram Principibus, aut Magnatibus illi aduersantes, quod Spiritu Sancto simus replendi ad veritatem cœlestem rectè exponendam, & ex verbo Dei demonstrandam: hoc enim spondit Christus, *Luc. 21. 15. 2. Observa.* in Petro expende modestiam nobis imitandam, & ciuilitatem ἀρχοντες, inquit, & πρεσβύτερο, significans ordinarium Magistratum esse agnoscendum, quamvis iniquitate, impietate quæ sua contemptum sibi accersat.

Vers. 9. Repetit ζητημα, in quo existerat controversia: Si hodie de nobis quæstio habetur super beneficio in hominem ægrotum collato in cuius nomine hic sanus nobis adstet. Hic expende quam prudenter causam cum censura conserat. Causa habet beneficium, quod non possunt inficiari hostes, Censura verò conatum puniendi, qui non esset in Magistratu iusto, vbi non interuenit culpa. Custos enim esse debet legum, & compensator benefactorum; punitor autem scelerum. *Obser.* nobis præsertim Pastoribus attendendum, vt si accusemur causa bonitas nos sustentet, atque si citandi simus coram cœtibus humanis, eorum, quæ bene præstita sunt, virtute Christi testimonium habeamus.

Vers. 10. Quæstio solutio. *Notum sit vobis omnibus.* &c. Respondurus. Quæstioni attentionem captat compellendo Iudices præfentes; deinde ad reliquos conuertendo oratione: causa enim non est priuata, sed ad omnes spectans, atque ad perditas oues domus Israelitica imprimis erant missi. Subijcit deinceps, quæ quæstionem expediunt his verbis: *Per nomen Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus excitauit à mortuis, per hoc inquam istum adstare in vestro conspectu sanum.* Quid possit dici accommodatius ad quæstionem, quid liberius, quid acerbius contra Præsides istos, quos crucifixisse Iesum Nazarenum à mortuis divina virtute excitatum planè asserit. *Observa.* Soli Domino, vt æquū est, ascribitur omnis gloriâ sanari claudi, organa tamè impulsâ à Dei Spiritu agunt in actionibus propriè ad Dominum spectantibus, sed instrumentorum studia, atque praxeis in qualicumq; maximiè in salutis negotio nihil valent efficere, nisi Dominus manum suam admouerit efficacem: *1. Corint. 3.* Ego plâtaui (inquit) Apost. *Apollos* rigauit,

sed Dominus dat incrementum. & *Psal.* 127. nisi Dominus domum extruxerit, extructores frustra laborant. 2. *Observ.* Potentia Christi, eiusque meriti virtus satis efficax est ab omni morbo quo laboramus ad nos sanandos. vide *Isa.* 53. Proinde miseriam nostram curandam siue naturali, siue habituali, aut acquisita male agendo, aliunde remedium non est accersendum: Solus Christus cunctis infirmitatibus nostris mederi potest. In eum certam fide in salutem nostram recumbamus. 3. *Observ.* Publica peccata publicè sunt arguenda. Inpingitur ipsis aperte crimen crucifixionis filij Dei: exemplo hoc docemur, ut cunquē sentiat peruersus mundus, absque omni personarum acceptione, vitia redarguamus, collimantes ad hunc scopum, ut in charitate reprehensi delinquentes ad poenitentiam reuocentur. Et certè Divino spiritu imbuti, reprehensionem à charitate profectam, & in bonum peccantis destinatam æqui, bonique consulunt, ut *David Nathanis*, 2. *Sam.* 12. Plerique hac ætate exæstuant, si aperte, uti par est, arguerentur hostes profecto salutis suæ: verum ut cunquē opinentur, fide Pastores reprehendendi partes iuxta præscriptum Divini verbi, 2. *Timoth.* 3. atque Prophetarum, Apostolorumque praxin fideliter, & liberè obeant. 4. *Observa.* Iesus Christus Dei filius resurrexit à mortuis, proinde cum vis resurrectionis nostram in hac sit inclusa, certo statuamus nos electos ad vitam, atque gloriam in illustri illo capitis nostri aduentu excitatum iri.

II. Vers. Probat Iesum esse Christum vaticinio, *Psal.* 118. quod in Dei filio sit impletum. Ratio est talis:

Lapis ille, cuius fit mentio *Psal.* 118. est Christus,
Atqui Iesus Nazareus, quem vos crucifixistis,
est ille lapis.

Ergo, &c.

Reuocat totum negotium ad Scripturam, ostenditque quid Scriptura de Christo prædixerit, quid etiam censendum sit de illorum facto. Christus inquit est lapis, *Isa.* 8. 28. *Dan.* 2. *Zech.* 3. septem oculos habens propter spiritus plenitudinem, atque perfectionem quam habet Dominus noster. Vide *Isa.* 11. *Ioan.* 3. *Colos.* 2. Dicitur lapis ob robur, vsumque quem præstat ecclesiam, quæ illi innititur tanquam fundamento firmissimo. *Observ.* Christus est fundamentum Ecclesiam super quod per fidem ædificari oportet

tet omnes ad æternam vitam destinatos, *Math. 16. 1. Cor. 3. Eph. 2. 20. 1. Pet. 2. 4.* non est aliud ponendum, nec agnoscendum ecclesiæ fundamentum, nec Caput: Imò ne ministeriale quidem, cum id nulla nitatur Scripturæ autoritate, sed maximè quod dei filius I E S V S noster illuminandi, viuificandiq̃ue Ecclesiam sibi metip̃si potestatem referuarit, quam cum mortalium nemine cõmunicat. 2. *Obseru.* electi animos colligant, etsi infestentur à Satanæ organis, agitenturq̃ue, lapidem habent fundamentalem cui si innitantur, non est, quod metuant atrocissimorũ hostium machinationes, qui sunt atterendi, & in cineres redigèdi ab isto lapide in Sione posito, *Math. 21. expende 2. Danielis*, quomodo lapis ille sine manibus monte excisus contriuerit imaginem illam terribilem figurantem quatuor summa mundi Imperia. Hic Lapis electis est salutis petra, sed reprobis offendiculi. Vide 2. *Luc. in Cant. Simeonis.* Est & reprobatus à contumacibus Iudæis, qui Christi opus divina virtute peractum Satanæ ascripserunt, quiq̃; coram *Pilato* dixerunt: Non habemus Regem nisi Cæsarem: Sed nominatim reiectus est ab ædificantibus, id est, à Pharisæis, Scribis, & Pontificibus, qui ædificantes haberi volebant: nam rapse fuerunt destructores. Veri ædificatores fuerant *Moyfes*, *Propheta*, & *Doctores*; his succedere adulterini, quemadmodũ veris architectis mali fabri, qui vtilia ligna, lapidesq̃ue idoneos ad fundamentum iaciendum repudiant, inepta autem adhibent ad viuum referunt papistas: nam illi repudiato Christo mediatore vnico, 1. *Timoth. 2.* eiusq̃ue verbo suis partibus absoluto alios mediatores intrudunt, traditionesq̃ue, & vera non scripta, vt vocant, obrudunt. *Sed factus est in caput anguli*, qui disiunctos cõiungit parietes: ita Christum Synagogam Iudaicam, Gentesq̃ue cõiunxit in vnam Ecclesiam, etiam in vitis doctoribus Iudæorum. *Obseru.* Contemnatur Christus, reijciatur, & pro nihilo putetur, primas tamen obtinebit, Ecclesiæ ex Iudæis & Gentibus corrodandæ æternus Princeps: omnibus hostibus tandem aliquando conculcatis. *Vers. 12.* Ostendit Christum hunc esse σατήριος τὸν ἀρχηγόν, eumq̃; vnicum: nihil igitur loci relinquitur meritis humanis. Verè dixit *Bernardus*, Meritum meum miseratio Domini: & iterum, Meritum excludit gratiam, vide *Math. 1.* De ratione huius Nominis, & *Apoc. 7. Ephes. 1. Phil. 2.* Deus ipsum in sum-

mam extulit sublimitatem, donauitque ei nomen, quod est supra omne nomen, *Act.* 10. huic omnes Prophetae testimonium dant, quod peccatorum remissionem accepturus sit per nomen eius, quisquis in eum crediderit, & *Act.* 13. facessant ergo vota Monastica, perigrinationes, indulgentia, celebrationes missarum, & opus operatum, in perceptione baptismi media meriti Christi applicatiua, ut vocant, & quaecunque ab hominibus excogitata sunt in salutis negotio. Proinde solus Christus est author salutis nostrae quo ad meritum, nam illam solus nobis est promeritus morte sua: quo ad efficaciam illa communis est Christo cum Deo patre, & spiritu sancto.

Vers. 13. ad 19. Duo sunt horum verborum capita. 1. Complectitur causas admirationis huius Concilij ad *vers.* 15. 2. Consultationem. Causae sunt duae. 1. *παρρησία* Petri, & Ioannis hominum illiteratorum, rudiumque; 2. Ipsum miraculum praestitum in eo quem coram aspiciebant. *Obser.* *Παρρησία*, id est, libertas loquendi cum zelo gloriae Dei maxime confundit hostes Christi, contra, ubi deest, insultant exemplum in *Moyse*, qui audacter annuntiavit verbum *Iehovae Pharaoni & Aegyptijs*; in *Elia* qui aperte dixit *Achabo*, Tu turbas das *Israeli*, domusque patris tui: in *Ieremia.* 5. qui rebelles Principes vocavit proditores, in *Amozo*, qui *Ieroboamum* Regem aperte dixit gladio periturum: in *Micha* qui populi primarios spinarum, & sentium nomine notavit: hanc facultatem sibi concedi, velit Apost. rogatque; *Ephesios* ut precentur Dominum, ut ipsi detur sermo, *Ephes.* 6. 19. apertionem oris sui cum omni libertate ad praedicandum Euangelium Christi. 2. Obseruemus cur Christus delegerit obscuro loco oriundos, utpote piscatores, aliosque ad praedicandum Euangelium, nimirum, ut huius operis gloria insolidum concedatur Deo, & non videatur pendere ab humana sapientia, & potestate. De hoc Apost. 1. *Cor.* 1. ubi dicit non multi nobiles vocati, non multi potentes, verum, quae stulta sunt in mundo, elegit Deus, ut pudefaciat sapientes, quaeque sunt infirma in mundo, elegit Deus, ut pudefaciat robusta, & quae ignobilia sunt in mundo, & pro nihilo habita, elegit Deus, & ea, quae non sunt, ut ea quae sunt, aboleat, ut ne gloriatur vlla caro coram eo. 3. *Obser.* Qui Christi sunt, bene in sapientia divina ad salutem instituantur, ut idiotae & ignari rerum videantur. Porro idiota si op-

ponitur magistratui significat priuatum, in mentione artificiorū, studiorumque, indoctum, in mentione dignitatis, & præstantiæ humilem & inhonoratum. Verū indocti hi tali nonnunquam donantur cognitione, qualem non reperias in Philosophis ne in Platone quidem, & Philosophorum Principe Aristotele sic vocato, qui tametsi de scientijs insigniter scripserit, tamen eam non habuit quæ est de Deo in Christo sacram & salutiferā cognitionē, quam quidem Apost. *Philip. 3.* præfert omnibus queis ornatus fuerit prærogatiuis, præque hac, omnia dixit *σκόβαλα*. Hanc sectemur, in hac cum Apost. gloriemur, qui dixit, absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini. 2. Causa admirationis est opus præstitum in sanando claudo. *Observa.* Post acceptum beneficium sequitur periculum: ex quo ad Christum sumus vocati, subeundæ sunt nobis tentationes atque discrimina. Postquam *Lazarus* est reuocatus in vitam, subsecutum est illi periculum: nam, vt scribitur, *Iou. 12.* Sacerdotes prensarunt consilium de eo è viuis tollendo, quoniam per eum multi in Iesum crediderunt, simus quæso fortes, & constantes, vbi huiusmodi ingruerint. 2. *Observatio.* In medijs periculis dominus tuetur suos, ne aliquid mali patiantur, exemplum in *Davide*, qui multis agitatus discriminibus, sed maximè ad *Zicklag*, combustionem vbi cōstituerunt eum lapidibus obruere, diuinā manu evasit: dixitq; *Solamen mihi in Iehova.* 3. *Observa.* Simus grati in eos, qui beneficijs nos affecerunt huius sanati exemplo, qui non deserit Apostolos, per quorum ministerium, sed virtutum Christi est restitutus: facit se cum illis eiusdem periculi participem, multi accepto beneficio, obliuiscuntur, & cum vident collatores periclitari, vix agnoscunt, ne dicam illis cum periculis sese immiscere. 3. *Consultatio* habet tria. 1. Confessionem apertam de miraculo edito, eiusque evulgatione, notitiaque omnibus *Ierosolymitanis* incolis. 2. Decretum. 3. Executionem. Confessio arguit testimonium conscientia internum. *Obser.* Improbi tametsi conscientia testem aduersus sese habent, volunt tamen progredi in malo proposito, consiliumque capere de impediendo Christi regno, sed incassum: Magna vis est conscientia nam obseruat, accusat, testatur, indicat, & executoris partes nonnunquam præstat, vt in *Aehitophele*, *Iudas*, *Nerone*, alijsq; animadvertere est. Conemur re linere fidem, bonamq; conscientiam.

2. *Observatio.* Christi gloria lucebit, splendebitque Sol ille iustitiae in Euangelio reluctantibus impijs, collustrabitque *Ierosolymorum* incolae: Stulti itaque censendi sunt, qui conantur remorari Euangelij cursum, Christi que gloriam obscurare, cum non potuerint eum mortuum detinere in sepulchro, tametsi lapis fuerit obsignatus sigillo Romani praesidis, quato minus iam cum regnet in maiestate, & gloria impediens Ecclesiae propagationem. 3. *Observa.* Impij praeterito Deo, Christo que solos homines respiciunt, & lucri, famae que suae duntaxat habent rationem facta fidei, & conscientiae iactura.

Decretum Concilij. Interminatio, ne praedicent nomine IESU. Contra Christi mandatum ite praedicate, *Math. 28.* *Obfer.* Impij aperte contradicunt, & obnituntur Christo at frustra, 2. *Psal. Isa.* conatus, & scelerosa consilia comparantur *Tele Aranea*, quae, ut sit subtilis, vix tamen integra sustinebit apiculae vim, nullum siquidem est aduersus Dominum consilium. *Observatio.* Autoritas sine Dei timore est exitialis, & quo quisque sanctiorem occupat locum, nisi sit verè pius, eo furiosius saevit. Expende in persecutoribus Ecclesiae primitivae, atque in alijs eiusdem hostibus.

Executio sine mora. *Observa.* Mala decreta actutum executioni mandantur ut videas, *Dan. 3. & 6.* de tribus pueris in fornacem iniectis, de que Daniele in Antrum Leonis coniecto. At decretum adversus flagitiosos difficulter in praxin ducitur, *Eccles. 8.* Quia decretum non mandatur executioni contra impios, idcirco corda filiorum hominum sunt procliuia ad patrandum malum. 2. *Observa.* Malum concilium profert decreta mala, itaque praecclare agitur cum Ecclesia, & Repub. vbi pij & boni sunt consiliarij. *Proverb. 11.* vbi non est consilium, ibi populus dilabitur; vbi multi sunt consiliarij, ibi salus, & *Proverb. 29.* Cum iusti ornantur autoritate, latatur populus, sed cum regnant impij, ingemiscit. 3. *Observa.* Concilia errare possunt, & Ecclesia potest, & quodlibet eius membrum, cum nemo tam perfecte illuminetur, quin in mente habeat ignorantiae reliquias, in voluntate prauitatem, affectionibusque, & quod cadit in singula Ecclesiae membra, id ipsum & in totam Ecclesiam. Quod particulares Ecclesiae errarint, perspicuum est. Ecclesia *Ephesina* erravit vide, *Apoc. 20.* descivit à pristina charitate, sic *Galatiana*, ad *Galat. 1.* Concilia

verò.

verò errasse hinc clarum. Concilium *Nicenum* sub *Constantino* Imperatore Episc. 318. errauit in negotio Matrimonij cui restitit vnus *Paphnutius*, qui curauit consultum illud de matrimonij interdictione rescindendum. Et tertium concilium *Carthaginense* errauit admittédo in Canonem authenticum lib. *Syrach, Tobia, & Maccabæorum*, quos postea *Laodicense* exclusit. 4. *Observ.* Improborum Satânica malitia in ipsis non sistit, sed porrigitur ad quoscunq;, ita vt non solum sese patiantur in peccatis interire, sed eadem damnationis pœna volunt totum humanum genus involuere. Prohibent enim ne Apostoli loquantur, aut prædicent nomine Iesu Christi, quod non est aliud, nisi quantum in ipsis est, intercludere ordinatis ad vitam salutis viam: verùm probatur illud tritum impios optare pœnarum socios.

Verf. 19. Petrus, & Ioannes respondent cum rationibus ne videantur imprudentes, impudentes, & temerarij. Obseruemus in Apost. harmoniam, quo medio maximè promouetur Euangelium, opusq; Domini. *David Psalm. 133.* prædicat esse bonum, & iucundum, si fratres cohabitent. Studeamus itaque vnitati conseruandæ maximè nos in Christo & officio fratres. 2. *Obfer.* Impijs respondeamus, & silentiũ rumpamus, sed cum ratione. & 1. Ratio est Dei mandato est obtemperandum, sed hoc est Dei mandatum, vt in nomine Christi prædicemus. Ergo. Planè renuunt hac ratione obedire impio Concilio impia mandati. Propositio statuitur extra controuersiam per figuram concessionem qua, vt indubitatum quid eorum subiicit iudicio. Et hic est sensus. Nemo tam impiè de Deo sentit, eiusq; autoritate, quin velit omnè humanam creationem imò potestatem huic subiici, cùm Deus sit supremus iudex, omnisq; obedientia, quæ præstanda alijs sub eo magistratibus sit limitanda, & coercenda hac conditione, *In Domino*, vt loquitur Apost. de obedientia filiorum erga parentes, *Ephes. 6.* Siquidem omnis potestas est à Deo, & non solum priuatæ personæ sed etiam Reges, Principes, Imperatores, vt inquit sapientia, Reges per me regnant, & *Dan. 2.* detrudit hic Dominus vt *Saulem, Nebuchadnezareem*, erigitq; Reges, vt *Davidem*. *Assumpt.* expressum extat mandatum, *Math. 28.* & *Marc. 16.* Ite prædicate omni creaturæ, *Act. 1.* eritis mihi testes *Ierosolymis, in Iudæa, Samaria,* & vsque ad vltimas terræ partes. Ergo hoc huius concilij decre-

Rom. 13.

tum apertè reluctatur mandato Christi, idcirco non est obtemperandum. *Observatio.* Obedientia, quæ magistratibus, & gubernatoribus debetur, est certis cancellis constringenda, ne nimium vsurpent, & plus, quam par est, ipsis tribuatur. Multi Principes arripuerunt sibi absolutam potestatem in rebus divinis, quod peperit Ecclesiæ non exiguum damnum, & ignari putant ita obediendum esse, vt nullus locus relinquatur conditioni. Verùm hæc erit conditio, obtemperandû in Domino, cuius sunt *Διόκειαι* Rom. 13. & *Psal.* 32. Stat Dominus in Concilio Deorum iudicatq; . Habemus inobedienciæ legitimæ exempla in tribus illis pueris in fornacè coniectis, *Dan.* 3. itaq; etiam in ipso *Daniele* detrectanti, obedire impio statuto, de non nuncupanda vlla petitione ad 30. dies nisi Dario, *Dan.* 6. & in obstetricibus illis Ægyptiacis, quæ noluerunt infantes Israeliticos opprimendo extinguere, denique in multis præclaris martyribus vt potè *Polycarpo*, *Ignatio*, *Dorotheo*, *Lamentio*, alijsque innumeris, qui recusantes impiorum impijs & nefandis decretis obtemperare vitam strenuè, & constanter veritatis ergo posuerunt. *Observatio.* Necessè est Euangelium prædicari in salutem omnium ordinatorum ad vitam. Nunquid ergo loquetur Dominus, & minimè Prophetabimus, si leo rugierit, nunquid omnes bestię Agri contremiscent. *Amozi* 3. & *1. Corinth.* 9. Necessitas mihi imponitur, inquit Apost. atque vè mihi nisi Euangelizaro: Quare, etsi Sathan conspiret aduersus nos cum suis, ne intermittamus Euangelizare, neque vos receptam Euangelij lucem auersari, 2. *Ratio*, non possumus non loqui, quæ audiuius, & vidimus. *1. Ioan.* 1. Audiuius prædicantem, vidimus miracula edentem, resurgentem, & ascendentem, simus itaque testes oculati, & auriti. Proinde nefas silere, nisi exosos nos Deo, Dominoque nostro velimus reddere, *Proverb.* 6. *Obfer.* Testes testari discant quæ audierunt, & viderunt candidè, & sincere.

Vers. 21. *Eventus impij Concilij.* Est interminatio: *Obserua.* Deus arcana potestate, ita coërcet rabiem impiorum vt non solum quod volunt, non possint exequi, verumetiam eo ipso, quod illis vult licere, ad amplificandam suam gloriam vtitur. 2. *Obserua.* Persecutio, seruorumque Christi afflictio est temporanea: hinc petamus consolationem, feramusque crucem patienter, cum
leues.

leues & momentaneæ sint afflictiones æternum pondus gloriæ nobis conficiant, 2. *Corinth.* 4. 17. dimissionis causæ. 1. Nihil in illis inueniunt dignum supplicio, & tamen minantur. Peccant ergo contra conscientia lucem: proinde peruersorum impietas est incurabilis. 2. Causa, timent populum. *Obserua.* Qui quibusdam timorem incutiunt Satânica ferocitate impulsus; multos timere coguntur: vbi certè in hoc conscientia terrore summa Dei potestas, sapientiaq; elucet. Nonnulli Reges & Principes hoc horrore perculsi, custodiam corporum noluerunt committere hominibus, sed bestijs, vt scribitur de *Masinissa* Rege *Numidia*, qui filios habuit. 54. corporis sui tutelam commisit canibus, quod se magis tutum speraret, quam si hominibus, quos offenderat, quique eum è viuis tollere potuerunt. Sic legimus de *Dionisio*, qui curauit filias doceri artem tonsoriam, quæ possent ipsi crines resecare, metuens, ne, si in manus viri tonsoris incideret, guttur illi præcideret. 3. *Observatio.* Triumphus seruorum Christi est sub cruce, vide in *Elia*, qui postquam curauit *Balaamitas* occidendos eum *Iesabel* impia est persecuta: vt vnda vndam trudit, ita crucem crux sequitur electorum. In *Davide*, alijsque Ecclesiæ membris. 4. *Observatio.* Ex scelerosis impiorum factis & conatibus elicit Dominus gloriæ suæ nouam materiam vt hic: finisque actionum Dei est nominis sui gloria. 5. *Obserua.* Nullum morbi genus tam diuturnum, & desperatum opinione hominum, quod non sit curabile, si Dominus manum admouerit. *Vers.* 23. 6. *Obserua.* Non est censendum quid seditiosum, si sanctorum cœtui, quod actum sit ab impijs euulgemus.

Vers. 24. Iam quid agunt Apostoli his auditis. Nimirum precantur. Ad *vers.* 31. hæc veniunt trutinanda. 1. Precatio. 2. Duo precationis fundamenta, scilicet potentia Dei, atque promissum. 3. Narratio de hostium conatibus aduersus Christum, eiusque regnum typicè. 4. Applicatio ad Christum disertæ. 5. Petitio tria continens. 1. Vt coerceat reprobos interminatores. 2. Det ipsis cum *παρρησία* loqui verbum Dei. 3. Vt sanationes, signa, atque Miracula edantur per nomen sancti filij tui. 1. *Obserua.* Iniquitas impiorum, & crudelitas occasio esse possit pijs confugiendi ad Deum vt considerare est in populo *Israëlitico Pharaonica* tyrannide oppresso.

Rom. 8.

Quare diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. *Observatio.* Cùm externi precandi modi varij sint, omnes vnum docent, vt in summa humilitate, ardoreque spiritus fiant supplicationes nostræ. Christus est precatus magno cum Spiritus fremitu, *Ioan. 11.* sublatifque oculis, *Ioan. 17.* Paulus iubet puras manus extendi, *1. Timoth. 2.* Et ipse flectit genua pro *Ephesus. 3.* Preces nuncupandæ sunt Deo, non Angelis, non Sanctis defunctis, ne Mariæ quidem virgini vt perperam faciunt Papistæ. Ipse *Iehova* dicit, *Psal. 50.* Inuoca me, liberabo te, & glorificabis me: Christus etiam discipulos suos docuit precari, *Pater noster.* Preces denique sunt arma fidelium *ὁμοθυμαδον.* *Observatio.* Concordia, & vnanimitas maximam habent vim in precibus, si vnus oratio feruida tam extet efficax, vt *Elia, Iac. 5.* cuius precibus est impetratum, vt non plueret per triennium, & semestri spatium, & denuò obtentum precando vt plueret, terraque fructum proferret, quanto futuræ sunt efficaciores multorum preces etiam iustorum, si simul effundantur ad Deum patrem, exemplum in populo *Iudaico Fstheræ, & Mardochai* tempore. *Esth. 4.* & *Iehosophati 2. Cron. 20.* Duo precatationis fundamenta in descriptione Dei comprehenduntur. Vocatur in qua Dominus supremus, cuius imperio terreni omnes Domini subiacent. Describitur ab opere creationis, vnde maxime emicat eius potentia. Nam dicitur fecisse cælum, terram, atque mare cum omnibus, quæ in ijs sunt. Ergo hinc Domino subiiciuntur omnia, ita vt hisce vti possit ad voluntatem, ea etiam mutare, contra quoque agere ac feruntur naturâ, imò hominis cor, quo vult flectere. Igni vsus est *Iehova* ad *Nadab, & Abihu* consumendos, aëre ad suffocandum *Absolomum*, terra ad absorbendum *Dathanem Coreum, & Abiramum*, aquâ denique ad obruendum *Pharaonem*, eiusque exercitum. Proinde hinc nobis assurgit consolatio, quod, etsi impij minitentur nobis omnia mala, nihilominus tamen diuina providentia ita nobis incumbit, vt salui, tutiq; in medijs periculis permaneamus. *Observa.* Cælum non est æternum contra Philosophum, & subsannatores illos, *2. Pet. 3.* Iam sequitur promissum. Locutus est per *Davidem* puerum suum quod est impletum. Ergo. Porrò *David* seruus Spiritus motu Deo seruiens ad gloriam, *Nebuchadnezar* verò & impij serui etiam, sed per coactionem: nam quicquid faciunt non vt Deum glorificent sed vt prauis

prauis suis indulgeant cupiditatibus, præstant. *Obfer.* Reges sunt tantum Dei pueri, id est serui, vtinam Deo fideliter inferuirent. 2. *Obfer.* Cùm Dei seruus vera loquitur, Deus ipse loquitur, quod si hac ætate homines apud sese expenderent, vbi diuini ministri maioris fierent. *Quare fremuerunt gentes,* 2. *Ps.* praxin videas, 2. *Sam.* fere nouem primis capit. Consilio *Abneri Isthbosethum Saulus* filium Regem esse volunt: *Philistai & Ammonita* contra *Davidem* inflammanantur, eumque curant deijciendum, quem exivit Dominus: at incaisum. *Obserua.* Qui sunt sine Christo, & gratia destituti, alienique à vita Dei furere & insanire dicuntur contra Christum. Comparantur Bestijs. 7. *Dan.* hostes filij Dei Ecclesiæque. Verùm quicquid moliuntur est vanum, *Psal.* 7. & 59. cùm facillimè cæli Dominus omnes conatus, studia, & actiones impiorum dissipet qui sunt tantum Reges terræ: obnoxij intritui supremique Domini potestati subiecti. *Obserua.* Impij moribus dispares nimis bene conueniunt aduersus Christum & Ecclesiam vt videre est in plerisque hac ætate.

Verf. 27. Applicatio ad Christum, qui dicitur sanctus. Ac primum quidem ratione Deitatis, *Lev.* 19. Estote sancti vt ego sanctus, & *Isa.* 6. 2. humanitatis. *Luc.* 10. *Isa.* 53. non est dolus in ore eius inuentus. Et quis eum arguet de peccato? 3. Effecti ratione, quia est nostra sanctificatio nos scilicet electos sanctificans per spiritum & sanguinem suum. Qui coierunt. *Herodes Antipas Ioannis Baptistæ* obruncator. *Pilatus*, qui bis absolutum Iesum tandem morti adiudicauit, qui quidem Pontius sibimetipsi constituisse mortem scribitur, ab *Euseb.* 2. lib. cap. 6. hic aut talis esse solet atrocissimorum hostium Christi exitus.

Verf. 28. Hic ostenditur quorsum conspirarint, nimirum, vt decretum Domini exequantur, vbi per manum intellige potentiam. *Obfer.* Nihil fit à sceleratis non decernente, aut invito Deo, imò ne ipse quidem diabolus quicquam potest nisi determinate Deo cum potestatem habeat diuina manu circumscriptum, *Iob.* 1. proinde pro certò tenendum Dominum omnes actiones decernere, atque agendo concurrere suo sancto modo, & vt loquuntur Theologi cooperari quando peccatù est in (fieri) sed non in, *Essè*, eiusdemque actionis qua est actio, *Deus est Author*, sed non prauitatis, & malitiæ, quæ initium suum habet intrinsicum à malo in-

strumento, & extrinsecum à Satana impulsore omnis peccati, quatenus peccatum est, auctore. Deo puro & sancto bene operante per instrumētum malum, per quod decretum suum exequitur, quod habet quandam boni rationem quā scilicet est præcedentis peccati pœna: exempli gratiā vt ex proposito dicitur Dominus dedisse Concubinas *Davidis* filio *Absalomo* ad puniendum *Davidis* adulterium. In omni actione mala concurrunt tres agentes causæ, diuersos habentes fines præstitutos. 1. Agit Deus quādo actio est in fieri, atque benè agit finem habens gloriam suam vt in passione Iſtj, ecclesiæque salutem. 2. Satan potenter agit in Reprobis in eorum exitium. 3. Instrumēta Satanaica, vt Iudæi, gentesq; in hac filij Dei crucifixione ad explendam cordis malitiam, statumq; suum, vt putant continuandum, sed falluntur, cum sibi, statuique suo celeriore hac praxe accersant interitum. Concludo in omni actione Deum purum, sanctumq; permanere, & quicquid ordinari fieri, confectum iri, siue decreuerit ex necessitate absoluta, siue conditionali decretum reprobationis executioni mandabitur propter impœnitentiam: Ita decretum conditionale iudiciorum perimplebitur, nisi respiscant, vt in *Ninivitis*.

Vers. 29. & 30. Tria sunt in *Petitione*. 1. Domine intueri minas. 2. Concede seruis tuis in *πάρρησια* loquantur verbum tuum. 3. adde signa, Sanationes, & Miracula. *NUNC. Observatio.* Isti interminatores habere suum tempus, Nunc Dominus suo gaudet, quo reprimat, coerceatque eorum conatus. *Intuere*, non putandum hoc esse dictum, quasi Dominus non aspiciat reprobos, perspectaque habeat eorum corda, sed quod videatur more hominum conuiuere, dum eum invocant pij propter auxilium. *Observatio.* In afflictionibus & persecutionibus, minarumque tempore, recurrendum ad Dominum Iacobi, qui opituletur: Sic fecit *David*, sic *Ezechias*, 2. *Reg. cap. 19. Isa. cap. 37.* Cùm *Rabsaces*, *Sinnacheribi* Regis *Aſſyriorum* Legatus convitia in Deum, & blasphemias evouisset, nec non Rex ipse abominabilem hanc vocem edidisset; Ecquid Deus tuus è manibus meis te liberabit: *Ezechias* Rex expandit coram Iehoua libellum, precatuſque est conditorem cœli & terræ, & Regem Regum omnium, vt *Sinnacheribi* verba expenderet, cui annuit Dominus, 1 8 5. milibus ex eius exercitu per Angelum interfectis; *Sinnacheribo* ipso à filijs trucidato, dum Idolum suum coleret.

2. *Concede. Observatio.* Dominus potest dona conferre qualiacunque: Proinde, si cui desint, vt nemini non desunt, petat à Patre luminum. *Seruis tuis Apost.* Omnes Christiani vocantur Serui, cum deo seruiant, quod quidem Seruire, est Regnare: sunt enim Reges, & regnât iam in capite Christo, olim in sese, sed per Christum regnaturi, atque plenè triumphaturi supra Diabolum, peccatum, mortem. Sed quid petunt vt in *παρρησίας* loquantur verbum domini, non petunt honores mundi, diuitias, applausumue popularem, sed quod maximè dei gloriæ inferuiat, propagâdoque Christi regno: nimirum liberam verbi divini annunciationem, quæ est Dei donum. Iuxta illud dictum *Moyfi*: Quis finxit os homini? Nonne ego. Et *Ier. 1.* Ponam verba mea in ore tuo, noli timere, quia ego tecum sum. Porrò, verbum dei tribus modis expendendû. 1. est substantiale æterna æterni dei sapientia, *Ioan. 1. 2.* Revelatum scriptum & pronuntiatum. 3. vocatur operatiuum ratione spiritus agentis, subiecti que in quod recipitur. *Heb. 4.* atq; etiam sine omni subiecto, iuxta illud *Iehouæ, Gen. 1.* Dixit Iehova, fiat lux, & fuit ita. *Observ.* Prædicandum est DEI verbum, nec admittendæ sunt humanæ traditiones, docendum quidem cum omni libertate, 6. *Ephes.* Apostol. postulat vt pro hac libertate ipsi concedenda precentur, qua instructi fideles dei serui Prophetæ non dubitarunt cum vitæ periculo hoc verbum Regibus, Principibus, toti que populo annuntiare. 3. *Σημεία* sunt præter consuetudinem, vt Sanatio febricitantis in instanti, sed *τέρατα* sunt præter naturam, vt resuscitatio *Lazarî*, vbi *Observa,* omnem gloriam Miraculorum, renovationis vitæ, instaurationis que generis humani Domino ascribenda, siquidè potestas est ab Authore Deo filio tradita, quæ nobis per Spiritum Sanctum communicatur.

Vers. 3 1. Locus commotus est in quo erant. Testatur Deus ecclesiæ suæ se esse talem, qui cælum, terram que concutiendo, sit eam confirmaturus.

Vers. 3 2. Precationis effecta ratione Apostolorum replentur Spiritu Sancto, quod est alterius effecti causa, loquuntur verbum Dei *μετὰ παρρησίας*, effecta ratione multitudinis credentis, sunt hæc: *vnus sunt anima*, id est, idem habent propositionem ad amplificandum Dei regnû, quod exeritur in opus, cum nihil ducant suû & proprium,

proprium, sed omnia habeant cōmunia. Porrò, signum præsentia divinae hinc effectis præmittitur, scilicet cōmotio terræ quadoq; signum potentis præsentia in misericordia ad protegendum suos quandoque in iustitia ad concutiendū, & terrendum hostes. Adfuit *Elia* hoc signo, 1. *Reg.* 19. Atque in liberatione Pauli ex vinculis, *Act.* 16. Concussa sunt fundamenta carceris vincula que soluta: Et *Mons Sinai* quatiebatur, cum populo lex promulgaretur irati Dei iudicium, vt *Amos.* 1. *Ioel.* 3. & *Ose.* 13. hocque terræ motu vsus Dominus ad *Laodiceam* evertendam, *Colossam*, & *Hierapolim* tres *Asia* civitates vt scribit *Horosius*, & *Eusebius*. Nec non indicat hoc signum Deum tremorem incussurum Euangelij hostibus, quod fit per eiusdem prædicationem, vt de Felice legitur, *Act.* 24. qui dum Apost. disputaret de iustitia, temperantia, iudicioque futuro contremuit, *Baltassar*que viso digito verbum scribente, sic totus fuit concussus, vt tibiæ corpus vix potuerint suffulcire, & *Caligula*, qui dici voluit Cæsar DEVS exhorrescere est solitus cum aliquod iudicium sese exerceret divini iudicij. 3. Verbi divini hostes subuertentur, vide in subuersione *Ierosolymorum* facta à *Tito Vespasiani* filio, 40. vt quidam putant post Christum passum anno. Multi ex Iudæis extincti, & in Romanorum seruitutem redacti, qui verbum ab Apost. prænuntiatum fastidierunt. 1. *Obser.* Verbū Dei semper est efficax vel ad gignendam fidem quā apprehendatur gratia in Christo, vel ad obdurandum rebellum corda, ad destructionem eorum, qui oblatam gratiam sunt aspernati: vbi, itaque locus verbo primo Domini nuntio non conceditur, locū esse oportet iudicij, plagisq; vt liquido cōstat in multis Prophetarum locis. 2. *Observatio.* Dona Spiritus semel, & simul non conferuntur, quare spiritum in nobis lucētem ne extinguamus, sed oblatam gratiam suscipiamus, concessamque sedulā curā piæque meditatione foueamus. 3. *Obser.* Libertas verbi asserenda neque ferendum, vt eiusdem vel minimū imminuatur, vtcumq; nauent, quam possunt homines operam ad mutilandam & concidendam, vel saltem coarctandam hanc *παρρησίαν*. Studeamus nos etiam sartam tectam in fide, puraque conscientiā retinere, atque ad posteritatem, sicut accepimus à maioribus fidelissimis, & vigilantissimis transmittere.

Vers. 33. Attingit præcipuum verbi Articulum. Nempe, Resurrectionem

rectionem Christi cui sese testes præbuere cum magna potentia: est & salutis complementum, primusque ad gloriam gradus, in qua est inclusa nostra fidelium resurrectio ad vitam, quam *Sadducai* pernegarunt contra ac Christus, eiusque Apost. *1. Corinth. 15.* Dicit multitudinē credentium hac affectione prædictam. *Observ.* Charitas est effectum fidei, & indiuisè coherent, proinde dicat, nemo se fide iustificante præditum, nisi officia charitatis obeat: *2. Observatio.* Concordia maximè laudanda in Ecclesia: qua conseruatur, & amplificatur. Ad *Phil. 2.* hortatur, vt omnes vnum sentiant, expende *Ephes. 4.* & *Psal. 133.* *3. Observa.* Pauperum habenda ratio, & antequam fame, aut inedia pereant, quæ in nos Deus contulit bona, in eorum vsum sunt eroganda vt expendere est in pia hac primitiæ Ecclesiæ praxe, quæ bona, quæ possidebat vsum, & voluntate sed non lege communia fecit, verum ne putes locum hinc relinqui stabiendam, Platonis aut Anabaptistarum opinioni de communiōe omnium bonorum, abrogandaque rerum proprietate, quæ opinionem supra refutauimus, atque ostendimus non sentire Deum, vt nostra omnia in confusionem abeant, ita, vt nihil relinquatur proprium, sed vt ex nostris in vsum pauperum hoc modo conferatur ne intereant fame, istaque ratio habeatur, ne iuxta diuinum statutum Mendicus sit in Israele, *Deut. 15.* Verum longè alia est ætatis nostræ conditio, à sorte huius primitiæ Ecclesiæ: nam Euangelij professores linguâ, quid dicam an sua volunt vendere in vsum pauperum, imò quæ ad egenos spectant, sacrilegi ad sese rapuerunt. Contra quos, (nisi resipuerint, dum tempus est gratiæ) stabit testis *Pharao* ille Rex Ægyptius, *Gen. 47.* qui Sacerdotum terras famis tempore *λεητοῦργων* non emerat, sed ordinariam, qua alerentur, ipsis assignauit portionem. Accedit huc illud, *Proverbiorum 20.* à *Salomone* euulgatum, tendicula est homini deglutire sacrum: vt ita sit, huius seculi homines non solum dicata Deo, sed etiam proximorum bona, quacunque possunt ratione ad se transferunt. Quod si diuina lege maledictus sit, qui proximi limitem mouet, dicatque omnis populus Amen. *Deut. 27.* *Proverb. 22.* atque vix in illum ab *Isaia* diuinitus, qui iniuste domum domini coniungit, enuncietur, quâto grauiore, & certiore sunt afficiendi supplicio, qui in bona Ecclesiastica inuolant. Additur, de posuerunt pretium ad Apost. pedes.

Observa. Vbi charitas obtinet, & Euangelij gratia, hæc, quæ pluri-
mi fiunt ab hominibus bona ψύχικοις tanquam σκευαλά ducun-
tur à pneumaticis. Expende hoc in praxe hac *Barnaba*, id est, per
μεθερμάνειαι filij consolationis, qui agrum suum vendidit, alla-
tamque pecuniam deposuit ad pedes Apostolorum. *Observatio.*
Hoc ei nomen diuinitus impositum cum egeni eius facti insi-
gnem habuerint consolationem. Danda est nobis opera, vt no-
minum diuinitus inditorum significationem vita, actionibus, &
moribus referamus vt Ioannes Baptista, qui gratiam DEI ex-
pressit, & ille Timotheus Pauli discipulus, qui Deum sedula mu-
neris sacri functione honorauit. *Observatio.* Leuites erat sic & *Cy-
prius* genere. Habet Christus ex quolibet hominum ordine, &
statu electos, qui non solum synceram Euangelij fidem verbo,
sed facti exprimant. 4. *Observa.* Vsus sic esse debet diuitiarum le-
gitimus, vt Dei gloria, Ecclesiæque commodo inseruiant. Bo-
norumque in pauperes moderata esset dispensatio, ne quis egestate
ytra modum prematur.

CAPVT V.

VIVS cap. partes sunt tres. 1. Complecti-
tur *Anania*, & *Sapphira* peccatum, pœnamque
ad *vers.* 12. 2. Ecclesiæ statum ad 17. 3. No-
uam Ecclesiæ persecutionem. Summa pecca-
ti *Anania*. Vendit possessionem, vxore con-
sciã, interuertit aliquid ex pretio. Videtur no-
men divina ordinatione vtriq; inditum, nam
Ananiah, vel significat humilitatem Domini, & hunc Dominus,
eiusque ambitiosum spiritum humiliavit, vel afflictionem Do-
mini denotat huius prauum cor afflixit, vel tandem designat
respondum, quod Dominus ei dederat meritis dignum. *Sapphira*
speciosum importat, atque illa quidem exterius, quam interius
formosior. Sed videri possit, quod *Ananias* non peccarit: cum
possessionem vendere sit licitum, & retinere, quod sibi videbatur
ex pretio, tribuereque in pauperum vsus secundum placitum, cur
peccatum; cum dicat Apost. 1. *Timoth.* 5. Qui negligit familiam
est.

est infideli deterior, & abnegavit fidem, & 2. *Corinth. 8.* non enim erogandum ut alijs relaxatio sit, vobis autē oppressio *ἄλλοις ἀνεσις ἡμῖν δὲ θλίψις*, & addo illud, *Math. 10.* qui dat potum frigidæ nomine Christi, referet mercedem. Resp. expende quatuor concurrentia in hoc facinore vitia, quorum. 1. Est hypocrisis, plus enim proficitur, quam præstat: totum deponeret, sed partem tantum deponit. 2. Sacrilegium. Totum vult videri conferre in vltus pauperum, at partem furripit. 3. Diffidentia. Nam metuit, ne ipse persecutionis tempore egeat. 4. Est ambitio, vult siquidem apud Apostolorum pedes locare, eodemque gaudere nomine cum ijs, qui iustum pretium deposuerunt. 1. Hypocrisis est vitium, quo maximè homines referunt Satanæ naturam, cuius pœna est sempiternum exitium: sæpius in Euangelio va vobis hypocrisis. Hac ætate regnat in omnibus hominum ordinibus, qua verificatur illud Apost. 2. *Timoth. 3.* *ἔχοντες μὲρφασις εὐσεβείας ἢ δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι.* & ad *Tit. 1.* profitentur Deum se scire, sed factis negant, cum sint abominandi, & rebelles & ad omne opus bonum reprobi reiectanei. De sacrilegio quædam supra. Vbi eum reperias hominem, qui hoc scelere non sit coinquinatus, tamen vel testante Apost. Sacrilegium sit idololatriâ grauius vitium: *Rom. cap. 2.* Tu qui idola abominaris, sacrilegium committis. Etenim cum idoli cultu, habet coniunctam scelerosam auaritiam. 3. Diffidentia est vitium multis commune qui per fas, nefasque coaceruant huius mundi peritura bona, contra quos Christus, *Math. cap. 6.* & Apost. 1. *Timoth. cap. 6.* Hi necis suæ authores exitere expende in *Achane*, *Ios. cap. 7.* & *Gehasi* lepra infecto, 2. *Reg. 5.* denique in *Achabo*, & *Iesabele* conspirantibus de vita *Nabotho* propter vineam eripienda, tandem pœnas luentibus meritissimas iustissimo Domini decreto de eorum sanguine à canibus lambendo. 4. Ambitio periculosa pestis, in quem interitum perduxit *Hamanem* perpende, qui voluit vno die dispersum DEI populum per *Affueri* Regis provincias contrucidari, patibulumque erigi ad *Mardocheum* DEI hominem suspendendum, ut solus ipse emereret, sed versa vice divinâ providentiâ, & atroci proposito contra Israellem & *Mardocheum* everso, & præpedito *Haman* ipse patibulo à sese erecto, suffixus est.

Vers. 3. Petrus per interrogationem accusat primumque Authorem tanti sceleris Satanam designat. Sed vnde Petro hæc scientia: vnde Prophetæ præcognitio illa de Iosua nascituro 330. annis ante eum natum sacrificaturo in altari Sacerdotes idolatras, 1. Reg. 13. Nimirum & hæc, atque illa à Domini spiritu: Et Eliseo reuelatum illud conclusum in Regis Arazmici conclauis aduersus Samaritanum Regem, 2. Reg. 6. Ieremia etiam diuinitus patrefacti 70. captiuitatis Babylonica anni, & Amos 1. 3. Nullum secretum quod Dominus seruis suis Prophetis non retegat. Rerum abstrusarum, & reconditarum notitia est à Domino, Iob. 32. dicit Petrus ei; Cur impleuit Satanæ cor tuum, vt mentireris Spiritui Sancto? Satan aduersarium significat. qui nonnunquam intrare dicitur, vt in Iudam, quem incitauit ad abominandam illam prodicionem patranda aduersus Dei filium, quandoque possidere, aut obsidere, vt in ἐνεργησάτωις, in quibus esse dicitur definitiue, vt loquuntur, sic, vt non sit eo tempore alibi. 3. quandoque stare ad dexteram, vt Iosua, Zach. 3. quæ omnia arguunt varios Satanæ modos, quibus adoritur genus humanum. Quare cordi attendendum maximè, ne id repleat aded, vt nihil loci relinquatur gratiæ diuinæ, atque diabolo est strenuè resistendum, quo à nobis fugiat, 1. Io. 4. 1. Pet. 5. *Obserua.* Diabolus neminem non tentat, & continuò circumit ad perdendum, sed reproborum corda implet non suggestionibus & prauis motibus solum, sed operatione quidem efficaci instigat, inflammatque ad scelera admittenda hypocritas, quos victos tenet, & quò vult, agit precipites in perniciem. Hic aduersarius spiritus sancti bonis motibus abutitur ad quorundam interitum: prima motio in Anania fuit Spiritus Sancti, verùm Satan iniecit eius cordi multa vitia ad agentis perditionem.

Vers. 4. Non est mentitus hominibus sed Deo. *Obserua.* Spiritus Sanctus est deus verè contra eos qui flatum esse dicunt. qui mentitur, peccat in hunc Spiritum, sed alio modo quam is cuius peccatum dicitur irremissibile, Math. 12. Heb. 6. & 10. cùm tot donis talem peccatorem imbui oporteat, vnde sequitur omnem resipiscentiæ locum ipsi esse præclusum, si totus, de toto, & in totum labatur. vide Heb. 6. 2. *Obserua.* Spiritus Sanctus adest, præstique caritibus pijs, ipseque Christus spondet se affuturum, non quidem corpo-

corporali presentia, sed spiritu illi cœtui vbi duo vel tres eadē fuerint eius nomine. *Vers. 4.* His auditis, cecidit *Ananias*, effluitque animam. *Observ.* Repentinum exitium manet hypocritas, & inevitabile. 2. *Observ.* Magna est vis verbi divini, *Isa. 55.* & *Heb. 4.* Vide huic simile, *Act. 13.* de *Elyma Mago*, vias Domini reſtas pervertere conanti cæcitate impræſentiarum percusso, vti Paulus prædixit. Et 2. *Reg. 1.* de Ducibus illis, & centum militibus igni cœlitus demisso abſumptis ad votum Prophetæ, & *Felix* ille Proconſul contremuisse dicitur, *Act. 24.* Cùm audiret Paulū disputantem, de iudicio illo venturo, *Baltasser* etiam viſo digito in pariete ſcribente, ita legitur cohorruiſſe, vt tibiæ corpus vix quiverint fulcire, *Dan. 5.* abſit, verbum cōtemnatis inſtar illorum ſtultorum proverb. 1. quibus interitus ingruit vt Turbo, & ſubſannatorum qui pepigiſſe ſædus feruntur cum morte & inferno, acſi ab omni ſupplicio immunes eſſent, qui cùm primis omnium ſunt puniendi, *Isa. 28.* *Punitio*, *Anania* eſt repentinus interitus. Repentino extincti ſunt *Pharao* in mari, *Antiochus Epimanes* viſcerum morbo incurabili, & foetente emortuus: *Herodes* vermibus arroſus, *Act. 12.* Proinde fugiēda vobis ſtudioſe ſunt peccata, quæ huiusmodi interitum accerſunt. *Observ.* etiam hominem eſſe vaporem, *Iac. 4.* cuius halitus naribus eſt incluſus.

Vers. 5. *Effectus.* Timor omnes occupat. *Obſer.* vſus iudiciorum Dei eſt hic vt timor, & reverentia hominum animis incutiatur. *Vers. 6.* Sepelitur *Ananias*, hoc eſt vltimum humanitatis officium.

A Vers. 7. ad 12. habetur *Sapphira* peccatum, eiſdemque punitio: cuius hic eſt vſus, nimirum vt impij deterreantur ab aſſigēda & diuexanda eccleſia: cùm Domini manus poſſit momento proſternere potentiſſimos, & in cineres redigere. Rurſum etiam conſolatione erigantur pij atque hac perſuaſione ſtabiliātur deum eccleſiam ſuam conſervaturum, protecturumque contra omnes hoſtium atrociffimas machinationes. Hæc ſunt hic perpendenda. 1. occaſio. *Vers. 7.* vbi conſiderandum quomodo evenerit. 2. Quando. 3. Quo. 4. Quod nihil cognoverit eorum quæ geſta ſunt. *Euenit* divinâ providentiâ & diſpēſatione. Deus enim finem intuens decernit media, quæ ad finem ducunt. In hoc peccato habuit Dominus ſuam operationem bonam & ſanctâ, ſcopumque præſtitutum gloriam nominis ſui atque Eccleſiæ primi.

tiæ commodum. In omni peccato cooperatur Deus in fieri, sed non in esse vt loquuntur Theologi, in bonum finem. *Observatio.* In omnibus actionibus, operibusque siue bonis, siue malis, diuinam providentiam semper intueamur, & quicquid eueniret, sciamus euenire certissimo Dei decreto illudque omne amplectamur siue prosperum siue aduersum tanquam à Domini manu profectum.

2. *Quando*, scilicet post. 3. horis. *Observa.* Domini est consuetudo tempus quoddam conuersioni relinquere. Sic egit cum originali mundo 120. annos concedens ad resipiscentiam: sic cum *Sodomitis* totum ipsis dedit prædicatorem: & in colloquio cum *Abrahamo*, *Genes.* 18. disertè profitetur, si decem boni reperiantur in ciuitate se ei parsuram. Item cum *Ægyptijs*, quos prius admonuit verbo primo nuntio, vt dimitterent Israël, deinde decem admirabilibus plagis eosdem percussit, antequam in profundum demersit ad extremū omnium interitum & tandem ita cum *Ierosolymis*, *Luc.* 13. inquit Christus, & *Ierusalem* quoties volui congregare te, vt gallina pullos, sed noluisti: verum itaque relinquitur Domini dictum, per *Ezech.* 33. vt uiuo inquit, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, uiuatque. Utamur ergo hoc gratiæ tempore commodè, & fructuose agnoscentes Domini longanimitatem pœnitentiæ nostræ inseruientem, *Rom.* 2. Ne abutamur patientiâ tam benigni patris, ne, vt inquit ille supplicij procrastinationem grauitate compenfer.

3. *Quo*, est scilicet ingressa aliud expectans, quam reperit. Existimaret *Ananiam*, maritum summo honore affectum, ecclesiamque primitiuam præclare de eo sensisse, sed repentinò fuisse mortuū, ne id quidem cogitaret. *Observa.* Impij malæque conscientiæ rei proposito suo frustrâtur. *Pharao* persecutus populum ad mare rubrum cum magna caterua non est assecutus propositum, sed illud, quod minus expectabat, suum, scilicet suorumque interitum, *Exod.* 14. sic *Sinnacherib* Rex *Assyriorum* superbissimus, aduersusque *Iehoram* insultabundus magnis copijs cinxit *Ierosolymam*, quam non solum expugnare, sed funditus delere est conatus, sed longè secus euenit, conseruata est diuinitus *Ierosolyma* eius ex *Phalange* à Dei Angelo vna nocte 95. milibus occisis, ipsoque *Sinnacheribo* à filijs *Adramelecho*, & *Sarakeno* dum in templo adoraret idolum suum

suum trucidato. Expende idem in *Aramitis Eliseum* Prophetam, persequentibus primum scotomate percussis, & in *Samaria* medium perductis hostiumque in manus traditis, & tandem, ne multis in *Hamsne* populi Dei hoste atrocissimo quem totum vno die interimendum decreuit, sed deceptus ille populo Israelitico conseruato in viuis, ipse actus est in patibulum quod erexit pro *Mardochoo*. Quare in actionibus, vitaque conuersatione fruamur bonâ, purâque conscientia, quocunq; fuerimus profecti puros in rebus agendis nos seruemus. 4. *Sapphira* est ignara rei gesta. Cognouit illa pretij interuersionem, remq; mala fide gestam, at mariti repentinum interitum non intellexit. *Observatio*. Plerique peccati initium & media nouerunt, ipsumque volentes, scientes patrant, sine nequaquam expenso, quem si trutinarent mortem nimirum peccati esse stipendia, *Rom. 6.* cauere ab illo exitiali: *Adam*, & *Eua*, si mortem subsecuturam peccati poenam prauidissent an *Satanæ* consensissent. Proinde pie nobis est viuendum vt bene, & beatè, pacificèq; defungamur. Bonam vitam sequi solet tranquilla mors, finisque hominis Deum verè timentis est pax, *Psal. 38.*

Vers. 8. Petrus quærit de pretio. Ecquid tanti prædium vendidistis, satis præsciuit, quod aliquid de pretio interuernerint spiritu sancto id revelante, sed vt convictio sit aperta, & ex ore iudicetur suo mouet quæstionem. Vbi obserua medijs esse vtendum ad apertam convictionem facientibus, nec non delinquentes minime præteriri sine admonitione, si non grauiori poena. Deus *Adamum* post transgressionem alloquutus conuicit, per *Noachum* originalem mundum, per tubam terribile legis suæ populum *Israeliticum*, ciuitatem *Ierosolymitanam* per varios Prophetas, quibus cum non obtemperarint, induratione primum rebellionis iustissimo supplicio, & tandem finali submersione puniuit. *Sapphira* resp. Etiam tanti, apertè mentitur. *Obser.* Quantum malum est auaritia, quæ facit vt interitus sui homines existant authores: primum mentiendo, deinde accersendo sibimet perditionem.

Vers. 9. Convictio per alteram interrogationem, cur conuenistis, vt tentaretis Domini spiritum? q. d. voluistis experi-ri, ecquid Domini Spiritus sit veritatis, & omnipotentia necne cõtra Domini præceptum, *Deut. 6.* Non tentabis Dominum Deum.

Obserua.

Obserua. Mendaces, & hypocritæ, qui excogitatis vtuntur artibus, ac si Dominus non cognosceret, non solum accersunt sibi instantem damnationem, sed aduersum sese laceffunt Dei iram, cum probare volunt sit ne DEVS necne iustus & omnipotens.

2. *Obserua.* Vbi est piorum cæsus, ibidem est Dei spiritus, *Math.* 18.

Interminatio repentini interitus: ecce pedes eorum, qui inhumarunt maritum tuum, stant ad fores, teque efferent. *Obser.* Dominus habet in promptu instrumenta, quæ suam voluntatem exsequatur. Scilicet Angelos, cælum, ignem, aërem, terram, aquam bestias terræ, adeoque omnes creaturas ad impios destruendos, piosque protegendos, *Ose.* 2. 18. dicitur Dominus scædus pepigisse cum volatilibus cæli, bestiisque agri in bonum populi sui. Ne offendamus tam potentem creatorem, sed ei seruire conemur cum timore, & tremore, *Psal.* 2.

Vers. 10. His auditis concidit, animamque efflavit. 1. *Obser.* Pariter peccantes pari supplicio afficiuntur. Omnes Angeli, qui ceciderunt eiusdem sceleris focij affecti sunt æquali pœna. 1. In natura sua corrupti. 2. Cælo exclusi. 3. In vinculis reseruari ad grauius supplicium, in magno illo die ipsis infligendum, ita *Achab* & *Iesabel Nabothi* sanguinem curarunt effundendum, eorum sanguis iterum est effusus, quem canes lamberunt iuxta Prophetiam *Elia*, *1. Reg.* 22. *2. Reg.* 9. 2. *Obserua.* Verbi vis est magna prædicati à seruo Dei legitimè vocato, quanto maior eiusdem efficacia futura cum in illo illustri aduentu Christus ipse viam vocem edicurus est, quo morte repentina corripientur impij, & tanto percellentur terrore, vt dicant montes cadite, atque nos occulcate ab ira Agni. 3. *Obserua.* Impij antequam sciuerint, decidunt, atque extinguuntur. Vide in *Athalie* interitu, *2. Reg.* 11. *Antiochi*, *2. Mach.* 9. *Herodu*, *Act.* 12. aliisque multis. Verum evadit illud *Iobi* dictum, qui viuunt in voluptatibus momento in infernũ descendunt, qui dicunt Deo nolimus cognitionem viarum tuarum: sed addo, non esse omnes illos in impiorum numerum reijciendos, qui repentina moriuntur, cum *Iofias* Rex pius in bello subito fuerit occisus, & *Zuinglius* in *Helvetico* occubuerit: alijque multi viri pij subita morte sint extincti. Proinde hic concludendũ beatos esse qui in Domino moriuntur, quocumque mortis genere defungantur. Porro dictum *Petri* impletur, effertur, enim *Sapphira*, atque sepelitur

sepelitur apud maritum. *Observ.* Verbum Domini nunquam nō implebitur, cuius ne vnum quidem jota in terram deciderit minus perfectum, siue misericordiæ illud sit, siue iustitiæ. Quare, qui ad gratiam in Christo participandam vocantur, & ad gloriam destinantur, certo sciant illud promissum confectum iri: & iterum, qui in peccatis versantur, sine vlla sincera ad Deum conversione, sibi persuadeant illud *Isaiæ* verificandum peccatori vel centum annos agenti, tandem divinam maledictionē esse infligendam. 2. *Obser.* Corporis locatio in terræ visceribus aut inhumatio admonere nos debet peccati. Etenim est ignominiosum creaturam tantam, atque talem in terram iniici, nisi peccatum id procurasset à iusto Deo, vt sepeliatur, atq; in putredinem dissoluatur. Quod tamen Christi sepulturæ beneficio cedit in nostrorum corporum vtilitatem, quæquidem in illustri illo aduētū expurgabuntur omni corruptibilitate, & ornata incorruptibilitate glorioso corpori filij dei evadent, conformiâ, 1. *Corint. cap. 15. Phil. cap. 3.*

Verf. 11. Effectum. Timor Ecclesiam, & omnes audientes occupat; Ecclesia afficitur filiali timore, reverentiâque Divini Numinis, mali terrore percelluntur, Et qui nondum erant in Ecclesiam asciti perpellantur huc sese recipere. *Observ.* Disciplina in officio retinet bonos, malosque: grati simus Deo propter disciplinam in Ecclesia Scoticana stabilitam, quam Satan, eiusque organa scelerosa velint profligare. 2. *Observ.* verificatum illud *Iobi 20.* eximium dictum: Gaudium impij citò finitur, lætitiâque hypocritarum durat tantum ad iactum oculi.

Verf. 12. Act. 17. Gloriosus status Primitivæ Ecclesiæ describitur, per Miracula, signaque, & effecta. Miracula iunguntur Evangelio, vt promissum Christi adimpleatur, *Marc. 16. Ioan. 14. Math. 28.* Ecce ego vobiscum sum ad seculi consummationem.

2. Vt Authoritas concilietur Apostolis, eorumque fides stabilietur, attentiores sint auditores, & Evangelij veritas elucescat, eiusdemque divinitas comprobetur. Porro, *Σημεῖα* sunt quæ Divinam potentiam adumbrant in ijs quæ curari possunt *τερὰ* sunt, quæ fiunt præter naturæ cursum, vt resuscitatio *Lazarj* demortui, *Ioan. 11.* & *εὐτυχῆ* *Act. 20.* à Paulo Domini instrumento facta. Et hæc sunt duum generum. 1. Quædam officio Christi

Christi propria vt quæ sanitatem adferunt: venit enim, vt sanat, non destruat. 2. Accidentalìa, vt ita dicam, vt percussio *Anania* & *Sapphiræ* morte repentinâ. Omnia huc tendunt aut ad præparandum populum, qui Euangelium amplectatur, aut amplexu confirmet. Primum proponuntur in genere, postea in parteis distinguuntur ratione locorum in quibus, & personarum, quæ curantur.

3. *Quomodo. οὐρανῶς* per manus scilicet Apostolorum. *Observa.* Apostoli tatum sunt superioris manus ac potestatis organa, cap. 4. & 3. Inquit Petrus, *In nomine Iesu Nazareni, Surge, & ambula.* & cap. 4. attribuit operationem illam sanati Claudii Christo. *Obser.* Pij dant gloriam Deo operis cuiuslibet boni, & effecti. Impij verò viribus suis gloriantur, de quæ se multum vibrant, vt legere est *Act. 8.* de *Simone Mago*, qui voluit dici virtus Dei magna, & vt est apud *Iustinum*, & *Epiphanium*, sibi statuam Romæ erigi, ac præstitui.

4. *Vbi.* nimirum apud populum. *Observ.* Veritas non quærit Angulos, sed qui malè facit, odit lucem, *Ioan. 3.* 5. effecta, vel attingunt fideles, aut à fide Christi alienos. Primum effectum in fidelibus. est. *ἐμὸν ὁμολογῶν* perseverant in porticu *Salomonis*. Notemus in illis tria, scilicet, Perseuerantiam, Concordiam, Zelum, & quamuis Euangelij hostes sint ipsis interminati, non desistunt, sed cõveniunt in porticu *Salomonis*, quo docemur nullo discrimine, nullis hominum minis ab officio obeundo desistendum. Caterum, Summa Curia erat tripartitò distincta, 1. *Reg. 6.* 2. *Cro. 4.* Lapidibus dedolatis, mensisq; Cedrinis. Prima Curia ad Occidentalem vocatur Tẽplum. 2. Curia interior, in quã solebant Sacerdotes ingredi, vbi erat Altare holocausti 20. cubitorũ altitudine, totidem latitudine, Decem lebetes, & Mare. 3. appellabatur magna Porticus, & sic *Salomonis*, per quã solebat *Salomon* ingredi in Tẽplum: Cõsuevit vsurpari pro Tẽplo, apud *Math. & Ioan. 2.* Hinc eiecit Christus Vendentes & Emètes. *Observa.* Tametsi locus Religionì consecratus, prophanetur, & polluatur idololatriã, possit tamen à pijs frequetari, ibiq; verbum prædicari, pietatisq; exercitia celebrari. Sed si conferas hac tempestate professores cum hac Ecclesia primitiua, reperiã paucos, qui eam adæquent in Constantia: omnes penè laborant hypocrisis, putantque Religionem esse quid *ἀδιαφορον* maximè hij, qui Idololatriæ corporum præsentiam faciunt, inquietes referuare se cor Deo. Cõtra sentit:

tic Deus apud Apost. *Rom.* 10. Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem, *Math.* 10. & *Marc.* 8. Qui me negarit coram hominibus, Ego eum coram Patre meo, qui est in cœlis. Horum praxin habuimus non abhinc diu, Quod si sub capitis pœna sacris conventibus nobis interdiceretur, quanta tum raritas, & supinitas, cum ad imminentis periculi leuiusculam rumusculum, sinus adeò terrore perculsi: Addat nobis Dominus animos nulla vt habita ratione circumstantiarum piè & fideliter munus nobis impositum in sacris conventibus & comitijs maximè obeundū adimpleamus, *Observatio.* Concordia maximè necessaria ad ampliandum Christi Regnum, atque zelo gloriæ Dei, quo hi flagrant, dum in locum publicum sese recipiunt, vt verbum audiant, & adita miracula videant. Contra fit à plerisque nostri temporis pristinū zelum deserētibus. Verūm longè aliter sese res habuit in reformatione & instauratione ecclesiæ. Tāto concursabat & cōsuebant numero vt templum vix quiuerit auditores capere. Iam diebus hebdomadarijs vix ne cētessimū quidem videas in domo Dei, verificatur illud hac ætate, quod de *Ephesina* & *Laodicensi* Ecclesia prædicat Christus cœlitis, Pristinum amorem & zelum reliquisti, & evasisti *χλῆρας* in religione, *David* secus existimauit, cum gauisus dicatur, cum dicerent, adeamus domum DEI, *Psal.* 122. & *Psal.* 84. quam amabilia duxit Iehouæ tabernacula.

2. *Observatio.* Anabaptistæ hic refutantur, qui sacros conventus auerfantur, quos si tollas, nullus locus relinquetur visibili Ecclesiæ in terris, cum in ijs verbum purè doceatur, Sacramenta legitimè administrantur, Disciplina syncerè exerceatur.

Verf. 13. *Effectum*, ratione alienorum à fide Christi: non audent *κολλησθαι αὐτοῖς*, id est, ipsis adhærere: *ἀλλ' ἐμεγαλῶναι αὐτοῖς ἐλάσ*, magnificabat eos plebs, id est, magnis laudibus efferebat. Vide *Luc.* 1. 46. 1. *Observatio.* Christo tantum agglutinari solent, qui electi, & diuinitus sunt vocati ad gratiã. 2. *Obfer.* Tanta in pijs relucet maiestas, qua dei imaginè referunt, vt impij coerciti ne ijs quidè possint nocere: Sic *Saul* formidauit *Davidem* propter Domini in eo coruscantē jmaginem, sed *David Saulē* propter Satanæ quam ferebat imaginè. Vide tempore *Traiani* persecutoris opera *Plin. secundi* multis pijs parsum, *Euseb. lib.* 3. 3. Qui sunt Christi, ita agglutinantur, vt dissolui nequeant vlllo nomine, *Ephes.* 5.

Dicitur de marito & vxore, ita etiam de Christo atque Ecclesiâ. Itaque ista coniunctio est æterna, cum omnes aliæ terrenæ sint dissolubiles: Hanc itaque fidei nexu strictè, ac tunc que retineamus ad salutem vitamque æternam. 4. *Observat.* Vera Ecclesiâ non habet hypocritas, ut membra sunt quidem in Ecclesiâ, sed ex Ecclesiâ nequaquam, *Ioan. 2. 2.* effectum. Laudibus efferunt. Apostolos. *Obser.* Illud Iehouæ dictum apud *Samuelem 2. cap.* comprobatur verum honorantes, scilicet, Iehouam honoratum iri, contemptores verò Iehouæ leues fieri. Exemplum est in *Da-uide*, Deum honore afficiente per divinam gratiam ad Regnum Israeliticum tandem euecto: Alterum exemplum in *Nabuchadnezare* Iehouæ fastiditorem Regio throno deturbato, & ad Bestias ablegato septennium. *Obser.* Legitima functio vocationis nostræ, est apertissima via ad honorem.

Vers. 14. Ecclesiæ incrementum, ubi observa iterum vim & efficaciam Evangelij, quod verè ab Apost. dicitur, *Rom. 1.* Potentia Dei in salutem omni credenti. 2. *Obser.* Regnum Christi est vtriusque sexus capax, patetque fidelibus omnibus, cuiuscunque sint status, ordinis, aut conditionis, *Gal. 3. Colof. 3.* 3. *Observatio.* persecutio non potest retardare Euangelij cursum, cum Spiritu Sancto per verbum operante, minimè subiecto tyrannorum atrocitati promouetur.

Signa quæ ab Apostolis eduntur per partes, & miracula diuiduntur locorum, atque personarum ratione. *Ierosolymis* producuntur egroti grabbatis, lectulisque. Sed quod dicitur de Petri vmbra, ne putes vllam vim ægrotos sanandi vmbre illi inuisse, at Christum vsum hoc leuissimo medio, ut intelligamus, quoniam modo in huiusmodi leuiusculis suam potentiam queat exercere. *Papistæ* perperam hic colligunt multo magis sanare posse Petri ossa & vestimenta, attribuentes medijs, quod proprium est virtutis Christi, *Luc. 6.* Dicitur non ex Christi Tunica, sed ipso Christo emanasse vim egrotæ sanatricem: volunt præterea hæc adorari in domini nostri gloriæ summum præiudicium. Verum hæc præstita Christi virtute non arguunt, Potentiam vllam in Apost. aut medijs quibuscunque, sed Euangelij potentiam indicant, confirmantque talem in dei filio Mediatore, ac Redemptore nostro, quæ omnes nostras infirmitates, & languores cum
animi,

animi, tum corporis possit sanare. Sic de Sudario Pauli, *Act.* 19. ex vicinis ciuitatibus in urbem, illata sunt duo agrotorum genera. Quidam enim morbo, quidam spiritu impuro vexantur. Impuro verò spiritu vexantur partim qui per prauas cupiditates tenentur, & suggestiones Satanicas ad patrādum malum. Partim *ἑνεργησάμενοι*, id est obsessi, *Act.* 19. In quibus Dæmon ita residet definitiuè, vt eo tempore non sit alibi, vtrique curantur, vt videre est in Euangelio, & postea in *Actis. Observa.* Summa. Christus est is, qui in totum nobis medetur, jmaginem illam iustitiæ & sanctitatis animis restituendo, corpora conformando glorioso suo corpori, *Phil. cap.* 3. in illo illustri aduentu : & est ille Dominus gloriæ, qui regnat in inimicorum medio, propagatq; regnum suum in vitis, & reluctantis hostibus, quod quo magis premitur, instar palmæ magis attollitur, crescitq;.

Verf. 17. *ad finem.*

Noua intenditur persecutio aduersus Apost. & Primitiuam Ecclesiam. Apostoli traduntur bis in custodiam, liberantur consilio *Gamalielis*: Extrema in eos crudelitas expromenda reprimitur, & coercetur. Cæsi tamen verberibus, cum graui interminatione dimittuntur, ne nomine *I E S V* loquantur amplius; dimissi gaudent, quod digni sint habiti pati pro Christo, à 17. *Verf.* ad 21. habemus Apostolorum incarcerationem. 2. liberationem. 3. obsequium Angelo mandanti vt in templo prædicent verba vitæ. Incarceratio habet has circumstantias. 1. instrumenta. Sunt Sacerdos summus, alijque multi præcipuè, qui erant ex secta Sadducæorum. 2. causam impulsiuam internam. Repleti enim erant zelo, externa subticetur, verum eadem est quæ Io. status sui continuatio. 3. modum incarcerationis. Sadducæi à *Tsadukim*, nomen sortiti his erroribus fuere implicati ex *Epiphanio*, negabant resurrectionem mortuorum, vt constat ex Euangelio, Angelos esse spiritus subsistentes inficiabantur, authoritatem Prophetarum nisi Moysis adittebant nullam, singularem profitebantur iustitiam. Hi dissentiebant à summo Sacerdote in religionis capitibus, morumque dissimilitudine; conveniunt tamen in mala praxi, nimirum Apostolorum incarceratione. *Observat.* distracti, multisque modis diuisi conspirare solent in facinoribus patrandis, vt supra obseruauimus, aduersus Christum, eiusque

seruos, 2. *Psal.* *Iud.* 8. 9. *Abimelech*, & *Sichemita* ad euerfionem domus *Ierubbaals*, *Moabita*, *Ammonita*, & *Seirani* aduersus *Iehofophatū*, populūque dei coierunt, sed Domino dante in mutuam eorum perniciem, 2. *Cron.* 20. Ita etiam *Hispani*, *Itali*, *Barbari*, *Indi*, *Æthiopes* *Religione*, moribusque dispares concurrunt aduersus Evangelium, christique regnum prædicatione, disciplinæque amplificatum in *Scotia*, per diuinam gratiam. Papani etiam disident inter sese multis capitibus, nihilominus tamen concordarunt nimis benè de Protestantibus trucidandis, vt expendere est in perniciosissimis, & luctuosissimis illis insidijs Parisiensibus quibus ex proceribus multi, cum magno numero plebeionum professorum occubuerunt, quam barbaram, ac nefandam stragem vlcisci cepit Dominus in Rege illo *Carolo*, cuius corporis omni meatu, vt scribitur dum moriretur sanguis emanauit, quem truculentus ille non potuit concoquere. 2. *Observatio*. Qui primarij Christi essent fautores, hostes hi esse consuerunt: vt hic videre est atque in papistarum catu, illi enim & Iesuita nostri temporis pretendunt religionem & sanctitatem, cum tamen sint infesti hostes synceritati Euangelij, & *Ieremia* tempore, quis inimicior *Ierimie*, quam *Pasbur* Sacerdos, & *Ananias*, *Ierem.* 28. quis *Amozo*, quam *Amozia*, *Amoz.* 7. Impulsiuā interna causa. Sunt repleti zelo. Zelus quandoque bonus iuxta illud à Christo citatum, *Ioan.* 2. ex *Pf.* 69. Zelus domus tuæ exedit me, quandoque malus, qui ab *Apost.* *Rom.* 10. vocatur zelus sine scientia, non longè distat ab inuidia, & indignatione, 1. *Corinth.* 3. de hoc hic est sermo. *Observatio*. Facinorosi suis nefarijs sceleribus, nefandisque causantur zelum, & quisque, quo peccatum oblegat, rationem adinuenit: hostesque Euangelij pietatis fucum, religionisque prætextum.

Factum. Incarceratio fit hoc modo. Inijciunt manus, non vtantur scripturarum autoritate, aut ratione aliqua idoneā, sed vti factum est Christo, ita & hi faciunt *Apostolis*, venerunt cum baculis, & fustibus ad apprehendendum Christum. Sic hic. *Obfer.* Rationes hostium Christi, sunt manuum iniectio violenta, armisque non rationibus disceptare solent. Vide in *Michaia* Domini propheta in carcerem coniecto paneque afflictionis pasto imperante *Achabo*, lethaliter in conflictu *Aramitico* vulnerato, 1. *Reg.* 22. In *Ieremia* de carcere in carcerem traducto, in *Ioanne*

Baptista

Baptista ab impio *Herode Antipa* incarcerato, & tandem mulieris impia sollicitatione scaria & atroci obruncato, deniq; in *Petro* ab *Herode Agrippa* quem Angelus exoluit, & liberauit, *Act. 12.* Adde hanc esse sortem Ecclesie, seruorumque Christi, vt nimirum tradantur in carcerem propter veritatis assertionem. Hoc est considerare omni etate etiam maximè Apostolorum & primitiue Ecclesie, qua decem ille grauissimæ, & atrocissimæ exortæ sunt persecutiones à *Nerone* ad *Constantini* magni tempora anno 300. hoc tempore, *Ignatius Martyr Ioannis* Discipulus, à bestiis dicerptus sub *Traiano* persecutore tertio, *Polycarpus* igni absumptus & *Dorotheus* 107. annos habens Martyrium passus cum plerisq; alijs lege apud *Tertullianum* in Apologetico contra gentes, quæ quantaque, sed omnia falsa in Christianos hostes illi, tyranniq; commentisunt. Legimus in historia de *Ioanne Hussò Pragensi* atrocissimè combusto scientiâ hostium in pium illum martyrem & constantem adeo redundante, vt iracunditas Imperatoris, piorum rogationes, *Bohemiorum* minæ atroces illos ab infando illo scelere deterere, & auertere nequieverint: verum itaque imprimis existit illud; cor crudele non satiatur nisi piorum sanguine, quod cedit aliquando in ipsorum hostium perniciem, cum illud verificetur à psalmista exarata malitiam scilicet, impellere atrocem in suum ipsius interitum.

Vers. 19. Liberatio ex Carcere.

Instrumentum liberationis est Angelus creatus non Archangelus ille fœderis de quo, *Exod. 23.* & *Malach. 3.* hic est substantia incorporea, inuisibilis, subsistensque contra *Sadduceos*. cuius officium est cura Dei, thronum laudis Dei omnipotentis canere, *Isa. 6.* *Dan. 7.* *Apoc. 4.* Nec non actutum exequi imperata *Iehove* ac primum hostium Ecclesie ratione immorigerum, rebellemque populum divina potentia prosternere vt legere est, *Exod. 11.* de primogenitorum *Ægyptiorum* cæde, & exercitus *Sinnacheribi Regis Assyriorum*, de *Herode* repentina morte vermibus corpore erepentibus arrosi, *Act. 12.* Respectu Ecclesie has obeunt partes Angeli boni in hac vita periculis educunt, vt *Lothum Sodomâ*, tuentur, & conseruant pios vt *Danielem*, *Dan. 6.* à rabie Leonum circa Sanctos Dei que dilectos tentoria figunt, *Psal. 34.*

In morte piorum animas in cœlum concomitantur, *Luc. 16.* & in illa Domini *ἐπιφωσκει* potentes illi Spiritus veniunt cū Christo, cogentque electos à quatuor mundi plagis, *Math. 25.* *Observatio.* Dominus nunquam non suorum gerit curam, etsi in arctis rebus videantur Divina ope destituti: Qui custodit Israelem non dormitat, secreta sua virtute adest, ad ipsos, si incarcerentur, & vinculis implicentur, explicandos & expediendos. 2. *Observ. Aperuit fores.* Nihil naturale, aut arte factum divinæ potestati valeat obistere, sed omnes res creatas Creatori ad nutum oportet cedere: Mœniâ *Ierichuntinâ* vrbs per Divinam potentiam clangore buccinarum arietinarum facto ceciderunt. Mare rubrum populo *Israeltico* Dei gratiâ cessit pergenti securè, quod rediens Domini manu *Ægyptios* adobruit. Aquæ *Jordanis* retro properarunt, vt tutè transiret populus Dei. *Petra* etiam in deserto percussa effudit aquam. Longum esset recensere omnia. Expende trium illorum puerorum in fornacem coniectorum liberationem, *Dan. 3.* & ipsius *Danielis* conservationem à sævis illis Leonibus, *Dan. 6.* Quare in hanc Creatoris summam, supremâ, & absolutam potestatem, certa fiducia recumbamus. Huic praxi habes similem 12. *Act. de Petro. eduxit.* 3. *Observ.* afflictiones Ecclesiæ, seruatorumque Dei sunt temporariæ; Non finit Dominus impiorum virgam in pios dñi requiescere, ne ad malum extendant manum, *Psal. 125.* *Ite.* Idem dicit Angelus, quod Christus *Math. 28.* *Ite, Prædicate Evangelium,* si aliam vocem ederet, esset Angelus, iste Anathema. *Observatio.* Evangelion est prædicandum per Pastores legitime vocatos, *Ephes. 4.* & vel hoc nomine, cùm fides sit ex verbi auditione, quæ Christo apprehendit, eiusque iustitiam acquisitam ad salutem, & vitam æternam. Appellatur verò Evangelium hic verbum vitæ, cuius Iesus Christus ipsissima vita est Author, & subiectum, *Ioan. 14. Colos. 3.* Dicitur & virga oris Domini, quia Evangelio vt sceptro Rex gloriæ Regnum suum spirituale gubernat; Brachium etiam Domini, *Isa. 53.* quia per Evangelium tanquam per porrectum brachium ex omnibus locis, & ordinibus hominum colligit primum in Ecclesiam electos suos, postea in cœlis glorificandos. Regnum quoque cœlorum, *Mat. 13.* cùm viam ad regnum sit: Evangelium etiam Regni, 1. *Marc.* Potentia Dei, 1. *Rom. 16.* Verbum reconciliationis, 2. *Cor. 5.* Verbum gratiæ

gratiæ, Ephes. & gloriæ, 1. *Timoth.* 1. *Vbi.* In Templo, loco prædicationi verbi, & orationibus Deo nuncupandis idoneo, quem pij frequentarent statis temporibus ad audiendum verbum salutis, atque precandum. *David* maximo desiderio capiebatur Tabernaculorum Domini, *Psal.* 84. & 122. At quanto dolore afficiebatur quod exul in tentorijs Cedarinis habitaret, *Psal.* 120. 21. *Vers.* Obtemperant Apostol. fide & *παθήσονται* freti : ingressisque Templum docent. *Observatio.* Soluti vinculis, liberati que periculis pastores munus sibi divinitus impostum obirent. *Moses* fideliter Iehoux mandatum est executus ad *Pharaonem* quem nõ timuit, propterea quod viderit eum, qui est invisibilis. Item *Elisæus*, tametsi atrocissima Iesabel ipsi Prophetæ grauissimè fuerit interminata, horum, aliorumque Prophetarum praxin pij & fideles Pastores imitentur. 2. *Observ.* Piorum preces exauditæ. Vt *Anne*, 1. *Sam.* 1. *Ezechia* 48. *Isa.* *Iosua* 10. *Cananiidus* *Math.* 15. Multum itaque valet deprecatio iusti efficax *Iacob.* 5. 16. 3. *Observ.* Christi priuilegium est singulare, Regnat enim ille in medio inimicorum, atque regnabit donec posuerit inimicos scabellum pedum, 110. *Psal.* 4. *Observ.* Impij & scelerosi sunt incurabiles, vt *Pharao*, hique hostes Christi, seruorumque eius. 5. *Observ.* consolatoria eramus omnes quondam diabolo, & peccato mancipati, detentique in carcere, donec Angelus ille fœderis Iesus Christus filius Dei nos redemit, pretiumque redemptionis nostræ persoluit patiēdo, legemque perfectè præstando.

Vers. 21. ad 27. Pergunt inimici Regni Christi, Pontifex nimirum Maximus, & cum eo ex secta Sadducæorum concilium conuocant, & vniuersum Senatum filiorum Israelis, determinantque quid faciendum (scilicet) mittendos esse ministros, qui appor- tent incarceratos, at eos in carcere non inveniunt, quo audito, dubitant, quo res sit evasura; Tandem adest alius nuntius, qui in Templo eos populo prædicare refert: Tunc præfectus templi, & officiales sine violentia adducunt Apostolos, quia metuunt, ne à populo lapidibus obruantur. *Observa.* Penes Pontificem, statumque Ecclesiasticum manet jus conuocationis, & quanquã iurisdicção ecclesiastica passa sit corruptione multis modis, manet tamen quadantenus potestas summi Sacerdotis: vide *Deut.* 17. & *Numer.* 11.

2. *Obsery.* Externa gubernationis forma nequaquam efficit iudicationem legitimam. Itaque Papistarum administratio non est legitima, tametsi formam retineant. Proinde illi nihil administrationis puræ attribuendum, cum iudiciū ferendum de ecclesiasticis gubernationibus sit penes verbum. Et quod nonnulli vident de generalis concilij conuocatione ad dirimendum cōtrouersias inter veram Ecclesiam & papisticā nobis arrideret, modò legitimè convocaretur, personæque coactæ essent sanctæ, erroribusque minus implicatæ: Sed concilia papistarū sunt multis erroribus obnoxia, necnon personæ spurcæ, & abominabiles, Decretaque atrocia, vt Concilij *Tridentini* acta præ se ferunt de contrucidandis omnibus Iesum Christum verè profitentibus, quod est executioni mandatum in nefanda illa strage Protestantū Parisijs ædita, quam Dominus in Regibus Fræcorum vlcisci cœpit, alijsque non obscuro loco, sed atrocissimis persecutoribus, pergetque vindictam exercere in reliquos constituto tempore *κατ' ἐὺδοξίαν*. *Determinatio*, mittunt pro incarceratis, vt adducantur: Sunt illis similes de quibus *Isa. 29.* qui somniantes comedunt, & cum euigelârint, stomachum reperiunt cibo vacuum, sic sunt illi, qui dimicant contra montem Sionis. *Serui mittuntur.* *Obserya.* Sunt in promptu Satanæ organa, ad exequendum quod malum est; vide in apprehensione Christi. Sed divinâ gratiâ plerunque non assequuntur quod instituere; nam in carcere offendunt neminem, ita impiorum conatus recidit in nihilum. Sic *Pharaonis* populum Israeliticum persequentis, & *Symacheribi* magna phalange *Ierosolymam* cingentis; sic *Antiochi*, qui conclusit apud se *Ierosolymam* locum esse destinatum corporibus inhumandis; sic *Herodis Antipa*, qui Petrum incarcerauit vinculis ab Angelo solutum, & denique *Aramitarum Eliseum* Prophetam persequentiu, primum occætorum, perlatorumque *Samariam*, & traditorum in inimicorum manus: Solet ita Iehoua deridere, atque deludere improbos improborum conatus. 22. *Vers. Renuntiant*, vt res se habet: carcerem inueniunt quâ tutissimè clausum, sed ibidē neminē: nulla arte, nullo astu, nullo deniq; hominis ingenio liberatur, sed diuina potentia per ministeriū Angeli. *Obserya. Breuis.* Omnia creata oportet cedere Creatori. 2. *Obfer.* Testes efficiuntur veritatis, virtutisq; diuinæ, quibus hostes sunt vsi ad suum institutū perficiendum: ita evenit seruis missis à Phariseis, *Ioã. 7.* ad Christū apprehen-

hendendum: quos Christus ita apprehendit vt renūciarint se nūquam audiuisse talem: ita satellitibus deputatis ad custodiendum sepulchrum Christi, *Mat. 28.* Ita *Pharaoni*, apud quem *Moyſes* populi liberator est educatus: Ita *Balaaco Moabitarum Regi*, *Balaanum* conducenti ad maledicendum populo, qui cōtra eidem benedixit, *Nūm. 23.* & deniq; *Achabo*, qui *Eliam* ipsi maximè exosum reueritus est. Proinde dei providentiam reuereamur, & hinc rebus in arctis petamus consolationem. addo Deum ex mera gratia hominum corda aperire, vt qua diaboli seruitute eximantur, iustissimèq; indurare obfirmatorum corda, qui divinæ gratiæ, voluntatiq; exequendæ omnem aditum rebellionē sua præcludunt. *Vers. 24.* Dubitatio Concilij, quo res sit evasura. *Obſer.* Mirabilia Dei opera reddere solent impios saltē prima fronte attonitos, & dubitabūdos, vt *Pharaonem*, qui contumacior aduersus Dei voluntatem, tandem in profundum est demersus. 2. *Obſer.* vt impiorum accrescunt peccata, sic proportione divina iudicia pleno cyatho in rebelles, & peruicaces effundēda. *Vers. 25.* Alter adest nuntius grauiora narrans Apost. nimirum prædicare in Templo. *Obſer.* Verbum dei (nequit) vinciri: corpora Dei permissu tradi possent in manus impiorum, sed verbū Domini semper manebit liberum, 2. *Timo. 2.* *Vers. 26.* A Duce, alijsq; afferuntur Apost. sine vi. *Obſer.* Impij non retardantur, vt multa divina videant, sed in malo proposito persistunt, & quo magis relucet Christi virtus, eo magis insaniunt, & furōre exæstuant, aut blandè irretire student bonos. 2. *Obſer.* Qui Deum creatorem non timent, coguntur metuere creaturā: quiq; omniū iudicem non verētur, coguntur vereri subditos. 3. *Obſer.* Servi Christi non sunt seditiosi, & truculenti, sed mites, atq; modesti. *David* noluit in *Saulem* manus iniicere, tametsi eum potuerit sapius è vivis tollere. Sic *Ambro. epist. lib. 5. epist. 23. ad Auxent.* longè aliter sese habet, quàm vulgò loquitatur. Dei serui & verbi Ministri, abhorrent à seditione, atq; factiōnib. sequūturq; Agnum illum dei immaculatū Iesum Christū, qui instar ovis ductus fuit ad maetationē. 4. *Obſer.* Impij operib. suis scelerosis legem, formāq; iustitiæ & sapientiā prætexunt, vt hi hostes regni Christi, sic *Pharao* inquit, Agamus sapiēter, sic *Haman* cōsiliū prensat in Cōcilio Regio de cōtrucidandis Iudæis omnibus vno die. Sic *Iesabel* de *Nabotho* occidendo propter vineā:

sic aulici apud *Darium* de *Daniele* extinguendo, ita *Iudæi* de Domino vitæ crucifigendo. Vt vt ita sit, Ecclesia tamen liberatur, & sub cruce triumphat in principe ih̄o gloriæ crucifixo, qui cùm si patiamur, regnabimus, 2. *Timoth.* 2. 5. *Obfer.* Temporibus maximè deprauatis diuinâ gratiâ habet Ecclesia suos fautores *Achabii* idololatræ miserando tempore extitit *Obadiab* Prophetarum fautor, atque nutricius, *Pharaonis* populi Dei persecutoris Regis filiam, quæ *Moyfen* in viuis conseruatum, curauit educandum, obstetrices etiam, quæ diuino instinctu infantes Israelitarum in vita conseruarunt: necnon *Plinium Secundum*, qui *Iudex* sub *Traiano* persecutore tertio sæuitiam aduersus Christianos retardauit, imò tantus existit Dei amor in Ecclesiam, vt hostium iram non modo ab eadem auertat, sed in eam eorum animos leuiter inclinet: expende in praxe *Nebuchadnezaris*, seruique eius in *Danielem*, & tres illos pueros: & etiam cum cæli volatilibus, bestiisque; agri in gratiam suorum fœdus inire feratur, *Ose.* 2. 18. *Apportantur. Observatio.* Hæc est communis fors membrorum Christi, seruorumque eius, vt ab afflictione vna transferantur in alteram. Sic est actum cum Prophetis, Patriarchis, pijsque; omni ætate; aded vt vnus afflictionis finis sit alterius initium: feramus itaque hunc statum æquis animis præsertim cum hoc modo mortificetur Caro, extinguatur peccatum sensum, rerumque mundanarum miseranda sitis, conformemurque Christo capiti, cum quo si moriamur, viuemus, 2. *Tim.* 2. *Sistuntur*, vt prædixit Christus. *Obserua.* Verbum Christi stat firmum, fixumque. Vnde petenda consolatio cùm omne Dei verbum sit implendum, & vt promissum *περι ενσαρκωσεως* filij Dei est perfectum, ita præstabitur de illustri eius aduentu ad nos glorificandum, *Ioan.* 14. Quicquid etiam de remissione peccatorum, de resurrectione, vitaque; æterna spondit Dominus, ne dubitemus completum iri.

Vers. 28. Duo Apostolis impinguntur crimina. 1. Est contumacia. Nunquid inquit Pontifex *παραγγελια παραγγελαμεν*, ne doceretis nomine isto nimiru Iesu Christi. 2. Est grauis seditio. His verbis, sed ecce repleuistis *Ierosolymam* doctrinâ vestrâ, & vultis super nos inducere effusum sanguinem hominis istius. 1. *Obserua.* Hic Pontifex tyrannum se præbet, quod in Apostolos vsurper absolutam potestatem, quidvis imperandi siue verbi regula: huius-

huiusmodi facere consueuerūt Papistæ, qui arrogant mirabilem quandam potestatem vel detrudendi animas in tartara, vel ab eisdē retrudendi. Habent hoc in ore legum vinculis soluti Principes sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Quid abominabilius hoc mandato, ne scilicet prædicent nomine Iesu. 2. *Obfer.* Malitia huius est singularis, cum eodē exitio contentur involuere genus humanū, cum cursu prædicandi Euangelij præpedito, via vitæ, æternæq; saluti præcludatur: in hoc enim nomine salus cōtinetur, iuxta illud Angeli dictum, vocabis nomen eius Iesum, quia seruaturus est populum à peccatis: hinc nominatur familia, quæ est in cælis electorum: hoc nomen est dignitatis, *Philip.* 2. dedit ei nomen supra omne nomen, vt omne genu flectatur, id est, vt omnes hunc pro Principe agnoscant, coram cuius tribunali sunt sistendi, *Rom.* 14. *Repleuistis Ierosolymam vestra doctrina.* Hic crimen seditionis notatur. *Obserua.* Impij amplificationem Regni Christi per synceram Euangelij prædicationem vocant seditionem. 2. *Obserua.* Verbum Dei est efficax, atque viuum, *Hebr.* 4. *Isa.* 55. & eo, quo vult Dominus, fleat corda, aut iustâ rebellionis pœna indurat peruicaces: addo Ecclesiam hac doctrina, & non alia esse replendam, & vnumquodque membrum mystici corporis Christi hac salute, & gratiâ per Christum parta esse implendum, *Ephes.* 4. omnia replet scilicet gratia non corporali præsentia, *Galat.* 4. Parturio, donec in vobis formetur Christus, oportet vnumquemque ad vitam destinatum impressione huius Iesu, id est, filij Dei merito fide apprehenso seruari. *Et vultis. Obserua.* Ante Christum crucifixum cædis nullum sensum habuere occæcati à Diabolo, sed post patratum scelus excitatâ conscientîâ immunes esse volunt. Hinc discite atroces nefandorum peccatorum patratores antequam peccarint, nihili facere, quantum mali incurrant, dummodo crudele institutum assequantur, verùm ex quo commiserint, excitata conscientia, nihil habent magis in votis, quam, vt exoneretur. Sine omni sensu *Adam*, *Eua*que peccant, sed ex quo deliquerint, illud conantur obtegere, cumq; patrati sceleris ratio exigitur, *Adam* in *Eyam* culpam reijcit & *Eva* in Serpentem. Audias homines nonnullos dicere hac tempestate velle se esse in inferno modo potirentur voto atque vltionem reportarent de ijs, quos oderunt: verum post commissum faci-

nas, quanto torquentur angore, conscij nouerunt. Agnoscunt que sanguinis effusores certum ipsos supplicium manere. 2. *Observa.* Pretium peccatorum est sanguis filij DEI, imò ipsius DEI per *κοινωνία ἰδιωμαίων*: proinde nihil loci relinquitur meritis humanis assertis à Papistis, qui etiam in salutis negotio iungunt opera: At hic sanguis agni Dei immaculati purgat nos ab omni peccato, 1. *Ioan.* 1. figuratus per sanguinem hircorum, & vitulorum effusum in sacrificijs veteris testamenti.

Verf. 29. Petri, atque Apost. responsum ad primum crimen, vbi notandum vnitatem toti Christi Ecclesiæ esse necessariam, sed maximè seruis eius. Sed responsum est potius obediendum Deo, quam homini: regula obseruanda in subiectorum obedientia erga Reges, filiorum erga parentes, seruorum erga Dominos: hanc *Moses* tenuit apud *Pharaonem*, tres etiam pueri, *Dan.* 3. & ipse *Daniel*, *Dan.* 6. Et *Eleazar*, 2. *Maccab.* 6. septemque filij torminibus affecti, quod suillam carnem contra legem Dei comedere noluerint, Mater denique quæ constantissimè passa est, atque exhortata filium natu minimum ad patiendum constanter. *Obfer.* Duo sunt crimina præcipua, quibus grauari solent Euangelij Ministri, contumacia nimirum, & seditio, ita *Moses*, *Elias*, *Ieremias* alijque Prophetæ, & vt est apud *Tertullianum* in *Apologeticum*, Christianis imputatum est crimen seditionis, atque tumultuum excitatorum, sed quam falso nouit Dominus: quamquam ab huiusmodi calumniâ absint fidi & pij pastores.

Verf. 30. 2. Responsum ad 2. Crimen, quod Apostoli non sunt seditiosi in Doctrina, neq; facto. In doctrina, quia non est noua, siquidem hunc Iesum prædicamus, quem Deus patrum nostrorū excitauit, quasi dicat, hic *I E S U S* *σωτήρ* est communis patribus cum quibus Deus fœdus ferijt, nobiscum. *ἔγχετε*. Iuxta Phrasin scripturæ intelligi possit de emissionem ad opus Domini; vt dicuntur excitati Iudices & Prophetæ. Vnus ergo est Christus in Paradiso promissus, *Abrahamo*que ex eius semine, clarius ex tribu *Iuda*, specialius *Davidi* ex fructu lumborum eius, *Psal.* 132. & *Isa.* 7. filius virginis qui vocabitur *Gimmanuel*, quem Angelus, *Math.* 1. cuiusq; matrem disertè designat, & quem *Abraham* oculis fidei videns, gauisus est, *Ioan.* 8. idem Iesus Christus heri, atque hodie & in æternum. Accipi itaque potest, *verbum excitauit*, vel de incarnatione

ne Christi, qui humanam assumpsit naturam ex fructu Lumborum *Davidis*, vel de excitatione ad officium propheticum, *Deut. 18.* vult significare hoc responso doctrinam quam proponit, non detrudere legi, & prophetis, sed eandem esse quam patres professi sunt. Proinde relinquitur Apostolos per doctrinam non esse seditiosos; potest & accipi de excitatione Christi à mortuis. *In factis. His verbis, quem vos suspendentes in ligno interemistis.* Planè impingit ipsis innoxij sanguinis iustum crimen. *Observatio.* Disertè, verbisque perspicuis atrocità scelera sunt redarguenda. Vt *Isa. 1.* Principes Israelis rebelles vocantur Principes *Sodoma,* & *Gomorra,* *Ier. 5.* proditores. *Mich. spinæ.* Vt, ut ita sit, nihilominus tamen deprauatissima ætas in quam incidimus, non patitur apertam reprehensionem: sed potius assentatoria audire cupiunt, ut illi *Iudæi* apud *Isaiam 30.* & illi apud *Apost. 2. Tim. 4.* qui habentes aures prurientes à vero auertunt, fabulisque dediti coaceruant sibi Doctores. *Observa.* Vt Serpentis exaltati in deserto intuitu sanabantur à Serpentibus vulnerati, ita Christus suspensus in ligno sanat nos vulneratos à Diabolo, peccatoque, liberatque; à maledictione, factus pro nobis maledictio, sanguine etiã crucis suæ purgat nos, purificatque; conscientias inchoatiuè, post perfectè. Sit in hac cruce Christi cum Apostolo nostra gloriatio, quæ est gentibus stultitia, & *Iudæis* offensiculum: cuius tamè virtute in Dei patris cõmunione admittuntur. *Vers. 31.* Sequitur exaltatio filij Dei. Pater eum *ὁψωρε.* *Obser.* Deiectione sequitur exaltatio: diuinitus est constitutum, ut glorificandi humiliatione primùm conformentur Christo, pergendum siquidem nobis est per afflictiones multas in regnum cœlorum, *Act. 14.* hinc consolatio, quod tametsi diuexemur, varijsque procellis turbarum agitemur, lætum, iucundumque exitum sumus habituri, principisque societate in æternum gauisuri, quiquidem Princeps, pacis & Rex gloriæ imperium habet in omnia diffusum iure, ut ita dicam, naturali, & titulo, quo est filius æternus ab æterno patre genitus secunda trinitatis persona per totius diuinæ essentia cõmunicationem: ita hæres dicitur omnium & mundi, *Heb. 1.* ne *Satanas* quidè hoc Christi imperio eximi debet. Aliud habet regnũ titulo magis peculiari in Ecclesia: atque hoc partim gratiæ in hoc mudo, partim gloriæ hic inchoatæ, futuro perficiendæ, & cõtinuandæ in omnem æternitatẽ. Huius regni subiecti sunt tantum

tantum electi, in quibus Dominus agit efficaciter per verbum & spiritum, & hoc Regnum est spirituale, caput solum habens Christum, qui dat Ecclesiæ lucem, vitamque, salutemque : in salutis negotio socium, sociamne patitur neminem, non Mariam matrem, non Angelos, non Sanctos defunctos, nō homines vltos cum suis meritis, quæ putida sunt. Sequuntur beneficia ab hoc principe in Israellem collata. 1. Est Pœnitentia non ex sensu pœnitæ, vt fuit *Caini*: non hypocritica, vt *Esau*: non temporaria, vt *Ashabi*: non desperata, vt *Iuda*: non coacta, vt existit eorum, qui deficiente naturâ peccare desinunt, sed vera, seruaque his circumscripta. 1. Cura, ἀπολογία timore, desiderio, indignatione, zelo, vltione, 2. *Cor. ca. 7. Ier. 31*. Secludimus hinc respicientiam papisticam, quæ sacramentum esse nequit, cum non sit diuinitus visibili signo institutum. Quam ita definiunt, est inquit quando quis habet in corde contritionem propter peccata, quæ confitetur, & recitat in aurem Sacerdotis missatici, à quo accipiens absolutionem, ei iniungitur, vt talem satisfactionem præstet, quæ accipiens vim à Christi meritis satisfaciat Dei iustitiæ, sed hoc est Christi gloriæ, meritoq; derogare, cum eius meritum sit personale, totaque laus iustificationis, salutisque nostræ ipsi in solidum sit attribuenda. Syncera pœnitentia intrinsecam, & extrinsecam conversionem ad Deum complectitur : atque Dei donum est. *Ier. 31*. Converte me, atque cōuertar. 2. Beneficium est peccatorum Remissio, quæ meritò sanguinis Christi datur duntaxat agentibus pœnitentiam, omnium quidem peccatorum originalis nimirum, actualisque siue omissionis sunt, siue commissionis, quare operibus vt causis nullus locus relinquitur in negotio iustificationis : atque hoc beneficio electi tantum gaudent Israelis nomine hic designati, qui vocatur *Rom. 9*. Israel secundum promissum.

Vers. 32. Approbatio Euangelij per Christum prædicati, nimirum per Apost. testes, qui à Christo vocati, & constituti sunt, videruntque, & audiuerunt quæ dixit, & gessit : proinde fideles sunt, verèq; testari possunt. 2. Per Spiritum Sanctum in die nominatim Pentecostes dilapsum in Apost. cuius efficaci virtute effectum vt Ecclesiæ adderentur 330. *Act. 2*. Addo insignes illos tres testes, 1. *Ioan. 5. 1*. Patrem cuius testimonium est partim in ordinatio-

natione filij, partim in transfiguratione æditū, hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, hunc audite : ex tribus diuersis scripturæ locis conflatum cuius pars prima est ex, *Psal.* 2. Secunda, *Isa.* 42. Tertia, *Deut.* 18. vnde facile apparet quanti sit verbum scriptum apud Deum. 2. Per λόγον, *1. Ioan.* 5. 6. 8. 10. 3. Per spiritum præsertim tempore Baptismi Christi quo in eum Spiritus Sanctus columbæ specie descenderat. In terra per tres, aquam, sanguinem ex Christi latere lancea percusso emanantem, qua aqua sanctificatio nostra, quo sanguine iustificatio significatur. Et tandem per Spiritum ministerium Spiritus, id est, Euangelium, *2. Corint.* 3. hisce sex difertè probatur Dei filius Messias Euangelij subiectum.

Vers. 33. Effectum in ipsis procreatum. Hoc verbo διεπρίοντο, id est, frendebant: & stridebant instar ferræ περιών enim est *Serra*. *Obserua.* Reprobi sunt incurabiles nullis minis, nullisque modis desistere volunt ab atroce instituto, sed continuo cursu utcumq; fecus ipsis videatur astu Satanæ in suum tamen ipsorum caput fabam cudunt, vt animaduertere est in *Pharaone, Antiocho, Herode, Nerone, Diocletiano*, aliisque Ecclesiæ persecutoribus: itaque irrita impiorum conamina, quæ huc tendunt, vt boni, & fideles serui Christi tollantur è medio, vt in *Achabi* aduersus *Eliam* praxe obseruare possis. Moliantur Satanæ instrumenta vel Christi veros seruos affligere, vel vita priuare, aut solem iustitiæ clarè splendentem in Euangelio nedum obscurare, sed extinguere hoc regno, si fuerimus grati, & obediens, perdent operam, sin minus, metuendum certè ne merito quibusdam è locis regni Christi sceptrum extrudatur: vt olim evenit Ecclesijs orientalibus propter Euangelij contemptum.

Vers. 34. Hic habetur *Gamalielis* consilij pars. 1. Qui describitur à nomine, *Gamaliel*, id est, retributio mea Deus fortis. 2. A professione est *Pharisæus*. 3. A functione muneris est Doctor legis. 4. Ab honore adiuncto, quo ab omni populo afficiebatur, & denique ab autoritate, qua imperauit, vt seorsum secederent aliquandiu Apostoli. 1. Obseruatiuncula, quisque in vocatione obeunda debet esse sedulus. 2. Qui fungitur fideliter officio, honorabitur. 3. Qui valent autoritate, donisque pollent, sunt idonei ad officium gerendum. 4. Domino facile est ex inimicissimis exci-

citare eos, qui existant fautores, atque patroni causæ suæ, seruumque. Tempore *Achabi Obadiam*, qui maximè Prophetis fauit: *Ebedmelechum Ieremia* patronum à carcere in carcerem detrusi: ita fecerat *Iehova Reubenem Iacobi* filium natu maximum *Iosepho* inimicum eum tamen in viuis conseruare. Sic *Philisteos* mouit aduersus *Saulen* infensissimos populi DEI hostes propter serui sui *Davidis* liberationem vndeque *Saulinus* militibus cincti, 1. *Sam.* 23.

Oratio *Gamalielis* complectitur propositionem, confirmationem, & conclusionem. Propositio vel principalis status est, ne date locum iræ, sed ab his abstinete, ira vt inquit ille furor breuis est, malusque consiliarius: & ira hominis inquit Iacobus, non operatur iustitiam Dei. *Augustus* Imperator secum habere consuevit *Athenodorum Philosophum*, qui ei suavit, vt viginti quatuor, literas Alphabeti recitaret, antequam quiduis in ira mandaret executioni. Philosophus etiam quidam noluit seruum iratus percutere ne omnem modum excedere videretur. *Ambrosius* ex quo absoluit excommunicatum *Theodosium* Imperatorem propter horrendam illam cædem *Theffalonicæ* patratam, iniunxit ei, ne vllum statutum exequendum curaret, antequam triginta dies effluerent: frænemus hanc affectionem, est crudelis inquit *Salom.* *Proverb.* 27. quam si laxaueris, in multa flagitia præceps abire possis. Præfatio orationis est in verbo attendite. *Observatio.* Malum propositum habentes attendere debent, ne sibimet malum accersant. Confirmatio. Concilium, opusque hoc est aut ex hominibus, aut ex Deo si ex hominibus, dissoluetur, probatio per duo exempla *Theudas* nimirum atque *Iuda*, si ex Deo non potestis in nihilum redigere nisi velitis reperiri *δεσπότης*. *Vers.* 36. Ante hæc tempora exortus est *Theudas*. Quid fuerit, variant: quidam putant esse eum, de quo *Iosephus* lib. 18. *Antiq. cap.* 20. qui sese venditabat pro Propheta, qui etiam possit *Jordanem* siccare, vt populus valeat transire. Alij hunc *Theudam* Christo antiquiorem dicunt: & alij hunc referunt inter illa exempla seditionis apud *Ioseph.* lib. 17. *cap.* 12. quos partim *Varus*, partim *Sabinus* deleuit vtrumque sit constat hunc extitisse, & sine vocatione legitima corrogasse sibi hominum numerum, qui quidem prostratus, & disgregatus est. *Obserua.* Auerfatores Christi, eiusque veritatis, impostores, & Antichristos recipere, erroresque amplecti

plecti coguntur Deo id iustissimè permittente, *Ioan. 5.* veni inquit Christus nomine patris, sed me noluitis recipere: venerunt & alij nomine suo, atque hos estis amplexi, & *2. Theff. 2.* immititur ijs Spiritus efficax delusionis, vt credant mendacio, propterea quod amorem veritatis non receperint, vt salui fierent.

Historia refert *Theudam à Caspio Phado* occisum. *Observa.* Supplicium certum manet turbatores Ecclesiæ Christi. *Iudas hic Galileus* etiam perijt, numerusque, qui illi adhæsit, disgregatus tempore *Cyreni*, quo *Iudæa* descripta est eiusque filij *Iacobus*, & *Simon* propter idem crimen in crucem acti. *Observa.* Vitemus insurrectiones contra legitimos magistratus: ne plectamur vno, aut altero modo deplorabili vt *Absalon*, qui pendens in ramo transfixus, & suffocatus est *Achitophel*, qui sibi mortem conscivit; sic *Adonish* contra *Salomonem* prodicionem machinatus perijt. Historia denique illa de rusticorum seditione in *Germania* arguit quam sit exitiosum insurrectionem mouere cõtra legitimos magistratus. *2. Obser.* Consilium humanum aduersus Deum eiusque Christum dissipabitur, *Psal. 2.* exemplum in *Saule*, qui toties contra *Dauidem* in eius locum surrogandum cædem est molitus, *1. Sam. 18. 19. 23.* Proinde diuinitus susceptum prosperabitur, illudque Dei institutum nullis *Technis*, nulla vi præpediri potest, *Proverb. 21.* Nullum consilium aduersus Dominum, *Isa. 14. & 46.* Loquitur Dominus & quis infirmabit. *Tob. si ædifico*, inquit Dominus, quis diruet: si diruam quis reædificabit. Deceuit Dominus veritatem sacris signatam literis conseruare, tamen multi multis vicibus conati sint eam extinguere (nimirum) non potuere. Vide *Irimaum lib. 5. Eusebius lib. 5. cap. 8.* vbi videbis diuino instinctu impulsus fuisse *Ptolomaum* filium lagi, vt Biblia verterentur à 70. Senioribus *Ierosolymis* missis, qui omnes seorsum locati in versione consenserunt: & quo alio modo, nisi diuino consilio verbum scriptum est reseruatam, atque ad nos transmissum, cum multa prophana scripta perierint. Quare vel in hoc diuinum amorem eumque singularem erga nos agnoscamus, qui veritatem cœlestè ad nos saluam permanere voluerit instituentos in via salutis ducente ad æternam vitam. *θεομάχοι.* Scribitur in fabulis Poëtarũ de *Gygantibus*, qui montes montibus cumulare sunt adnixi ad deturbandum *Iovem* de cœlo, sic de *Nembrotho.*

Verum vix illi qui contendit cum factore suo, *Isa.* expende praxin in *Pharaone*, *Sinnacheribo*, *Nabuchadnezare*, *Antiocho*, alijsque cum Divina maiestatis ecclesia, armis & convitijs disceptantibus. *Quaritur*, quid sentiendum de *Gamalielus* consilio. Ecquid fuerit rectum necne? *Resp.* Rectum quidem ratione scopi, atque finis, æquitatisque causæ; sed minus rectum, quod videatur præcludere viam reprimendi insurrectiones, & tumultus, adimere etiam locum Magistratibus. Progreditur *Gamaliel* ex principijs non omnino malis, verum videtur de qualitate causæ dubitare. *Observa.* In fine. Salus nostra est firma, fixaque, cum eam certo consilio Deus determinarit; non erit itaque typhus, nec arrogantia, ut *Papista* volunt, si nos de salute certos esse dicamus, *Rom. cap. 8. τειπέρισμῶν* &c.

Vers. 40. Hic habetur effectum Orationis *Gamalieliticae*, nempe quid concilium fecerit, & quid Apostoli passi, quidque peregerint. *Conclusio.* Conatus de occidendis Apost. reprimatur, nihilominus tamen odium animis alunt, quo impelluntur, si non occidere, saltem verberibus cæsos dimittere. *Observ.* Hostium, adeoque impiorum hæc est nota, qui se quadantenus retardentur, & Divinitus coarceantur, non tamen rabiem & furorem aduersus Christi servos omnino deponunt: unde ad minus volunt eos aut damni, aut ignominia stigmatibus signare instar Pilati, qui innocentem bis Christum pronunciauit, tamen flagellatum voluit. Non est novum Christi servos, & Prophetas affigi. *Isaias* disfectus serra à *Manasse*, ut refert historia: *Zacharias*: filius *Iehoiada* obrutus lapidibus opera *Ioæ* Regis conseruati in vita *Iehoiadae* ope, cum atrox *Athalia* conaretur Regiam delere stirpem. O ingratum *Ioan* postea à suis trucidatum. Vide in hanc rem *1. Pet. 4.* de illa ignea exploratione ad finem. *4. Observatio.* Quod sit te consulto, ipse illud facere diceris, præmiumque referes, ut *David*, qui mandato occidit *Vriam*. *5. Observ.* afflictiones non sunt signa malæ, & iniustæ causæ, sed bonæ, ut hic, & sapè immittuntur à Deo patre ut castigationes ad reprimendum peccatum, exercendamque fidem, & conformandum nos Christo, reducendumque nos in viam, si erremus, *Psal. 119.* Denique ad nos beatificandos *Iob. 5.* Beati sunt quos Deus castigat, &c. **MANDATVM** perniciosum, Ne (scilicet) loquantur nomine I E S V. Vbi non solum sese priuatum.

uatum iri volunt salute, sed & totum genus humanum: nam si non prædicetur Christus, fideque apprehendatur, nihil nisi perditio. *Observ.* Nomen I E S U, vt est pijs suaue, & amabile, ita est impijs maximè exosum, vt de illis impuris spiritibus legitur in Euangelio, dicunt Iesu, Recede à nobis, Quorsum venis vt nos affligeres ante tempus: Ita hi volunt Iesu Nomen profligare, sed aliquando videbunt eum magno cum dolore, quem transfixerunt, *Zech. 12.* Dicentq; montes cadite super nos, & occulite nos ab ira Agni. 2. *Observ.* Mandatum impiorum ex diametro pugnat cum mandato Dei, vt *Nabuchadnezzaris, Dan. 3.* de adorando Idolo, cui non obtemperauere tres illi pueri in fornacem coniecti, sed sunt diuinitus illæsi. Illudque *Darij Dan. 6.* De non facienda petitione ad 30. dies si non Regi, cui Daniel restitit, & tyrannorum omnium, quæ contra Dei gloriam promulgantur.

3. *Observatio. Dimittuntur.* ergo piorum afflictiones non sunt sempiternæ, *Psal. 125.* & 34. Virga improborum non incubabit perpetuo pijs, ne convertantur ad impietatem, sed Dei manus semper est extenta in reprobos, qui hic puniuntur pœnaliter, vt sic dicam, vt post puniantur æternaliter, propterea, quod in peccatis moriuntur, qui etsi in æternum viverent, semper peccarent.

Sed quid faciunt Apost. *Gaudent.* *Observ.* Ignominia, & crux pro Christo parit gaudium spirituale. *Quæst.* an sunt instar *Stoicorum* qui homines esse volunt *ἀπαθείς.* *Resp.* Minimè verò. Cùm *12. Heb.* habeatur nullam castigationem impræsentiarum videri asserre gaudium. Apost. gaudent (tametsi non amiserint omnem sensum passionum, & dolores) quod digni sint habitipati pro Christo: Id quod Dominus pro sua clementia eorum peccatis debitum conuerterit in passionem pro nomine Christi. Ac si Rex ignosceret latroni, eumque in acie constitueret ad defendendū imperium: hinc liquet dignitatem esse pati cum Christo, & pro Christo, præsertim cùm Deus Pater nobiscum patiat, *Isa. 63.* & ipse Christus *Act. 9.* Saul quid me persequeris? *Col. 1. 24.* Suppleo quæ deerant, &c. Spiritusque Sanctus, *1. Pet. 4. 14.* Funguntur Apostoli suo munere publicè, privatimque. *Observ.* Afflictiones non minuunt animos seruorum Christi, sed augment: proinde nos Pastores horum exemplo, cùm periculis eximimur, officio nobis commisso defungamur probè, crucem patienter tolere-

mus, affert enim honorem, commodumque, quæ duo homines hoc seculo maximè appetunt: commodum quidem, cum peccatum extinguat sensum, vt Spiritus medium, nosque capiti reddat conformes. *Honorem*. Nam pollicetur Christus nos fore Reges, si patiamur, constanterque perseverando vincamus, *Revel. 3*. Qui vicerit dabo ei sedere in throno meo, & coronam gloriæ spondet, *1. Pet. 5*. iustitiæ, *2. Tim. 4. 8*. vitæ, *Iac. 1. 12*. idcirco feramus patienter quascunque huius vitæ ærumnas, & meminerimus nos non posse cantare canticum *Moyſis* & servorum Dei, Agni que, nisi prius natemus per mare ardentis vitri, *Revel. 15*. *Ultima Observa.* Cap. Materia totalis Evangelij est Iesus Christus crucifixus, cuius cognitio est excellentissima, apprehensioque per fidem salutifera. *Phil. 3*. Apostolus omnia duxit *σκυβαλά* præ hac sciëntia, quæ est de Christo. Itaque in hac *γνώσει* maximè proficiendum ijs, qui regnum cælorum velint ingredi.

CAPUT VI.

D VO complectitur. 1. Electionem Diaconorum, id est eorum, qui curam pauperum haberent. 2. Accusationem adversus Stephanum plenum fide, atque potètia. In electione habes occasionem, & temporis circumstantiam. *Vers. 1*. Deinde modum electionis. Occasio est *γόγγυσμος* murmur quorundam Græcorum adversus Hebræos, quod viderent Viduas suas neglectum iri in quotidiana ministracione. Hi Græci maiores habuere Iudæos græcè loquentes. Hebræi verò ab *Hebero* filio *Sale* in linea *Semi. Abraham*, *Gen. 14*. Vocatur *Hebræus*. Murrurant Græci suspiciosi; quod in distributione quotidiana Græcarum Viduarum ratio non sit habita, atque hoc suo *γόγγυσμῳ* dedere initium distractioni huius Ecclesiæ Primitivæ. *Observ.* Ecclesiam non est invenire his in terrarum solis omnis macula, culpæque expertem: In Regno Christi non esset *ἀφόσαποληψία*, hic tamen Græci Græcis: Hebræi Hebræis consulunt. Vanum est putare Ecclesiam in hoc mûdo esse sine nævo, vt Anabaptistæ somniant, plena purgatio, atq; sanctificatio Ecclesiæ reservatur futuro mundo. 2. *Observa.*

ferra. Peccatum cui maximè obnoxius est Populus, Murmuratio, vide in Israelitico queritante, & toties obmurmurante in deserto contra Dominum, eiusq; seruum *Moysem*. 3. *Observ.* Maxima existit huius populi in Apost. ingratitude hac sua praxe. Etenim in dubium vocant fidem, atque auctoritatem Apost. quasi extarent iniqui ærarij ecclesiastici diribitores: vnde potuit consequi terribilissimum malum, nimirum ecclesiæ scissio, & laceratio. *Circumst.* Temporis, scilicet, ecclesia crescente. *Observ.* Satan maximè oppugnat ecclesiam dum est in incremento, & propagatione, vide *Zech.* 3. Satanam ad stare dextræ Iehouæ ad resistendum ei, atque præpediendum Dei opus proinde pro certo statuendum non desore hostes ecclesiæ, quoad hic militat, neque eam hic perfectionem consequuturam: habet tantum æternitatis, & perfectionis initia, quæ suis gradibus complebantur: Interim accrescit Ecclesia per Euangelij prædicationem. Quicumq; ergo vult remorari progressum Euangelij, certè, quatum in se est gloriam Christi in eo lucentem conatur extinguere, quod ne ipse Sathan præstiterit, nisi ingratitude, contemptusq; gratiæ id procuret à iustissimo Domino tantæ impietatis vindice, vt factitatum legimus in Orientalibus orbis partibus: exemplo hoc nobis sapiendum, ne idem iudicium accersamus, quod auertat Dominus. 2. *Obfer.* Viduarum piarum in distributione habenda ratio, vide 1. *Timoth.* 5. *Iac.* 1. vlt. vers.

Vers. 2. Habetur modus procedendi ad electionem & ordinationem Diaconorum. Apostoli. 12. cogunt multitudinem Discipulorum, qui nimirum amplexi sunt Christum, atque in eius ecclesiam asciti, & dicunt *ὁὐ ἀφεσοῦν*. Non est æquū deseramus Dei verbum, & ministremus mensis, id est, conuiujs, eisq; huc spectantibus vt est pauperum curâ. *Observa.* Principijs malis obstandum, atque abstinendum ab omni specie mali, 1. *Thef.* 5. Prudètes serui Christi animaduertunt fundamētum distractionis esse positum, sapienter malum impendens atq; subsecuturum anticipant, præciduntq; summa cum modestia. 2. *Observatio.* Apostolorum est Ecclesiam convocare, in qua nihil agendum priuata alicuius auctoritate. Volunt hi Apostol. Ecclesiam delectum facere: contra Papa, qui absolutam potestatem quid libet agendi in Ecclesia sibi arrogat. 3. *Observa.* Ministerium verbi magni faciendum, quod,

quod, vt totum requirit hominem, ita in eo obeundo toti occupemur, neque rebus à vocatione nostra alienis immisceremur, sed spartam hâc sanctam, quam diuina ordinatione nacti sumus, exornaremus.

Vers. 3. Fratres. In Christo. Hæc fraternitas omnes coniunctiones multis parasangis superat, quæ posita est in communione nostra cum Deo patre per Christum mediatorem noui fœderis, cuius dignitas hac vita non percipitur, verû in futura. Vide 1. Io. 3. Videte vos ex numero vestro. 7. Viros hisce qualitatibus ornatos. *Observa.* Non permittunt illis potestatem nominandi, & deligendi, quos volunt sed describunt, declarantque suis notis eligendos, sibi que reseruant ordinandi potestatem: neque ex hoc numero designato putandum in Ecclesia semper retinendum esse numerum septenarium, sed plures aut pauciores delegi possunt, prout est è re Ecclesiæ, qui sunt vitæ inculpatæ, boniq; nominis donisque Spiritus instructi, præcipuè vero fidelitate, atque veritate, sapientiaque: vide 1. *Timoth. 3.* eadem inessent magistratibus idoneis ad munus obeundum.

Vers. 4. Præcipua materia, in qua occupantur serui Christi hic describitur, videlicet in precibus, atq; verbi ministracione. Administratio sacramentorû, & disciplinæ, tametsi sint partes vocationis pastoritiæ, non tamen æquè sunt essentialia membra. Præmittuntur preces, quia verbi prædicatio à precibus est inchoada, vt sit ad salutè efficax operatione diuina omni credenti: quiquidè gratiâ postulat, quæ verbo cooperatur, *Iacob. 1.* si cui deest sapientia, petat à patre luminum, dabit, si non hæsitauerit neque exprobrabit. Proinde vti nos auspicamur à precibus, vt suo spiritu adsit nobis Dominus, ita & vos, vt adaperiat corda vestra ad susceptionem diuinæ gratiæ: etenim neque nos concionando, neque vos audiendo profeceritis nisi Dominus spiritu suo operi benedixerit. Vide 1. *Cor. 3.* & *Psal. 127.* 1. *Observa.* Pastor bonus, & fidelis in duobus hisce presertim sese occuparet, neque extra vocationis suæ cancellos egrederetur, quos Deus ipsi circumdedit itaq; merè ciuilia non sunt functionis nostræ, & certè si trutinemus æqua lance huius prouinciæ Euangelicæ grauitatem, nemo huic par inuenietur, legere est in *Chronicis Scoticis* tempore *Constantini* secundi principis insignis civiliter, à *Daniis* occisi statutum fuisse, ne Sacerdotes

cerdotes sese ministrarēt negotijs secularibus, sed curæ, officijsq; defungendis iucumberent: idem in nobis obtineret, vt iure diuino, ita etiam comitorum generalium consulto defidarem, toti in ministerio obeundo: hoc iudicatur verbo *προσκαρτερησωμεν*, quo innuitur perseuerantia in hisce partibus, & hoc vocat Apostol. 2. *Timoth. 4.* *ἀχωρησῶς καὶ ἔυλαργῶς κήρυξαι*: quod cum miseranda hac atate non expendunt homines ambitiosuli, occæcati inanis glorioſæ fumo, allectique quæstu sedulo, atque perituro sacrosanctum ministerium aut negligunt, aut auersantur, remisq; velisq; contendunt ad vilia ista mundana, imò dicam cum Apost. *σκυθεαλὰ* assequenda.

Verſ. 5. *Ἡρέσειν.* Notemus duo. 1. Vnitatem, atque consensum in Ecclesia primitiua. 2. Obedientiam. *Obſerua.* Vnitas in Ecclesia maximè probanda, qua ampliatur Christi regnum, vt detestanda diſſenſio, qua vastatur: maledicti itaque censendi sunt, qui Ecclesiæ vnitatem scindunt vti pacifici prædicantur à Christo beati, *Math. 5.* 2. *Obſerua.* Obtemperat Ecclesia pastorum voci, vtinam hac atate homines diuino verbo obtemperarentur tunc occasio iudiciorum effundendorum præcideretur, verum cum denegatur primo nuntio locus, iustitiæ diuinæ congruit, vt seuerior nuntius mittatur, aut ad puniendum, aut castigandum, qui si non profecerit, vltimus ille mittendus, qui contumaces, obfirmatosq; vltimo eoq; terribili maeret supplicio. *Electio.* Eliguntur. 7. Diaconi nullo habito personarum respectu, atque ab his qui maximè alieni sunt à studijs partium. *Obſer.* In eligendis officio functuris hoc exemplum sequendum, syncerè agendum, nulla debet esse *προσαποληψία*, nulla suffragiorum prehensio, quæ apud Rom. fuit damnabilis sed idonei viri omnibus partibus sunt designandi, & renunciandi. Primus est Stephanus significans Coronam, & benè nomini responder: Nam martyrio coronatus Dominum suum glorificauit. Ornatur hisce titulis, quod fuerit plenus fide, Spirituq; Sancto, id est, donis Spiritus Sancti, cuiusmodi sunt charitas, prudentia, conscientia pura, integritas, magnanimitas: Non est putandum fidem non esse Spiritus Sancti donum, sed cum sit præcipuum, primo recensetur loco, deinde alia per Spiritum Sanctum hic intellecta. *Obſervatio.* Vera hominis commendatio est à fide, religione, vitaq; sancta,

non est ab honoribus secularibus, potètia humana imbecilli, nec diuitijs citò perituris. Sequitur *Philippus* Euangelista de quo, *Act.* 8. *Prochorus, Nicanor, Timon*, qui celebrantur seduli in lectitandis sacris *Parmenas & Nicolaus* $\omega\rho\sigma\eta\lambda\upsilon\tau\omicron$ *Antiochensis*. Scribit *Euseb. lib.* 3. *cap.* 29.

Quod hic initium dederit sectæ *Nicolaitarum* contra quam *Christus*, *Apoc.* 2. his verbis, odi opera *Nicolaitarum*. Hic *Nicolaus* prostituit uxorem suam communem, & fornicationem pro peccato non duxit. *Observa*. In cætibz sanctissimis reperies hypocritas, atque impios In familia *Adami Cainum*, in *Abrahami Ismaelem*, in *Isaaci Esauum*, in *Davidis Curia Athiopelem*. In societate *Christi Iudam*, & in hoc septenario numero *Diaconorum, Nicolaum* hypocritam: Proinde minimè putandum hypocritarum, verorumque professorum plenam separationem fore ante illustrem illum filij Dei aduentum, quo paleam secernet à tritico, quod in horreum suum colliget, paleamque conijciet in ignem inextinguibilem; ætas certè in quam nos incidimus, abundat hypocritis, vt illud *Apostoli*, 2. *Timoth.* 3. verificetur, multi formam pietatis habent, sed eius vim abnegarunt. 1. Etiam, ad *Tuum*, Nosse dicunt se Deum sed factis negant quum sint abominandi, atque rebelles & ad omne opus bonum reprob. addo, diligenter nobis esse attendendū, ne labamur: Etenim, qui stare videtur, videat ne cadat. Cecidit *David, Salomon, Ezechias, Petrus*, pleriq; alij, proinde precibus assidue apud *DEVM* in *Christo* insistemus, vt in gratiæ statu persistamus. *Vers.* 6. Nominati isti septem coram *Apostolis* statuuntur, quibus cura est demandata, vt pauperum administrationi inuigilent, ipsisque in mentem reuocetur, quam seuerè, atque repentinò percussi sint *Ananiah, Sapphira*que, qui interuenterunt aliquid ex pretio agri venditi.

Ordinatio. Porrò ordinantur ab *Apost.* per preces, & manuum impositionem. *Observatio*. Preces sunt necessariae ijs, qui in officio constituuntur, itaque *Apost.* iubet precari pro omnibus, maxime verò pro ijs qui autoritate exornantur, 1. *Timoth.* 2. & ipse *Apostolus* petit, vt *Romani* pro ipso precentur, 16. & *Ephes.* 6. Primitiua *Ecclesia* precari consuevit pro *Imperatoribus impijs*: putauit enim hoc interesse *Ecclesiæ*, atque *Reipub.* Quod ad impositionem manuum attinet, hic ritus fluxit ab *Hebræis, Iacob* quo

quo est vsus in benedictione concessa *Ephraimo & Manasse, Gen. 48.* hac Ceremoniâ utebantur etiam Sacerdotes in sacrificijs, ad significandum hostiam fuisse Deo consecratam. In Ecclesia primitiua habebat duplicem vsum. 1. Ordinarium, eumque quadruplicem. 1. Ut excitarentur precantes ad precandum ardenti zelo. 2. Ad significandum fuisse ἀφορισθῆναι eum cui manus erant impositæ. 3. Ad certificandum Domini manum ipsi affuturum in munere, si sese fideliter gesserit, aut manum vltorem iniecturum si officium non fecerit. 4. Ad reuerentiam à populo conciliandam.

Vsus verò extraordinarius fuit in dono Spiritus Sancti conferendo, *Act. 8. 17.* Verùm cum vsus desierit, ista etiam Cerimonia potest cessare, etiâ in Ministrorû ordinatione vsurpari vel minus vsurpari valeat. Neq; autem donum Spiritus necessario cum hoc ritu esse coniunctum. Paulus accepit cœlitus gratiam prædicandi Euangelium antequam *Ananias* ei manus imposuit, *Act. 9. 15.* Idcirco Papistæ perperam asserunt per impositionem manuum credētibus, atque baptizatis Spiritum Sanctum conferri, quando dicunt, Accipite Spiritum Sanctum, quasi necessario gratia Spiritus cum hac Cerimonia cohæreret: addunt præterea rasuram, vnctionem, & crucem, hominum commenta. Quando Apostoli hic precantur pro donis tribuendis hisce Diaconis satis indicant dona Spiritus non necessario coniungi cum hac formula impositionis manuum.

Vers. 7. Euenta. 1. Verbum crescebat in Ecclesia, & Euangelij semen latius spargebatur. 2. Numerus discipulorum multiplicabatur. 3. Sacerdotes obediunt fidei, quod certè est maximû.

Observa. Medium quo propagatur CHRISTI regnum est verbum. Tolle itaque prædicationem verbi, necesse est progressum, atque incrementum Ecclesiæ aboleri, *Proverb. 29.* Vbi visio cessat, vbi populus *iaragh* nudatur, id est, gratia, iustitia, atque sanctitate destituitur: idcirco verbum Dei maximi faciendum. Cum sit gratiæ, gloriæ, recôciliationis, brachium etiam Domini cœlitus porrectû, ad attrahendum populum Christo, sceptrumq; regni, quo reguntur, atq; defenduntur ad vitam ordinati. Quare, vtcunq; Satan operetur in suis instrumentis ad ecclesiæ interitû, frustra tamè, quo magis premitur, eo magis instar *Palmæ* assurgit,

vt expendere est in populo Dei in Ægipto oppresso. 4. *Observat.* De nullorum salute est desperandum: etenim potest Deus, atque fecit insignes ecclesiæ hostes ad fidem Christianam conversos, strenuos eiusdem non modò professores, sed propugnatores, vide in Sacerdotibus istis, in Paulo, in Nicodemo, & Iosepho ex Arimathæa.

Vers. 8. Persecutio intenditur aduersus Stephanum. Vbi habes personam patientem Stephanum: deinde Actores qui sunt duum generum. 1. Motores in Synagoga libertinorum. 2. adducti ad hoc facinus, scilicet, populus, Seniores, Scribæ. 8. *Vers.* Describitur persona patiens à nomine quod est Stephanus, id est, corona: & certè respondet nomini: nam martyrio coronatus, vt fidelis restis Iesu Christi perfectè coronandus corona vitæ, atque gloriæ in cælis cum capite Christo, pro quo est passus. *Observ.* exemplo Stephani *ἁγιομαρτυρῶν* & aliorumque confessioni nominis Christiani constanter adhæreamus, & militemus fideliter bonam militiam cum Apost. 2. *Timoth.* 4. certò statuentes nobis esse repositam Coronã illam iustitiæ, omnibusq; ijs, qui expectât illustrem illum aduentû filij Dei, nosque assessuros tabulæ domini, vt promittit Discip. *Luc.* 22. 2. A qualitatibus, plenus fuit fide, atq; potentiã, quod non est ita accipiendum, ac si fides Stephani fuerit perfecta, ita vt ei nihil possit addi, sed iuxta Scripturæ phrasin, fuit bona fidei mensura præditus, 1. *Cor.* 13. ex parte cognoscimus, & vt bene inquit ille, perfectissimi hominis summa sapientiã est proficere. Per fidem intellige non solum cognitione Dei Patris in Christo, sed fiduciam, atque apprehensionem divinæ misericordiæ, cum zelo gloriæ Dei. Per *δυναμιν* potentiam illam Euangelij efficacem, & *ἀποδείξιν* Spiritus verbo salutis cõiunctam, facultatemque edendi miracula. *Observ.* Vera hominis laus, & commendatio apud Deum in fide, atque religione, est posita. Verè laudatur *David*, cum celebratur homo iuxta cor Dei: & *Nathaniel Israelita*, in quo non est dolus; & *Lydia* fidelis, *Act.* 16. illique omnes qui percensentur, *Heb.* 11. longè aliter vulgus sentit de laudandis. Laudat enim à diuitijs, honoribus è vanidis, corporis viribus deturris: at fides hominem verè Deo commendat, sine qua *ἀδυνατεν* Deo placere, *Heb.* 11. & quicquid à nobis sit extra fidem, sit peccatum.

2. *Observa.* Vera fides est efficax ad producendum vel opera ordinaria fructus (videlicet) & effecta obedientiæ, vt *Abrahami, Davidis*, aliorumque: vel extraordinaria, vt hic miracula in fide edita à Stephano inanem habent fidem, quæ operatione non est efficax, *Gal. 5. Ista. 2.* 3. Actiones Stephani in præstandis miraculis ad confirmationem veritatis, etsi veritas per se satis fulciatur, ratione tamen increduli populi edita sunt miracula. 3. *Observ.* Donorum incrementum accipiunt, qui concessis prioribus bene, & fideliter vtuntur: expende in Stephano, qui Diaconatus munere officiosè functus. Nunc Euangelij evadit singularis præco, instruiturque miraculorum donis, vnde Christi dictum verificatur; Habenti dabitur, id est, benè vtenti amplius dabitur: sed non habenti, id est, non rectè vtenti, etiam auferetur ab eo, id quod habet, *Math. 25.* Et dicitur seruo fideli qui talento fructuosè est vsus, quia fidelis fuisti in parvo, in maiora te constituam: Idem dicit Apost. 1. *Timoth. 3.* Qui benè ministrarunt, gradum sibi bonum acquirunt, multamque libertatem, quæ est per fidem in Christo Iesu: Studeamus itaque fideliter, seduloque vti donis divinitus concessis, vt Deus in nobis eadem adaugeat, coronetque; 4. *Observ.* Miraculis instructa fuit primitiua Ecclesia, quibus impelleretur populi ad Euangelium amplectendum, & Messiam, id est Christum agnoscendum. Iam verò cū sanguine Christi confirmata sit Euangelij veritas, & lux illa clarius, quam eo tempore radios diffuderit, non necesse est huiusmodi miracula edi: & inquit *Augustinus*, noluit Deus continuo in Ecclesia miracula durare, ne animus humanus semper quæreret visibilia, atque miraculorum assiduitate frigeret, quorum nouitate flagrauit: Verùm Euangelij vnum est singulare miraculum, nimirum hominis in peccatis mortui vivificatio, & ad fidem Christi conuersio.

Vers. 9. Habetur forma processus contra Stephanum, vbi 1. occurrunt motores his verbis exorti sunt quidam ex Synagoga Libertinorum, qui videntur Romani, nomenque à libertis sortiti, qui quondam serui, nunc manumissi, & in aliquem dignitatis gradum euecti, his adiuncti sunt *Cyrenæi, Alexandrini ex Cilicia, & Asia* disputantes cum Stephano: *Observ.* Erant collegia *Ierosolymis* in quibus erudiebantur confluètes ex varijs nationibus,

vt videmus ex varijs locis ad Academias ventitare ad Philosophiam addiscendam: Atq; hi Stephano stant aduersarij, & euangelicæ veritati, quæ ex omnium hominum ordine, statuq; suos habet inimicos. Quare academiarú primarijs sedulo & diligèter attendendum, vt ipsorum curæ cõmissi in fide syncerè instituantur. Consuerunt esse in collegijs nõnulli veritatis oppugnatores, hostesq; seruorú Christi, *Act. 17. 18.* Athenis erant Epicurei, & Stoici, qui cum Paulo cõflictabantur. *περὶ μολόγον* eum appellantes, & annunciatorem preregrinorú Deorum, quia Iesum & resurrectionem annútiabat eis: proinde facile est hic perspicere insensiores euangelio hostes nõ esse, quã qui fautores essent, seq; doctos & eruditos autumnant, vt sunt Papistæ, & Iesuitæ, qui subtili, & spinosa differendi ratione ipsam veritatem labefactare conátur. Verùm iustissimo Dei iudicio mysterium salutis per solum Christum partæ, & applicatæ est ijs absconditum, cùm in superiorum corda non introeat sapientia.

Vers. 10. Tametsi hi subtiliter sint altercati; veritati, spirituiq; per quem Stephanus est locutus, nequiuertant resistere. *Obser.* Magna est veritatis vis, quæ nõ possit opprimi per Satanæ emissarios in Christi seruis, quibus facta est promissio impleta atque semper implenda, *Luc. 22.* Dabo vobis os, & sapientiam, cui non possent resistere omnes, qui aduersabuntur vobis. Ergo, Sapientiæ Dei æternæ Christo: & per eius spiritû creatæ in nobis, quis audet obfistere. Ipse impurus spiritus Satan in hoc operam collocabit inanem. Itaque nõ est quod timeamus rationem humanam, neque sapientiam carnis, & mundi quæ nihil aliud est quam mera stultitia, & inimicitia aduersus Deum, *Rom. 8. 1. Cor. 1.*

Vers. 11. Subiectio falsorum testium. *Obser.* Impiorú malitia non cessat: quando rationes deficiunt, ad falsos testes confugiunt, vt falsis testib. id cõsequantur, quod nulla legitima ratione potuere: neque defunt falsarij, qui vel præmio, vel pollicitationibus allecēt falsum accõmodent testimonium, inquiètes se audiuisse Stephanum loquentem verba blasphema contra Moysen & Deum. vbi *Obserua*, qui contradicit Moysi, etiam contradicit Deo, nam non separantur; Quiq; Domini seruos aspernatur, etiam ipsum Dominum, *Mat. 10. 40.* & contra; Qui recipit fidelem seruum, & Dominum recipit, *10. Luc. 16. 13. 10. 20.*

Vers. 12.

Verf. 12. Cōcitatio populi seditiosa vt fuit *Demetrij. cap. 19. Obser.* Consuetudo est malorū turbam tumultuantē concitare, cui certē non est adnitēdum, vt cunq̄; putent seditiosi; cūm breui momento huc, illucq̄; impellatur, vt animaduertere est in omni aetate: Nominatim in praxe illa erga christū: cui populus vno die dixit *Osanna fili David*, pallijs etiā stratis vt Regem a seculo insidentē exceperūt, sed paulō post dixit *Crucifige*. Ita de Paulo legere est, *Act. 14.* quem *Lystrenses* vt deum volebant adorare, sed statim post ab *Antiochia* venientes eum lapidibus obruere. Sic *Galata* sibi oculos eruere volebant in primo eius aduentu, sed ex quo veritatē ipsis est elocutus, euasit hostis. addo manus iniiciunt, afferuntq̄; ad cōcilium. Impij in impietate atroci progrediūtur, donec quod fuit in intētionē primum exequātur: exemplis omnia tēpora scitent,

Verf. 13. Producentur falsarij: dicuntq̄; hic non cessat blasphemā loqui contra hunc locum sacrum & legem. Peruertunt dicta Stephani, vt Iudai verba Christi, *Io. 2. 19.* Cūm dixit, Destruite templum hoc, & tertio die erigam illud. Christus de suo corpore, Illi verō putarunt eum locutū de templo *Ierosolymitano* materiali: hisce papistæ non sunt absimiles, qui varios scripturæ locos pervertunt: vti optimē cognitum est per eos quos ediderunt libros: praximq̄; quotidianā in superstitioso illo cultu abijs excogitato, atque vsurpato. *Obseru.* Hypocritæ externam laruam maximē obseruāt in religione, totiq̄; in externis occupantur, quæ animos auocant à vera, altaq; Divini Numinis cōtemplatione. Idem euenit *Jeremia*, quod hic obiectum Stephano, nimirūm quod aduersus sanctam Civitatem, & Templum prophetavit. Stephanus verō nihil contra Legem, sed intellexit Ceremonias legales ad præsentiam solis iustitiæ Christi filij Dei evanuisse, & Moralem, quoad maledictionem, terrorē, & coactionem esse abolitam, verūm permanere credentibus gratitudinis testimonium, atque obedientiæ regulam, ad quam actiones vitæ nostræ sint exigendæ. Templum etiam materiale sic considerandum vt ipsi religio superstitiosè non sit ascribenda, neque coarctanda: sed iam Christo exhibitō, atque crucifixo licere fidelibus vbiq; locorum in spiritu, & veritate deum colere, *Io. 4.* Christi q̄; corpus tēplum esse, in quo plenitudo Deitatis *σωματικῶς* habitat, nostræ q̄; fidelium corpora vbi cunq̄; fuerimus, esse Spiritus Sancti Tempora.

Vers. 14. Contemptim loquuntur de Iesu. Quare futurum vt in illutiri illo aduentu ad iudicium feuerum iudicem experiantur, sicut & illi, qui Iesum transfixerunt, videbunt, sed cum terrore maximè clamaturi: cadite montes in nos, & ab ira agni abscondite.

Vers. 15. Viderunt faciem Stephani, quasi faciem Angeli. Singularis ergo, atque eximia fuit species vultus Stephani, vnde indicatur conscientix puritas, causaq; bonitas: & Dominus eius vultum condecorauit, vt intuitu statim ipso animos Iudæorum percelleret. *Obserua.* Conemur retinere fidem, bonamq; conscientiam. Conscientia Stephani, bonitasq; causa ita eum sustentat, vt omnes machinationes, atq; interminationes hostium non valeant pium animum prosternere. Vide historiam de *Colono Germanico*, propter constantem fidei Apostolicæ confessionem combusto, qui cum ad se iudicem vocari iussisset, adessetq;, dixit: appone manum cordi, fecit, tunc inquit *Colonus* vtrum cor tuum an meum magis palpitat. Proinde consolationis est plenum bonam habere conscientiam quocumq; in statu versemur: cuius in nobis puritatem adaugeat Dominus in munere nostro obeundo per Christum.

CAP V T VII.

PROPONIT Stephanus hoc sermone ostendere DEVM non delectari Templo materiali, neque externis ritibus *Mosaicis*. Partes capituli sunt tres. 1. Est occasio orationis Stephani, *Vers. 1. 2.* Ipsa concio, in qua probat *Abrahami, Moysis, Patrum, Dei* denique ipsius testimonio, religionem, cultumq; diuinum non esse astringendum locis, ritibusq; præsertim cum *Abraham* fide, & obedientia, antequam Tabernaculum ritus, & Templum extiterint, Deum verè coluerit, quod est præcipuum in historia *Abrahamæ* spectandum. 3. *Euentum*, scilicet sancti viri *ἑρωτομάστρου* lapidatio. Occasio est, *Vers. 1.* ἀρχιτέρευς dixit: num hæc ita habent. Dixistin **I E S V M Nazarenum** hunc locum sacrum diruturum, & abroga-

abrogaturum ritus à *Moyse* nobis traditos, velit videri concedere *Stephano* locum sese defendēdi: Sed propositum habet hic Pontifex vt obtentu juris damnetur *Stephanus*. Quærit de facto, sed non de qualitate facti, quasue rationes habeat pro se *Stephanus*. *Obserua*. Hic mos hostium veritatis, vt *Papistarum*, Non si quid verè iuxta scripturas asserimus quærunt, non argumenta, quibus nitimur, expendunt, vt si dicamus Sanctos non esse invocandos; precesque *Mariæ* non esse nuncupandas; pro defunctis non esse concipiēdas; nullum esse tale Purgatorium; Iustificationem esse per fidem sine operibus legis vt causis, &c. statim herefeos nos damnant, mortisquē sententiam pronunciant: nihil fit ab hoc Concilio, quod non in praxim ducunt aduersarij.

Vers. 2. Inchoat *Stephanus* orationem omni adulatione seposita; Tribusque nominibus eos compellat ad attentionem conciliandam: vbi observa summam modestiam atque humilitatē in *Stephano*, summamque tranquillitatem puræ conscientiæ, animumque confirmatum divina potentiâ, & gratiâ ad veritatem tuendam. 1. Appellat ἀνδρας, vt conditionis naturalis, tum virtutum, quibus præditi sunt, admoneat. 2. Fratres, quod ex eadem cum illis gente sit oriundus. Atque hæc consuetudo apud *Iudæos* obtinuit, vt sese fratres mutuò salutarent. 3. Patres ob dignitatem in qua erant constituti; sed hoc instituto maximè, vt ipsis in memoriam revocet primos patres, qui Deum sincerè coluerunt, Templo, Legali quē cultu, cui tam strictè adhærent, antiquiores, Ac proinde aliud esse ponendum veræ religionis fundamentum, nimirum fœdus gratuitum. *Observatio*. Christiana fides non tollit debita officia præstanda in summo loco constitutis: etenim cum sint autoritate ornati, honor deserendus ijs atque obedientia, sed in Domino vt supra dictum est, quod facit contra Anabaptistas, qui nullum esse volunt Magistratum: ex eò quod in Christi Ecclesia nullus habendus sit personarum respectus; vt concedendum sit ita esse in Ecclesia. Tamen in politia divinitus ordinatæ sunt potestates supereminētes, quibus secundum Deum obsecundandum. In vocatione *Abrahæ*. 1. Habemus vocatorem scilicet Deum gloriæ. 2. Vocatum. *Abrahamum*, fidelium Patrem. 3. vnde ex *Mesopotamia*. 4. Quo, in terram quam monstrabit illi Deus gloriæ. Porrò appellatur Deus gloriæ. 1. quia in

Rom. 13.

se est essentialiter gloriosus. 2. quia filij personæ cōsubstantialis communicavit ἀπαύλασμα ἡ δόξης. 1. Heb. 2. omnesque creaturas gloriā collustravit, *Isai* 6. Verūm maximè cernitur Dei gloriā in Ecclesia; iuxta illud; gloriosa dicuntur de te Civitas DEI, *Psal.* 87. vtcunque contemptui habeatur, Sion tamen est mundi gloria, cui pater gloriæ, 1. *Ephes.* impertit gloriam in filio paternæ gloriæ splendore, quæ per regenerationem per gradus transfertur à gloriā in gloriam, 2. *Cor.* 3. donec tandem perfecta in intuitu faciei gloriosi Dei perfruatur. Vult Stephanus hunc verum Deum, à dijs gentium, fictitijs secernere, qui oculos habere dicuntur, *Psal.* 115. & non vident, aures, & non audiunt, os & nō loquuntur. Quisquis itaque eadem colit, sit ijs similis. 2. *Quem. Abrahamum* inter Idololatræ cōmorantem, vt clarè constat 24. *Ios.* & scribitur ab *Epiphaniio lib. contra hæreses*, vt ille accepit ab alijs, *Thare Abrahami* patrem curasse ex luto primum imagines conficiendas. Nunc vocatur *Abrahamus*, cū nihil tale cogitat; Proinde vocatio nostra vt est grauita, ita nō est merito naturali, aut actionum nostrarum dignitate procurata: Sed Deus, qui elegit nos ad vitam ante tempora, in tempore ex misericordiā, ad se vocat & filium suum, donando nobis fidem, quæ nos primum Christo, denique Christi meritis atque obedientiā vnit Deo Patri. 3. Vnde. ex *Mesopotamia*, vt *Chaldeam & Babylonem* complectitur. *Observatio.* Non sumus ita alligati loco, vt perpetuò ibidem nobis manendum putemus. Sumus enim his in terrarum solis peregrini, quibus ne permanentem quidem Civitatem habemus. Quare in cœlestem patriam aspiremus, vbi æterna vita, gloriæque immortalis nobis est reposita.

Versu 3. & 4. Quomodo. per Visionem, & Vocem vocantem. *Observatio.* Medium, quo nos vocat Dominus, est verbum, cui credere nos oportet: Divinæque voci alacriter obsecundare, vtcunque difficultatem maximam referre videatur. Non designat Dominus nominatim terram quam pollicetur, vt fidem Abrahami exploret, vtque discamus, nos vt relinquat suspensos, tamen quicquid dixerit perfectum iri: Qua spe suffulti propter DEVM, vel dulcissima deferenda sunt. Addo. Priusquam ingredi possimus Regnum gratiæ hic, gloriæque post, necesse est
 omni.

omnibus carni nostræ iucundissimis valedicere.

Vers. 4. Habetur Obedientia fidei Abrahami effectum: etenim paret D E O vocanti: Egreditur terra *Chaldaeorum*, & habitat, primum *Charrane*, quod est oppidum in medio *Mesopotamia*, inter *Tygrim* & *Euphratem*: utcumque *Plinius* videatur *Arabia* attribueri. *Observatio.* Maxima est fidei vis, si expendas. Primum Abrahamus patriam relinquit, cognatos, Imò domum Patris vi fidei proficiscitur in ignotam terram, cuius Incolæ sunt potentes *Cananai*, in qua ne latum quidem pedem accipit, ex quo ibidem paululum est commoratus, fame cogitur in *Ægyptum* migrare; deinde vbi redijt, lis oritur inter Pastores eius atque *Lotti*; Bellum in ipsum mouetur à Regibus Orientis; Vxor Sara manet sterilis, ipseque existit porvectæ ætatis, efficaciam tamen fidei omnia hæc superat, Domini qui solo verbo nixus obtemperat: Fides ergò aptè vocatur ab Apostolo, *Heb. 11. ὑπόστασις τῆς μὴ ὄντων καὶ μὴ βλέπομένων*: & ab *Ioan. cap. 1. 5.* Hæc est victoriâ vestra, fides vestra, quæ vincit mundum. Quare petamus à Patre luminum, fidem in nobis augeri: In qua vt salutem consequamur, nobis est perseverandum. 2. *Observatio.* In hæc verba post Patris mortem transtulit eum D E V S in terram hanc. Ad cœlestem patriam sunt certi gradus. Primò Abraham in *Charranem*, deinde in *Cananeam* venit. Spiritualis nostra regeneratio, vitæque Christianæ instauration certis gradibus perficitur: proinde pergamus in fide, & conscientiam bonam, viamque illam arctam teneamus, quæ nos in cœlum ducit.

Vers. 5. Sed non dedit ei possessionem, ne Tantillum quidem, vt possit pedem figere. Promissio propriè spectabat ad Abrahamum: Tametsi posteritas eius Seminis vocata nomine phrase Hebraica eam possederit. Est autem Synechdoche.

Observatio. Quanquam Dominus promissionum suarum complementum in annos proroget, tamen conventis stabit, siue illa sint misericordiarum in filio, siue iustitiarum propter peccata.

Vers. 6. Semen *παροικῶν* inquilinum *Genes. cap. 15.* Detentio, incarceration, & oppressio in *Ægypto* hic significatur. *Observatio.* Ecclesia D E I cum extiterit in *Ægypto*, sequitur alibi, quam in

Templo *Ierosolymitano* verè Deum esse cultum. 2. *Observ.* Cùm hic simus *παροίκοι*, abesentisque à patriâ: Ita vocat se David psal. 39. Peregrinor (inquit) vt Patres mei: & Psal. 119. appellat domum peregrinationis suæ quærenda nobis cœlestis patria, & civitas, quæ habet fundamētum cuius extractor est Deus. 3. *Observ.* Incarcerationis fors non est aliena ab Ecclesia, duriorisque tractationis conditio, vt hic est videre, atque in Prophetis, Apostolis, Stephano, alijsque Sanctis Christi seruis. Verùm ad consolationem nostram oppressio Ecclesiæ non est sempiterna, 400. annos in *Ægipto*, Anni quadringenti numerantur ab initio exorti seminis *Abrahami*, id est, à nato *Isaaco* quadringenti autem & triginta anni, qui narrantur à Paulo, *Gal.* 3. 17. ab eo tempore, quo *Abraham* vna cum patre exiuit *Vre Chaldaorum*. 70. in *Babylone*, sed tandem liberatus cum *Ægyptiorum* & *Babyloniorum* excidio, & in re spiritali, atque ad salutem spectante, Tametsi à peccato premamur, Diabolo vexemur, & mundo tentemur, Deus omnibus hisce finem dabit, exantlatisque omnibus tentationibus nos plene, perfectèque eximet, salvosque collocabit in cœlesti Patria.

Vers. 7. Iudicium Dei, & vindicta aduersus populi sui oppressores *Ægyptios*, *Deut.* 32. vbi observa vltionem ad Deum vindicem spectare: Atque Ecclesiæ persecutores minimè omnium euasuros, sed Dominum aliquândo grauem & formidabilem vltorem experturos. Potes huius praxin animadvertere in *Pharaone*, *Sinnacheribo*, *Antiocho*, *Herode*, *Maobitis*, & *Ammonitis* aduersus *Iehosaphatum*, 2. *Cron.* 20. & in decem illis persecutoribus truculentissimus post Christum passum, ad *Constantini Magni* tempora. Ac primum in *Nerone*, qui vrbis Romanæ à se incensæ causam mendacissimè in Christianos reiecerat, sed pœnas dedit insignes: etenim peste prostrata iacuerunt 30000. Exercitus eius *Britannia* fusus, *Provinciæ Armenia* ab eo defecerunt, Senatores in eum insurrexerunt, Ipse denique sibi mortem consciuit. 2. In *Domitiano*, à suis trucidatis. 3. In *Traiano*, hydrope extincto. 4. In *Severo*, Eboraci in Anglia mortuo. 5. *Maximino*, cum filio in frustra conciso. 6. *Decio* in longinqua regione defuncto. 7. *Valeriano*, quem cùm superasset *Zapor*, *Persicus*, stapidum vice eo vsus dum in equum insiliret, cui *Valeriano* senio ferè confecto cutem detraxit. In *Aureliano* à suis occiso. In *Diocletiano* omnium atrocissimo, quo impe-

impèrante mense vno (vt historia perhibet) Christianorū 17000. interfecta sunt: qui cū audisset *Maxentium* interfectum ab exercitu *Constantini Magni*, sub quo respirare cœpit Ecclesia desperandus, sibi manū attulit. In *Iuliano* denique in hæpate læthaliter vulnerato, qui emanantem sanguinē accipiens vola, proijciensq; versus cœlum clamauit, *Vicisti tandem Galilee*: & certè vincet in omni conflictu quem habet in membris cum Satana, reliquisq; hostibus Leo ille de tribu *Iuda*. Preterea nonne male perierunt in *Gallia* nefandæ cædis sanctorum patratores, & authores stragis tam horrendæ. *Guifus* iugulatus à Regijs seruis; *Carolus* Rex omni meatu corporis emanante cruore extinctus.

Rex cædis *Guifianæ* Author à Franciscano transfixus. Quare concludendum certum supplicium manere eos, qui Ecclesiam Christi affigunt, & persequuntur. *In hæc verba ipsi exhibunt & seruient mihi hoc loco. Observatio.* Liberati, atque calamitatibus exempti Deo seruire debent, *Psal.* 50. Inuocabis me, eripiam te, & glorificabis me, *Ios.* 24. Ego, domusq; mea seruiemus Domino & *Esther*, Ego, Ancillæq; meæ pariter Domino. *Observa.* Cultus Dei non consistit in Cerimonijs, gratiaq; diuina non est externis alligata, vtpotè Sacramentis Cerimoniæq; legales quæ præstantiorum rerum fuere typi jam ad præsentiam Christi evanuerunt: itaque concludendum, cum DEVS nos evocarit è tenebrarum regno in admirabile regnum lucis per Euangelij prædicationem, lucis opera proferamus, & quamuis permisso diuino premamur à Satana, peccato, Ecclesiæq; hostibus certi simus nos tandem liberatum iri tyrannide Diaboli, peccati labe; quod vt iam Spiritus Sancti operatione reprimatur, ita tandem extinguetur in sempiternum nostrum bonum.

Vers. 8. Quia Iudæi gloriabantur in Circumcisione, atque patribus, hanc inanem gloriandi spem Iudæis adimit, eosq; reuocat ad fidem, obedientiamq; veræ religionis, & adorationis diuinæ tesseræ, auocatq; à vana illa confidentia, quam in externis, & legalibus Cerimonijs habebant, consequenter falsa accusatione se purgat, quam contra eum instituerunt. Ac primo agit de circumcissione: fatetur à Deo institutam fuisse, concessamq; *Abrahamo* cum mandato, *Genes.* 17. Vbi observa Deum solum habere potestatem ordinandi Sacramenta, & sigilla fœderis: idcir-

cò illa adulterina quinque à Papistis excogitata non sunt admit-
tenda, sed amandanda ad Satanam inuentorem. De ijs vide su-
pra. Iam videamus quid sit Circumcisio, *Genes.* 17. Est amputatio
præputij, qua. 1. Significatur natiuæ corruptionis amputatio per
Christum qui dicitur, *Rom.* 15. 8. Minister circumcisionis. 2. Se-
paratio populi DEI à gentibus. 3. Initiatio nostra in Ecclesia.
4. Quod est præcipuum, fœdus illud gratuitum in Christo sanc-
tum, cunctosque in illum credentes esse ab eo circumcidendos,
repurgandosque à peccato tam originali, quam actuali: velit itaque
Stephanus reuocare Iudæos ab externa circumcissione, ad seriam
considerationem gratiæ, salutisque in Christo in fœdere com-
prehensæ: Cùm iam abolita sit circumcisio, & in eius locum sur-
rogatus est Baptismus à Christo qui impleuit id, quod per eam
fuit significatum, potestatem, auctoritatemque habens vt prin-
ceps Ecclesiæ constituendi Sacramenta. Vocatur circumcisio fœ-
dus, *Genes.* 17. quod sit signum fœderis, & *Rom.* 4. σφραγίς, id est,
sigillum illius iustitiæ, quæ erat fidei: etenim Abraham credidit,
imputatumque est illi ad iustitiã. *Obser.* Phrasis scripturæ notãda de
Sacramētis: sæpe tribuitur rei significatæ appellatio signi, vt *Tit.* 3
Baptismus dicitur regeneratio, cùm sit signũ regenerationis no-
stræ. Proinde phrases Sacramētales non sunt literaliter accipien-
dæ, vt Dei veritatem tueamur, cuius rei ignoratio occasionem
dedit aduersarijs errandi, qui dicunt verba institutionis Cœnæ
Dominicæ iuxta, literam vt vocant, esse accipiendæ; itaque Pa-
nem per transsubstantiationem esse realiter Christi corpus, &
vinum esse substãtialiter Christi sanguinem, quoquidem inepto
asserto non modo contra mentem Christi ineptiunt, sed Sacra-
menti naturam euertunt, abolentque in quo semper esse oportet
signum aliquod terrestre, & visibile, & rem significatã inuisibi-
lem, & spiritualẽ, vt videre est in omnibus sacramētis. Scilicet in
ligno in Paradiso signo, & re significata Christo: In circũcissione
amputatio præputij & peccati abolitio, in Agno Paschali signo,
agnoque Dei significato, qui tollit peccata mundi. Sanctuario, &
cœlo. In Petra, & Christo, in Manna & cibo cœlesti Christo, in
Baptismo aqua, & peccatorum remissio in cœna Panis signum &
corpus Christi res significata; non est opus multis. Tenet in omni
Sacramenta esse signum, remque significatam. Proinde verba cœ-

næ significatiuè sunt expendenda, quod etiam liquet ex Christi verbis. Qui habitat, inquit in me, ego que in illo, comedit meam carnem, bibit que meum sanguinem, habitat verò in Christo qui fide Christum apprehendit, eodem que modo bibit eius sanguinem qui fide sanguinem Christi ab omni peccato purgantem usurpat. *Ioan. 6. vers. 35.* Qui ad me venit, ait, non esuriet, qui in me credit non sitiet: fide itaque editur Christi corpus, & bibitur eius sanguis. Porro fœdus hoc gratuitum quod pepigit Deus cum Abrahamo extat, *Gen. 12. & 17. Obserua.* Salus nostra, vita que æterna solidissimo nituntur fundamento, pacto nimirum Dei inuiolabili, iureiurando stabilito, necnon circumcissione obsignato. Sequitur Abraham genuit Isaacum non potentia naturæ. Erat enim centenarius, *Genes. 17. & Sara Nonagenaria*, sed vi promissionis, quod figurat filiorum Dei generationem esse supernaturalem per verbi immortale semen, *1. Petri 1.* & Spiritum æternum, ad quos spectat promissio facta in *Sione*, qui uti sunt Ecclesiæ membra, ita sunt regni cœlestis significati per cœlestem *Ierosolyman* futuri hæredes: *Isaac* genuit *Iacobum* vi naturæ ordinaria. Vbi obserua Ecclesiam propagari & per naturam & gratiam: non quod in natura sit vlla gutta gratiæ, quæ à fidelibus patribus in filios deriuetur, sed quod filij procreentur à parentibus naturali modo quos Deus suâ donat gratiâ, filij que sui merito in filios asciscit, regni que cœlestis efficit cum Christo cohæredes, *Rom. 8. Iac. 12. Patriarchas, Gen. 29. 30.* Ex filia *Labanis Lea* natu maxima *Reubenè, Simeonem, Leui, Iudam, Issacarû, Zebulum*, ex *Bilha Rachelis* puella, *Dan, & Nephthali.* Ex *Zilpa Lea* puella, *Gad & Affer*, ex *Rachele* iunior *Labanis* filia *Iosephû, & Benjamin*, quem cum eniteretur *Rachele* est mortua. Si considerauerimus, qui, quales que sint naturâ, actionibus que suis, nullam reperiemus materiâ, in qua *Iudæi* merito possint gloriari: cõmemorat fratrum facinus in *Iosephum* à naturâ alienû quem vendiderunt *Ismaelitis*, vide *Gen. 37. & Aug. de venditione Iosephi, lib. de civit. Dei.* Huius sceleris causam perstringit scilicet, inuidiâ contra quam dicente *Salomone* nemo potest consistere, *Prov. 27. 4.* Quâ Siculi maius tormentum non inuenere. Sed hæc inuidia habet causam impulsiuâ, atque hæc est, quod Pater *Iacob* præ illis amauerit *Iosephû* in senectâ genitû, quod que *Iosephus* somnia narrarit fratribus, quæ videbantur prælationem, & euectionem *Iosephi* supra fratres portendere.

Primum somniauit, quod frugum manipulos colligerent, eiusque manipulus eiectus steterit, aliorumque illi reuerentiam exhibuerint. 2. Somniauit quod Sol, Lunaque, & vndecim stellæ eum reuerebantur, quo audito iratus euasit pater, qui inquit; ecquid parentes te reuerebantur, nihilominus tamen quod fuit dictum à Iosepho apud se reponebat: hisce fratres inflammati in Iosephum, noctique occasionem dixere aduentante Iosepho, ecce adest somniator, statueruntque apud se eum occidere, sed *Ruben* obstitit truculento proposito, itaque decreuerunt in Cisternam mittere, quod est factum, deinde præterredientibus Israelitis consilio *Iudæ* vendiderunt. Quid hic vides ô *Iudæ* in quo glorie ris in patribus tuis, si in se naturaque sua expendantur. Vides odium singulare, quo accenduntur ad fratricidium, imò ad *Amma- cidium*: nam *Ismaelita* veri Dei cognitionem non habebant. *Ezech. cap. 16.* Optimè exprimit quales fuerint *Iudaorum* patres: Christus iactabundis *Iudæis* de *Abrahamo* patre, respondit esse filios Diaboli, atque cupiditatum suarum opera proferre, & Ioannes Baptista vocat progeniem viperarum: habere bonos, pioque maiores est Dei beneficium, sed nihil ad nos, nisi Dei gratia accedat, qua possimus eorum fidem, & pietatem imitari, & vt loquitur Apost. ad Rom. *Abrahami* vestigijs insistere. Sed Deus erat cù Iosepho in persecutione à fratribus attentata, in venditione, in calumnia instituta ab vxore *Putiphari* de stupro inferendo: illud itaque egregium, *Psal. 27.* verificatur, etsi pater materque me deseruerint, Dominus tamen me destitutum non deseret, & *Psal. 57.* habet piorum *Lachrymas* in vrna repositas, Christusque adest suis, promittitque præsentem Spiritum, *Ioan. 14.* consolationis. Deus ergò dum prosperè nobiscum agitur, non solum est præsto, sed multo potentiore, & efficaciore modo adest nobis, cum affligimur, vt tribus illis in fornacem cõiectis, *Dan. 3.* & ipsi Danieli in antium *Leonum* iniecto, *Dan. 6.* Quem in summum honoris gradum eue- xit, vt & *Iosephum*: Proinde afflictiones, piorum non sunt sempiternæ, *Psal. 34.* multæ sunt justorum afflictiones, sed Dominus omnibus eos eripit. Sequitur euectio *Iosephi*. Deus dedit illi gratiam, & sapientiam, id est, fecit illum gratiosum & sapientem in interpretandis somnijs, pollentemque consilio ad regendum. *Obserua.* Nihil in *Iosepho*, quod non diuinitus acceperit, proinde in

eo non gloriandum, sed in Domino dante. Quid inquit Apost. habes, quod non acceperis, & si accepisti, quid gloriaris? Et alibi; Absit gloriari, nisi in cruce Domini. 2. *Observ.* Iosephus verè refert Christum dei filium gloriæ Dominū, qui à Iudæis fratribus secundum carnem fastiditus, à Iuda proditus, atque venditus ut Ioseph. Gen. 39. qui ignominiosam, maledictamque crucis mortem pertulit, qui que triumphavit supra omnes hostes, & iam cōstitutus sit domus suæ princeps à deo patre, Caputque Ecclesiæ suæ concedens ipsi lucem, vitamque, tandem concessurus cum æterna vita sempiternam gloriam.

11. *Verf.* Habemus hic causam impulsivam, quia motus Iacobus in Ægyptum descenderat cum familia sua, Mortem etiam patrum, & sepulturā 15. 16. *Verf.* Impulsiva est fames de qua somnium Pharaonis in septem illis vaccis macris, septemque spicis turbine percussis. *Observatio.* Quicquid Deus vel verbo suo patefecit, vel seruis suis revelavit, illud omne implebitur: exempla plurima extant in sacris. 2. *Observ.* Fames, aliæque Dei iudicia ab Authore Deo immittuntur neque ab hominibus, sine Deo ordinante infligi possent: Ita etiam bona, & prospera diuinitus conceduntur, proinde reverentia, atque timore Dominum hunc magno perere verendum, qui habet thesaurum plagarum effundendarum in peruersum genus hominum, prosequamur, colamus, sincereque amemus hunc Patrem in Christo bonis redundantem nobis concedendis fide amplexantibus. 3. *Observa.* Scriptura notat duplicem famem. 1. est verbi Amos 8. Qua terretur populus propter eiusdem contemptum: Prædicatur enim profecturum à litore in littus, à terra in terram, & tamen verbum non reperient, propterea quod suo loco Iehouæ vocem non habuere. 2. est & fames corporalis, de qua hic est sermo, & sæpe alibi in Scriptura: Sed maximè memorabilis est illa, qua 2. Reg. 6. tempore Elisæi plectitur Samaria, quæ tanta fuit, ut caput Asini veniret 80. argenteis: & *κυβαλον* columbæ 4. argenteis. Imò quod est terribilius coactæ sint fœminæ liberis suis vesci. Quod horrendum iudicium Deus Deut. 28. prædixit propter rebellis populi contumaciam: Et post filij Dei ascensionem scribitur à Iosepho in historia de bello Iudaico in obsidione Ierosolymitana tantam Titi Vespasiani tempore fuisse famem, ut comederent suos filios.

Simus grati erga benignum Patrem, qui nos exiguo sensu huius plagæ affectit: Cuius cùm laudis & gratiarum celebratione in DEI gloriam recordemur. 4. *Observatio.* Nulla regio plagis divinis est eximenda, si vult Dominus. Percellitur Ægiptus & terra *Cananaea* fame: Nullumque genus hominum, quod non sit iudicijs DEI infestum. *Jacob* hac plaga invisitur, alijque à fœdere alieni. Temporalia ergo iudicia sunt bonis atque malis communia: & saepe iudicium Domini à domo incipit. Abductus est *Daniel* in captiuitatem, & etiam *Ezechiel*, cum reliqua turba: sed nota discrimen. Temporales plagæ sunt pijs castigationes tendentes in bonum: verum reprobis sunt pœnæ, atque sempiternorum cruciatuum iunitia. Dominus ita agit in gratia cum suis, vt cùm mereantur propter peccatum grauius supplicium (nimirum) æternam mortem convertat in temporales & corporales castigationes in eorum vsum, atque Ecclesiæ. Adde, plagas non esse bonis testimonia seueri, atq; atrocis Dei, sed potius amantis patris, qui, quos amat, castigat.

Vers. 12. IACOBVS pater mittit filios in Ægiptum propter frumentum, ex quo ibi esse audiisset. Repete historiam de prima, & secunda missione 10. patrum ex *Genes. cap. 42. 43. 44. 45. & 46.* de aduentu *Iacobi* in Ægiptum. *Observ.* Si electi, charique Deo in vna regione premantur egestate, & penuria, in alia Dominus pro ijs prouidebit. *Psal. 34.* Leones fame premi possunt, sed qui requirunt Iehouam, nulla re bona egebunt. adde, Dominum per partes, atque gradus sua bona conferre siue ad hanc, siue æternam vitam spectantia: vt miserix nostræ, diuinæque misericordix recordemur. Regeneratio nostra quæ iactu oculi compleri possit volente Deo, quibusdam gradibus perficitur. Vita æterna per Christum hic est tantum inchoata, post perficienda. *Iacobus* mittit prima, & secunda vice propter frumentum: hinc commodè sequi possit, iteratis vicibus diuini verbi pabulum sumendum, quo animæ nostræ ad vitam æternam alantur.

Vers. 13. Iosephus 2. vice cognoscitur à suis, mittitque propter *Iacobum* patrem, qui benignè à *Pharaone* excipitur. *Observ.* In *Pharaone* est grati animi virtus, cùm *Iosephus* illi multum commodauerit, iam gratificatur eius patri. Reges in summo loco constituti, solent esse ingrati, vt *Ioas* in *Zachariam Iehoiada* filium, quem cura-

uit, lapidibus obruendum, 2. *Cron.* 24. quòd ei dixerit, deseruisti Iehouam Israelis, itaque te deseret. Est certè maximopere è re Ecclesiæ atque politiæ, si pij sint, penes quos est rerum summa. Quàndiu vixit *Iehoiada*, *Ioas* bene gubernauit, & sæliciter, sed ex quo est defunctus, conuertit se ad Idola Gentium. Percurre exempla in impijs Regibus Regni Iudaici atque Israelis, qui Idolatriam suam, diuinique verbi contemptu, accersuerunt, sibi Babylonicam illam captiuitatem, & abductionem illam decem Tribuum à *Salmanassare Assyriorum* Rege factam. Idcirco oremus Dominum, habeamus pios, & sanctos Magistratus.

Vers. 15. 16. Habentur hisce duobus versibus, Iacobi cum familia descensus in Ægyptum. 2. Mors, 3. Sepultura.

Observatio. Nullam in hisce terrarum solis permanentem Ciuitatem habemus, *Hebr. cap.* 13. David sese agnoscit peregrinum, *Psal.* 39. & 42. instar Cerui aspirantis ad aquarum riuos se esse dicit. Et *Psal.* 84. proclamat Animam suam sitire maiestatis diuinæ aspectum amabilissimum. Quando inquit apparebo coram Iehoua uiuente. *Iacobus Pharaoni* inquirenti de ætate, Respondit se habere annos centum & triginta, dies fatetur peregrinationis suæ paucos & malos. Quare hospites in aliena regione nos esse certum est, cum nobis omnibus hinc sit emigrandum: ad locum æternitatis nostræ anhelandum est. Præmittamus itaque cor, & affectiones in cælestem patriam, vt statuto sequamur tempore ad plenam glorificationem. 2. *Observatio.* Omnibus est moriendum, *Heb.* 9. Vt vt est, pleriq; tamen hac ætate, sic viuunt, ac si nunquã hisce terris esset exeundum: vt olim illi *Epicurei* genio indulgètes suo dicètes, *edamus, bibamus, latemur, post mortem nulla voluptas.* At longè secus sentirent Regenerati, & diem quemq; putarent esse huius vitæ terminũ, vt parati sint, cum dominus eos hac statione euocat. Sed quæritur, Quomodo (inquit) Christus *Ioan. cap.* 11. Qui credit in me, non morietur, Si omnibus sit moriendum? *Respon.* Credentes non moriuntur secunda morte, *Apoc. cap.* 20. qua reprobis sunt afficiendi. Morte tamen prima, quæ est animæ à corpore separatio, communis fors hominum non eximitur, Cui non tam mortis nomen attribuendum, quam accessus ad statum sæliciores. Sed reprobis hæc prima est formidabilis, cum non sint purgati

in fonte illo recluso domui Dauidicæ, *Zech. 13.* est ijs quasi æternorum torminum initium: At morte Christi voluntaria piorum mors est sanctificata, vt ne illis quidem exeuntibus terrorem incutiat, cùm sit medium quo in cælum pergitur ad æternorum, & perfectorum gaudiorum perceptionem. *Sepultura*, Transferuntur Patriarchæ ex *Ægypto* in *Sichem*: Tametsi ossium Iosephi solum fiat mentio, *Ios. 24.* inhumantur sepulchro, quod *Abrahami* nepos *Iacobus* emit ab *Hamore filio Sichemi*. *Observa.* Tametsi in aliena regione remoti à natali solo emoriamur, atque sepeliamur, nõ sumus eo miseres, aut Deo propterea exosi, cùm beati prædicentur ij qui in Domino moriuntur, *Apoc. 14.* suâque gratiâ adfit Dominus, vbicumque terrarum diem suum obeant electi.

2. *Observatio.* Patres minimè existimarunt vllam hinc terræ sanctitatem infuisse, sed vt præsentem morte testatam facerent mentem suam posteris de promissionis certitudine, quam mortis instantia ijs excutere nequiverat, idcirco volebant sepeliri in terra promissionis. Proinde *Papistæ* valde errant, qui Sanctitatem locis alligant: Cùm *τοπος*, vt inquit *Chrysostomus* ὁ δὲ ἀγγιζεῖται ἂν ἀνθρώπων & homo Christi sanguine sanctificatus per fidem, vbicumque moriatur, sit Templum Spiritus Sancti: Quare opinio illa de sepeliendis in Templis defunctis propter loci sanctitatem, prorsus est explodenda, & profiganda.

3. *Observ.* Terra *Cananaea* figurabat cælum: Itaque volebant Patres significare, etsi corpora, ossaque computrescant, atque in pulverem redigantur, futura tamen filij Dei virtute viuâ, cælo locanda, atque glorificanda: Vide *Ezech. 36.* de siccis ossibus, atque animatis: quæ si expendasque illo habentur capite, clarè videbis mortuorum resurrectionem denotari.

Vers. 17. 18. 19. Iam sequitur populi multiplicatio, & oppressio. At primùm occurrit Temporis circumstantia. Cùm Tempus Promissionis appropinquaret. *Observ.* Etsi Dominus videatur verbi sui executionem diu procrastinare, haud dubiè tamen statò tẽpore implebitur. Atque illud Christi promissum, quo spondet se rediturum, electosque secum in cælum assumpturum, *Ioan. 14.* Non est quod dubitemus cum subsannatoribus illis, *2. Pet. 3.* de illustri illo filij Dei aduentu: Nam certè venturus est in Nubibus, flammaque ignis, *2. Thef. 1.*

2. *Observat.* Propagatur Dei populus per natu-

naturam in Ægipto renitente *Pharaone*, & opprimente pro viribus: Nauent itaque, quam valent operam atrocissimi Ecclesiæ Dei oppressores ad eam opprimendam, de eâ multiplicandâ nûquam reddent irritum domini decreum: Sultum est mortali conari aduersus Deum immortalem atque moliri destruere, quod decreuit Iehoua extruere, & amplificare pro omni *Pharaonica* machinatione in dei populum; Ægipto exierunt sexties centû millia virorum exceptis sceminis, puerisque. 3. *Observa.* Promissum Iehouæ Abrahamo factum iureiurando confirmatum stat inuolabile: vt per duo immutabilia certam, validamque habeamus *Heb. 6.* consolationem intuentes in illam spem, quæ nobis proposita est. De dei itaque gratia in semine promisso I E S V Christo, & prædestinatione nostra ad vitam contra Concilium Tridentinum, ne ambigamus, neque hanc certitudinem salutis nostræ cum papistis arrogantiam esse putemus.

Vers. 19. P. oppressio habetur, ac primùm Oppressor designatur, nimirum *Pharao*, alius Patri dissimilis, qui dicitur surrexisse, & quem Dominus fertur ordinasse, *Exod. 9.* atque excitasse ad ostendendum potentiam eius in eo, *Rom. 9.* *Observ.* Impij, ac facinorosi sunt tantum mala instrumenta Domini per quæ D E V S agit, quod decreuit, & in quibus Satan, quod cum Iehouæ opus pegerint, etiam non instituto glorificandi Dei, pœnis sunt afficiendi vt obseruare est in *Nebuchadnezare*, *Ier. 25.* 2. *Observ.* Principes immemores esse solent rerum bonarum, atq; ingrati, sed nimis bene memores iniuriarum: Exéplum supra adduximus *Ioæ* Regis Iudaici admodum ingrati, qui lapidibus obruendum curauit, *Zechariam* filium *Iehoiadae*, qui eum in viuis conseruauit ab atrocissimâ, & truculentissimâ *Athalia* totius stirpis *Davidice* delectrice excepto *Ioæ* sic conseruato. Verè dixit Psalmista, *Psal. 118.* Melius est Deo confidere quàm Principibus, & *Psal. 146.* Ne spem locetis in Principes, nec in hominum filios, quia nullum in ijs auxilium, citò enim pereunt, & ad terram conuertuntur. Non agnouit hic *Pharao Iosephum*: Intercesserunt ferè 50. anni inter mortem vt quidem putent *Iosephi* & hunc Tyrannum. Mundani itaque honores sunt evanidi, nec posteris alligati; vide in *Iosephi* posteris, quos *Pharao* hic atrox iniuriosè tractat, decernitque, vt infantes nuper natos exponant, quo tota stirps Iſraelitica fundi-

tus deleatur. *Obserua.* Impiorum sapientia est crudelis, dixit hic tyrānus cum statueret, Israeliticum populum è medio tollendū, agamus sapienter. Sapientia est hostium Ecclesiæ, quæ summa stulticia est apud Dominum: nam quid stultius, quam prensare consilia aduersus Dominum de opprimendo Dei populo, quem statuit magno numero propagandum, sed videamus hanc Pharaonicam sapientiam in extinguenda stirpe Israelitica. Primum quidem oneribus opprimit, grauatq; non ferendis, nihil proficit. 2. Imperat obstetricibus vt infantes in partu enecent, nihil item proficit: nam non faciunt. 3. Edicit, vt masculi eijciantur cuncti in Nilum, & adobruantur aquis: nihil adhuc promouet: quare sequitur, omnes Sathanicæ machinationes à scelerosis attentatæ cum ingeniosa etiam atrocitate, minimè valent prapedire incrementum, atque propagationem Ecclesiæ DEI siue per naturam, siue gratiã. Comparatur Ecclesia rite Palmæ de qua sic scribitur: *Nititur in pondus palma, & confurgit in aliū: quo magis & premitur, hoc magis tollit onus.* Accedit huc illud. *Sanguine fundata est Ecclesia, sanguine creuit: sanguine succreuit: sanguine finis erit.* Historiæ testantur persecutionibus, varijsque martirijs Ecclesiam maximè amplificatam fuisse, idcirco non est quod metuamus conatus, & machinaméta hostium, cum diuinitus sit statutum Ecclesiam esse propagandam: vt vt ita sit, facinorosi molitores in sponsam Christi nequaquam subsistere volunt in primo atrocitatis suæ gradu, sed ascendunt, atq; progrediuntur in truculento cursu donec ad fastigium peruenerint, poculumque vt dici solet perimpleuerint, quo factò in ipsos effunditur *Cyathus* diuinæ iræ sexque pateræ indignationis *Iehoua* ad eorum confusionem, atque perditionem. *Ezech.* dicitur de crudeli, *Psal.* 147. Malum incitabit crudelem ad destructionem. Impij nihil aliud agunt, & moliuntur in affligenda Dei ecclesia, quam suo capiti perniciem accersunt. Vide in *Pharaone*, *Antiocho*, Ecclesiæq; primitiuæ persecutoribus. *Verf.* 20. Iam sequitur historia *Mosis* liberatoris populi, vbi habetur *Mosis* natiuitas & educatio ad *vers.* 23. Nulla hic mentio, quo die fuerit natus: haud dubiè factum ad coercendam populi superstitionem, qui indierum obseruationibus erant Cerimoniosi. Nascitur verò cum maximè opprimitur populus qui cogitur eijcere in nilū omnes infantes masculini sexus. *Obserua.* Consuevit Dominus nominis sui gloriæ ergo

ergo populo suo liberatoré excitare, cum liberationis spes omnis, atq; exspectatio videtur adempta : nascitur Iesus Christus cū populus *Iudaicus* amissa libertate Imperatori Romano subijcitur, & tributum, vectigalq; cogitur pendere : populus tempore *Affueri* ad eandem destinatus truculento trucidis *Hamanis* Consilio, cum nihil possit nisi extremū supplicium exspectare, pia, atq; diligēti opera *Mardochai*, & *Estheræ Reginae* liberatur. Tantaq; cædis excogitator *Haman* suffigitur patibulo *Mardocheo* parato. Explicatur & *Dauid* difficillimo discrimine, cū à *Saulino* exercitu vndequaq; cingitur, 1. *Sam.* 23. cumq; cum populus statuisset lapidibus obruere, 1. *Sam.* 30. in combustione *Zicklagis*: concludendū itaque omnipotentem Deum gloriā sibi vindicare, quādo vel liberat, vel liberatores excitat in populi sui statu periculosissimo: celebratur *Moses* hic ἀσδος diuinitus venustus, i.e. diuino fauore, & benignitate nascebatur, adeo vt aspectus eius esset elegans: huius formæ atque elegantix nullum meritū in *Moyse* est causa, cum esset infans. Quod si Deus hanc elegantem, præclaramq; formā ex gratia tribuat, quāto magis dona dicitur tribuere spiritualia vt est iustificatio, & vitā æterna, quæ fidelibus conceduntur nullo suo merito, sed tantum Christi, vide *Rom.* 6. ζὼὴ ἀθάνατος vocatur χάρισμα τῆς θεῆς. *Moyssis* educatio partim priuata, partim publica, priuata in adibus paternis tres menses. *Obser.* Quod parentes non obtemperarint mādato regio, est opus fidei, *Heb.* 11. vbi habetur non timuisse *Moyssis* parentes regis mandatū durum esset, imò impiū non obedire regi, si cum Deo consentiat: sed pium est non obtemperare, si contra Deum mander. *Audi Petrum, Act.* 14. concilio *Ierosolymitano* respondentē interdicēti ne amplius prædicent nomine *Iesu Nazareni*, vt tum inquit sit potius Deo an hominibus obsecundādum ipsi iudicate. Refert rem hanc maximi ponderis ad ipsoꝝ conscientiā, *Petrus* verò, alijque Apostoli praxe cōfirmarunt quod dixit: nam indies priuatim, & publicè Iesum prædicarunt: sic tres illi pueri *Sydrach*, *Mesath*, *Abednego*, potius sese sunt passi in ardentē fornacem conijci, quā iuxta regium abominandū decretū prosterni corā illo idolo aureo, quibus *Iehoua* morigeris bene cessit, salui enim è flammis euaserunt virtute Angeli potētissimi cum ipsis versati, *Dan.* 3. ipse etiam *Daniel* statuto illi persico inuiolabili vt volunt de non nuncupandis petitionibus nisi Regi *Dario* per triginta dies, non solum non paruit,

paruit, sed contra conuersis oculis *Ierosolyman* versus ter in die est precatus: quare in antrum Leonum immissus, Leonis de tribu Iudaica potentiâ admirabili est conseruatus. Martyres plerique, vt in historia legere est obnitentes impijs Tyrannorum consultis vitam profuderunt, vt *Ignatius* sub *Traiano*, *Polycarpus*, *Dorotheus* centesimum septimum annum agens: & alij multi. Manet ergo in Christiano pectore firmum, fixumque impijs Tyrannorum decretis non esse obediendum.

Vers. 21. Eiectio Moysis, quem diutius retinere non potuerunt. Exponunt itaque puerum cistula scirpia, benè picata, & bitumine oblita inclusum locantque in alga, iuxta ripam illius Rivi: egressa at *Maria Moysis* Sozore, diuina providentia evenit, vt filia *Pharaonis* egrederetur cum Ancillis ad lauandum, quæ cum videret arculam, coniecit, in ea fuisse cuiusdam Hebræi infantem, quam prehendere, atque aperire iussit, quo facto vidit vagientem, & tacta compassione, Nutricem adduci vult, quam designat *Mariam* matrem nimirum *Moysis*, quæ eum enutriuit, habitum pro filia *Pharaonis* filio. vide 2. cap. *Exod. 1. Observ.* Tyranni impia acta & horrenda cogunt homines patrare, quæ certè minimè possunt decretum Domini de conseruandis suis irritum reddere. 2. *Observa.* Deus suorum curam non abiciet, tametsi charissimi quique abiecerint: Idcirco dignum notatu illud insigne *Davidis*, *Psal. 27.* Tametsi pater, materque mei obliuiscantur, Me tamen *Iehoua* colliget. Et *Isa.* An possit mater prolis suæ obliuisci, Minimè tamen populi sui obliuiscetur Dominus. 3. *Observ.* In societate, cœtuque hominum maximè impio, & in aula vel facinorissimâ habet Dominus suorum fautores. In aula *Saulis* *Jonathanem Davidis* fautorem: In *Achabi* flagitiosi Idololatæ *Obadiam*, 1. *Reg. 17. Qui 110.* Prophetas, dum fureret *Iezabel*, occultauit. In *Assu-eri* *Estheram*. In *Sedechia*, *Ebedmelechum* summum *Ieremia* patronum: Hic *Pharaonis* filiam. Antequam itaque non bene agatur cum suis, efficiet Dominus per suam gratiam etiam ex Tyrannorum lumbis procedentes eorum patrociniū suscipere.

PUBLICA educatio est in scholis *Ægyptiacis*, & *Curia*, & prædicatur hic instructus in omni scientia *Ægyptiorum*: id est in scientijs liberalibus, Philosophiæque partibus probata, sed non in inanibus rerum speculationibus, Nec in *Astrologia* illa indicia-

riâ

ria in diuinatione posita. *Observa.* Liberales artes, atque scientiæ sunt addiscendæ quæ vsui esse possent rebus diuinis cognoscendis: neque *Ethnicorum* opera prorsum aspernanda, in quibus moribus humanis, atq; actionibus apposita dicta reperias. Paulus bene versatus in literis humanioribus laudat ex Arato, *Alt.* 17. θεὸς γένεσθαι ἴσμεν, & ex *Menandro*, 1. *Cor.* 15. καλὰ ἔδη φθέγγει ὁμιλίαι κακὰ. ad *Tit.* etiam κρητες αἰεὶ ψεύσαι, κακὰ δῆρεια, γαστέρες ἀργοί. Atque vt inquit August. Dei populus *Ægyptiorum* vasa de mandato diuino abduxit: ita fas est nobis *Ethnicorum* dicta ad vsum nostrum accommodare.

Vers. 22. Effectū institutionis *Mosaica* potens scilicet euasit *Moses* verbis, factisque. *Obser.* Piorum studiosorum laboribus benedicit Dominus, euentisque studia eruditorum prosperabit, quorum finis hic debet esse, vt verbis, & factis Dei gloriam illustrent. Legatur historia, *Exod.* de executione officij ad *Pharaonem*, vbi facta, dictaque; *Mosis* elucescunt. Vnum præ multis de illo scribitur, quod non extimuerit regem, quia vidit eum qui est inuisibilis: vt inam nos serui Dei in muneris nostri functione diuinam maiestatem contuentes mortales Principes minimè metuamus. Concurrunt duo in *Moyse*, quæ disjunguntur in multis huius ætatis: verbis plerique abundant, sed factis deficiunt, adeo, vt illud verum probeatur ab *Apost.* dictum, 2. *Timoth.* 3. multi formam habent pietatis, sed eius vim abnegarunt.

Vers. 23. Duæ praxes *Mosis* sequuntur quibus significatur se fore populi *Israelitici* liberatorem, & vindicem. Sed hoc versu attingit temporis circumstantiam. Cùm erat 40. annorū motio ista erat iniecta animo, vt fratres inuiseret: est certè à Deo, & quod ante non viseret, à Deo quoque factum. *Observa.* In nullam vocationem temere est insiliendum, ne non vocati ad obeūdum munus cœlesti gratiâ destituantur. 2. *Observa.* Nemo est idoneus ad tractanda *Iehoux* negotia, nisi renunciarit prauis cupitatibus, & sapientiæ carnali: ita existimandum in causa salutis nemo ad vitam æternā aptus, nisi gratia diuinitus concessa imbuatur, *Ioan.* 6. inquit *Christus* nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum. *Cant.* 1. Trahe me post te, inquit, Sponsa Sponso atque curremus, contra naturalistas hoc militat. 3. Vocanti Deo tempore suo est obediendum nec detrectandū officium, quod nobis imponit, vt *Ionas* fecit

præ infirmitate. Quosdam vocat Dominus, & sanctificat in vtero, vt *Jeremiam*: Quosdam in ætate media, vt *Paulum*. Vt cunq; & quocunq; vocemur tempore, si modo legitimè, cedendum vocanti Domino, omni sepositâ excusatione etiam cum vitæ discrimine: Vocanti Christo obtemperarunt Apost. *Zachæus* etiam, qui dimidium suorum bonorum pauperibus erogauit, & si quid per dolum subtraxit, reposuit quadruplum, cui Christus, Cuiusq; domui salutem obuenuisse ait, Nomenq; filiorum Abraham ipsi competere, *Luc. 19*. Proinde qui efficaciter vocantur ad opus Domini peragendum, nequeunt retardari. *Honores*, diuitiæ, voluptates *Ægyptiacæ* non remorantur *Moyssen*, *Heb. 11*. Sed pro his elegit infamiam cum domini populo, afflictionem, opprobrium: vbi nota ardorem propagandæ Dei gloriæ omnibus, atque summis in æstimatione hominum præponderare. Verùm paucos hac tempestate Moyfi similes offendas. Vbi enim illum reperias hominem qui honorum, Bonorum, voluptatum vel perniciosarum propter Dei gloriam, vel Christi causam discrimen pati, quid dicam iacturam facere velit: Certè Christo dignus non est censendus, qui omnia ista non aspernetur, modò Christi honos postulet. Magnâ pollicetur mercedem Christus ijs qui omnia pro eo exponere volunt, hic plurima bona, post æternam vitam, *Math. 19. 29*.

Vers. 24. Prior praxis. Magistratus officio fungitur quo significat se liberatorem, atque vindicem fore. Defendit, vlciscitur, percutit *Ægyptium* iniurium. *Obser.* Magistratui ex officio incumbit tueri infantes: vindictam expetere de impijs ac scelerosis, & si jus dicet, supplicio afficere flagitiosos, ac in sanguine versatos. Non sunt Magistratus à Deo constituti, vt otio indulgeant, voluptates conlectentur, Ecclesiam, populumq; dei negligant, sed vt illius salutem promoueant, procurentq; præsertim Ecclesiæ Christi consulant, ad cuius amplificationem, Imò etiam Sanctum Sinum omnem gloriam suam afferrent, atq; conferrèt, cum Nutricij esse debeant. *Isa. 48. Revel. 21*. Sed nulli magis Regno Christi eiusq; gloriæ obstitunt, quâ qui à Deo in summum locum sunt erecti. At meminerint quid *Psalms*. habeatur 149. & 4. *Malach.* de die domini veniente instar fornacis. Atq; de Rege *Babylonio*, sese efferente aduersus Iehouam, dicenteq;: Posam Thronum meum in Aquilone, & ero similis Altissimo, tandem

dem cum ignominia in sepulchrum detruso, *Isa. 14.*

Vers. 25. Ex hoc versu satis perspicuo collige Ecclesiæ persecutiones tempore esse circumscriptas. Proinde non possunt Tyrāni quod volunt in ecclesiam: Dominus enim cœlestis afflictionum omnium quantitatem, & qualitatem metitur, statoq; tempore liberat, *Psal. 34.* cuius liberationis gloria, tametsi adhibeat instrumēta per quæ agit, Deo est tribuenda: qui non carebit instrumētis ad eripiendum, & protegendū ecclesiam suam: Excitasse dicitur Iehoua *Cyri Persarum* Regis spiritum ad remittendum populum 70. annos *Babylonio* Regi seruientem ad exædificandam *Ierosolymis* domum Iehouæ. Necnon *Constantinum Constantij* filium post illas decem persecutiones grauissimas, sub cuius auspicijs ecclesia cœpit respirare: qui ex sententia Sacerdotum Synodum cōvocauit *Nicænam* in qua error *Arrij*, qui longè latèq; serpebat, est dānatus, cuiusq; ope, & elaboratione Episcopi multis partibus dissidentes in gratiam rediere. Dixitq; *Imperator Constantinus*, quod est notatu dignum, *Deus vos nobis Iudices* constituit, nosq; à vobis Episcopis debemus iudicari: quod velim & verbis, & factis Principes ætate nostra vsurparent ad imitationem, atque sese paterētur verbo Dei regi, ac iudicari. *Observatio.* Maximus hic honoris gradus, in quem evehuntur Dei serui vt sint ipsius instrumenta ad peragendum opus diuinum.

Vers. 26. Secunda praxis Moysis hæc est: Conatur pugnantes reconciliare die sequenti. *Observa.* Captanda est quamprimum occasio componendarum dissensionum. Et denuò partes sunt Magistratus boni semotis odijs, atque inimitijs in gratiam vnire partes dissidentes, nostriq; est muneris, authoritate verbi reconciliationis nobis concrediti, vt populus per peccata à Deo alienus ipsi reconcilietur, atque cum Deo, proximoq; vnitas conservetur, paxq; sancta in Ecclesia, atq; Repub. statu mineatur, vide *Psal. 133.* & *Ephes. 4.* Argumenta ad hanc rem accommodata. Similitudo illa à partibus corporis humani petita, est admodū opposita ad rem, quæ si non consentiant, & cōpatiantur, necesse est tandem interitum corpori afferri. Dictum *Micipsæ* apud *Salustii* emoritur, filijs commendatum, *Concordia res parue crescunt, discordia maxima dilabuntur.* Nec non *Sciluri* factum apud *Plutarchū*, qui cum ad mortē properaret, vocari ad se iussit 80. filios, quibus fasciculū

jaculorum tradidit confringendum, quem cum nequiuissent, inquit ostendam vobis facilem modum, atque ille dissolvens fasciculum, seorsum quodque assumptum iaculum frangens indicat si per discordiam distrahantur, facili negotio filios perire posse, hac itaque praxe ad concordiam alendam est exhortatus eos.

Vers. 27. Ingratitudo huius confligentis Israelitæ tribus membris proponitur. 1. violentia in Moysen. 2. læsæ maiestatis crimen. 3. homicidij. *Observ.* Qui sunt maximè iniurij, & quorum conscientia est sceleribus cõtaminata, hi maximè auersantur reconciliationem: Imò contemptores monitorum, & reconciliatorum existunt, malumque pro bono rependunt: Expressam in *Moyse* Christi figuram habemus, qui seposita quasi ad tempus cœlesti gloriâ humiliavit sese forma serui accepta ad ignominiosam, maledictamq; Crucis mortem, *Phil. 2.* vt redemptionis nostræ opus perficeret. Sed quam gratiam retulit, sacra testatur historia. Iudæi in eum vsi sunt violentia, læsæ maiestatis crimen ipsi impingentes, Barabbaque latrone deteriorè sentientes, vide *Luc. 4. Ioan. 17.* Idem hisce temporibus evenire solet Christi seruis, Mysteriorumque regni dispensatoribus, qui dum ad divinam gratiam ex verbo peccatores reuocare conantur, quod nequit fieri, nisi omnes delinquentes redarguantur, vim pati, ac calumniis coguntur: adeo, vt fidelissimi quique in munere obeundo, Magistratibus, eorumque regimini hostes censeantur, & dictentur: quod quam falsum, nouit Dominus *καρδιογνώστης*: Nam Pastores synceri, atque fidi officia debita, Magistratibus secundum Deum, præstanda planè profitetur. Quid enim moliuntur? aut quo collimant? quam, vt soli Deo omnis gloria in solidum tribuatur, Sceptrumque filij Iesu Christi primas teneat: beneque, & foeliciter cum sponsa Sponsi agatur, atque cum Repub. Statuque Regis sit quâ in Deo foelicissimus, quicquid garziant supparasitastri, hoc manet verum: Additio. Ingratitudo certè omnia vitia complectitur, qua laborarunt omni ætate homines, vt *Abfolomus* in patrem, *Hunan Rex Moabitarum* in *Davidem*, eiusq; seruis: Iudæi in Prophetas, Et inter Gentes, *Atheniensium* summa ingratitude in *Miltiadem* ducem exitit. Qui cum de *Persis* victoriam reportasset fuis Persarum copijs quorundam odio, quod 50. talenta Auri pendere noluerit, in carcerè est traditus, vbi est mor-

tuus. Et *Romanorum* in *Scipionem*, cuius celebre extat dictum, scilicet, maluisse se vnum Civem servare, quam mille hostes perdere; sapius cum *Hannibale Carthaginensium* Duce confligentem, tandem Tribunitijs criminationibus impetitur, secedentem in rus ibique extinctum. Legimus *Lycurgum Atheniensium* Legislatorem, qui ex quo Rempub. cõstituiesset, egregijsq; legibus stabiluisset, à Civibus pene lapidibus obrutum. *Diogenes* dicere est solitus nihil citius fenescere beneficio, & vt *Siphinus* lapis naturâ mollis oleo excafactus redditur durus, sic plerique beneficijs redduntur deteriores. Simus itaque imprimis in Deum grati, in eos etiam, qui de nobis sunt bene meriti.

Vers. 29. Hic est fuga *Moyfis* in terram *Madianam*. Ocasio præcedentibus vers. liquet. *Observa.* Plerique suâ peruviciâ, & malevolentia præpediunt suam liberationem, gratiaque DEI ad tempus viam præcludunt. Hoc in naturalibus, civilibus, spiritualibusque verum existit: Multi sua ingluvie sibi morbos accersunt, nimia ebrietate corpora labefactant, Bonorum iacturâ faciunt, patrantque plurima Divinæ maiestati reluctancia, vt cædem, adulterium, & id genus alia. Plerique otiosam agentes vitam paupertatis sibi sunt authores. In civilibus oblata occasione, quâ ipsis præclare possit consuli neglecta in bonis patiuntur detrimentum: In salutis negotio hominum plerique detrectantes divinam gratiam in Christo oblatam, iustitiam ex operibus confurgentem stabilire volunt, quorum merito salutem promereantur. Vnde fit, vt gratiam Dei suavem illam, & saluificam minimè gustent. Proinde nos vocati ad Regnum gratiæ, & lucis admirandæ, ne putemus DEI manum solito breuiorem, vt nequeat pristinum illum gratuitum fauorem in nos conferre.

Quærit Isa. Propheta 59. Estne Dei manus curtiore? *Resp.* Minimè, Sed peccata vestra inter vos, atque Deum diviserunt. Et *Ier. 5.* Peccata vestra res bonas à vobis averrunt. Peccata sunt veræ causæ cur gratiam, & fauorem, hominibus non communicet Dominus. 2. *Observ.* Praxe *Moyfis* seruis Christi fas est nonnunquam fugere. Christus ipse subducit se, *Luc. 4.* & sapius alibi, donec venit eius hora. Imperat *Apost. Math. 10.* Si vos persecuti fuerint in Civitate vna, fugite in aliam: & hic *Moyfes* fugit divinitus reseruat ad tempus vocationis suæ. Ita Pastores fidi,

atque synceri vti potuerunt, possuntque, corporis declinatione ad tempus, vt referuentur ad meliora tempora, quibus Dominus opus cum vberiore fructu promouere valent. Verum si euocationis ex hoc ergastulo corporis animæ tempus adsit, certoque id persuasum habeant, defungantur in Domino, aut martyrio veritatem obsignent, vt *Polycarpus, Ignatius*, multique alij. 3. *Obserua.* Si Deo dilecti, vna parte terrarum excefferint, alia fruuntur. Ecclesia figurata per columbam, Petram occupabit, Mulierque illa acceptis alis aquilæ in desertum auolabit, *Apoç. 12. Cant. 2.* Cùm Iehouæ sit terra, atque plenitudo eius, *Psal. 24.* non est, quod existimemus Dei hominibus nihil loci reliquum esse in solo terrarum. Persequantur, omnesque intendant neruos Satanæ satellites ad diuexandam & profligandam Ecclesiam, Dominus eremum, si non meliorem locum ipsi prouidebit. 4. *Obserua.* Iehoua nunquam destituet suos consolatione vacuos, vel interna quæ est Spiritus, vel externa. Vt expendere est in Moyse, cui duo filij in terra *Madiana* nascuntur, quod cedit Moyse in consolationem.

Vers. 39. *Moyse* vocatio, adeoque in officio constitutio. Vbi habemus has Circumstantias. 1. Tempus, scilicet. Cùm esset 80. annorum. 2. Locum in deserto montis *Sinaiici*. 3. Vocantem, nimirum, Iehouæ Angelum. 4. Modum scilicet in flammeo igne rubi. 5. Huius Angeli nomen eiusque voces binas. *Nomen.* Ergo sum inquit Deus *Abrahami, Isaaci, Iacobi*. 1. Vox. se pone calciamenta. 2. Vidi videndo afflictionem. 6. Effecta duo in Moyse. 1. Visione rapitur in admirationem. 2. Audita voce extimescit, atque tremuit. *Obserua.* Ex tempore consurgens. Dominus habet præfinitum tempus vniuscuiusque, vocationi vel ad officium vel Christianismum: vocauit & sanctificauit *Ierimiam* in vtero, *Ier. 1.* *Paulum* in ætate media, furem in articulo mortis. Quod est singulare, quare ne differamus pœnitentiam vnius exempli rarissimi consideratione vt minis multi à Satana decepti faciunt: hic Moysem octogenarium. Quisque ergo debet manere tempus vocationis suæ, neque temerè vsurpandum munus, nec per prehensionem suffragiorum ambiendum, prout in summum Ecclesiæ præiudiciū nonnulli facere consueuerunt, qui cùm non possent quantos velint honores adipisci per sacrosanctum ministeriū, etiam cùm

libertatis Regni Christi iactura, tranſuolant ad negotia ſecularia tractanda: & in Repub. & politeia eminere volunt. At ſi vocantē Deum expendant vocationiſque grauitatem, & muneris præſtantiam in ſubiectō excellentiſſimo Deo & homine verſantis, finem etiam vitam æternam, atque immortalem gloriam præſtitutam habentis, rebus alijs vilipenſis totos ſeſe conſecrarent ſpartæ ſanctæ exornandæ quam naçti ſunt ſi modo legitime naçti ſunt, atque perpoliendæ. Vide *Dan. 12. 2. Timoth. 4. 1. Petri 5. Rev. 3.* de præmio fidum paſtorem, fidelemque ſeruum manente, *Luc. 12. 2. Circumſt.* Vbi. Apparet Iehoua Moyſi in eremo. *Obſer.* Locus etſi videatur obſcurus, atque horridus, non impedit, quo minus Dominus adſit ſuis in gratiâ, vt hic Moyſi, cui etiam aſſuit ad Tabernaculi oſtium, vbi amicè collocutus eſt cum ſeruo ſuo. Hinc petamus conſolationem, vbi cumque terrarum fuerimus pij, diuino fauore, atque præſidio cingemur. *3. Circumſt.* Quis vocat. Angelus nimirum Dei, ſed non creatus, verum Dei filius, fœderis gratuiti mediator cum Patre coæternus, & conſubſtantialis, *Exod. 23.* admonet populum ſuum Iehoua, ne prouocent hunc Angelum, quia ſi, Non eſt iſtis parſurus: nam inquit nomen meum eſt in eo, vide *Iſa. 9. & Malach. 3. & 1. Corinth. 10.* diſertè vocatur Chriſtus. Hinc ſequitur vnam omnium electorum eſſe ſalutis viam: vnam nos, & non aliam quam patres habere religionem, *Hebr. 13.* Chriſtus heri atque hodie, vnus etiam in æternum. Cuius diem Abraham vidit, & gauſus eſt. *4. Circumſt.* Modus. In flamma ſcilicet ignis, atque rubo. Solet Iehoua apparere viſibili aliqua ſpecie, quia diuinam inuiſibilem maieltatem nemo mortalium poſſit ferre. Sed nihil aliud hic ſignificatur, quam afflicta, & oppreſſa conditio populi Iſraelitici in Ægypto, adeoque totius Eccleſiæ, & quod in medio ardentis rubi ſit Chriſtus, indicat, tametſi perſecutionis igni in his terris ardeat Eccleſia, non tamen exuretur: ſed purgabitur, & conſeruabitur pura puta.

Sicut tres illi pueri in fornacem coniecti, *Daniel 3.* potentia huius Angeli illæſi manſerunt: & rubus figurat vilitatem Eccleſiæ in æſtimatione mundi, quæ certè in oculis Iehouæ eſt valde decora, & præcioſa, *Cantic. 1. 5.* Nigra ſim, at decora ſum **O IEROSOLYMITANÆ**, ſimilis *Scenitis Kederinis*

& similis inhabitantibus aulæ *Schelomonis*, & *Cant. 2.* 1. Vocatur *Rosa* agrestis, quod exponatur omni afflictionum vento, tempestatibusque, quodque vndeque a *Sathanæ* organis pungatur, ipsa tamen germinet, atq; efflorescat in medio: quicquid machinetur *Satan*, *Pharao*que *Ruko* ignem admoueat, non tamen confumet: populus Dei hisce flammis eximetur: & Ecclesia purificata virescet, factaque tecta permanebit.

1. *Effectum in Moysæ.* Miratur. admirationis causa est ignorantia, quare, vt rem cognoscat, accedit proprius, auditq; Angeli vocem dicentis: Ego sum *DEVS Abrahami, Isaaci, Iacobi*, hoc titulo gaudet Dominus propter fœderis cum patribus initi memoriam. 2. Vt intelligamus esse Deum Dominumque eorum, qui diem suum obierunt: vocat Christus Lazarum mortuum amicum. Proinde nemo existimet non esse Deum defunctorum benignum patrem, quorum animæ gaudent facie *DEI*, & corpora confruantur ad *Epiphaniam* illam Christi, vt conformata glorioso capitis corpori glorificentur. Cùm ergo affligimur fœderis gratuiti recordemur in summam nostram consolationem: præsertim cum præstiturus sit Dominus quicquid spondit, neque vnquam diuini fauoris pactum euanesceat, vtcumque ecclesia videatur innumeris malorum procellis iactari.

2. *Effectum in Moysæ.* est Tremor. Cuius causa non est hæc vox fœderis consolationis plena, sed infirmitas, & pollutio in *Moysæ.* vide *Isa. 6.* Quod si *Moyses* fidelis Domini seruus trepidet ad hanc vocem, quanto percellentur horrore improbi in illustri illo Domini nostri aduentu in flâma ignis apparituri, 2. *Thess. 1.* legemque illam summa cum maiestate, populique trepidatione promulgatam executuri: dicent certè cadite montes, (optata morte) vt abscondamur à facie Agni, *Apoç. 7.*

2. *Vox Dei.* Solue soleas pedum tuorum. Idem habetur, *Ios. 5.* & *Ruth. 4.* In more fuit positum tempore redemptionis, vt vicinus detractum calceum porrigeret. Hæc voce nihil aliud innuitur quam afflictionum prauitatem esse deponendam, *Moysæ*que totum esse resignandum, atque tradendum in manus *Iehouæ*, vt præparetur, & componatur ad muneris functionem, & executionem. *Observatio.* Antequam Domini vocem audire possimus, aut eius faciem pro modulo intueri, par est nos sanctificari, *Hebr. 12.*
sive

sine hac nemo visurus est Dominum. addo præsentiam Iehouæ locum sanctificare, proinde cælum erit summè sanctum, in quo habitat dei honos; nihil itaque pollutum & immundum recipietur in cœlestem Ierosolymâ. Quare iterum dico, studeamus sanctitati, Apo- 22.

Verf. 34. ad 38. Stephani est institutum ostendere Legem Mosaicam ad Christum, qui est finis legis, esse referendam. Cōtinet hic *vers.* quatuor. 1. quod Deus viderit afflictionem populi sui in Ægypto. 2. quòd audierit gemitum. 3. quòd descēderit ad liberandum. 4. quòd Moysen in Ægyptum miserit. Primùm phrasis occurrit trutinanda ἰδὼν εἶδόν τ' ἡλεῶσιν τῶ λαῶ, videns vidi, est *Syriaca* ad certitudinem denotanda. Vidi, inquit, multo ante, sed impræsentiarum video, vt manum admoliar ad populū expediendum, & inimicos perdendos. Porrò videt Deus duobus modis. 1. oculo generalis providentiæ, sic nihil non videt, *Psal.* 139. 2. videt modo speciali, cùm vult exerere suam misericordiam in Ecclesiam, aut Iustitiam in eiusdem hostes. Sic Iehoua hic dicitur videndo vidisse, quo tempore vult vindictam exercere in inimicos, Ecclesiamque diuexatam liberare: ad hoc faciendū impellitur partim, Iehoua à Iustitia, partim à Misericordia, & cōpassione qua afficitur ἀνθρώπων πόντος: Etenim Deus pater turbari dicitur, cùm sui turbantur, *Isa.* 63. *Zech.* 3. Christus filius ecclesiæ caput, *Act.* 9. *Colos.* 1. 3. Spiritus Sanctus, 1. *Pet.* 4. Turbant, & affligunt itaque Ecclesiæ persecutores ipsam Trinitatem, sibi que accersunt supplicium inevitabile: huc quadrat illud dictum Davidis, *Psal.* 56. Deus inquit videt suorum lachrymas, atque in vna reponit. Tametsi turbetur Sancta Trinitas, cùm affliguntur pij exultat Satan, eiusque instrumenta, Imò plerique, qui Iesum Christum videntur profiteri non quo conuenit, afficiuntur dolore propter afflictionem Iosephi. vide *Amoz.* 6. & *Isaia* 1. quomodo Iehoua vult vindictam sumere de suis hostibus, quos, vt filios educauit. Ecclesiæ fors est, vt sit sub cruce, sed caueant diuexatores, etenim Deus videt in cælo, tandemque aliquando liberatis suis pœnas de affligentibus expetet. 2. *Audiui gemitum* Deus noster non est instar *Baalis*, 1. *Reg.* 18. qui Prophetis suis nihil respondit, etsi vociferantibus à mane ad vesperam, sese que cultellis cædentibus; Nunquid js qui plantauit auditum, ipse au-

Hebr. 4.

diet. Audiuit semper lamentantem, & ingemiscētem Ecclesiam, *Ephraimum* lugentem, *Ier. 31.* audijt, & eius viscera sint conturbata, compassioneque affectus est. Moysen ingemiscētem ad mare rubrum, & nullam vocem edentem: *Iehosaphatum*, populūq; Iudaicum ieiunantem, 2. *Cro. 20.* contra *Ammonitas*, *Moabitas*, & *Sciritolis*, qui mutuis confessi vulneribus interierunt, *Estherum*, & *Mardocheum*, cum tota Iudaica plebs ad eādem fuit designata *Hamanis* astu, qui patibulo pro *Mardocho* suspendendo erecto fuit suffixus. 3. *Descendit, vt liberet.* Dicitur Dominus descendere, cū suam potentiam exerit, vide *Gen. 11.* de descensu domini vt videret *Turrim Babylonicam*, ad quod opus impediendū manum suam admouit confusione linguarum inuectā. Non itaque descendere dicitur, quod locum mutet, cū infinita illa maiestas nullo sit circūscripta loco, verū per effecta & opera, cū educit suam potentiam in actum, vt videre *Isa. 63.* Dicitur tunc cælo quasi descendere, id est manum operi admouere, vel ad perdēdum hostes, vel liberandum populū suū, vt hic. Sequitur Domini esse populū sui liberatorem, *Psal. 34.* & 50. 4. Iam veni, vt mittam. *Obsev.* feliciter currit in officio, qui à Domino mittitur. Ne itaque curramus, antequam mittamur, ne *Iehouæ* gratia nos destitutos deserat.

Vers. 35. Indicat *Stephanus* sese non esse *Moysis* fastiditorem, ipsorumque Iudæorum maioribus ingratitude in *Moysen* crimen impingit, declaratque quanto honore, & officioso onere deus *Moysen* ornauerit: hoc verò *vers.* *Moysen* à Iudæis reiectū. *Obsev.* Serui *Iehouæ* maximè fideles solent reijci, atq; contemnī vt in *Moysē*, *Prophetis*, ipsoque *Christo*, nec non fidelissimis illis, qui pro *Christo* legatione funguntur, apud nos est animaduertere, quibus variæ calumniæ instituuntur, vt hic *Moysi* proditiōnis, aut læsæ, aut imminutæ maiestatis crimē, acsi *Moyses* in officium *Pharaonis* vsurparet Iudicis, & gubernatoris partes. Vt vt est, à Deo mittitur, cui hic honos tribuitur, vt Princeps atq; Redemptor vocetur, tametsi liberationis diuinæ tantū sit instrumentum: 2. *Obsev.* Quibus opus suū commēdat, iisdem & nomen suū impertit. Magistatus vocantur *Dij*, *Moyses Pharaonis* Deus, *Exod. 7.* Et verbi *Ministri*, *Seruatores*, 1. *Timoth. 4.* Discant itaque sapienter, iuste, fideliter, & honestè obire munus sibi impositum.

positum, spartamque, quam nacti sunt, ornare. Addo, quos deus eminere vult, quicquid fecerint impij, eminebunt: voluit Davidem è caulis accersitum in Throno Israelis sedere, obscuroque natos loco extollit iuxta *Anna* cantum & *Maria*, *Luc. 1.* Contra detrudit typho turgentes, atque superbos, vt *Nabuchadnezzarum*, *Antiochum*, *Herodem*, & hunc *Pharaonem* insigniter rebellem: Collocant inanem operam, qui volunt deicere, quos Deus vult efferre, & denuò evehere, quos vult Dominus ignominia affici. Sequitur, hunc *Moysem* misit ductu Angeli, qui visus fuerat in *Rubo*. *Observatio*. Huius operis gloria est adscribenda Domino, Si in vocatione nostra aliquid prosperè successerit, honos Deo in solidum deferendus, *1. Corinth. 3.* Ego plantavi, *Apollos* rigavit, &c. Et, Quid nos? nisi ministri per quos credidistis? Cùm Dominus in ministerio, & Ecclesiastico Regimine sibi referuarit, omnem agendi, permouendi, imperandi, potestatem, *Genes. 9.* Persuadebit Iehoua *Iapheto*, vt habitet in *Semi* tentorijs, omnis gloria illius operis est ipsi tribuenda.

Vers. 36. *Functio muneris* Moyfi impositi. *Observatio*. Quisque fidelium se præbeat in munere præstando. *2. Observa.* Quod *Moyfes* miraculosè eduxerit populum. Ecclesiæ afflictiones non sunt sempiternæ. Porrò, tres sunt miraculorum ordines. *1.* In *Ægypto*, & sunt duum generum. Quædam ad confirmandum *Moysem* in hac vocatione, vt est *Virgæ* conversio in serpentem figurantis *Moyfis* virgam Pastoralem contrituram sceptrum Regium *Pharaonis*: Alia sunt, quæ mouere possent *Pharaonem* ad dimittendum populum vt decem illæ plagæ admirabiles his versib. comprehensæ.

Fit cruor ex vudis, consparcant omnia Ranae:

Dat pulvis Cympties, postea musca venit.

Dein peñis: post vlcera, grando, locustæ, tenebræ:

Tandem prototocos vltima plaga necat.

Observatio. Periculosum est divinæ voluntati obfistere, sed si perseueres, memineris esse perniciosum; Qui Creatori Deo inuisus est, omnes creaturas habere potest aduersum se armatas. Non est minima, ne pediculum excipio, quin eam armare possit

Lehoua ad rebellem perdendum, vide in *Antiocho, Philistis, & Herode* vermibus absumpto, *Aët.* 12. Et in omnium elementorum exitatione aduersus impios. Igni *Nadab & Abihu* perierunt: aëre *Abſalon*. Aqua *Pharao*, Terra, *Datham, & Core*. Imò sibi mortem suis manibus conscuerunt, vt *Achitophel, Iudas, Nero, & alij*. Proinde solicite videndum, simus in gratia apud creatorem, sic futurum, vt omnes res creatæ nobis arrideât. 2. In mari rubro Miraculum. *Moyſes* virga percutit mare: cedit, instar muri exurgit, ventoque flante exsiccat, vnde tuto pergunt, atque evadunt *Israelitæ*: sed ingressos *Ægyptios*, insequentisque aquarum moles complectitur, demergitque in profundum, subsiduntque instar lapidis, *Exod.* 15. *Obſerva*. Quod natura interitum & perniciem afferre videtur, Dei potentia cedit populo suo in bonum: operari cōsuevit Dominus contra, & supra naturam ad conseruationem suorum, vide *Dan.* 3. de tribus pueris in fornacem iniectis, & *Dan.* 6. de coercitione *Leonum* ne ipsi *Danieli* fidissimo Dei seruo nocere queât, & de *Petro* super mare ambulanti, ne ergo rebus difficillimis & arctissimis frangamur, ne dicā desperemus. *Obſer.* Quod putant impij cessurū ijs in bonum, nedum in malum, sed eorum perniciem vertitur: Expende in Pharaone, qui dixit dum moliretur populi *Israelitici* excidium, agamus sapienter, verum operationi diuina sapientia illa euasit in stultitiam, totumque illud excogitatum in *Israelitas*, in *Pharaonis*, atque *Ægyptiorum* caput est retrusum: denuo expende in truculento *Hamani* proposito de D E I populo vno die toto extinguedo quod recidit in ipsius machinatoris extremum malum, *Esther* 5. &c.

3. Est in deserto. Primum miraculosus cibus, quo aluntur. Manna nullo artificio humano, aut industriâ factum, sed cælitus demissum: quod ita ostenditur. 1. Quod tantum descenderit, quod in diem sufficeret, si quid collegissent præterea, computrescebat. 2. In eremo tantum pluebat. 3. Quocumque sunt profecti, sequebatur populum. 4. Nihil poterat illud prapediri, omnibus descendebat anni partibus, cum ingressi sunt terram *Cananaam*, defecit: illa verò pars, quæ in *Aaronis* arca reponebatur, putredinem non admittebat: quare hic cibus fuit miraculosus figurans cibum illum cælestem, vitæque panem Iesum Christum, quo hic spiritualiter, in cœlo æternaliter sumus enutriendi. Secundum.

Aqua

Aquarum promanantium copia ex percussa Petra, quibus populi sitis restinguebatur, quæ quidem Petra significabat Christum, 1. *Corint.* 10. Et emanantes aquæ vitam, gratiamq; ab eo in membra deriuatam. Tertium. Quod eorum vestimenta non fuerint attrita 40. annis, quod mirum, quo quidem significari possit, indumentum illud iustitiæ Christi, atque salutis, quo ornantur electi, ne 40. annis imò nunquam detritum iri. *Obfer* Diuina potentia res corruptioni infestas reddere valet omnis corruptionis exortes, ne ergo dubitemus de nostrorum corporum, tametsi corruptioni obnoxiorū incorruptibilitate, immortalitate & æternitate, cum plenè fuerint purgata, & Christi glorioso corpori conformia, quod futurum in illustri illo aduentu filij Dei, *Philip.* 3. Sunt & alia miraculosa, vt illa insignis victoria de *Amalecitis* reportata & volucrum missiones: sed longum esset omnia percensere. Plura pete ex *lib. Moysis & Psalmorum*.

Vers. 37. *Moyses* testimonio probat legem nos referre ad Christum omnium Prophetarum Principem, Prophetiarumque omnium complementum, consilijque Dei illius quidem arcani magnum, & disertum interpretem. Locus citatus, ex *Deut.* 8. vbi *Moyses* inquit Dominum Deum vestrum suscitaturum Prophetam vobis ex fratribus *Moysi* similem, quem iubet audiri: hoc testimonium supra explicatum, cap. 3. vbi duo notanda. 1. Christum ex fratribus esse suscitatum: hic humana Christi natura describitur, cui assentitur ipse, *Psal.* 22. Fratribus meis narrabo nomen tuum, & *Hebr.* 2. dignitas hæc est nostra, quod Christi simus fratres, & propter eam non tantum ratione humanæ naturæ qua nobiscum communionem habet, sed adoptionis virtute, cuius omnibus cœlestis Regni priuilegijs, vt est gloria æterna, vita, alijsque hanc concomitantibus, perfruemur. 2. Christus est audiendus attestante Deo Patre, *Math.* 17. hic est dilectus meus filius, in quo mihi complacui, hunc audite: huius itaque Prophetæ summi, & Principis Pastorum, animarumque Episcopi vox sonaret, & reciperetur tantum in Dei Ecclesia. Si Angelus afferat aliam vocem quam quæ Euangelio editur, sit anathema. Si in viujs mortalium vllus asportet aliam doctrinam, neque dicite *χρῆσται*, neque domum recipite: sed si quis excitatus à mortuis mittatur cum *Abrahamo*, dicatur habent *Moysen & Prophetas*,

Luc. cap. 16. audient eos, facessant ergo traditiones humanæ, & vera vt vocant non scripta Papistarum & si quæ sunt alia ab hominibus excogitata, & vocem Christi Pastoris nostri nos oues audiamus, *Ioan. cap. 10.* Illius dicti memores, qui audit verba mea, & credit in eum, qui me misit, habet vitam æternam, & non veniet in condemnationem, sed transijt à morte ad vitam.

3. *Obfer.* Non solum Dei verbum, quod est immediata ipsius vox, & proinde errori non obnoxia, est audiendum, sed & in praxin ducendum: multi audiunt, qui facto negant, 2. *Timoth. cap. 3. Titum cap. 1.* At beati qui audiunt verbum DEI, atque custodiunt illud, proponamus ob oculos Mariæ exemplum, *Luc. cap. 10.* & *Iacob. cap. 1.* de audientibus verbum, sed idem obliuione inuoluentibus.

Vers. 38. Quia Stephano hoc crimen impegerant, quod Moysen contempserit, idcirco, vt prius, quo, quantoque honore Moyses affectus fuerit, ostendit. Vbi eius diligentiam, patientiamque prædicat, simulque indicat. Legis acceptæ ab Angelo ministrum fuisse, quæ non Moysis vituperium, sed laudem cedunt. Fuit in deserto 40. annis, quibus à contumace, & peruicace populo diuexabatur, vocationis tamen suæ cursum tenuit. Grauißimis affectus iniurijs & contumelijs, quæ poterant imbecillem hominis animum conficere. *Observatio.* In vocatione nostra non est succumbendum, nec à munere commisso desciscendum, tametsi excruciemur, & diuexemur ab impijs reluctantibus diuinæ voluntati, sed progrediamur in cursu ministerij nostri animosè, existimantes, rebellionē, peruicaciam, & oppositionem aduersus veritatem, & nos Christi seruos, vocationis nostræ, cōfirmationisque argumentum esse. 2. *Observatio.* Etsi mundus in maligno positus in nos feratur ira, excandescencia, contemptu, opprobrijs, nos etiam reijciat, Angelus tamen ille Consilij magni Dei filius minimè deseret: si turbemur, Angelus faciei diuinæ nobis aderit. *Isaia cap. 63.* Si conijciantur in ignem in medio obambulat, *Daniel 3.* si imperia mundi conspirent, vt omnem atrocitatem in nos expromant, filius ille hominis Iesus Christus in nubibus apparebit ad atterendum omnem illam aduersariam potestatem, quanta, quanta sit. *Recipit Moyses λογία ζῶντα*, id est, oracula diuinitus missa, sic Græci vocare cōsueuerunt: legem hic intelligi

telligi par est, quæ viua dicitur, quod sit lata à Domino vitæ, & quod vitam præstantibus eam præstituat. Posui inquit Moyse vitam coram vobis, vel quod sit Pædagogus ad Christum qui est vita, *Ioan. 14.* Quæritur quomodo vocet Apost. *1. Corinth. 15.* Legem vim peccati. Respond. per accidens scilicet ratione corruptionis nostræ: nam quo magis redarguitur corrupta nostra natura, eo magis peccandi libidine exæltuat: ab eodem Apostol. *2. Corinth. 3.* dicitur ministerium condemnationis infirmitatis nostræ, ergo, quia cùm eam præstare non valeamus perfectè, nihil in nos tonat lex, nisi damnationem: vocatur & litera occidens, vt à Christi gratiâ diuellitur. Nihilominus tamen pia, & sancta est Dei lex, quæ sua natura vitam & salutem conferre possit, modo eam omni ex parte possemus complere. *Observa.* Verbi ministri nihil proponere debent populo, nisi quod acceperunt à Domino, *1. Corinth. 11.* Quod accepi à Domino, tradidi vobis: Moyse sententiam ferre noluit in colligentem ligna die Sabbathino, donec ex Iehouæ ore resolutionem accepisset, *Numero 15.*

Vt daret nobis.

Hinc sequitur legem DEI ad nos spectare, & perpetuari, spiritualemq̃ esse, cui tenemur obedientiam præstare: nam etsi à legis maledictione, coactione, terrore, atque justificandi necessitate soluti sumus per Christum, non tamen liberati ab eius obedientia: etenim adhuc manet justificatis vitæ Regula, ad quam vitæ nostræ actiones sunt exigendæ: vbi verò Apost. dicit, *Timoth. 1.* Lex iusto non est posita, id verum justificato per Christum non est posita ad condemnationem: nam nulla condemnatio ijs, qui sunt in Christo, *Rom. cap. 8.* nec ad coactionem: cum justificatis per fidem tribuatur Spiritus Sanctus, operans in justificatorum animis obedientiam voluntariam, quæ non est attribuenda vllis naturæ viribus sed DEI Spiritus gratiæ effectrici.

Vers. 39. Patrum rebellio & contumacia fundamentum idololatriæ, in quam præcipites feruntur. *Observatio.* Rebellionis semen in omnium cordibus est reliquum: tametsi DEI mirabilia viderit hic populus, tamen destinata peruicacia, verbo, voluntatiq̃ Dei obnititur, primus itaque gradus ad apertam idolola-

Idololatriam est divini verbi contemptus. 2. Detraçant Moy-
sen Dei seruum: hic secundus gradus, seruorum dei fastiditio &
reiectio: hac tempestate huiusmodi praxibus exuberamus, qua
feruet ingratum & mobile vulgus ministrorum contemptu, &
nihil non molitur in eorum vituperium, sed meminerit dicti
Christi; Qui vos contemnit, & me; Qui me, etiam meum patrem
Math. 10. Quid ei eventurum qui Patrem Filiumque fuerit aver-
satus; nimirum hoc, Ipse contemnetur hic, atque postea perpe-
tua confusione involuetur, nisi gratiam resipiscendi habeat. 3.
Corde reuersi sunt in Ægyptum: cogitant de superstitionibus Ægyptia-
cis. Ergo, à teneris assuescere multum: Quam hi viderunt super-
stitionem, & Idololatriam in Ægypto, firmam, fixamque animis
complectuntur: Proinde attendendum vt à teneris aquas illius
fontis aperti domuj Davidicæ imbibamus, *Zech. 13.* Et cum *Da-
vide* vere dicamus; Domine à teneris me instruxisti: Atque cum
Timotheo, sacras literas ἀπὸ τοῦ βιβλίους tenēte altiori rerum sancta-
rum cognitioni nos dedamus.

Verf. 40. ad 44 Gradus reliqui Idololatriæ Iudæorum descri-
buntur, eorumque supplicium. 1. gradus fuit verbi divini con-
temptus. 2. Moyſis reiectio. 3. animorum corruptio per super-
stitiones Ægyptiacas. 4. Rogatio *Aaroni* facta, vt dii fiant, qui ip-
sos antegrediantur. 5. adoratio vituli erecti, atque sacrificatio.
6. exultatio in operibus manuum suarum. Non est hoc ita acci-
piendum, ac si autumassent Iudæi vitulum erectum fuisse Deum,
Tantum illi absente Moyſe, signum præsentia divina petebant,
non contenti Verbo & Sacramētis ipsis concessis: Habuere præ-
ter alia Columnam nubis die ad protegendum, & cōservandum
eos à solis calore, Ignis etiam ad dandam lucem noctu. *Observa.*
Nulli tam barbari, quin etsi ignorent, qualem Deum habere de-
beant, tamen habendū sciant. *Caligula*, qui ex professo Deum cō-
temnebat, cum signum aliquod Divini iudicij eminebat, intus
contremiscebat. 2. *Observ.* Pronus est populus in lapsum absente
Dei internuntio. *Saul* absente *Samuele*, sacrificando peccavit, 1.
Sam. 13. *Ioas* defuncto *Iehoiada*, ad Idololatriam Gētium sese con-
uertit, Serui itaque Dei retinendi, vt in vijs Iehouæ, sinceroque
eius Nominis cultu persistamus. 3. *Observ.* Simus contenti verbo
scripto, Sacramentis que à Christo institutis, neque a vobis ad
animi

animi nostri figmenta. Si verbo nos cōstringi, & regi sinamus, nunquam aberrabimus à verò, at si extra eius cancellos egrediamur, nobis erit continuò exorbitandum. 4. *Observ.* Instrumenta, Prædicationis verbi divini, liberationisq̃ue populi ex dira peccati seruitute Satânico contemptu grauantur, & vix de Christi seruis pro laboribus benè loquuntur. O ingratiū mundum! Supplicium ob murmurationibus inflictum, vide in *Miriamò, Num. 12.* & *Dathane* cor à dehiscente terra absorptis. *Num. 16.*

Vers. 41. Vitulum conflant: huius historia habetur *Exod. 32.* 1. est vituli conflatio repentina. *Observ.* malum opus citissimè peragitur: verum multæ remoræ injici solent ad prapediendum bonum, volentes conferunt inaures, armillasq̃ue ad conflandum vitulum: Sic & Papismi tempore ad Idola sua, atque tabernacula stabilienda, & exornanda sumptuosè erogarunt. At nunc sub Euangelio paucos admodum reperias, qui liberaliter affecti sint erga Christi Ecclesiam, aut qui amplificandi Regni Christi curam habeant; quin plurimos offendas, qui sacrilegi sacrilegè detinent bona Ecclesiastica, quibus ministerium aleretur, & Domini nostri imperium apud *SCOTOS* prolataretur. 2. Sacrificant vitulo. *Observ.* Bona intentio non facit actionem bonam. *Vza* habere visus est intentionem bonam in suffulciendo labentem Arcam, morte tamen percutitur, quod vocationis suæ limites transilierit. Hi Iudæi bonam intentionem prætere potuerunt, vt Papistæ sacrificuli in suis functionibus missaticis dictitant, Tamen Deus non probat, cum neque agant, neque loquatur iuxta verbum dei scriptū. addo Idololatrias in scelerosis manuum suarum operibus consuesse exultare: vt *ψύχισθ* quisque in ingenij sui fœtu: verum minimè gloriandum, si non in Domino, *Ier. 9.* Quare & Apostolus inquit, qui gloriatur, in Domino gloriatur: & rursus; absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini. Qua pœna hi Idololatræ sint affecti, lege apud Moysen, *Exod. 32.* Ceciderunt ex populo vulneribus confossi à filiis Levi 3000. Etsi quadantenus remissus interpositione apud Deum precum Mosaicarum, tamen non plane sedatus & extinctus Dei furor. Vnde collige grauissimum supplicium manere Idololatrias, & tandem, si cultum nostrum Deo velimus esse probatum, fiat syncerè in Christo, & ab operibus manuum nostrarū abstineamus.

Vers. 42. Hactenus eorum Idololatria descripta in deserto. Iam pars prima supplicij ipsis inflicti exponitur, & est supplicium spirituale scilicet auersio Dei, divinæque gratiæ subtractio. *Observatio.* Cùm Deus sese subducit, præcipientes labuntur homines in omne genus flagitiorum; David præ cunctis huius mundi rebus desyderavit divinæ faciei præsentiam, *Psal. 4. & 16.* sese dicit ob oculos præstituisse Iehovam, idcirco se non quassatum iri. Optemus ergo divinæ gratiæ præsentiam. 2. Gradus punitio- nis est traditio in sensum reprobum, vt Dominus dicitur indu- rasse cor *Pharaonis* non nuda permissione, & subtractione gratiæ; sed etiam actione sua iusta & efficaci sine peccato: sic *Isa. 6. Rom. 1. 2. Thess. 2.* mittere fertur delusionis efficaciam, vt eos ple- ctat, qui amorem veritatis detrectarunt: hæc traditio cupidita- tibus suis est iustissima rebellionis pœna, & gradus præcedens extremum iudicium. Porrò per exercitum cœlorum non An- gelos, vt *Genes. 2.* sed stellas intellige, miser ergo homo si dese- ratur à Deo, in fœdam labitur, & abominandam derelicto crea- tore creaturarum adorationem: discamus itaque Dei verbo ob- temperare, & quandiu dies est, ne obfirmemus corda, ne rebel- les eadem, si nõ deteriore, quàm hi Iudæi, pœna plectamur. Huius confirmatio petenda, ex *Amoz. 5.* à versu ad finem cap. de *Moloch & Chun.* Sed quæras nunquid Deus ipsis sacrificandi ritum im- peravit, ergo videntur bene fecisse? Respond. malè quidem, etsi Deus mandavit: nam neque, quod prælitere, profectum est à fi- de, neque in rectum finem destinatum, vide *Isa. 1. 29. 43. 66. Psal. 50. Ose. 6. Micha 6. 6. Observa.* Nullus cultus Domino possit placere, nisi à fide promanet, tendatque in Dei gloriam: omnis ἐθελοδωρησικεια damnanda.

Vers. 43. Tres sunt partes Idololatriæ in deserto patratae. 1. Baiulatio *Molochi*, quod fuit idolum *Ammonitarum*, cui templum fuit à *Salamone* in Idololatriâ pellecto per mulieres alienigenas extractum: sacrificarunt huic idolo in hominum natalitijs, pue- rosque suos per ignem transmisos immolarunt huic idolo initiũ *Salomon* dedisse legitur. Huius Idololatriæ pœna immanis, *Lev. 20.* est lapidatio, & faciei diuinæ contra talem positio. *Ieroboamus* vitulos erexit *Dalhane*, & *Bethele*, ad traducendum ad se Dei po- pulum, *1. Reg. 12. Ahab Baalem* adoravit. *1. Reg. 16. Amazias Idumæorũ* Idolum,

Idolum, 2. *Cro.* 25. *Ahaz. Assyriorum*, 2. *Cron.* 28. Sed omnium pessimus Idololatra existerat *Manasses. Applicatio.* Cauendum nobis ne ipsi *Moloch* circūferamus, i. nō ne in pectoribus residere patiamur, & pro vocatione nostrra ne erigi missaticum illud monstrum & celebrari ad irritādum Iehouam, & laceσσendū ad terribiliū plagatum in hanc patriam multiplicem effusionē. 2. *Stella Dei Rempham*, Nihil lego de hoc in sacris, neq; apud scriptores, nisi quod quidam putent esse *Saturnum*, quidam *Martem*, alij *Venerem*: verūna hoc obtinet, Gentes consueuisse stellas adorare, quōd ipsis vim quandam diuinam inesse, animaduēterint, & quādam rerum euenta, prospera, aduersa q; ipsis adscripserint: huiusmodi hariolationes damnantur, *Ier.* 10. Ne inquit discatis viam gentium, neq; extimescatis propter signa cœli, gentes enim hisce terreri solent. De Regina cœli, quæ *Lunam* significare potest. Loquitur *Ier.* 44. vbi habetur populū obtulisse incensum Reginae cœli: Cauemus iterum in Creatoris locum vel excellentissimas Creaturas surrogare. 3. *Simudachra. Observ.* Non licet vlla effigie *Deum* repræsentare, vide *Deut.* 4. de apparitione Iehouæ, & 2. præceptū. Sed dicunt aduersarij Imagines esse Idiotarum libros. *Resp. Ieremias*, esse doctrinā vanitatis atq; mendacij, *sap.* 10. & *Hab.* 2. & *August.* lib. 4. de civitate Dei, ait esse nefas non solum adorare, sed deo collocare. At iniquant se non adorare, illudq; tritum in ore habent:

Nam Deus est, quod Imago docet, sed non Deus ipse:

Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

Idem dicere possent Iudæi, & tamen puniuntur. Præterea *δύλαται* tribuunt Idolis, sed *λατρεία* Deo: at *δύλαται* plus est quam *λατρεία*, idcirco magis tribuunt Idolo suo quam ipsi Deo. Non licet ergo vlla effigie infinitam illam maiestatem, incomprehensibilem, simplicissimā, & maximè vnā delinēare, ne dicam depingere. Vbi illud occurrit notatu dignū, dictum quondā à Turci Legato apud Principem Christiani Nominis professore, cūm rogaretur, cur Turci non permitterent se adduci ad Christianismum. *Resp.* Christiana religio est cōtra sensus & rationē, Etenim Christiani adorationem deferunt ijs, quæ minori ipsis potestate præditi sunt. *Panikos* siquidē deos colunt, quibus non tantum inest potentia, quantum cultoribus: Et etiam legere est apud *Panum Conium*, lib. 40. de *Solimano* Turco, qui cūm *Budam*, præcipuam

Hungaria urbem expugnasset, noluit illius urbis præcipuum templum ingredi ad dandas laudes omnipotenti Deo pro victoria, antequam omnes imagines deiectæ, detrusæq; eijcerentur. Quid dicam? Imaginibus exhibitus cultus diuisit inter Orientales, & Occidentales Ecclesias. Iam sequitur punitio temporalis figuræ spiritualé, si Idololatræ in Idolotria persistant est nimirum transportatio citra *Babylon*. Decem tribus Regni Israelitici sunt deportatæ à *Salmanassare Osea* Regis vlt. 19. ex quo illud regnū stetit ann. 279. nec erant reductæ. Populus Regni iudaici post multa diuinæ gratiæ testimonia à *Nabuchadnezare, Sedechia* tempore *Babylonem* est abductus, qui post annos 70. per *Cyri Persarum Monarcha* licentiam reductus. Ex quo hoc Regnum durasset 50. anno. Sed funditus deleta *Ierosolyma* tempore *Titi*, nec redintegrata, vt legimus. Redi in memoriam lector, eorum omnium quæ *DEVS* partim in Misericordia, partim in iustitiâ præstitit huic populo Iudaico, vt discas Deo misericordiam, summeque benigno obtemperare, gratiamque oblatam minimè aspernari & rursus iustum Deum atque vindicem cumulatione peccatorum, progressuque in Idololatriâ minus offendere, atque ad pœnam infligendam laceffere, denique illius dicti Paulini: Si ramis naturalibus non pepercit insititijs non parsurum. Det nobis Dominus, vt ipsum spiritu, & veritate colamus per Christum, *Ioan. 4.*

Verf. 44. Remouit Stephanus criminis blasphemix priorem partem sibi impactæ, ostenditque se neque legis, neque Moyse contemptorem, verum vtriusque approbatorem: Iam altera accusationis parte sese liberat, & duabus rationibus docet diuinum cultum locis non esse astringendum: Ac primum id probat de Tabernaculo portatili, postea de Templo. 1. Ratio est hoc vers. in hunc modum, Tabernaculum fuit tantum rerum diuinarum exemplar: Ergo, Tabernaculo cogitationes non erant affigendæ, quin spiritu altius erat ascendendum. *Antec.* liquet, Quia omnia tabernaculi præparauit, & composuit Moyse iuxta typum monstratum sibi in monte. *Ad verba.* Patres Tabernaculum *σκήνωμα πνευματικόν*, id est Testimonium. Sic græci veriores *Hud, Hebud*, id est, testificatus est ita vocatum, quod præsentiam diuinam testabatur, *Exod. 40. 2. Ohel, Mohed*, id est, Tabernaculum Cōgregationis, quia eò convenire solebant ad accipiendum oracula, & responsa.

Hoc adiuncto distinguitur à Tabernaculo, quod Deo attribuitur, *Apoc. 21.* vbi habetur Tabernaculum Dei esse cum hominibus quo denotatur divinæ maiestatis habitaculum supra aspectabiles cœlos, vbi gloriam suam clarè communicat Angelis, & nobis perfectè sanctificatis communicaturus est ad eum modû, quo Creatura possit particeps esse gloriæ Creatoris. 2. Ab illo Tabernaculo, quod dicitur de corpore humano. 2. *Corinth. 5.* Et denique ab illo, quod de humana Christi natura prædicatur, id est, eius corpore, *Heb. 9.* vbi vocatur Tabernaculum maius, & perfectius non huius ædificij. De hoc Tabernaculo notabimus. 1. quid sit. 2. quid significet. 3. quæ sint præcipua eius loca. *Exod. 25. 26. 27. 28.* Tabernaculum est locus factus vel compositum opus apertû in Iehoux seruitium ex lignis *Schittim* circumtectum cortinis scipionibus duobus gestatum per annulos aureos, qui sericis globulis, & ocellis copulantur. Præcipua materia ligna *Schittim*, aliæ eius partes ex *Auro, Dibapho, Argento, Ære, coccinea.* Forma est ad typum in monte monstratum. Efficientes sunt, quotquot Deus imbuat peritiâ operâdi sed nominatim *Betzeleel*, filius *Vri* de tribu Iuda, peritissimus artifex in operatione *Auri, Argenti, Æris, & Aholiab*, callentissimus in veste acu pingenda. 2. Quid significat. Ipsum Tabernaculum compactum, & coniunctum figurat Ecclesiam, & vnumquodque Ecclesiæ membrum. Operarij Ministros Ecclesiæ ædificatores, 1. *Corinth. 3.* *Betzeleel* & *Aholiab* Prophetas, & Apostolos Ecclesiæ Architectos. Loca celebria sunt tria. 1. Atrium. 2. Sanctum. 3. Sanctum Sanctorum. In Atrium conueniebat populus omnis generis figurabat Ecclesiam visibilem, bonis & malis, hypocritis, atque synceris professoribus mixtam. 2. Sanctum, caput Ecclesiæ, & ipsam Ecclesiam referebat, in quo erant. 1. Candelabrum habens Lucernas 7. significâs Ecclesiam ferentem facem verbi, *Apoc. 1. vlt.* 2. Mensa aurea habens 12. Panes propositionis figurans cibum spiritualem in Ecclesia semper esse paratum esurientibus, *Proverb. 9.* secernebatur velo à Sancto Sanctorum, quod est tertius locus, quod velim carnem Christi adumbrabat, *Heb. 10.* & Sanctum Sanctorum cœlum: in quod Christus semel ingressus vno sacrificio sanctificauit omnes sanctificâdos, iramque patris perfectè auerruncavit, atque pacauit. In Sanctum Sacerdos quotidie ingrediebatur ad offerendum: In Sanctum

Sanctorum semel in anno, & non sine sanguine: Ita Christus in cœlum effuso suo sanguine est ingressus. Peperitque nobis æternam redemptionem, *Heb. 9.* In Sancto Sanctorum erant 1. altare, thymiamatis figurans Christum, super quem oportet preces nostras, & actiones à fide emanantes offerri. 2. Arca fœderis figurans Ecclesiam. 3. Urna in qua Manna adumbrans cibum cœlestem. verbum è cœlo. 4. Virga Aaronis ad castigandum errantes electos, & puniendum reprobos. 5. Tabulæ fœderis, Legem & Euangelium repræsentâtes; quibus doceri, atq; gubernari Ecclesiam par est, & denique ipsam arcam operiebant Cherubini, & obumbrabant propitiatorium, scilicet ecclesiæ Angelos vigilaturos ad salutem electorum, Christumq; esse *ἰλασμηριον*, quo pacatur divina ira, cuiusq; sacrificio satisfit divina justitiæ. Omnia ista fuere confecta prout *Moses* vidit in monte, nihil immutavit, neq; ausus est. 1. *Observ.* In Dei ecclesiam nihil ab hominibus excogitatum, est admittendum: facessant humanæ traditiones, conciliorumque atrocia Decreta, & impia. absit exaquentur divina sapientiæ verbo scripto comprehensæ, vt aduersarij dictitant. 2. *Observ.* Dei bonitas hinc elucet, quod cum populus multis infirmitatibus esset obnoxius, & minus potuerit cœlestia contemplari, & res divinas expendere, easdem oculis subiecit per res sensibiles, & materiatas. Sic etiam egit Deus nobiscû. appendêdo Sacramenta verbo suo, quibus, vt visibilibus signis in visibilem Dei gratiam, remissionem peccatorum, nostram cum Christo capite vnionem apprehendamus.

Vers. 45. 2. Ratio. Tabernaculû per varia loca transportabatur, & certum locum nō reperit ante *Davidis* tempora, à quo locatum est in *Sione*, & à *Salomone* in templo, vbi apparet fuisse contritum atq; cōsumptum; præsertim cum nihil de eius deportatione in *Babylonē*; aut reportationē legatur: Ergo Dei cultus non est loco alligâdus. Primû occurrit hic obseruandû, quod Tabernaculû fuerit erectum primo anno post egressum populi ex *Ægypto*, anni 400. & plures intercessere, antequâ fuit perlatum *Ierosolymam*, cum trāsierunt *Iordanem*, terramq; sunt ingressi *Gilgale* collocatû fuit, *Ios. 4.* vbi mansit ad terræ *Cananææ* cōquisitionē. Post *Silunte* vbi 356. fere an. mansit ad tempus *Eli*, *Ios. 18.* postea quo status tegni conueniunt, apportabatur, & reportabatur. In urbem *Cariatiarim* vbi an.

20. post domum *Obed Edom*, à *Davide* tandem *Sione* locatū, & à *Salomone* in templo positum, vbi probabile est igni fuisse crematū in illa *Ierosolymitana* cōbustione à *Nabuchadnezare* . Vbi dicitur quod Patres Tabernaculū receperint; observa pignora divinæ gratiæ esse amplectēda: At hac ætas, in qua nos versamur, tametsi initio lucem Euangelicam libentissimè, & summo cū zelo, atq; gaudio recepit, iam nimio quasi splendore occæcata vel reijcit, vel fastidit. 2. *Observ.* Iesus Dei filius per *Iosua* significatus est noster dux in illam *Cananaam* cœlestem. Quem si cōstanter sequamur, tandē perueniemus, quo sumus perducendi: atq; fruēmur omnibus illis inexplicabilib. bonis, quæ iam spe possidemus, fide que in Christo nostro Mediatore vnico apprehendimus. 3. *Observ.* Gentes huius terræ extiterunt iniusti possessores, cūm Dei filij sunt mundi hæredes, bonorum que omnium capitis sui beneficio consubstantialis filij Dei, ad quem omnia spectant iure naturali, vt Cœlorum Regnum ad electos, titulo acquisitionis per Christum. 3. *Obser.* Omnis aduersaria potestas est deturbanda, atque deiicienda, & christus ecclesiæ suæ Princeps faciet inimicos scabellum pedum membra que; eius corporis mystici, tandem aliquando sunt proculcatura vel superbissimos, & atrocissimos hostes. 4. *Observ.* Nemo potest bene cogitare de Dei gloria promonēda, aut Regno Christi ampliādo, aut vllō bono opere, nisi ipsi adfuerit divina gratia

Vers. 47. Iam remouet illam blasphemiæ partem aduersus templum: probat que Dei præsentiam non esse necessario alligatam Templo. Videamus quis materiale templum ædificauit, & is fuit *Salomon Davidis* filius. De templi extruptione materia, forma, cæterisque eo spectantibus, vide *1. Reg. 6.*   *Observ.* Bona opera tametsi à pijs intendantur, vt Templi ædificatio à *Davide* , tamē non absoluuntur: quia obtinere debet Dei sapientia in omnium operum directione. *Iehova* designauit *Davidem* ad prælia, & *Salomonem* penes esse voluit Templi ædificationem. Porrò *Salomon* typus Christi pacis Principis, *Isa. 9.* Qui, vt ille materiale, ita hic spirituale Templum ædificat. i. Ecclesiam super se fundatam, *Math. 16. 1. Cor. 3.* de qua ædificatione vide *Pro. 9.* vbi sapientia dicitur ædificasse domum: ædificatur super Christum lapidem septem oculos habentem, *Zech. 3.* Omnes fideles tanquam lapides coniunguntur

C H R I S T O fide, atque alijs sibi invicem charitate.

Si

Si itaque Christus nos ædificet, patiamur nos ædificari, id est, instrui, corrigi, reprehendi, quo confirmemur fundamento, ut tandem in cœlestem patriam translati viuamus, & regnemus in omnem æternitatem.

Verf. 48. Ratio probans cultum diuinum non esse astrictum Templo, ὁ ψις non habitat in Templis manufactis. Ergo, vocatur Deus excelsissimus cum propter locum celsissimum in quo præcipuè communicat suam gloriam conspiciendam, tum propterea, quod omnia cuiuscunque sint status, superemineat. 1. *Observ.* Cum hic Iehoua sit altissimus & ἄρρηκτος ἰσχυρός. Ier. nihi ipsi absconditum esse possit, *Heb. 4. Psal. 139.* proinde absit, quis peccet, atque in peccatis persistat opinione falsa secretæ patrationis, quasi Dominus non videat: potius omnibus nostris actionibus sicut David Iehouam ob oculos præstituamus, atque ita non quasi fabimur. 2. *Observ.* Nemo potest, sit licet summus Monarcha ad cœlum pertingere, Deumque Throno suo insidentem deturbare, inanes sunt, atque irriti, conatus scelerosorum hominum molientium aduersus Domini Thronum in excelsis locatum, qui quidem etiam per diuinam gratiam ad sola terrarum est porrectus: Non defuerunt neque deerunt machinatores aduersus Iehouæ regnum, quibus non defuit, nec deerit à domino inflictum graue supplicium; ut *Pharaoni, Nebuchadnezzari, Sinnacheribo, Antiocho Epinani, Iuliano Apostatæ, & persecutoribus illis Ecclesiæ Primitiue post Christi ascensionem; & nostri temporis in Gallia, Anglia, & Scotia coiuratis aduersus filij Dei regnum per synceram Evangelij prædicationem propagatum, potentiâque Diuinâ propagandum, & continuandum.* 3. *Observ.* Si Deus non habitat in templis manufactis, Quorsum struuntur Sacella à papistis, & frequentantur loca, quæ illi esse volunt religiosa ut fontes & luci. D E V S, ut quod verum est, dicamus, præsto est in gratiâ omnibus fide præditis vbicunque terrarum sint & abest, tametsi in templo sedeant, si fide non imbuantur, abest inquam, ut misericors Pater. Ergo, neque in cruce, neque crucis signo, neque in Sacello, aut apud fontes quæramus Dominum, sed præsentem amplectamur fide, vbicunque terrarum fuerimus. Confirmat testimonio *Isaiæ Prophetæ 66. vers. 1.* Cœlum (inquit) Dominus est Thronus meus, & Terra scabellum. Per cœlum intellige non aërem,

aërem; non cœlos aspectabiles, sed beatorum habitaculum, vbi iam maximè Angelis, atque Sanctis conspicua est divina gloria, & vbi nobis omnibus fidelibus reuelabitur post vltimum iudicium. *Obfer.* Cùm precamur, attollamus oculos huc, atq; animos, studeamus sanctificationi, vt per Christũ liceat nobis cœlũ inire. Terra est scabellum. *Obfery.* Omnia Iehouæ pedibus substernuntur, quæ in eius obsequium flecti deberent. Proinde hostes Domini, eiusq; Ecclesiæ, vtcunq; videantur potentissimi, atque astutissimi, sunt tantum Domini scabellum, elatissimis etsi incendant capitibus, magnaq; caterua cingantur, *Psal.* 110. nec Domini tantum, verùm etiam electorum omnium tandem aliquando, quod fuit figuratum per quinque illos reges à Iehosua captos, cap. 10. Qui fecit, vt milites eorũ colla conculcarent, & *Malach.* 4. habetur diem Domini fore instar fornacis, superbosq; omnes instar straminis, quos dicit proculcatum iri à timentibus Iehouam. Legimus in historia de *Zappore Rege Persico*, qui cum *Valerianum octauum*, persecutorẽ cepisset, eo sit vsus pro stapede cùm equũ ascenderet, eius dorso pedem infigens, & quod tandem ipsi *Valeriano Imperatori* cutem detraxerit, glorientur etsi impij Ecclesiæ hostes in atroci sua malitia, certè aliquando erunt Domini scabellum, & in Domino omnium membrorum eius. Quæritur cum domus condi nequeat, quæ excelsissimum Dominum contineat, neque locus, vbi conuescat? quomodo dicitur in Tabernaculo inter *Cherubin* supra propitiatorium apparuisse? Respond. apparuisse quidem Dominum & responsa dedisse, sed non ita, vt illius potentia, vel gratia illi loco tantum affigeretur, quasi non a libi potentem sese, atque gratiosum declararet. 2. Ratio est ab effectu altissimi nimirum rerum omnium creatione, qui cœlum, terram, omniaq; eis comprehensa condidit, quæ etiam gubernat potenter, atque sapienter. *Obserua.* Ne putemus Deum, vt nonnulli valde impiè & perperam humana specie esse præditum, cùm hæc, quæ de manu pedibusq; dicuntur dicta sint *ωδρε πρόπαβως* ad nostrum captum: quin verè, atque fideliter iuxta Christi filij dictum patrem spiritum asseramus esse potentissimum, atque sapientissimum, quem laudibus sempiternis prosequamur propter omnia opera ædita, statuamusq; certissimè contra Philosophum non exiitisse hæc mundi machinam ab æterno,

sed ex nihilo esse creatam, vide *Gen. 1. Bara, 104. Psalm. 33. Psalm. Heb. 11. 2. Pet. 3.* contra illius temporis subfannatores.

Vers. 51. Ex quo sese purgavit crimine blasphemix, iam hypocritas istos redarguit. Et quia in tribus gloriabantur, scilicet, 1. in Circumcisione. 2. Patribus. 3. Lege, omnem gloriandi materiam ipsis præcidit. Ac primum, quia multum tribuebant Circumcisioni, & satis sese religiosos, piosq; venditabant, si circumcisi essent, vocat corde, atq; auribus incircumcisos; necnon duræ cervicis, quòd, vt referunt Prophetæ, Iehouæ sese toties, eiusq; verbo strenuè opposuerint, atque resisterint, vide *Isa. Ier. Ezech.* aliosq;e. *Observ.* Duplex est Circumcisio. 1. est externa, quæ carnis, vel literæ *Rom. 2. 28.* dicitur. 2. Interna, & spiritus, quæ est cordis renovatio, amputatioq; corruptionis insitæ, & natiuæ: primum quidè illius quæ in animæ facultatibus hæret in hac vita sensim per spiritum regenerantè, post hæc vitam totaliter. Deinde illius quæ est corporis, quæ in totum abolebitur in illustri illo adventu filij Dei, *Phil. 3.* vbi etiam hæc habentur de circumcisionis abrogatione. Caute, inquit, *Apost.* Caues & concisionem, alludens ad circumcisionem, quæ cum Christo, eiusq; gratia in Euangelio proposita, nequit consistere, & quòd Circumcisio si admittatur, amputet, atq; refecet à Christo. Nos inquit *Apost.* sumus circumcisio, qui spiritu Deum colimus, gaudemus in Christo, & in carne non confidimus. *Restitistis Spiritui Sancto.* scilicet loquenti in scriptura. *Observ.* Spiritus Sanctus, vt est verbi scripti dictator *Ἰεσουεύ. 58,* ita semper ibidem loquitur, qui non possit errare. Ecclesia autem errare potest, cum etsi verè, non tamen plenè, & perfectè regeneretur. Voxq;e ecclesiæ sit secundaria, Spiritus verò loquentis in verbo sit primaria. *Sicut Patres vestri;* Perstringit eos, quia in Patribus gloriabantur, cum tamen fuerint scelerosi. *Reobserv.* Qui verbo resistunt, verbiq; Divini synceris prædicatoribus, resistunt Spiritui Sancto, vt, vt sit ab impijs factitatum, Cõsolationem petamus ex verbis Domini nostri, quæ sunt, Dabo vobis os, & sapientiam, cui resistere non possunt omnes, qui aduersabuntur vobis. 2. *Observatio.* Non est nobis gloriandum de Maioribus si mali, & impij existant: hoc tatum, Si Boni, Conemur imitari eorum bonitatem, virtutemq;e.

Vers. 52. Patrum crudelitatem ostendit dum vocat Occisores, atque

atque persecutores Prophetarum: vt *Achab Eliam* est persecutus, & *Michaiam*. *Sedechias, Ieremiam*, populufque: *Ioas Zechariam* lapidibus obruendum curauit, & habetur in hiftoria à *Manasse* truculentiffimo egregium illum Prophetam etiam Regio ftemmate oriundū *Ifaiam* ferra diffectum. Expende quæ habentur *Math. 23. & Luc. 13.* Sed quos Prophetas occiderunt eos, nimirum, qui aduentum illius iufti prædixerunt, id est Iefu Chrifti filij Dei. Apertè illis impingit etiam sub Euangelio crimen, & iure. Peccata ergò omnium ordinum fine exceptione arguenda. Vide Prophetarum praxin, *Ioannis Baptifta*, Chrifti, *Herodem* meritò Vulpem nuncupantis, Apostolorum etiam, & hic Stephani, pij fidiq̃e martyris. lege 2. *Timoth. 3.* Addo hypocritas externis Cerimoniarum, & circumstantiarum obferuationibus fuam Religionem metiri, diuinūq̃ cultum definire. Propter ordinem fateor locus publicus designatus est frequentandus, vbi verbum prædicetur, atque Sacramenta adminiftrentur, fed diuinus cultus, eiusq̃e pura Religio ne utiquam est circumftantijs coercenda, fed fidelis quisque fpiritu, ac veritate Deum paffim potest colere. *Illius Iufti. 1. Io. 2.* idem habetur. Vocatur Chriftus Iuftus, cum propter Deitatis Iuftitiam, tum propter humanitatis puritatē: deniq̃; propter iuftitiam nobis partam paffione, partim obedientiâ legis, quæ noftra evadit partim per imputationem ex parte Dei, & per fidem ratione noftri: hinc liquet nos coram Deo cenferi iuftos iuftitiâ illâ Chrifti acq̃uifitâ, fide eam apprehendentes.

Verf. 53. Tertium in quo gloriabantur, fuit Lex. Omnem ipsis præripit, hac in parte gloriandi occasionem. Cōcedit Stephanus, quod legem acceperint ministerio Angelorum. vide *Deut. 32. & Gal. 3.* At eandem non obferuarunt: Hac quidē Dominus Iudaicum populū prærogatiua ornavit præ gētibus, vt triplicē legem ipsis dederit, fcil. *Cerimonialē* ad ritus diuinos, *Moralē* ad officium præftandū Deo; proximoq̃; *Iudicialē* ad conferuandā focietatem: Verum hinc nō captarent anſam feſe efferendi, cum legis extiterint transgreſſores. *Obſer.* Beneficia dei, atq; prærogatiuæ quales, quales fuerint nobis cōceſſæ, non approbabunt nos Deo, niſi iſſdem legitime vtamur. Conemur itaque Dei donis in fide vti, abſitq̃; à nobis gloriari, aut altū ſapere, quod dignatus ſit Dominus nos bonis exornare; ſed potius vt omnia, quæ habemus in diuini nominis honorē cōſecrentur.

Verbum purum & Sacramenta nobis concessit, ne propterea putemus nos deo approbatum iri nisi rem verbo substratam amplectamur, nimirum Iesum Christum, vitamque eidem conformemus, & rem Sacramentis figuratam apprehendamus ad salutem nostram. 2. *Observatio*. Mercedem suam retulerunt Divinæ legis transgressores. Propter peccata ex egressis Ægypto supra 20. annos præter Iosuaam & Calebum, nemo est ingressus terram Canaanam, at omnium cadauera in deserto computruerunt. Quare, ut loquitur Apost. *Heb. 12*. Si perierunt qui legem Mosaicam contempserunt, quoniam supplicio digni sunt hi censendi, qui Iesum conculcant, sanguinemque fœderis rem minus sanctam autumant, Et spiritum illum gratiæ Euangelij comitem aspernantur. *Caveamus* & nos ab his scopulis: formidabile est certe incidere in manus Dei vivi. Absit, aures obturemus divino verbo: ne in illud graue iudicium incidamus, *Proverb. 13*. Qui verbum contemnit, destruetur. Et 38. Qui ab auditione legis auertit aurem, eius preces futuræ sunt abominabiles: Contra Christus enuntiat illos Beatos, qui verbum Dei audiunt, custodiuntque; illud. Vide *Luc. 10*. de *Maria* procumbente ad pedes Christi ad eum audiendum. 3. *Observatio*. Qui legem Domini non custodiunt, transgressionis suæ Angelos testes habent. Proinde studeamus vitam exigere ad legis divinæ normam, ne aliquando Angelorum testimonio convicti meritas pendamus pœnas.

Vers. 54. Effectus in hisce hypocritis. Ex quo hæc audiuerunt διεπίοντο & εβρυχοσαν stredebant & stridebant. *Observatio*. Quo magis arguitur Satan in suis, eo magis furit, atque odio inflammatur in Christi seruos: hic est ille effectus in impijs per verbi prædicationem productus, qui quidem certè est accidèntalis verbo: cum verbum Dei proprie, & per se vitam operetur: est enim potentia Dei credentibus ad salutem, *Rom. 1. 17*. At per occasionem subiecti malè affecti contrarium plane effectum educit. Vide 2. *Cor. 2*. etenim quo magis redarguitur corrupta nostra natura, eo magis exarsuat, atque furit: obserua in *Pharaone* aduersus *Moysem*. In *Achabo*, & *Iesabele* aduersus *Eliam* sæuientibus. Contrarium vide in *Dauid* reprehensio à *Nathane*, 2. *Sam. 12*. In *Erechia* ab *Isaia*, quod Regis *Babylonici* Legatis sua ostenderit omnia. Re ètè itaque vocatur verbum odor mortis ad mortem vasis iræ, ad interitum destinatis.

Simili-

Similitudo operationis Solis in diversa subiecta rem illustrabit: Nam Sol caloris sui vigore indurat lutum, sed emollit cerā, cū vnum, non autem contrarios producat, naturali operatione suā effectus. Sed contrariorum horum effectuum causa est in dispari rerum subiectarum dispositione. Facile est similitudinem accommodare,

Vers. 55. Quomodo afficitur Stephanus. illi deserviunt, at Stephanus repletur spiritu Sancto, oculosque in cælum conijcit.

1. *Obfer.* Hostium atrocissimorum rabies Sancti Spiritus solamine Christi seruos priuare non potest. Infantiam, fremant, conspirent, coniurent licet, aderit ipsis diuina gratia, nunquam eos in arctis destitutura: Consuevit diuina potentia cingere electos in discrimine versantes, etsi permittat, ipsis temporalis vitæ usuram eripere, nihilominus spiritum largitur Sanctum, gloriamque diuinam præbet intuemdam, filijque Christi vultum explicatque fideles grauissimis periculis implicatos ita *Dauidem*, 1. *Sam.* 18. 19. 23. & 30. Sic Paulum terra, marique agitatam, & quis est qui non nunc, atque olim diuinum fauorem senserit? 2. *Obfer.* Quò sit refugiendum in periculis? nimirum ad cœlestem illum Thronum gratiæ, quò certè spiritu Dei ducti vehuntur: Plerique alio acti modo confugiunt aut ad auxiliationem humanam, quæ vana est, 55. *Psal.* & carnem faciunt brachium suum, qui maledicti sunt, *Ier.* 17. aut quod est maximè perniciosum ad Satanam transvolant, eiusque organa dum in arctum coguntur: Discamus verò nos in cælum oculos attollere, & ad cœli, terræque Creatorem Deum nostrum Patrem in Christo. 3. *Obfer.* Qui afficiuntur, vt Stephanus gloriam Dei videbunt, quæ partim relucet in rebus creatis; Imò etiam minimis, vt potè in formica quæ perhibetur colligere æstate, quibus fruatur hyeme, *Proverb.* sed clarius in homine *μικροκόσμος*. 2. In verbo illustrior conspicitur Dei gloria. 3. In filio, qui est *ἀπαυγάσμα τῆς δόξης τῆς ἀνάγκης*, *Heb.* 1. Sed speciali quodam visionis modo percipitur à Stephano: Atque à nobis plenè sanctificatis, atque glorificatis, sicut Deus est videbitur, 1. *Ioan.* 3. Visio huius gloriæ summam præbet martyri consolationem. 4. Et Iesum stantem ad dextram, id est, regnantem, 1. *Cor.* 15. Quod dicunt stare Christum vt advocatum, sedere verò, vt Iudicem, est hoc quidem subtilius, atq; alienum: Cū per

sedere, aut stare ad dextram, nihil aliud significetur, quam regnare, ipsiſque Christo omnem in cœlo, terraſque tributam eſſe poteſtatem, *Math. 28.* Regnat itaque Christus Rex Regum : haſque partes Regni ſui obit. 1. Colligit Eccleſiam per ſpiritum verbo cooperantem. 2. Gubernat eandem. 3. Cruce exercet. 4. Contra hoſtes tuetur, quos partim propter rebellionem indurat vt olim *Pharaonem*, partim in deſperationem ruere ſiuit vt *Iudam* alioſque.

Vers. 56. Cœlos vidit apertos. Vtrum iſta fuerit mutatio phyſica, non diſputo. Vide huiuſmodi phraſin, *Math. 3.* in Baptiſmate Chriſti, & *Ioan. 1.* ultimo. Verùm eſt aciem mentis Stephani fuiſſe ſatis perſpicacem, vt peculiari quodam modo filium hominis Ieſum Chriſtum iam in carne regnantem fuerit conſpicatus. *Obſerva* Cœli propter peccatum clauſi, per Chriſtum ſunt recluſi, qui mediator noui ſœderis per ſanguinem ſuum ingreſſus eſt Sanctum Sanctorum, *Hebr. 9. 10.* Quare de cœlorum poſſeſſione realiter capeſſenda ſimus certi, cùm iam aditus nobis pateat per Redemptorem noſtrum *δέσποτον*, viaſque patefacta ſit quam inſiſtamus, *Ioan. 14.* Caroſque noſtra ſit cœlo locata ſpiritumque adoptionis habeamus obſignantem cordibus noſtris vitæ æternæ, immortalisſque gloria certitudinem. Proinde non pro arrogantia ducendum ſed veritate ſanguine filij Dei obſignata nos in cœleſtibus, vbi caput noſtrum eſt, ſalutiſque noſtræ ἀρχηγός eſſe conſtituendos. Vocatur Chriſtus hic filius hominis, vt *Daniel 7. Bar. Enos*, ad ſignificandum nobis carnem illam, quæ paſſa eſt, iam eſſe glorificatam, noſtramque vt nunc vilem & corruptibilem carnem Chriſti conformandam. Caterùm, quod Chriſtus cœlo ſit incluſus, diſertè facit contra vbiquitarios, & tranſſubſtantiatores.

Vers. 57. Atroces Iudæi aduerſus Stephanum crudeliter procedentes exclamant, vt contra Paulum, *Act. 21.* quæquidem exclamatio arguit ſeditionē, qui cùm nec iure, nec ratione poſſint agere, ad inſolens vociferandi genus ſeſe conferunt. 2. obturant aures, nolunt auribus aditum ad mentem patere, quæ valeat Dei gratiam admittere, qui verò vocantem Iehovam per verbum audire detrectant, ſeſe eos minimè auditurum profitetur Dominus, *Mich. 3.* & *Proverb. 1.* vide illam ſapientiæ proclamationem, & reluctantibus pœnam infligendam. Si contumaces audire recuſarint primarium Domini nuntium, id eſt, verbum diuinitus deſti-

natum ad conuersionem peccatoris, cogentur vel inuiti secundum admittere, id est iudicium, & supplicium animadverte in *Pharaone*, alijsque quos seuerum Dei iudicium apprehendit, quod uerbum ad ipsos missum aspernati sint. Quare, absit uerbum fastidium, amandatis auribus prurientibus cum reuerētia, sancta; auiditate & alacritate id recipiamus in salutem nostram, atque gloriam. 3. Est. impetum in eum fecere omnes. *Obser.* Diuersi generis, & conditionis satis bene cōspirant ad opus malum, & perniciosum peragendum: *Moab, Ammon, & Seiricola* aduersus *Iehosaphatum*, 2. *Cron.* 20. qui mutuis uulneribus confossi tanti sceleris pœnas pependerunt. *Abimelechus* truculentus fratricida, *Sichemita* domusque millo in filios *Ierubaalia* conspirarunt, qui dissensionis face diuinitus admota interiere, *Iud.* 9. Romani atque Iudæi aduersus Christum quibus à Romanis tandem allatum est exitiū: *Hispani, Itali*, necnon omnis ordinis, & diuersissimorum morum homines in Christi regnū: quod factum non ita pridem, sed pater misericordiarū ita omnem illum conatum evertit, ut nedum dissipati, atque disgregati fuerint, sed in profundum deiecti. Non est mirandum instinctu Diaboli maximè dissidentes partes in odium Christi Ecclesiæque; suæ coire, atque concurrere. Vide *Psal.* 2. 4. Extrudunt sanctum Dei hominem civitate, ut Iudæi Christū. *Luc.* 4. *Obserua.* Possunt, sed Domino permittente, hypocritæ, atrocēque hostes, etsi præ se ferant pietatem, Christi fideles seruos civitatibus terrenis, atque terrarum solis depellere, sed civitate illa DEI cœlesti minime possunt excludere: consolatio est nostra. 5. Lapidant. Sed cur hoc? cū quatuor extiterint in usu apud *Iudeos* suppliciorū genera. 1. strangulatio. 2. obruncatio. 3. cōbustio. 4. lapidatio. R. quia lege Dei fuit statutum, *Leu.* 24. ut *Blasphemus* civitate educeretur, & lapidibus obrueretur: legem ergo pro se habere uolunt. 1. *Obser.* Flagitiosi, adeoque ecclesiæ hostes æquitatis legem sceleribus suis prætexūt, vide *Dan.* 3. contra illos tres in fornacem coniectos, & *Dan.* 6. contra ipsum *Danielem*. *Haman* ille typho inflatus atrocissimus hostis: populi Dei *Iudeos* mentitus est legis Regiæ non fuisse obseruatores: & sacrilegi direptores bonorum Ecclesiasticorum legem causantur, quæ vim quandam, atque potentiam ipsorum sceleri addat. Solent itaque flagitiosi æquitatis tegumento flagitia sua obnubere.

2. *Obserua.* Malitiæ suæ, atq; scæuitiæ abstinere nolunt impij, donec iniquitatis suæ mensuram adimplerint, qua perimpletâ, extremum certè indignationis diuinæ pondus sunt experturi: Peccatorum itaque & scelerum principijs occurrendum, ne continuus progressus in peccatis inuitabile DEI iudicium accerfat.

6. Est testes depofuerunt vestimenta vt paratiores essent ad imponendum manus lapidibus obruendo: vt erat lege præscriptû.

Obserua. Non defuerunt, nec defunt falsi, subornatiq; testes ad testimonium perhibendum contra infontes, vide hito. *Susanna.* Et passi Christi. Sed pijs summo perè cauendum à falsi testimonij perhibitione: cum Iehouæ anima testem falsum abhorreat, *Proverb. 6.* Quod vestimenta dicuntur depofita ad pedes cuiusdam iuuenis. 1. *Obserua.* Iuuenes sibi maximè cauerent ab impiorum consortio, facilè enim imprudentes in malum consentiunt.

2. *Obserua.* Non est de Iuuenibus, etsi prauis, maleq; affectis desperandum, cum habeat Dominus vocationis ad gratiam præstitutum tempus. Vocauit Paulum in ætate fere media, *Ieremiam* in vtero, *Ier. 1.* Sed insolentes, atque lasciu: ne præsumant in vocatis gratiam, vt præcipites abeant in omnia flagitiorum genera: fateretur Paulus, *Act. 22.* se consensisse in mortem Stephani, & occisorum vestimenta custodijisse. *Obserua.* Qui vocati sunt ad gratiam, spirituq; Dei aguntur, parati sunt ad confitenda peccata vt hic Paulus, *David. 2. Sam. 12. Psal. 51. Dan. 6.* Sed retardantur motu Satânico ad retegenda scelera, in quorum refectione glorificatur Dominus, verùm in eorundem admissionem facillimè perpelluntur. Confessio certè est Dei Spiritus opus, sed obtectio diaboli, cum itaque sit è re gloriæ Dei, salutisq; nostræ, ne nos pudeat apertè peccata coram Domino confiteri, quæ velo misericordiæ suæ in summum nostrum bonum cooperiet.

Vers. 59. Iam habetur Stephani passio, & quomodo sese gesserit in summo hoc discrimine: vbi duo occurrunt expendenda singularia. Videlicet. 1. Fides. 2. Amor in inimicos. Fides in hoc apparet, quod invocato Deo Domino IESU dixerit, recipe spiritum meum: Amor hinc liquet, quod inimicis, & persecutoribus sit præcatus remissionem. Primû est, quod inuocavit Deum. Hinc sequitur in aduersis, adeoque in extremo rerum discrimine invocandum esse Iehovam, *Psal. 50.* Inuoca me, & *Rom. cap. 10.*
 Quisquis

Quisquis invocauerit nomē Iehouæ, seruabitur. Vocat Christum dominum nō solum creationis iure sed maximē Redemptionis. Hic enim Dei filius populum suum redemit positione animæ: & illud ipsum nomine IESV significatur: in quo salus, *Math. 1. Act. 4. Recipe Spiritum meum.* est instar orationis Christi in cruce pendentis, qui dixit, *Domine in manus tuas commendo spiritum meum.* 1. *Observ.* Veri Christiani vt vitam Christi imitantur, ita etiam vocē edunt eandem, Spiritu Sancto moti sese tradunt Deo. 2. *Observ.* Lymphati, atque furentes Ecclesiæ hostes nullam in animas potestatem habent, corpora tantum diuino permisso ferire possunt, nullamque pœnam valent infligere, quā ipsi sunt exempti, si DEO placet. 3. *Observa.* Spiritus non sunt evanidi flatus, sed substantiæ, qui post separationem à corpore non vagantur, neque alia subintrant corpora vt *Pythagorei* dixerunt *μετεμψύχωσιν*, sed virtute Christi electorum feruntur in cœlum, iuxta illud Christi, *Hodie mecum eris in Paradiso.* & *Philip. 1.* Cupio dissolui, atque esse cum Christo: & *Heb. 12.* In cœlesti *Ierosolyma* spiritus iustorum, atque perfectorum hominum sunt.

Vers. 60. Describitur eius amor, positis genibus orat. 1. *Observa.*

Genua etiam corporis sunt flectenda, *Ephes. 3.* atque ad eò omnes partes cum summa humilitate, & reuerentiâ componendæ, cum coram tam gloriosa maiestate cōparemus. *Abraham* se puluerem & cineres vocauit in conspectu Iehouæ prostratus. *Precaationis summa.* *Domine*, ne statuas eis hoc peccatum: id est, ne imputes ipsis ad mortem. *Observ.* fides, charitasq; ad extremum halitum, Dei seruos concomitantur: *Stephanus* singulari amore, & patientia dominum suum refert, *Luc. 23.* inquentem; *Pater* ne hoc ipsis imputes: ignorant enim quid faciunt. Hæc praxis imitāda, hostibusq; ignoscendum, & iuxta *Apost.* regulam, malum bono vincendum. Sed quomodo hoc dictum *Stephani* congruit cum *Zecharia* lapidibus obruti imprecatione, 2. *Cron. 2.* qui dixit Iehoua hoc vide atque require. *Resp.* *Zecharias* filius *Iehoiada* præuidit spiritu prophético *Ioam* à vero Deo *Israelis* auersum violenta morte extinguendum, quod evenit, vt patet in eodem contextu. *Stephanus* verò gratiâ spiritus præsciuit quosdam per ignorantiam lapsos in gratiam cum Domino redituros, vt in *Paulo* videas, qui ad fidem Christianam diuinitus conuersus, vas electionis euasit, qui

nomine Iesu salutem gentibus prædicaret. Et tandē dicitur: Obdormiuit, id est mortuus est. vide 1. *Theſ.* 4. *Obſerv.* Mors Sanctorū est quædam dormitio: proinde Christo inſitis, mors non est per timescenda, nec supra modum sunt lugendi mortui. Sæpius hoc verbum occurrit in sacris, vt certissimè constet mortua corpora, quæ à Christi spiritu cōseruantur esse in vitam reuocanda, & exuscitanda: cūm dormitio nō in animam, sed in corpora cadit, ne dubitemus de corporum resurrectione in illo altero Christi aduentu. Vide totum cap. 1. *Cor.* 15.

CAPVT VIII.

ABSOLUTA est prima pars historiae huius actis comprehensa, quæ continet amplificationem Regni Christi *Ierosolymis* per prædicationem Euangelij ab Apost. Audiuimus qua fide & diligentia prædicarint, quomodo miraculis cōfirmarint, quid sint passi, quem successum Euangelium habuerit, & tandem quomodo plerique confirmati sint in veritate Euangelica, saluteq; per Christum parta per Stephani constantissimi martyris lapidationem. Iam quomodo propagatum fuerit Christi regnum, & incrementum cœperit apud gentes, Domino dante sumus audituri. per cōmune ministerium Philippi diaconi, Petri, & Pauli, ad cap. 13. Inde ad finem peregrinationem Pauli descriptam. Hoc cap. secatur in duas partes. 1. est de prædicato Euangelio *Samariae*, ad vers. 26. 2. est de Eunuchō Reginae *Candacis* *Æthyopum* gubernatore præcipuo ad fidem christianam conuerso ad finem cap. Prior subdividitur in illius ecclesiae *Samaritanae* plantationem, ad vers. 14. 2. Amplificationem, ad vers. 26. In plantatione primum habes occasionem. 2. plantatorem illius Ecclesiae, nimirum Philippum. 3. euentum. Occasio. vers. 1. est persecutio, vnde secuta professorum Christi dispersio per *Regiones Iudææ, & Samariae*. Post occasionem, vers. 2. Sepultura Stephani. 3. Persecutio *Sauli*. 4. prædicatio verbi per disgregatos doctores habetur. Prima verba sunt, consenserat *Saulus* in Stephani necem. 1. *Obſerv.* Consentiens, maliq; facinoris approbator eodem crimine cum actore involui-

voluitur. Sic *David* homicida dicitur, cùm tantum mandatũ de-
 derit ad occidendum *Vriam*, 2. *Sam.* 12. Proinde videndum ne cõ-
 sensu nostro malè, & scelerosè patrata corroboremus. Si minus
 conscij coram dei tribunali velimus censerì. 2. *Obfer.* Paulus fa-
 tetur se consensisse, *Act.* 22. Peccata itaq; si sint interna, non sunt
 contegenda, si per eorum detectionem Dei gloriã promoueri
 queat. Paulus 1. *Timoth.* 1. magnificat Dei misericordiã, qui vo-
 luit in eo exemplum Divinæ gratiæ extare omnibus credituris
 ad vitam æternam. *David* summè pius peccata non solum est cõ-
 fessus *Psal.* 51. sed & confessionem scriptis mandavit *Psal.* 32. in
 Dei gloriam, & Ecclesiæ vsum: Sic *Daniel* *cap.* 9. pro se, atq; popu-
 lo apertè edidit peccatorum confessionem, quod quidem est no-
 bis in praxin trahendum, sed astu Satanico fit, vt obtegere sem-
 per conemur peccata, & fateri suffundamur pudore, quorum re-
 tectio esset è re gloriæ Dei, cùm tamen admittere paucos pudeat:
 Est turpe certè, atq; pudèdum peccare, quod est diaboli opus, sed
 confiteri est gloriosum, quod est Spiritus Sancti opus. OCCASIO,
 Persecutio est, vbi. 1. occurrit tempus, dum inquit hoc tempore,
 quo scilicet Stephanus est lapidibus obrutus. *Obfer.* Persecutio-
 nem serui Christi fidelis, sanctiq; sequitur persecutio ecclesiæ, vi-
 de in 10. illis insignib. post Christi ascensionem, cùm crudeliter
 martyres & christiani sunt sublati, subsecuta est ecclesiæ persecu-
 tio. Putat male suadú vulgus immune se fore ab afflictione, per-
 secutione, atq; turbis, tametsi Dei serui affligantur, sed intelligant
 pro certo si fidem retinuerint nõ fore eos eximendos, sed laturos
 sortem parem: Et cùm iudicium incipit à domo Dei, quis futurus
 eorum exitus, qui minus obediunt euangelio, 1. *Pet.* 4. & si hoc vi-
 ridi accidat, quid futurú ligno arido? Impij statò tempore haud
 dubiè grauioribus afficientur supplicijs. 2. *Obfer.* Statuta periodo
 persecutiones suboriuntur; Neque citius, Neque tardius euenire
 possunt, quã deus cõstituit, & vt tempore incipiunt, ita etiã finem
 sunt consecuturæ, eademq; sempiterna iucunditas excipiet. Sed
 vnde procedit hæc persecutio? *Ierolymorum* civitate, quam De-
 us multis adauxit beneficijs. *Obfer.* Inimicissimi sunt Regionũ,
 & vrbium incolæ à Domino donis maximè ornati, vt *Hispania.*
Italia, atque *Parisiarum* in Gallia. Contra Ecclesiam intenditur
 hæc persecutio.

Obſerva. Nulli in naturâ rerum æquè affliguntur, atque electi ad vitam in Chriſto, qui in eo peccatorum remiſſionem, reſurrectionem corporum, vitamque æternam profitentur. Ex perſecutione hac conſequitur Diſcipulorum, atque Doctorum verbi diſperſio per regiones *Iudea*, & *Samaria* exceptis Apoſtolis. Licet ergò in graui perſecutione fugere, vt hic videre eſt, atque, vt Chriſti verba præ ſe ferunt, ſi vos perſecuti fuerint, in vna civitate, fugite in aliam. *Auguſt.* inquit in graui perſecutione, neq; omnes fugere, neque omnes manere debent, ſed maneat, qui ad rem præſentem ſufficiât, at ſi omnes eligant cum vitæ diſcrimine manere, tunc inquit, res fortibus eſt committenda. *Obſerva.* Si fideles, Chriſtiani que nominis profeſſores vno loco reſerto turbis, & calamitatibus ceſſerint, in alium recipientur, cum Domini ſit terra, atque plenitudo eius: non deerit eccleſiæ in terris receptaculum, ſi eſſet heremus. *Exceptis Apoſtolis.* hi manent *Ieroſolymis*, quia nullum habent mandatum adhuc exeundi. *Obſerva.* Nobis manendû cum grege in perſecutione, temporeq; effuſionis plagarum Dei, etiam cum capitis periculo, niſi nobis Dominus verbo ſuo ſecus conſulerit, proinde conſtantes, atq; fideles nos eſſe par eſt, timoreq; vacuos in munere noſtro obeundo. 2. *Obſerva.* Gratia Dei in protectionem Apoſt. ita euigilat, vt in hoc extremo periculo tuti ſint à Satana, eiufq; instrumentis, qui, vt ſunt atrociffimi Eccleſiæ perſecutores extra cancellos diuinæ providentiæ exire nequeunt. Imò ipſe Sathan cancellis diuinæ providentiæ coërcetur, & vt cunq; mare in littus ſæuire videatur, & extra præſcriptas metas erumpere, atque irrupere, reprimitur tamen: ita ſcleroſiffimi quique Eccleſiæ hoſtes ne latum vnguem extra præſinitos limites poſſunt progredi in ſanctis diuexandis, atque excruciandis, quibus Dominus, & quantitatem, & qualitatem afflictionum determinauit. Hinc aſurgit nobis conſolatio.

Verſ. 2. Habetur ſepultura Stephani. *Ευλαβεις*, id eſt, religioſi quidam Stephanum inhumant, eumque lugent. *Obſerva.* In omni fere hominum ſocietate quofdam reperire eſt pios, Sanctorumq; fautores. In *Pharaonis* aulâ, eius filiam fautricem, & educatricem *Moyſis*. In *Achabi*, *Obadiam* amantem *Elia*, atque Prophetarium, in *Traiani Imperio*, *Plinium ſecundum*, qui retardauit *Traianum* à perſecutione: hanc habet Dominus ſuorû curam, vt nolit omni ſolatio deſtitu-

destitutos relinquere. *Duo præstant.* 1. *ἐκομιζαν*, id est, extulerunt ad sepeliendum. *Observatio.* Hoc suo facto admonere nos volunt hominem ex terra prodijisse, atque in terram rediturum: deinde resurrectionis nostræ, cùm corpora humo mandentur, vt ibi tanquã in arcula conferuentur, donec à Christo in illa *Epiphania* resuscitentur: & 3. humanitatis est enim vltimũ humanitatis officium sepelire mortuos. Hic redarguendi illi qui nullo officio erga Pastores defunguntur, sed potius ipsis dolorem, atque ærumnas incutiunt, quos optare subinde meminisse illius exhortationis propositæ ab Apost. *Heb. 13.* Obedite ducibus vestris, *1. Cor. 9. 1. Theff. 5. 1. Timoth. 5.* & etiam dicti illius prophetici, si afflictionem addiderint alicui, *Iosephum*q; turbarint, ipsos tandem grauissimo supplicio esse afficiendos: nisi resipuerint. 4. Hi designant hoc suo facto iniustitiam, atque iniquitatem Iudæorum, qui hunc sanctum virum lapidarunt, neque hi inhumatores extimescunt persecutionis flammã, paucos videas ex nostris professoribus ad eò bene animatos. 5. Nullũ ritum observant, nulla vtuntur inuocatione, nullis (vt barbare dicam) dirigis, nullis sacrificijs ad expiandum defuncti peccata, nulla deniq; cananizatione in album sanctorũ, quæ tametsi hac omnia derogent Christi gloriæ, eiusque meritis, perfectoque sacrificio, atque æterno, nihilominus tamen à Papistis, & vsurpantur, & frequentantur. Quare illud *κακοῦθες* est explodendum, quod inoleuit, superstitionis, inanis gloriæ, & ostentationis plenum frequentatum à plerisque, qui nobiles celebrari volunt, atque simplicissima ratio sepeliendorũ corporum, & honestissima adhibenda. 2. quod faciunt, est, *Lugent.* *Observa.* Licet deslere defunctos, sed Christiano more, id est, in fide, & spe, vt docet Apost. *1. Theff. 4. 13.* nec recipienda illa stoicorũ opinio, qui homines esse volunt *ἀπαθείς*, cùm affectio naturalis sic expressa in propinquorum obitu pietati, veræque religioni non reluctetur. *Abrahamus Saram* vxorem defunctam luxit. *Iosephus* atq; fratres *Iacobum* patrem, filij *Israelis Aaronem, Moysen, Samuelem*: ipseque Christus noster Dominus Lazarum: fas est itaq; deslere mortuos pios, atque fideles, sed in fide, ac spe, vt hic *Ierosolymitani* quidam, dolent, & lessum faciunt, quòd Christi ecclesia huiusmodi sancto homine, strenuoque Euangelij propugnatore, & veritatis divinæ constantissimo assertore priuetur.

Vers. 3. Agitur de persecutore, Saulo, & 1. est de eo prædicatum $\epsilon\lambda\upsilon\mu\alpha\gamma\epsilon\tau$ vastavit. Sauli crudelitas suis assurgit gradibus. 1. In-
greditur domus, extrudit viros, scæminalque, & in carcerem tra-
dit: quidam ex scriptoribus autumant partem illam Prophetiæ
Iacobi de lupo processuro è tribu *Benjaminica* Paulo applicari de-
bere: fatetur quidè ipse, *Philip. 3.* quod ex tribu *Benjaminis*, quodque
Christi Ecclesiam fuerit persecutus. *Observa.* Antequam per gra-
tiam ad Christum vocemur sumus lupi, id est, hostes CHRISTI
membrorumque eius: Monarchæ figurantur, *Daniel 7.* per 4. be-
stias ad naturam nostram denotandam extra Christum: naturali
inclinatione in brutam ferimur scævitiã, quæ in Ecclesiæ perfe-
cutoribus non subsistit in primo gradu, sed eo extenditur, vt nul-
li sexui parcat, ne scæmineo quidem, cuius ratio esset habenda.
Observa. Regno Christi coërcentur omnis generis, atque ordinis
homines, quibus via in Christo patet ad vitam, *Galat. ca. 3. Colos. 3.*
4. *Observatio* Peritia legis sine Christo nihil aliud est, quam veri-
tatis odium: expende in Paulo legis perito, Euangelij tamen o-
fore, atque persecutore. 5. *Observa.* Professores Christianæ reli-
gionis carcer manet, & vincula vt *Michaiam* verum Dei Prophe-
tam, 1. *Reg. vlt. Jer.* Io. Baptistam incarcerationum, & tandem verita-
tis ergò obtruncatum.

Vers. 4. Dispersi prædicant verbum Doctores nimirum quibus
docendi munus incumbere, vbi vide dispersionem fidelium
esse ecclesiarum vnionem: persecutionemque nos minimè retar-
dare debere ab officio præstando, sed verbum DEI, Euangelium
scilicet gratiæ esse tradendum non hominum commèta: etenim
divina ordinatione est statutum, vt legitimè, & divinitus vocati
prædicemus, verbum sacris consignatum literis, neque cum phan-
tasticis illis *Anabaptistis* novas subinde expectemus cælitus reue-
lationes. 2. *Observa.* Media quibus impij, & Ecclesiæ hostes vtun-
tur ad præpediendum Euangelij cursum, iisdem bene vtitur Do-
minus ad propagandum, atque ampliandum Regnum filij sui.
Potens & sapiens est Iehova, qui ex tenebris lucem caller evoc-
care, malisque appositè vti ad bonum opus promouendum: itaque
existimare debemus animorum hac etsi miseranda, & miserabi-
li distractione, atque disunctione apud nos *Scotos* feliciter vsurum
Dominum ad Ecclesiæ suæ integritatem, & libertatem firmius,
quam

quam antea stabiliendam: Det Dominus in Christo.]

Verf. 5. Sequitur Ecclesiæ *Samaritana* plantatio ad *vers. 14.* & eiusdem amplificatio ad *vers. 26.* *Samaria Cananea* pars cis *Iordanem*: hic notat regionē, præcipuamq; in ea urbem, quæ capta est ædificari ab *Amri* 6. *Israelis* Rege impio. *Samaria* Regio tres habet civitates, *Samariam Sichem* vel *Sichar*, & *Silo*. In plantatione huius Ecclesiæ. 1. habes plantatorem. 2. media. 3. euenta & successus. Plantator est *Philippus* non *Apostolus*: nam *Apostoli Ierosolymis* manserunt, sed ille *Diaconus*, *Act. 6.* cui, etsi pauperum cura incumbebat, tamen aliquando *Euangelium* prædicabat, ut *Stephanus*. *Observa.* In quacumque sis vocatione, si eam fideliter obeas, in maiorem honorem evehet te *Deus*, *1. Timoth. 3.* Qui bene ministrarint, bonum gradum sibi anquirunt. Et ut inquit *Dominus* noster. *Serve*, si fueris fidelis in exiguis, præficiā te magnis. Addo, supra dictis de *Samaria*, quæ est *μεσοπολις* 10. tribuum condita ab *Amri* uti dixi, & ab *Hircano* subversa, reparata per *Herodem* & nuncupata *Sebaste*. *Ioseph. antiq. lib. 13.* Hæc civitas fuit maximè corrupta, atque dementata per *Simonem Magum*, ex ea tamen prodijt *Iustinus Martyr*, vbi obserua, in hominum cætu perditissimo *Dominum* habere suos, *Lotum* inter *Sodomitas* scelerosos, *Obadiam* in *Achabi Curia*, &c. Media quibus vititur *Philippus* ad plantandam hanc Ecclesiam *Samaritanam* sunt verbi prædicatio, cuius materia est *Christus*, *Sacram. administratio* & *miraculorum editio*. Primum dicitur prædicasse *Christum Regem* scilicet nostrum, qui omnem aduersariam potestatem devicit, regnumque nobis acquisiuit, & in nobis erexit, quos spiritu suo sancto per verbum operante regit: *Prophetam*, qui patris consilium in salutem nostram plenè patefecit: *Sacerdotem*, qui sese in cruce pro peccatis nostris suavissimam hostiam patri obtulit, in quo habemus peccatorum remissionem, resurrectionē, & vitam æternam inchoatiuē, & in spe, qua perfectè in cœlis fruemur per *Dei filium*, qui nobis factus est *sapientia* per verbum, *justificatio*, ut per suam *justitiam* nobis imputatam, & per *fidem* apprehensam *justificet*: *Sanctificatio*, qui spiritu suo nos sanctificet, & *Redemptio* per sanguinem suum, cuius effusi pretio nos redemit. *Observ.* *Materia* prædicada gregi nostro est *Iesus Christus crucifixus*, præter quem æstimavit *Apost.* nihil scire, *1. Corinth. 3.*

Verf. 6. attendebant. *Observ.* Dei verbo diligenter attendendū, & cum cura recipiendum. *Maria* sedit ad Christi pedes vt prædicantem audiret, cum *Martha* alijs rebus fuerit intēra non omnino negligendis, quæ de sorore *Maria* conquesta Christo. Respondit *Mariam* bonam partē delegisse, quæ non auferetur ab ea. *Populus Troianus* ad mediam vsq; noctē Paulum sermonē producentē, audiit, *Act. 20.* 7. Concludo, Beatos esse eos, qui audiunt verbum Dei, atque custodiunt illud, *Luc. 11.* & destructū iri eos, qui idem despiciunt. Longè alij ab his Samaritanis existunt ætate nostra auditores, qui aut rarò audiunt, aut cum tedio & contemptu rejiciunt: Impelluntur ad attentionem, quod audierint, & viderint miracula quæ duplicem vsū habuere. 1. præparatur populus his ad recipiendum verbum. 2. ex quo sunt amplexi verbum, confirmabantur. *Papistæ* se habere miracula iactant, sed sunt inania diaboli, malorumque hominum inuenta. Miracula, quibus iam duce Christo, eiusque spiritus operatione fruimur, sunt animarum conuersiones ad fidem, mortuorumque in peccatis excitationes ad vitam in Christo participandam. *Evāgelica* veritas non eget miraculis, cum ipsa veritas sanguine Agni immaculati sit ob signata.

Verf. 7. Miraculorum æditorum genera tria. 1. est impurorum spirituum eiectio. 2. paralyticorum sanatio. 3. Claudorum curatio. Impuri spiritus quosdam sic occupant, definitivè (scilicet) vt loquuntur Theologi, vt non sint alibi in summa operatione vexationis. Vbi *observa*, quantæ, qualiq; miseræ obnoxij simus propter peccatum, nimirum ipsi principi tenebrarū Sata æ, qui in quibusdam residet. 2. Quàm superior, atque efficacior sit Christi potentia Satanicis motionib. pravis: qui quidem Satan virtute Christi per ministerium Philippi de possessione deturbatur, & extruditur. 3. *Observa.* Christus cunctos nostras infirmitates, atque νοσηματα curat, sanctificatq; mentem iudicium, rationem, cor, voluntatem, affectiones, corpus, denique ipsum perpurgat, vt conformetur ipsius glorioso corpori.

Verf. 8. *Euentum.* scilicet, Gaudium magnum in illa vrbe. *Observat.* Annuntiatio de gratuita salute per Christum parta producit, gaudium non auferendum. Varij varijs moti occasionibus lætantur, sed solidum hoc existit gaudium, quod gignitur in

peccatores sicut vos, ab idolis ad Deum viuum vos reuocamus. & Angelus, *Apocalip.* 2. detrectat prorsum adorari ab Ioanne, in-
quiens, conseruus tuus sum, Deum adora.

Vers. 10. Attendunt hunc *Simonem*, vocantque *δωάμιν τῷ θεῷ
μεγαλω*. Testis est *Iustinus* 2. *ἀπολ.* quod hic *Simon* statuum habue-
rit inter pontes Tyberis cui insculpebatur *Simoni* Deo sancto. Et
Epiphanius herefeon antiquarū indagator memorat hunc Magum
vocasse se Deum patrem, & filium, & *Helenam* meretricem suam
(quod est abominandum) Spiritum Sanctum. *Obser.* Impij ac sce-
lerosi non sunt cōtenti honorum mediocritate, sed ambiunt ho-
nores diuinos, expende in Rege *Babylonis*, *Isa.* 14. qui dixit ponam
Thronum meum in Septentrione stellisq; cœli, eroque altiss mo-
similis, qui repentinò detrusus est in sepulchrum cum ignomi-
nia, in *Nembrotho* stultissimo turris *Babylonica* extructore, statim
cum suis linguarum confusione inuenta præpedito; in *Alexandro*
Magno orbis terrarum conquistore, qui de alio mundo acquiren-
do cogitabat; in *Caligula* qui inscribi voluit Cæsar DEVS; in *Dio-*
cletiano, qui pedes subiecit adorandos, tandem multis præteritis
in Papa diuinos honores vsurpante. addo populum propha-
num, atque mobilem promptum esse ad exornandum diuina di-
gnitate illusores in gloriæ Dei omnipotentis, summum præiudi-
cium; & rursum etsi diuexetur ad tempus diabolicis præstigijs,
tamen per Dei gratiam liberandum esse, Satanamq; ipsum cum
suis illusoribus esse profligandum per Euangelium: erant ali-
quando spectra, & fauni, oberrantesque *Lamie* Papismi tempore,
atque tenebrarum, quæ ad lucem solis iustitiæ splendentis in
Euangelio evanuerunt.

Vers. 12. *Effectum.* Crediderūt verbo prædicato & sunt baptizati.
Obserua. Verbo diuino credendum. Plerique credere nolunt, sed
strenuè reluctantur, quod vertitur in ipsorum perniciem: etenim
si non dederint locum primo nuntio nimirum Dei verbo, cogen-
tur secundo scilicet iudicijs atque supplicijs locum dare. Vide in
Pharaone populoque *Ierosolymitano*, qui verbo annuntiato credere
recusarunt, quare funditus sunt excisi. 2. *Obserua.* Prædicare debe-
mus, quæ ad Dei Regnum spectant, & in nomine Iesu, in quo sa-
lus comprehenditur, *Act.* 4. 3. *Obserua.* Qui matura ætate credentes
sunt baptizandi, quo Sacramento significetur eorū spiritualis re-

generatio, peccatorum remissio in sanguine Christi, vniq; cum Christo capite. Hinc colligunt Anabaptistæ infantes rebaptizandos, cum ex hoc loco credentes baptizentur. R. Baptizantur quidem hic actuali fide præditi, & ætate matura, infantes actualem fidem minimè habentes baptizari debent, cum in fœdere sint comprehensi cuius verba sunt, ero Deus tuus, seminisque tui, & si octauo die circumcisi fuere ex præscripto divino, cur non baptizandi iure? Proinde sequitur, cum legitimè baptizentur infantes non esse rebaptizandos.

Vers. 13. Simon credidit. Hypocrita vult sese intrudere in numerum filiorum Dei, cum eo videat populum inclinare. Fides huius *Simonis* non fuit vera, sed temporanea: etenim maiestate divini verbi percellabatur quadantenus ut credere ad tempus coactus fuerit. *Obser.* Impij quadam fide imbuuntur, verum non illa, quæ parit synceram Dei, atq; proximi dilectionem, 2. *Timoth. 4.* de *Dema* scribitur, quod Paulum reliquerit, atq; mundum sit secutus. 2. Baptizatus est *Simon.* *Obser.* Scelerosi possunt externa sacramenta ut signa fortiri, verum ut *σφραγιδας*, minimè, quibus divina gratia in ipsorum animis obsignetur ad vitam æternam, quæ certè signis non est alligata ut perperam sentiunt papistæ, qui sic dicunt, nisi quis ponat obicem peccati mortalis, cum signis eum recipere veritatem, atq; effectum, & ex opere, ut loquuntur operato non solum reatum originalis peccati tolli, sed ipsam corruptionem: atq; baptizatos omnes recipere effectum, & originalè labem tolli est falsum: nam sic *Simon* baptizatus accepisset saluificam gratiam, deinde nemo peccaret post Baptismum si nativa corruptio profus tolleretur, & fons peccati omnino exhauriretur. 2. *Obser.* Hypocritæ frequentare consueverunt Pastorum consortium, ut vel sibi, vel bonis suis consulat, & boni à malis, quamdiu hic mundus durarit, separari perfectè nequerint, vide *Math. 13.* & *1. Cor. 5.* sed cum Dei filius in illo illustri aduentu cum Angelis potentiam sese manifestarit, tunc ovium, atque caprarum futura est perfecta segregatio.

Vers. 14. ad 26. Sequitur Ecclesiæ *Samaritana* amplificatio: amplificatur, atq; confirmatur in Evangelicam veritate, per Petrum, & Ioannem, qui mittuntur in hunc finem ab Apost. qui erant *Ierosolymis* à *vers. 14. ad 18.* & hæc sunt membra. 1. Missio Petri, & Ioannis. 2. Eorum actiones. 3. Donum Spiritus, quod per eos,

vt organa Christus in quosdam *Samaritanos* contulit. In missione Petri & Ioannis. i. Missores, qui sunt Apostoli *Ierosolymis* manentes Dei subordinati, qui in rem ecclesie mittit seruos suos ad eam informandam in via salutis vitæque æternæ per Christum: vbi apparet singularis Dei amor. Ipse enim est consumens ignis, cuius vocem terribilem, & præsentiam tremendam miseri homunciones ferre non possent, itaque dixit populus Israeliticus Moyse, loquere tu nobis, & ne loquatur Iehova, ne moriamur. Ordinavit idcirco homines iisdem infirmitatibus obnoxios, quibus alij ad Evangelium annuntiandum, quorum præsentiam ferre, vocem audire, vultum denique contueri valeant: qui dici consueuerunt, filij hominis, vt Propheta *Ezechiel*, & homines DEI vt *Timoth.* ab eo missi atque vocati ad diuinum hoc opus peragendum. *Observa.* Nihil possunt atroces Ecclesie hostes invito Deo, considera hic quomodo eorum rabies vi diuina coërceatur, ne possint manus immittere in Apostolos: ipse Satan potestatem habet terminatam: coërceatur eum diuinæ providentiæ, atq; naturæ suæ limite, *1. Job. Math.* de venia obtenta exeundi in sues *Gadarenorum*: hinc consurgit nobis cõsolatio summa. Quod si spiritui impuro liceret, quod lubet, totum humanum genus repentinò pertraheret in exitum.

2. *Observa.* Apostoli perseuerant, rerumque sibi à Domino impostarum satagunt. Ergo in periculis non est nobis fatiscendum, sed in medijs persecutionibus strenuè pergendum in provincia sancta nobis demandata. Vide constantiam Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, omnisque ætatis fidelium seruorum Christi vt *Dorothei* verberibus affecti à Principibus *Iuliani* Apostata præcipientis, qui interijt vulneratus læthaliter in hepate cuius sanguinem volâ accipiens proiciensque in cælum dixit miser apostata vicisti tandem *Galilæe*: post obitum desperabundi, atq; truculentissimi illius *Diocletiani* & *Licinij* ex quo *Dorotheus Tyrum* redijt, multis cæsus verberibus tandem expirauit anno ætatis suæ 107. Scripsit hic *Dorotheus* Apostolorum Discipulorum 70. & Prophetarum vitas, nec non *Athanasij* veritatis assertoris strenuissimi, & tandem *Ambrosij* qui minis *Theodosij* Imperatoris mandantis per milites vt *Mediolanensi* Ecclesia cederet, cedere noluit, sed cum grege suo, munus suum obiens fidelissimè permanfit: ipsumque *Theodosium* Imperatorem etiam, qui tantæ, tamq; horrendæ cædis *Thessalonicae*

extitit auctor iure cōmunionis priuauit, sub qua sententia remansit, donec humiliter expetiuit relaxationem, quam pronuntiauit ei *Ambrosius*, addita hac commonefactione, vt legem ferret, vt post rescripta Imperatoris differatur supplicia capitalia triginta dies, ne rei iniustâ irâ rebus non satis inquisitis interficerentur, sumptum autem est exemplum ex Attica consuetudine. Singularis hæc constantia, & spiritualis magnanimitas, & verè divina παρρησία omnibus in Iehovæ negotio versantibus est imitanda. Occasio missionis horum duorum ad ecclesiam *Samaritanam* ampliandam fuit, quod audierint eam ecclesiam verbum DEI admisisse. *Observa.* Admodum gaudent Dei serui cum Iehovæ gloriam promoueri, atque Christi Regnum amplificari audiunt per Euangelij prædicationem, quod ab Apostolo gratiæ, gloriæ, 1. *Timoth.* 1. reconciliationis, 1. *Corinth.* 5. & potentia Dei, *Rom.* 1. vocatur, tantum itaque bonum amplectendum, nisi velint homines suam ipsorum salutem atque gratiam, gloriamque præpedire. *Observatio.* magna est veritatis vis non solum ad gratiam cum Deo patre per Christum ineundam, sed hominum mutuis dissidijs disjunctorum animos coniungendos: *Samaritani*, & *Ierosolymitani* ex quo *Reboam* tempore facta est tribuum diuisio perpetuas exercuerunt inimicitias, odioq; ad inuicem flagrabant, iam tandem virtute spiritus operantis per Euangelium deuinciuntur: Religio itaque, & fides Euangelica abolebit omne illud odium, atque dissensionē, quam in hac vita natura duce homines alunt. Missi sunt Petrus, & Ioannes pari potestate præditi. *Observa.* Verè spectat ad Pastores mittere ad munus aliquod in Ecclesia obeundum, eosdemque ad ministerium ordinare, populus tantum habet consensum & approbationē per χειροτονίαν, sed qui mittuntur essent idonei, & in ministeriū minimè euehendi, moribus, ætate, & eruditione, iuuenes, nemini currendum, ante quam mittatur, ne ipsos gratia deferat in cursu. 3. *Observatio.* Petrus mittitur à reliquis vnde sequitur, quod in reliquos imperium non habuerit, sublato hoc fundamento, thronus Papa super hoc stabilitus corruit, qui in collegas potestatem vsurpat, & ad comitia mittere consuevit legatos vt vocant à latere, potestate, & authoritate papali indutos, quam exerceant in omnes illius ordinis, papismiq; professores.

Vers. 15. Obtemperant Petrus ac Ioannes. Mos itaque pijs Ecclesie consultis gerendus, neque rebus ad divinam gloriam spectantibus, ecclesieq; bonum est reluctandum. *Actiones Petri & Ioannis.* 1. precantur. *Observ.* Pastoribus incūbit precari pro Ecclesia. Vis precū est maxima in fide Mediatoris effusarum ad Deum Patrem. Vide *Exod. 17.* de eventu prospero illus confictus cum Amalacitis, *Exod. 32.* *Ios. 10.* *Elia, Iacob. 5.* Concludo multum posse precationem iusti, si fuerit feruida. Multi hac ætate hanc feruentem formam precum negligunt, alij nō apprime vtilem esse putant, qui vix, ac ne vix quidem dedignantur rogare ministrorum preces, etiam si in discrimine versentur, imò ne grates agere volunt, si prospero fruantur successu. O ingratum. atq; irreligiosum genus hominum! 2. est. quid petunt? scilicet singulariâ Spiritus dona. *Observ.* Preces Domino nūcupandæ sunt præsertim pro gratia Sancti Spiritus. Mundani, si precantur, alia postulant huius Spiritus DEI immemores. Inquit *Dauid, Psalm. 4.* quidam oleum, quidam vinum, alij frumentum petunt; sed vultum tuum amabilem mihi Domine largire. Addo, omnes nostras actiones precibus inchoandas, & terminandas esse, atque ad certum finem destinandas.

Vers. 16. Hic ostenditur nondum in quenquam illorum illapsum fuisse spiritum, nimirum per operationem in donorum effusione. Quæritur, Ecquid fidem habuerint cum Baptizati fuerint? *Resp.* Et si spiritu fuerint præditi, quod est Spiritus Sæcti opus, atq; donum. Nam nemo potest dicere Iesum esse Dominum, nisi per spiritum, *1. Cor. 12.* Singularia tamen dona, atq; excellentia spiritus nondum acceperere, quæ inferuire poterant ecclesie Samaritana propagandæ, & amplificandæ, vt sunt linguarū χαρισματα Prophetiæ, Miraculorum. 2. Quæritur, Num Philippus per preces, & impositionem manus hæc dona quiuerit conferre? *Resp.* vt munus Apostolicum in ecclesia fuit primum, & supremū, ita cum eo horum donorum communicatio fuit cōiuncta. Philippus præditus fuit docendi, & Sacramenta administrandi gratiâ. Vnicuique enim data est gratiâ pro mēsurâ doni Christi. *Epiphanius* in hæc verba loquitur de Philippo Φιλίππος διάκονος ὅς κ' εἶχεν ἱερωσύνην τῆ χειροθεσίας τῆ διδοναί δι αὐτῆς τὸ πνεῦμα ἅγιον. Sed fuere baptizati. Intellige sub Iesu nomine Patris etiam, Sanctique Spiritus, iuxta

iuxta illud Christi, *Math. 28.* Ite, prædicate Euangelium, Baptizantes in nomen Patris, Filij, & Spiritus Sancti, id est Communis gratiæ, adoptionis, regenerationisque, peccatorum etiam remissionis, atque vnionis cum Christo, erant participes facti per fidem, quæ in Baptismo fidelibus offertur. Salus itaque & peccatorum remissio in Nomine Iesu nobis confertur, & offertur. Vocabis (inquit Angelus) Nomen eius Iesum, quia populum suum seruaturus est à peccatis, *Act. 4. & Apoc. 7.* Tametsi Dei filius Iesus Christus sit omnium Dominus, peculiari tamen modo, est fidelium ipsi insitorum Dominus nimirum, quod ipsos sanguine suo redemerit à Satana, arque peccato, peperitque ipsis Regnum cæleste, atque sempiternum.

Vers. 17. Electo Petri, & Ioannis. est Impositio manuum, quâ habitâ quidam ex Samaritanis huic Ecclesiæ *Samaritana* inferuituri singularia dona spiritus acceperunt. Vñs huius Cerimonie impositionis manuum erat duplex, Ordinarius nimirum, atque extraordinarius. Huius triplex erat vsus ordinarius. 1. fuit precum adiunctum, quo precantes maiori cum zelo inflammabantur ad precandum, *Math. cap. 19. Act. cap. 6.* In Diaconorum ordinatione, Apostoli precati sunt, & manus ijs imposuere. 2. In ordinandis Pastoribus, *Act. 13.* Ex quo dixit Spiritus Sanctus, Separate mihi Saulum & Barnabam ipsis manus imposuerunt, quo significabant ipsos ad Sanctum munus fuisse designatos. 3. Significabatur hac Cerimonia Dei manum affuturam auxiliatricem fideliter, & piè, puraque conscientia hoc sanctum munus obeuntibus. Extraordinarius vsus fuit, Cùm hoc ritu donorum Spiritus Sancti Communicatio fuit coniuncta. vide *Act. cap. 19.* Paulus *Ephesinis* manus imposuit: ibique dicitur, quod linguis varijs sint locuti, atque Prophezarint. Cessante iam hoc dono singulari, atque temporaneo, necesse est ipsam Cerimoniam evanescere. Itaque hic locus nihil facit, pro papistica illa Confirmatione Sacramenti nomine ab ipsis vocata, Papistæ sine fundamento veritatis Confirmationem, vt appellant Sacramentum in Ecclesiam intruserunt, qua dicunt Christianorum filios adultos, oleo in fronte delibutos, alapaque ipsis ab Episcopo impactâ, Spiritum Sanctum recipere, Etiam si nullam fidei edant confessionem.

Sacramentum esse non potest, cum non sit Divinæ institutionis, nec vllum habeat legitimum visibile signum. 1. Preces sequitur manuum impositio, proinde gratia in hac cerimonia non est inclusa, & vt Deus per signa, & Sacramenta operari constituit, nihilominus tamen ipse manet in solidum gratiæ Author, atque Largitor per spiritum suum. 2. Mutuum auxilium Pastorum, animorumque coniunctio maximè profunt regno Christi promovendo. Dissiunctio verò obstat. Abstinendum idcirco ab omni specie mali, per quam turbatio, vel scissio Ecclesiæ obtingere queat. *Vnitatem fidei Samaritanorum* imitemur, Et cum Deus in filio suo erga nos SCOTOS, & imprimis erga vós *Pertheses* gratiam suam exprompserit, atque hoc honoris gradu redimiuerit, vt Sol Iustitiæ, atque Euangelij lux affulserit, date operam vt factam tectam hanc veritatem conferuetis, retineatis, vitamque huic conformem instituatis, vt in vobis glorificetur nomen Iehouæ per Christum.

Vers. 18. Petitio Simonis Magi. 18. 19. vers. 2. Petri responsum ad 24. 3. quid *Simon* fecerit post responsum. 1. Petit *Simon* sibi dari colatâ pecuniâ potestatem conferendi Spiritum Sanctum. Nihil cogitat de Christo, eiusque potestate, sed partim propter ambitionem, partim propter quæstum quærit hanc *ἔξουσιαν*. *Observ.* Ambitio, & Auaritia sunt perniciosæ pestes in Ecclesia, atque Repub. Extrusi sunt Angeli creatione boni, cælo, reseruatique; ad iudicium magni diei in vinculis propter arrogantiam, & *φιλοµιαν*. Adam lapsus sibi, posterisque corruptionem, reatum, atque supplicium æternum accersuit, quod non extiterit creationis flatu contentus, sed ad altiozem dignitatis gradum adspiravit. Auaritia verò, 1. *Timoth. 6.* celebratur omnium malorum radix, ab Apost. *Colos. 3.* Idololatriæ nomine vocata. Omnibus fugiendâ hæ pestes, sed maximè fungentibus munere in Ecclesia. Quid mali attulerint Ecclesiæ omnis ætatis historiæ clarè testantur, & verendum, ni occurratur, ne damnum, si non perniciem ecclesiæ Christi in hoc Regno afferant. *Obser.* vt hypocritici professores pecuniâ omnia metiuntur, venaliaque habent, ita Spiritus Sancti dona eâ comparari posse autumant.

Vers. 20. Petri Responso cõplectitur primum Imprecationem grauem, atque acerbam cum ratione. 2. Seclusionem *Simonis* à fideli-

fidelium societate addita ratione. 3. Exhortationem ad pænitentiam, precesque. 4. Scopum, vt si fieri possit, cogitationem cordis condonet Dominus. 5. Dispositionem, statumq; in quo versatur *Simon*. 1. Pars *Respon.* pereat pecunia tecum. Enuntiat hoc Petrus Spiritus Sancti motu, & non passione aliqua naturali, atque inordinata, quo ostendit quantum, & quam odiosum sit *Simonis* peccatum, qui putet divina pecunijs emi posse. Paulus *Galat.* 6. vult eum esse restituendum qui aliquo delicto præoccupatus fuerit in spiritu mansuetudinis: Hic Petrus longè aliter, vbi notandum, quando res est cum ijs, qui lapsi sunt ex infirmitate, aut ignorantia, & ipsi manèt infirmi, illiscum leuiter est agendum, vt Paulus præcipit, sed cum hypocritis, seuerius, vt hic Petrus, & vt de Domino dicitur cum peruerso ostendas te peruersum, *Psal.* 18. Quàto itaq; zelo flagraremus invehèdi in scelerosos hypocritas, qui res divinas prostitui volunt ad nundinationem, maximè cum DEI gloria attentatur, aut aliquid ei deciditur. Perpende quonam zelo accendebantur Prophetæ aduersum hypocritas divinæ gloriæ diminutores, & nominatim, qua imprecatione cum divini iudicij subsecuta effusione, *Elias cap.* 1. *Reg.* 2. cum *Ahazias* egrotaret ex casu, & consuluerit *Beelzebub Deum Elkronis*, miseritque ad prophetam ducem 50. militibus stipatum, vt intelligeret, sit nec convaliturus, qui dixit *Elie* vir Dei imperat tibi Rex, descendas, cui *Elias*, Si homo DEI sum, descendat cælitus ignis, atque te, tuosque 50. consumat, quod est factum: quo renuntiato Regi mittitur alius Dux totidem cinctus qui etiam absumpti sunt. Tertiò, cum tot mittitur alius, qui positus genibus precatus est Prophetam, vt ipsius vita in ipsius oculis esset preciosa, cui, & quibus est parsum: admonenteque Angelo adiit Regem *Elias* cui planè, & animosè dixit è lecto non descendes, donec emortuus fueris. 1. *Observatio.* Turpis lucri cupidus exitium manet: & avaritia est exitialis nisi respiscant, vocatur merces iniquitatis, quam promisit *Balaac Balaamo*: Quo iudicio affectus fuerit *Achan*, quod rem excommunicatam abstulerit, *Ios.* 7. Ipse, filij, eiusque omnia lapidibus obruta, ignique consumpta, quo *Gehasi*, qui incscio *Elisæo* Propheta, Dominoque suo præmium curatæ lepræ reportauit à *Naamans Syro*, ipseque *Gehasi* lepra est percussus, quæquidem eius semini adhæsit in perpetuum, 2. *Reg.* 5. vide quid Propheta *Micha*

habet cap.1. de conquisitis mercede meretricia, reuersuris ad mercedem meretriciam. *Habac.2.* Vx illi, qui cōdit, quæ sua non sunt. Et *Malach 3.* de Dei spoliatione. *Prover. 20.* destructio annūtiatur in eum, qui exedit, quod Sanctum est. Sacrilegi nihil hisce omnibus mouentur, sed sceleri suo agglutinantur, & sacrilegium etiam per nefariam legem strictè arctè que tuentur. Deus oculos hominum aperiat, vt videant veritatem. 2. *Observatio.* Ex ratione. Dona spiritus sunt gratuita, quæ nostris meritis, quæ nulla sunt, aut putida sunt, nequeunt comparari. vita æterna gratuita, *Rom. cap.6.* *Apoca. cap.21.* *Isa. ca.55.* Venite, qui sititis, emite sine pecunia vinum, & lac. Vere, & benedixit *Bernhardus*; Meritum meum, miseratio Domini, & Meritum excludit gratiam. Et *Augustinus*: Gratia nullo modo est gratia, quæ non sit omni modo gratuita, & aut tota recipitur, aut tota reijcitur. Nullam partem habes in hoc λογῶν. *Observatio.* Hypocritæ confortio fidelium non solum sunt excludendi, sed à participatione bonarum rerum fidelibus communicatarum, earumque administratione, quorum corda, vt vt sint abstrusa, DEO tamen patent, eorumque intima ipsi sunt manifestissima. Studeamus itaque seruare purum cor, bonamque conscientiam; quæ nos valeat suffulciri temporibus turbulentissimis.

Vers.22. Exhortatur ad pœnitentiam, & preces. Pœnitentia, quam requirit Petrus in Simone est vera conversio ad Deum cum vitæ emendatione. Est pœnitentia non vera, quæ existit vel ex sensu iræ diuinæ, aut pœnæ infligendæ, vt *Caini. 2.* est hypocritica, vt *Esau*, lachrymas fictas effudentis. 3. est Temporaria, vt *Achabi.* 4. est coacta, quæ est, cum natura in flagitiosis deficit, & amplius peccare nequeunt 5. est desperata, vt *Iuda* proditoris, qui confessione facta, pecuniæque reddita, secessit, atque sese suspendit. 6. est papistica, quæ vt illi volunt posita est in cordis contritione, & singulorum peccatorum exacta enumeratione in Missatici Sacertotis aurem, à quo accipiens peccatorum absolutionem, ipsi pœnitenti hoc modo iniungitur satisfactio per opera, quæ vim accipientiâ à merito Christi; Diuinæ iustitiæ possent satisfacere. At Christi meritum est personale, & hæc asserta ab aduersarijs nullo veritatis funda-

fundamento nituntur, & etiam esse volunt Sacramentum, sed esse non potest, cum non sit Divinitus institutum, nec visibile, & materiale signum habeat. 2. est Precare DEVM. *Observatio.* Preces sunt Deo nuncupandæ, & certè ad gratiam ineundam apud Deum in Mediatoris nomine, pœnitentia, atque preces viux fidei effecta sunt efficacia. *εὐαγγελία* non est vox dubitantis, sed potius asserentis grauitatem & pondus peccati Simonis, non itaque, cum verè recipiscimus, & fideliter precamur, hæsitandum nobis de Dei fauore per Christum obtinendo. Vide *Iac. 1. 6.* qui dubitat *διακρίνομεν* similis est fluctui maris, qui ventis agitatur & iactatur.

Vers. 23. Verbis metaphoricis innuit prauam & impiam dispositioné cordis; fel amaritudinis vocat interiorém cordis amaritudinem, & virus illud Diabolica impietatis, quo Magus iste totus erat expletus, dicitur Magus ille esse in felle *εἰς τὸ χόλω πικρίας* quasi oppressus esset totus felle, & ideò sepultus: & quod sit positus nexu iniustitiæ, nihil est aliud, quam, quod sit vinculis iniquitatis irretitus. In priore alludere videtur ad illud *Deut. cap. 29.* Vbi mandat Dominus ne in populo sit radix amaritudinis, aut absynthij. *Observatio.* Praua cordis cogitatio est peccatum pro qua precandum, vt remittatur, & maximè si sint cœcendi malitiosi, qui pietatem simulant.

Vers. 24. Quomodo Simon ille ista acceperit. Iubet Petrum precari. Ipse interim nihil de precibus cogitat DEO nuncupandis: quod est argumentum diffidentia: Nec possunt aliorum preces prodesse hypocritis, qui omni gratiâ precandi priuantur. Prohibet Dominus *Ieremiam* precari pro populo rebelle, precandi que spiritu vacante, abducendo que in *Babylonem*. Et *Ezech. cap. 14.* Si *Iobus, Danielq;* coram me steterint, animas tantum suas sunt conseruaturi. At verò fidelium preces per Spiritum Sanctum effusæ in Patris sinum meritis filij vnici Mediatoris nostri magnum pondus habent. Paulus iubet Romanos pro se precari, *Rom. cap. 15.* atque etiam *Ephesios cap. 6.* *Observatio.* Semper exitere, atque futuri sunt hypocritæ in Ecclesia militante, vide *Math. cap. 3.* Ideò minimè omnium putandum Ecclesiam fore omnimodo puram, atq; purgatam his in terrarum solis, vt somniant Anabaptistæ.

Impius Pharaon iubet Moysen pro se precari.

Verf. 25. Ultima pars actionum Petri & Ioannis, quæ seruit ad confirmandam veritatem Euangelij à Philippo apud *Samaritanos* prædicati. Quatuor hoc *vers.* continentur. 1. Testificantur. Ergo Euangelij prædicatores sunt divinæ veritatis testes, comprobantque suo testimonio veritatem Christi. Testium partes sunt testari omnia clarè ipsis cognita, & nihil præterea. 2. Prædicant verbum Dei. *Obfer.* est divinitus statutum, vt Euangelium prædicetur, & prædicatores Euangelio viuant, *Mat. 28. 1. Cor. 9. 3.* est. Reuertuntur *Ierosolymam.* *Obfer.* Nihil deterrere debet fidos Pastores à munere suo sacro obeundo. Vox *Pharaonis* interminata mortem Moysi Domini seruum non deterruit. *Achabi & Iesabelis* minimè *Eliam*, qui dixit; Tu das turbas Israeli, domusque Patris tui: Non *Amazie* impij sacerdotis *Amozum.* 7. quin in *Ieroboamum* Regem mortem, in Israellem captiuitatem denunciauerit, ipsumque *Amaziam* interiturum in terra polluta: Nec illud prætereundum quod *Ioannes Knoxius* constantissimus, & fidelissimus, vigilantissimusque Ecclesiæ *SCOTICANÆ* instaurator fecerit, cum Magnatum, Procerumque Regni impietatis studio, atque Idololatriæ zelo in Scotia stabiliendæ, & continuandæ flagrantium. Verba atrocia ad eum perlata essent, de eo è viuis tollendo: & propterea quidam amicorum suassent, ne *Andreapoli* concionaretur, propter capitis periculum quod ipsi imminabat, Respondit animosè, & strenuè, se in decessu spondisse in reditu (Domino dante) concionaturum ibidem, & ideò se hominum mortalium minas nō extimescere, sed in Deum spe certâ recumbere, cuius ope, atque auxilio divinū illud opus prædicandi Euangelij apud *Scotos* inchoatum prosequuturum se, & pro mensura gratiæ concessæ promoturum: atque ita, piam, sanctam, præclaramque in Templo *Andreano* cōcionem habuit, magno cum fructu, & felici successu, & auditores celeberrimos. 4. est. Prædicant redeundo Euangelium in urbibus *Samaritanis*: Omnem ergo operam collocant in promouendo Christi Regno, & extra cancellos vocationis suæ non egrediuntur. Toti itaque & in totum occupamur *εὐχαριστῶς ἀναγγελλῶσι* in annuntiando illo lato salutis nuntio.

Verf. 26. Habetur altera Cap. pars. Nimirum Eunuchi ad fidem Christi conversio. Vbi. 1. occurrit instrumentum conversionis.

onis. 2. modus. Instrumentum est Philippus. In quo hæc habes.
 1. Vocationem. 2. Directionem. 3. Obedientiam. 4. Actiones
 cum Eunuchis: quæ eo tendunt, vt per hunc Eunuchum conuer-
 sum Euangelium deriuetur ad Christi que Regnum propagetur
 apud Æthiops. In vocatione Philippi vocans primarius est Do-
 minus. Sed subordinatus est Angelus naturâ spiritus, officio exe-
 cutor mandatorum, Imperantis Domini, & diuinæ Maiestatis
 celebrator in cælis. Sic Angelus locutus est Philippo. *Obserua.*
 Salutis nostræ initium, & complementum est attribuendum gra-
 tiæ Dei. 2. *Obserua.* Deus varijs modis est locutus Antiquitus. sci-
 licet ante Legem, Reuelationibus, Moysis tempore per Legem,
 per Prophetas. & ipsi Moysi facie ad faciem, *Num. 12.* Tâdem per
 Christum, *Heb. 1.* & nunc per Angelum. 3. *Obserua.* Particularem
 curam gerit Dominus membrorum Ecclesiæ, vt huius Eunuchi,
 quem gratiâ suâ præuenit. 2. est directio, Angeli, Surge, & vade
 meridiem versus. Ergo non surgendum, antequam vocemur,
 neque currendum antequam mittamur; sed vocâte Domino, ob-
 secundandum. *Gaza* vrbs *Palestinae* everfa ab *Alexandro*. vbi obser-
 ua, cum vides Imperia, Regna, magnificas que Vrbes everfas,
 mundana omniâ vtcunque videantur prælustria, tâdem esse pe-
 ritura: sic *Nineue*. *Ion. 5.* *Tyrus*, *Isa. 23.* 3. est obedientia Philippi.
Obserua. Domino obtemperandum, neque ratio quærenda, vide
 praxin obedientiæ singularis in Abrahamo, *Gen. 12.* Etsi serui Dei
 præ infirmitate nonnunquam velint detrectare prouinciæ diui-
 næ administrationem, vt in Moyse animaduertere est, quod fue-
 rit labijs præputiatus, tamen gratiâ Domini confirmatus legati-
 onem ad Pharaonem suscepit, quam fideliter obijt. Sic *Isai ca. 6.*
Ier. 1. *Chrysostomus* & *Basilius*, vt scribitur, difficillimè ministerium
 susceperunt. 27. *ιδὸς αὐτοῦ ἀδικοῦ* Eunachus describitur. 1. à na-
 tura. 2. officio. 3. Religione. Notatio nominis est ab *εὐνῆ* id est
 cubile, & *εχεν*, castratum significare potest, sed hic Cubiculari-
 um, alijs aulicis tribuebatur hoc nomen vsu, & consuetudine
Αδικοῦ verò quasi *ἐκχρῶμα ἢ ὀψιν εχεν*, vel à *γαία*, id est terra,
 & *ὀψ*, quasi terræ colorem referens nigrum. scilicet. Scribitur Æ-
 thiops esse sub Meridiano, & proinde Solem habere ardentissi-
 mum, vnde corporum deformitatem atram contrahunt. 2. est
 officium Eunuchi, quod tribus est expressum, nempe cubicula-

rij nomine *δωάσθ*. 3. Theſaurarij. *Obſerva*. Nobiles Deum colerēt, & certè ſi *Æthyops* qui longè diſtabat venerat *Ieroſolymam* adoraturus, multo maxime reddetur *ἀναπολόγητοι* qui propè ſunt, & domum Iehovæ non accedunt ad ſacra peragenda: ſimul & illi qui congreſſus inſtituunt, atque celebrant, cùm Dei verbum prædicatur, quos, niſi pœnitentiâ renouentur, graue manet ſupplicium, cùm illud firmum ſit, atque omni tempore verificadum: *Proverb. 13*. Qui verbum auerſatur, excidetur. *Obſervatio*. Officium neminem ſecludit à Chriſti Regno, *Coloſ. 3*. nec munere abdicarent ſe, qui ad Chriſtianam fidem vocantur. Vide in *Iosepho* Chriſti Diſcipulo, & tamen Senatore Romano, in *Cornelio* conuerſo, & tamen manente Duce Paulo quæ *Sergio* conuerſo *Cypri* proconſule, *Act. 13*. Contra illam ſeditioſam Anabaptiſtarum ſectam, qui magiſtratibus nullum in Repub. Chriſtiana locum eſſe volunt. 2. Actio Eunuchi cum redit: Legit *Iſaiam*. Benè & piè utitur occasione. *Obſerva*. Scriptura ſacra legenda, iterque vtiliter conficiendum. Plerique ſunt, quid dicam, qui ne foris quidem, imò domi ne quidem ſacra legunt, aut in templis libros habeant, longè diſſimiles illis *Beraenſibus*, *Act. 17*. qui ſcripturas ſcrutabatur, vt videre poſſent, num illa ab Apoſt. prædicata ita ſe haberent.

Verſ. 29. Philippus admonetur à ſpiritu, vt adiungat ſe ad currum. *Obſerva*. Medijs vti ſolet Dominus in commodum ſuorum. *Verſ. 30*. audit. Queritque Philippus, ecquid intelligit quod legit? Reſpondit modèſtè, & fatetur ignorantiam. 2. humaniter jubet Philippum in currum aſcendere vt doceatur. *Obſerv*. Dei verbum eſt exponendum, ignaroſque fateri par eſt ignorantiam cum modèſtia, & humilitate, *Iſa. 57. 66*. vt inſtruamur per genuinam & conformem veritati ſacrarum literarum interpretationem, quæ in ſe perſpicuæ ſunt, ſed nobis in naturæ tenebris verſantibus obſcuræ, demus itaque operam precibus, ſtudijsque, vt intelligamus divinam voluntatem verbo ſcripto revelatam, & comprehenſam. Addo in Eunucho, quod magnum iter confecerit ad adorandum Iehovam *Ieroſolymis*, magna certè cura teneremur colendi Dei, vide *Pſalm. 84*, quanto deſiderio David tenebatur viſendi tabernacula Dei, quantaque cum difficultate, ac moleſtia populus perrexit per vallem *Baca*, & curſum non intermiſerit, donec coram Iehova apparuit in *Sione*. Quantoque gaudio affe-

Etus fuerit *David*, *Pfal.* 122. cùm ipsi dixerat *populus*, ad eam us domum Dei. 2. *Observa.* Honorat eum, quem Deus donis exornavit Æthyops Philippum. Sic *Pharao*, etsi *Ethnicus* *Iosephum* propter Dei χαρίσματα. *Nabuchadnezar* *Danielem*, *Dan.* 2. & *Darius* *Danielem* 6. *Affuerus* etiam *Mardocheum* pium.

Vers. 3. 2. Locus scripturæ in quem Æthyops incidit, *Isa.* 53. 7. 8. quo capite Prophetia habetur de morte Christi, exaltatione, Regniq; sui æternitate. Hoc *vers.* continetur Mors Christi, quæ duobus similibus illustratur. 1. Ovis. 2. Agni muti. Cùm dicit ductum fuisse, innuit duo. 1. Mortem Christi fuisse voluntariam: nam volentes ducuntur. 2. Obedientiam filij paternæ voluntati, *Ioan.* 3. Deus sic dilexit mundum, vt dederit filium suum, quo credentes vitam haberent vitam æternam, & *Ioan.* 4. Christus sese appellat domum Dei, & *Ioan.* cap. 10. dicit se ponere animam pro ovibus suis, nulla proinde Christo illata iniuria, cû iuxta patris æternum decretum mortem subierit, & de obedientia habetur, *Hebr.* 5. Quod tametsi extiterit Dei filius, nihilominus obedientiam didicerit per ea, quæ passus est, & consecratus evadit salutis æternæ author omnibus ipsi obedientibus, vide *Philip.* 2. discamus hinc, si Deo videtur, vt pro veritate Evangelica patiamur, vltro vel atrocissimam mortem toleremus propter Dei patris filijq; capitis nostri gloriam, aliorumq; confirmationem in salutis, vitæq; æternæ negotio. Ovis nomen indicat Christi simplicitatem: simus itaque simplices, hacq; virtute Dominum nostrum referamus. Agni verò, notat innocentiam, vocatur Agnus mactatus ab origine mundi, *Apoc.* 14. quod fuerit quidem in Dei decreto, & legalibus sacrificijs, & *Ioan.* 1. Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, & à Petro Agnus immaculatus, quocirca studeamus vitæ innocentia, atq; sanctitati, sine qua nemo Dominum est visurus, Sequitur, & non aperuit os suum. Hinc liquet patientissimum fuisse Dominum nostrum. Simus itaque patientes. Si cùm capite patiamur, correpnabimus. *Observatio.* Cùm terminus vocationis nostræ venerit, nobis silendum, & hinc exeundum: Dominus noster non patitur ante præfinitum tempus, quo instante, & si potuisset omnes solo spiritu prosternere, nõ fecit, sed volens morti se submitit, cùm convitijs eum prosciderunt, non retorfit convitia, sed siluit, & si perspicuū sit; *Io.* 18. sola voce hac, sum ego, pro-

prostratos fuisse, qui venerant ad eum apprehendendum, ut ad Petri vocem *Ananiah & Sapphira*, & *Elia* bis 50. milites cum ducibus extincti sunt. Mortis genus est crucifixio maledictum ex lege, ut nos legis *χαρά* eximeret, passus est: hinc ista beneficia habemus. 1. Destruitur Diabolus, qui mortis imperium habebat, *Heb.* 2. 2. Mortis aculeus remouetur scilicet peccatum, *1. Cor.* 15. 3. Mors, qua omnes sumus affiendi nobis electis sanctificatur. 4. Fœdus nouum confirmatur ad nos certiorandos de salute, & vita æterna. *Heb.* 4. Interueniente testatoris morte stabilitur Testamentum, & non alio nomine.

Verf. 33. Sequitur Christi exaltatio. Apud *Isaiam*, *menetser, ymim-mispat, luccath*. i. claustro, vel carcere, & iudicio assumptus, id est, cum fuerat in summa deiectione in sepulchro tanquam in carcere, vinculis mortis coërcitus, sentiens etiam patris indignationē, iramque, soluit dolores mortis, atque vincula, posuitque in ipso sepulchro, atque carcere suæ gloriæ initium. *Obserua.* Humiliatio præcedit glorificationem. Mors itaque Christo non amplius dominabitur, neq; membris corporis sui. *Apoc.* Ego primus inquit, & nouissimus mortuus sum, nunc uiuo in æternū, & *Rom.* 6. Christus excitatus à mortuis non amplius moritur. Et addo mortem esse viam ad gloriam, vitamque ne proinde terreamur morte, cum per eam nobis accessus ad Regnum cœleste. Nunc sequitur æternitas Regni Christi *dor*, Generationem, vitamque durationem significat. Quidam intelligunt de æterna Christi generatione, ut Patres nonnulli. Quidam de æterna, perpetuaque Christi vita, regnoque in cœlis, quidam de Ecclesia. Omnia iuxta veritatem. **D E I** filius iam regnat, uiuitque, atque regnaturus est, donec posuerit inimicos scabellum, & deinceps, & si non hoc regnandi modo tamen in suis membris regnaturus, & eadem conseruaturus in statu optimo in omnem æternitatem per *δωάμιν* *ἡ χάρις αὐτοῦ*. Hinc sequitur inanem operam nauare scelerosos homines Sathanæ organa aduersus Christum, eiusque Regnum, *Psal.* 2. quod est constitutum abiectis omnibus mundanis, vide *Daniel* 7. *Quoniam tollitur à terra vita eius.* In *Heb.* *Isa.* 53.

Ci, nigzar, meerets, haym, & excinditur è terra uiuentium designat mortem. In hac terra, uiuunt quidam naturaliter tantum per alimenta naturalia, quidam spiritualiter per verbum, atque spiritum

spiritum hic inchoatiuè, post in cœlis æternaliter, & completiuè. Quidam brutam agunt vitam ingurgitantes sese in omne genus flagitiorum. Sed obseruemus Terram hanc non fore electorum habitaculum in æternum; verùm illam permanentem civitatem esse in cœlis. *Heb. 11. & 12.* ad quam enixè aspiraremus.

Vers. 34. Rogat Eunuchus de quo loquitur Propheta, de se, an de alio quopiam. *Observ.* Cùm dubitamus de genuino Scripturarum sensu, consulendi sunt ij, qui habent donum, & jus interpretandi iuxta scripturas: Sed hoc sine, vt instruamur. Non quo Pharisæi, qui Christum rogare consueuerunt, non discendi, sed tentandi studio, vt multis legere est locis in Euangelio; sed nominatim *Math. 21. 2. 2.* Vnde inquirunt tibi hæc authoritas, aut quis dedit tibi. Respondet per dilemna interrogatiuum: Baptismus Ioannis, vnde, cœlitus ne? an ab hominibus, Ignorant, quid sponsuri sint. Nota humiles esse par est, qui in sacris velint proficere.

Vers. 35. Philippus aperuit os tanquam locuturus de re graui, & maximi ponderis. Euangelizauit ei Iesum, quod est læta annunciare cum in Iesu sit vita æterna, atque salus, *Math. 1. Act. 4. Apoc. 7.* hoc nomine includitur salutis summa. Seruat etenim Dei filius populum suum, id est ordinatos ad vitam, utpote fideles, *Act. 13.* per sanguinem suum ab omni peccato, *1. Ioan. 1.* originali, & actuali, siue commissionis, siue omissionis. Proinde certò statuenduna Peccata credentium ipsi ad mortem non imputatum iri, cùm in fonte Domui *Davidicæ* recluso propter peccatum, & immunditiam perpurgata sint, *Zech. 13. 1.*

Vers. 36. Hic agitur de Baptismo Eunucho cùmunicato, quem Eunuchus fide petit sibi concedi. *Observa.* Antequam hoc Sacramentum administretur, verbi prædicatio præmittèda. 2. *Observa.* ex eo quod petit, & aquam reperiunt. Dominus nedum rerum exitus, atque euenta determinat, sed & media ad finem tendentia: nihil proinde hic, neque vllis in rebus fortuitò evenit. 3. *Observatio.* fides regeniti hominis non potest se continere intra peccatus, sed exerit se in apertam professionem. *Rom. 10.* Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem: hoc militat contra eos, qui lucri gratiâ, aut impendente periculo non dubitant professionem suam diffiteri, existimantes satis preclarè secum agi, si

fidem, eamque simulatam intus latentem habeant utpote hi, qui apud *Hispanos* negotiantur, perituri quæstus gratiâ, nō audent Iesum Christum eiusque synceram religionem verè & apertè profiteri. 4. *Observa.* fides illud censet vtile, quod Christus vtile duxit, atque ordinavit, ut Sacramenta, contra Baptismi contemptores, cuius contemptio est exitialis.

Vers. 37. Resp. Philippus. Requirit in Eunucho fidem synceram, sed non omnino perfectam, verùm gradibus suis perficiendam, instar illius dicti *Davidis*, *Psal.* 119. Diligo ex toto corde Dominum, quo nihil aliud significatur, quam *Davidem* syncerè diligere Dominum. Et fides hic imperfecta est. Dicunt Apost. *Luc.* 17. Adijce fidei nostræ. Non est hinc colligendum, infantes non esse Baptizandos cum fidem non habent actualem, quæ assurgit ex verbi auditione, & in praxin educitur: at comprehenduntur fœdere, idcirco baptizandi, ut Infantes Iudæorum octavo die erant Circumcisi: verùm hic versus est de homine adulto olim à Christo alieno, iam ad eius Regnum vocato, quem oportet fidei rationem reddere, antequam possit baptizari, atq; confirmari de peccatorum remissione in merito sanguinis Christi, & regeneratione, atque sanctificatione eiusdem virtute. Adde de infantium baptizatiōe: habent illi fidei semen, & potentialiter per Spiritus gratiam, placentque Deo in Christo, Angeli que eorum vident Dei faciem.

Vers. 37. Parte vltima. Confitetur Eunuchus Dei filium esse Iesum Christum, qua confessione summa fidei continetur. Porro Christus est dei filius duplici modo. 1. per æternam generationem, tota Patris essentia filio communicatâ secunda personæ, *αγίας τεσσάρων*. Non est hic indagandum πᾶς esset illud *ελεγχῶ τῆς ἀπιστίας*, ut loquitur *Iustinus & Nazianzenus* δεῖ γενέσθαι σινη τιμάσω, μέγα σοι μαθεῖν ὅτι γεγεννηται. 2. ratione vnionis hypostaticæ, iuxta illud *Math.* 3. & 17. Filius meus dilectus hic est, in quo mihi complacui. Fatetur Eunuchus se credere esse Deum, eiusque filium esse Iesum Christum, id est Seruatorem, & vnctum oleo latitæ, *Psal.* 45. vbi vnguens est Deus Pater, vnctus est Christus, & vnctio Spiritus Sancti gratiâ præter mensuram in officium triplex, Regnum, cuius functione omnem aduersariam po-
testa-

testatem debellauit : Sacerdotale , quo sese hostiam gratam & sufficientem pro electorum peccatis obtulit. Propheticum, quo Patris voluntatem plenè, atque perfectè, planèque patefecit in salutem credètium. Veritatis hostes Papistæ in omnia hæc delinquunt. Deitatis proprietates scindunt, cùm dicunt Deitatem concedere humanitati, vt simul, & semel multis sit in locis. Verùm quamuis Diuina & humana Christi natura, indiuisè cohxreat, sintque cohxsuræ in omnem æternitatem, Tamen essentia, proprietatibus, & operationibus distinguntur. Humanam naturam suâ proprietate spoliant, cùm nolint certo loco circumscribi, contra sensus & Scripturam, *Act. 3.* Cælum oportet capere **CHRISTVM**, donec restituantur omnia. Regium munus, dum Christi loco caput, Principemque Ecclesiæ substituunt scilicet Papam. Sacerdotale, cùm non contenti vnico, & per se sufficienti Christi sacrificio non reiterando quotidie in sua Missa pro viuis & mortuis offerunt. Propheticum, cùm traditiones, & vera non scripta in Ecclesiam intrudunt, verboque Dei scripto autoritate exequant. Peccatur in Propheticum, & Regium Christi munus intrusione in regimen Ecclesiæ pseudopiscopalis dominatus, quem Christus Propheta & Rex vnicus non modo non instituit, sed etiam precise prohibuit, & damnauit, *Luc. 22.* In Nomen I E S V cùm plus nomini tribuunt, quàm oportet. Dicunt enim Dæmonas sola, nudaque nominis pronũtiatione profligari, vt Iesuitaster *Chyrræus*, eiusque sectæ fautores, Cùm tamen rei significatæ detrahant maximè, iungentes satisfactioni **CHRISTI** tanquam imperfectæ satisfactiones humanas, eiusque intercessionis, Mariæ, & Sanctorum : Sic plures inuehant, atque constituunt seruatores. Nos verò melius edocti à Spiritu Sancto verbo cooperante in veritate demonstrata acquiescimus.

Verf. 38. Verbum vltimum. Baptizatur Eunuchus à Philippo. Elementum est Aqua. Figurans Christi sanguinem. Minister est Philippus, Ergo legitime vocatus debet Sacramentum celebrare: Non vetula, aut mulier, in casu, vt loquuntur, necessitatis. Modus, ritusque planus, atque simplex, non addit Oleum, Sputum, Sal, Exorciscium, quæ in adulterato Papistarum Baptismo vsurpantur, & retinentur. Locus est in itinere obuius:

non est multum disputandum de loco, si res postulet, vbi ecclesia vel non est cōstituta, vel turbata, esse possit in agris, at in pacato Ecclesiæ statu, locus maxime idoneus est domus Dei vbi verbum prædicatur. Hoc baptismo non primum inferitur Christo, sed insitus ante per fidē Christianus declaratur, & confirmatur. Vtrum immergatur baptizandus: An aspergatur aqua non est admodum materiale. Commodius aspergi possunt infantes, quam demergi. Aspersio aquæ asperionē sanguinis Christi notat, mora sub aqua, mortificationem veteris hominis, at emersio noui hominis viuificationem. Per baptismum significatur etiam reatus abolitio, sed non naturæ corruptionis, quæ adhæret, atque adhæsura est donec defungamur, hac vita nobis tamen merito sanguinis Christi non imputatur ad mortem contra papistarum opus operatum.

Verf. 39. Baptismo administrato, Philippi, atque *Eunuchi* fit separatio. Philippus à spiritu rapitur *Azotum* vsque: *Eunuchus* lætitia perfusus pergit in itinere. Raptus Philippi innuit ista omnia diuina dispensatione evenisse, inseruitque ad maiorem *Eunuchi* cōfirmationem in veritate audita, & exposita. *Obserua.* Spiritus ille sacer Christi seruis inuigilat, adestque ipsis in muneris sui administratione, & quanquam amoueantur Pastores ab Euangelij professoribus spiritu suo tamen **D E V S** ipsis aderit ad summam consolationem, & gaudium. Quid potest nobis lætius obtingere, quam diuini fauoris sensus, & misericordiæ in Christo. Lætatur itaque *Eunuchus*, quod non solum Christo sit insitus, verumetiam in fide Christiana confirmatus.

Verf. 40. *Azotū*, *Heb. Asdod*, *Ios. 11. & 15.* Pergit sedulò in obeunda legatione de ampliando Christi Regno. *Obserua.* Officio nostro peragendo fideliter, & diligenter nobis incumbendum. Vide de præmio, *Dan. 12. Luc. 12. 2. Timoth. 4. 1. Pet. 5. 2.* *Obserua.* Seruos suos Dominus in exilium missos facit gloriæ suæ illustratores, Regniq; filij sui prolatatores consolationē hinc petamus, si malis afficiamur, & nominatim exilio multetur, Dominus ad nominis sui, filijque gloriam, nostrumque bonum id conuerteret. *Δὲ ὅσα μοι ᾄδῃς ᾄδεω.*

CAPVT IX.

APITIS partes sunt hæc. 1. est de Paulo ad vers. 31. 2. de statu Ecclesiæ in *Iudaa, Samaria, Galilaa*, vers. 31. 3. de Petro. Ac primû de curatione per Petrum *Ænea* paralytici 8. annos laborante ad vers. 36. inde ad finem de exuscitatione *Tabitha* à morte in vitam. In *Saulo* habemus eius conversionem ad vers. 9. ibi vo-

cationem. Inde euenta ad vers. 31. conuersioni hæc præcurrunt.

1. Pauli interna dispositio. 2. actio externa. Interna per verbû, *ἐκπνεῶν* exprimitur. *Spirans minas, & cadem. Eri.* Prius cap. 7. dicitur de Saulo, quod interfuerit lapidationi Stephani. & 22.

20. vers. fatetur assensum, vestesque custodiisse eorum qui Stephanum occiderunt. Adhuc spirat aduersum Christi Discipulos, & anhelat scelus. *Observ.* Nulla remora atrocibus Ecclesiæ hostibus iniici potest, nisi aut Dominus in misericordiâ eos vocet ad gratiam in Christo, aut confusione involvat in iustitia.

Primum vides in *Saulo*, secundum in *Pharaone*, qui verbo Divino, nec plagis Divinitus missis poterat reprimi, ac coerceri ab exercèda crudelitate in Dei populum, donec tandem admota potèti Dei manu iustè cum suis adobrutus est. Discamus pro Ecclesiæ hostibus sic præcari, vt vel in misericordiâ convertâtur: Si ad electionem Dei spectent, aut confundantur in iustitia, si sint vasa ad interitum apparsa.

2. *Observa.* Crudelitas primum occupat animum. De Iuda dicitur, quod Satanæ eius cor subintravit: idcirco diligenter observandum est cor, vt retineatur in bono statu. Retinetur verò per fidem.

Etenim fide purificatur: fides verò fit per verbum, eiusque incrementum; verbum itaque frequentandum, audiendum, legendum, in praxin ducendum, vt omnis occasio peruertendi cor atroci hosti præcidatur per preces assiduas, rerumque divinarum meditationem. 3. *Spirans.* Persecutores ergo Ecclesiæ permissu divino spirare possunt, atque anhelare scelus: at nihil valent invito Deo peragere: concipiunt, & prauo corde machinantur malum sed producunt ventum, & vt loquitur

Propheta, *Isa. 59.* ovis aspidis incubant: Telamq; texunt *Aranea*, id est, machinationes impiorum sunt atroces, & subtiles, verum & cedunt in eorum ipsorum perniciem, atq; facillimè dissipantur. Expende in *Pharaone* meditante populi *Israelitici* excidiū atq; tunc dicente agamus sapienter, *Exod. 1. & ca. 10.* ad *Moysem*, ne post videris faciem meam. Nam quando, morieris. Cui *Moyfes*. Rectè resp. non videbo amplius faciem tuam, & verè: nam cum exercitu suo detrusus est in profundum, subsiditq; ut lapis. In *Iesabele*, *1. Reg. 19.* *Elia* dicente per nuntium ex quo Prophetæ *Baalis* occisi sunt, sic dij faciant, & sic pergant, ut hoc ipso tempore cras positura sum vitam tuam, ut est vita vniuscuiusq; illorum. At *Elia* vita conseruata est, & *Iezabelis* carnem comederunt canes, iuxta dictum *Iehovæ* per Prophetam, *2. Reg. cap. 9. & 1. Reg. 21.* In *Sinnacheribo* blasphemo, & sceleroso. In *Antiocho*, *Iuliano*, multisq; alijs Ecclesiæ hostibus: fundamentum itaq; positum de scelerosis manet firmum, qui affligunt electos, in suum ipsorum caput inevitabilem perniciem apparasse reperientur. Contra quos spirat *Saulus*, scilicet Christi Discipulos. *Observa.* Ut Discipuli Christi maximè sint obnoxij persecutionibus, ita in rebus arctissimis, atque periculis grauissimis, fidei Christi adhærentes stationem, Christianā minimè deserunt: in maximā illā prophetarum strage edita, *Achabi* & maledictæ *Iesabelis* tempore: relicta erant 7. milia hominum, qui non curuarunt genu *Baali*, & non est dubium quin suos habeat *Iehova* in Ecclesia *Scoticana*, qui divinā gratiā, veritatem, & professionem Christianam sanguine sint ob-signaturi: atque hunc honorem si Deo placet postulaturi, ut constantes esse valeant assertores, & testes veritatis. 2. *Actiones Saulis externa.* 1. Accedit ad Pontificem maximum. *Observa.* Astutia Satanae est singularis in Sanctorum persecutoribus, cuius instinctu *Saulus* adhibet ad muniendam aduersum sanctos persecutionem, Personæ Ecclesiasticæ autoritatem: idem tentare, & efficere consueuerunt, quicumq; contra Ecclesiam, eiusque libertatem machinantur, scilicet asciscere sibi præcipuos aliquos è Pastorum numero, quorum consilio, & approbatione abutuntur ad prauum suum institutum conficiendum. Iudæi ad Christum crucifigendum, Iudæ vnius ex discipulis operâ atque proditione sunt vsi. Obseruemus hanc Satanicam technam, ne præ-

præiudicium Ecclesiæ afferatur. 2. *Actionis pars.* Petit ab eo Epistolâ perferendas *Damascum*, ad *Synagogas*. *Observatio.* Non solum id efficit Sathan, vt atroces Ecclesiæ persecutores auctoritate obtinentium præcipuum locum in Ecclesia insigniantur, sed etiam lege, literisque crudelitatem in sanctos exprobandam muneri velint. *Petit itaque literas.* Quod non est nouum, nam tempore *Achabi* & *Iezabelis*, quo *Achabus* sese attingeret propter *Nabothi* vineam, hanc artem excogitauit *Iezabel* maledicta, vt ob signata litera mitterentur, & jejuniu indiceretur: interim adessent subornati testes duo qui *Nabothum*, vt blasphemum in Deum, & Regem accusatum lapidibus obruerent: quod est peractum, 1. *Reg.* 21. sed *Achab*, atque *Iezabel* tanti sceleris pœnas pepererunt, vide 1. *Reg.* 22. 2. *Reg.* 9. vt alijs mensus fueris, ita remetientur tibi.

Sic *Aman* literas impetrauit à Rege *Affuero*, *Esther.* 3. de contrucidandis vno die Iudæis omnibus, patibulumque erexit pro *Mardocho*, cui ipse liberatis Iudæis opera *Estheræ* Reginae est suffixus, & *Daniel* 3. expende edictum Regium Idololatricum, & abominabile promulgatum, & *Daniel* 6. vides hunc Satanicum modum agendi contra pios, & Sanctos diu obtinuisse, Satanæque organa repentinum interitum sibi accersiuisse. Porro literarum quas optat hæc est summa vt *Saulus* adducat *Ierosolymam* vinc tos omnes tam viros, quam mulieres, qui sunt huius viæ, id est sectæ, qui I E S V M C H R I S T V M profitentur, eiusque in nomine æternam salutem: Christus sese viam appellat. *Io.* 14. Quod nemo patrem accedere possit nisi per eum. *Observa.* *Sauli* scuitia est singularis, nulli sexui parcit, sed indifferenter vult omnes adduci *Ierosolymam*, quæ esset omnium vrbiu orbis terrarum gratissima in Deum, eam tot insignibus ornarit, prærogatiuis, sed atrocissima existit in Christum, eiusque seruos: ita vsu venire solet, vt quos oportebat esse religiosissimos, & officiosissimos, sepius sint impijssimi, & hostes scuitissimi: qui crudelitatis suæ debitum ferunt supplicium, vt animadvertere est in *Ierosolymorum* excidio à *Tito Vespasiani* factò. 2. *Observa.* Conatur *Saulus* professores C H R I S T I vinc tos adducere, & ipse postea. conuersus vincitur Christi causa.

Si malum patrare tentaueris, proportione seruata Dominus te remunerabitur: *Davidis* adulterium traditione concubinarum filio castigauit, 2. *Sam.* 12. *Achabi* patratum facinus in effusione sanguinis *Nabothani* pari poena puniuit: & *Adonibezecum* tali affecit supplicio, quali ille 70. *Reges. Iud.* 1. Atque hoc facit Dominus in misericordia erga suos, in iustitia erga reprobos.

Vers. 3. Habetur modus conuersionis *Saulina*. 1. Circumstantia est temporis. Cùm fuit propè *Damascum*. 2. Lux circumfulsit eum. 3. Cecidit in terram. 4. Vocem audiuit, *Saule Saule* quid me persequeris? 5. Ipse edit vocem hanc. Quis tu Domine? 6. Respondit Dominus, sum Iesus, quem tu persequeris durum tibi $\pi\rho\delta\varsigma\ \chi\epsilon\iota\tau\epsilon\rho\acute{\alpha}\ \lambda\alpha\lambda\epsilon\iota\zeta\epsilon\upsilon$. In temporis circumstantia obserua Dominum suis opitulari consuesse, conatusque persecutorum, & atrocium hostium præpedire in executionis puncto versantium: expende praxin in populo tyrannide *Pharaonica* exempto, quem cùm *Pharao* persequeretur, montibusque vndiquaque cingeretur, mareque rubrum præ oculis fuisset (mirum) *Israelem* dat saluum obruto *Pharacne* atque *Egyptijs*: in *Davide multoties*, 1. *Sam.* 18. 19. 23. 30. in *Ezechia* in obsidione *Ierosolymorum* à *Sinnacheribo* facta. *Reg.* 19. in *Iehosaphato*, 2. *Cro.* 20. & deniq; in *Ecclesie Anglicana*, atque *Scotiana* conseruatione ab immani illa classe *Hispanica*, diuinitus fusa, atque demersa, cùm nulla superesse videretur spes euasionis. 2. *Observatio*. Lux illum circumfulsit. Dominus exercituû habet in promptu omnes res creatas ad peragendum, quod ipsi videtur. Cælum elementa, vt supra ostendimus, minimas creaturas si armet potentiâ, quis valet obistere? quid dicam si ipsius hominis conscientiam excitet, quâ tum tormentum? ne laceffamus hunc omnipotentem, cuius ira si tantillum arserit, quis potest subsistere. Εξαρρηγης . *Obserua*. Nonnunquam eveniunt atque incidunt, iudicia Domini repentinò, *Prov.* 1. comparantur Turbini. Expende in *Baltazaro*, *Dan.* 5. qui descriptû digito iudicium suum viderat in pariete inter conuiuandum, & dum sese cum magna caterua procerum pleno poculo prolueret. *E Cælo*: Domini iudicia decidunt cœlitis, itaque Dominus omnes terrenos monarchas supereminet: quos rebelles, impios, & contumaces, quando vult potest opprimere, & in nihilum redigere. *Cecidit*. *Obserua*. Si visio lucis hunc producit effectum, vt ipsa prosternatur *Saulus*, quâ terribilis futura impijs, & scelerosis apparitio

apparitio Agni, cum sese manifestabit in nubibus in flamma ignis, 2. *Theff.* 1. vide *Isa.* 6. adde visionem potentia divina, qua non fit in misericordia, tantum formidabilem esse: proinde petamus frui potentia divina, qua gratiam coniunctam habeat. *Vox edita. Saule, Saule, quid me persequeris?* Ergo licet nominatim compellare Ecclesiae persecutores. 2. *Observ.* Qui Christi membra persequuntur, ipsum Christum caput persequuntur, ut hic videre est, imò ipsum Deum patrem, *Isa.* 63. 9. Spiritumque Sanctum, ut supra fufius, 1. *Pet.* 4. 14. *Quis Domine? Observa.* Idonei sunt ad audiendam Domini vocem, qui sunt humiliati, atque deiectione, spiritusque Sancti gratia preparati: ut in *Saulo* videre est, nemo enim potest vocare Iesum Dominum, nisi per spiritum, 1. *Corinth.* 12. *Respon.* IESVS, σκληρον Γε. Durum tibi contra stimulum calcitrare. Proverbium hoc mutuatum ab equis, qui calcitrant, aut Bobus reluctantibus, quando punguntur, quo significatur bellatores adversus Christum sibi malum accersere. Vide *Dan.* 2. de lapide exiguo è monte exciso sine manibus, conterente imagiem illam terribilem, signante Christum dominum caputque & principem populi sui, & *Math.* 21. *Observ.* In hac *Sauli* conversione notemus potentiam Dei singularem, atque misericordiam, ne de salute cuiusquam desperemus: vocat Dominus in utero, ut *Jeremiam*: in aetate media *Saulum*, in mortis articulo, Latronem. At ne rarum hoc, & vnicum exemplum nobis proponamus, ad gratia divina, atque misericordiae abusum, poenitentiaque seriae procrastinationem, verum cum animis nostris cogitemus Deum, ut misericordem, ita etiam iustum esse omnis peccati, quod non consequitur vera resipiscentia, vindicem *Isa.* 56.

Vers. 6. Effectus alius, quem vox Christi in *Saulo* produxit. Est tremor, & pavor. Supra fuit reuerentia, appellavit enim Christum Dominum. 3. Est obedientia. His verbis, quid vis Domine faciam. *Observatio.* Vbi gratia Spiritus Sancti cooperatur verbo, haec tria consurgunt reuerentia, timor, obedientia: vbi verò ista non producuntur, certum est spiritum operatione cum verbo non cucurrisse. 2. *Observatio.* Correctio Domini est *Saulo* salutaris: verum deprehenditur illud, *Iob.* 5. Beatus ille est, quem DEVS castigat, & *Psal.* 94. Si non fuisset praepeditus atque coërcitus in atrocitate, & sceleroso hoc proposito de vincendis Sanctis *Damascenis*,

adducendisq; *Ierosolymam* potuisset in suum ipsius interitum præcep̄s abire. *Resp. Dominus IESVS Surge.* Dicitur tibi &c. jubet eum surgere. Cui oportet ipsum Iesum surgendi potestatem tribuere. *Observatio.* Tametsi fiant denturq̄e nobis mandata, atque exhortationes, nulla ijs præstari potest à nobis obedientia, nisi gratiam Dominus largiatur: penes quem est etiam prostratos, atque deiectos quouis modo, excitare. 2. *Observatio.* Christus vult docere Saulum hac deiectione modestiam, qui tametsi sit leguleius, beneq̄e doctus, nihilominus tamen cum humilitate sese tradat in disciplinam: hinc discant, personis hominum minime fastiditis, divinam vocem audire, atque amplecti, cum reuerentia, animorumq̄e submissione. 3. *Observatio.* Ordo à Christo institutus de instituendis hominibus ad salutem per prædicationem Euangelij obseruandus atque retinendus est, *Rom. cap. 10.* fides est ex auditu, & *Ephes. cap. 4.* Non sunt itaq̄e de cælo expectandæ nouæ revelationes, vt somniant Anabaptistæ, sed perfecta vitæ aternæ ratio ex verbo Dei scripto petenda: vbi Christi vox sonat, quæ tantum in Ecclesia audienda, iuxta patris testimonium; *Hunc audite.*

Vers. 7. Socij itineris audiunt vocem *Sauli*, at neminem vident. *Obserua.* Qui scelus aliquod aggrediuntur, eiusdem socios habebunt ad manum, vide in apprehensione Christi, & in Ecclesiæ hostibus omni ætate: hoc etiam tempore, in quo versamur, qui haud dubiè iudicij eiusdem futuri sunt participes cum sceleris authore, vt & hi qui existunt *ὄρτοι* attoniti, fugiamus proinde praua commercia, si minus possimus prauorum præsentiam declinare: Nam sic, vt loquitur Apost. 1. *Corinth. ca. 5.* mundo nobis esset exeundum: ad minimum corruptos mores, atque scelerosa facta devitemus.

Vers. 8. Paulus surgit apertis oculis, neminemq̄e videt, lux, quæ illum circumfulsit ad eò oculos ipsi perstrinxit. Introducitur cæcus à comitibus itineris, ille idem, qui proficiscebatur *Damascum* ad ligandos sanctos, quos perferret *Ierosolymam.* *Observatio.* Impiorum proposita redeunt in ipsorum caput, & quæ in alios decreuerunt, in ipsos retruduntur, vide *Reg. 2. cap. 6.* de *Aramitis* *Elisæum* virum DEI persequentibus, occæcatis, atque in urbem

Samaritanam introductis, & in *Balaamo*, qui maledictionis loco, benedictionem populo contulit: denique in ijs qui missi sunt ad apprehendendum Christum ipsi ab Iesu vera, & pia loquente apprehensi sunt. Mirā est Domini potentia non solum reprimendis impiorum insultibus, sed retrudendis, atque conuertendis in ipsorum bonum.

Vers. 9. Vocatio *Sauli* non videntis, qui nec edit, nec bibit. 3. dies. Ieiunat miraculosè, & in officium preparatur, cui erat sufficiendus, interim pijs cogitationibus occupatus.

Vers. 10. Colloquium Domini cum *Anania* discipulo, quem mittit ad *Saulum* restituendum, & instituendum. Tria, vt patebit, præstat *Ananias*. 1. Restituit ipsi visum vt Domini instrumentum impositione manuum. 2. Communicat Spiritum Sanctum instrumentaliter. 3. Baptizat. & hoc Sacramento declarat *Saulum* esse ascitum in numerum filiorum Dei, atque societatem Christi. Alloquitur Dominus *Ananiam* in visione, vt moris erat antiqui, quo testatur suam præsentiam. *Resp. Ananias adsum Domine.* *Observa.* Vocanti Domino, atque imperanti est obediendum. Supra fusè.

Vers. 11. Præscribit Dominus, quid *Anania* sit faciendum: Nimirum, vt eat ad vicum qui rectus dicitur. *Observa.* Omnia divinis oculis patent, ne idcirco peccemus obtectionis spe, siquidem cuncta ipsi sunt manifesta, ipsa etiam media ad finem ducentia. Paulus precabatur. *Observatio.* Exemplo *Sauli* simus precibus intenti quibus mediatoris nomine nuncupatis impetrantur bona à Deo patre, atque depelluntur mala. Supra.

Vers. 12. Eodem tempore vidit *Saulus* per visum virum nomine *Ananiam*. *Observa.* Vt prius Dominus media componit, & disponit ad propositum tendentia.

Vers. 13. Videtur *Ananias* detrectare cum ratione. 1. Nam hic *Saulus* fuit persecutor, etenim audiui & verè quod malis affecerit Sanctos *Ierosolymis*. *Observatio.* Fama mala volat: attendendum itaque actionibus nostris, prout enim quisque sese gesserit in vocatione, & muneris functione, ita futurum à plerisque vel bene vel male audiat: Et si de bonis mali male loquantur, boni tamen & piè sentiunt, & bene loquentur de bonis.

πνεύματῳ ἄγιῳ repleamur, præsertim cœlesti luce ad muneris functionem.

Vers. 18. Quasi λεπιδῆς. Λεπίς est Squama, & etiam porrigo genus morbi: Significatur Pauli status, ante conuersionem: Qui tamen si ad pedes *Gamalielis* fuerit educatus & institutus, tenebris tamen densissimis mentem habebat offuscata, donec lux mundi I E S U S in ea lucere cœpit. Fatetur ipse *Philip. 3.* ex quo enumerauit, quibus ornabatur, prærogatiuas, omnia duxit σκύβαλα præ illa excellenti Iesu Christi cognitione. In Iudaïsimo, & Pharisaismo erat eius mens quasi obuelata squamis, vt & omnes, antequam per gratiam Christi illuminentur. Iudæi dicuntur habere velum, quo eorum cor obtegitur, ne videre queant eius finem, quod est abolendum, id est legis, cuius finis est Christus, 2. *Corinth. cap. 3.* Moyses fuit velata facie, quando descenderat à Domino, cuius faciem ne Iudæi quidem intueri poterant, hanc duritiem cordis figurabat. In Euangelio sine velo licebit Domini faciem in Christo splendentem intueri, 2. *Corinth. cap. 3.* *Observ.* Antequam possimus videre cœlestia, naturalem cæcitatem, cui omnium mentes subiiciuntur, profligari oportet. Sequitur. Et Baptizatus est. Non est per hoc Sacramentum factus Christianus, sed declaratus, cuius certè contemptus est exitialis: Proinde qui contemnit, sibi metipsum existit causa pœnæ, atque supplicij grauissimi.

Vers. 19. 1. Capescit cibum. *Observatio.* Naturæ habenda ratio, quæ in sano statu est conseruanda per alimentum, quo possumus demando munere sani defungi, 1. *Timoth. 5.* Apostolus iubet *Timotheum* ολιγῶ οινῶ χρῆσασθαι propter crebras stomachi infirmitates. In abstinentia à cibo, quidam superstitiosuli religionem collocant. vide 2. *Colos. cap. 2.* περὶ τῆ ἐλευθερωσικῆς, & 1. *Timoth. ca. 4.* vocat Apostolus Doctrinam Dæmoniorum hanc abstinentiam. 2. Mansit cum Discipulis *Damasci.* *Observ.* Iuxta hanc Pauli praxin bonorum sodalitis delectaremur, qui habitabunt in tabernaculo Iehovæ, pios, timentesque Deum, magno habent loco: & David oblectatur Sanctis, ad quos eius bonitatem ait extendi, *Psal. 16.*

Vers. 20. Iam Paulus prædicat Christum esse Dei filium, quem paulò ante tam ardentè est persecutus: Magna mutatio per Spiritus

ritus Sancti operationem. Hæc verba fuere exposita in Baptizatione Eunuchi. Hoc tantum hac vice. Consilium carnis non esse admittendum in suscipiendo, atque obeundo nostro munere.

Vers. 31. Effectus prædicationis Paulinæ. Stupor scilicet omnes occupat, atque merito, cum extiterit Ecclesiæ vastator, summusque Sanctorum persecutor, ubi iterum habes admirandam Dei in Paulum misericordiam. Quos vult vocat ad gratiam, & quando ipsi videtur: Nouit optimè qui sunt sui. Non est volentis, vt loquitur Apostolus *Rom.* neque currentis, sed miserentis Dei. vide *1. Timoth. 1.*

Vers. 22. Paulus non solâ autoritate contendit, sed allatis Prophetarum testimonijs, atque collatis Scripturæ locis, vt artifices aliquid compacturi solent singulas partes comparare, vt aliæ alijs ad Amussim quadrent: demonstratque eum esse Christum. *Observatio.* Optima ratio comprobandi veritatem, est per verbum Dei à Prophetis atque Apostolis, Spiritus Sancti amantibus conscriptum.

Sers. 23. ad 31. Comprehenduntur hisce versibus duo. Sauli pericula, duæque evasiones, eiusque cum Discipulis Ierosolymitanis reconciliatio per *Barnabam*. Primum periculum ipsi imminet, quod Christum Dei filium prædicauerit. *Observa.* Prædicantibus veritatem discrimen impedere ab hostibus, certum est. Verum consolatione fruamur ex liberatione Saulinâ, cuius Sauli protectioni diuina providentia ita inuigilauit, vt semper tutus, saluusque manserit, donec finis vocationis instaret, quo tempore in Paulo martyre per cōstantem veritatis assertionem glorificatus est Dominus. Iudæi duo machinantur in Saulum. 1. Consilium prensant de eo interficiendo. 2. excubias agunt per gubernatorem sub *Areta*, *2. Cor. 11. vlt. vers.* De eo etiam occidendo. 1. *Occurrit* temporis descriptio, *ἰσάνας ἡμεραι*. Spatium temporis est Triennium, quo Apostolus *Damasci*, atque in circumiacente Regione docuit. *Observa.* Cùm tempus omnibus præstitutum sit implendum, benè, & sapienter eodem vtamur, gratiamque oblatam præclara hac occasione absit, repudiemus. Etenim vel in hoc vitæ curriculo gratiâ amplecti, & pœnitentiâ agere oportet, vel certò statuendū post hanc vitam nullum locū hisce relinqui.

Obserr.

3. *Observa.* Impij quod volunt, exequi nequeunt, nec quando: non fuit penes *Pharaonem* populum DEI extinguere, tametsi $\omega\lambda\acute{\upsilon}\beta\omicron\sigma\pi\omega\varsigma$ & atrocissime sit conatus. Ipse Satanás in summam consolationem nostram, divinæ providentiæ cancellis coercetur, extra quos nefas egredi, nisi permittente Iehova. 3. agunt per consilium. *Observatio.* Pessimi quique Ecclesiæ hostes instinctu, & Satanico astu, consilio scilicet prensato, vt volunt, res perniciosissimas aggrediuntur. Dixit *Pharao*, dum scelus meditaretur de opprimendo Israëlitico populo, operemur prudenter. Et gubernatores principesque sub *Dario*, de *Daniele* è viuis tollendo statutum instar Persici curarunt promulgandum: Etiam Iudæi concilium coegerunt de crucifigendo Dei filio. Ita infestissimi Ecclesiæ aduersarij à Satanâ occæcati, cùm in Christi membra machinantur malum, autumant se consulto, atque bene operari: sed quod faciunt divinâ dispensatione recidit in ipsorum caput, & reapse probant euentuque redundante in ipsorum perniciem sese in omnibus machinationibus fuisse stultissimos. Expende in *Pharaone*, *Sinnacheribo*, *Hamane* in Patibulum acto, quod erexit pro *Mardocho*, & in alijs. 4. *Observa.* Qui essent præcipui Ecclesiæ defensores, causæque Christi, sæpissimè reperiuntur in eandem machinatores, zeli indumento religionisque velati, vt hic Iudæi, & Papistæ, necnon *Iesabel*, quæ fuco divini cultus jejenum jubet indici, testesque subornari, qui *Nabothum* accusarent atque lapidibus obruerent, 1. *Reg.* 21. huc accedit, quod decreta impij concilij semper existunt perniciofa.

Vers. 24. *Saulo* innotescunt eorum $\epsilon\pi\iota\beta\omicron\lambda\alpha\upsilon$. Sed quomodo, hic non exprimitur. Deus secreta revelat suis seruis, *Amoz.* 3. excitat etiam fautores eorum saluti consulentes vtpotè *Obadiam Achabi* tempore, qui edocuit *Eliam* de Regis, atque Regina *Iesabelis* pernicioso proposito: necnon sororis Pauli filium, qui centurioni detexit 40. Iudæorum conspiracyonem de trucidando Paulo, *Act.* 23. 16. 17. militibus stipato, saluoque misso ad felicem gubernatorem: decretum Regis *Syria* in conclavi *Eliseo* revelatum: ruroremque quendam esse à Deo testatur Propheta *Obadiab*: hinc perspicuum Iehovam in bonum Ecclesiæ, seruatorumque eius vno, aut altero modo de impiorum conatibus consueuisse præmonere. 2. membrum periculi: observant portas die, ac nocte. Iudæi instigarunt

instigarunt gubernatorem *Areta* Regis ad hoc præstādum, 2. *Cor.* 11. *Observ.* Scelerosi, & sanguinolenti nihil non moliantur ad complēdum suum facinus. Hi volunt civilis Magistratus auctoritate muniri, magnosque & multos assumunt labores, vt impiè faciant, *Iere.* 9. 5. peruersè agendo defetiscuntur: *Prouerb.* 4. 16. Ne quiescere quidem valent, nisi aliquid mali patrauerint.

Vers. 25. Euasio Sauli, cura Discipulorum & modus. *Observa.* Licet etiam vocatione salua hostium insidias, atque conatus de- vitare. 2. *Observ.* Vbi in arctum coguntur Christi serui, omniſq; effugij spes videtur ipsis adempta Dominus offert evadendi occasionem. 3. *Observa.* Veri discipuli sunt hi, qui cum capitis periculo non dubitant manum admouere ad conseruationem seruorum Christi in discrimine versantium. Paucos admodum reperias hac tempestate hisce similes ex nostris professoribus. Quotusquisque est ille, qui vitæ, imò bonorum, & quod est minus existimationis, atque famæ iacturam, velit facere pro eius defensione, qui Christi vice legatione fungitur. At plerisque, qui Ministrorum vitam insectentur, eosque calumnijs, ludibrijs, cō- vitijſque proſcindant. Boni est Magistratus officium, adeoque omnium Christianorum has partes implere, quas hi Discipuli.

4. *Observ.* fas est ad tempus hostium furori cedere, vt ad meliora referuati, munere nobis commisso perfungi valeamus. *Luc. ca.* 4. *Math. cap.* 10. extat præceptum, Si fuerint vos persecuti in vna ciuitate, fugite in aliam.

Vers. 26. 27. Reconciliatio Sauli cum Discipulis *Ierosolymita- nis.* Ac primum perhibetur *Ierosolymam* rediisse longe mutatus ab illo, qui exijt. Erat enim atrox Sanctorum persecutor. Redit verò Pastor, & Apostolus ad prædicandum Iesum esse Dei filium, in quo crucifixo sit apprehendenda per fidem salus, & vita æterna. Conatur se adiungere Discipulis. *observatio.* Verè conuersi tentant se pijs iungere: quodque impiè fecerunt, id ipsum toto animo odisse: vbi verò conuersionem non sequitur antea actæ vitæ detestatio, atque emendatio, nequaquam censendi sunt syncerè conuersi; vt animaduertere est in ijs, qui armis, auroq; *Hispanico* contra Christi causam conati sunt disceptare. Sed (Deo gratiâ) incassum. Addo, non esse in societatem Christianorum, finumque Ecclesiæ admittendos temerè, & nimis cito, qui vel

veræ religioni sese opposuerunt, aut in eandem sunt machinati. Certè nobis hic opus est prudentiâ serpentinâ.

Vers. 27. Reconciliator est *Barnabas*, qui adducens *Saulum* ad Apostolos, nominatim *Petrum* & *Iacobum*, tribus vtitur rationibus, quibus impulsus eum pro Discipulo, Christi que seruo agnoscat. 1. quod viderit Dominum in via. 2. quod ei sit locutus; quod *Damasci*. ἐπαρρησιάζοτο liberè prædicauerit ἐν ᾧ ὄνομα ἐστὶν Ἰησοῦς. Ergo, & si periculis vnde quaque cingamur liberè, atque animosè est prædicanda veritas. Hæc in nobis verbi præconibus est solito multis numeris remissior, quam si non possent extinguere, & in totum abolere; saltem imminuere nituntur, hac ætate, quod quidem Christi liberrimi Regis sceptro magnum affert præiudiciû: Nos autem audentius eamus in cursu sincero asserendæ & continuandæ libertatis Regni Christi, quam ne quidem patiamur vllatenus labefactari, ne dicam aboleri: approbati que bonorum testimonio sanctè, piè, ac fideliter in vocatione nos geramus.

Vers. 28. Constantibus Dei seruis pericula ex periculis sunt expectanda, sed Deus eorum conseruationi invigilat.

Vers. 29. Prædicat Iesum, atque disceptat cum Græcis, vel natione Græcis Iudaicam religionem amplexis, vel Iudæis in Græcia versantibus. Duo hic nobis incumbunt. 1. prædicare debemus, vide 1. *Cor. 9.* Væ mihi nisi Euangelizaro. 2. Disputare πωζήσῃ si opus fuerit, per scripturas, confirmare, quod prædicamus. *Saulus* incurrit nouum vitæ discrimen, sed diuinitus liberatur, ducitur que *Cæsaream*, atque mittitur *Tharsum*.

Vers. 30. *Observ.* Ecclesiæ consilio verbi ministris licet locum mutare, præsertim cum ab hostibus impetuntur. Vide in hoc *Saulo*, Prophetis que excellentissimis, nominatim *Elia*, qui vitam pro diuina veritate profundere non hæsitasset. 2. *Obser.* Quid sit expectandum ab impio mundo vigilantissimis, atque fidiſsimis dei seruis veritatem cœlestem strictè, arctè que tenentibus, & asserentibus, nimirum mors. Si libere loquantur in peccata ab hominibus cuiuscunque ordinis patrata, læsæ, imminutæ que maiestatis censentur rei. Vide in praxi *Achabiana* aduersus *Eliam*: *Sedechiana* aduersus *Ieremiam*, *Amaziana* in *Amozum*, alijs que: qui cum rationū

momentis praualeſe ſeſe nō poſſe vident, armis ad piorum mortem velint diſceptare.

Verſ. 31. 2. Cap. pars: in quā *Felix* ſtatus eccleſiarum in *Iudæa*, *Galilæa*, *Samariâ*, describitur hiſce notis. 1. Pacem habent. 2. ædificantur. 3. pergunt in timore Domini. 4. multiplicantur per conſolationem Spiritus Sancti. *Obſerv.* vt conuerſo Paulo perſecutore ſummo tranquillatur eccleſiæ ſtatus, ita ſublatis inimicis maximis Satanâ, atque peccato, couculcatifque tranquilliffima, & pacatiſſima omnis miſeriæ expers futura eſt ſanctorum, in cœlis conditio. 2. *Obſerv.* Eccleſiæ perturbationes, & perſecutiones non ſunt ſempiternæ. Dominus enim ſtis temporibus reſpirationem eidem concedit, atque pacem; ne proſum fatiſcat continua oppreſſione, & ſpem omnem amittat, *Pſalm. 125.* Non finit Dominus virgam impiorum perpetuo requieſcere in fortem juſtorum, ne & juſti manum extendant ad patrandum ſcelus. Pax Eccleſiæ hoc in terrarum ſolo eſt interrupta, & etiam conſcientiæ, ſed in illa *ἐπιφανεῖα* Domini noſtri futura perfeſta omnibus partibus, perpetua, atque æterna. Vide 2. *Theſſ. cap. 1. 4. 5.* Verùm non ſemper cum Eccleſiæ externi tumultus, & perturbationes cohærent: Diuinâ gratiâ in CHRISTO Sanctorum precibus effuſis pax Eccleſiæ tribuitur: vt in *Pſalm. 122.* & *1. Timoth. cap. 2.* 3. *Obſer.* Diſſimulatione minimè vtendum ad procurandam pacem, vt quidam mundani, atque carnales, Sapientesque ſupra id, quod ſcriptum eſt facere conſueuerunt. Paulus *ἐν πάρεſις* prædicat Chriſtum eſſe DEI filium, & iam pax eſt ſubſecuta: Liberè ergò annuntiemus DEI verbum prout accepimus, & eventum, atque ſucceſſum committamus Domino. 2. *Ædificantur in Domino*, fideique Chriſtianiæ incrementum capiunt, & ſtabiliuntur in fundamento, quod poſitum eſt in Eccleſiâ, *1. Corinth. cap. 3.* Porrò, Metaphora eſt ſumpta ab ædificatoribus, quibus Paſtores conferuntur, fideleſque domui, *Proverb. cap. 9.* Qui etiam ſunt inſtar lapidum locandorum ſuper hoc fundamentum, Spiritu Sancto per verbum prædicandum operante extruendorum, per Sacramenta cōfirmandorum, per diſciplinam reformãdorum, & conſermandorum fundamento, capiti que Chriſto.

Obserua. Cùm Sancti sint Domus, Spiritusq; templa debent studere sanctitati, & puritati vitæ: ne opus regenerationis inchoatum prædiatur. 2. *Obserua.* Muneris nostri est omnia, quæ prædicamus ad ædificationem personarum non destructionem dirigere, sed ad vitiorum inhærentium personis aut peccatorum ab ipsis admissorum abolitionem: vniuersusque etiam se vt est apud Iudam, vers. 20. in sanctissima fide ædificare debet. Queruntur quidam quod non ædificentur per Euangelij prædicationem: & certè mirum, nisi gratiâ destituantur etenim oportet ædificationem sequi, vbi annuntiatum fyncerè Dei verbum, nisi hominum corda partim gratia priuentur, partim rebellione fuerint indurata. 3. est. Pergunt in timore Domini, quod vitæ conuersationem arguit esse piam. Hic timor propriè est ille, qui cadit in filios Dei, vocaturque filialis, qui complectitur divini nominis reuerentiam, amorem, & obedientiam in fide, qui est vt inquit *Salomon* sapientiæ initium: est & seruilis, qui competit seruis peccati: timent Deum propterea, quod pœnam metuant ab obirato Domino, iustoque vindice ipsis infligendam: quanquam non prorsus secluserim DEI filios à metu suppliciorum diuinorum, sed impij eo duntaxat nomine Deum timere dicuntur, quod pœna inevitabili sint afficiendi. Pij verò ardenti amore divini nominis inflammantur, reuerentia etiam, & obedientiâ delectantur, cùm timent. Præclare nobiscum agetur, si Dei timorem ob oculos præstitutum habeamus in omni actione. 4. est. Multiplicabantur. Numerus ad Christum vocatus crescebat sed quomodo, per consolationem Spiritus. *Obserua.* Verbum prædicatum prodesse non potest, nisi Spiritus cōsolationis operetur, itaq; propter Ecclesiæ ampliationem optandos est Dei Spiritus, & si quouis affligaris modo, vel conscientia divexeris, hinc consolationem pete. Quidam cum affliguntur, aut vexantur alio modo nituntur sese refocillare, vel confugiendo ad hominum facetorum cœtum, vel viuo sese ingurgitando, sed verum, & solitum refrigerium manat ab hoc spiritu consolationis, qui sanguinem crucifixi, Christi agniq; Dei tactati conscientijs inspergit ad eas tranquillandas, pacandasq;.

Vers. 32. 3. Pars cap. Continet Miraculum de *Anea* paralytico sanato: cuius scopus est Dei gloriam illustrare, Ecclesiæque prodesse per veritatis confirmationem. Hæc habemus. 1. occasionem.

2. personam restitutam. 3. modum. 4. effectum. Occasio est. Petrus peregrinabatur in illis partibus vt ipsi ex officio incumberebat, docebat Euangelium, Ecclesias plantabat, in veritate confirmabat, errores refutabat: Christi que regnum sedulo propagabat. Hic velit colligere Papa argumentum pro usurpata illa auctoritate, & potestate, quam præterdit: at perperam: cum Petrus nihil præter præter id, quod omnibus Apostolis fuerat commune. Sed cur non Papa verè vera docendo, obeundo que regiones Ecclesiam Christi instruit, stabilit que; iuxta verbum Dei scriptum omnibus suis numeris absolutum. Hac Petri praxe sedula discamus nos Pastores prouinciam nobis concreditam fideliter obire. Quo peruenit Petrus ad sanctos scilicet, qui habitabant *Lydda*. Quæ civitas est in Palestina à mari mediterraneo non procul distans, in Rupe edita sita, quæ *διοσωολις* dicitur in hanc permeat Euangelium Christi per Petri prædicationem: sicut ad nos *Scotos* perlatum est ordinatione diuina sed piorum, fidorum que hominum ministerio simus grati.

Verf. 33. 2. *Persona curata.* *Æneas Liddensis* 8. annos paralyticus in lecto decumbens. Ex temporis circumstantia obseruo cum egrotamus aut quouis laboramus modo spe certa expectemus liberationis nostræ tempus, si ipsi videbitur, eximet nos, nec illud diuinum opus vlla temporis diurnitas impedit. 3. Modus est per verbum, quod est tale, Iesus Christus te sanat. Hinc sequitur sanationem esse Christi actionem, & sanitatem eius donum, qui nedum corporis infirmitates curat, sed, & animarum: etenim verbum incarnatum præbet medicinam omnibus nostris languoribus.

Verf. 34. *Dixit, Surge.* Nulla inerat huic paralytico potentia ad surgendum 8. annos iam laboranti. Quare exhortationes ad virtutes amplectendas, & vitia deuitanda minimè arguunt inesse nobis naturalem potentiam obtemperandi: sed potius *ἀδωαμίαν*, & proinde nullo nomine nos penes esse parere, nisi gratia cœlitus nobis fuerit concessa: itaque cum *Augustino* diceremus, *Da Domine, quod iubes, iube quod vis, & tunc non frustra iubebis.* Cum Dominus noster dixit Lazaro surge quadriduam in sepulchro scetenti, *Ioan. 11.* nulla in eo *δωαμίς* surgendi, sed qui dixit surge, surgendi potestatem dedit: sic nihil bonarum virium in

nobis naturâ ad obediendum divinis mandatis, tota obedientiæ gloria gratiæ est ascribenda.

Vers. 35. Effectum. Liddenses & Saronenses in circumiacente Regione conuertuntur ad fidem Christianam: quod certè miraculo ducendum, cum in peccatis mortui viuificantur, & in Christi Regnum asciscuntur. Faceffant alia fictitia miracula, & ista miraculosa vis, admirandaque virtus convertendorum hominum ad Dominum sub Euangelio per diuinam gratiam continuetur.

Vers. 36. Aliud miraculum: quo Petrus suscitato per nomen Christi cadauere omnibus satis indicat sese verbum vitæ annuntiare. Cum *Tabitha* mortua vitæ restituitur, multi *Ioppenses* ad *Messiam* conuertuntur. Partes miraculi, & circumstantiæ sunt hæc.

1. Persona vitæ restituta.
2. Instrumentum per quod operatur Dominus noster.
3. Effectum miraculi: conuersio scilicet multorum *Ioppensium* ad fidem Christianam, *vers. 36. 37.* Describitur persona restituta. 1. ab vrbe in qua habitat nimirum *Ioppa* maritima, quo appellere consueuerunt profecturi in Iudæam ex *Æthiopia*. *Observatio.* Executioni quadam ex parte mandatum est Christi præceptum Apost. datum vt scilicet Euangelium prædicarent, testesque ipsi assisterent ad vltimas terræ oras, *Act. cap. 1.* 2. à professione est *μαθητρία*, id est, discipula, quæ semet. Christo in disciplinam tradidit, professa remissionem peccatorum in eius sanguinis merito, reconciliationemque cum Deo patre. Hoc certè præcipuum tuum elogium si pro Christi discipulo commenderis ab eo institutus in via salutis, & gloriæ. 3. à nomine: *Tabitha* significat *Ceruum*. *Dorcæ*. à perspicacia videndi deductum nomen, & ista fuit bene perspicax in rebus diuinis *Nabat*, Hebræis videre, & *δεξαιν* Græcis est aspicere. *Observa.* Et vtile, etiam est laudabile in rebus diuinis esse perspicacem. 4. à religionis praxi. Dicitur plena bonis operibus, & eleëmofynis, quæ à fide, Charitateque proficiscuntur. Veri Discipuli Christi hæc est descriptio, is est, qui agnoscit Christum pro Domino, salutisque petra, & ei per fidem incumbit, producit pietatis fructus in DEI gloriam redundantes, charitatisque in proximi vsum. Si examinemus, & exigamus ad hanc descriptionem huius ætatis miserimæ in quam incidimus, professores, facile videmus discipulo-

rum verorum nomen minimè in eos quadrare, cùm dicta, factaque ex diametro pugnent cum Christiana professione, officijque debiti partibus. Obseruare est plerisque deditos operibus tenebrarum producendis paucos verò, qui fructibus Spiritus delectentur, aut huiusmodi proferant, qualia hæc pia, & religiosa *Ioppenfis* matrona: multis omissis, pro amplificando, atque continuando Christi Regno nulla cura tenentur. Imò rerum impiarum & periturarum ita sollicitè satagunt, vt quibus promoueretur Euangelium bona sacrilegi sacrilegè ad se traxerint. Vide interminationem *Malach. 3. Proverb. 20.* Domus etiam materiales in Dei cultum erectas, & consecratas nedum pollui, sed corruere miserrimè patiuntur. Sed ad vos Pertheses vbi opera fidei: estne divini nominis blasphematio quæ regnat, opus fidei, transgressione Sabbathi? cædes, adulterium, scortatio, ebrietas, odium, inuidia, hypocrisis, & quæ non apud vos, religionisve synceræ fructus? quid dicam de incuria vestra continuandi ministerij, & ad posteros transmittendi: alendi que pauperes in *ξενόδοχοι*, imò dicam quod res est, à plerisque vestrum citra conscientiam retineri bona, quibus alerentur, fruerentur egena Christi membra: velim, atque divinam maiestatem in Christo imploro, hæc per gratiam emendentur in vobis ad Dei gloriam bonumque vestrum: Memores sitis veram fidem non esse mortuam, ne otiosam quidem, atque fidelium nomen minimè mereri eos, qui in vsus pauperum nihil conferunt: Proinde in testimonium fidei vestræ sitis in pauperes beneuoli, atque liberales. 5. egrotavit *Dorcus*.

Observatio. Nemo mortalium est, qui non sit *veſtigis* infestus, ne liceat Reges excipere egrotant *Ezechias*, David alijque, *Psal. 32.* Ita etiam morti sunt obnoxij, proinde omnibus ita viuendum, ac si actutum esset ipsis hinc emigrandum: cunctis maximè attendendum sanctitati vitæ. Cùm piam & religiosam vitam beata mors sequatur in Domino. 6. *Lauerunt* corpus. Obtinuit hæc apud Iudæos, atque Gentes consuetudo, vt patet hoc vers. (*Tarquiniij* corpus bona scæmina lauit, & unxit:) Hac lotionem reddebantur memores resurrectionis, vt per illa aromata, atque unguenta, quibus inungebantur antiquitus: Necnon purificationis, & sanctificationis per sanguinem Christi.

Christi, *Heb. 9. 12. 13. Observa.* Tractari debent mortuorum corpora decenter, & humaniter, omni superstitionis funerum pompa amandatâ, nec non sæuitiâ & atrocitate in cadauera ab hominum animis profligatâ, & expulsâ. *Amoz 1. 16.* Sic ait Iehoua, propter tres defectiones *Moabi*, etiam propter quatuor non auertam istud eo quod combusserit ossa *Regis Edomaorum*, vt calcem.

Vers. 38. Instrumentum Christi est Petrus in hac restitutione *Tabithæ*. *Observ.* *Tabitham* religiosam velint in vitam reuocari in rem Ecclesiæ: quæ sublatione piorum non potest non damnum pati, qui diuinitus tolluntur, ne mala futura videant, *Isa. cap. 51. 2.* *Observ.* Natura fidei est hæc, certò expectare ea, quæ omnem naturæ rationem superant: vt est mortuorum Resurrectio. *Hebr. 11. 1.* Petrus vocantibus obtemperat. *Observat.* Serui Christi obtemperare debent accersentibus ad aliquam muneris sui partem obeundam, vt est ægrotorum visitatio: consolationis collatio.

Vers. 39. Flent. *Observ.* Fas est deflere defunctos, atque lugere in spem resurrectionis, *1. Thess. 4.* Sed supra. *2. Observa.* Fidei testimonia post nos relicta pietatem, atque religionem nostram testantur, vt hæc *Tabithæ* insignia.

Vers. 40. Modus hoc habetur restitutionis *Tabithæ*. *1.* Petrus procumbit in genua, qui est precantium gestus. *Observ.* Antequam vlli operi manuum admoueamus, ardentem, atque summissè precemur positis genibus ad indicandam animorum deiectionem. *7. Tabitha surge.* *Observ.* Quosdam Christus sanat virtute, vt *Ioan. 5.* Rectoris filium sanitati restituit: nonnunquam voce, vt *Lazarum*, *Ioan. 11.* Nonnunquam medijs repugnâtibus, vt luto admoto curauit cæci oculos: hic Petrus voce, sed virtute Christi revocat in vitam, vt *Elias, 1. Reg. 17. Sareptana* viduæ filium, & *Elisæus, 2. Reg. 4. Sunamitidis*. Hinc discamus ad eò excellentem esse Christi potentiam, vt per media, contra media, & sine medijs valeat quæ vult efficere. *2. Observatio.* In *Tabitha* emortua, nulla fuit potentia resurgendi: sic in nobis nulla est obediendi vis natura exhortationibus ad virtutes amplectendas, & vita fugienda, si quam habeamus inclinationem ad bonum est certè ex gratiâ. *Aperuit oculos.* & viso *Petro resedit.* Christus. Ergo est vitæ mortisque Dominus, *Apoc. 1. Rom. 14.*

Vers. 41. Vitæ restituta vocatis sanctis repræsentatur.

ide Pro-
erb. 3. de
atronis
dulis.
poc. 14.
e morien-
bus in Do-
mo.

Vers. 42. Miraculi effectum scilicet multorum conversio ad fidem Christianam: hic non est papistis præstitutus scopus in suis miraculis fictitijs, sed vt vulgus rapiant in admirationem, deludant sensus, lucrum querant, anam popularem, applausam, honoresque varentur. Quæritur cum huius matronæ anima omnibus mundanis miserijs fuerit exempta, cur sit corpore restituta ad novas misérias subeundas? Resp. propter Dei gloriam, quæ in potentia divina relucent, Euangelij veritas stabiliatur, multique ad fidem convertantur.

Vers. 43. Manet multos dies *Ioppa* apud Coriarium. Papa qui vult sese haberi: Petri successor, non dignatur Proletariorum domos ingredi, sed palatiâ Regum: Imò vult Monarchas sibi subijci, & quod est sædum pedes exosculari. Nos verò Pastores hinc modestiam, atque humilitatem discamus. *Observ.* Plebei homines gratiores existunt, & melius affecti erga Christi seruos, quam *ευγενεις*, illustriusque loco oriundi. Vidua *Sareptana Eliam*, *Martha* Christum, *Lydia* Paulum *Silamq;*, acceperunt. addo in fine sinu Ecclesiæ contineri omnis ordinis homines, qui fide Christum *ὁ σωτηρίας ἀρχηγὸν* amplectuntur.

CAPVT. X.

CORNELIUS ad Christi fidem adducitur ministerio Petri gentibus Euangeliū prædicantis, quæ, accepto spiritu sancto, baptizantur. Partes principales sunt. 1. Causæ impulsivæ sermonis Petri ad *Vers. 34.* 2. Sermo ipse cum effecto ad finem. A 1. *vers. ad 9.* *Cornelius* *εὐσεβης, καὶ φοβούμενος τὸ θεόν* iubetur ab Angelo

accersere Petrum eum erudituro quid sit faciendū, cui obtemperat. *Cornelij* descriptio duobus primis versibus habetur. Vbi obserua *γενικῶς* verificatam esse illam *Noachi* Prophetiam, *Genes. 9.* Deus persuadebit *Iapheto*, vt habitet in Tentorijs *Semi*. Iam per Euangelij prædicationem vocatur *Cornelius*, Gentisque ad Christum, in cuius nomine salutem assequantur per fidem.

Vers. 1. habetur officium eius Centurionis nomine designatū.

Præerat enim in *Cæsarea* militibus 100. ex cohorte Italica. Cohors 1000. Legio cohortes 5. ex recepta opinione *Calvini* cōplectebatur. *Pomponius Mela* lib. 2. 10. refert *Romanos*, ex quo *Judeam & Syriam Pompeius Magnus* subegit suos milites in urbibus habuisse, qui sub Romanorum Imperio easdem conseruarent, & in obsequio retinerent. *Obsery.* Ingratitudo in Deum, contemptusque verbi populum nedum libertate, sed gloriosâ Euangelij luce priuat. Iam temporis hæc terra manet redacta in potestatem Turcicam: Si Deus non pepercit naturalibus ramis, Quid fiet de infititijs, sitales reperiantur. Plura, & magis abominanda in *Scotia* peccata regnant: Proinde grauius iudicium tibi *SCOTIA* expectandum, nisi diuinâ gratiâ resipueris.

Vers. 2. Cornelius celebratur *εὐαεβης* bene colens DEVM, & religiosus, timensque Deum. Religio ergo Cornelij non pēdebat à supremi Magistratus autoritate, atque opinione. *Tertullianus* scribit, lib. 5. in Apologet. Quod Senatus, quos decreuit Deos colendos, eisdem populus colere tenebatur. Miserabilis & miseranda religio, quæ pendet ab hominum præscrito, & approbatione. Tres illi pueri impio Decreto & Idololatrico obtemperare detrectant, potius eligentes conijci in fornacem, quàm coram Idolo sese prosternere, qui injecti diuinâ potentiâ illæsi remanserunt. . Religioni itaque cultuique diuino strictè adhærendum verbo scripto consignato. *Obsery.* Vera hominis commendatio confurgit ex vero timore Domini reuerentiam & obedientiam complectente, qui filialis dici consuevit, charitatisque opera à fide promanantia coniuncta habet. In hoc Centurione hæc licet animaduertere, nimirum fidem in Messiam venturum: nondum credebat in Christum incarnatum, sed postea à Petro edoctus in Christum crucifixum credidit, eiusque in Nomine remissionem peccatorem, Salutem, Reconciliationem cum Deo Patre, Vitam denique æternam, atque gloriosam certissimè sperabat. 2. Obedientiam, quæ patet per ipsius actiones & opera. Difertis habetur verbis, quod assiduè sit precatus, populoque elemosynas tribuerit egenti, erogaritque. Paucos milites, Imò dicam professores Christiani nominis reperias hunc adæquantes, at plerosque reperire est, ita Auaros, sortidos, parcos, vt nihil in egenorum vsu velint impertiri, quos,

si Domino placeret, *Salononis* dicta optarem, expēderent, *Prov. 19. 17. & 28. 27. Eccles. 11. 1. 3.* est. Precabatur assiduè. *Obfer.* Precibus continuo incūbendum, 1. *Thef. 5.* Quæ deo soli per vnicum Mediatorem Iesum Christum sunt nuncupandæ: & religionis officia ita sunt obeunda, vt Ecclesia ædificetur, & prolatetur. *Cornelius* nō solum sui, sed familiæ rationem habet, vt & *Abraham, Gen. 18. 10f. 24. & Esther 4.* eximia certè illius laus, qui domesticos, atque necessarios curat esse pios, Religiososque.

Vers. 3. Vidit Angelum humana specie ad horā nonam. *Obfer.* Pij non egebunt cōsolatione Divina: aut per Spiritus Sancti internam operationē, aut Spiritus ministratorij præsentiam solatij plenam visitabuntur. De Angelorum bonorū officio paulò ante diximus. Vox verò Angeli ad *Cornelium* est nominatim eum appellans. *Corneli. Vers. 4.* effectum quod sequitur, est Pavor: sic *Dan. 10. Obfer.* Si Angelorum aspectus terrorem pijs incutit: quanto magis terreat impios Divinæ maiestatis præsentia in magno illo iudicij vltimi die. Revereamur, & syncerè colamus hanc verendam, atque tremendam Maiestatem. Et si *Cornelius* tantā reverentiā Angelum compellat, quantā nos Creatorem prosequeremur. Dicit ei Angelus: Preces tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt memoriæ causā in Dei conspectum. Vbi nota phrasin esse translaticiam, Hebræis: familiarè ab holocausti ritu ad preces & sensus hic, Preces tuæ, & eleemosynæ tuæ non sinunt Deum veluti tui obliuisci. Sic enim solet interdū Scriptura quasi balbutire. *Obfer.* Sanctorum preces exaudit Dominus, tametsi nō largiatur semper quod petunt: sed nonnunquā præstātius: vt Paulo petēti ipsi adimatur stimulus carnis, nō cōcedit dominus, verū ipsi gratiam atq; potentiā reprimēdi dat: quod est melius, cū ita in Apostoli infirmitate *δωάμις τῶ θεῷ* perficiatur: aliquādo differt piorum petitis annuere, vt fides, atq; eorum patientiā exerceatur. Vide in praxi illa mulieris *Cananea, Mat. 15.* Proinde indefinēter precemur in fide certò nobiscū statuentes preces iustorum, si sint feruidæ, apud Deum patrem magnū pondus habere, *Iaco. 5.* Non est existimandum preces *Corneli*, hancq; in pauperes benevolentiam apud Deum promeruisse, sed Deum expēdissē fidem *Corneli*, in quo opus suum coronavit. Porro ne regenorū quidem opera possunt mereri, cū sint contaminata peccato, sint imperfecta, *Luc. 17.* & tandē sint debita.

Obſerva. Recordatur Dominus, ſi quid in pauperes fuerit collatum, vide *Math.* 25. Chriſti duplicem ſententiam vnã latam in pios, alteram in impios. Et expende locum, *Prov.* 19. & 28. 27. Qui largitur egenis ipſe non egebit. *Mandatum Angeli.* Mitte *Ioppen* pro *Petro*. Hic quæras quomodo hoc reſciuerit Angelus. *Reſp.* per revelationem diuinam: habent Angeli cognitionem triplicem. 1. naturalem, & certè natura ipſis eſt inſita ſingularis notitia. 2. reuelatam vt hic, & *Dan.* 9. *Gabrieli* reuelatur 70. hebdomadam interpretatio. 3. experimentalem, vt, ita dicam, *Ephes.* 3. Potestatibus in cœleſtibus multiformis ſapientia eſt per Eccleſiam. Obtemperat. *Cornelius.* *Obſervatio.* Verbo diuino obediendum. At atas in quam incidimus renititur maximè DEI verbo, vt animadvertere eſt in hominibus huius ſeculi refractarijs, ebriofis, blaſphemis, ſacrilegis, adulteris, qui toties præmoniti minimè ad huc ſeſe recipiunt ad meliorem frugem: quare ipſis expectandum diuinitus iudicium inuitabile. Mittit duos, & militem timentem Deum. *Obſerva.* Fructus piè inſtitutæ familiæ redundat in ipſum patremfamilias. Partes fidelis ſerui præſtitit *Abrahami* ſeruus religioſè inſtitutus, *Genes.* 24. *Nero* impius, & crudelis queſtus eſt quod totâ vitâ fidelem neminem reperire potuerit: & meritò cum ipſe ſcleroſus ſeruorum piè inſtituendorum nullam habuerit rationem. 2. *Obſerva.* In omni hominum ſtatu habet Deus, qui ipſum verè timeant. *Obadiam* apud *Achabum* Idololatram, hic Centurionem, & *Math.* 8. hominem illum cuius filium Chriſtus curauit vitæ reſtituendum, illum etiam de quo ſermo, *Math.* 27. qui dixit Ieſum Chriſtum fuiſſe verè Dei filium. Scribitur, *Theodoſium*, *Ruff.* 2. lib. 33. quod antequam prælium feciſſet cum *Eugenio* tota nocte eſſe precatum, & inde victoriam eſſe conſecutum. Et *Conſtantium Conſtantini* magni, patrem cultores alienorum Deorum curiã ſuã expulſiſſe, at contra ſit apud nos, admittuntur, atq; tractantur Idololatræ, quibus *χαρειν* non eſſet dicendum, nec hoſpitiũ dandum, cum veram Chriſti doctrinam minimè afferant, neque profiteantur, imò eandẽ conentur ſubuertere. *David* nolit mendacem, deceptorem, arrogantẽ impium apud ſe commorari, ſed in ſuis ædibus fidelem, qui in vijs Domini continenter ambularet, *Pſal.* 10. faxit Deus, pietatem ſynceramq; religionem excolamus: familiasq; curemus piè inſtituendas.

Vers. 9. Serui amandati à *Cornelio* veniunt, cumque appropinquant civitati Petrus ascendit precatum. *Observatio.* Serui mandata Dominorum suorum in supremo Domino, cæli, terræque creatore exequerentur: hac ætate videre est plerisque Dominis legitima imperantibus obniti, immò Divinæ voluntati reluctari: contra præstant hi. Eminus properant ad urbem. At sunt ex nostris qui haberi, dicique volunt Domini serui, qui ædibus suis vix, ac ne vix quidem egredi dedignantur ad audiendum verbum Iehovæ qui redduntur ἀναπολογητοί per horum seruorum praxin, atque Iudæorum *Ierosolymam* per difficilia loca pergentium, neque vnquam subsistentium donec coram Iehova in *Sione* comparuerunt, *Psal. 84.* Actio Petri ante visionem est precatio quâ petit gratiam divinam sibi concedi pro Regni Christi amplificatione. *Observatio.* Omnes actiones sunt per preces inchoandæ. Antequam capeſſit cibum, precatur memor muneris obeundi, Ecclesiæque Christi apud Gentes amplificandæ imitatur Dominum suum, qui dixit, esca mea est exequi voluntatem eius, qui misit me, & perficere opus eius, *Ioan. cap. 4. 34.* *1. Timoth. 2.* & *Daniel, Dan. 6.* Certè preces, Christi vnici mediatoris nomine effusæ in fide, multum possunt ad Thronum divinæ gratiæ, vide *Exod. 17.* *Iof. 10.* *Isa. 38.* *Iacob. 5.* Simus itaque precibus intenti. Locus est superior pars domus, vide *Math. ca. 10. 27.* *Observa.* Etſi omni loco precari liceat, idoneus tamen, & tranquillus locus deligendus. Christus in montem concessit oraturus, David vult, te conclavi tuo includas precaturus, sed quod sese receperit in æditiorem domus partem docere nos vult corda in cælum attollenda inter precandum, precantesque esse debere à rebus terrenis alienatos, sed in cælestibus cõtèmplandis occupatos. *Tempus.* Est hora sexta circa meridiè: trinis vicibus solebât precari. *David Psal. 55. 17.* septenis imò noctu surrexit ad precandum. Extat Apost. præceptum, *1. Theſſ. 5.* vt precemur indefinenter, & rite quidem cum nunquam non peccemus, Dominusque noster nos jubeat vigilare, atque precari, ne intremus in tentationem, Petrus etiam ad vigilantiam nos exhortatur, cum Diabolus instar rugientis leonis circumeat, quærens quem deuoret.

Vers. 10. Erat Petrus προωπειν, id est, valde esuriebat. Ergo precabatur jejunos, sed nullum in jejunio collocabat meritum,

at ut moris est naturalis esuriebat, non solum cupiens cibo hanc vitam alere, ac prorogare, quo munere commisso melius defungi possit, sed & esurie spiritali tangebatur propter Dei gloriam, gratiamque gentibus declarandam per Evangelij prædicationem. Sequitur interim præparantibus ipsi cibum incidit in eum mentis excessus. Quanquam non stupet Petrus, sed Dei colloquio fruitur, & mytheria eius docetur, mens tamen quasi excessu altius evecta fuit, breui ad locum, statumque suum reditura. 1. *Observatio.* Seruis Christi fidis non deerunt alimenta, utcunque à magnatibus reijciantur, ac fastidiantur. Leo potest premi esurigine, sed timentibus Iehovam nihil deerit, *Psal. 34.* Præmisit Dominus Iosephum in Ægyptum qui Ecclesiæ suæ fame pressæ prouideret. Coruum emisit ad alendum Eliam: viduam etiam illam *Sareptanam* designauit, cuius exigua farinâ, sed diuinitus aucta enutriretur. Ut ingratus mundus Christi seruos alimento indignos putet & sacrilegi, qui ad sese sacrilegè rapuerunt bona Ecclesiastica, tamen diuinâ gratiâ nihil ipsis deerit: Si regnum Dei, iustitiamque eius quæserimus, illa adijcientur nobis. *Math. cap. 6.* Porrò hæc *εξουσία* fuit quædam sensuum alienatio: Tali affectus Paulus, cum raptus fuisse fertur in cælum tertium, & utrum in corpore, an extra corpus ipsi non constabat, *2. Corinth. 12.*

Vers. 11. Propositum visionis est ostendere ciborum discrimen esse tollendum, gentesque ad Christi Regnum esse vocandas. Visionis partes sunt hæc. 1. Cælum vidit apertum, ut & fuit tempore Baptismi Christi, & cum Stephanus *πρωτομαρτυρ* à sceleroso, impioque populo lapidibus adobrueretur, *Act. 7.* hac apertione cæli significatur gentibus referatum, & reclusum iri cælum propter peccatum primorum parentum clausum per semen illud benedictum serpentis caput contriturum. Aperitur itaque nobis cælum olim clausum merito sacrificij Christi in cruce peracti fide apprehendentibus, qui pontifex magnus penetravit cælos, *Hebr. 4. 14.* Quum igitur habeamus libertatem ingrediendi Sacrarium per sanguinem Iesu ea via, quam dedicauit nobis recentem, & viuam per velum, hoc est per Carnem suam, quumque habeamus sacerdotem magnum præfectum domus Dei, accedamus cum vero corde, & certa persuasione puris cordibus à

conscientia mala, & abluto corpore aqua pura teneamus confessionem spei non vacillantem: fidelis enim est, qui promisit. *Hebr. 10. 19. 20. 21. 22. 23.* 2. Σκευθ̄ ἄς ὄσονλω μεγαλῶ τεσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον. Quo figuratur Ecclesiam ex omnibus mundi plagis corrogandam vt constat ex Prophetis. 3. Demittitur in terram, quo significatur locum militantis Ecclesiæ esse terram ad tempus donec in cœlestem patriam transferatur. Perperam, atque arroganter faciunt, qui locum in terris Sponsæ Christi, nisi ipsis videatur, denegant. 4. Contenta vasculo, quadrupedia feræ, reptilia, volucresque cœli, quæ figurant gentes à Republica Israelis, vitæque Dei alienas. *Observa.* Mens omnium hominum, antequam efficaciter vocentur, est tenebris obfuscata, cor peruersum, voluntas praua, affectiones corruptæ, denique quicquid est in nobis minus regenitis, est brutum. Quatuor Monarchæ Danieli representantur per quatuor animalia terribilia, quæ ad viuum exprimunt atrocem, ferocemque eorum naturam: & Christus meritò appellat Herodem vulpem, *Luc. 13.* Crudelitate, prauis moribus iniquis actionibus ad Christi gratiam non vocati naturam Immanium Belluarum referunt. Cœterum *Isaias 11.* vaticinatus est de gentibus coaptandis in Christi Regnum, vbi dicit Leonem, & Agnum, Lupum, Ovemque cohabitare, quo innuit, tametsi natura simus feri, & ab omni gratiâ alieni, futurum tamen, ex quo fuerimus vocati, vt praua nostra natura subigatur per Spiritum in verbo operantem, & inchoatiuè componamur ad illam iustitiæ, atque sanctitatis imaginem, vt tandem aliquando ipsi Christo capiti nos membra cõformemur. 5. Vox auditur θυγυ, ἕ φαγε. Hic sublato iri vult Dominus ciborum discrimen, vide *Lev. 11.* & *Deut. 14.* de comedendis, & non comedendis animalibus, sed aliud hic insinuat nimirum, Petrum esse debere mactatorem corruptionis, & prauitatis quæ latet in gentibus per gladium Spiritus, id est, Euangelium, quibus resectis, aut saltem coercitis conformentur Christo in sanctitate vitæ: atque huius administrationis fidelem, ac diligentem executionē vult esse Petri cibum, juxta illud Christi: τῆς ἑστὶ τὸ βρωμα μὲν vt faciam voluntatem patris, & exequar opus, at quod me misit. *Obfer.* Etsi hac ætate homines egerrimè ferunt reprehē-

Ioan. 14.

men nobis *ῥηθοτομῆν*, atque ad viuum refecare vitiã vt primatur illud quod offendit Iehouam, separationemque facit Creatoris, & Creaturæ, scilicet, *Peccatum*. Petrus (inquit) non Domine, cum hæcenus non comederim commune aut pollutum. *Observ.* Petrus vult retinere bonam conscientiam, Et enim adduci non potest, vt comedat, quod lege est veritum. Sic *Eleazar* ille, 2. *Macch.* 6. mortem potius oppetere, quam suillam carnem contra legem comedere maluit, & religiosa Vidua, legisque Divinæ obseruatricis passa est omnes septem filios seque morte extingui, quã legem Dei violari, 2. *Macch.* 7. ad finem. 2. *Observ.* Cognitio nostra est tantum ex parte & inchoata, 1. *Cor.* 13. & vt ait ille perfectissimi hominis summa sapientia est proficere, Itaque demus operam indies magis, magisque in fide proficiamus. 3. *Observatio.* Iudicio nostro divina decreta non sunt metienda, cum ciborum discrimen iam sub Euangelio sit sublatum, mundisque omnia existant munda, *Tit.* 1. Proinde perperam faciunt aduersarij adhuc obseruantes ciborum certorum differentiam, Nec non damnantes coniugium, quod inter omnes est honorabile, *Heb.* 13. vide 1. *Timoth.* 4. *Siritius* Papa sanctum Matrimonium vocauit pollutionem contra sanctam institutionem divinam, *Gen.* 3.

Vers. 16. Ter hoc factum ad confirmandum Petrum, & vas rursus in cælum sublatum, quo intelligat Petrus hoc cælo emanasse, quod vidit. *Observ.* Ecclesiæ origo est cælestis, *Apoç.* 21. & ipsa existit *χρ.θ.ό.λ.ι.κ.η* personarum, locorum, temporumque respectu. Cuius locus designatus ad tempus est Terra, sed in æternum, cælum: nam post omnem electorum aggregationem, futura est eorum translatio in cælestem patriam, vbi vita æterna, gloriãque perfruentur.

Vers. 17. ad 24. Tria sunt membra. 1. Seruorum Cornelij conuentio cum Petro. 2. expositio mandati à Cornelio accepti. 3. Obedientia Petri. *Vers.* 17. Quando venerint, Nimirum cum dubitaret Petrus quid visio significaret. Disce ignorantiam rerum divinarum nobis omnibus ingenitam. *Ψύχις* enim *ἀνδρωπ* non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Hæc obscuritas non est in ipso verbo, cum verbum in se sit perspicuum, atque lucidum, *Psal.* 19. 8. 119. Sed penes nos est, qui non possimus lucentem illam veritatem apprehendere, & oculis mentis iam obfuscatissur-

vsurpare. In hoc Diuino verbo ad praxin *Davidis* dies noctesque meditandum, & ad informationem & consolationem nostram.

3. non fastidit visionem. *Observ.* Diuinæ Visiones summa cum reuerentia sunt recipiendæ. Porrò Visionum varia sunt genera: Quædam sunt naturales exigui momenti. 2. Sunt & Satanicæ per suggestionem atque delusionem Satanæ oblata, quæ vt in sese sunt impiæ, & abominabiles, ita nos admonere debent, vt in Deum oculos mentis continuo conijciamus, & maximè eius providentiæ, atque Regimini nos commendemus, cum imus cubitum. 3. Visiones diuinitus subministratæ diligenter, & attentè sunt perpendendæ cum cœleste quippiam, spiritaleque è re salutis nostræ figurent. *In seruis missis & inquiringibus* Domum *Simonis* coriarij obserua summam modestiam, qui nullam facientes irruptionem in Domum cum iudicio sese gerunt. Longè aliter sese res habet in quibusdam satellitibus præsertim papisticis, qui domos effringere consueuerunt, in bona in volare, Virginibus, pudicisque matronis abuti. Rarum quidem, atque singulare si reperias Scloppetarium pium, & bene moratum. Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur. Sæpè existit verum. Sed hero existente pio, & religioso, existunt & serui pij. Certè magnopere refert Principem esse pium cum ab eo populi mores pendent. Sed quid dicunt serui: nimirum se esse missos pro Petro.

Observ. Seruorum est fideliter exequi Dominorum suorum mandata in Domino dominantium.

Vers. 19. Petrus à Spiritu admonetur de seruorum Cornelij aduentu, dicente: Ecce tres viri quærunt te; iubeturque descendere ad eos sine omni hæsitacione à spiritu missos. *Observ.* Diuina meditantibus DEI facer spiritus adest, qui verbum concomitatur. Proinde si spiritus Sancti præsentiam velimus frui, sinus occupati in verbi cœlestis contemplatione, seriâque veritatis indagacione. 2. *Observ.* Spiritus ille Sanctus est omniscius: idcirco ne putemus posse nos aliquid patrare hoc Spiritu incio: vide *Psal. 139.* Quare ita moderemur actiones nostras, atque obseruemus, vt DEI spiritum semper nos intueri certò sciamus. Si flagitiosi præcipites euntes in omnia scelerum genera, hoc trutinarent pudore suffunderentur vitæ tam turpiter actæ, in huius Spiritus Sancti præsentiam. 3. *Observa.* Vera obedientia à fide promanans

non dubitat de Dei verbo, sed pro certissimo accipit, quicquid divinitus est revelatum, vide in Abrahamo, alijsque fidelibus.

Vers. 21. Petrus obedit. *Observ.* Verbo Dei sine disceptatione est obtemperandum, ut cunque diffidenti, corruptæque naturæ nostræ videatur obluçtari. vide praxin Abrahami, aliorumque fidelium, *Heb. 11.* descriptorum.

Vers. 22. Tres serui rogati à Petro exponunt, quod à Domino suo acceperint in mandatis, & sine omni adulatione eum describunt: & primum eum vocant *καταουραχλω*. Cæturionem. ubi observa milites esse posse pios, & religiosos divinâ gratiâ, contra Anabaptistas. 2. appellant Iustum: non quod ille justitiam suis actionibus pepererit, qua possit in se justus subsistere coram DEI tribunali: cum Christus illam obedientiâ suâ atque passione acquisierit, sed quod iuste sese gesserit in rebus agendis, ut *Simon* justus vocatur, *Luc. cap. 2.* & *Nathaniel*, *Ioan. cap. 1.* & *David* prædicat integritatem sed comparatè cum hostibus scelerosis. Verùm cum Deum respicit, & eius respectu seipsum explorat, inquit, Si iniquitates observaaueris Domine, Quis possit consistere? *Psal. 130.* & in conspectu tuo non justificabitur omnis caro. Illa ergo justitiâ quâ censemur iusti apud Deum, est Christi merito parta, & nostra per fidem, atque imputationem. 2. Timentem Deum. Timor hic est filialis, qui complectitur, iuuocationem, obedientiam, & charitatiuam agendi formam. 3. Ornatum testimonio totius gentis Iudæorum. Hæc est vera laus, Si quis DEVS sincere timeat, justitiam exerceat, bonique sit nominis apud bonos. Mundani celebrari volunt ab opibus citò perituris; Ambitiosi ab honoribus malè partis; Strenui à fortitudine defectura. At, vera hominis commendatio est à Pietate in Deum, & iustitia in homines. Alijs designatur notis *Ieroboamus* ille Rex Israelis, quâ hic Centurio, nam non solam ille Idololatricâ suâ praxi in Iehouam grauissimè deliquit, sed etiam Israeli occasionem peccandi præbuerat: proinde ille, etsi Rex indelebili ignominix macula notatur in Dei verbo ad omnem posteritatem. Legitur de *Herostrato*, qui cum bene gestis nomen sibi comparare nequie- rit, quod Templum *Diana* flammis permiserit. Studeamus nos piè justèque viuere, qui Deo Patri filij merito approbemur. Ex quo hisce titulis Dominum suum ornarunt institutum exponunt;

admonitumque dicunt Cornelium ab Angelo ut pro Petro mitteret, & ab eo quædam audiret. *Observatio.* Est Divinitus statutum, ut de voluntate Divina in salutem per ministerium hominum legitimè vocatorum instituantur electi. vide *Math. cap. 28. 1. Cor. cap. 9. Ephes. cap. 4.* Absit proinde medium, prædicatione (scilicet Euangelij) auersemur, quo Dominus docendos, & seruandos decreuit ordinatos ad vitam. 2. *Obser.* eloquia Dei in ore seruorum eius posita attentè, & reuerenter sunt audienda: & certè Domino dicente Beati sunt qui audiunt, verbum Dei, custodiuntque illud, *Luc. 11.*

Vers. 23. Accipit eos hospitio, obeditque Petrus. *Obser.* Hospitium receptio fieri debet, *Heb. 13.* exemplo Abrahami, qui hospites opinione sua præstantiores admisit. Ita, evenire solet, ut qui bonum præstant, præstantius quid agunt, quam opinantur, Qui verò malum, deterius peccatum existimatione sua cõmittant: ut in incestuosa praxi *Iudæ* cum *Thamare* legere est, *Genes. cap. 38.*

Vers. 24. ad 34. Hæc habentur. 1. Praxis obedientiæ Petri. 2. conventio Petri cum Cornelio. 3. mutuum vtriusq; colloquium. *Obser.* Deo vocanti per verbum est obsecundandum. 2. *Obser.* Non deerunt fratres, & bene affecti erga Christi seruos; Tametsi mundi in maligno positi pars maxima eisdem persequatur, aut in temporib. perturbatis deserat. expende in illis *Ephesinis*, qui Paulum flentes ad nauim sint concomitati, *Act. 20.* Sunt & alterius generis homines, qui, ut *Demas*, Paulum derelinquere consueuerunt, mundumq; sequi: ut, ut ita sit, Divina providentia sic invigilat seruis suis, ad præxin cœlestis gloriæ destinatis, ut ubi esse debeant, in tuto collocet. *Cæsaream* Petrus, & multis exantlatis laboribus, periculisque superatis saluus Ierosolymâ Paulus perducitur: In hanc Domini curam certa spe recumbamus.

3. *Observatio.* in hæc verba *Cornelius expectat cum amicis, & necessarijs*, fidei propriū est Dei verbo inniti, omniq; ratione cõtrariâ remota statuere omne illud perficiendū, quod promisit Dominus. vide in *Abrahamo*, plerisq; alijs: nec non aliorum commodum expetere *David* est gauisus, quando dixerunt *Adeamus* domum Dei. Est certè Christianorum non solum salutis suæ rationem habere, sed & aliorum, quo Regnum gratiæ prolatetur: denique fidei proprium

est nullum periculum extimescere, quod possit religioni imminere: verè enim fideles non solum cum vitæ huius discrimine, verum cum iactura, & positione Christianam professionè strictè arctèque tenent, vt in multis martyribus, *Polycarpo, Ignatio, Dorotheo* animaduertere est, & hic in *Cornelio*, qui alienam à Rom. religionem profitetur: statuerunt Romani Senatores (referente *Tertulliano*) vt designati à senatu dij colerentur, quare *Cornelius* periculi exors esse nequiuit verum, & æternum Deum colens.

Vers. 25. Petrus conuenit *Cornelium*, qui honoris ergo deferendū Petro procidit ad eius pedes, & προσεκύνησεν in signe documentum singularis amoris in DEI feruum; At modum excedit *Cornelius*, cum adoratio religiosa vni Deo conveniat, civilis autem, & ipsa periculosè ministris verbi tribuatur: qui cum DEVM verè timuerit, non est existimandum eum divinam gloriam Petro concessisse, cui, cum quandam diuinitatem inesse perspexisset, humilem istam reverentiam defert. Non omnino ab simile fecere *Lystrenses Paulo*, ac *Barnaba, Act. 14.* qui dixerunt, cum claudus euaferat: sanatus Deos humanâ specie cœlitus descendisse *Barnabam Iouem*, & *Paulum Mercurium* appellantes, quem honoris gradum planè sunt auersati DEI homines iisdè quibus illi passionibus obnoxij: ita *Ioannes, Apoc. 19.* statuit adorare Angelum, cui ait conseruus tuus sum, Deum adora. Opinio hæc deitatis in creaturis multos peperit errores, atque in Ecclesia papistica initium dedit sanctorum adorationi, & reliquiarum vanè circumlatarum. *Observatio.* Fidis Christi feruis obedientia in Domino, *Hebr. 13.* reverentia. *1. Timoth. 5.* deferenda, sed non supra modum honorandi, quo divinæ gloriæ præiudicium afferatur: hoc seculo homines in id extremum vergunt, vt contemptu potius, quam honore nimio Evangelij ministros afficiant, ij præsertim, qui redargutionem sceleris non valent sustinere; idcirco in plerisq; nostrum verificatur illud Apostoli, *Gal. 4.* factus sum vobis inimicus quia veritatem prædico, quem, vt Dei Angelum initio suscepistis. Hinc petamus consolationem, quod conformemur Apost. adeoq; Christo propter veritatis assertionem, memoresque simus dicti Christi inquentis, qui vos contemnit, & me, *Math. 10.*

Vers. 26. Petrus hunc honoris modum detrectat, aitque hominim. Eiusdem naturæ cum quolibet homine proinde minimè adorand-

adorandus ego, qui DEI misericordia, & gratia, meritoq; Christi egeo, quamuis sim Domini seruus, id mihi collatū divinitus, vt tota gloria ministerij in collatorem redundet. Nuncupantur Pastores, & internuntij Domini exercituum, hominis filij, *Ezech. 3.* ad arguendam infirmitatem, cui sunt obnoxij, nec non ijdem vocantur homines Dei, *1. Timoth.* vt intelligant divinum quiddam ipsis tributum esse, nimirum sacrosanctam vocationē & Spiritus gratiam quam enixē obire debeant, atque exequi. Discant verbi ministri imbecilles sese esse naturā, verū gratiā strenuos ad opus Domini peragendum. Discat populus reuereri, atque amplecti fidos Pastores, vt qui legatione pro Domino funguntur. *2. Cor. 5. Observatio.* Longē aliter quam Petrus, sentit, facitque Papa venditans sese pro Petri successore divinos honores arripiens, volensque Principes mundi, Regesque ad eius pedes procumbere, & eisdem exosculari, Turpe dictu, Turpius visu.

Verf. 27. Excusat se Petrus, quod ad gentes accesserit, ex eo, quod mandatum habuerit à Domino prohibente ne quem pollutum, aut impurum hominem vocitaret. Fuit hæc recepta, & obseruata consuetudo, ne Iudæi commercium haberent cum alienigenis, vide *Ioan. 4.* in colloquio Meissæ cum muliere *Samaritana*, & *Deut. 7.* Prohibentur Iudæi sædus ferire cum gentibus, aut matrimonia mutua contrahere, vt & *Ios. 23.* & *Exod. 23.* Sed mandatum hoc interdictionis iam expirauit gentibus sub Euan-gelio ad Christi gratiam vocatis, & sanctificatis. Verum hæc pro tempore esse possit obseruatio fugiendam nimirum esse eorum societatem, qui disparis sunt religionis, illaque sacrosanctæ scripturæ dicta animis retinenda. *1. Salomonis*, qui tangit picem, coinquabitur ab ea. *1. Corinth. 15.* Bonos mores corrumpunt colloquia praua. & *Apoc. 18.* Exite *Babylone*, & *Corinth. 6. 15.* non esse pacem Christo cum *Beliale*: ad devitandum, impiorum & irreligiosorum sodalitiū. Quod si Iudæi gentium non utebantur societate: Certè nos Christiano nomine ornati minus eorum uteremur consortio, qui à sincera Religione sunt alieni. Arduum quidem esset maximè omnium prauorum passim & semper consortio eximi, atque excludi: Nam sic dicente Apost. *1. Corinth. 5.* Nobis esset mundo exeundum, sed cū ita acciderit, vel nobis inscijs, vel invitis, attente attendendum ne coinquinemur vlla-

tenus salua manente religione nostrâ, & quoad fieri possit impiorum vtili ratione habitâ. At professores nostri modo quæstum faciant, parui pendunt, quos in societatem admittant, vt omiſſis multis hoc tempore animaduertere licet, quo legatus ille veræ religionis secundum verbum scriptum hostis, papistica verò propugnator amabiliter, ac nimis gratiosè recipitur, qui non secundum verbum admitteretur, neque cui esset dicendum *χαρῆς εἶναι*. 2. *Ioan.* 10. Cùm aliam doctrinam à sincera afferat: quam subuertere, si queat, enixe conaretur. Discamus, nos non modo puros seruare, sed fidem, bonamque conscientiam in omnibus, sed maximè in rebus religiosis retinere. Petrus pro se affert solidum fundamentum scilicet Iehovæ oraculum. *Obſerva.* Mandato divino inniti debemus in rebus agendis, & præfertim in officij obeundi ratione huic dicto (*Dominus dixit*) Sed estne hic divini oraculi sensus ne quempiam vocet pollutum, cum omnis homo in peccato sit conceptus, *Psal.* 51. ex verbis Davidicis, & *Gen.* 6. Tantum malum in homine, & nemo existat mortalium, qui sese sapius peccando non polluerit. *Resp.* Vera ista, quæ adducta sunt, omnia, verum Dominus hic hoc vult discrimen Iudæorū, & gentium jam per Christi gratiam esse sublatum, ita, vt nequaquam via ad salutem in Christo percipiendam gentibus sit præclusa, sed vtriq̃ue populo in vnum coalescenti patefacta, illeque fons toti domui Davidicæ, id est, Ecclesiæ ex Iudæis, atque gentibus corrogatæ pro peccato, immunditiæque sit reclusus, *Zach.* 13. 1.

Vers. 29. *Obſervatio.* Vocati ad munus præstandum sine contradictione praxe hac Petri pareamus.

Vers. 30. Habetur Cornelij Narratio, quæ. 1. complectitur occasionem missionis pro Petro. *Vers.* 31. Quomodo preces, & Elemosynæ Cornelij fuerint acceptæ. *Vers.* 32. Mandatum promittendo Petro. *Vers.* 33. Optationem, qua desyderat, Petrus omnia ipsis loquatur, quæ à Domino in mādatis acceperat. Occasio fuit apparitio hominis veste candida ornati, prius Angeli nomine appellati humana specie induti ad obeundum munus impositum, quam iuxta voluntatem divinam possit deponere. Vide *Genes.* 18. 2. Preces Cornelij quod fuerint exauditæ obserua fidelium preces nomine Christi vnici mediatoris effusas exauditum iri. *Vers.* 33. Habes optationem qua Petrus loquatur omnia ipsi divinitus imperata,

pata, aitq; præsto esse eos ad audiendum coram Domino. Vbi obserua in populo alacritatem esse debere ad audiendum Dei verbum, & præparationē sanctam cum attentione diligenti, necnon sese esse in conspectu Iehovæ, cū verbum prædicatur, quod si expenderent, vt par est hac ætate homines non tot occurrerent otiosi, atq; somniculosi auditores, quot in æde sacra tempore concionis videas: hoc à vobis vellem emendatum nobis in disciplinam traditis: hac admonitione ad vigilantiam, & attentionem comparatis: necnon repetituris illud Domini nostri dictū, Beatos esse eos, qui DEI verbum audiunt, atque custodiunt, *Luc. 11.* Troani concionantē Paulum ad mediam noctē audiuere, *Act. 20.* Maria discubuit ad pedes Christi, quem prædicantem neglectis rebus alijs, quibus occupabatur Martha soror, audiit, *Luc. 10.* Vt populo incumbit attente atque solícite audire verbū, sic Pastoribus sedulò, & syncerè prædicare tantum ea, quæ à Domino acceperunt, siue sint gratiæ ad DEI misericordiam promittendam populo pœnitentiam agenti, siue sint iustitiæ ad iudicium detonandum aduersus obfirmatum, atque rebellem. Refutantur illi, qui cerebri sui commenta, & traditiones in Ecclesiam invehunt: & arguuntur illi, qui libenter audire volunt verbum misericordiæ, sed iudicij, & odij expromendi in obduratos, & contumaces averfantur. Proinde libertatem illam verbi omnium in peccata exerendam, & exercendam ministris præcisam volunt, maximè proceres Regni sed fidi Pastores tenendæ, tuendæq; libertati diuinitus concessæ strictè, ac tēque adhærebunt.

Vers. 34. Concio Petri habetur, in qua agitur de Christo, eiusque morte, & Resurrectione, atque beneficijs medioque adferente nobis, & communicante beneficia, populo denique, in quem conferuntur, seruemus ordinem contextus, & primum hæc verba attingamus, quæ modum, quo locutus est Petrus proponunt, qui dicitur os aperuisse, vt & Christus, *Math. 5.* In monte ad rei de qua verba esset facturus grauitatem indicandam attribuit Deo, quod non sit *προσώπληπτης*, *Deut. 10. 2. Cro. 19. Iob. 34. Rom. 2. Gal. 2. Eph. 6. Colof. 3. 1. Pet. id est, nihil respicit Dominus, quod in hominis personam queat cadere, vt Nobilitates, Imperia, potestates, honores, paupertatem, diuitias, his, & huiusmodi nihil mouetur ad communicandam suam gratiam,*

quam

quam gratuitò ex parte nostri, sed Christi merito nobis impertitur. Tollitur hic omne hominis meritum, omnis dignitas, atque quicquid est in homine, aut ab eo proficisci potest, quod mereri posse dicatur, cum Deus huiusmodi hominis accidentia, ut ita dicam, minimè expendat. Meritum meum (inquit *Bernardus*) est Domini miseratio: nihil in Abrahamo impulit Dominum, aut ad ipsum, aut populum in gratiam suscipiendum, & ad Iudæorum reiectionem ut ita dicam actuale, nisi summa contumacia, quâ rebellibus maiorum vestigijs institere. *Observatio.* Iudices in ferendis sententijs nullam haberent personarum rationem, videant *Psal.* 82. 2. *Cro.* 19. & ob oculos proponant praxin illam *Cambysis* Regis *Persarum*, qui *Sisammis* pellem curauit parieti pro Tribuuali affigendam, propterea quod iniquum tulerit iudicium, quam filium *Othanem* iussit intueri, ac cauere ne simili supplicio afficeretur.

Vers. 35. Deo acceptum esse eum, qui Deum timeat, atque justitiam operetur, ostendit. Per timorem Dei Hebræi vniuersum cultum intelligunt. Vnde percipitur Cornelium fidelem fuisse & religiosum, *Hebr. cap.* 11. 6. non modo antequam baptizaretur, sed etiam antequam sciret Iesum esse verum Messiam, velut qui ante tempora Christi vixerunt, fideles extitere. Ineptè & scelerosè faciunt, qui ex hoc loco opera preparatoria, & liberum arbitrium colligunt, ut notat D. Beza. *Observatio.* Gratia Dei in Christo ad gentes est perducta, & maceriâ illa partitionis est diruta ad Christiani Regni propagationem ex Iudæis, Gentibusque. 2. *Observatio.* Is verè Deum timere dicitur, qui in Deum credit, ei obtemperat, Nomenque diuinum invocat, qui que in vijs Iehouæ constanter ambulat, atque is Beatus prædicatur à Psalmista, *Psal.* 128. Timent & reprobi Domiû quod eum sint sensuri seuerum Iudicem, omnisque impietatis vindicem & hic timor recepto nomine feruilis appellari consuevit, ut prior filialis. 3. *Observ.* Illud est iuste viuere, ita sese gerere in rebus agendis, ut nihil à te, quoad fieri possit diuinâ gratiâ indigne fiat. Sic sese gessit *Nathanael*, *Io.* 1. & *Simeon*, *Luc.* 2. *David* 3. Prophetæ regius qui in integritate ambulasse fertur. Hinc pete religiosi hominis descriptionem.

Vers. 36. Medium per quod beneficiâ Christi conferuntur suis est

nificauit DEVS Israelitis ex quauis gente Deo esse acceptum, qui piè uiuit: Nam pacem hominibus denunciauit per Christum non vnus gentis Israeliticæ, sed omnium fidelium Dominum ac Mediatorem. Verbum dupliciter accipi queat, aut pro Christo dei filio essentiali verbo, *Ioan. cap. 1.* quod caro est factum ad præstandum præclarum illud opus Redemptionis electorum. Hic filius est à Patre missus *ἐν σαρκωσσι*. Aut verbum sumi possit pro ministeriali verbo prædicato filijs Israeliticis. Cuius materia est Iesus Christus crucifixus. Vtrunque si ita intelligas, à Deo est emissum in summam ecclesiæ consolationem: Et hæc solis iustitiæ lux divinâ gratiâ ad nos *Scotos* perlata, & nominatim, ac primum ad *Pertheses* luce Euangelicâ collustratos præ cæteris, quos nulla atas ingratitude coargueret, si modo veritate facta tecta frui velimus; hacque pace, omnem intellectum superante, *Ephes. 2.* quæ in reconciliatione cum Deo Patre per sanguinem crucis Christi est posita: & *Rom. 5.* ex qua manat pax nostra cum omnibus rebus creatis. 1. Angelis, *Ioan. 1.* 2. Membris Christi mysticis. 3. quâ hostium regni CHRISTI animi in bonos inclinantur, vt *Nabuchadnezaris* in *Danielem*. 4. Creaturarum etiam *ἀλογων* *Psal. 91. Ose. 2. 18.* Omnia ista beneficiâ meritò Principis pacis dei filij assequimur, Christi nimirum, qui est omnium Dominus æterno atque naturali titulo, quo est coessentialis Deo Patre, sed magis peculiari electorum cum Iudæorum, tum Gentium, quorum est Redemptor & caput; lucem vitamque vtrisque tribuens, qua ratione nullum vicarium in solis terrarum patitur. Hunc Dominum agnoscere, ac reuereri debemus, qui nobis è potestate diaboli, & peccati liberatis cœleste Regnum peperit.

Vers. 37. Ostendit hoc verbum per totam Iudæam prædicatū post baptisma Ioannis præcursoris Christi in spiritu *Elia, Mal. 4.* qui poenitentiam annuntiauit, & Baptizauit. Verbū ergo & Sacramenta sunt coniungenda.

Vers. 38. Et deinceps Euangelij summa habetur Christum, scilicet, promissum Patribus, suoque tempore patefactum singulari Dei virtute (quam omnibus modis ostendit) ac tandem propter nostri reconciliationem crucifixum, tertio die resurrexisse, vt quisquis in eum credit, peccatorum remissione accepta seruetur, Sicut vltimo illo die viuorum ac mortuorum ipso Iudice mani-

festabitur. Hoc vers. habes ordinationem Christi per vñtionem divinam spiritu peractam : cuius prædicationem lege apud *Isa. 1. 2. & 61. Luc. 4. Ioan. 3. Colof. 2.* Quibus locis perspicuum evadit perfusum fuisse Dei filium donis Spiritus Sancti citra mensuram ex quo denuo *χαρὰ μέτρον* deriuata sunt dona in corporis sui mystici membra in Reges, Prophetas, atque Sacerdotes inuncta. Sed quid fecit Dominus noster Iesus: beneficijs affecit, sanauitq; omnes sub Diaboli potestatem redactos, & ratio est. Quoniam Deus erat cum eo. Vide Euang. venit Christus, vt seruet, quod fuit perditum, & peccatores ad pœnitentiam vocaret, cum itaq; simus exempti Diaboli tyrannide, regnoque tenebrarum, translatiq; in regnum lucis admirabile, militemus militiam præclaram, & in fide depugnemus aduersus hunc hostem, quo debellato virtute, atque potentia Christi in æternum cum Trinitate sancta in cœlesti patria glorificati triumphemus. Porrò vexantur à Sathanâ vel quos realiter occupat exempla quorum, vide in Euang. quibus fuit eiectus perniciosus ille Spiritus potentia Dei, vel quos deludit partim falsis, partim ambiguis responsis. Conqueritur Satan, vt legere est, *lib. 2. Euseb. tempore Diocletiani*, quod vera nequeat responsa reddere propter Christianos, quos ibi vocat justos, & apud *Ruff. lib. 1. cap. 33.* Conspiratores in *Athanasium* idem queruntur. Hinc collige Satanicum spiritum non modo divina providentia, & limitibus naturæ suæ coerceri, sed etiam à male agendo sanctorum precibus reprimi.

Vers. 39. ad 44. De morte Christi, resurrectione, atque potestate iudicandi viuos ac mortuos agitur, confirmatis per Apost. vt testes *vers. 44.* De remissione peccatorum nomine CHRISTI confirmati per Prophetas : deinceps habetur duplex effectus Sermonis Petri. 1. Est Spiritus Sancti communicatio auditoribus. 2. Receptio eorum in regnum Christi per Baptismi concessionem. 1. Apost. testimonium suum accommodant morti Christi, eumque suspensum probant de ligno, quod genus mortis lege divina est maledictum, non iure naturali, non positiuo neque vlla humana constitutione, *Deut. 21. 1. Petri. 2. Observatio.* Maledictione legali exempti sumus, & in Dei gratiam accepti cœlestemque beatitudinem asciscendi merito sanguinis crucis Christi. Non nobis metuendum legis *απειθοῦσιν*, cum nulla existat

stat ijs condemnatio, qui sunt in Christo Iesu, Rom. 8. 2. *Observatio.* Si probris, contemptu, sannis etiam afficiamur Christi, vocationisque nostræ gratiâ nihil moueamur, sed nos exemplo Christi consolemur, qui nullo suo merito hac ignominiosa morte affectus fuerat à Iudæis scelerosis, qui, etsi, id quidem præstiterint, quod Dominus decreuerit, tamen grauissimi peccati tenentur rei, qui non vt placerent Deo sanguinem iusti, Dominiq̃ vitæ effuderint: quare impœnitentes iustissimum manet supplicium.

Vers. 40. De resurrectione perhibetur testimonium. Hic Deus Pater dicitur excitasse filium, filius denuo se, Ioan. cap. 2. destruite Templum hoc, de corpore suo loquens, & die tertio reædificabo, & Spiritus Sanctus dicitur, Rom. 1. 4. *Observatio.* Concurrent actiones, & virtutes Trinitatis ad hanc actionem peragendam, vt & in omnibus, quæ dicuntur ad extra, qua certi simus nostram resurrectionem suo tempore esse perficiendam. *vers. 41.* Testatur Petrus, quod Apost. ederint atque biberint cum Christo post resurrectionem, Luc. 24. 42. 43. Habetur disertè Christum edisse partem assis piscis, & fauo apiario aliquid: quod ab eo præstitum est nullius necessitatis ergo, sed vt testaretur se esse eundem illum Christum *δέωθερον*, quem impij Iudæi crucifixerunt. Si quærat in quid reciderit ille cibus, quem acceperit post resurrectionem, Responderi possit non esse verum in corporis substantiam, sed in nihilum abiisse. Ex resurrectione Christi discimus. 1. Christum esse Dei filium, Rom. 1. cap. 4. 2. Dominum viuorum, ac mortuorum, Rom. 14. cap. 9. 3. Resurrectionem electorum ad vitam æternam inclusam esse Resurrectione Christi, qua ratione dicitur primogenitus ex mortuis: Quia ipse virtute sua resurrexit non amplius moriturus cuius virtute nobis est resurgendum. 4. Plenè satisfecisse pro peccatis nostris, 1. Corinth. 15. 17. 5. Propter justificationem nostram, Rom. 4. 6. Propter sanctificationem fidelium, Rom. cap. 6. Tertium est. Testantur ordinatum esse Christum ad iudicandum viuos & mortuos sine vlla personarum acceptione, in quos omnes aut vitæ, aut mortis æternæ feretur sententia & reprobis, quem iam aspernantur agnum Dei, videbunt leonem; & terribilem iudicem sentient adeo, vt summè velint seipsos à montibus

adobrutum iri, quibus reddetur secundum opera, ut electis, quæquidem sunt fidelibus effecta declarantia justificatione in Christo: atq; illud tribunal, non est statutum ad iustificandum, sed ad retribuendum iustificatis antea per fidem coronam vitæ merito & satisfactione Christi partam. Vide 2. *Cor.* 5. Si expenderent hac ætate homines flagitiosi huic iudicio formidabili esse sese subiiciendos, divinâ gratiâ respicerent: nulla enim ratione possent evadere nisi seriâ tacti pœnitentiâ, meritoq; Christi freti in gratiam recipiantur: Optarem scelerosos, atrocissimosque Ecclesiæ hostes trutinarent, omnipotentem Deum impium iudicare quotidie, *Psal.* 7. necnon in morte ipsius animam sempiternis supplicij accenferi, & tandê in hoc generali iudicio corpus, animamq; reunita æternæ morti esse addicenda. Ponderarent trina ista Iudiciorum tempora, si saperent, quandiu locus relinquatur misericordiæ, sanctiorem vitam instituerent.

Vers. 43. Testimonium Prophetarum de remissione peccatorum per Christum: ac primum occurrit testimoniû *Moyssis*, *Gen.* 15. Credidit *Abraham*, & ipsi ad iustitiam est imputatû, & clarè *Rom.* 4. Perspicuè Christus, *Ioan.* 8. *Abraham* vidit diem meum atque lætatus est. *Psal.* 32. *Isa.* 53. Vulneratus est propter peccata nostra, castigatioq; nostra in eo est posita, & per eius vulnera sanati sumus, *Ier.* 31. *Ezech.* 18. *Micha.* 7. Quorsum multa, cum prophetarum scripta locis ad hanc rem probandâ scateant. Hinc liquet ex gratia DEI propter Christi meritum remitti nobis peccata, non imputari nobis ad mortem, sed obtegi divinâ misericordiâ, vbi vide nullum locum operibus vel naturalibus, vel à natura emanantibus, imò ne quidem à gratia, cum sint imperfecta, contaminata, atque debita ad promerendum apud Deum, superesse. Etenim fideles ante legem, sub lege atque Evangelio per meritum mortis Christi peccatorum condonationem, & ab omni inquinamento, ac immunditiæ ablutionem per sanguinem crucis eius sortiuntur, quod, ut plerisque locis, ita hoc satis liquet. Adde prophetarum, ac Apostolorum in remissione peccatorû per nomen Christi esse consensum, & proinde vnam esse sinceram religionem, salutisque, vitæque æternæ viam nimirum Christum, *Ioan.* 14. heri, & hodie eundem, atque in secula, *Hebr.* 13. 8. *vers.* 44. I. *Effectus.* Auditores verbi donantur spiritu, ergo Spiritus Sanctus concomita-

mitatur Euangelium, quare eiusdem prædicatio plurimi fieret. Hoc perspicuum, *Galat. 3.* dicite ecquid per opera legis an per fidei prædicationem Spiritum accepistis, & *2. Cor. 3.* Euangelij Ministrum dicuntur Spiritus quia Euangelistarum prædicatio cõiunctam habet Sancti Spiritus operationem, quæ fidem creet, adaugeat, mentes illuminet, corda reformet, atq; affectiones, vt totus Dei homo perficiatur. *Vers. 45.* 2. *Effectus.* Mirantur, atque obstupescunt fideles, qui sunt ex circumcissione. *Observatio.* Mortalium nemo ita est instructus, quin opus habet qui instituatur: tametsi gentium vocatio à plerisque Prophetarum sit apertè prænuntiata, nihilominus tamen hi ignorat, proinde discamus indies proficere, ac petere fidei incrementum.

Vers. 46. Spiritus Sancti effusi in gentes dona sese exerunt linguarum diuersitate auditâ, ac magnificatione nominis divini. *Observa.* Extraordinarium illud linguarum donum Ecclesiæ primitiæ concessum, quod jam desijt: iam linguarum cognitio studio comparatur, at obserua Spiritu per Euangelium efficaciter agente, & corda, atque linguas sanctificari ad divini nominis laudes concelebrandas: Et quamquam in tali mensura Spiritus Sancti extraordinaria dona nobis non conferuntur, tamen regenerationis, adoptionisque donum in nos electos confertur. Nota etiam hunc esse linguarum vsu, vt Dei nomē magnificetur, nostrasque partes esse, vt diuinum nomen summis laudibus prosequamur: & certè præbetur nobis occasio multiformis celebrandi DEI, præsertim cùm luci Euangelicæ, qua sumus collustrati raram pacem, & tranquillitatem, aliaque multa bona coniunxerit, ac continuauerit.

Vers. 47. Iam Spiritu Sancto donati baptizantur, vbi obserua. Baptismum non esse contemnendum etenim eiusdem contemptio est exitialis. 2. *Observatio.* Gratia Sacramento non est alligata nam spiritu imbuti baptizantur. Baptismus non facit sanctos, sed sanctificationem obsignat, regenerationem repræsentat, remissionem peccatorum in sanguine Christi significat, atque cum capite nostro Iesu Christo vnionem. 3. *Observatio.* Per aquam solum administratur Baptismus, ergo non sunt adhibenda Oleum, Sal, Sputum vt Papistæ, qui suis additamentis legitimè institutum baptismum adulterarunt. Non putandum secludi infantes

cùm fidei non sint compotes, & gratiâ actuali Spiritus minime donentur, cùm in fœdere comprehendantur, & sint fidei quasi domestici, quippè ex fidelibus, ac pijs parentibus oriundi. Præcepit Petrus, vt baptizarentur, atque hoc signo declararentur illi ad Christi gratiam vocati, ipsiusque corporis mystici membra. Siue Petrus per se aut alium administrarit hoc Sacramentum, nō magnopere refert. 1. Cor. 1. fatetur Apostolus se non baptizasse, cùm missus fuerit potius ad prædicandum Euangelium. In fine præcati sunt vt Petrus apud ipsos dies quosdam permaneret. *Observ.* ad fidem conversis inest beneuolentia, qua prosequuntur Christi seruos; expende in hisce, atque in Martha, quæ Iesum receptum humaniter tractauit, *Luc. 10.* In *Lydia* purpurissâ, quæ Paulum, & Silam coegit domum ingredi, inquit, si me fidelem iudicatis, eamus ad me. Longè aliter afficiuntur hac ætate homines, qui Pastoribus contemptum pro beneficio, omneque genus ingrati- tudinis repêdunt, at meminerint dicti Christi, *Math. 10.* Qui vos contemnit, & me aspernatur; & rursus, qui Prophetam recipit Prophetæ nomine, referet mercedem Prophetæ, de qua vide *Dan. 12. 2. Timoth. 4. 1. Pet. 5.*

CAPVT XI.

ARTES huius Cap. sunt duæ. 1. habetur Apologia Petri ad vers. 19. 2. Plantatæ Ecclesiæ descriptio in *Phanicia, Cypro, & Antiochia.* In prima parte hæc sunt perpendenda. 1. Occasio 1. 2. 3. vers. 2. Ipsa Apologia ad 18. vers. 3. *Euentus vers. 19. Vers. 1.* dicitur Apost. & fratres audijisse quod Gentes sermonem Dei receperint. Vbi fratres nominat, innuit coniunctionem cum Christo per fidem, quæ est omnium maxima: aliæ mundanæ coniunctiones huic minime æquiparandæ, quæ præterquam, quod sit æterna inexplicabilibus bonis est refertissima. Studeamus itaque retinere huius coniunctionis vinculum inuolabile, scilicet fidem, Neque vlllo nomine sinamus nos diuelli a Petra salutis, & Prin-

Principe nostro Iesu Christo. *Receperunt verbum Dei. Observa.* Sermo Divinus amplectendus, non traditiones humanæ, nec vera *ἄγραφα*, vt vocant, minus scripta, quæ ad falsitatem proximè accedunt: & ex diametro cum verbo Dei scripto pugnant omnia comprehendente ad fidem, ac salutem necessaria, quo quidem non solum Ecclesia est informanda, sed & reformanda, Imò à gloria in gloriam transformanda, vt tandem Christo in sanctitate, atque iustitia conformetur. Proinde externo quodam modo verbum non est admittendum, sed in corda recipiendū, Imò in praxin ducendum, *Iac. 1.* confert eos, qui Dei verbum audiunt, & non in praxin ducunt contemplanti se in speculo, maculamque obseruanti, sed ex quo recesserit, obliuiscenti, qualis fuerit. Quapropter vult Dei Spiritus in Iacobo nos non auditores tantum, sed præstitores verbi esse. 3. *Observa.* Impletur Prophetia de Gentium vocatione: coaptantur enim in Regnum Christi diuinâ gratiâ per Euangelij prædicationem.

Vers. 2. Adversus Petrum ascendentem *Ierosolyman*, certamen instituitur ab ijs qui erant ex Circumcisione, nondum intelligentibus Cerimonias impletas, atque abolitas per Christum, putantibus saluari neminem posse nisi circumcidatur, vt clarius habetur *Cap. 15.* Vbi obserua nullos esse infestiores hostes seruis Christi, quam sint illi, qui tuentur traditiones, atque cerimonias humanas, cuiusmodi sunt Papistæ, quorum Religio pro parte maximâ videtur ab obseruationibus, atque hominum commentis pendere.

Vers. 3. Petro duo impingūt. 1. quod introierit ad Gentes, 2. quod cum ijs comederit. Lex quidem habetur disertis verbis de non ineundo fœdere cum Gentibus, & contrahendis nuptijs, *Deuter. cap. 7.* Verùm consuetudine valuit, ne Iudæi consortium Gentium frequentarent, quod vellem tam præcisè obseruari à nostris professoribus, qui pro nihilo ducunt non solum cum Apostatis, veræq; religionis aduersarijs dextras committere, sed conuiuari, in hospitium recipere contra disertum Ioannis præceptum, 2. *Io.* ne dicatis eis *χαρῆν*, qui aliam doctrinâ afferunt. Idcirco multorum professorum Religio est tantū externa larua, de quibus verificatur, quod Apost. habet, 2. *Timoth. 2.* sunt habètes speciem pietatis, vim eiusdem abnegantes; & *Tit. cap. 1.* Dicentes se Deum

cogno-

cognoscere, negant tamen opere, cùm sint ἀδοκίμοι ad omne opus bonum. 2. *Obfer.* Nemo fidus Christi seruus omnibus placere potest, *Gal.* 1. Si hominibus placerem, Christi seruus non essem: *Moyfes* fidelis non placuit *Pharaoni*, *Elias* minimè *Achabo*, *Ieremias* nequaquam *Zedechia*, *Amoz* non *Ieroboamo*, *Ioannes* haud *Iudais*, neque ipse Christus, vt videre est *Math.* 11. vbi ait *Ioannes*, venit nec edens, & bibens, atque dicebatis eum dæmonium habere, filius verò hominis venit edens, bibensque, & dicitis eum amicum esse *Publicanorum*, ac peccatorum. Verùm sapientiã à suis filijs iustificabitur.

Vers. 4. Habetur *Petri Apologia*, qua se tuetur, vbi obiter obserua neminem esse in Ecclesia, qui non teneatur factorum suorum rationem reddere: Imò ne *Papam* quidem excipere licet, sese pro Christi vicario prostituentem. *Irinaus Victorem* *Papam* reprehendit *Euseb.* 5. cap. 25. 26. vult tamen eximi vt perhibetur *Canone* quodam, *Si Papa*, distinct. 24. Non esse inquit *Papa* reddendam rationem, tametsi suam, ac aliorum salutem negligat, imò si animarum acervos in tartara detrudat: quo quid dici possit absurdus. Summa defensionis *Petrina* est Quicquid fecit *Petrus* pro eodem mandatum Dei habet vt liquebit. 1. occurrit visio. 2. auditur vox ad *vers.* 11. De visione prius. Summa est *Genes* sine Cerimoniarum obseruatione, praesertim *Circumcisionis* admissione in *Regnum Christi* sunt adsciscendæ. Repete atque expe-nde, quæ supra in hanc visionem, vocemque bis aditam à *Domino*, & susceptione lintei in cælum obseruauimus, *Act.* 10. *vers.* 15. 16. De missione seruorum *Cornelij* pro *Petro*, de *Petri* admonitione per spiritum, vt *Cornelium* adiret: & reliqua, vide illo cap. *Act.* 10. Verum de verbis, quæ *Cornelio* locuturus est, *Petrus* pauca dicenda, quæ quidem verba quibus seruetur *Cornelius*, eiusque domus non sunt nudi soni, quibus salus includatur vt exorcistæ, atque incantatrices autumnant, sed potentiam habent *Spiritus Sancti* coniunctam in salutem credentium. *Perperam*, atque scelerose impium vulgus facit verbum salutis causam plagarum quarum propria est peccatorum patratio, coaceruatio, & continuatio sine respicientiã. Verbi essentialis effectus est vita, Mors verò non nisi per accidens ijs nimirum, qui verbo sese strenuè opponunt.

Vers. 15. Communicati Spiritus fit mentio. *Obsev.* Spiritus gratiæ Euangelio coniungitur. vide *Gal. 3.* Vtrum accepistis Spiritum per opera legis, an per prædicationem fidei?

Vers. 16. Tunc memini dicti illius Domini, cum diceret Ioannes quidem baptizauit aquâ, vos verò baptizabimini Spiritu Sancto. Est duplex ergo Baptismus. 1. est fluminis, qui administratur à Ministris diuinitus vocatis, atque legitimè ordinatis. 2. est flaminis à Christo celebratus Spiritus Sancti gratiam cõmunicante. Idem vt supra dictum Christi & Ioannis Baptisma essentiâ.

Vers. 17. Cùm Deus ijs contulerit donum spiritus sicut nobis, quis Deum præpedire potuit omnipotentem, quin quibus vult suam gratiam communicet, & iisdem Sacramentum sit concedendum.

Vers. 18. Euentum. 1. Silent. *Obserua.* Protinus silendum nobis cùm rationes afferuntur legitimæ, atque validæ contra assertionem nostram. 2. glorificant Deum. *Obseruat.* Non solum gaudendum pro salute nobis partâ, sed pro salute, atque pœnitentiâ alijs concessâ, vide *Psal. 122.* Causa lætitiæ redditur, scilicet Quod Deus pœnitentiam dederit, Ergo Respicientiâ est Dei donum, qui non vult mortem peccatoris, sed potius cõuertatur, atque viuat, *Ezech. 33.* Et hæc est vera, seriatimque non hypocritica, & falsa. Habet enim sincera ortum ex dolore, qui est secundum Deum, 1. *Cor. 7.* De falsæ pœnitentiæ speciebus supra cap. 3. vide. In hac historia de conversione Cornelij, eiusque, familiaris ad fidem Christianam, habes omnia ad salutem nostram spectantia ex mera Dei gratia pendere. Etenim quem elegit in filio ad vitam æternam ab æternitate, eundem efficaciter vocat, id est fide donat, quâ iustificat, vt tandem in æternum glorificet.

Vers. 19. ad 25. A 19. vers. ad finem continetur secunda pars Cap. In qua ostenditur quomodo sit amplificatum Christi Regnum in Phœnicia Cypro, sed maximè in Antiochia. 1. Media proponuntur, quibus hoc opus peragitur. 2. Cura Ecclesiæ Ierosolymitana pro continuanda Ecclesia Antiochiana in veritate, quam est amplexa. 1. Media sunt prædicatio verbi per diuersa instrumenta 19. 20. vers. & operatio Spiritus, diuinæque manus. 21. vers. Cura Ecclesiæ Ierosolymitana pro Antiochianâ cernitur in missione

Barnaba boni viri, qui cum *Antiochiam* venisset, vidissetque gratiam illic, gauisus est, atque ad perseuerantiam est exhortatus. *vers. 19.* quidam ex discipulis dispersi post *Stephani* lapidationem venerunt, solis *Iudæis* verbum prædicantes. 1. *Obserua.* *Ecclesiæ Ierosolymitanae* disgregatio causa existit collectionis aliarum *Ecclesiarum*: ita *Dominus* ex *Ecclesiæ suæ* dispersione, & persecutione eiusdem propagationem operatur in summâ nostram consolationem. 2. *Obserua.* *Ecclesiæ* fors est, atque fuit dispersioni, atque persecutioni. c. *noxia.* quod sic evadit perspicuum in primi parentis *Adami* familia *Cainus* ad mortem *Abelem* fratrem est persecutus, in *Abrahami* *Ismael* *Isaacum*: in *Isaaci*, *Esauus* *Iacobum*, *Galat. 4.* verè inquit *Apost.* qui natus est secundum carnem persecutus est eum, qui natus est secundum spiritum: ita est & nunc. *Galat. 4.* & 2. *Timoth. 3.* Omnes, qui volunt piè vivere in *Christo*, persecutionem patientur. Non opus est in trito, atque amplo hoc persecutionum loco omnium temporum periodos perstringere, cum satis liquet, turbis, afflictionibus, persecutionibus *Ecclesiam* semper fuisse infestam, quæ singulari *Dei* clemètia sæpius liberata fuit. Post *Christi* ascensionem memorabiles illæ 10. persecuciones viguerunt in summa atrocitate aduersus *Christiani* nominis professores nimirum sub *Nerone*, *Domitiano*, *Traiano*, *M. Antonio*, *Seuero*, *Maximino*, *Decio*, *Valeriano*, *Aureliano*, *Diocletiano*, iunge *Iulianum Apostatam*: multi sub his martyres cõstanti professione. *Christiani* nominis diem suum obierunt: contra quos impij & atroces tyranni cõmentati sunt multiplices calumnias, vt legere est apud *Tertullianum* in apologetico contra gentes, qui dixere *Christianos* fuisse seditio- num, ac turbarum authores incestuosos, plagarum procuratores, carnum crudarum comestores propriorum etiam liberorum, quod absurdissimum est. Et certè non defunt hac ætate, qui huiusmodi crimina *Dei* seruis consuerunt impingere, asserentes quod existunt pacis publicæ turbatores seditiosi, sed quam longè absint ab hoc facinore, nouit *Dominus*, consolemur nos communi sorte *Christi*, atque *Ecclesiæ* illoque *Apost.* dicto, 2. *Timoth. 2.* si cum *Christo* passi fuerimus *συμβασιλευσµεν*. 2. *Obserua.* Dispersione ista admonemur, nimirum per disgregatione *Sanctorum* veritatis ergò occasionè præberi propagandi *Regni Christi*: Etenim vt semen spargi oportet huc, illucque in terra, antequam fructificet, sic ex disper-

dispersione tanquam semine Ecclesiæ Christianæ amplificatio, atque incrementum renascitur. Mirabilis Dominus ex tenebris lucem, qui nouit euocare, è morte Christi solius vitam elicere, ex malo, bonum, utpotè ex persecutione Ecclesiæ gloriæ suæ ampliationem: Ex peccato etiam materiam exercendi suam in miseris misericordiam. 3. *Obser.* Ingruente persecutione fas est fugere corporumque declinatione ad tempus uti, ut sedatis turbis, compositaq; persecutione Dei serui referuentur ad meliora tempora, quibus Dei gloriæ prædicando Euangelium inseruire queant. Extat præceptum Christi, *Math. 10.* inquentis, si persecuti fuerint vos in vna civitate, fugite in aliam: huc accedit sententia August. in graui persecutione omnes non debent manere, neque fugere. Verum manere debent, qui rei præsentis sufficient: quod si omnes eligant manere, tunc res sortibus est committenda. Nemo itaque ex fidelium seruorum Christi declinatione ad tempus offensam capestat, cum id quidem sit licitum atq; nonnunquam valde è re Ecclesiæ. 4. *Obser.* Quid fecerunt, verbum, scilicet prædicat in *Phœnicia, Cypro, Antiochia*, nobis Pastoribus maximè incumbit sedula Euangelij annuntiatio, in qua toti occuparemur. Porrò *Phœnicia* est regio *Syriæ* proxima, non longè distans à *Iudaâ*, in qua sunt *Tripolis, Casarea, Philippi, Sidon*, aliæque civitates. *Cyprus* est Insula *Ciliciæ*, in qua *Venus* amoris Dea colebatur. *Antiochia* à *Seleuco* ædificata, nomen vero sortita ab *Antiocho* celebris quidè vrbs, *Syriæ* nimirum Metropolis, Pastoribus egregijs quondam ornata, in hisce Euangelium Christi prædicatur, ad eiusdem Regni propagationem. Vbi 1. *Obser.* Prophetiam de gentium vocatione esse impletam, officiumq; Pastorum maximè, ut supra esse positum in prædicando verbo, *Mat. 28. Ephes. 4.* Prædicatio vero duo completitur scilicet explicationem, & applicationem. Explicatio esse debet secundum *λογον γνωσεσθε*: applicatio iuxta *λογον Γραίας*, quæ quidem est verbi prædicati quasi anima, quam nonnulli male affecti conati sunt ab officio Pastoris exterminare cõtra expressam verbi sacri descriptionem, 2. *Tim. 3.* non est ergo, quod sese negotijs secularibus Pastor implicet, cum materia tota in qua versari debet sit Dei verbum scriptum: cuius subiectum est essenziale illud verbum caro factum Iesus Christus Dei filius, æternaq; patris sapientia, quam fideles apprehendunt ad salutem, & vitam æternam.

Vers. 20. Sunt alij prædicatores Iesu Christi nimirum qui sunt ex *Cypro*, & *Cyrene*, quæ est in *Aphrica*. Prædicant vero ἑλληνισαῖς, id est, græcis gentibus, sic accipio, tamen si fuerint Iudæi ἑλληνισαῖς, id est, loquentes græcè, & Prædicant Dominum Iesum qui est Dominus. 1. Creatione, & modo quodam generali per titulum naturalem, rationeque æternæ suæ ex patris generationis ante tempora quo modo hæres vocatur omnium, atque in omnes creatas res imperiû habet. 2. Redemptione, & acquisitionis titulo: Etenim sanguine suo cum sensu iræ divinæ peperit sibi Ecclesiam, Regnumque, quod potest hic vocari gratiæ, quodquidẽ scepro verbi sui, Spiritusque Sancti operatione colligit, regit, exercet, defendit, hic est solus regni huius Dominus, & caput, neque in vllâ creaturam potestatem hanc, & ἡγεμονίαν conferre vult, neque contulit: quare Papa potestatem quam arripit in Ecclesiam, sine titulo legitimo vsurpat. 2. Iesus id est seruator, Angelo hoc nomen ipsi indenti, quod esset populum suum à peccatis seruaturus, non est, quod ad merita, humanaque; satisfactiones transuolemus, cum in hoc nomine, id est, non in literis, aut syllabis, sed merito mortis Christi salus nostra sit inclusa, atque in sanguine crucis ipsius reconciliatio nostra sit facta, in hunc Iesum salutis nostræ vnicam petram certa fiducia recumbamus.

Vers. 21. Principalis causa operatiua est Dei manus, quæquidẽ aut sese in iustitiâ vt in *Pharaonis* submersione, *Sinnacheribi* exercitus destructione, *Afdodaorum* punitione, atque percussione, 1. *Sam. 5.* Aut in misericordia, vt hic, exierit. *Obserua.* Fideliter fungentibus officio non deerit Dei auxiliû, *Philip. 3.* Omnia possum per Christum, qui me corroborat. 2. *Obser.* Incremẽti, ædificationisque; Ecclesiæ atque amplificationis laus, atque gloria tanti operis est ascribenda Deo, sine cuius assistente virtute, & potentia Ecclesia ne quidẽ possit ædificari, aut propagari, *Pf. 127.* nisi Dominus ædificarit domum, frustra ædificant, & 1. *Cor. 3.* Ego plantaui, Apollos rigauit, sed Dominus dat incrementû. Effectum huius assistentis divinæ virtutis est fides, & conuersio: etenim multi crediderunt, atque conuersi sunt ad Deum. *Obser.* Fides non est natura nobis insita, sed est divinæ potentiæ productum opus per verbum, *Rom. 10. Ioan. 6.* hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit, *Philip. 1.* datum est vobis credere. Effectum denuo fidei est conuersio,

sio, quæ non est in potestate hominis, *Ierem.* 31. Conuerte nos Domine, & conuertemur. Vbi vero habetur, *Zach.* 33. Conuerte, Conuerte Domus Israel nihil aliud importat, quam ne scilicet Domus Israel resistas Iehovæ te conuertenti; eiusque gratiam, ne respuas. In huiusmodi exhortationibus cum Augustino dicamus da Domine, quod iubes, jube, quod vis, tunc non frustra jubebis.

Verf. 22. Cura Ecclesiæ *Ierosolymitanæ* pro *Antiochena*. Mittunt *Barnabam* virum bonum, ac Idoneum, cuius descriptionē habes. *vers.* 24. *Obser.* Ecclesiæ quæq; aliarum plantatarum, vel plantandarum curam habere debent: Ecclesiæque legati debent esse fidi viri ac synceri, quales faxit Deus simus nos Pastores.

Verf. 23. Cùm venit *Antiochiam* vidit Gratiam Dei. Dei vero gratia est duplex. 1. essentialis ipsi Deo, atque coæterna fons omnium bonorum. 2. ab hac procedens, quæ dicitur data: de qua hic sermo, per quam significatur Euangelij gratiosum effectum, & ab *Antiochiana* Ecclesia gratuitam salutem esse amplexam. *Obser.* Fructus ex Euangelio promanans gratiæ diuinæ in solidum ascribi debet: & nulla humano merito. Hoc animaduerso. Gaudius est *Barnabas*. *Obserua.* Obiectum gaudij nostri esse debet bonus, atque foelix Ecclesiæ status, vbi contra doloris, luctusque nostri pij miserabilis eiusdē conditio, gaudent divites atque Auari rebus male partis, ambitiosi honoribus. Sapientes mundani sapientiā suā, sed vere Christianus gaudet in sinu & exultat cum audit, vel videt Christi Regnum esse propagatum, Dei que gratiam plerisque, & vultum amabilem in Christo esse communicatum. David Propheta regius, *Psal.* 4. præ cæteris omnibus appetitis ab huius seculi hominibus optauit sibi vultum Domini concedi, vnde magis gaudere valeat, quam affluentes illi oleo, vino, frumento. 2. quod præstat *Barnabas*. Hortatur ad perseuerantiam. *Obser.* Huiusmodi exhortationes sunt perquā necessariæ, cùm partim corruptâ naturâ nostrâ, partim motibus Satanicis, partim maligni mûdi exemplo perniciosissimo proni simus ad defectionem: Proinde expetamus solius mediatoris nomine Iesu Christi perseuerantiæ gratiam, atq; in memoriâ reuocemus dictum illud capitis nostri, & principis salutis filij Dei, *Math.* 24. qui perseuerauerit ad finem, saluus erit; nec non illud, *Luc.* 9. In idoneum esse ad regnum Dei,

qui admouerit manū aratro, & retro spexerit. Det nobis dominus in Christo, vt veritati adhærentes cōstanter pergamus in cœlum.

Vers. 24. Ad finem cap. habemus 1. Commendationem *Barnabæ* per descriptionē quandam. *Vers. 24.* 2. Propagationē, atq; Incrementum ecclesiæ Christi apud *Antiochenos*. 3. Prædictionem vniuersalis famis. 4. Auxilium discipulorum missum fratribus in *Iudæa*. *Barnabæ* descriptio complectitur eius bonitatē à spiritu, atque fide promanantē. Sed quomodo vocatur bonus cū solus Deus sit bonus? *Resp.* Comparatè, ratione nimirum hominum Deus est bonus simpliciter, imò ipsissima bonitas. Homines verò nō sunt alio modo boni, quam per spiritum in ipsis habitantem, & fidem. Rari sunt hac ætate *Barnabam* referentes, vt cunq; ostentare conētur bonitatem, atque iactitare, *Prov. 20.* verum vbi reperias fidelem. *David* appellatur vir iuxta Domini Cor, & *Moses* fidelis in tota domo Dei: & *Nathaniel* verè *Israelita*, in quo nō est dolus per gratiam Spiritus Sancti, & non alio modo. 2. πληρης πνευματῶ ἀγιῶ. Plenus Spiritu Sancto, non quidem essentiā, sed *χαρισμασι* & donis Spiritus, vt Sapientia cœlesti, cognitione, iudicio, consilio, timore domini, atq; fide. i. cognitione dei in christo fide apprehenso sese exerente in charitate erga proximum. Cognosce virum bonum per actionem: *Barnabas* gauisus est, quod *Antiochia* gratiā dei viderit, in qua ad perseuerandū exhortatus est *Antiochenos*. *Obser.* Vera hominis cōmendatio est ex Dei gratia, & timore, quo perfunditur, & imbuitur, nō ex honore mūdi evanido, nō opibus plerunq; collatis in reprobos. *Huius Barnabæ* laus est sacris cōsignata literis ad nostram imitationē, vt & malorū ignominia, quo possimus pessimos eorum mores abhorrere. Scribitur de *Ieroboamo* impio quod fecerit *Israelem* peccare: de *Elyma Mago*, *Act. 13.* Quod peruerterit vias domini rectas: de *Demetrio*, quod seditionē concitarit, & turbam aduersus *Paulum*: de *Alexandro*, quod restiterit *Pauline* doctrinæ, hi fugiendi sunt, eorumq; mores: Etsi hominum facinorosa praxes nō referantur in codicem ab ullo mortaliū, nihilominus tamē habet dominus librum suum cui inscribuntur peruerforū opera, iuxta quæ sunt iudicādi, nisi divinā gratiā tēpestiuè respuerint. Conemur nos *Barnabā* imitari, bonitate, spiritus donis expetēdis, atq; fide, vt si ab hominib. de nobis, quæ vera sunt, minus scribantur, saltem volumini diuino, quales existimus

ſtimus per gratiã inferamur ad æternam noſtram cõſolationem. 2. *Obſer.* Contendamus Spiritu S. repleri, non malitiã, nõ vino, & ſi nos anguſtiã premant, aut dolor exagitet, ad Deum confugiamus, vt ſpiritu imbuamur, cuius virtute ſuffulciamur. Multi ſunt, cum anguntur, ad tabernam ſe conferũt, aut ad facetorũ hominũ contubernium vt leuentur, ſed momentaneũ illud gaudium, & minus ſolidũ: ſiquidẽ verum à ſpiritu Chriſti proficiſcitur inquietis ſuis. Gaudium meum nemo auferet à vobis. 2. Caput diſionis: Eccleſiã nimirũ incrementum *Antiochenſis* per *Barnabam*, & *Paulum*. Ac dicitur, quod multa turba ſit adiuncta Domino. Iſta adiunctio eſt ſpiritualis, atq; per fidem. *Obſer.* Dei verbũ non fruſtra emittitur, ſed peragit id propter quod mittitur, *Iſa.* 55. Aut enim per ſe, & naturã ſuã vitam & ſalutẽm producit omni credẽti *Rom.* 1. 16. Aut per accidens mortem, 2. *Cor.* 2. vbi dicitur odor vitæ, atq; odor mortis. De Peccato modo proſum cõtrario exiſtimandũ. Etenim peccatum naturã ſua mortem affert, *Rom.* 6. vlt. & *La.* 1. ſed per Dei miſericordiam, meritumq; Chriſti ſit, vt abundantioris gratiæ ſit occaſio. *Προσπερεθν.* Eccleſia per Deum incrementũ capit, & nõ eſt penes homines amplificare regnũ Chriſti, cum ſint tantum inſtrumenta per quæ operatur Deus, *Pſal.* 127. & *1. Cor.* 3. Proinde & boni ſtatus eccleſiæ, paciſq; gloriã in ſolidum tribuenda Iehouæ. *Obſer.* Paſtorum curæ, ac cogitationes in hoc evigilarent, non vt ſibi diſcipulos adſciſcant oppoſitarum partium diuerſa ſtudia ſectantes, ſed vt deſtinatos ad vitã, & gloriã in regnum gratiæ corrogent. *Fugiendum* omne ſciſma, quale olim vigit in Eccleſia *Corinthiaca*, in qua aiebant nonnulli, Ego ſum Pauli; Ego Cæphæ; Ego Apollo. Verum in hoc enixe incumbamus, vt domino noſtro Ieſu Chriſto diſcipulos vt Spiritus Sancti organa lucrifaciamus.

Verſ. 25. Cura *Barnaba* pro adducendo Saulo *Antiochiam*. 2. Vtriuſque ſtudiũ, & labor in propagando Chriſti regno, & permouendis multis ad fidem in vrbe *Antiochena*: vbi primum ſunt nuncupati Chriſtiani. *Barnabas* proficiſcitur *Tharſum* Sauli patriam: quo eſt miſſus à Diſcipulis, propterea quod Græci conati ſint eũ occidere, *Cap.* 9. Vti apud ſuos Euangeliũ Chriſti promoueret. *Obſer.* *Barnabas* non eſt ſtudioſus exiſtimationis ſuæ, ſed gloriæ Dei, Chriſtiq; in Euangelio lucentis dum aduocat Saulum,
virum

virum singularibus donis ornatum. Itaque minimè debemus honori nostro velificari ita, vt divinæ gloriæ præiudicium afferatur. At ex munero nostro non pauci maiorem evanidi honoris sui, quam Regni Christi propagandi rationem habere videntur, qui hoc vnum student, vt soli emineant cum fratrum suorum contemptu imbutorum etiam excellentioribus donis ad ministerium exercendum, eruditione maiori, linguarumque cognitione Pastori pernecessaria. Hi φιλοπρωτεύοντες ecclesiæ nostræ & vulnera, & turbas dederunt, vnitatemque ecclesiæ SCOTICANÆ synceram resciderunt, libertatemque regni Christi, & illam verbi *παράστασιαν* coarctari, miserè passi sunt: quam Dominus redintegrabit tempore suo, adhibitâ Regis prælustri curæ, quem Deus tueatur, protegatque. Conemur nos interim exemplo *Barnaba* nominis nostri existimationem apud deteriores parui facere, dummodo illibata maneat Dei gloria. Veniunt *Antiochiam*: ibidem annum commorantur, docentque turbam multam. *Observ.* Pastores elaborarent enixe in suo ministerio perimplendo negotijs secularibus, in quibus nimium occupantur, valere iussis. Quicquid dicant nonnulli, ac comminiscantur, pervertendoque Scripturarum locos effutiant, prædicationem verbi habet suum subiectum in quo sese exerceat fidelis Pastor, *Math. 28. Ioan. 21. 2. Timoth. 4.* non iubet te in Parlamento sedentem Dominum rebus civilibus suffragio tuo subscribere, neque mundanis congressibus temet immiscere. Hunc honorem *Antiochiani* sortiuntur, vt ibi primùm Christiani à Christo sint denunciati, ac si dicas à Messia messiani, significante vñctum: & fuit Dei filius vñctus non naturæ, sed lætitiæ oleo, *Psal. 45.* in Regem, Sacerdotem, & Prophetam. Sic Christo insiti per fidem vnguntur Spiritus Sancti donis in Reges ad triumphandum de peccato virtute Christi; Sacerdotes ad offerendum nõ victimam pro peccato, sed spirituales hostias sub nouo testamento: In Prophetas, id est, ad intelligendum Prophetarum scripta in salutem nostram. Christiani itaque sunt qui in sese Christum habent per fidem. *2. Cor. 13.* non per realem naturæ communicationem, Non per commutationem proprietatum, aut localem præsentiam, sed spiritualem, ita, quæ sunt Christi, evadant nostra, faxit Deus nos & quæ nostra, sint Christi; memoresque simus Reges nos esse, libertate donatos,

natos, ne miserimæ seruituti peccati nos rursus subijci patiamur, cum iam prosum reatu omni pœnaque peccati liberati simus, tamen si naturæ omnium corruptio adhæreat tandem abolenda. Stemus in libertate qua Christus nos liberauit, & conemur diuina virtute hostes superare, cum Regum, quales nos sumus, sit proprium imperare, Ne regnet itaque peccatum in mortali nostro corpore: fungamur etiam Sacerdotis munere minime in offerendo sacrificio propitiatorio pro peccatis, cum illud Christus semel nimirum seipsum obtulerit, quod non est reiterandum, quippe æternum, & semper efficax, sed corpora, imò animas, & quicquid est nostrum illud omne in Dei gloriam consecremus. *Obseru.* Dignitatis gradus est eximius in quem Christiani nomine euehimur, quo Christi simus participes, omniumq; donorum eius. Mundani honorificis titulis gaudent, & volunt haberi, atque dici Domini, Comitesque: At nullum nomen huic comparandum, si modò verè sis Christianus: Hoc nomine nihil tibi deerit, Christus tuus est, & Deus pater per Christum: Sic omnia tua sunt, quæ ad Regnum gratiæ & gloriæ spectant, tua inquam per fidem, postea per aspectum, plenamque fruitionem possidenda.

Galat. 5.

Rom. 6.

Vers. 27. Tertium Caput diuisionis nostræ, Prædictio nimirum vniuersalis famis per *Agabum* Prophetam, qui fuit eorū vnus *Ierosolymis Antiochiam* venientium. *Obserua.* Prophetarum scholæ fuere *Ierosolymis*, in quibus filij sunt instituti; & certò apprime vtile est habere scholas ad erudiendam iuventutem in cognitione veri Dei, atque Iesu Christi, qui postea ecclesiæ ædificandæ, ac propagandæ inseruire possent. Propheta prædicens famem est *Agabus*, qui non rapitur instinctu, aut impetu aliquo naturæ suæ sed Spiritu Sancto impellitur ad hanc famem præsignificandam. Non nititur hæc prædictio cœli reuolutioni, stellarum positioni, aut syderum, quo modo solent *Arioli* conijcere res futuras, & frustra diuinare; sed Spiritus revelationi. Etenim non sunt locuti olim Prophetæ priuo motu suo, sed prout Diuino Spiritu impellebantur, 2. *Pet.* 1. Hæc famis incidit in *Claudij* 4. Imperatoris tempora, de qua vide *Iosephum* Antiq. 20. *Orosium* & *Suetonium*. *Obser.* Nullum secretum, quod nō reuelat Iehoua seruis suis Prophetis, *Amos* 3. *Ioanni Knoxio* sinceræ religionis secundum Deum,

23 instauratori, qui de tenentibus Castellum EDINBURGVM, ni-
 22 mirum de GRANGIO, alijsque verè est vaticinatus. 2. *Observat.*
 Fames, aliæque DEI iudicia non eveniunt, nisi divina provi-
 dentia propter peccata populi, *Deuter. cap. 11.* Et *Amos cap. 3.* Ha-
 betur nullum malum in Civitate, quod non fecerit Dominus.
 Pœnæ (scilicet) non culpæ, cum Deus omni labe peccati pror-
 sum sit exors. Instar huius maxima ac terribilis fuit fames tem-
 pore Maximini crudelissimi Ecclesiæ persecutoris, quâ in pla-
 teis locupletissimi plerique occubuerint, alij in agris, alij à ca-
 nibus sibi metuentes sese occidendos curarunt: Iusto Dei ju-
 dicio illud iudicium ipsis imminebat, cum ad Bestias Christianos
 in persecutione illa sub atrocissimo Maximino proiecerunt.
 vide *Euseb. libro 9. cap. 8.* raræ famis fit mentio, 2. *Reg. cap. 6. in*
Samaria. Observatio. Immittuntur plagæ Divinitus fames, pestis,
 gladius, propter peccata. Proinde culpa non est reiicienda, ut
 impium vulgus facit instar populi Israelitici, *Ierem. cap. 44. in Dei*
verbum, sed in transgressiones atque delicta populi. Quicquid
 mali evenit, illud scelerosi ascribunt Evangelij prædicationi: &
Tertulliani tempore gentes seditionis commotionum, & nefan-
 dorum facinorum Christianos authores fecerunt. *Observ.* Impij
 Ecclesiæ hostes quæ non comminiscuntur instinctu Satanico in
 Christiani nominis professores? ad promovendum regnum te-
 nebrarum? & impietatis. Feramus æquis animis, cum vel fal-
 sò traducimur, & clandestino, vel publicè sistimur pro tribunali
 mundano, atque accusamur: Etenim hæc fuit, atque futura est
 piorum fors. 2. *Observ.* Prædictiones divinitus emissæ suum
 procul omni dubio consequuntur complementum: Prophetiæ
 de Christo multò ante præmissæ sunt impletæ, quæ restant im-
 plebuntur, præsertim promissum illud de illa *Ἐπιφανείᾳ* filij Dei
 ad iudicium in plenam omnium Sanctorum glorificationem.
 Cæterum hic *Claudius* fuit ventri, libidiniq̄ue obediens: A matre
Antonia Stultus habitus, quæ solita est ita loqui de stulto quopi-
 am, Tu es instar filij mei *Claudij*, adiecitq̄ue, quod natura *Claudi-*
um Monstrum productum inchoauerit, sed non perfecerit. Et *Li-*
villa soror Romanos est detestata, quod eum admiserint Impe-
 ratorem, qui corruptis militibus ad Imperium pervenit: Itaque
 tali existente sceleroso Imperatore, facile conjicere est plebem

multis fuisse deditam inquinatamque peccatis, quibus à Domino scelerum vindice hanc famem accersuerint.

Verf. 29. 4. Caput divisionis comprehendens subsidium Discipulorum *Antiochenſium* miſſum ad fratres in Iudæa. *Obſerv.* Hic eſt certè fructus Religionis Chriſtiana, vt egenis I E S V Chriſti membris ſubveniamus. Lege *Act.* 2.9. 2. *Obſerv.* Grati ſunt *Antiochenſes*, qui ſeminantibus Iudæis iſtis ſpiritualia rependerunt corporalia, 2. *Cor.* 9. Longè aliena mundi eſt mens, qui non ſolum gratorum animorum officium negligit, dum verbi miniſtris de ſuo nihil communicant ingrati verum etiam illud quod propriè & legitimè ſpectat ad miniſterium alendum miſerè ac ſacrilegè ſurripiunt, longè abhorrentes ſacrilegi ab Apoſtoli præcepto, *Galat.* cap. 5. *κατὰ χάριτος ἢ λόγον κοινῶνεται ὃ κατὰ χάριν ἐκ πᾶσιν ἀγαθοῖς.* Conſolationem petamus nos ex Dei verbo, & oculos conijciamus, vt *Moyſes* in præmium quod nos manet, iſta porrò exhibita benevolentia eſt iuxta dantium facultatem. vide 2. *Corinth.* cap. 9. atque voluntaria. *Obſerva.* ordinem eſſe ſervandum in miſſione, ac diſtributione: Etenim, ad ſeniores hoc ſubſidium mittitur, vt *Diaconi*, de quibus cap. 7. poſſent pauperibus ſubminiſtrare. Omnia ritè, & *κατὰ τάξιν* adminiſtrari oportuit. Proinde miſiſſe ſeruntur ad *Presbyteros*, id eſt, *Eccleſiæ* *Gubernatores*, quorum officium eſt populi mores obſervare, ac in regimine domus Dei per *Disciplinam* *Pastoribus* ſuccurrere, ſententiamque accommodare ad legitimam collectarum diſtributionem in vſus pauperum. *Presbyteri*, atque *Diaconi* debent eſſe viri boni, ſpiritu, & fide donati, quadantenus *Barnabam* referentes. Faxit Dominus functuri hoc anno hiſce officijs fideliter, & in bona conſcientia perſungamini.

CAPVT XII.

NOVA intenditur persecutio, ab *Herode Agrippa* aduersus Ecclesiam vermibus corpore excrescentibus absumpto. Persecutor ergo est *Herodes Agrippa* persecutionem patitur ecclesia, & nominatim *Iacobus*, atque *Petrus*. *Iacobus* obruncatur, *Petrus* incarceratur. De *Iacobo* hæc habentur. 1. Quis eum persequitur nimirum *Herodes*. 2. Quo mortis genere afficitur, scilicet obruncationis. 3. Quando. Et hæc temporis circumstantia primum occurrit: eodem fere tempore, quo fames occupat, & peruadit vniuersum terrarum orbem. Vbi nota calamitatem, subsequi calamitatem Ecclesiæ, finemque vnius persecutionis esse plerumque alterius initium, vt vnda trudit vndam, ita vna afflictione elapsa, ac extrusa, illabitur, & intruditur altera. Expende *Abrahami* afflictiones, evocatur natali solo in terrâ *Cananeam*, vbi fame pressus cogitur demigrare in *Aegyptum Isaaci, Iacobi, Iosephi*, populi in *Agypto* detenti, atque in deserto oberrantis Prophetarum, Christi etiam Dei filij, Apostolorum, necnon post Christum passim Christianorum atrocissimas miseras tunc temporis, & futurorû omnium ad consummationem mundi: Proinde ne existimemus alienum quid persecutionem pati, cum hæc fors omnibus pie viuere

2. Tim. 3.

volentibus in Christo diuinitus incubat. 2. Persecutor est *Herodes non Afcalonita* infanticida, non *Antipas* Ioannis Baptistæ obruncator. Sed *Agrippa Herodis Afcalonita* & magni nepos, qui arte eam fere dominationem obtinuit, sub *Claudio* ab *Herode* magno occupatâ. Hic aggressus est vexare quosdâ Ecclesiæ, in græco *ἔπειθελέντας χεῖρας* immittere manus. Vbi nota discrimen inter illam *Ieroboami* impij Regis Israelitici manus extensionem adprehendendum Prophetam, & hanc *Herodis* ad accipiendum male quosdam ex Ecclesia: *Ieroboamus* porrexit manum, sed Prophetam nequiuitprehendere, qui vaticinatus est de ossibus sacerdotum immolandis in illo altari Idololatræ per *Iosiam* regem nasciturum 330. post annis, 1. Reg. 13. huius *Ierob.* manus euasit arefacta, qui rogans Prophetam, vt restitueretur, est restituta. *Herodi* verò huic permittitur non

non solum apprehendere Iacobum, sed & eundem obruncare, vt alij in Euangelica veritate, sanguine huius martyris cōfirmarentur & ipse *Herodes* referuaretur ad insigniorē plagam vt videre est infra. vers. 12. Porrò dicitur afflixisse quosdā. *Obfer.* Ecclesia Christi vniuersalis simul & semel à Satanæ organis nō possit diuexari, sed si vexetur in vna regione, aut civitate, in alia est libera diuina dispensatione, vt animadvertere est in Christi Ecclesia apud nos: quæ nullo nostro merito hæctenus persecutione aperta remansit soluta, cum *Anglicana, Gallica, & Hispanica*, fuerint multis iisque grauisimis persecutionibus obnoxia, multoq̄ue sanguinis martyrum effusione insignes. 3. Subiectum, quod patitur est Iacobus. *Observatio.* Serui fidelissimi Iesu Christi gladijs, ignibusq̄; hostium maximè sunt obiecti. Vide in *Ignatio, Polycarpo, Dorotheo*, alijsq̄ue. Et genus mortis quod patitur, est obruncatio indicta causa etiam iudicium incipit à domo DEI. 1. *Pet.* 4. Sed quæras qui conuenit cum iustitia Dei, vt Iacobus fidelis Dei seruus taliplectatur supplicio. *Respon.* fit quidem iustè, nam etsi non mereatur Iacobus ratione *Herodis* atrocitatem istam, exercentis, tamen cum nemo sit, qui mortem non mereatur, quippe peccator, fit hoc secundum Dei iustitiam quod patitur, & pariter misericordiam, quod mortè, quam omnes meremur, conuerterit in hoc gloriosum mortis genus ad alios in Euangelij veritate stabilendos. *Observatio.* Mors violenta non est iræ diuinæ, ac indignationis argumentum accensæ aduersus eum, qui patitur. Etenim plerique egregij martyres martyrium sunt passi Deo decernente, ac permittente, quibus adfuit potenti suo Spiritu quo constanter impulsifidem strictè arctèq̄ue tenuerunt in Dei gloriam, Ecclesiæq̄ue bonum, quos beatos pronuntiat Dominus noster, *Math.* 5. verum obseruandum, ne patiamur vt malefici, sed pro Dei gloria tuenda, 1. *Pet.* 4.

Vers. 3. *De Petro.* Vbi habes. 1. Petri incarcerationem. 2. Liberationem. 3. *Euenta.* In incarceratione denuo habes causam impulsuam his verbis, ἀρεσον ᾧ λαῶν expressa causa, sed latens est, defectus populi opinio, ab imperio ac obedientia *Herodis*, qui neque obseruatione legis *Mosaisca*, neq; odio Euangelij mouetur. Quemadmodum *Ieroboamus* vitulos curauit fingēdos, & erigendos *Dathane*, ac *Bethel* ne populus rediens *Ierosolymam* religionis ergo, ad

Deum verum *Davidis*, eiusque imperij obedientiam rediret. *Observatio*. Periculofum hoc fundamentum niti populo in rebus gerendis. *Herodis Antipas* curavit obtruncandum Ioannem Baptistam, dum placere studet illi saltatrici stricthinellæ. *Pilatus* bis absolutum Dominum nostrum tandem cruci, qui populo rem faceret gratam, adjudicavit. *Nero* ex quo urbem Romam permisit incendio, Christianorum milia occidi iussit quo populo gratificaretur. *L. Flammeus* obtruncavit nobilem quendam, vt focariæ animo responderet. Et hic *Herodes*, sic *Saulus* vnicè optavit illud, vt omnis populus eum honoraret. Plerique hoc vnum student, vt populo inferuiant ad nutum: quod omnem æquitatem, iustitiamque peruertit. 2. *Obserua*. Peccata impiorum non sunt in supremo gradu ad primum, sed à peccato in peccatum pergunt, donec *Cyathum* perimpleteuerint, sibi que extremum iudicium æternum illud horrendum accersuerint. *Pharao* quibusdam gradibus ruebat in suum ipsius interitum, ita *Saul* pergens ab vno in aliud facinus tandè suo ipsius gladio perijt. Impeditur ab executione *Herodes* propter dies azymorum. *Obser*. Bene vititur Dominus ficta hypocritarum Religione, & simulata sanctitate ad procrastinandum seruatorum suorum supplicium: coercetur obseruatione azymorum abolitorū aduentu Christi *Herodes* ne Petrum morti det: quem tradit in carcerem vt *Achab Michaiam*. Et *Sedechias Ieremiam* qui Dei Prophetæ vera verè prædixerunt. *Obserua*. Impij ac facinorosi in Regnis Regum impune passim grassantur, sed fiddissimi Christi serui propter veritatem in custodiam traduntur. Nec desunt mali serui ad exequendum impia mandata tyrannorum. Vide in illa historia, *Dan. 3.* de tribus pueris in fornacem cõiectis, atque in Christi prehensione. 3. *Obser*. Quod statuerit Petrum reducere, & populo producere: impij malum suum propositum non deferunt donec extremum pertentent, quod crudelem persequetur malum in suam ipsius perniciem, *Psal. 140.*

Vers. 5. Tradito Petro in carcerem, & ibidem collocato ecclesia intense precatur. *Obser*. Grata, & fidelis erga Petrum est hæc Ecclesia, quæ Deo preces nuncupat in Petri gratiam: hanc praxin imitemur, atque recordemur eorum, qui in vinculis sunt, ac si ipsi vinculis coarceremur, *Heb. 13.* & cū lugētibus lugeamus, *Rom. 12.* sic futurum in Christo Deo patri placeamus, simul etiam à fidis
Christi

Christi seruis laudemur, vt ab Apost. laudati sunt Hebræi, quod ipsius vinculis condoluerint, & tolerarint bonorum suorum spoliationem expectantes meliorem ac permanentem substantiam in cœlis obserua etiam magnam esse efficaciam feruidarum precum expende multorum exempla, sed nominatim *Elia. Iacob. 5.*

Vers. 6. Statuit *Herodes* educere Petrum, inter duos milites securè cubantem in vinculis. *Obser.* Bonæ conscientiæ vis est magna, vt nihil timeant, qui non peccarint, mortem verò semper ob oculos versari putent, qui deliquerint.

Vers. 7. Habetur Petri liberatio per Angelum illustrantē locum, vbi fuerat, pulsantē, atq; dicentem, surge. *Obser.* Angeli incumbūt electorum saluti, paratīq; sunt ad exequendū, quod Dominus in rem ecclesiæ ipsis iungit, *Psal. 34.* dicūtur circa sanctos tentoria figere: paruulorumq; Angeli videre faciē Dei, *Math. 18.* vbi vincula decidunt soluta, obserua nihil esse tam firmum, quod divina potentia non valeat comminuere: imò ipsam naturæ vim atque cursum invertere: vt expendere est in saluo populi sui conductu per mare rubrum, & in conseruatione trium illorū puerorum in ignis fornacē coniectorum. *Surgit Petrus* egrediuntur acceptis sandalijs. *Sandalium* est genus leuis calciamenti ad iter accommodati.

Cingitur Petrus pallio, pergunt vna, putat Petrus rem non esse gestam, sed tandummodo visionem pertranseunt primam, & secundam custodiā, perueniuntq; ad portam ferreā, quæ ipsis sponte est aperta. 1. *Obser.* Omnipotenti Deo cedūt cuncta cælū, ignis, aër, aqua, terra, hisq; cōprehensa omnia obtemperant creatori ad nutum: proinde videndū, simus in gratia creatoris, sic futurū, inseruiant nobis omnia, cedantq; in bonum. Si secus, sentiamus, & experiamur creaturas in nos omnes esse armatas, vide *Psal. 91. Ose. 2. 18. Dan. 3. & 6. 2. Obser.* adest Dominus, & invigilat suorum liberationi præter expectationē, vide 1. *Sam. 23.* Cùm *Saul* vndiquaq; exercitu cinxisset *Davidem* rumor ad *Saulem* permeat, quod *Philisthæi* terrā inuaserint vnde exoluitur, & explicatur *David* & 1. *Sam. 30.* cùm statuissent: apud *Zicklagum* civitatē lapidibus obruere *Davidem*, *Iehava* ipsum tuetur incolumem. 3. *Obser.* Hæc Petri incarcerationio referre potest spiritualē nostram, cùm omnes simus in peccatis mortui, *Ephes. 2.* proinde in custodiā traditi & detenti donec redemptor generis humani *Iesus Angelus* fœderis nos libertate donauit,

Daniel. 3.

donauit, qui omnibus hostibus expugnatis in cœlum ascendit, inde reuersurus ad plenam electorum redemptionem peragentem, & in cœlesti patria perfectam glorificationem.

Vers. 11. ad 20. Habentur eventa Petri liberationem cōsequentia. 1. in Petro. 2. in cōuersis ad fidem Christi. 3. in custodibus. Petrus ad se rediens fatetur Dominum esse liberationis authorē. Prius putauit fuisse visionem, & non rem gestam: vbi observ. infirmitatem, atq; ignorantiam, cui omnes subiaceamus, vt manifesta Dei opera minimè percipere valeamus. vide *Mat. 17.* In transfiguratione Christi, quæ dixerit Petrus nimirum; Bonum est nobis esse hic, faciamus tria tabernacula, quæ ab infirmitate humana profecta sunt; Cui quidem petitioni, si annuisset Christus, opus Redemptionis generis humani fuisset præpeditum. 2. Præxi Petri Dominum liberationis nostræ Authorem agnoscamus. *David* Iehouam liberatorem ac ereptorem ex ore Leonis, ac *Apri* liberatum eum ex manu *Philistæi* certò sibi persuadet. Ita *Paulus 2. Timoth. 4.* fatetur Deum liberasse eum ex ore Leonis, & proinde reseruaturū ad Regnum cœleste. 3. *Observ.* in hæc verba, *E manu Herodis.* Tyrannorum potentia est limitata, qui vltra præfixos Cancellos à Divinâ providentiâ manum nequeunt extendere; Imò ne Satan quidem, mundi ac tenebrarum princeps citra Divinæ providentiæ circinum operando, & vexando possit egredi. 4. *Observ.* Qualis Rex, talis populus plerunque existit: proinde Ecclesiæ, Rei que publicæ maximè interest, pium, Santumque Regem habeant.

Vers. 12. Quo venerat. Nimirum domum mulieris Religiosæ, ac piæ *Mariæ.* Sed primum occurrit quod hanc rem considerarit. *Observ.* Opera Divina sunt altius expendenda, quæ præsertim potentiam, eiusque gloriam in ea relucens declarant. Facit nos negligentiores in prædicando Dei nomine defectus considerationis, si trutinaremus animis nobiscum, quam benignus extiterit Iehoua in hanc patriam nedum in luce hac Euangelica accendenda, & inducenda, etiam sine sanguine; verum eiusdem continuatione cum pace admirabili, meritissimè omnes Divinâ misericordiam celebrare debemus. *Mariæ* domi suæ habet Euangelij professores exemplum religiosæ, ac sanctæ matronæ, viris & mulieribus imitandum. *Mariæ* sedit vna ad pedes Christi evan-

gelizantis: alia vnxit pedes vnguento: & hæc tertia, religiosa: Cui non absimilis *Lydia* purpurifsa Paulo, ac Barnabæ fata, Si me fidelem censetis, venite ad me, & coegit intrare. Tametsi *Herodis* persecutio fuerit summa, nihilominus tamen, ac si nullum existeret discrimen, apud se Ecclesiam habet. Paucos professores reperias huic similes. 3. *Noctæ*, hinc initium datum matutinis vt videtur conuentibus, & vespertinis. Si causa ecclesiæ postuler, huiusmodi conuentus esse possent, & obseruari. At in Ecclesijs constitutis non est ἀπλως ἀναγγελλον. *Obser.* Si hi cum periculo, & noctu non sine molestia cōvenerunt, quid de quibusdam dicendum, qui interdium sine molestia, cū libertate conuenire nolunt ad audiendum Dei verbum. In *Gallia*, alijsque partibus, vbi cum capitis discrimine convenitur, gaudent, si sub dio liceat Euangelium audire: *SCOTIA* tamen tanta luce collustrata ac libertate donata, vix dedignatur statis temporibus ædem sacram accedere ad verbi divini auditionem. Proinde metuendum nobis ne hac luce priuemur, & cogantur *Scoti* proficisci à mari in mare ad inveniendum Dei verbum, & minime detur reperire, cū vberem gratiam, ac coruscantem lucem spreuerint, *Amos* 8. Quapropter, dum dies est ne obdurate corda, sed pijs atque divinis exercitijs frequentandis operam date.

Vers. 13. Pulsat Petrus. Ianua cœli est nobis pulsanda precibus donec propter Christum intromittamur. Egreditur *Rhode*, quæ nō aperit, sed agnita Petri voce præ gaudio reuertitur, vt annuntiet cæteris esse Petrum vestibulo astantem. *Obser.* Quando veri, ac fideles Christi serui periculis exoluuntur, aut carcere eximuntur, Pij ac bene affecti lætari consueuerunt, sed impij contristari. Qui sunt intus aiunt eam insanire, quæ cū cōstanter affirmaret, Petri Angelum esse ferunt, nouerunt ex verbo assignatos esse Angelos, qui electorum saluti invigilent, talesque visiones ipsis aliquando occurrebant. Autumant nonnulli ex hoc loco Angelum vnicuique esse designatum. Verùm Scriptura sacra pluribus testatur locis plures esse præstitutos Angelos electorum conseruationi incumbentes. vide *Gen.* 28. de Angelis invigilantibus vitæ *Iacobi* ascendentibus, atque descendentibus in scala visa. 2. *Reg.* 6. de Aurigis & equis figurantibus magnum Angelorum numerum, *Psal.* 34. & 91. Cedit hoc in summam nostram consolationem,

nem, cùm non vnum, sed plures habeamus animarum & corporum custodes. Pulsans adhuc Petrus admittitur, quo viso obturpescabant, cuius rei causa, est ignorantia.

Vers. 17. Sermo Petri ad eos. Demissione manus facta requirebat pacem. *Observatio.* Dei verbum pacifice reuerenter, & attentè audiri debet, contra, ac plerique faciunt. Exponit ijs quod Deus ipsum soluerit. *Obfer.* Pro liberatione nostra solus Deus agnoscendus est. 3. Iubet significari fratribus eodem munere fungentibus præsertim *Iacobo Alphai* filio vbi nota Dei gloriam ac potentiam non esse tacenda. 4. Aliò se confert. *Obserua.* Licet in graui persecutione ad tempus, vti declinatione corporis, ita tamen vt officium faciamus, vbicunq; terrarum extiterimus, ex nostris viri pij ac fideles subdlexerunt sese temporibus illis reseruati diuinâ gratiâ ad meliora. Extat præceptum Christi de fuga, *Math. cap. 10.*

Vers. 18. Euenta iam ratione custodum, multum turbantur die castino propter solum Petrum. *Observatio.* Impij perturbantur quod eorum manibus sauis elabantur boni sed grassari impunè sinunt impios. *Herodes* inquit, examinat custodes, ducit ad supplicium. Iniquè quidem facit *Herodes*, sed **D E V S** æquè, cùm huius sceleris aduersus Petrum patrati cum atrocissimo *Herode* focij extiterint, incidunt in soueam, quam fecere, & nassa implicantur, quam neciebant Dei seruo. *Obfer.* Re-probi sunt incurabiles. Expende in *Pharaene* non ad meliorem frugem revocato, varijs etsi plagis affecto, in *Herode*, cuius furor nequaquam remittitur donec vermibus corpore emanantibus erosus interierat: Et in hisce custodibus iustissimè punitis ab eo etiam, quicum in scelus consenserant expendè, in *Abimelecho*, & *Sichemitis*, *Iudic. 9.* *Moabitis*, *Ammonitis*, & *Seiranis*, 2. *Cron. 20.* In *Nabuchadnezaris* seruis igni absumptis, *Daniel 3.* & *Daniel 6.* In *Danielis* accusatoribus à leonibus attritis. Mystica *obser.* **I E S V S** Dei filius Princeps salutis nostræ è potestate Diaboli nos exoluit, fideq; per Spiritum suum nos imbuit eum ipsum apprehendente ad æternam vitam, quam constanter retineamus, donec redierit ad nos perfectè glorificandos.

Vers. 20. Ad finem cap. *Herodes* meditatur bellum aduersus

Tyrum, ac Sidonem. Quatuor habentur hoc vers. 1. *Herodis* propositum de bello mouendo. 2. *Tyri ac Sidonis* consilium de pace in eunda cum *Herode*. 3. Instrumentum, quo vtuntur ad hanc pacem conciliandam, & procurandam. 4. Ratio huius pacis.

1. *Observatio.* Nemo sortè sua viuuit contentus, sed omnium hominum animis cupiditas habendi est ingenita, imò ordinatus ad vitam non satiabitur, donec glorioso, & summè, ac æternaliter iucundo vultu diuino perfruatur, *Psal. 16. & 36.* Ὁὐχὶ οὐκ ἔτι πλουτῶν ἀπολαύσει, vt hic *Herodes*, cui limitibus Imperij sui minime fatisfit, sed vult *Tyrios & Sidonios* ipsi subiugari. Illud *Demosthenis* est verum, Rara Concordia inter *Monarchas*, & civitates liberas. Hoc omnes fere student nomen, familiamque ad posteros propagare: inquit *Psalmist* terras suis nominibus inscribunt, vt cum non possint in sese hic esse æterni, saltem in posteris esse velint, at frustra, cùm hic mundus, atque mundana omnia sint transitura. 2. *Petri* 3. Neque contenti modo sunt terreni Principes Imperij sui fines prolatare, sed in Regnum CHRISTI facere volunt irruptionem, illudque Domini nostri sceptrum suo subijci, in quos sic interminatur *Propheta Hose.* 5. 10. Principes Iuda sunt similes remouentibus limites idcirco effundã in eos excaudescentiã meam, vt aquam. Discamus hinc viuere contenti statu nostro, absit appetas res alienas cum fidei, ac conscientie iactura. *Tyris ac Sidon* civitates sunt *Phœnicia* non longe distantes à *Syria*, *Tyris* admodũ opulenta, & gloriosa maris regina vocata, *Mercatoresq;* Principes, & institores Nobiles, delenda prædicitur à *Propheta* quod riserit ad *Ierosolymitanum* excidium. Videte ne insultetis aliorũ malis, effugite superbiam, quæ hic regnabat, quæquidẽ ipsi Deo resistit, cum peccata alia ipsum fugiant. 3. Pro pace agunt. *Observa.* Pax optanda pia, nihil insidiarum habitura: Bellum siquidem melius est pace impiã, & à Deo distrahente. Sed Sancta Concordia existit singulare ornamentum Ecclesie ac Reipub. *David* precatur pro pace *Ierosolymis* concedenda, ac continuanda, *Psal. 122. & 1. Timoth. 2.* precari iubet *Apost.* pro Regibus, & in dignatis gradu constitutis, vt piam, & tranquillam vitam agere liceat. Admiranda pace ornauit *Iehova* Ecclesiam SCOTICANAM, qui sine sanguinis effusione invexit Euangelium & idem cõtinuauit ad hæc vsque tempora.

Ezech. 27.

Det Dominus nos gratos, qui agnoscamus, quæ ad pacem nostram spectant. 4. Instrumentum ad pacem procurandam comparatum est *Blasius* præmijs adductus ad hoc præstandum. *Observa.* Principes plerique hoc laborant morbo, qui apud sese habeant adulatorem, qui supparasitentur, quos pluris faciunt, quam viros candidos, & ingenuos. Nonnunquam viri etiam boni assentatorum opera ad rerum suarum procuracionem vti coguntur, *Saul* habebat *Doegum* sacerdotes Iehovæ eurantem occidendos, at *David* apud se manere mendacem, & adulatorem, non est passus, *Psal.* 101. Effet certè maximè è republicâ si curiâ exularent huiusmodi homines, & admitterentur ingenui, sanctique viri. 5. Causa impulsiva est, quod eorû Regio fuerit alta Regis agro, respiciunt quod est è re suâ, nunquid magis solliciti essemus nos de coeunda pace cum Rege nostro, cœlesti patre tot in nos beneficia, præsentis vitæ, ac futuræ coaceruante, cuius quidem favore si fruamur omnes res creatas experiemur amicas: & contra, inimicas: proinde maximopere refert nos in gratiâ esse cum omnium Regum Rege potentissimo, ac benignissimo, quod fiet, si vnice, atque enixe conemur ipsi obtemperare, vitamque exigere ad canonem divinæ voluntatis.

Vers. 21. Gloriosus hic *Herodis* status. Obserua tria esse, quæ Principes reddunt superbos. 1. Est vestis Regia. 2. Thronus. 3. Eloquentia. Hæc hunc inflant, verum miser homo non novit, quam proximet ipsius capiti extremum supplicium. Mirum videri possit tyrannum hunc habere omnia, ex animi sententia succedentia, at non debet, si expendant florere impios instar floris ad breve tempus, sed statim vix agnosci, vbi tales extiterint, *Psal.* 37. & 73. 52. de *Doego*. *Observa.* Iudicia Dei sunt secreta, & repentina, antequam effundantur, minime percipiuntur à scelerosis verum effusa potentiæ divinæ vestigia relinquunt. *Isa.* 63. Si impij saperet, ex medijs ab ipsis præparatis certo colligerent suum ipsorum interitum appropinquare. Felicitè cum isto fuisset actum, si ornatus veste salutis, Thronum gratiæ Christi fide apprehendisset ad consequendam misericordiam, sapientiamque illam patris in animo residere fuisset, non ita misere, ac repentinò interijisset. Vide *Ioseph.* *Lucæ* assentientem, *lib. antiq.* 19. ca. 7. Necnon *Euseb. lib.* 2. cap. 10. Hunc diem constitutum fuisse dicunt ad celebranda spectacula,

ſpectacula, & ludos in gloriam *Cæſaris*, quo celebrior evadit huius tyranni interitus. Aſſentatores dicunt vocem *Herodus*, non hominis, ſed Dei eſſe ubi aliã agnoſcunt præter hominis in *Herode* naturã ubi obſerva adulatorum ingenium, Principes mortales divinis titulis, ac nominibus exornare volunt, quo facile ſeſe iſdem inſigniri patiuntur. Vide in *Caligula*, & *Domitiano*, *Simoneque Mago* apud *Sabellicum*, & *Act. 8.* Petrus longè aliter ſenſit, ac fecit, qui noluit adorari à *Cornelio*. Ita *Barnabas*, & *Paulus*, *Act. 14.* divinos honores detrectarunt. Proinde cauere pij, ne collatis in ſe honoribus divini nominis gloriæ præiudicium afferatur. Supplicij inſiſti executor eſt Angelus, qui percutit de mandato divino, ſic *Ægyptiorum* primogenita, ſic *Sinnacheribi* exercitum. Pœnã inſiſti ratio, eſt, quod non dederit gloriam Deo: & non coercuerit aſſentantis populi vocem. Hinc diſce verè DEVM timere, ipſumque glorificare genus mortis eſt *Pthiriasis*, vermibus arroditur ſic *Antiochus*, *Mac. 2. 9.* & *Sylla* ex *Plinio* & *Plutarcho*. Ita Imperator, quod templa Deorum ſpoliarit, ſic *Vandalorum* Rex, ſic *Maximinus*. *Euseb. lib. 8. cap. 6.* ubi expende quale, quantumque iudicium maneat atrociffimos Eccleſiæ perſecutores in hac præxe, alijsque. *Obſerva.* Conſiderent Principes oſoſericati, auroque gemmisque inſignes quid fuerint, ſcilicet ſperma fœtidum, quid ſunt vas nimirum ſtercorum, & tandem quid futuri, puta, eſca vermium.

Verſ. 24. Status Eccleſiæ tranquilluſ ad tempuſ ſublato hoc Tyranno, Petruſ officio ſuo reſtituitur, verbum creſcit, & multiplicantur Chriſtiani. *Obſer.* Flagitioſi conſpiratores, neque vincere queunt Dei verbum, quid dicam extinguerè, quibus ſublatis propagatur Euangelium.

Verſ. 25: *Barnabas* & *Sauluſ* reuertuntur *Antiochiam*, ex quo munere ipſiſ demandato ſunt perfuncti nimirum diſtributioniſ *Eleeemoſynæ Antiochia* miſſæ. *Obſervatio.* Simuſ fidi in miniſterio obeundo.

CAPVT XIII.

VOMODO propagetur Christi Regnum ad Gentes, luceque collustrentur Euangelicâ per Barnabam & Paulum hoc cap. ostenditur. Cuius partes sunt duæ. 1. Euangelij apud Gentes prædicatio. 2. successus. In prima hæc occurrunt circumstantiæ. 1. Spiritus Sancti instrumenta. ac 1. habes authorem Spiritum S.

2. Ordinatores. 3. opus ad quod. 4. Modû ordinationis. 5. functionem vocationis in *Cypro*, eiusque duabus Ciuitatibus, nominatim *Salame & Papho*. *Vers. 1.* Habetur *Antiochena* Ecclesiæ status, quæ Prophetis, Doctõribusque; exornatur, & recensentur quinque nimirum *Barnabas, Simeon, Lucius, Cyreneus, Manabem* $\sigma\upsilon\nu\beta\omicron\sigma\phi\theta$. *Herodis Antipa*, qui obruncandum curauit Ioannem Baptistam, & Saulum: Prophetæ sunt ij, qui non solum prædicendi futura dono pollebant per reuelationem diuinam, vt *Agabus*, sed etiam interpretandi Scripturas. vide *1. Cor. 14.* Doctores, qui exponendis Scripturis operam nauabant. Ex his vnus *Manabem* educatus cum *Herode*. Vbi nota Deum habere in omnium hominum ordinibus suos: In *Syria Manabem*: In curia *Achabi Obadiam*: In *Babylone Damael*, sociosque eius: In *Aula Neronis* quosdam credentes, *Philip. 1.* Inter *Aegyptos Moysen* eligentem pati cum Dei populo, præ opibus *Aegyptiacis*. Eligamus nos potius Christiano cum cætu pati, quam diuitijs euanidis affluere, & honoribus transituris ornari.

Vers. 2. Temporis circumstantiâ quâdo (scilicet) ministrabant $\lambda\epsilon\iota\tau\upsilon\rho\rho\gamma\epsilon\upsilon\tau\omega\nu$. Peruertunt, non autem verè vertunt. Sacrificantibus, aut Missam celebrantibus. Sed $\lambda\epsilon\iota\tau\omega\rho\rho\gamma\epsilon\upsilon\nu$ significat officium publicum obire, & tribuitur Magistratui civili, *Rom. 13.* & Ministro verbi, *Rom. 15. 16.* Et Angeli dicuntur $\pi\alpha\nu\epsilon\upsilon\mu\alpha\tau\alpha\ \lambda\epsilon\iota\tau\upsilon\rho\rho\gamma\iota\kappa\alpha$ Spiritus administratorij, *Heb. 1. vers. vlt.* Cùm hæc sit verbi vis, quomodo restringunt ad suam missam, ipsi viderint. Præterea omnes hic dicuntur $\lambda\epsilon\iota\tau\upsilon\rho\rho\gamma\epsilon\upsilon\nu$. Non dicent vnumquemque Missam celebrasse. Interpretemur ergo syncerè Munere suo fungentibus, & vt habent Græca Scholia $\kappa\upsilon\rho\upsilon\eta\omicron\nu\tau\omega\nu$, id est prædicantibus Euangelium, & publicè precantibus. Hinc discamus officium nostrum esse Euangelium verè annunciare, quod est ministrare

strare Domino. 2. Author vocationis est Spiritus Sanctus, quem Deum proinde esse oportet, & distinctâ in Trinitate personam, à quo vocantur, & impelluntur ad ministerium obeundum omnes legitimè vocati. Ἀφορίζατε. Minister debet esse ἀφορισμέῳ Rom. cap. 1. Assumit Apostolus sibi quod sit segregatus ad Euangelium prædicandum. Proinde Pastores sese continere debent intra Cancellos vocationis suæ, neque negotijs secularibus paterentur se implicari, quò accuratius, & sedulius officio defungi possint: Sedulitas Pauli fuit eximia occupati in Euangelio annuntiando, quod abundare fecit ab *Ierosolymis* vsque ad *Illyricum*, Rom. 15. Largiatur nobis, amandatis rebus mundanis, siue politicis, siue cuiuscunque generis rerum, diuinarum satagere, quarum certè Domino, capitiq̃ nostro reddenda ratio. Et cùm dicit hic mihi, vult significare nos non esse separatos vt nobis inferuiamus, aut bonis comparandis studeamus, aut honori nostro amplificando velificemur. Sed, vt Spiritus Sancti nos vocantis, ac mittentis opus peragamus fideliter, ac diligenter, quod est omnium præstantissimum, vtcunq; secus existimet peruersus mundus, atq; excellentissimum Deum, scilicet, Christum, hominesq; sanguine Dei redemptos, Act. 20. huius ministerij subiectum habens, finemq; qui est gloria Iehouæ relucens in misericordia, saluteq; electorum: in quo exerceret sese fides, & prudens pastor, 2. Tim. 2. Stude te ipsum probatum sistere Deo operarium ἀνεπίσχυωτον, & qui rectè secet sermonem veritatis: & Hebr. 5. honoris nomine inscribitur opus sanctum: hinc honori, atq; oneri nos totos consecremus, & cùm diuinitus vocati simus in vocatione omnes vires nostras & ampliores requirente maneamus, Spartamq; sanctam, quam Spiritu S. impellente nacti sumus, exornare conemur. 4. Modus ac forma ordinationis est per ieiunium, preces, & manuum impositionem. Ieiunant, vt aptiores sint operi, quod est in manibus. In ieiunio nullum collocant meritum, vt Papistæ, non alligant statis temporibus, neque astringunt certorū ciborum abstinentiæ, sed, vt magis existant idonei huic actioni & precibus concipiendis. 3. Imponunt manus. Manuum impositio antiqua Cerimonia à Patribus vsurpata, cùm benedicebant suis, vt videre est, Gen. cap. 48. *Iacobus* dextram imponit *Ephraïmo* natu minori, & sinistram *Manassi* maiori cùm ipsis benedixit.

In Sacrificijs consueverunt bestia immolandæ manum imponere ad significandum sacrificij separationem, & consecrationem in vsus sacros. Sub nouo testamento habuit vsum duplicem, ordinarium quidem, eumque triplicem. 1. in precibus, & benedictionibus nuncupandis, *Math. 18.* Pueris ad se adductis Christus manus imponens benedicit. 2. In Ministrorum & Pastorum ordinatione, *1. Timoth. 4.* quâ significabatur consecratio ad Sanctum ministerium, & ab alijs rebus separatio. 3. denotabatur hac ceremoniâ manum Dei affuturam efficacem, & auxiliatricem fideliter obeunti officium: contra negligenti, ac prætereunti eandem fore vindicem. Extraordinarium hunc vsum habuit nimirum Spiritus Sancti dona per impositionem manuum conferebantur, *Act. 8.* Desijt iam huius significationis ratione: utcunque Papistæ arrogent sibi Spiritus Sancti collationem per hanc Cerimoniam hisce verbis effusis, *Accipe Spiritum Sanctum.* In ordinandis Pastoribus Manuum impositio est quid *ἁγιασμοῦ*: Cui iam non est annexum Spiritus S. donū. 5. est Muneris functio, postquam designati sunt, & hac ordinatione mediata quasi vocatione nouâ Paulus cōfirmatus ad gentes, ut *Isaias, Isa. cap. 6.* Hæc potestas ordinandi est fratrum plurium non vnius.

Vers. 5. Veniunt *Seleuciam*, quæ est vrbs *Syria*, vocata etiam *Picriâ Appiano*, à *Nicanore Seleuci* filio condita, à quo *Seleucia* est nuncupata: deinde *Cyprum*, quæ est Insula in mari mediterraneo omnium ut perhibent *Cosmographi Antiqui Insularum*, ibi nobilissima propter diuitias & fertilitatem: dicitur & *Cerastis*. Ingressi *Cyprum* veniunt *Salaminem*, civitatem eiusdem Insulæ primam Orientalem, peragrantque totam Insulam, donec perveniunt ad Occidentalem *Paphum*. *Salamine* in Iudæorum Synagogis verbum gratiæ, vitæ, ac gloriæ prædicant. Iudæi huc aduecti, & delati nos docerent obedientiam, reverentiam, gratitudinem, cultusque Divini Nominis legitimum vsum. Si eorundem scelerum rei extiterimus, iisdem, si non deterioribus iudicijs nobis subiacendum. Quod Euangelium prædicent observa verbum Salutis in Ecclesia esse prædicandum. vide *Proverb. 30. Apoc. 22.* quod ad salutem, fidemque necessaria omnia complectitur. Summa prædicationis est, Quod Christus Dei filius sit crucifixus, in quo credentibus est vita, ac salus.

6. *Veniunt Paphum, Cypri* (scilicet) civitatem Occidentalem, vbi *Veneris Idolum* colitur: vnde *Venus* dicta est *Paphia*. . Dei gratia in Christo huc est delata, vt hic *Paphensis* populus sese in varia libidinis scelera ingurgitans, ad fidem Christianam convertatur, & ordinati ad vitam in eo salutem æternam consequantur.

Vers. 7. In *Papho* est quidã *Iudaus* natione pseudopropheta nomine *Bar Iesus*. qui resistit Apostolis, studetque proconsulem peruertere à fide, assumpsit sibi nomen præclarum *Bar Iesus*, id est filius Iesu, ac si ex Salvatore esset oriundus. *Observ.* Fucati professores, Christi que, Ecclesiæ que hostes præclaris titulis sese exornari volunt, quo melius sese insinuent in hominum animos alliciendos, & decipiendos. Sicut nostri temporis Iesuitæ sese venditâtes pro Christi vitæ imitatoribus: sed quam referant verè vitam Christi, iudicent, qui ipsos benè noverunt; doctrinâ falsâ aduersus Christum, Euangelij que synceram lucem indefessè pugnant. Hic fuit cum Proconsule viro prudente. De quo perverfore audiemus in colloquio inter eum, & Saulum. Proconsul aduocatis Barnaba, ac Saulo, efflagitauit audire verbum Dei, quo in via salutis, vitæ que æternæ instituatur: Præclare ageretur cum plerisque, nominatim illustri loco natis, & constitutis, si feruenti desiderio, sancto que zelo audiendi verbi caperentur: Verùm ætatis nostræ vel hoc nomine miserrimæ hæc est dispositio, quâ verbum auerteretur, fastidiatque; instar populi Israelitici in deserto cibum illum Angelorum cœlitus demissum fastidientis: proinde Divinitus varijs affecti supplicijs: quorum exemplo sapiamus nos, & verbum veritatis censeamus, vt est admodum preciosum, quo quidem informamur mentibus, reformamur cordibus, ac affectionibus, actionibusque, vt toti Christo capiti, principi que salutis nostræ in sanctitate conformemur.

Vers. 8. Cùm hoc aduertit *Magus*, obstitit eis vt *Iannes & Iambres Moysi*, *Exod. 7. 2.* *Timoth. 3. Alexander Paulo*, *2. Timoth. 4. Zidkiah Michaiæ*, *1. Reg. vlt. & Passur Ieremiæ 20. & eidem Ananiah 28. Ier. Amozia Amoz. 9. Amos cap. 7.* Ita certè est vnicum studium, atque indefessâ sollicitudo Pseudoprophetarum, vt sese opponant veritati, conenturque à fide auertere, ac pervertere credentes, aut volentes credere præpedire, vt illi irreptitij Missatici, & Iesuitæ stri omnem quam possunt operam nauantes vti populus seducatur,

& Idololatricis tenebris involuatur densissimis, quibus misericors pater nos exemit merâ suâ gratiâ. At quid dicit Apost. Spiritu plenus, intentisq̄ue in eum oculis. O plene dolo omni, ac *σαδισθηα* facilitate, aut procliuitate ad malum patrandum, fili Satanæ, quem scilicet Satan nuper edidit, ac formauit ad obstandum veritati, omnisq̄ue iustitiæ hostem, qui sese strenuè opponit Euangelicæ iustitiæ per Christi obediētiam legi præstitam partæ, nobisq̄ue gratuito imputatæ ratione Dei, sed electorum fide apprehensæ ad remissionem peccatorum, vitamq̄; æternâ. *Obserua.* Serui Dei Sancto zelo flagrant aduersus perniciosos hostes veritatis, quos suis nuncupant nominibus, vt hic animaduertere est in Apost. & ipso Christo, qui *Luc. 13. Herodem* vulpem meritò vocat, prophetisq̄ue nominatim Ieremia, qui populi Principes proditores, Michaq̄ue, qui eosdem sentes, spinaq̄ue appellat. Hac *παρηγοια* iure vti possent fidi Pastores in veritate asserenda, erroribus confutandis patronisq̄ue, ac defensoribus omnis iniustitiæ, ac impietatis conuellendis, vellicandisq̄ue. Crimen quod impio huic Satanæ nato impingitur, est quod vias Domini rectas peruertat: & sic viam in cœlum præcludere velit: quæ est IESVS CHRISTVS. *Ioan. cap. 14.* Ego sum via, veritas & vita: huius viæ in cœlestem patriam ducentis peruersores, sunt filij Diaboli, & sine læsitatione sic salutandi cuiuscunq̄ue existant ordinis. versu. 11. Interminatio iudicij, quod est occæcatio ad tempus. Manus Domini importat potentiam sese exerentem in feriendis, & proterendis hostibus: vt interminatur Apostol. ita evenit. Vbi obserua efficaciam verbi divini esse magnam & virtutem virgæ Apostolicæ potentiamq̄; extraordinariam in rebellibus, ac contumacibus puniendis quâ nonnunquam percellantur hostes, vt contremiscant, *Actor. ca. 2. 4.* De felice, nonnunquam animis execantur, & cordibus obdurantur: vt Pharaë Exod. populus Israeliticus. *Isa. 6.* Nonnunquam solis visione priuantur vt hic *Elymas*, & paucis dicam aliquando in ordinatis ad vitam verbi divini effecta sunt lætissima, ac saluberrima, in impijs grauissima, ac formidanda. 2. *Observatio.* Reprobi per divinam manum repentiñò feruntur, vt percipere est in Ieroboami manu arefacta, præcibus Prophetæ, quem prehendere conabatur, restituta. *1. Reg. 13.* In centum il-

lis militibus, suis cum ducibus igni cœlitus demisso extinctis, 2. Reg. 2. In pueris Prophetæ *Eliseo* illudentibus 42. ab apris absumptis, 2. Reg. 2. In *Aramitis Eliseum* persequentibus occecatis. 2. Reg. 6. In *Anania & Sapphira*, quod possessionis venditæ pretium interuerterint lathaliter percussis. Act. 5. de hac *δωμάς* verbum comitante, vide 2. Corinth. 14. 3. *Observa.* Qui rectum callem insistere nolunt, coguntur deuiare, ita vt certum terminum assequi minimè valeant: Et, sic declinâtes à Christo vnica in cœlestem patriam viâ, salutisque nostræ petra exorbitantes, fidei *τε-λα* animarum nimirum salutem obtinere haud quaquam possunt.

Vers. 12. Effectum in præconsule. Credit, ac percellitur doctrinâ Domini. *Observa.* Praxis iudiciorum divinorum cedit in commodum ordinatum ad vitam.

Vers. 13. Diligentia *Sauli* ac *Barnabæ* in prædicâdo Euangelio, promouendoq; Christi regno perhibetur. Veniunt iam *Pergam* urbem *Pamphylia* vbi templum *Dianæ* est, quæ vocata *Pergama*. *Observatio.* Diligentia in nobis Pastoribus summaque fidelitas requiritur in officio obeundo, in magistratibus, etiam sedulitas, vt mutuo coeuntibus Ecclesiæ, rei que publicæ bene sit. *Ioannes* ab ijs discedit, & *Ierosolymam* reuertitur. *Observatio.* In Ecclesia sunt nonnulli, qui rationem sui habentes, otium consecretantur, sibi que magis, quam Christi Regno prolatando consulunt. Conqueritur suo tempore *Paulus*, 2. *Timoth. 4.* quod *Demas* eum reliquerit, & mundum amplexus fuerit. Reperias etiam hac ætate, qui ministerij functionem grauem autumant, proinde vel alijs negotijs mage aridentibus occupantur, aut perfunctorie sacro defungentes munere, otio, & segnitie capiuntur. Det nobis Dominus in conscientia bona, ac fide ministerium nostrum complere.

Vers. 14. Veniunt iam *Antiochiam*, quæ est *Pisidia*, vt distinguatur ab illa quæ est *Syria* vbi primum nominati sunt christiani, de quâ supra. Hæc condita fuit à *Seleuco Nicanore*. Hic magnum iter suscipitur, & difficile: transeunt enim taurum monté, nullis parcunt laboribus, tanto inflammanur zelo causæ Christi, vnde fit, vt huc incolumes perducantur, atque cum fructu versentur.

Ingrediuntur Sabbatho Synagogam ibiq; confident, quo ab omni opere seruili, & mechanico vacandum. Erat in more positum apud Iudæos Sabbathū legale celebrare eoq; audire in publico cœtu legis, ac prophetarum lectionem. Vbi nota quæ debeant esse Sabbathi exercitia, nimirum hæc verbi prædicatio, & auditio, precum effusio, & nuncupatio, divini nominis celebratio, meditatioq; in operibus Dei ad eius potentiam, misericordiam, iustitiam, sapientiam prædicandam. Proinde Sabbathum non est prophanandum, neque exercere sese debet quisquam in ordinaria sua vocatione à sacris exercitijs hoc die frequentandis alienas. Vide *Numer. 15. Nehem. 13.* quo supplicio affectus fuerit Sabbatho ligna colligens, nimirum ex DEI decreto lapidibus est obrutus, & *Ierem. 17.* Quam grauis denuntietur in *Ierosolymitanos* interminatio, si onera exportent, atq; importent Sabbatho. Nimirum *Ierosolymam* igne consumendam, quæ flammis commissa est à *Nabuchadnezare Babelis* Rege sicut prædictum extat à *Ier. Propheta.* Sed dicant Sabbathi transgressores strictiori jure tenebatur populus Sabbathi obseruandi Cerimonialis quam nos sub Evangelio Sabbathum constitutum. *Respon.* cum finis ac complementum sit in Domini resurrectione illius quietis quam vetus Sabbathum figurabat, in cuius locum dies Dominicus est surrogatus, tenemur hunc diem divino cultui destinatum totum, & integrum obseruare: cessante, Cerimonia, quod morale est, id existit perpetuum. Itaque vnice optarem, vt penes quos est auctoritas in coercendis Sabbathi transgressoribus, *Nehemiam* divinæ gloriæ zelo flagrantem imitarentur, qui *Nehem. 13.* sic propolis, & insistoribus est interminatus, ni desisterent venire *Ierosolymam* ad exercendam Sabbatho mercaturam, fore, vt in ipsos manus iniicerentur: proinde destiterunt. Cùm idcirco sit è re divini cultus diei Dominicæ observatio, incumbit certè magistratibus sollicitè videre, studijs rerum humanatum sepositis, meditationibus divinarum & actionibus sese dedant. Lege lecta Synagogarum Rectores ad Apostolos mittunt, qui, si habeant exhortationis verbum, eloquantur populo: vbi nota non esse satis verbum legere, sed idem explicandum esse, & applicandum, neminemq; debere arrogare sibi exhortationis munus, nisi dono instructus extiterit, & conciones nostras, cunctamq; exhortationem eo esse desti-

destinandam, ut populo vsui sit ad ædificationem, atque consolationem. *Vers. 16.* Sermo Pauli habet tres partes. 1. præfationem. 2. narrationem. 3. successum. Summa est deum in populū Iudæorū magna cōtulisse beneficia, sed hoc exiitit præcipuum quod Messiam filium suum ipsi Liberatorem, ac Redemptorem dederit: in quo habere possent peccatorum remissionem, vitamq; æternam per fidem. Præfatio duo cōplectitur nimirum auditorum descriptionem. 2. exhortationem ad audiendū. Prima pars descriptionis est viri Israelitæ hoc nomen sortiti sunt ab Israele Iacobo, quod ipsi fuit inditū ab Angelo qui cum est luctatus, *Gen. 32.* idem est, quod Dei princeps, cur *Iacobus*, sic vocetur, ratio ibi redditur, quia apud Deum prævaluit, apud homines etiam prævaliturus est. 1. *Obser.* Nomina divinitus imponi solent partim ad declarandā Dei potentiam in misericordiā, partim in iustitiā lucentem. Ut horum recordatione divinū nomen laudibus prosequamur. 2. *Obser.* Qui verē Israelitæ sunt siue ex *Abrahamo* & fideles, siue nō ex *Abrahamo* & tamē fide præditi verbum Dei ad informationē vitæ, & reformationē morum diligenter audire debent. 2. est, timentes Deum. Dei timor consistit in fide, obedientia, invocatione, gratiarumq; actione qui *Salomoni*, atque psalmistæ vocatur initium sapientiæ: timore *Iehova* imbutos Propheta prædicat beatos: indicium est in illorum animis timorem Dei regnare, si diligenter, atq; attentē verbum ipsius audierint.

Vers. 17. 2. Narratio beneficiorum Dei collatorum in populum suum Israeliticū: & recensentur hoc vers. tria. 1. est electio. 2. exaltatio in *Ægypto*. 3. liberatio, quæ omnia à misericordi Dei potentia sunt profecta. Dicitur *δέ ο θεός ἐπέλεξε* electio est duplex. 1. Arcana, quæ ad vitam æternā ordinatos tantummodo spectat. 2. Aperta, quæ est huius populi à gentibus segregatio etenim sibi hunc asciuit ut peculiarem, *Deut. 6. Ier. 13.* ut cingulum hominis lumbis adhæret, ita Iehova devinxit sibi totam domum Israelis atq; Iudæ: ut, ut ita est, quanta laborarit ingratitude, testis est sacra scriptura locis plerisq;. 2. *Exaltatio.* Tametsi *Pharao* operam nauarit, ut vocat sapienter, at hunc Dei populum operimendum oneribus in ipsos grauiissimis coaceruatis, nihilominus tamē eum Dominus & multiplicauit, & extulit: qui instar palmæ accreuit quæ quo magis premitur, magis tollit onus, & in altum cōsurgit.

Observatio. Frustra conantur atroces tyranni Ecclesiam Dei opprimere, ac deprimere, quam vult Dominus evehere, efferre, & sic eminere tanquam in monte ædito, tametsi nonnunquam pro Divinæ voluntatis ratione sit minus conspicua. 3. Liberatio. Extenta manu Iehoua vinculis *Pharaonicis* eum exoluit, ex quo *Ægyptum* plagis decem mirabilibus percussisset, *Exod.* Nec hoc tantum, sed per mare rubrum saluum, & incolumem traduxit, in quo truculentus ille Pharao cum suis est demersus: vbi nota validissimam esse exertam hanc Dei dextram ad liberandum suos, atque destruendum hostes: Itaqué in hanc fideliter recumbamus.

Verf. 18. Patientia Dei describitur, quod rebellem hunc populum, atque contumacem annos ferè 40. tulerit. vide *Exod.* 13. 14. 32. qui cùm tentando Iehovam carnem petendo, Idololatriam committendo, cibum illum cœlestem Angelorum fastidiendo finem non fecisset, Dominus extendit manum ad ipsos perdēdos. *Observ.* Etsi in scripturis celebretur Deus longaminis, praxeque enotescat, verboq; quod nolit mortem peccatoris, sed conversionem, vt viuat, *Ezech.* 33. tamen cùm populus peccata peccatis coceruando ipsum laceffit, iuxta normam iustitiæ suæ ipsum aut punit, aut perdit. Patientia Dei nos ducere debet ad pœnitentiã, *Rom.* 2. Si hac abutamur, ne promittamus nobis impunitatem aham ab Israelitis, ex quibus in deserto pereuntibus ferè cunctis, supra annum vicesimum nati præter *Calebum* & *Iosuan*, nulli terram sunt ingressi *Cananaam*, *Num.* 14. 29. 30.

Verf. 19. Potentia Dei perhibetur in destruendis hostibus terram *Cananaam* occupantibus. *Observ.* Nulla potentiã Divinæ obfistere possit si in actum educatur. Potentissimus Deus Iacobi valet vel minimam Creaturam armare in atrocissimorum perniciem; vt animaduertere est in *Pharaonis*, *Herodisq;* interitu, aliorumque miserabiliter pereuntium. 2. Claret Dei potentia in terra *Cananaeorum* divisione, quam præstat per sortes vnicuique tribui portionem suam assignat. Applicatio: Sicut Deus collustravit Gentes luce Evangelicã, Ita nos *Scotos* copiosè, vtinam fructuosè, vt populum. Hunc Israeliticum elegit, sibi que separavit, ita huius patriæ Incolas, vt hunc extulit, sic in nos singularè misericordiam extendit: Et vt hunc vinculis *Pharaonicis* exemit, ita

nos Satanæ, atque peccati catenis coercitos expediuit. vt hunc 40. annos tolerauit admodum rebellem ac peruiacem; nos certe longius contumaciâ non inferiores gratiosè perfert. Vt *Cananaeos*, aliosque terræ promissæ occupatores evertit, Ita etiam hostes nostros perdidit, perditque & perditurus est: & tandem vt populo Israelitico terrâ *Cananaam* diuisit, sic nobis cœlestē illam distribuit sanguine filij sui acquisitam, qui nomine nostro carneque nostra possessionem accepit, Spiritum illum Sanctum arham relinquens hæreditatis cœlestis à Dei filijs in æternū possidendæ. Simus grati.

Vers. 20. Pergit in percensendis beneficijs in populū Israeliticum collatis. Et primum est, Regimen Iudicum ad polireiam, ac societatem conseruandam, fuere numero 16. à *Mose ad Saulem* Regem primum in furore diuinitus concessum, scilicet *Moyse, Iosua, Othniel, Ehud, Deborah, Gedeō, Abimelechus, Thola, Iares, Iepthe, Abessam, E-lom, Abdon, Samson, Eli, Samuel.* vbi dicuntur indicasse circiter 450. annos. Pauciores his reperiuntur, si supputaueris, verum ὡσεί pro hac Paulina supputatione loquitur. Inter *Iosua* & *Othnielem* interuenit *Cussam Rethsathaim* ad populum explorandū; Si velit nec ne pergere in mandatis Domini, quod non fecit: Etenim inter Israelitas, atque *Cananaeos* mutua intercesserunt matrimonia, vnde ipsis præbita occasio seruiendi dijs alienis. Expende quid damni apponent impiæ nuptiæ, nimirum. 1. peccatum. 2. tyrannidem. *Obserua.* Iudices ac Magistratus sunt ex diuina institutione, qui etiam nij in Scripturis dicuntur, *Psal. 82.* proinde in Domino, & secundum Deum iudicarent, quibus eo modo obtemperandum: Qui potestati resistit, etiam Diuinæ ordinationi, *Rom. cap. 13. 1. Petr. 2. 13.*

Vers. 21. Quærunt Regem Iudiciaria hac potestate non contenti. *Obserua.* Id non est petendum, quo Deus offenditur, ne diuinitus in ira concessum, nobis in summum malum vertatur. *Legō Cap. 8. Sam. 1. & 9. 10.* Iehoua Regem ipsis dat ad morem gentiū, sed in excâdescencia, Cōcedit quod petitur duob. modis. 1. In gratia, atq; fauore vt sapius *Davidi* multoties afflicto, & fidelib. peccatorum remissionem sanguinis Christi merito, aliaque bona huic vitæ tolerandæ necessaria. 2. In indignatione, ac furore,

vt hic expendere est, & *Pſalm.* 78. perhibetur, quod petentibus carnem dederit, cui ovibus impositæ divina maledictio adhæsit, ipsiſque incubuit. Cæterùm Rex vnctus à Samuele in regnum ſuffectus est *Saul* filius *Cis* è tribu *Beniamitica* annis 40. In hoc ſpatio coniungi debet tempus *Samuelis* cum temporibus *Saulis*: Illius enim quaſi abſorpta fuit à Regno adminiſtratio. Hic *Saul* perſonam ſuſtinebat præclarâ, qui vocatus nihil minus cogitans cùm ſcilicet patris aſinos quæreret dono regendi inſtructus, ſed vita plerique peccatis infeſta, ac polluta. 1. abſente *Samuele*, ſacrificauit, 1. *Sam.* 13. A Propheta eius à Regno reiectio, *Davidis*ſq; vicini ſurrogatio prædicitur, quem atrociter perſequitur. Varijs obiectum & exemptum periculis. vide 1. *Sam. ca.* 18. 19. 22. *cap.* Parcit *Agabo* contra præceptum *Iehovæ* Regi *Amalechitarum*, rebusque pinguibus: Mortuo *Samuele*, conſulit *Pythoniſſam*, vt ipſi *Samuelem* reuocet à mortuis, quo ſcire poſſit, quid de ſe, ſuoque Regno eſſet futurum, 1. *Sam.* 28. Inquiſitione hac nefanda dignum recepit reſponſum, nimirum Regnum diſruptum iri, dandumque *Davidi*, *Saulem*ſq; filioſque morte mulctandos, populumque in *Philisteorum* manus tradendum. Cuius exitus miſerabilis: Nam deſperabundus procidens in ſuum ipſius enſem extinguitur, 1. *Sam.* 3 1. 4. *Obſerv.* Impij ac ſcleroſi quibuſdam gradibus in ſuum ipſorum interitum ruunt, à peccato in peccatum progredientes, donec cyathum impleuerint, quo perimplete ſordidiſſimas feces *Divinæ* indignationis, ac excandefcentiæ bibunt in perniciem ſempiternam. Proinde imprimis naſcenti peccato occurrendum ſi non ſenſim ſerpet ad creaturæ deſtructionem.

Verſ. 22. Amovetur *Saul*, Rexque eis excitatur *David*. *Obſervat.* Vt Reges à Deo conſtituuntur vel in miſericordia, vel in ira, ita etiam ab eo deturbantur: Regnaque pro *Divino* arbitrato transferuntur: Expende in ſummis quatuor Imperiis. Quare conentur Reges Regum Regi regnare, ac militare, qui benè, faliciterque imperantes in *Domino* piè deſungi poſſent. Sufficitur *David* in locum *Saulis*. Vide omnem formam vocationis, & ordinationis *Davidis* ad Regnum, 1. *Sam.* 16. Hic eſt longè alius Rex ab impio illo *Saule*. In hoc inchoatur Regnum *Iudaicum*, cui *Deus* præclarum tribuit teſtimonium, nimirum quod extiterit homo ſecundum cor *Divinum*, 1. *Sam.* 13. Sed quæras quomodo

do possit esse verum elogium, cum David adulterium patrarit, necnon in cordis sui arrogantia populum percenseri voluerit?

Resp. Lapsus est *David* in his ex infirmitate, in quo regenerationis semen ad tempus languescebat, quo tempore ratione delictorum nequiuisset placere Iehouæ, sed pœnitentiâ ductus minimè simulata, divinamque misericordiam fide apprehendens in gratiam cum Domino redijt, cui placuit. vide 2. *Sam.* 12. & *Cron.* 12. Si vita *Davidis* trutinetur, atque Psalmi legantur, videris *Davidem* Divini obsequij studiosum: proinde *David* ornatur verè hoc elogio, & qui hisce titulis exornantur à Deo, rectè commendandi sunt. 2. *Obfer.* Deus est suorū promotor nulla in ipsis existente, aut exitura dignitate prævisa. vide 1. *Sam.* 16. Potentiæ suæ & gratiæ ostendendæ ergo humili, atq; obscuro loco oriundos evehere solet Dominus, vnde sciant honores non ex Oriente nec Occidete exurgere, sed Iehouam, vt inquit Psalmista omniū esse Iudicem.

Vers. 23. In præcipuum sermonis scopum iam illabatur scilicet Christum quò eius originem secundum carnem nobis describat. Hunc esse Messiam & Iesum probat. 1. Testimonio Divino. 2. Ioannis Baptistæ. Divino quidem, quia Dei exitit promissum statim à mundo condito: Semen mulieris cōtritum caput serpentis; Et clarius atq; restrictius in testamento Iacobi; Non auferetur sceptrum de tribu Iuda, donec veniat Silo, quo significatur humana Christi natura: denotat enim secundinam illam quâ involuitur infans in vtero: magis perspicuè, *Isa.* 7. Virgò concipiet atque pariet, vocabisq; nomen eius *Emmanuel.* & quo proximabat magis *ἐνταρασεως* tempus; eo lucidius hoc mysteriū apparebat. At ex quo humanā assumpsit naturam, Ioannes Baptistæ digito eum monstrans, dixit: Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi. Quod ex semine *Davidis* nasciturus esset Messias secundum carnem, hisce locis liquet, *Psal.* 89. 122. *Isa.* 11. *Jer.* 23. alijsq;e. Quibus datus est *σωτήρ* Israelitis, id est, verè credentibus in hoc *αρχηγῶν*: Salus hinc haurienda. vide nominis ab Angelo inditi rationem, *Math.* 1. *Act.* 4. *Apoc.* 7. *Obfer.* Quicquid pollicetur Iehoua, id ipsum præstat. Omnia de Christo prædicta sunt impleta, quæ restant, complebuntur in æternam salutem electorum. Omnium beneficiorum hoc est primum, quod Deus Pater Iesum nobis concesserit, qui nos sit seruaturus ab omnibus pec-

catis pacaturusque patris iram, diuinæque justitiæ omni ex parte responfurus.

Verf. 24. 2. Testimonium est Ioannis Baptistæ, & est duplex. 1. Messiam esse probat hoc *vers.* 2. Dignitatem indicat Christi, simulque tollit opinionem illam finitram, quam de Ioanne habebant. 1. Ante Christi aduentum prædicabat Ioannes Baptistum relapsentia, quo ad Messiam accessuros præparabat, vide *Isa. 40. Malach. 3. & 4.* Probat ergo esse Messiam. *Observa.* Idonei ad Christum amplectendum sunt, qui pœnitentia peccatorum suorum ducuntur. Proinde vt cedat nobis in salutē σατυριος ἀρχη & peccatorū nos pœniteat. 2. Test. ostendit Christi excellentiam, & opinionē de *Ioanne* conflata conuellit: ait enim *Ioannes* non sum is, quem vos me putatis fore, vide *Ioseph. de antiq. & Euseb. lib. historiarum.* Autumabant quidam Ioannem fuisse magnū illum prophetam, quidam Messiam. Inquit ergo, qui pone me venit, non sum dignus soluere calceamēti eius corrigiā, quo innuit se nullo habendum loco respectu Christi. 1. *Obser.* Populus aut nimium vt *Lystrenses Paulo, & Barnabæ* quos pro dijs habuere, aut debitos honores minime tribuunt Christi seruis: vt sæpe in actis in Petri, Paulique exemplis obseruare est. 2. *Observa.* Christi gloria nobis maximè est asserenda, & huic promouendæ, atque amplificandæ, syncerum studium collocaremus, neque ascribi nobis pateremur, quod ipsi est proprium. Longè aliter à multis agitur, qui honori suo velificantur folicite neglecto Christo, eiusque causâ, ac membris. Det ipsis Dominus meliorem mentem.

Verf. 26. ad 38. Partes sunt hæ. 1. ostenditur, ad quos verbum salutis mittitur *vers.* 26. 2. remouetur scandalum crucis Christi. 3. agitur breuiter de eius morte, & sepultura. 4. resurrectio eius probatur. 1. testibus. 2. rationibus, Testimonijsque duobus. 1. petito ex *Isa. 55.* 4. altero ex *Psal. 16.* describit Iudæos ad quos verbū salutis est missum hisce nominibus. 1. vocat eos viros ac fratres ad attentionem conciliandā, simul etiam animi affectum in ipsos indicat, quo pro fratribus agnoscit ab eodē puta Patre Israele oriundis. 2. filios nuncupat generis *Abrahæ* in memoriam ipsos reuocans foederis initi cum *Abrahamo*, eiusque semine. Porrò *Abrahæ* filij sunt duum generum: quidam sunt secundum carnem tantum, qui nequeūt esse regni, patriæque cœlestis hæredes, *Gal. 4.* Sunt alij

secun-

secundum promissionem, & fidem ad quos propriè scædus gratiæ spectat. Sic censendum de filijs Israelis, *Rom. cap. 9.* Ad filios ergo *Abrahæ* secundum fidem, etsi secundum carnem existant gentes verbum salutis est missum, atque ita ad nos *Scotos* orbis terrarum vltimos, &, vt restringatur, quod dixit indefinitè *περὶ γένους* *Abrahæ* addit, qui Deum timent, id est in fide, obedientiaque perseuerant. *Observatio.* Fideles sunt ordinati ad vitam quibus Evangelium est missum, id est, cuius prædicatione vocantur prædestinati ad gratiam percipiendam in Christo, vitamque, & gloriam.

Vers. 27. Remouetur crucis scandalum, reijciturque patrii sceleris in Christum causa in ignorantiam: quæ fuit partim de Christo, partim de verbo in Prophetis comprehenso. Hoc vers. designantur. 1. Authores cædis nimirum incolæ *Ierosolymitani*, ac gubernatores. *Observatio.* Qui maximè Christo fauerent, eiusque gloriæ prolatandæ consulerent, deprehenduntur sæpe hostes ipsi, regnoque eius, vide *Psal. 2.* & in hac patria docemur experientia, & vbiq; fere locorum. 2. *Observatio.* Ignorantia existit causa cur in Christum inflammentur, atque insurgant, 1. *Corinth. 2.* si Dominum gloriæ cognouissent, nequaquam eum crucifixissent, & *Philip. 3.* Apostolus agnoscit sese persecutorem, antequam Christum cognouit, sed ex quo excellenti illa cognitione, quæ est de Christo fuit imbutus, sceleris eum pœnituit admissi, omniaque quibus prius ornabatur, *σκυβαλα* duxit. 3. *Obser.* Multi verbum audiunt, sed non intelligunt, quod cordibus obdurati gratiaque divina sint destituti, idcirco cum prædicatur verbum inuocandus Deus, vt spiritu suo corda adaperiat ad ædificationem nostram in Christo. 4. *Observatio.* Sabbathi exercitia esse debent divina, quisque ab omni vocatione sua ordinaria, & quotidiana huic vitæ inseruiente vacare debet, seseque dedere sanctis, ac pijs exercitijs. 5. *Obserua.* Nihil in condemnando Christo, crucifigendoque præstitere Iudæi nisi quod fuerat scriptis prophetis consignatum, & à Deo ipso præstitutum & determinatū, *Act. 4.* nunc dicet quidam si hoc in Christum facinus admiserunt ex Dei decreto, tunc sunt excusabiles. *Resp.* ordinatio Dei non excusat sceleris patratore: cum patratore nullam rationem gloriæ Dei id ordinatis, ac tolerantis, eiusque voluntatis

implendæ habuerit, sed vt prauis suis cupiditatibus indulgeret. Fusius. Exiſtunt quædam quæ DEVS decreuit fieri, & vult, quæque ipſi arident, & hæc ἀπλως bona ſunt. Sunt & alia, quæ χετὰ ἑ vult, & reſpectu quodam, & ſic vult peccatum non ſolum quâ eſt actio, ſed etiam quâ inferuit gloriæ ſuæ illuſtrandæ. Decreuit mortem filij, atque voluit quatenus eius gloriæ inferuiebat lucenti partim in juſtitia, partim in miſericordiâ fidelibus communicata per mortem filij. Relinquitur hos admiſſores tanti ſcleris non excuſatum iri, neq; penes Deum in hoc ſuo decreto eſſe vllam mali ſpeciem.

Vers. 28. De morte Chriſti, cuius nullam in ipſo fuiſſe cauſam aſſerit, quod certè verum, cùm extiterit, immaculatus Dei agnus, tameſi naturam noſtram aſſumpſerit, naturæq; infirmitates cōmunes, peccatum tamen non aſſumpſit, neque vnquam patrauit. Sed vt habetur, 2. *Corinth. 5.* Is qui non nouit peccatum, pro nobis peccatū factus eſt, vt nos per eum eſſemus Dei juſtitia. Obtinuit idcirco noſtrum locum eo quod ſit paſſus, & juſtè quidem, cùm id requirebat diuina juſtitia, quod pertulit. Et vt innocens fuerit Dei filius à Pilato tamen petunt, vt occidatur, qui bis ab eo abſoluitur ad indicandam Agni Dei innocentiam, tandem impertuna Iudæorum ſollicitatione morti crucis adiudicatur, vnde nobis exemptio conceditur ἀπὸ τῆς χεταρας τῷ θεῷ & νομῷ, communisq; ſalus, & vita eſt communicata.

Vers. 29. Cùm impleſſent omnia, quæ ſcripta ſunt. *Obſer.* Atroces, ac ſcleroſi homines in patrandis ſcleribus nihil poſſunt, niſi quod vel diuinitus eſt conſtitutum, vel libro Dei inſcriptum hinc aſſurgit nobis conſolatio, cùm nobiſcum reputamus nihil præſtari poſſe à flagitiſiſi niſi quod Dominus decreuit, & extra huius decreti cæcellos, ſi maximè vellent, egredi nequeūt. Quare, qualicunq; exerceamur modo, oculos cōijciamus in diuinam providentiam, neglectis instrumentis, & ſemper ſtatuamus, vt cunq; iniquiſſimè, ac crudeliſſimè agant impij, Dominum tamen & iuſtiſſimè eam crucem decreuiſſe nobis eademque exerceri permiſſiſſe. *David* agnouit *Simeium* diuinitus miſſum ad maledicendum. Quod Chriſtus in ſepulchro locetur obſerua Chriſtum perſecutum fuiſſe mortem in antrum maximè abſtruſum, ipſamque ſuperaiſſe.

Vers. 30. Habetur resurrectio Christi, quæ Deus dicitur à mortuis excitasse, idque potentia sua diuina, & Christus sese resuscitaturum: verè utrobique; cum resurrectio Christi fuerit præstita diuina virtute, ex ea discimus Christum esse Dei filium, *Rom.* 1. 3. 2. Dominum viuorum, ac mortuorum, *Rom.* 13. Plenè satisfecisse pro peccatis, *1. Cor.* 15. 4. ratione nostri. 1. Resurrexisset propter nostram justificationem, *Rom.* 4. propter nostram sanctificationem, *Rom.* 6. 3. virtutè resurrectionis nostræ inclusam esse resurrectione Christi, adeo ut liceat certo statuere resurrexit Christus meum caput, ergo haud dubie ego resurgam, ad vitam, quod, ut fiat, necesse est fiam prioris resurrectionis particeps, id est, à peccato resurgam vi resurrectionis Christi, ut secunda resurrectio in Christi *ἐπιπαύει* sit ad vitam, *Ioan.* 5. 29.

Vers. 31. Probatur Christi resurrectio. 1. Testibus hoc vers. deinde testimonijs duobus vno quidem ex *Isa.* 55. & *Psal.* 16. in qua probanda sedulior est Apostol. cum resurrectione Christi summæ consolationis materia comprehendatur. Testes multi extiterunt, qui à *Galilæa* venerunt *Ierosolyman* ex quo Christus resurrexit, *1. Cor.* 15. *Luc.* 24. 42. In terris conspicuus mansit dies 40. antequam ascendit & ibidem fertur comedisse non necessitate aliqua, sed ut praxe comprobaret non resurrexisse alium, quam eum quem crucifixerunt.

Vers. 32. Iterum interferit impletionem promissi præstiti patribus de excitatione Christi, hoc loco intelligenda de manifestatione filij Dei in carne, & est phrasis scripturis vsitata, sicut dicitur Iehova excitasse Prophetas, ita filium excitasse, quado eum in carne manifestauit, quod probatur testimonio petito, ex *Pf.* 2. filius meus es tu, ego hodie genui te. Non sum nescius quosdam interpretari hanc *ἀνασται* resurrectionem: sed trutinata cōtextus serie & vers. 34. expenso, in quo disertè loquitur de resurrectione à mortuis, liquebit *ἀνασται* illam vers. 33. esse intelligendam de exhibitione Dei filij in carne. Vbi sunt. 1. expendendæ duæ naturæ in hac incarnatione cōcurrentes. 2. harum naturarum vno per diuinam potentiam. 3. naturarum distinctio in hisce tribus. 1. essentia. 2. proprietatibus. 3. operationibus. Essentia quidem, quia diuina natura non est humana, nec contra. Proprietatibus ut infinitate, aternitate, quæ deitatis sunt, non humanitatis, nisi

quatenus aternitas humanæ conceditur quæ non est aternitatis Deitatis pars. 3. Operationibus, vt hæc est humanitatis operatio potestatem habeo ponendi animã: hæc verò deitatis potestatem habeo eam resumendi, *Io. 10.* Testimonium allatum ex 2. *Psal.* filius meus es tu. Christus est Dei filius. 1. naturã. Siquidẽ ab aeterno pater filium secundam Trinitatis personam per totius diuinæ essentia communicationem genuit pari autoritate, & gloriã præditam. 2. Personalis vnionis respectu, vt hoc Patris testimonium satis indicat. Sensus est jam te esse meum filium ab aeterno genitum in carne exhibitum, atque ordinatum Regem, Prophetam, Sacerdotem, hodierno die liquido constat per meum Testimonium, perque naturam humanam assumptam.

Vers. 34. Prius testimoniũ probans Resurrectionem Christi depromptũ ex *Isa. 55.* habet Propheta *chafde*, Apost. *ὁστια* sancta, Phr. Heb. Beneficentiæ in *Dauidẽ* collata, *πιστα* fidelia, firma. i. ratio est talis, Dominus promissiones *Dauidi* factas præstabit, nimirũ dabit *Sancta* illa vobis, Ergo Christus resurrexit atq; viuit, si secus nequuerant illa *Sancta* fidelibus cõmunicari: vt itaq; gratia Christo cõmunicata est permanens, sic vita Christi est aeterna: At aeterna esse non posset, nisi resurrexisset ad sepulchrum minimẽ rediturus.

Vers. 35. 2. Testimoniũ est ex *Psal. 16.* Non dabis Sancto tuo videre corruptionẽ, quod non de *Dauidẽ*, sed de Christo est intelligendũ, cùm *Dauid* corruptionẽ viderit. i. senserit: de quo hæc prædicatur *vers. 36. 1.* quod *Dauid* ætate sua Dei cõsilio inferuierit. *Obfer.* Tempus cunctis præfinitũ, quo Deo inferuient, idcirco tẽpore piẽ vtendum. 2. est, Quod obdormierit, 1. *Reg. 2. Obfer.* Mors electis est instar somni, minimẽ omniũ tamen putandũ dormire animas electorum, cùm ex quo corporib. emigrarint, recta in cælum ferantur. 3. appositus est patribus suis. *Obfer.* locus electorũ animabus est definitus, *Luc. 16.* vocatur *Sinus Abrahæ*. 4. quod senserit corruptionem. *Obfer.* Nemo corruptione eximi possit, quæ quidem est quasi Regenerationis initium: cum *Iobo* dicamus 17. Corruptionem esse nobis patrem, vermẽ matrem, sororemq; & meminere homo, quod sit cinis, & reuersurus in cinerẽ. Concludamus cum *Iobo* hanc obseruatiunculã consolationis ergo. 19. inquit; Sum quidem persuasus Redemptorẽ meum viuere, & tametsi vermes hoc corpus consumpserint, Deum tamen in carne videbo, hisce

oculis, & pro me alius non videbit, quo tēpore eximet, & expurgabit omni corruptione corpora nostra, conformabitq; glorioso corpori suo. *Phil. 3. 1. Cor. 15.*

Vers. 37. Habetur Assumptio. at is, quem excitauit Deus, nō sensit corruptionem, *Ergo. Obser.* natura Christi assumpta à momēto conceptionis sanctificata. *Vers. 38. Ad Cap. finem.* Tria cōtinentur. 1. beneficiā, quibus fruimur in Christo 38. 39. ver. 2. habetur cōclusio, sermonis Pauli continens cōminationem, *vers. 40. 41. 3. Euēta* reliquis *versib.* In *Gentibus, in Iudæis, Profelytis, Paulo, & Barnaba.* 1. Beneficiā sunt duo; Remissio peccatorū, & Iustificatio per imputatā christi iustitiam, fide apprehensam. Atq; his cōprehendūtur reliqua omnia quibus fruimur in Christo, cuius sanguinis merito remissionē omniū peccatorū habemus, à quibus absolui per legem nequiuimus. Hic. 1. expendamus omnes nos esse peccatores, gloriāq; Dei destitos, 1. *Io. 1. Proverb. Quis est, qui bonum patrat, & non peccat?* Proinde fors omniū miserrima extra christū, quippe in peccatis mortuorū quibus pro stipendijs mors est deputata, *Rō. 6. 2. Quis remittit?* nimirū Deus. iuxta illud *Isa. Ecce ego sum, qui deleo iniquitates:* nemo itaq; mortalium possit peccata remittere, nedum Papa: penes ministros legitimē vocatos tantū est verē resipiscentib. nomine Christi peccatorū remissionē pronūtiare. 3. Cuius meritō nimirū sanguinis Agni Dei immaculati, 1. *Io. 1. Sanguis Iesu Christi purgat ab omni peccato:* sine quo nulla existit remissio, quæ humanis meritis, aut dignitati naturæ, aut actionib. hinc promanantibus minimē concedenda. 4. Hanc peccatorū remissionem, quā evadimus beati, *Psal. 32. esse* fælicitatē nostrā: non aliter applicari, & apprehendi à nobis, quā per fidem. Proinde qui excellenti hoc beneficio gaudere velit necesse est cognoscat Christum credatq; per Euangelij prædicationē. 2. Beneficium est iustificatio. iustificamur per hunc credentes, non per legem. i. iusti censemur, *Rom. 3. 28. λογίζομεθα εἰ πῖσις δικαιοσύνη ἀνδραπὸν χάρις ἐργῶν νόμου.* Idem verbum, quo hic vtitur. Iustificari *δικαιοθῆναι* est absolui, & ex iniusto imputata Christi iustitia fieri iustum. Iustitia ergo Christi, implendo legem, & patiēdo quam peperit, coram Deo iustificamur, quæ quidem sit nostra non alio modo quam per imputationem ex parte DEI, & per fidem ex parte nostra: sic peccatum nostrum fuit Christi, 2. *Corinth. cap. 5.*

Heb. 9.

Lex itaque non fuit data, ad nos iustificandum, sed potius ad arguendum ac indicandum miseriam nostram, essetque nobis pedagogus ad Christum, qui nobis fide imbutis existit διδαχμοσύνη, 1. Cor. 1. per quam ab originali, actualibusque Baptismum præcedentibus, ac sequentibus absolvimur.

Vers. 40. Conclusio sermonis Paulini, qua continetur gravis interminatio ex Propheta. *Abac.* Cap. 1. vers. 6. jubet, & præmonet, attendant, ne iudicium idem ipsos invadat à Prophetis prædictum. *Observ.* Coniungendæ sunt minæ cum Euangelio; & Ministrorum sub Euangelio eadem est *παρρησια* interminandi, redarguendique, si non maior, & amplior, quæ erat Prophetarum. vide in Christo, *Luc.* 13. Iohan. Baptista, *Math.* 3. 2. *Observ.* Eximiâ est Dei misericordia in præmonendis impijs antequam iudiciâ effundat. adde etiam idem iudicium manere eos, qui iisdem sceleribus sese contaminant, si non deterius, quibus olim populus ille Israeliticus *Manassis* tempore.

Vers. 41. Alloquitur nefandos verbi divini, iudiciorumque contemptores loco citato, *Habac.* 1. 5. qui *Manassis* impijssimi Regis, tempore Prophetavit efficientis Ierololymam innocentum sanguine fluere. Propheta prænuñciauit futurum, ut à *Chaldeis* populus in Captiuitatem abduceretur, qui etsi minus credidit, tamen evenit. *Observa.* fieri nequit, quin verbum Dei perimpleatur, ut cachinnentur impij, scelerosique fatuique homines, *Prover.* 1. *Isa.* 28. An loquetur Iehoua, & nequaquam præstabit? absit. Cælum, terraque præteribunt, sed ne jota quidem verbi Dei minus completum supererit. adde grauissimis supplicijs mactandos verbi divini fastiditores, expende in Originali mundo, *Pharoane*, *Saule*, *Achabo*, & certè verbi Dei contemptus omnium plagarum effusarum, effundendarumque ipsissima causa est.

Vers. 42. Gentes rogant ut sequenti Sabbatho eadem prædicent. *Observatio.* Verbum Dei non est frustra emissum, sed id operatur propter quod emittitur, *Isa.* 55. 2. *Observ.* Sabbathum divinis, sacrisque exercitijs, & præsertim auscultationi verbi destinandum.

Vers. 43. Iudæi multi, ac Profelyti alieni quidem à Repub. Israelis, Religionem tamen Mosaicam amplexi sequuntur Paulum, ac Barnabam, & est 2. *event.* *Observ.* Qui veritatem amant, eam non

non deserunt, nec Christi seruos in discriminibus, quod cedit ipsis in beneficium: fortiuntur eam piam exhortationem ad perseverantiam in divinâ gratiâ. Proinde expendamus non satis esse bene cœpisse, sed in via in cœlestē patriam perseverandum: cū qui perseverauerit, saluus sit futurus, *Math. 24.* & rursus, qui manum admouerit aratro, retrospexeritque, non extet appositus ad Regnum Dei. 2. *Observa.* Qui Euangelio obsistunt, simul etiam gratiæ divinæ: caueant prophani euangelium aspernari, ne prorsum fauore Dei priuentur.

Vers. 44. 3. *Euentum.* Tota fere civitas Sabbatho coit ad audiendum verbum, exemplum certè est pietatis, atque optimi zeli, vbi nos admonemur Pastores oblata occasione euangelizare, sicut Christus fecit *Nicodemo*, *Ioan. cap. 3.* & mulieri *Samaritana*, *Ioan. cap. 4.* & Apostol. præcipit, 2. *Timoth. 4.* ἀρχαίως καὶ ἑυχαίως, verbum prædicandum, & si sic, quodnam tempus negotijs secularibus deputandum, à quibus vult nos cauere ne implicemur, 2. *Timoth. 2.*

Vers. 45. 4. *Euentum* Iudæi viso hoc cœtu, replentur inuidiâ, obloquuntur dictis Paulinis, blasphemantque. *Observatio.* Euangelium vt est reprobis odor mortis, ita electis est odor vitæ, 2. *Corinth. 2.* 2. *Observa.* Non desuere, neq; desunt, qui veritati contradicunt, *Zidkia Michais*, 1. *Reg. 21.* *Phassur Ieremiæ* 20. & *Ananiah* 28. *Amazias Amozo* 7. Et sunt hac ætate non pauci veritatem labefactare conantes præsertim Papistæ, ne miremur. Sors hac veritatis constans contradictionis minimè expers.

Vers. 46. 5. *Euentum.* Apost. Responsio cum *παρρησια* qui vsi sunt oratione libera, aperta, ac confidente dicentes primum fuisse necesse vt verbum ipsis imprimis prædicaretur ita Deo ordinante, vt liquet varijs scripturæ locis, vbi Dei amor apparet erga hunc populum quem in nos pari modo declarauit, cauendum ne contemptu, & ingratitude nostra idem iudicium accersamus: hic populus fuit in causa, cur Deus lucem suam ipsis subtraheret. Etenim ipsa praxe vitæ æternâ sese indignos iudicarunt in hisce posita, nimirum cognitione DEI eiusque quem misit, Iesu Christi, *Ioan. 14.*

Vers. 47. Rationem assignat cur derelictis Iudæis ad gentes conuertantur ex *Isaiæ cap. 47.* autoritate munitam, vbi habetur

Prophetia de Gentium vocatione, hisceque verbis diserta Prophetia de CHRISTO, qui est lux Gentium, vt & 2. *Luc. in Cant. Simonis*: Hic enim illuminat Spiritu suo lucente, & per Evangelium operante omnem venientem in mundum, *Ioan. cap. 8.* Ambulemus itaque in luce, & fugiamus opera tenebrarum, *Rom. cap. 13. Ephe. ca. 5.* Et de Christo additur, vt sit saluti omnibus credentibus ad vltimas terras: Itaque nobis SCOTIS existit salutis & ΧΥΘ Dei filius in extremo ferè orbe versantibus. Simus grati, vocationisque nostræ, tantæque lucis fructus dignos proferamus.

Vers. 48. Euentum. 6. Gentes latantur, glorificant sermonem Domini; & quotquot ordinati sunt ad vitam, credunt. Hinc liquet non omnes ad æternam vitam fuisse prædestinatos, & supremam electionis, salutisque nostræ causam, vitæque æternæ esse Dei *ἔυδοξαι*, nihilque in hoc præuidit cur eum elegerit, neque in illo, cur eum reprobaret, sed elegit quosdam secundum voluntatem vnicam iustitiæ regulam, in quibus propter misericordiam, & quosdam reprobauit, in quibus propter iustitiam in ipsos actu peccantibus, & perseuerantibus in peccatis declaratam glorificaretur. 2. *Obseru.* gaudium Spiritus est verbi effectum in electis: qui Christo per fidem insiti verbum glorificant. 3. *Obser.* Cùm credentes sint ad æternam vitam ordinati, certitudinem hinc collige salutis tuæ si fidem habeas: neq; cum Papista putes arrogantiam esse persuasionem de electione tua: de qua certus esse possis per DEI Spiritum attestantem spiritui tuo te esse Dei filium, *Rom. cap. 8.* Et hic Spiritus Sanctus est testis, & quid certius teste Divino, est sigillum, *Ephes. cap. 4.* & Dei sigillo quid firmitus, est etiam arrha, *Ephes. cap. 1.* quæ omnia satis arguunt persuasionem salutis sine speciali aliqua reuelatione. Spiritus etiam noster sanctificatus idem probat per *τεκμηρια* interna, quæ vel respiciunt peccata nostræ, vel diuinam misericordiam. Atque internum signum quod peccatum spectat præteritum est dolor ille secundum Deum, qui efficit resipiscentiam in salutem, 2. *Corinth. cap. 7.* aut presens, vt est conflictus inter carnem, & Spiritum; aut futurum, vt est cura & sedulitas cauendi in posterum ne peccemus. Ratione misericordiæ Diuinæ, vt est pium desiderium ea fruendi, necnon supra omnia possidendi Christum.

Rom. 9.

Christum. Signum externum est Obedientia legi divinæ toto vitæ curriculo, si expendantur hæc τεκμηρια certos nos possunt reddere de electione, saluteque nostra per Christum.

Vers. 49. Tota illa Regio est illustrata verbo. *Observ.* Moliuntur quicquid possunt impij, nequeunt cursum Euangelij præpedire.

Vers. 50. Impij Iudæi novam technam machinantur in Apost. hoc modo; instigant mulieres opinione populi religiosas ac honestas cum præcipuis civitatis Incolis ad persequendum Apostol. 1. *Observatio.* Genus fœmineum aptum ad dolos, & atrocitatem exercendam. vide in *Dalila, Iud. in Iesabele. 1. Reg. 2 1. In Salomonis* focarijs, 2. *Reg. cap. 11. 2. Observatio.* Qui essent veritatis patroni sæpè deprehenduntur atrocissimi hostes, 1. *Cor. cap. 1.* Non multi nobiles vocati. Paulus & Barnabas expelluntur, fors eadem quæ Christi à *Gadarenis* exterminati, & *Nazarenis, Luc. cap. 4.* non novum si benefeceris, male te tractari.

Vers. 51. Cedunt, excusso pedibus pulvere in signum execrationis iuxta Christi mandatum, *Math. cap. 10. Luc. cap. 9.* quo etiam significant inimicos Domini, hostesque Euangelij dissipatum iri vt pulverem ante turbinem. Abeunt *Iconium* urbem *Phrygia* maioris. *Observ.* Si Dei serui vno extrudantur loco, alius præparatur ad eos recipiēdos. Præterà hoc facinore vtitur sapienter Dominus ad amplificandum Christi Regnum, & propagandum Euangelium in alias vrbes.

Vers. 52. Discipuli lætantur, replenturque donis Spiritus. *Observatio.* Verum, solidumque gaudium nascitur ex Spiritus Sancti habitatione efficaci in nobis per dona, Euangelij prædicatione aucta, & confirmata.

CAPVT XIII.

ERHIBETVR hoc Cap. quibus in partibus apud Gentes Euangelion fuerit prædicatum, nimirum *Iconij*. 1. ad vers. 7. deinde *Lystra*, & *Derba* reliquis. *Iconij* habes quid præstitierint *Paulus* & *Barnabas*, & quid passi fuerint, scilicet, persecutionem talem tantam, quâ coacti sint fuga sese subducere *Lystram*, *Derbenqz*, ac in circumiacentes Regiones. De *Iconio* supra, nomē habet ab εἰκων, fingunt Poëtæ *Prometheum*, & *Mineruam Iouis* iussu imaginem sufflatione animatam erexisse post fluuium *Deucalionis*, vtcunque comminiscuntur, certum est civitatem hâc fuisse Idololatricam, & in tenebris ignorantia veri Dei, Christi que versantem, iam verò esse collultrandam luce Euangelij, & ad fidem Christianam vocandam in salutem vitam que æternâ. Vbi illud Iehouæ dictum apud *Isaiam* verificatur. Inuentus sum ab ijs, qui me non quæsiuerunt: gratia ergo diuina inopinantes occupat, cum animis nostris illabitur, vel nos reperit otiosos prorsum, aut malè agentes, expende in vocatione Paulina, dum persecutionem atrocè meditaretur, ac moliretur in Sanctos *Damascenos* luce circum coruscante, voce que cœlitus ædita ad gratiam, & Apostolatam vocatur, *Act. 9.* & in *Scotorum* ad fidem conuerforum vocatione, qui delitescentes, ac cæcutientes in densissimis Idololatriæ, superstitionis que tenebris evocati, clara Euangelij luce illustrati existunt. Simus grati, tantum que beneficium, crebris sermonibus Eucharisticis vsurpemus. Sed quid agunt: in contextu. Loquuntur, id est Euangelium annunciant duobus in locis. 1. In Iudæorum Synagogâ. 2. publicè in civitate, vers. 3. Quod Paulus & Barnabas simul Iudæorum Synagogam ingrediuntur Pastoribus vnitatem, consensum, atque harmoniam in stadio Euangelij decurrendo commendat: Quod Synagogam introeunt; nota iniuriarum ipsis illatarû immemores summa affici compassione instar Christi magistri, qui cum præscisset desolationem *Ierosolymitanam*, fleuit, *Luc. 20.* Inquiens: O si cognosceres ad pacem tuam spectatiâ, diem que

emque visitationis tuæ Ierusalem, &c. Simili animati sunt modò erga hunc populum. Paulus ac Barnabas contendentes vt peccatorum remissione obtenta, per fidem in Christo vitâ æternâ fruantur, quod si oblatam gratiam fastidierint, & propterea perierint, omnis culpa penes ipsos esset. Hinc admonemur nos vt ita salutem vestram invigilemus, vt minus admonitos nequaquam esse velimus, quo ad saniozem mentem redeuntes divinam misericordiam conferuemini, si verò admoniti minimè respueritis perditionis vestræ tota causa vobis merito ascribatur, nosque sanguinis vestri prorsus simus exortes, *Ezech. 3. 3. Observ.* Disgregationis causa est huius populi peccatum, nominatim verbi Divini cõtemptus. Rebellis hic, & contumax detrectavit vero Deo verè seruire *Ierosolymis*, eiusque verbo obtemperare, *Iconij* suam habent Synagogam, & paratius cultui divino student: Exules *Babylone* fleuerunt amarè propter *Sionem*, sed in *Sione* peccata sua Iehouam ad puniendum impellentiam noluerunt deslere. Horum exemplo præmoniti sapiamus, ne eiusdem sceleris rei eodem, si non deteriore, mulctemur supplicio. 4. *Observ.* Euangelium est prædicandum, cuius summa est Christum datum esse credentibus in salutem, *vt. parte ver. 1.* Habetur sermonis fructus, qui est fides; multi siquidem ex Iudæis, & Gentibus crediderunt. *Obfer.* In ordinatis ad vitam verbum prædicatum fidem progignit, *Rom. 10.* quæ eodem alitur, donec perficiatur, *τελοσε* nimirum *τῶν ψυχων ἡ σωτηριαν* sortia-
tur, *1. Pet. 1.*

Vers. 2. Huius intentatæ aduersus Apost. persecutionis Authores designantur, nominatim increduli Iudæi, qui doctrinæ minus paruerunt *ἐκκαωσαν*, id est deprauarunt, id est male affectos reddiderunt gentium animos aduersus fratres. *Observ.* Hi capitales existunt hostes contra Christum, seruosque eius, qui fide carent fideles verò coniuncti suo capiti Christo, ne meditantur contra eum, seruos eius, Euangeliumve. Sed *ἀπειθετες* in Dei filium, fratresque machinantur malum. *Observat.* Consolatoria duplici ratione. 1. quòd Christum crucis suæ socium *καὶ σωπασχοντα* habeat Ecclesia, cū quo si patiat, glorificabitur. 2. quòd in Ecclesia fideles iniuriosus tractati fratrum nomine insigniantur, qui, vt sint naturam filij iræ, atque in offensis mortui, *Eph. 2.* tamen ad optionis gratuitæ iure existant filij Dei, fratres Christi, Regni que

cœlestis cohæredes. Eximia certè hæc filiorum DEI fratrumque Christi dignitas, quæ perfectè revelabitur, cùm Deum sicuti est, videbimus, 1. *Ioan.* 3. videndum nobis attente, atque sedulò ne fraternam istam communionem cum capite nostro vllatenus labefactari, ne dicam dirimi patiamur.

Vers. 3. Quid Apostoli præstiterint, nimirum multum tempus ibi demorati liberè loquuntur in Domino. *Observatio.* Tametsi periculum nobis impendat, malumque intentetur, minimè discedendum donec Euangelij partes ibi obeundas impleuerimus, proinde non semper furori, machinationibusque impiorum dandus locus, sed manendum, si sit è re gloriæ Dominicæ. *Moses* minis *Pharaonicis* ab officio faciendo non fuit deterritus, *Exod.* 10. *Elias* fidelissimus Dei Propheta non *Achabi*, nec *Iesabelis*, scelerosæ, qui dixit Regi, tu Domusque patris tui Israel turbas datis, sic *Ieremias*, sic *Amos*: alijque synceri Propheta omni ætate constantes divinæ gloriæ assertores etiam cum extremo periculo extitere. Atque hæc magnanimitas cum *παρρησία* Dei spiritum authorem habet, quo moti, actique multi præclari, atque insignes martyres pro veritate tuenda, confirmandaque in aliorum animis vitam profundere non dubitarunt: addo eloquia DEI non hominum commenta esse enuntianda in salutem, & ædificationem ordinatorum ad vitam. Præterea verbo gratiæ testimonium accomodat Dominus per miracula, & signa. Porrò Euangelium vocatur verbum gratiæ, quia per id offertur, & operatione Spiritus gratia, atque salus communicantur: proinde Euangelij fastiditores sunt & divinæ gratiæ contemptores, quos, quantum maneat iudicium, vide 2. *Theff.* 1. 6. Quod miracula coniuncta sint huic verbo. *Observa.* Euangelicam veritatem hoc modo confirmatam, sanguineque Agni Dei immaculati obsignatam esse, proinde nova miracula non esse quærenda: vt *Papillæ* perperam faciunt ad abominabile illud suum purgatorium stabiliendum, invocationem Sanctorum, Transsubstantiationem, aliaque id genus. Miracula nunc temporis Euangelium vere annuntiatum concomitantia sunt peccatricis animæ conversio, atque totius hominis in peccatis demortui viuificatio.

Vers. 4. *Euentum.* Multitudinis scilicet diuisio. Etenim quidam Iudæis adhærent, & quidam Apostolis: cuius diuisionis occasio est

est Iesus Christus Euangelij subiectum, sed non causa. Peccatum occasio cur abundet gratia, non autem causa, *Math. 10.* veni inquit Christus missurus gladium. Hac ratione quia Christum syncerè prædicatum vnicum salutis principem dissensiones, & distractiones consequuntur, veritatisque prædicatæ occasione, Regna vrbes, atq; Imperia scinduntur in diversa studia: cuius rei tota culpa penes est homines scelerosos à cacodæmone impulsos. *Obser.* Diuisio propter veritatis assertionem est legitima, de qua clarum extat Apostoli præceptum, *1. Timoth. 6. 3.* Si quis diuersam docet doctrinam, neque accedit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est doctrinæ, secede ab ijs, qui eiusmodi sunt ἀφίσαθ ἀπὸ τῆς τοιοῦτων. Proinde Synceræ religionis professores in discessu suo ab Antichristiano Regno, minimè resciderunt vinculum vnitatis veræ Ecclesiæ, cum non ab Ecclesia, sed ab erroribus in Romana Ecclesia suffultis decesserint: adhærere veritati tuendæ est ipsissimam veræ Ecclesiæ vnitatem sartam, tectam conseruare: Quibuscum, si Papistæ in capite convenirent Christo, articulisque fundamentalibus ad eius personæ gloriam, triplicisque officij dignitatem illibatam spectantibus, statim futura esset in sancta vnitare sancta conspiratio, verùm quandiu non modo præjudiciũ veritati Christi per errores suos afferre nituntur, sed eandam labefactare, atq; imminuere, reditus in gratiã esse non possit: cum nulla esse possit concordia Christo cum *Beliale*, luci; cum tenebris communitio nulla.

2. Epist.
10. vers. 10.

2. Cron.
6. 14.

Vers. 5. Nominatim designantur, qui hanc moluntur persecutionem aduersus Apost. & quod supplicium intendunt, nimirum lapidationem. Persecutores sunt Iudæi, gentes, ac primores. *Observatio.* Diuerforum generum, atque morum homines plurimum dissidentes, in malo satis conveniunt patrando aduersus Ecclesiam *Pontius Pilatus*, ac *Herodes* alioquin inimici in crucifigendo Christo amici, *Abimelechus*, & *Sichemita* ad destruendam *Ierubalis* posteritatem animo prius dispari, tunc concurrentes ad illud facinus: *Moabita*, *Ammonita*, atque *Seirani* admodum diuersarum, ac dissidentium qualitatum conspirauere contra *Iehosaphatũ*, qui mutuis armis confecti occubuerunt. Supplicij cogitati genus est lapidatio, quã affectus instigatione *Ioæ* Regis, ingrati *Zacharias* filius *Iehoiada* Sacerdotis conseruatoris Regis, & etiam

Ind. 9.
2. Cron. 20.

2. Cron. 24.

Stephan.

Stephanus πρωτομαρτυρ, *Aktor*. 7. 2. *Cron*. 20. Isti impij pratexunt legem pro ista lapidationis pœna, quâ blasphemi erant afficiendi. *Observatio*. Scelerosi, & atroces Euangelij hostes crudelitati suæ pretendunt velamen legis, quo æquè, cum summè atrociter agunt, facere videantur, in crucifixione Christi legem dicebant sese habere, rebelles, & crudeles Iudæi, secundum quam oportebat filium hominis mori.

Vers. 6. Apostoli fugiunt *Lycaoniam*, *Lystram*, *Derbem*, ac in circumiacentem Regionem. *Observa*. Seruis Christi magnanimis propter Ecclesiæ amplificationem fugere licet, vide *Math. cap*. 10. 2. *Observatio*. Persecutio quæ est res mala persequentium ratione, tametsi bona, atque è re Ecclesiæ Dei decernentis respectu, occasio, existit amplificationis Regni Christi apud gentes, moderatione, ac dispensatione divinâ. 3. *Observ*. Si Prophetæ vno expellantur, aut profligentur loco, in alium recipiuntur. *Psalms*. 24. Domini enim est terra, & plenitudo eius, & pone priuari posse terrâ Christi seruos ab impijs tyrannis Sathanæ instrumentis, cœlo tamen impij minimè omnium possunt excludere fideles.

Vers. 7. Prædicant Euangelium. *Observatio*. Nostri est muneris, vbicunq̃ue terrarum fuerimus, quoad fieri possit prædicatione Euangelij propagare Christi Regnum, nec malis cedere.

Vers. 8. Habetur Miraculum, eiusq̃ue euenta ad *vers*. 20. Miraculi summa. *Claudus* ab vtero sanatur virtute Christi agente per Pauli ministerium. *Observa*. Multis infirmitatibus exillimus obnoxij propter peccatum: ista clauditas non inflicta fuisset diuinitus nisi peccatum in mundum introiisset, tametsi non sit electis immissa ob peccatum puniendum, sicuti liquet ex Christi responso ijs, qui rogarunt de cæco, non hic peccauit, inquit, neque parentes, sed existit iste cæcus, quo in eo DEI gloria manifestetur. Petamus à Iehova, qui huic miseræ nostræ medeatur, sensimq̃; causam aboleat in plenam imaginis iustitiæ, ac sanctitatis restitutionem. 2. *Observa*. *Claudi*, ac egeni non sunt contemnendi, cum Dei decreto, atque ordinatione existant: sintq̃ue corporis eiusdem membra, quorum certè & à Pastoribus, Magistratibusq̃ue longè alia habenda ratio, qua instituerentur in fide, quibus irreligiousiores in orbe terrarum vix est reperire. 3. *Observatio*. Medium, quo ad salutem in Christo percipiendam peruenitur, est

est verbi divini auscultatio : proinde Euangelium prædicatum sedulo audiendum per quod operante Sancto Spiritu fides apprehendens Christum $\text{ὁ σωτηρίας ἀρχηγόν}$ in electorum animis progignatur : qua in eo spiritualibus, & corporalibus bonis potiamur. Porrò curatur Claudus ex quo eum fide præditum intellexit Apost. Quod si Pauli verbum potentia divina munitum hunc claudum sanat, quanto magis Euangelium animas in offensis mortuas syncerè prædicatum sanabit, ac viuificabit. Adde verbum esse alta, claraque voce annuntiandum, sed secus nullitant Papistæ.

Vers. II. *Euentum* in populo, qui dicit Deos cælitus descendisse, vocantque Barnabam Iouem, id est, Patrem iuuantem, Paulum vero *Ἐρμῆν*. Mercurium, quoniam erat $\eta\ \gamma\upsilon\mu\acute{\epsilon}\nu\omicron\ \tau\acute{\epsilon}\ \lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$. *Observa.* Nulla est gens tam barbara, quæ etiam ignoret qualè Deum habere debeat, tamen habendum sciat : & certè facile est in Idololatriam labi, cùm in eandem naturâ proni existamus, proinde danda nobis opera est, vt vero Deo colendo secundum verbû inferuiamus. 2. *Observa.* Consuetudo est tanquam altera natura: Isti ex Poëtarum fabulis audiuerunt olim *Iouem*, ac *Mercurium* cælitus descendisse ad visendum *Licaonem* progenitorem, quem fingunt in lupum fuisse conuersum, vnde fit, vt consueuerint ijs offerre, ac sacrificare: cuius certè Idololatriæ vera causa est veri dei ignorantia: quare Poëtæ attentius legendi, & si prælegendi, diuinâ sapientiâ opus est.

Vers. 13. Cùm soliti, sint *Taurus Iovi*, & *Mercurio*, coronas offerre, sacerdos Iouis egreditur cum Tauris, ac coronis ad sacrificandû. Expende quantis involuantur tenebris luce verbi destituti, simul etiam progressum Idololatriæ. Deos nuncupant, iam sacrificare volunt, hæc fere in Ecclesia Romana consuetudo obtinuit, vt homines in Deorum numerum referantur, deinde templa extruantur, altaria erigantur, sacerdotes ad offerendum designentur, imagines omnium generum conficiantur, & prostituantur, quibus omnibus debito honore suo Iehovam spoliant. Simus grati hisce superstitionibus Satanicis exoluti diuinâ gratiâ.

Vers. 14. Quomodo sese gesserint Paulus, & Barnabas hisce auditis, visisq; : nimirum indignabundi scindunt vestes, irruuntque in populum ac si extra sese essent positi. Hic invaluit mos apud

Iudæos cum patratum quid ipsis admodum displiceret, vestimenta scindendi vt legere est, 2. *Sam.* 3. in funere *Abneri*, *Ezechias* etiam cum audit blasphemias expectoratas à *Rabface Sinnacheribi* Regis *Assyriorum* legato in Deum verum, scidit vestimenta, 2. *Reg.* 18. *Caleb*, & *Iosuah* cum viderent populum diffidere de occupanda terra *Cananaa* sciderunt vestimenta. Proinde magno flagremus zelo, cum vel minimum videmus divinæ gloriæ præiudicium afferri, longè aliter fecere *Caligula*, & *Diocletianus*, qui sese tanquam Deos volebant honorari, necnon Romanus Pontifex Papa sibi divinos honores arrogans, potestatemque Christi vnici capitis, in Ecclesiam. *Observatio.* Cum divinos honores in terris sibi oblatos recusent, ne quidem sustinerent in cælis honorari, aut adorari. Proinde à vero aberrant Papistæ, cum preces ipsis nuncupando cultui Dominico præiudicant, præsertim cum particularis status Ecclesiæ sunt ignari, Pondera illud ad rem, *Isa.* 63. Certè tu es pater noster, tametsi *Abraham* nesciat, & *Israel* non cognoscat nos. Præterea Angelus detrectat adorari, *Apoc.* 19. & 22. *Pet. Act.* 10.

Vers. 15. Conatur reuocare eos ab hoc errore duobus argumentis. 1. Ab eorum natura. 2. A fine prædicationis. 1. Sumus homines iisdem quibus vos, affectionibus obnoxij. Ergo non sumus Dij, & nobis minimè est sacrificandum. *Observatio.* Christiani non sunt ἀπαίδετος, vt Stoici, nec est eorum quisquam, etsi verè, non tamen perfectè regeneritus. 2. Prædicamus vobis, vt conuertatis à vanis istis Idolis ad Deum viuentem, qui fecit cælum, ac terram, ergo non debetis existimare nos esse Deos, nec sacrificare: hinc vide Idola res esse vanas, & libros vanitatis, ac mendaciorum minime omnium inferuientes rudis populi informationi: Cum infinita, ac incomprehensibilis maiestas divina ἀόρατος visibili specie verè nequeat representari: Proinde sculpta imago, & dolata præpedit mentem à vera veri Dei contemplatione, qui, vt est Spiritus, *Ioan. cap. 4.* ita Spiritu coli vult: Descriptio Dei hic est ab opere creationis. Vnde liquet mundum ab æterno non extitisse, vt perperam Philosophi autumauerunt. Queritur cum omnia Iehova crearit. Nunquid peccatum? *Resp.* minimè, cum sit malum, & priuatio boni, contrarijque in *hælio*: verum est Deum ordinasse peccatum, atque permisisse, qua-

quatenus demonstrandæ suæ gloriæ in iustitia coruscantis inferuit.

Vers. 16. Occurrit obiectioni qua obijci possit diu apud eos hanc consuetudinem valuisse, & propterea nequaquam esse deferendam maximè hoc nomine, quo Deo arridere videatur. *Resp.* Deum fuisse Gentes in vijs suis ambulare, id est, ex arbitrio suo viuere nulla præscripta ipsis religionis ratione, quod ipsi ἀπλῶς non placuit: Pleraque fiunt secundum θελήμα τῷ θεῷ, quæ haud secundum ἀρεσκείαν. Fere idem obijcitur à Papistis, nunquid tot annos tenuerunt hanc religionem Patres, maioresque nostri: sed temporis diuturnitas nequaquam, verbum vero Dei, veram religionem definit. Succumbat omnis caro, neque Deo responset cuius gratia nemini, vilo humano merito (Christi semper excipio) est obligata, eam quibus vult, largitur, & quibus non vult, minimè.

Vers. 17. 2. Ob. Videtur Deum non esse beneficum hac sua praxe. *Respon.* Deus semper bonus, cum bonum operetur dans pluuias, ac tempora fructifera: implens cibo, ac lætitia corda nostra. Cum itaque gentes potuerint ex rerum creaturarum contemplatione creatorem cognoscere, sunt in causa, quod detinentes veritatem in iniustitia Deum non glorificarint, *Rom. 1. 18.* addo Iehovam cœlesti rore gratiæ suæ gentes irrigare pabuloque vitæ refocillare, lætitiæque spirituali ad æternam salutem imbuere. Quare relinquitur Deum esse beneficum atque bonum.

Vers. 18. Tametsi hæc dicuntur, vix tamen coerceri possent à proposito sacrificandi. Verùm illud *Ierem. cap. 13.* de versatis in malo. Potestne inquit Æthyops pellem mutare aut leopardus maculas, tunc benefacerent ij, qui assueti sunt male facere: quod vt in multis actionibus humanis verificatur, ita in dierum superstitionarum apud nos observatione, quæ sic animis multorum infedit, vt admodum difficile sit evellere. Valeat verbum Dei scriptum in vobis, pondusque habeat ad salutem, vitamque, & gloriam. In fine huius partis subiungo habere nos in hoc claudo omnium mortalium conditionem descriptam. Omnes enim natura claudi existunt, cæci que spiritualiter, à Domino nostro in fide animarum medico laborantium petenda sanatio, vt sanati, ac sanctificati Deum veritate, & spiritu colamus in Christo.

Verf. 19. Iam ostenditur nonum periculum, quo involuitur Paulus. 2. quomodo evaserit. 3. Quomodo perrexerit in munere obeundo. Authores huius sunt Iudæi, qui *Antiochiâ* & *Icenio* venerunt. Medium quo utuntur ad facinus est illectio turbæ *Lysstrensis*, quæ pro dijs *Ioue* scilicet & *Mercurio* non ita pridem Paulum, ac Barnabam habuit. Supplicium est lapidatio, eque civitate extrusio. 1. *Obfer.* Iudæi sunt incurabiles, *Isa.* 26. 40. Ostendatur impio misericordia, tamen non vult iustitiam discere in terra iustitiæ: Hi conquiescere non possunt, donec malorum continua coaceruatione extremum malum sibi accersuerint; in quibus depingitur natura hostium ecclesiæ, qui minimè cessant, donec extremum pertentent, quo ipsis malum intruditur. 2. *Obfer.* Non omnes Iudæi sunt huius sceleris rei. *Obfer.* Reservare solet Deus quosdam bene animatos in seruos suos, qui etiam veritatis fautores extant. In Curiâ Saulinâ multos habuit *David* inimicos, cui tamen Divinâ gratiâ fautor, & amicus datus est *Jonathan* etiam filius *Saulis*, *Eliâ Obadiab*, *Ieremia Ebedmelechus*, *Ier.* 38. 3. *Obfer.* Ex locis vnde venerant. Impij nulla difficultate retardantur à facinore perpetrando, quod instigatore Satanâ in perniciem seruorū Christi machinati sunt, *Proverb.* 4. Non dormiunt, nisi malum paritarint. Optarē eque solliciti essent boni in opere bono perficiendo, cui Satan multis modis sese opponit. Copiæ Hispanicæ longa, & periculosa maria traicere ad regnū Christi in puritate, & veritate stabilitum euertendum. *Nabuchadnezar* *Babylone Ierofolytam*, *Sinnacheribus* è *Syria*, *Salmanassar* ex *Affiriâ* emensi sunt longum interuallum ad propositum implendum: quorum impia diligentia excitaret veros Christiani nominis professores ad quælibet pericula subeunda pro DEI gloria, & sincera religionis causa. Periculum est lapidatio, quo supplicij genere plerique fidi Dei serui afflicti fuerunt, nominatim *Zecharias Teboiada* filius impelente *Ioâ* Rege ingrato, & *Stephanus* *πρωτομαρτυρ*, *Act.* 7. *Obfer.* Renascens ex medio, quò utuntur. Populo admodum mobili nequaquam fidendum; mutatur vulgus in horas, & celebratur ille à Propheta, maledictus qui facit carnem brachium suum: expende hanc vulgi inconstantiam in Israelitis, & extremam ingratitude in *Moysem*, secundum Deum liberatorem lapidibus obruere conantibus, *isidemque Davidem* iuxta cor

divinum hominem Regem, ac Prophetam ad *Zicklagum* eodem supplicio afficere adnitentibus, deniq; in Iudæis dicentibus, Christo a sino vecto *Ierosolymam* ingredienti stratis vestimentis in via, *Osanna*; sed statim post conclamantibus, *Crucifige, Crucifige*. Proinde minimè omnium nitendum vulgo, At *Iehouæ* in præsidio maximè recumbendum, cùm qui confidit in *Iehoua*, stabit sicut mons *Sion*, atque in æternum non remouebitur. 2. *Observa.* impij, ac scelerosi lege sese muniunt pro perpetrâdis facinoribus. Paulum lapidibus extinguere volunt, quòd hoc genus supplicij lege divinâ sit irrogatum in blasphemos, *Lev. 20. & 24.* Consueverunt atroces hostes ecclesiæ nefanda acta postulare, senatus-consulta ad committendum scelus nefarium cõstituire, vt *Achab, & Iesabel*, in *Nabothi* perniciem qui debito tempore iuxta vaticinium *Elie* pœnas pependerunt, canibus vtriusque sanguinè lambentibus, quia innoxium eo nomine *Nabothi* sanguinem effundendum curarunt. Præclare secum agi existimant mali, si pro se statutum quamuis satanicum habeant. At conemur nos Christiani nominis professores ablegatis ad cacodæmonia technis, omniq; versuria, vafritiè que amandata in rebus gerendis retinere fidem, ac bonam conscientiam: addo impios nullum tenere modum in exercenda crudelitate, donec ad extremum gradum peruenientes capitibus suis vltimum, ac inevitabile supplicium accersuerint, sed supra diximus.

Psal. I. 25.

Vers. 20. Discipulorum partes fideles, Etenim Apostolum cingunt. *Observa.* incumbit Christi Discipulis ex officio, & conscientix iure causam Domini, eiusque seruos tueri, si minus potentia, armisque valeant, saltem consilio, pijsque animi affectu, qui maximè cauerent ne consentiant in impia, ac abominanda facta. Quod Paulus surgat. *Observa.* Non assequuntur institutum impij, Nihilque possunt in electos extra cancellos divinæ providentiæ, ac prædestinationis: Ne pilum quidem boni viri valent attingere, nisi permittente *Iehoua*. Crudeles simul, ac con-

Math. 6.

tumaces *Iudæi* Dominum nostrum haud quaquam potuere apprehendere, quid dicam crucifigere, ante tempus divino consilio determinatum: Nec ijdem atroces Paulum, neque bestia illa abisso prodiens, occidere duos illos veritatis testes ante obitam legationem. Hinc petamus consolationem: nihil posse

atrocissimè animatos in Ecclesiam, fidemq; Dei seruos, nisi quod sit diuinitus determinatum in omnibus circumstantijs: neq; unquam huius lucis vsuram nobis queunt eripere, donec testimonium diuinum, officiumq; perimpleuerimus, quo functi, si diuinae voluntati uideretur, veritatis ergò morte honorabili patiamur nos decorari. Optimè moritur, qui pro veritate tuenda constanter obit. 2. *Observat.* Fœlix exitus manet perstantes in veritate asserenda, discrimine duro, ac difficili explicatur Paulus referuatus ad meliora tempora, quibus per prædicationem Euangelij gloriæ diuinæ amplificandæ in terrarum orbe inferuire queat. Simus nos Pastores in officio peragendo constantes, etiamsi capiti periculum impendat, certò statuentes vitam nobis minimè posse eripi ante tempus evocationi nostræ præfinitum. Apost. cū *Barnaba* in urbem proficiscitur, postridie *Derben*.

Vers. 21. Euangelium prædicant, salutem nimirum gratuitam in Christi nomine, remissionem peccatorum merito sanguinis eius, resurrectionem, æternamq; vitam per mortem Agni Dei immaculati partam, ibidem multos docent. *Obser.* Pericula non debent nos remorari ab officio præstando, sed per medias mortes in vocatione pergendum: expende in Prophetarum, fidorumq; seruatorum Christi praxi omni tempore. Reuertitur *Lystram, Iconium, Antiochiam*. *Obser.* contendendum nobis aduersus populi ingratitude, ac contemptum, quo fidelius munus exequi videamur, populumq; ingrati animi vitio laborantem, magis reddere ἀναπολογητον

Vers 22. Tria præstant. 1. Discipulorum animos confirmant. *Obser.* Cùm multis existant obnoxia mutationibus corda nostra confirmatione in veritate opus est: atq; nostrarum est partium nõ modo veritatem docere, sed eadem stabilire in animis hominũ: In hoc multus est Apost. in epist. nominatim ad *Heb. 3.* Ne sit in vobis cor prauum, quo desciscatis à Deo viuo. 2. est. Exhortatur ad perseuerantiam, idq; merito, cùm perseueranti salus promittatur, *Math. 24.* Et iterum, cùm is qui manum aratro admouerit, retrospexeritq; ad regnum Dei non sit appositus, *Luc. 9. 62.* atque dicente illo insigniter, qui non procedit in via Domini, retrocedit: cùm homo semper aut proficiat, aut deficiat; proinde attendendum sedulo, vt fides in nobis incrementum capiat: atque eo
seda-

sedulius, quod pleraq; occurrant in maligno mundo excitata à Satana atq; obiecta, quæ fidei non solum damnû, sed perniciem afferre possent, vt sunt pessima exempla Apostatarum, status apparitione bonus infidelium rerum copiâ affluentium, & dicâ semel plurima malorum irritamenta. Idcirco videant qui stare videntur, ne cadant, 1. *Cor.* 10. 3. est. per multas oppressiones oppor-tere nos ingredi in Regnum Dei. *Obser.* plana via ad patriam cœlestem est crux. Inquit Christus; qui me sequi vult, crucem tollat, ac me sequatur. *Rom.* 8. quos Deus præsciuit, eos prædestinavit fieri conformes imagini filij sui: & 2. *Tim.* 3. Omnes qui volût piè viuere in Christo, persecutionem patientur. *Phil.* 1. Datum vobis non solû credere, sed & pati pro Christo. Dicit multas, quia sunt diuersorum generum, & continuo quasi cursu consequuntur, sic, vt vnus exitus, sit alterius initiû, quas omnes excipit lætissimus fructus iustitiæ nimirû vita æterna gloriosa, *Heb.* 12. *David* dixit ad summam piorum consolationem afflictiones iusti magnæ sunt, sed eum omnib. exoluit, eximitq; Iehoua. Patiēter certè ferendæ, quia sunt apprimè nobis vtilis, valent enim ad veterem hominem mortificandum, *Rom.* 6. 2. ad nos exorbitantes reuocâ-dos, *Psal.* 119. antequâ afflictus ego exorbitaui. 3. ad nos instituendos in statutis Iehouæ, *Psal.* 119. bono mihi fuit affligi, vt discerem statuta tua Domine. 4. ad afficiendos nos huius vitæ tædio, atq; excitandos ad falsioris seriam cõtemplationem. 2. Sunt & honorificæ. 1. quia nos christo capiti nostro reddunt cõformes, cû quo si passi fuerimus, regnabimus, glorificabimur. Porrò electorû gloria in hoc seculo cû Christo, & propter Christum afflictorum cernitur partim in personis. quæ animâ, corporeque perfectè sanctificatæ Dei filio cõformabûtur, partim in statu, qui vt inchoatione hic, post in cœlis perfectione planè futurus est Regius, qui quidem coronæ iustitiæ, 2. *Timoth.* 4. 8. vitæ, *Iaco.* 1. 12. & etiam Throni nominibus in scripturis exprimitur, *Luc.* 22. 29. *Apoca.* 3. 21. Si quis vicerit, dabo ei sedere mecum in Throno meo, vt, & ego vici, & sedeo cum patre meo in throno eius. Cur non ergo quis animis crux toleranda, rectâq; in cœlum pergendum via quâ σωτήρ noster præcessit nimirû per afflictiones, expedit certè, imò opertet per mare vitreum igni mixtum pergere, antequam valeamus canere canticum *Moyis* atque Agni, *Apoc.* cap. 15.

Tandem

Tandem obſervo quæ nobis cuncta eveniunt regi divinâ providentiâ, itaque non tam in media, quam in Deum oculos conijciamus, ſimulſque in fide conſtantes, qui eiufdem $\tau\epsilon\lambda\theta$ affequamur, ſcilicet æternam animarum ſalutem per Chriſtum: viamq; teneamus & Chriſtum, eiufque crucem feramus in cœleſtem patriam, pauci exiſtunt minus cupientes in æternum vivere in Regno Dei, ſed iſdem recuſant arctam illam viam inire, quæ eò ducit, at eam nimis libenter tenent quæ videtur bona, ſed cuius finis eſt mors, *Proverb. 14.* ruruſum fere omnes infernum abhorrent, torminaque ſempiternæ mortis: qui in lato illo calle ad interitum ducente præcipites pergunt.

Verſ. 23. Apoſt. in alias regiones profecturi iam Eccleſias conſtituunt in hiſce tribus civitatibus per Presbyteros legitime ordinatos, quorû ordinatores ſunt Apoſt. ergo poteſtas ordinandi verè, ac proprie eſt Paſtorû, populus aſſenſum quidem habet, qui innuitur per $\chi\epsilon\rho\rho\nu\iota\alpha\nu$. Eccleſia bene conſtituta cenſenda in qua Paſtores, ac Doctores in verbo, doctrinaque laborantes exiſtunt, & presbyteri, qui diſciplinæ manum admoueant, vt quod verbû prædicatum non præſtat ob humani cordis contumaciam ac duritiem, diſciplina id obtineat, ſi fieri poſſit. Paſtores, Doctores ac Presbyteri in diſciplina occupati communi nomine vocantur Presbyteri, *1. Timoth. 5.* Atque hi ordinantur $\chi\alpha\tau' \epsilon\kappa\kappa\lambda\eta\sigma\iota\alpha\nu$, vt *Tit. 1.* $\chi\alpha\tau\alpha \pi\acute{o}\lambda\iota\nu$, qui quidem Titus ordinat non privata auctoritate, ſed cæteris præeundo. Huic vide miniſterium eſſe divinitus ordinatum. *Math. 28.* & *Ephes. 4.* Proinde incumbit magiſtratui, Chriſtianiſque cunctis, qui videant quibus modis foueri poſſit, ac continuari Euangelij prædicatio, expende quæ habentur in hanc rem, *1. Corinth. 9.* ponderentque ſacrilegi bonorum eccleſiæ ſurreptores. *Modus ordinationis* eſt per preces, ac jejunium. *Obſervatio.* Jejunium precibus cõjungitur, non quod aliquid meriti in eo fit, aut partis divini cultus, ſed quia jejuni aptiores ſunt, ad nuncupandas, fundendaſque preces. Jejunium eſt $\alpha\delta\iota\alpha\rho\rho\rho\nu$, bonumq; eſt ratione alterius ad quod refertur. Porro precantur, jejunantq; quo divino dirigatur Spiritu ad ordinandum idoneos viros muneribus hiſce Eccleſiaſticis functuros, qui designati donis inſtruantur convenientibus ad ſacra peragenda: nullus locus hic relinquatur conſilij humanis, neq; modis illis peruerſis quibus Eccleſia

Ecclesia Papistica est assueta, in qua præferuntur, & ad officia sufficiuntur non magis idonei, sed autoritate ac potentia valentes, & auro, atque argento in illos honorum miserorum excogitatos gradus ascendentes, quod malum etiam latius protèditur, serpitque. Imò apud nos locum obtinet: Etenim nominantur ad beneficia minus idonei antequam divinitus vocentur, aut donis imbuantur ad sacram functionem necessarijs, vnde fit, vt nōnulli fidei iacturam facientes, ministerium turpiter deserunt, alij divinâ gratiâ destituuntur, qui non missi cucurrerunt: cui malo miserabili medeatur Dominus, Ecclesiamque suam libertati restituat Pastorum legitimè ordinandorum. Fælix illa Patria, fælix civitas hac libertate, beneficioque exornata. 4. Commédant ordinatos Deo, in quem crediderunt. Sic Christus ante suum hinc decessum Deo Patri Discipulos suos commendavit, *Ioan.* 17. Ita etiam Apost. Ecclesiam *Ephesinam*, & *2. Cor.* 13. *Observatio.* Divina gratia, atq; benedictio adeo est necessaria divino officio functionis, vt absque ijs inanem operam collocauerint. vide *1. Corin.* 3. Ego plantaui, &c. & *Psal.* 127. Nisi Dominus civitatem extruxerit, frustra laborant extructores. Proinde enixè petamus à DEO benedictionem, quâ ministerium sit efficax, suumque ferat fructum: Persuasi etiam simus salutem nostram gratiæ Dei inniti, non hominum meritis, per cuius potentiam custodimur in salutem, *1. Pet.* 1. quæ certissima est in Petra Iesu Christo ἀρχηγῶ τῆς σωτηρίας fundata, ac stabilita. 2. *Obfer.* In Deum certâ fide recumbendum, *2. Cro.* 20. *Iehosaphati* Regis pij dictū, Credite in Deum, atque securi eritis. Et *Psal.* 125. Qui confidit in Iehoua, stabit sicut mons Sion. At maledictus attestante Propheta *Ierem.* 17. qui facit carnem brachium suum, subtrahitque cor à Deo viuo. Plerique hac ætate relicto Creatore confugiunt ad creaturas miserabiles, præsertim ij, qui sagarum ac incantatricum Satanicâ arte, & operâ vtuntur ad sanitatem recipiendam, & nominatim alij equis, armisque fidentes *Dauidi* admodum absimiles, qui omni huiusmodi fiducia sepositâ, vt inani & deceptrice elegit nominis Domini exercituum recordari, *Psal.* 20. 8.

Vers. 24. Peragrata *Pisidiâ* venerunt in *Pamphyliam*, vbi nulla habetur expressa mentio verbi prædicati.

Vers. 25. *Pergam* veniunt, quæ est civitas *Pamphylia* *Diana* cul-

trix quæ fertur Pergea, ibi Dei sermonem sunt locuti. *Obfer.* Gratia Dei præter expectationem Pergenses incolas occupat luce Evangelica collustratos: vere dicit Iehova apud Prophetam *Isaiam* repertus sum à non quærentibus me: gratia ut inquit *August.* nullo modo est gratia, quæ non est omni modo gratuita contra merita operum & præuisam fidem libertatemque arbitrij. Adde hæc gratiam offerri, ac communicari per Euangelij prædicationem cuius subiectum est Iesus Christus crucifixus, qui sanguine crucis suæ peccatorum omnium remissionem, salutem æternam, vitam, gloriamque nobis peperit. Sequitur descenderunt *Attaliam* urbem *Pamphylie* maritimam *Lycie* vicinam.

Vers. 26. Illuc abnaugarunt *Antiochiam Syria* metropolim ubi primum Christiani sunt nuncupati, *Act.* 11. unde fuerat commendati gratiæ Dei ad opus quod expleuerant. *Obfer.* Supra. Gratiæ divinæ præsentia pastori, populoque; apprime necessaria, propterea pastoris ac gregis mutua essent preces Iehovæ nuncupatæ pro donorum spiritualium incremento, prosperoque operis divini complemento.

Vers. 27. Ex quo *Antiochiam* venerunt, Ecclesiam coegerunt. *Obfer.* Plana. Potestas cogendi Ecclesiam est propriè pastorum, ut hic iteratisque Apostolorum conventibus expendere est. Ut, ut ita sit, mundi tamen Principes nonnulli hanc arripiunt, qui à Propheta *Osea* 5. 10. comparantur ijs, qui mouent terminum, super eos effundam velut aquam excandescentiam meam, inquit Iehova, exponunt quæ per eos effecerit Dominus μετ' αὐτῶν. *Phras.* Hebr. Per ipsorum scilicet ministerium, quo innunt, e-venta, atque effecta divinæ gratiæ esse tribuenda. *Observatio.* Fœlice operum omnium successu glorificetur Iehova: nihil divini honoris instrumentis transcribatur. Dominus dicitur ostium fidei gentibus aperuisse nimirum per prædicationem Evangelij. Ergo qui Evangelium aspernantur, ipsis fidei ostium est præclusum & per consequens Regni cœloium, per quod qui ingredi velint, prius eos oportet in regno gratiæ per fidei ostium transire.

Vers. 28. Tandem multis exantlatis laboribus requiescunt. Det Dominus nobis in Christo tam diligenter officio defungi, perfruique æquè prospero successu ut tandem aliquando gloria redimiti,

dimiti, gaudioque æterno perfusi in cœlesti patria cum celeberrimo illo sanctorum cœtu requiescamus in omnem æternitatem.

CAPVT XV.

VÆ sunt huius Cap. partes præcipuæ. 1. Indicatur quidnam fecerit concilium *Ierosolymitanum* in controversia *Antiochia* exortâ de circumcissione gentium fidem Christianâ amplectarum, & de justificatione ad vers. 35. 2. Agitur de dissidio Pauli, & Barnabæ propter *Ioannem Marcum*, huius Concilij causæ indicantur

ad vers. 6. In *Vers. 1.* Circumstantia prima est temporis, significata per $\times$. Eo nimirum tempore, quo constituta est Ecclesia *Ierosolymitana*, & *Antiochena*, & Satan per operarios suos etiam tunc aggreditur constitutam Ecclesiam concutere, qui nonnunquam sese opponit operis divini initio vt *Zach. 3.* fertur dextræ *Iehosue* astitisse ad præpediendum opus *Iehovæ*, & idem impedijisse per *Sanballatum Nebe*. Cùm hæc sit hostis Christi, ac Ecclesiæ vafrities, diligenter invigilemus nos operi Domini promouendo. 2. *Circumst.* est personarum etenim quidam descenderant à *Iudæa*, hos adhibet Sathan superbos ad dandum turbas Ecclesiæ verè informatæ, ac bene constitutæ, fuit autem prima contentio de Christi officio, scilicet ecquid eius iustitiâ fide apprehensa iustificati seruemur, an etiam legis obseruatione sit opus? *Observa.* excitare consuevit Sathan authoritatis & eruditionis nomine insignes ad veritatē labefactandam, Ecclesiamq; perturbandam, imò è numero discipulorum Christi *Iudam* proditorē, & Prophetarum Pseudopphetas, qui veritati restiterunt. *Zidkiam Michaiæ*, 1. *Reg. 22.* *Ananian Ieremia 28.* *Amazian Amozo 7.* Christo Scribas & Phariseos: Apost. falsos fratres hac ætate synceris, verisq; Pastoribus, Papiſtas oppositores. 3. *Circumst.* est loci indicantis Sathanæ etiam astutiam, præsertim cùm *Iudæa* veritatē susceperit. Sed quid faciunt, docent fratres nisi circumcidantur ritu Mosaico non posse seruari, itaque volunt circumcissionē in salutis negotio esse necessariâ: non est nouum si suboriantur in Ecclesia, qui veritatē labefactent, statumq; eiusdem quassent. Porrò controuersię cardo est, siue circûcisio necessario adhibenda in materia justificationis, affirmatē partē tuentur *Pharisæi*, negantē verò credētes.

Paulus, ac Barnabas, asserentes nos iustitiam, salutemq; fide consequi sine legalium Cerimoniarum observatione. At hi Pharisæi adducuntur ad circumcisionis necessariâ adhibitionem. 1. quod fuerit à Deo instituta in signum, sigillumque fœderis, *Genes. 17.* 2. quod *Ierolymis* iterata præxè pleriq; fuerint circumcisi, verum cum Christus Dei filius circumcisione rem significatam perimplerit eam aboleuit, atque in eius locum Baptismum noui fœderis sacramentû surrogauit, quo peccatorum ablutio per Christi sanguinem, nostraque cum eo Ecclesiæ vnico capite vnio significatur. Papistarum nobiscum non longe alia est cõtrouersia, etenim illi in justificationis negotio centent opera adhibenda, sine quibus vt causis neminem volunt justificari: nos verò sola fide vt instrumentali causa apprehendente Christi iustitiam acquisitam passione, legisq; quæ sit nostra per imputationè præstitione verè affirmamus hominem justificari. Differunt à *Phariseis* hac ineptâ suâ assertione Papistæ, quod *Pharisei* diuinæ ordinationi quondâ vigorem habenti nitantur, illi verò commentis Satanicis, humanisque traditionibus in justificatione coram Deo per opera: qui certè, vt inquit per Prophetam Iehova, *Isa. 29.* sinistra me colunt pro doctrina obrudentes præcepta hominum: quique reliquerunt fontem viuum aquarum, effoderuntq; sibi cisternas, *Ierem. 2.* nos autem ad gratiam diuinâ gratiâ vocati patiamur nos lauari in illo fonte domui Davidicæ recluso propter peccatum, ac immunditiem, *Zach. 13.*

Vers. 2. Secunda causa minus præcipua, atque huius primæ effectum scilicet dissensio. *Observatio.* Dissensionis causa est error, & certè ita est inter nos, & aduersarios, etenim ab ijs dissentimus in multis veræ religionis capitibus, quod illi errores satis perspicuos tueantur: qui si nobiscum in veritate conuenirent, libentissime sanctam vnitatem amplecteremur, ac coleremus. 2. *Obser.* Errori obsistendum, neque peruersæ opinioni in Ecclesiam irrepenti dandus locus: sic *Elias* Prophetis *Baaliticis*, *Zidkia*, *Michaiah*, *Anania*, *Ieremias*, *Amazias*, *Amoz*, *Athanasius*, *Arrio*, & omni ætate sancti doctique viri falsis fratribus. 3. *Observatio.* Legitimus modus decidendarum controuersiarum est, vt Ecclesia iuxta verbum determinet, quæ si extra verbi scripti cancellos egrediantur, certè non audienda: Siquidem verbum scriptum omnia

ad fidem, salutemque necessaria complectitur.

Verf. 3. Paulus, ac Barnabas parent. *Observa.* Authoritatem Ecclesiæ agnoscunt superiorem: secus Papa sese pro Ecclesiæ capite venditane. Hi ab Ecclesiastico cœtu deducti peragrarunt *Phenicem, & Samariam*, quæ interiacent inter *Antiochiam Syriæ, & Ierosolymam* in *Iudæa*, narrantes conuersionem gentium, vnde summum gaudium fratribus est allatum. *Observa.* Verè Christianis nihil lætius, nihil iucundius, quam audire de scælice statu Ecclesiæ propagationeque Regni Christi. David maximè gauisus est cum dixerint, Adeamus domum Dei, *Psal. 122.* & pij solidè, sancteque gaudent audientes Ecclesiam Geneuensem truculento, & astuto hoste Subaudiano esse liberatam, fidem datam per legatum de colenda pace, contra ius gentium turpiter violante, repulsam scædæ perfidiæ passo per gratiam, potentiamque divinam.

Verf. 4. Veniunt *Ierosolymam*, & recipiuntur ab Ecclesia, Apost. & Presbyteris. *Observatio.* Serui divinitus missi, non sunt contemnendi, nec reijciendi verbum Iehovæ asportantes, sed hac ætate peruersa Pastores syncerius & vigilantius munere sacro fungentes maximè fastidiuntur. *Ierosolymis* exponunt quid per eos Deus effecerit. *Observa.* Gloriam operis, propagationisque Regni Christi in solidum Deo tribuunt, cuius Spiritus vi, ac operatione fit, vt Euangelium sit credenti Dei potentia ad salutem, nemoque valeat accedere ad Christum, nisi pater eum traxerit, vide *1. Cor. 3. Psal. 127.*

Verf. 5. Pharisæi quidam credentes dicunt circumcidi vos oportere, legemque Moyfis obseruari. Hæc assertio est bimembris. 1. Afferunt circumcisionem esse necessariam. 2. Legis etiam Moisaicæ obseruationem. *Observa.* Satan consuevit oppugnare veritatem per instrumenta maximè idonea, nimirum per Pharisæos sese religionis velo obtegentes, sic Iudam è numero duodecim Apost. excitauit magistri sui proditorem: & addo hanc esse Satanæ astutiam qui per verbum ipsam verbo comprehensam veritatem labefactare conetur justificationis nostræ per fidè, sicut Dominum nostrum productione sententiarum scripturæ tentasse perhibetur, qui per verbum rite accommodatum à Domino nostro *Math. 4.* repulsam est passus: Optimum est vti rectè verbo divino ad de- *Luc. 4.* bellandum Satanam, eiusque insultus reprimendos.

Vers. 6. Congregati sunt Apost. ac Presbyteri Ecclesiæ Ierôsolymitana. *Observatio.* Medium idoneum componendis in Ecclesia controuersijs existit concilium legitime convocatum, Christi q; nomine celebratum iuxta verbum scriptum determinans, extra quod si egrediatur, haud dubiè errare possit, vt *Nicenum* in re matrimoniali: cui *Phaphnutius* auctoritate verbi instructus restitit, curans illud decretum rescindendum de matrimonio sacerdotibus interdicto, errauit etiam. 3. Concilium Carthaginense admittendo in Canonem lib. apocry. quod decretum in Laodicensi Concilio fuit rescissum. 2. *Observatio.* Potestas cogendi Ecclesiam est penes Apost. Ergò penes Pastores legitime vocatos, magistratu approbante, Christiano & edicente; ipse *DEI* filius Ecclesiæ suæ Princeps Apost. convocasse fertur, *Act. 1. 4.* Post Christum auctoritate data ipsi statim convenerunt, iteratisq; suis conventibus in actis satis arguunt hanc potestatem propriè spectare ad Ecclesiam & Constantini praxis, *Ruff. 1.* huic assertioni non præjudicat, cum ille ex sacerdotum sententia concilium convocaverit, & ita executioni curauerit mandandû, quod ab Episcopis-Pastoribus fuerat constitutum, quibus candidè dixit Imperator Christianus vos de nobis habetis potestatem iudicandi, nos verò non devobis, cum nobis à Deo *Dij* fitis dati. Ibidem *Ruff. 1. 2.* quod dictum dat Ecclesiam libertate suâ gaudentem, minimè verò Ecclesiastici ordinis viros, in civilibus, Magistratus Imperio eximit.

Vers. 7. Post longam disputationē Petrus. 1. Sermonem. facit. 2. Paulus, ac Barnabas. 3. Iacobus. Petri sententia est bimembris. 1. Ostendit gentes seruaturû iri sine circumcissione. 2. Observationem legis Mosaicæ ad salutem non esse necessariam. Antequam accedat Petrus ad sententiam dicendam electionem suam ad munus sacram probat, cuius Deum authorem facit. *Obser. veri Pastores,* ac legitime vocati divinitus mittuntur, qui donis cõvenientibus exornantur, atq; hic Petrus ante vocationem fuit Piscator. *Obser.* Non vult Dominus Euangelij gloriam à generis nobilitate pendere, quæ hoc nomine obscurari queat, statuit itaque in opere suo vti obscuro loco oriundis, vt Euangelium appareat potentia Dei in salutem omni credenti. 3. *Obserua.* Populus verbum attentè, & cum fructu audire debet, vide praxin Mariæ, *Luc. 10.* dictum que Christi,

Christi, *Luc. 11.* Beati qui audiunt verbum Dei, atque custodiunt illud. Vocatur λόγος τῆς εὐαγγελίας, quod latum afferat, credentibus nuntium de peccatorum remissione in sanguine Agni DEI, liberatione ab æterna morte, participatione denique vitæ æternæ, ac gloriæ cælestis. Scopus prædicati Evangelij est fides, *Rom. 10.* *Observa.* Cùm annuntiati Evangelij effectum sit credere, videndum est vobis vt per Spiritum Sanctum, verbo cooperantem fides progignatur, quâ apprehendentes iustitiam Christi coram Deo iusti censeamini, ac proinde vitæ æternæ coronâ redimendi. 1. Pars sententiæ Petri hac rationis forma est inclusa Deus me elegit ad prædicandû Evangelium gentibus, vt crederent absq; circumcisione: ergo circumcisio non est necessaria ad salutem perspicuum est *Antec. ex cap. 10.* vbi instruit Cornelium, eiusq; familiam ostendens remissionem peccatorum esse per Christum: gentesq; in gratiam esse receptas à Deo, quod deinceps patet per Spiritus Sancti communicationem, atque per purificationem cordium per fidem.

Vers. 8. Deus celebratur καρδίογνωστῆς vt *Ierem.* Renum scrutator, quod nihil in natura rerum existat tam abditum atque abstrusum quod non sit optimè ipsi cognitum, vide *Psal. 139. Heb. 4.* vbi cuncta ipsi dicuntur τετραχλισµοῦρα: Hoc maximè trutinandum hypocritis fidem, ac religionem cum aère mutantibus, qui tametsi alto corde dissimulationem profundam alant, nihilominus tamen recondita cordium penetralia Deo clarissimè patent, qui aliquando occultissimas hominum cogitationes in apertum proferet, atque vlciscetur, & vos in disciplinam nobis traditi animorum synceritati attendite, neque vnquam peccandum existimatote modo clandestino, vt plerique faciunt, cùm nihil à vobis cogitari, nihil fieri queat quod Iehova non videat, imò quod non præviderit. Proinde rebus agendis Dominum ob oculos habeamus præstitutum, sic minimè concutiemur, *Psal. 16.* *Observa.* Spiritus Sanctus cum Evangelio est coniunctus, *Gal. 3. 2.* hoc solum cupio discere ex vobis, ex operibus legis Spiritum accepistis an ex fide per auditum percepta? Proinde de salute certi esse possumus, cùm spiritum per euangelij annuntiationem acceperimus, qui est arrha redemptionis nostræ, sigillum etiam adoptionis ibidem, & testis, spiritui nostro attestans

attestans nos esse filios Dei, *Rom. 8.* Quare salutis nostræ certitudo arrogantia nomine minimè salutanda, quò salutant aduersarij.

Vers. 9. In eodem persistit Argumento, docetque discrimen Gentium, ac Iudæorum esse sublatum, ex quo Deus corda fide purificauit, quod eo tendit, vt demonstret Gentes salutem esse consecutas sine circumcisione. *Observ.* Prophetia *Noachi, Gen. 9.* est completa de *Iapheto* in *Sem* tentorijs habitaturo. vide *Rom. 3. Ephe. 2.* & eadem verificatur in nobis Scotis ad gratiam vocatis, fideque per Spiritum Euangelio cooperantem præditis, qui quòdam extiteramus alieni à *Repub. Israelis Dei*: hinc consolationem nostræque electionis, atque salutis certitudinem colligamus. 2. *Observa.* Qui vocantur ad societatem Regni Christi fide cordibus purificantur, quæ sanguinem Agni Dei apprehendit. Porrò sanguis Christi purgare dicitur vtpote ipsissima materia electorum conscientijs per spiritum aspersa, & applicata, *1. Ioan. 1.* Sanguis Iesu Christi, purgat nos ab omni peccato, & Spiritus purgat, vt causa efficiens, verbum etiam iuxta illud *Ioan. 17.* Pater per verbum eos sanctifica, quod est medium diuinitus ordinatum, organumque, efficax in salutem omni credenti, *Rom. cap. 10. 16.*

Vers. 10. Habetur altera pars sententiæ Petri, scilicet salutem nostram non pendere ab obseruatione legis Moysaicæ, quia sic nulli seruarentur. Ne Patriarchæ quidem cum legis iugum sustinere non valerent, propterea quod perfectè nequiuissent legem præstare, atque dicatur *Deut. 27.* Maledictum esse cum, qui non permanferit in omnibus lege præscriptis. Sed potestne homo legem præstare per Dei gratiam? *Resp.* Dei gratia etiam homini regenito ad certam mensuram est concessa, quæ non possit: Neque enim in hac vita reperire est vllum hominem perfectè regenitum, Et ipse etiam homo suo ipsius malo hanc impossibilitatem attraxit. vide *Rom. cap. 8.* Id quod Lex nõ potuit, quia infirma propter carnem, &c. Lex vocatur iugum quod portari nequit, quatenus à Christi gratiâ seiuncta terrorem & maledictionem incutit conscientijs, cum eam minimè omnium valeamus naturæ viribus complere: quæquidem iustificatis, Spirituq; Sancto perfusis leue iugum esse perhibetur, *Math. 11.* qui legi diuinæ tan-

tanquam regulæ vitæ, & actionum strictè adhærent testâtes gratitudinem, & obedientiam minimè coactam erga Deum.

Vers. 11. Concludit Petrus suam sententiâ sic, Credimus nos seruatum iri per gratiam Domini nostri Iesu Christi, quâ conclusione remouet à salutis nostræ materia & Circumcisionem, legisque Mosaicæ obseruationem. Vbi obserua necessario ad salutem requiri fidem, quæ Christum, eiusque gratiam apprehendat, *Vt Illi. Obserua.* Hinc liquet vnicam esse salutis rationem: scilicet per fidem in Christum vnum, eundemque hodie, & cras, *Heb. 13.* Abraham vidit diem Christi, & gauisus est. Vna ergo est Religio vera, ac sincera. Patriarchæ Dei filium in carne manifestandû fide apprehenderunt; nos eiusdem fidei oculis verbo prædicatum, & Sacramentis, Baptismo nimirum, & Cæna representatum, in carne manifestatum, passum, crucifixum, mortuum, excitatum, in cælum vectum, glorificatum, venturum tandem ad viuos, mortuosque iudicandum vsurpamus in humanâ naturâ absentem, præsentem verò Ecclesiæ potentiâ, ac gratiâ, atque in hunc vnicum *σωτηρα* certâ fiduciâ recumbimus.

Vers. 12. Tacuit multitudo: silentioque consensum est testata. Expende effigiem legitimi concilij gubernati verbo Dei, eiusque Spiritu. Barnabas, & Paulus exponunt signa, miraculaque per Deum ab ipsis edita, sententiam etiam Petri probant de circumcissione minus necessaria ad salutem, cum sine ea multæ gentes ad fidem sint conversæ; Tribuunt verò Deo omnem gloriam huius operis.

Vers. 13. ad 22. Iacobus Alphaei filius verba facit, ac primum attentione postulatâ iudicium suum profert duabus cõprehensum partibus. 1. confirmat duabus rationibus sententiam Petri. 2. suam subiicit. Petri sententia fuit de Gentium vocatione ad Christum, & salute in eo vnico *σωτηρίας ἀρχηγῶν* percipienda sine circumcissione, hanc approbat Prophetarum autoritate huic veritati assentientium, & nominatim *Amoxi*, cuius locum citat Cap. 9. de reextruendo Davidis tabernaculo, Gentiumque vocatione ad Divini Nominis celebrationem. 2. ratione sumpta à Divina naturâ, atque sapientiâ, quâ omnia cognoscit, cuncta etiam opera sua, & sic vocationem gentiû ordinauit, & decreuit fieri in tempore absque circumcissione.

Vers. 14. Simeon, inquit, Iacobus Alphæi frater Domini dictus exposuit quomodo Iehova visitavit ἐπισκέψατο gentes, ut sumeret ex ipsis populum nomini suo. Potest nomen Dei Christum denotare, *Exod. 23.* & hic evadit sensus, ex gentibus collegit sibi populum, qui se Deum agnoscerent, salutemque in filio Iesu Christo ἀπαυγάσματος τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ipsius Dei nomen gerenti, eiusdem potentia, maiestatis, & authoritatis cum patre, per fidem assequerentur. Omissis multis testimonijs affert ex *1. Thim. 9.* quo nihil aliud vult, nisi Dominum, tametsi hostes destruxerit, nihilominus tamen promissum completurum de propagando Christi Regno, quod significatur per reedificationem tabernaculi Davidis. 1. *Observa.* Tabernaculum vetus fuit abolendum, quo figuratur Cerimoniarum omnium abolitio, & Ecclesiam exstructor est Dominus, qui etsi iudicia effundat sua ad reprobos perditionem propter scelera, Ecclesiam tamen sua ipsius manu ædificabit, gentibusque in eandem ascitis, ac coaptatis amplificabit, quæ Dominum in fide quarant, eiusque nomen celebrent.

Vers. 18. 2. Ratio probans Petri sententiam, ubi obserua obiter mutuam esse debere seruorum Christi de veritate approbationem. Ratio est à Dei naturâ: qui nouit omnia opera. *Observa.* Omnia, ut eveniunt juxta divinum decretum, ita nihil deum latere possit, proinde attendendum nobis diligenter, cogitationibus verbis, factisque, & semper reputemus Iehovam in remotissimas, & abditissimas animi partes penetrare; ut omnia proinde divinâ gratiâ à nobis fiant, cum Davide ob oculos Dominum præstituamus, *Psal. 16.*

Vers. 19. 20. Iacobus expromit sententiam, quâ. 1. Minimè vult Gentes ad Deum conversas obturbandas esse, id est, ne cogantur circumcidi, cum id quidem non sit necesse. 2. Censet abstinendū ab his 4. 1. ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων, à pollutionibus Idolorum, id est, à sacrificijs seu convivijs quæ in Idolorum templis agitabantur. 2. Πορνείας, scortatione. 3. Τῶν πινίτων, suffocato. 4. Αἵματος, sanguine. Duo sunt omnino illegitima, scilicet Idolorum pollutiones & fornicatio. Præceptum extat, *Deut. 17. 1. Corinth. 10.* qui celebrant huiusmodi conuiuia in Idolorum templis dicuntur bibere poculum Dæmoniorum, quod certè horrendum;

rendum, vide *Deut. 7.* de cremandis igni imaginibus. 2. Est scortatio, quæ in orientalibus partibus plurimum vigeat. Præter alia, hæc allata ab Apost. argumenta, homines ab hoc carnis opere deterrent, *1. Cor. 6.* corpora sunt Spiritus Sancti templa, ergo ab ea abstinendum. 2. Qui fornicationem committit in suum ipsius corpus peccat, ergo, appositè dixit ille Moritur in suo, sed vivit in alieno corpore, qui mulieris sordido amore capitur. Duo ἀδιαφορα sunt πνίχτον, suffocatum, καὶ αἶμα, lege fuisse vetita liquet, *Deut. 17.* A quibus adhuc Iudæi non assequuti plenè libertatis Christianæ vim, abstinuerunt, itaque volebat & gentes ad fidem conversas ab hisce abstinere. Suffocatum fuit, id cuius sanguis è venis non fuit effusus, sanguinis vero comestione ijs interdcebatur, quia vita est in sanguine. Conceditur Iudæis infirmis horum vsus ad tempus, donec melius stabiliti in fide, & confirmati in libertate Evangelica extiterint: Papistæ hinc colligunt licere sibi traditiones in Ecclesia statuere, quæ nullum vnquam in scripturis habuere fundamentum. Perperam arguantur ab hoc, quod Iacobus velit ista tolerare propter Iudæorum infirmitatem, posse sese quicquid volunt comminisci, atque pro Orthodoxo obtrudere, vt verbi gratia est illa abstinentia à certis cibis, quam Apostol. *1. Timoth. cap. 4.* vocat doctrinam dæmoniorum.

Vers. 21. Ratio cur æquè cito, vno quasi impetu nequeant aboleri Cerimonix, quia iam multis seculis assueti essent Iudæi legis doctrinæ, Moysesque suos præcones haberet, ideoque consulendum concordix ad tempus, donec clarius innotesceret libertas per Christum parta.

Vers. 22. Sententia concilij *Ierosolymitani* est hæc vt mittantur, delecti viri literis instructi ad gentes *Antiochenses*, mittendi sunt cum Paulo, & Barnaba Iudas qui cognominabatur *Barsabas*, & *Silas ἀνδρες; ἡγούμφοι ἐν τοῖς ἀδελφοῖς* viri primarij inter fratres. *Observa.* In rerum ecclesiasticarum administratione, & functione deputandi sunt viri idonei, qui prudenter, ac fideliter legatione tanta defungi possent.

Vers. 23. Habetur propositum de literis scribendis vbi occurrunt expendendæ hæ partes. 1. Salutatio. 2. Expositio decreti. 3. Conclusio. Salutatio hoc versu, vbi habes personas

decernentes nempè Apostolos, Presbyteros, & fratres. 2. Personas salutatas scilicet gentes *Antiochia*, & in *Syria*, *Cilicia*q³, ad fidem conuersas, fratrum nomine inscriptas. 3. Quid ipsis optent? nimirum *χαίρειν*, Saluere, vel gaudere in Domino. *Observatio*. Ex parte prima liquet quantus existit DEI amor in Ecclesiam sanguine immaculati agni conquistam qui Apostolos vocauit constituit, & post se in terris reliquit, qui verbum salutis vere annuntiarét, & post hos Doctores & Pastores, qui in Euangelio prædicando, docendoque operam nauarent ad coaptandos ordinatos ad vitã in regnum gratiæ hic, post asciscendos in cœlestem patriam inexplicabili gloriã, atque gaudio abundantem. 2. *Observatio*. Tametsi Apost. autoritate, ac potestate extiterint exornati à Christo Domino suo, nihil tamen per se agunt in hoc negotio, sed in consilium adhibitis Presbyteris, Ecclesiãque *Ierosolymitana* decernunt, ergo in rebus Iehovæ ad Ecclesiæ ædificationem spectantibus nihil fieri debet, & concludi ab vno, inconsulto Presbyterio, penes quod totum illud regimen Ecclesiasticum esse debet. Contra Papa; qui non solum supremam in Ecclesiam Christi potestatem arripuit, sed in hominum conscientias ius atque imperium, quod vni, soli que Deo est proprium. 3. *Observa*. Præclare agitur cum illo cõcilio atque fœliciter, cuius membra sancta animorum conspiratione in sententiam dicendam eunt: qua fit, vt causa Christi maximè promoueatur. 2. *Persona salutata*, ad quas mittuntur literæ sunt gentes *Antiochenses*, *Syriana* & *Ciliciana* fratrum nomine nuncupata, cùm iam adoptionis gratia existant DEI Patris filij, fratresque Christi, atque inter se fide, & charitate devincti. Quanta sit hæc filiorum Dei dignitas, vide 1. *Ioan.* 3. *Heb.* 2. admonemur nos ad gratiam vocati mutuam sanctam fraternitatem colere, *Psal.* 133. atque in rebus aduersis sub cruce bono animo esse, cùm fratrem habeamus Iesum Christum nobiscum patientem, *Act.* 9. *Colos.* 1. qui etiam, nos, quando voluerit, leuaturus est omni, qua afficimur calamitate 3. Est. Quid optant. *χαίρειν*. Mundani, & *πολιτικοτεροι* titulis magnificis literarum suarũ *ἐπιγραφὰς* insignire solent, precanturque ijs ad quos scribunt imperiorum amplificationem mundanamq; fœlicitatem transurã, sed inter Christianos hæc obtinere debet consuetudo, vt optent ijs, quibus scribitur, misericordiam, gratiam, pacem, salutemque in Christo.

Verf. 24. Causa impulsiva in decreti expositione occurrit consideranda, atque hæc est, quod nonnulli ab Apostolis discesserint turbantes verbis *Antiochensium* animas, καὶ ἀνασχευάζοντες, id est, labefactantes (metaphora sumpta ab illis qui diruunt, quod ædificatum est. Ecclesiam verò ædificari pro constituti metaphora est scripturæ familiaris :) atque asserentes circumcisionem esse necessariam legisque Mosaicæ observationem in justificationis negotio, quibus Apostoli verius edocti, atque docentes tale mandatum non dedere. *Observa.* Satanæ est altutia ex ipsius Ecclesiæ sinu evocare eos, qui Ecclesiæ Christi turbas dent vt Iudam ad prodendum Christum, Papistas nostro tempore nomine Christiano gaudentes ad labefactandam Evangelij synceritatem, atq; in eo splendentem lucem si non prorsus extinguendam, saltem obscurandam, nobis sedulo cauendum, ne technis Satanicis, fucoque veritatis deludamur. 2. *Obfer.* Qui legis opera vt causas in salutis, justificationisq; materia statuere volunt necessaria, nihil aliud efficiunt, nisi turbant, ac labefactant animas hominû. Præfertim cum conscientia nequeat tranquillari nisi puro Dei verbo innitantur, petræque salutis Iesu Christo vnico τῆ σιτηρίας ἀρχηγῶν, *Hebr. 2. Rom. 4. 14.* si justificatio sit per opera, fides inanis facta est, κεκένωται ἡ πίστις, καὶ κατήρηται, ἡ ἐπαγγελία, & promissio vana est reddita, & *Gal. 5. 12. 14.* si circumcidamini, oportet vos totam legem seruare atque sic Christus vobis non proderit, gratiaque excidistis. Proinde ablegatis omnibus cerimonijs, traditionibus humanis veris non scriptis, operibusq; nostris, vt causis, atq; meritis, in solo Christo per fidem eius iustitiã apprehendentẽ verè, & rectè iustificati acquiescamus. At quæri potest nunquid legem moralẽ obseruaremus? *Resp.* maximè vt obedientia nostræ, atque gratitudinis regulam, sed minimè existimaremus nos inde iustificatum iri aut salutem nancisci, cùm eam in Christo naçti simus soluti legis maledictione, coactione, atque terrore. *Obfer.* Falsa obtrudentes eo sunt ingenio, vt aliena à veritate asserant tanquam Apostolorum auctoritate, atque fundamentis suffulcirentur, sic Papistæ nostri temporis sese ornant denominatione Christiana, religionisq; prætextu, successione Apostol. Conciliorum auctoritate, principumque potestate, cùm maximè à Christi, atque Apostolorum doctrinaque, moribusque

abhorreant, quibus aliquādo dicitur, cucurristis, at non misi vos, neque mandatum dedi vobis.

Vers. 25. ad 30. Exponitur decretum. Ac primum de legatis sic habetur: Visum est nobis mittere delectos viros cum dilectis nostris Paulo, ac Barnaba, vbi suum amorem in hos profitentur, quo maior ipsis concilietur autoritas, excitenturq; ipsi ad ob-eundum munus diligentius.

Vers. 26. Singularem ornantur laude *Iudas* atque *Silas*, qui animas pro nomine Christi, id est extremis periculis vitam exposuerint. *Obser.* Parati essent Christiani, sed maximè Christi serui, pro Domini sui gloria, atq; causa, si res postulet, vitam deponere: quod præstitere insignes pleriq; atque præclari martyres: & cur non cū *σωτήρ* noster Dei filius animam pro ouibus posuerit, *Ioan. 10.* A-post. Paulus *Act. 21.* Non solum paratus sum vinciri pro Christo, sed si ferat Dei voluntas, pro eo mori.

Vers. 27. Indicant sese misisse *Iudam*, *Silamq;*, qui, quæ scripta sunt, verbis renuncient. *Obser.* fidi essent Ecclesiæ syndici.

Vers. 28. Veritatem literis consignatam spiritui sancto acceptã ferunt, nolintq; videri negotium esse humanũ. *Obser.* Optimè regitur illa synodus, legitimè decernit, fruiturq; successu bono, cui Spiritus Sanctus præsidet, nihilq; concilijs tribuendũ, nisi spiritu sancto, verboq; divino regantur. Vbi habetur Spiritui Sancto & Nobis, non quod tribuatur propria autoritas hominibus, sed vt ministrii fidelitas demonstraretur *πάντων ἐπανάγκης τοῦτων*, quam hæc necessaria. Necessitas illa non fuit absoluta, sed referri debuit ad temporis conditionem, vt aliarum gentium cum Iudæis esset magis apta ac minus dissentanea vitæ ratio. Proinde res charitatis rationem habentes vocãtur necessaria. i. vtilis quæ ad tempus ferantur.

Vers. 29. Repetita Iacobi sententia iterum approbatur, cuius partes sunt supra expositæ, atque hortantur ista præsent ad tempus tantum permittit Iudæorum infirmitatis ratione, donec planius, & plenius cognoscant Christianam libertatem. Itaque hoc decretum, vt ante diximus, nihil promouet illud Papistarũ decretum de traditionibus non scriptis admittendis. *Obser.* In rebus adiaphoris habenda est Ecclesiæ, infirmorumq; fratrum ratio, & omnis scandali occasio vitanda.

Vers. 30. 1. *Euentum.* Veniunt *Antiochiam*, coacta multitudine, epistola reddita legitur, gauisique sunt super exhortatione, vbi observa. 1. quæ omnes attingunt, publicè sunt tractanda, vt communis gaudij ac consolationis ex veritate redundantis existans participes.

Vers. 32. Ostenditur *Iudam*, *Silamq;*, prophetas, multo sermone, & exhortationibus fratres confirmasse, quod nobis Pastoribus incumbit: tandem dimittuntur cum pace à fratribus ad Apostolos, id est, fratribus illis fausta omnia precantibus cum bona Ecclesiæ venia. Sed *Sila* visum ibi manere.

Vers. 35. Paulus ac Barnabus agentes *Antiochia*, docent Euangelium. *Observatio.* Pastoribus non segnescendum, sed officio peragendo diligenter incumbendum ad Ecclesiæ informationem, atque confirmationem in fide.

Vers. 36. Ad finem cap. habetur diligentia Pauli, & Barnabæ, curaque in visitandis fratribus. 2. dissidiū triste ortum inter Paulum & Barnabam. 3. *Euentum.* 1. *Obser.* Expedit ecclesiæ vt excolatur, alioqui degenerare possit, ideoque instituta erant tum synodi, tum inspectiones. 2. *Obserua.* Nemo tam perfectè est regnitus, quin in eo sint reliquæ dissidij: Perspicuum hoc evadit vel hac vna praxi Pauli ac Barnabæ dissidentium, sed non in doctrina, neque in rebus priuatis, at propter Ioannem Marcum, qui ab ipsis discessit, nec eorum comes in opere fuit. *Obser.* Non statim admittendi sunt in societatem, qui opus Domini deseruerunt.

Vers. 39. *Observatio.* Dissidium vocatur *ἁρῶνισμος*, graue quidem & vehemens. *Observatio.* Vtitur Dominus suorum etiam delictis ad Ecclesiæ ædificationem; Cauendum tamen in optimis causis ne supra modum exæstuemus, quo inflammari possit aduersum nos Dominus. Barnabas assumpto Marco, *Cyprum* nauigat, Paulus Sila allecto abijt commendatus gratiæ Dei à fratribus. *Observatio.* Coniunctissimi viri occasione dissidij exorti propter Marcum, sed diuina providentia propter amplificationem Regni Christi disiunguntur.

CAPVT XVI.

RES perhibentur præcipuæ stationes Pauli in hoc Cap. 1. est *Lystris* ac *Derbe*. 2. *Troade*. 3. *Philippis*. Sed 1. occurrit descriptio *Timothei* 2. Traditio decret. Concilij *Ierosolymitani* civitatibus quas peragrarunt. 3. Cõfirmatio Ecclesiæ in fide, eiusque incrementum. Describitur *Timotheus*. 1. à parentibus, matre *Iudæa*, atque fideli, patre verò *Græco*. 2. à nomine. *Timotheus* sonat honoratorem Dei. 3. à Religione, & professione, extitit enim Christi discipulus. 4. à fama, Boni nimirum nominis fuit apud fratres. 5. à præparatione ad opus circumcissione significata. In hac parentum *Timothei* coniunctione lex divina fuit violata, quæ extat *Exod.* 34. *Deut.* 7. de non contrahendis nuptijs cum alienigenis, ne hac occasione verò Deo *Iacobi* derelicto in Idololatriã prolaberentur, vt in *Salomone* animadvertere est, *1. Reg.* 11. Huic datum initium scissionis Regni *Iudaici*. Atque in *Iehoram*, *Athalia* illam atrocem *Achabi* ducente, quæ totam stirpem *Davidicã*, excepto *Ioã* in viuis conseruato *Iehoiada* Sacerdotis consilio, deleuit, cuius filium *Zechariam* ingratus, atque impius Rex *Ioas* curauit per seruos lapidibus obruendum. Vitanda huiusmodi matrimonia gloriæ Dei, atque synceræ religioni præiudicium afferentia. Nomen sonat cultorem Dei, & certè illi divinitus assignatũ verè expressit: nomina ordinatione Divinã quibusdam esse indita ex sacris patet. Vt *Iosiah* jgnem Dei sonare potest, quod nomen fuit ipsi impositum 30. annis, antequam extitit, *1. Reg.* 13. à Propheta contra *Ieroboamum*, atque altare prophetante illud, scilicet, Idololatricum, quiquidè *Iosias* esset in illo altari sacerdotes idololatras sacrificaturus, cuius executionem vide *2. Reg.* 23. Nomen etiam inditũ *Ioanni Baptistæ Zecharia* filio patre in tabulis scribente, *Luc.* 1. quod significat Dei gratiam, ex quo fuerat circumcisus, lingua eius soluta locutus laudavit Dominum. Nemo existimet me religionem aliquam, aut pietatem nudis verbis ex literis, syllabisque conflatis tribuere, illud minimè sentio, sed esse à Deo decretã nomina, atque imposita actiones futuras figurantia,

rantia, & melius est infantes nominibus ijs exornare, quorum mentio vel recordatio ipsis esse possit ad pietatem incitamento, quam alijs prophanitatem redolentibus. 3. à religione, etenim Timotheus sese Christo in Disciplinam tradidit, nouitq; ἀπό τῶν βιβραίων literas sacras, quæ possent hominem sapientem reddere in salutem, quiq; fideliter, ac prudenter Euangelistæ officio est perfunctus. Erinice mater bonam operam collocavit in filio instituendo, & educando, cuius fides, auxiliumq; prædicatur, 2. *Timoth.* 1. 5. quam deriuatam fuisse per propagationem nequaquam putandum est, sed gratuito vtriq; cōmunicatam, Timotheo etiam in sacris instituto, vbi obseruandum parentum curam debere esse sedulam in liberis probè, pièq; educendis, qui reuoluant animis horribile exitium filiorum *Eli* non satis castigatorum, vt oportebat, nec coërcitorum, 1. *Sam.* 3. nec non obedientiam illam à filijs Ionadabi bene edoctis patris mandato præstitam de vino non bibendo, *Ierem.* 35. quos Dominus gratiâ, posterofq; eâdem continuata est profecutus.

Vers. 2. 4. Est Testimonium de Timotheo datum à fratribus. *Obserua.* Frater divino operi peragendo idoneus etiam bonorum fratrum testimonio ornandus, 1. *Timoth.* 3. 5. Est præparatio Timothei ad iter, ac perigrinationem cum Paulo per circumcisionem. Eum Paulus circumcidit. Sed nunquid hoc reluctatur decreto Cōcilij *Ierosolymitani*? quod minimè necessariam esse circūcisionē sub Euangelio determinarat: *Resp.* non repugnat, cū Apostolus Timotheum haudquaquam circumciderit, quod circūcisionem putarit ad salutem esse necessariam, sed propter quorundam Iudæorum infirmitatem, quos maximè vellet lucrefacere Christo. vide 1. *Cor.* 9. Factus est Iudæis Iudæus, atque omnibus omnia, quo omnes Christo acquireret: Hoc itaque medio est usus, vt Iudæi non adhuc conversi, ad fidem Christianam paulatim adducantur, neque Timotheum patre Græco oriundū aspernentur. *Galat.* 2. 5. Titum noluit circumcidere, quia sic obtrudi poterant legales Cerimonix: circūcisio sub lege ante Christum passum necessaria, post Domini nostri ascensionem initio ratione gentium convertendarum ad fidem, atque Iudæorum in veritate euangelica confirmandorum tolerabilis ad tempus, quo sunt affecuti plenam libertatis Christianæ cognitionem, jam sub

tanta luce Evangelij omnino cessat legalis illa verum locum habet cordis circumcisio, qua operatione Spiritus Sancti in verbo salutis perimitur sensim, enervatur, atque tandem aboletur peccatum.

Vers. 4. Traditio decretorum civitatibus, per quas transferunt observandorum. Summa est. Circumcisionem non esse necessariam ad salutem, eamque minimè pendere ab observazione legis Mosaicæ, sed nos servatum iri per gratiam Iesu Christi. Hæc altis animis reponantur, & strictè, arctèque teneantur. Nihil loci hic pro traditionibus papistarum non scriptis, cum hæc non sint alia. Decreta ab ijs, quæ fuere conclusa in concilio *Ierosolymitano*, Commiscuntur traditiones non scriptas. Apostolorum propter eorum impia asserta, cuiusmodi sunt pro missa illa Satanica stabilienda, pro invocatione Sanctorum, precibus pro defunctis nūcupandis, &c. quæ veritatis scriptæ nullo nituntur fundamento.

Vers. 5. Ultima actio primæ stationis, quæ est Ecclesiarum confirmatio in fide: Supra annotauimus non esse satis veritatem docere, sed & necesse esse vt stabiliantur in fide, cum pleraque occurrerent fidem quassantia, nimirum atrox ille hostis Satan, interna nostra corruptio in qua strenuè elaborat ille in perditionem nostram, denique pessimum mundi exemplum, in quo videas nobiles, potentesque à vera, atque sincera religione abhorrere. 2. *Observ.* vbi diligentia impenditur, fidelisque nauatur opera, ibi regnum Christi propagatur, quod, conamen, studiumque hostium maximè molientium non possunt præpedire, ita decernente Deo, atque per spiritum operante.

Vers. 6. 7. Peregrinatio Pauli per partes quasdam *Asia*, propriè dictæ ad *ver. 8.* vbi describitur secunda statio, scilicet *Troade*. Transeunt ergo *Paulus, Silas, & Timotheus* per *Phrygiam*, ac *Galatiam* *Asia* maioris Regionis, prohibentur proficisci in *Asiam* minorem. Idcirco per *Myfiam* quæ *Bulgaria* dicitur, pergunt, cogitantes in *Bythiniam*, quæ est in minore *Asia*, sed prohibentur à spiritu. Hic mouetur ne maiestas divina dignitate aliquâ, aut meritis vllis illarum Regionum ad quas accedunt, & in quibus comorantur prædicantes Euang. Resp. Minimè: Sed est Dei voluntas, vt ita sit, quæ est vnica, veraque; iustitiæ regula, quorum vult Iehova, miseretur, & quos vult præterit. Ele-

Rom. 9. tionis & reprobationis alia causa non est quærenda quam *ÿudo-*

κα Dei: aliter sese res habet in mundanis, in quibus ratio petitur à rebus sub deliberationem cadentibus, nō sic in decreto Iehouæ æterno. ac immutabili. Etenim non elegit hanc, aut illam creaturam reijcit quod sit bona, sed quia elegit, existit bona. Quare non est alia ratio habenda, cur Deus *Scotiam* luce Euangelica collustrarit, alijs plerisque nationibus præteritis quam ipsius gratuita voluntas. Utinam simus grati. 2. Statio est *Troade* in *Asia* maiore, quæ quidem dicta est à Geographis *Alexandria*, vt ab *Appiano Antigonis*. Hic occurrit visio Paulo, & post visionē sequitur Pauli actio. Hæc visio non est phantastica delusoria, qualis illa exhibitæ *Bruto* cum contra *Philippos* esset depugnaturus, sed realis. Summa visionis est vir quidam *Macedo*. scilicet, Angelus humana specie apparet Paulo qui veniat in *Macedoniam*, vt ipsis opituletur.

Observatio. Consuevit Dominus spiritus illos ministratorios specie humana ornatos emittere ad legationē diuinam obeundam, vt supra cap. 11. At quomodo possit Apost. *Macedonibus* opitulari vel hoc nomine luce Euangelica collustrare, Idololatriam profligare, & ad Christum convertere, cum hæc actiones ad ipsum Deum spectent? *Resp.* opitulatur ijs Apost. tanquam ministri ac instrumenta, per quæ Deus suum opus exequitur, proinde vocantur τὸ θεῷ συνεργοί.

Gen. 13

Vers. 10. Paulus persuadente Domino, obtemperat. *Observat.* Sancti non credunt temerè quibusdam visionibus. 2. Nulli labores defugiendi, quibus queat amplificari CHRISTI Regnum. Etenim Dominus noster, & in vallibus, montibusque oues suas quæsiuit, *Isai. cap. 53.* Atque non destitit vt legere est *Luc. cap. 15.* donec ouem illam perditam, readinvenit, ac recuperavit.

Vers. 11. Prouehuntur *Troade*, recto que cursu veniunt *Samo-thracem*, & sequente die *Neapolim*, quæ est in finibus *Macedonia*. 12. illinc *Philippos*, quæ est prima partis *Macedonia* vrbs, colonia *Philippi* nuncupati sunt à *Philippo*, his natus est *Alexander Magnus* orbis terrarum conquisitor, qui quidem redacti sunt in potestatem Romanorum, qui eo confluerant, atque ibi habitabant, Vrbs verò designatur Græco, Latinoque nomine *Colonia*: vbi nota Imperia, Reges, Vrbesque transferri, prout videtur è re *Divinæ gloriæ*, *Dan. 2. & 7.* ibi vide translationē 4. summorum Imperiorum:

quare meminerimus permanentem nostram civitatem hic non esse, atque ita aspiremus ad permanentem illam civitatem cœlestem, cuius conditor est Deus. Ultima parte vers. habetur, quod egerint illic aliquot dies & vers. 13. die Sabbathi exiisse vrbe ad flumen, vbi solebat esse prædicatio, vbi cum confedissent, allocuti sunt mulieres, quæ convenerant. Vbi observa nullam occasionem esse negligendam ædificandæ, ac prolatandæ Ecclesiæ, 2. *Timoth. 4.* atque ex mulierculæ *Lydia* conversione discere nullam esse in Evangelio personarum acceptionem.

Vers. 14. *Lydia* ad fidem Christianam conuersæ descriptio continetur. 1. à nomine. 2. ab occupatione est *πυρροπόωλις* venditrix purpuræ. 3. à religione, etenim colebat Deum notione nimium generali. *Obserua.* Vtitur Dominus medijs humilibus ad suum propositum conficiendum, ita *Ioan. ca. 4.* muliere *Samaritanâ* polluta illa quidem est vsus ad adducendum *Samaritanos* ad Messiam. 2. *Obserua.* Excogitatæ sunt vestes sericæ ad fouendam superbiam in nonnullis, in quibus quod est *ευσχημον*, & *πρεπον* retinendum. *Conversio Lydia.* Dominus dicitur aperuisse cor, ergo, conversio non est in manu hominis, nec viribus liberi arbitrij, *Ierem. 31.* Converte nos atque convertemur: etenim admodum inepta sunt hominum corda ad suscipiendam DEI gratiam, quæ nisi Iehova spiritu verbo cooperante, vt Petram in deserto, vnde effluerat aqua, percusserit, idonea minimè esse valeant ad conversionem, consequens huius apertionis est *προσεχει τοῖς λαλῶσιν ἀπὸ τοῦ παυλῆ*, scilicet attentio verbis Paulinis. *Obser.* Nemo cum fructu audire possit Dei verbum, nisi cuius cor Dominus adaperuerit: petant à Domino, qui divinâ gratiâ frui velint enixè Christi nomine, vt clauē divini verbi corda naturaliter obserata referentur ad salutem in Christo percipiendam. 3. Est. Christo *Lydia*, cum tota familia per baptismum inseritur, & vt ita dicam incorporatur, id est, declaratur membrum mystici corporis Christi per sacramentum, quo significatur peccatorum remissio in CHRISTI Agni Dei sanguine, spiritualis regeneratio, & vnio membrorum cum capite quod sacramentum in circumcisionis locum ordinatione Christi surrogatum nequaquam est contemnendum: etenim huius contemptus est exitialis, at non priuatio. *Bern. 2. Obserua.* Fidei proprietates est hæc, quâ alijs etiam bene cupiat, gratiamque

tiamque divinam plerisque velit esse communicatam. 4. Est. Benevolentia *Lydia* erga Paulum, *Silamque*, quæ ad se invitat, si ipsam fidelem indicent, eosque coegisse perhibetur. In hoc exemplo, & praxe animi bene affecti erga servos Dei argumentum habes, paucos reperias viros, paucas mulieres huic similes, at hæc ætate plerosque ingrati animi vitio laborantes, imò inhumane vel rejicientes, vel tractantes verbi ministros maximè fidos, ratio ad impellendum Paulum *Silamque*, quæ obtemperent, petita est à fide Christum Dominum vitæ apprehendente, & certè ratio est ad persuadendum omnium efficacissima. Verùm hæc ætate homines alijs vtuntur argumentis ad salutem, atque fidem minus spectantibus, sed res mundanas redolentibus. Amandi sunt Pastores propter opus divinum, 1. *Thess.* 5. 3. *Observatio.* Cedere debent Pastores pijs fideliter invitantibus ad ædificationem, fideique, & charitatis, spiritualiumque consolationum incrementum.

Vers. 16. Summa est, involuuntur Paulus, & *Silas* noua persecutione, vbi notanda occurrunt. 1. Occasio. 2. Persecutio ipsa quam patiuntur. 3. Liberatio. 4. *Eventa* ad finem cap. 1. Occasio hæc est. Priuantur Domini quæstu ipsis importato per divinationem, cuiusdam Ancillulæ spiritum *Pythonis* habentis, qui verbo Pauli, sed potentia Christi ab ea exijt. *Apollo Pythius* dicebatur quod *Pythonem* serpentem occiderit, atque responsa dabat, de quo multa confabulantur Poëtæ, adeo vt arreptitios *Pythonis* spiritu dicerent afflari, & Lucas receptum loquendi morem sequitur. Certum est sub larua Apollinis Diabolum luisse, & hunc *Pythonis* spiritum nihil aliud fuisse, quam imposturam Dæmonis. Temporis circumstantia. 1. Occurrit, scilicet cum proficiscerentur ad precationem. *Observa.* Precandi tempus obseruandum, cum sancta actio effundendarum precum per Christum noui fœderis mediatorem Deo patri sit accepta, quæ depelluntur, avertunturque mala, & bona procurantur. Descriptio Ancillæ est hæc. 1. Perhibetur habuisse spiritum *Pythonis* de quo paulo ante: addo quandoque è quercu, quandoque è statuâ, nonnunquam per puellas quæ vocabantur *Phæbades* à Poëtis fingitur Apollo oracula dedisse, verùm huius specie ipse Satan quandoque vera, quandoque ambigua est locutus, qui mira pollet astutia ad fallendum, etenim illa non-

nunquam per vaticinationem loquitur vt hic, & *Levit. 20.* quandoque per operationem quandam agit, *Deut. 18.* divinare facit vel per media, vt per *Iecinoris* inspectionem, *Ezech. 21.* Rex *Babeli* dicitur *Iecur* inspexisse, aut per evocationem Spiritus hominis defuncti ad cognoscendum futura vt in praxe Saulina animadvertere est, *1. Sam. 28.* vbi habetur quomodo *Saul* voluerit *Samuelis* spiritum evocari, vt quid de sese, populoque Israelitico esset futurum resciret, cui *Satan* apparet *Samuelis* specie, loquiturq; *Samuelis* voce, inquentis regnum tuum est scissum, traditumque vicino tuo *Dauidi*, *Philisthai* etiam contra te præualebunt, & tu, tuique filij cras apud me eritis: Responsum petendi modo dignum. Nonnunquam sine medio externo divinat *Satan*, vt percipere est in huius *Ancillæ* praxe. Per operationem vt ita dicam agit, vel per præstigias, sensuumque delusionem, vt in illis *Pharaonis* præstigiatoribus, qui non reapse, sed tatum specie tenus videbantur eadem edere miracula quæ *Aaron*, at *Aaronis* virga in serpentem conuersa eorum virgam consumpsit. Vel per incantationem, quæ fit aut verbis, aut positione quarundam rerum circa collum, vt *Amuletorum* & huiusmodi. Omnis hæc magica in oculis *Iehovæ* est abominabilis. Sed quæras cur *Deus* permittit diabolo hanc potestatem deludendi, ac perstringédi hominum oculos? *Resp.* id quidem merito, cum amorem veritatis detrectent, *2. Thess. 2.* Hic observa astutiam *Satanæ* in regno tenebrarum amplificando, & *Christi*, quod est lucis diruendo, scilicet *Ancillæ* proposito idoneæ delectu habito, vt *Eyam* initio subornavit ad *Adamum* maritum seducendum, quæstu etiam medio conveniente, quo plurimum moveri solet populus, huiusque *Ancillæ Domini*, & tandem veritatis abusu ad ipsam veritatem evertendam: etenim loquens *Dæmon* per hanc ancillam quod verum est de *Apostolis*, hoc habet præstituti nimirum vt turbentur, & assilgantur tanquam seditiosi, atque inducentes religionem alienam, sicuti huius loci exitus satis arguit: *Balaam* pseudopropheta de *Christo* vera est vaticinatus, scilicet quod fuerit stella *Iacobi*, *Numer. 24.* Ipse *Dæmon* tentando *Dominum nostrum* in deserto scripturam adduxit, nihilominus tamen eam non verè protulit, nam est ab initio mendax, etiam tum hypocrita, cum vera loquitur, seseq; in Angelum lucis transformat.

Versf. 18. Eiectio spiritus satanici ex Ancilla verbo Pauli, sed virtute Christi efficaciter agente. *Observa.* Nihil est tolerandum, quod divinæ gloriæ præiudicium avert. 2. *Observatio.* Verificatur illud Iehovæ dictum in Paradiso. Semen mulieris conterit serpentis caput, *Ioan. cap. 3.* venit Iesus, qui destruat opera diaboli, & *Hebr. 2.* destruxit eum, qui mortis habebat imperium, nimirum Satanam, vnde liquet Domini nostri potestati spiritus illos tartareos ita subijci, vt nihil valeant exequi invito Deo, *Iob. 1. Math.* discamus in tentationibus, quibus nos adoritur Satan, ad Dominum recurrere, qui potest, atque vult omnibus insultibus illius perniciosi spiritus eximere, & explicare ad nominis sui gloriam nostramque salutem. 3. *Observa.* Nulla vis inest nudo Iesu nomini pronunciato ad profligandum diabolum, vt *Thyrræus Iesuita*, alijque Papistæ sunt commenti, qui plus, quam par est mero nomini tribuunt, sed rei significatæ detrahunt, id est, Christi meritis in salutis negotio, eiusque sacrificio omnibus numeris absoluto, non iterando, *Hebr. 7. 8.* eidem coniungentes satisfactiones humanas, & in officio intercessionis Mariam virginem, aliosque sanctos adhibentes, asserimus, & verè eiectum hunc *Pythonis* spiritum diabolum potenti, atque efficaci virtute Christi cuius nomini Iesu nulla vis talis est inlita.

Versf. 19. Occasio ipsa perstringitur scilicet lucri priuatio huius ancillæ divinatione parti. *Observatio.* Avaritia malorum omnium est radix, *1. Timoth. cap. 6.* Imò est Idololatria, *Colof. cap. 3. Ephes. 5.* Nullumque existit officium tam sanctum, quod non violarit, ac comminuerit, qui que divitias appetunt in multos diaboli laqueos incidunt, seseque multis doloribus transfigunt, vt pestem hanc fugiamus. Vide quas Demetrius, spe lucri ductus turbas Apostolo dederit, *Actorum 9.* & quam conflauerit seditio-nem propter *Dianæ* Templum Idololatriæ. Petamus cum *Davide* a Domino, *Psalim. 119.* vt animi, cordaque nostra ad Domini mandata inclinentur, & minimè ad avaritiam hæc pestis & Ecclesiæ, multisque Rebuspub. non detrimentum modò, sed perniciem attulit. Sequitur persecutio, qua afficiuntur, *Apost. Actor. cap. 1.* raptantur in forum ad magistratus ἀρχοντας σπαθηγες; deinde ad præfectos, & duo ipsis impinguntur crimina.

1. Est seditionis. 2. Alienæ religionis. Seditio ipsis calumniosè, & odiosè ingeritur his verbis: Hi Iudæi civitatem nostram turbât, Iudæorum nomen Romanis fuit invisum. Claudij tempore Româ, & ex tota *Italia* erant expulsi: vt ipsis odium consent, appellant hoc nomine. *Obserua.* Huius populi selecti peccata nedum ipsi eiectionem è terra *Cananaa* lacte, melleq; disfluente, sed omnium commune odium (Deo justissimè decernente) procurarunt: discamus divinæ voluntati obtemperare. 2. *Obserua.* Satanæ ingenium mirum in hisce Romanis accusatoribus, huiusq; *Ancilla Pythonica* dominis, qui incommodum priuatum transferunt in causam publicam, totumq; vulgus in suas partes rapiunt, Techna talis temporibus nostris à plerisque frequentata Ingeniosulis quidem, qui quæstus sui gratia, aut incommodi sese consueuerunt vestire causa communi, quod certè est iniquum. 3. *Obserua.* Seditio, atque falsa doctrina pijs impingi solent ab impijs, & maxime fidos Christi seruos: Moysi seditionis crimen institutum à Pharaone inquiente, quin permittis populum vacare operi, *Eliæ* ab *Achabo* idolatra sceleroso dicente Prophetæ, tu es, qui Israelem conturbas, cui homo Dei non ego inquit, sed tu domusq; patris tui. Idem crimen *Ieremia*, idem *Amozo. 7.* Terra ait *Amazias* nequit ferre verba *Amozi* inquentis *Ieroboamum* regem casurum gladio, & populum in captiuitatem abducendum, quod executioni fuit mandatum iuxta Prophetæ vaticinium: idem Christo principi vitæ, ac gloriæ, quem dicunt totius nationis esse peruersorem, si eum dimiseris, non es amicus Cæsaris: idem Petro, atque Paulo, denique hac ætate idem fidelissimis Pastoribus obijcitur criminose, sed nouit Dominus *καρδίογνωστες*, cui in fide nauant operâ, quam longè absint ab huiusmodi factis, & cogitationibus. 2. Crimen est, quod alienos ritus, & religionè aliam proponant quam dicunt, non licet nobis recipere, & obseruare. Ratio, cum simus Romani, vbi nota humanum ingenium veritati divinæ placita, atque commenta humani cerebri opponere. Romani non alios coluere Deos, referente *Tertulliano*, quam quos colendos Senatus decreuerat. O miserabilem, miserandamq; religionem quæ statutis, placitisq; humanis nititur, & scelicissimam illam, atq; verissimam, cuius fundamentum in Christo salutis nostræ petra est positum. Hinc petant fidi Dei serui consolationem non solum quod

quod eam profiteantur, atque doceant religionem sacris comprehensam literis, cuius materia est Iesus Christus crucifixus, verū etiam quod longissimè ab huiusmodi sceleribus fidei Domini seruis obiectis.

Vers. 22. Turba, & Magistratus concurrunt ad inferendam iniuriam Apost. eosque in carcerem conijciendos. Vbi obserua iniquorum Magistratum exemplum populi furori obsecundantiū, nec non, vt supra diuersorum morum homines satis bene conspire, atque coire ad perpetrandum malum: qui hisce gradibus pergunt. 1. Pauli, ac Silæ vestes lacerant. 2. feriunt, virgisq; cædunt. 3. in carcerem mittunt. 4. accersito commentariensi iniiciendos curant in carcerem interitorem. 5. numellâ constringunt, & nihil non moliuntur, atque præstant, quod possit spectare ad tutam Apost. asseruationem, at quam nauant operam, evadit inanis, nulla enim vis, neque ars valet divinæ potentæ resistere. Ad hunc fere modum tractatus *Michaiah*, & *Ieremias* Propheeta à carcere in carcerem detrusus, quod verbum Iehouæ de Rege populoque abducēdis in captiuitatem verè prænucciarit. *Observ.* Sors seruorum Dei, cū vera verè dixerint, beneq; fecerint, iniuriosius tractari ab impijs omnis ordinis, quibus vno afflictionis genere non satisfit, sed gradibus quibusdam progrediuntur, donec ad atrocitatis culmen conscenderint. Porrò Numella fuit lignæ machinæ genus, in quam pedes, & collum immittebant.

Vers. 25. Quomodo sese Apost. gerunt. 1. precantur, hymnosq; canunt nocte media. *Observ.* Arma Christianorum rebus in arctis sunt preces, atque gratiarum actiones: Scatet scriptura exemplis singularia precum effecta indicantibus, *Exod. 17. & 32. Ios. 10. Elia, Ezech. Iac. 5.* 2. *Observ.* Anima fidelium seruorum Christi, vt & verbum vinciri nequit: habent quidem Tyranni potestatem permissu divino in piorum corpora, sed animas minus valent attingere consolatione spiritali in medijs ærumnis gaudentes, iuxta illud *Davidis Psal. 94.* In dolorum meorum multitudine consolationes tuæ Domine me refocillarunt. & 2. *Cor. 1. 5.* Sicut afflictiones Christi abundant, ita etiam per Christum abundat consolatio. 3. *Observ.* gaudendum nobis cū patimur pro iustâ, bonaque causa: Ita Apostolus; virgis cæsi, gauisi sunt, quod digni sint habiti pro nomine Christi contumelia affici.

Vers. 26. Liberatio est mirabilis: Etenim per terræ motum concutitur carcer, aperitur ostium, soluuntur compedes. *Observ.* Omnia obtemperant creatori, atq; cedunt etiam præter nonnunquã & contra naturam operanti, vt nedum hic animaduertere est, sed in illo admirando populi ductu per mare rubrum, illorumque trium puerorum in fornacem ignis coniectõrũ liberatione, *Dan. 3.* ipsiusq; Danielis ereptione è faucibus leonis, *Dan. 6.* in hunc omnipotentem Deum recumbamus certa fide.

Vers. 27. Ad finem capitis, habentur eventa *Pauli*, & *Silæ* liberationem consequentia. Quædam incidunt in personam commentariensis, quædam in personas aliorum, atque illa quæ commentariensem spectant, sunt partim ante, partim post conuersionem. Ante conuersionem est hoc. Excitatus è somno, suo se conatur iugulare gladio, sed coërcetur voce *Paulina*. Vbi nota tamen si homines securè cubitum eant, dormiantque naturali modo, non tamen sine terrore expergisci solere, nisi bonam habuerint conscientiam. Possunt pij, referente *Dauid* *Psal. 30.* vespertino dolore affici sed gaudium aduenit matutinum. Vt sine terrore cubemus, atque evigilemus, actiones nostræ fiant bonâ conscientia: hic commentariensis satis securè dormijt, sed terroris, desperationisque occasio, ex quo est experrectus, ipsi est oblata. 2. *Observatio.* Motionibus Satanicis ad desperationem tendentibus ex merâ gratia Dominus occurrit, Satanamque præpedit ab executione propositi, legere est in vita. *D. Theodori Bezae*, prurigne laborantis incitati à diabolo dum per pontem pergeret, vt sese in profundum deijceret, qui divinâ providentiâ est conseruatus, & referuatus insignis verbi *DEI* minister *Geneuensis*, ad Domini opus in summum Ecclesiæ bonum: Permissu divino iustissimo nonnunquam fit, vt scelerosi vel sibi mortem consciscant, vel in suum ipsorum interitum ruant, vt expendere est in *Saule*, *Achitophete*, *Iuda*, alijsque plerisque. Vt etiam in *Curtio*, qui cum responsum datum intelligeret nimirum terram petere præstantissimum in civitate, eandem hiantem insiluit, inquiring, an habet præstantius quidpiam Romana civitas, quam arma, & viros, *Lucretia* se, *Rezas* se *Macc.* à *Nicanore* circumclusus interfecit. Sed concludimus neminem saluâ lege, & conscientia sese occidere posse.

Vers. 28. Reprimitur voce Paulina, vbi in Paulo dominantem Christi Spiritum obserua bonum pro malo rependente huiusmodi inesse debet Christianis dispositio, malum vt loquitur Apost. *Rom. cap. 12.* bono est vincendum. Verè regeniti remittunt offensas, & iniuriarum illatarum obliuiscuntur. Contra Papistæ tametsi à synceris Christianis nulla afficiantur iniuria, tamen in eisdem etiam religionis ergo sæuitiam summam exercent: addo medium, quo coërcemur à patrando scelere in nostram perniciem vergente est verbum à Dei spiritu profectum: Simul etiam expende Deum summè misericordem, qui gratiam, huic commentariensi contulerat, cum atrocissimum supplicium fuerit promeritus, & denique hic obserua in medijs extraordinarijs ne pedem quidem mouendum esse, nisi Deum habeamus præeuntem.

Vers. 29. Incipit commentariensis conversio & 1. gradus est arrepto lumine irrupit, acciditque ad pedes *Pauli*, & *Silæ* in veræ humiliationis, deiectique animi signum. *Observatio.* Vtile est hostibus veritatis & à fide alienis, vt deiiciantur, vide in *Nabuchadnezare*, alijsque. Vbi etiam expende divinam potentiam, quâ tam repentina existit mutatio. 2. *Observatio.* Honorabuntur, qui *D E V M* honorarint etiam ab inimicis cum fuerint illuminati.

Vers. 30. Productis ipsis foras, ait; Domini, quid me oportet facere, vt seruer, quærit quidem salutis viam, sed actionem in se, sic naturâ ferimur, qui in nobis salutis causam habere velimus, quam minimè dabitur reperire, siquidem salutis causæ omnes sint extra nos. *D E V S* Pater eiusdem est author, Christus acquiritor, Spiritus Sanctus persuasor, fides instrumentum quo apprehenditur, quæ nobis naturâ non inest, sed est Spiritus Sancti opus. Neque hæc interrogatio est ficta, vt illa Pharaonis apud Moysen, sed hac Commentariensis verè salutem expetit.

Vers. 31. Plena, ac plana salutis definitio, quæ est illud Dei eximium beneficium ex fide profectum apprehendente Christum proprium eius obiectum. Verba Pauli sunt, Crede in Dominum Iesum Christum seruaberisq; tu, & domus tua. Quatuor hic expendenda. 1. Fides. 2. Obiectum fidei proprium. 3. Beneficium fidelium scilicet

licet salus. 4. Huius beneficij communicatio alijs, bonum cum sit sui communicatiuum vt ita dicam. Fides est actiua cognitio, quæ Deum cognoscimus in Christo misericordem, gratiamq; Christi apprehendimus, nobisq; applicamus ad vitam æternam, qui proinde alio modo salutem quærunt, fidem minimè habent, & ita salui esse non possunt, cum quicquid sit extra fidem dicente Apost. Rom. 14. existat peccatum. Conemur itaque fidem retinere in cognitione persuasiva, atq; applicatione consistentem. 2. Obiectum fidei propriû est Dominus IESVS CHRISTVS crucifixus. Necessè est, fidelis quisq; Christum apprehendat Dominû suum, & Iesum. Dominum quidem redemptionis iure, Iesum seruationis nomine, quo salus cõtinetur, Christum etiam, id est, vnctum.

1. In Regem exultationis oleo, qui hostes Ecclesiæ debellauit, morteq; sua mortem, nobisq; cœleste, æternumq; regnum peperit.

2. In Prophetam, qui plene detexit Patris consilium in salutem nostram.

3. In sacerdotem qui sese hostiam gratam, atq; suauem Deo Patri obtulit pro omnium electorum peccatis. Hinc sequitur nihil loci relinqui in æternæ salutis negotio operibus, meritisque humanis, aut satisfactionibus, neq; virginis, sanctorumq; intercessioni. Est enim solus Christus ἡμετέρας σωτήριος ἀρχηγός, Heb. 2. Iam vi illius sui sacrificij semel in cruce peracti apud Deum Patrem in cœlis intercedens vnicus noui fœderis mediator. Aduersarij in triplex Christi officium peccant, ac 1. in Regiû, quando non contenti Rege Christo vnico, & solo mystici corporis sui capite Papam eiusdem vicariû, Ecclesiæq; caput esse volunt, in Prophetiam, cum traditiones hominum, atq; vera ἀγγραφα Propheticis, & authenticis Apostolorum scriptis exæquent. Deniq; in sacerdotale, cum sacrificium Christi non repetendum in missa sua reiterent, vt ferunt pro viuis, mortuisq; Humanam etiam Christi naturam labefactant, cum pluribus locis contineri affirmant, diuinam lacerant atq; discerpunt, cum essentialia proprietates eiusdem humanæ naturæ dicunt esse cõmunicabiles.

3. Salus, quæ completitur liberationem ab æterna morte, pœnis tartareis, horribili illa malorum spirituum societate, fruitionem Dei patris, filij, & Spiritus Sancti Angelorum, sanctorumque, vitæ denique æternæ, gloriæque in cœlis summa cum iucunditate coniunctæ. 4. Est, huius beneficij communicatio, quod prolatum

tum est in totam familiam. Vbi nota incumbere, patribus familiarum, vt familias habeant piè institutas, pro exemplo est Abrahamus, *Gen.* 18. & clarum extat præceptum, *Deut.* 6. 7. 8. in praxin ductum à Iosua inquite, ego, domusque patris mei seruiemus Domino. Applicate ad praxin vsuque vestrum accommodate.

Verf. 32. Medium, quo acquiritur fides, attingitur, scilicet verbi prædicatio. *Rom.* 10. Quare, verbum est prædicandum iuxta Christi mandatum, *Math.* 28. *Ephes.* 4. Profligetur satanica illa opinio de nouis revelationibus secretò communicandis, Dominiq; verbo adnitamur omnia comprehendente ad salutem necessaria, cuius prædicati virtute, Spiritusque S. operatione in nobis fides creetur, atque augeatur.

Verf. 33. 34. Effecta continentur ab hoc commentariensi conuerso profecta. Quorum. 1. est eductio *Pauli*, & *Silæ* nocte media, lotioque plagarum, quibus affecti sunt. *Obserua.* Mutatus ab illo, qui fuit commentariensis, mutatam habet vitæ rationem: proinde cum translati simus in regnum lucis opera lucis proferremus, cumq; nouum Regem Dei filium Christum habeamus, vitâ novâ eaque piâ, sanctisq; moribus oblectemur. 2. *Obserua.* Fides erga Deum obedientiam producit, quam magistratibus displicere certum est: prius obtemperauit iniqua mandantibus, jam conuersus, quos numella constrinxerat, saluos educit sine omni vitæ periculo, curatque sanandos. 2. Baptizatur, atque familia, Baptismo significatur eiisdem Christo vitæ Domino implantatio, necnon regeneratio, peccatorumq; remissio merito sanguinis Agni Dei immaculati: si quæras cum fides ad salutem sufficiat, quorsum Baptismo opus? *Resp.* maximè, cum fides nequaquam aspernetur diuinas ordinationes, cumque sacramenti contemptio sit exitialis. 3. ducit domum suam, apponitque ipsis mensam, cibum scilicet quo vescantur. *Obserua.* Fides non est otiosa, sed per charitatem efficax, incumbit etiam gregi ministrare corporalia pastoribus spiritualia serentibus, *1. Cor.* 9. *Galat.* 5. 4. Exultat, quòd cum vniuersa domo sua credidisset Deo. *Obserua.* Fides est veri, solidique gaudij causa, alia gaudiorum genera, siue sint naturalia, siue carnalia, siue mundana finem sunt habitura, sed gaudium spiritus, atque fidei permanebit, inquit Christus gaudium meum

nemo auferet à vobis, ita conemur gaudio spiritali parte nimium Regni Dei perfrui, *Rom. 14.*

Vers. 35. Modus eductionis Pauli, atque Silæ à carcere, tum eorum discessus ex vrbe describitur ad cap. finem. Hoc *vers. 1.* occurrit temporis circumstantia, quo gubernatores miserunt *σαδδούχας* ad eos dimittendos. Manserunt in carcere tantum noctem, jam exorto die sunt emittendi. *Observa.* Seruorum Christi afflictiones, persecutiones, incarcerationes, non sunt sempiternæ, iuxta hanc praxin, & Iehovæ promissum, *Psal. 30.* dolor adesse possit vespere, sed gaudium aduenit mane, & *34.* Iusti multæ sunt afflictiones, sed ex omnibus illis eripit eum Iehova, & *Psal. 125. 3.* Non quiescet virga improbitatis super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad vllam iniquitatem manus suas. Feramus patienter diuinitus immittas afflictiones, quæ dulcem iustitiæ fructum afferent iisdem exercitis, *Heb. 12. 2. Cor. 4. 2. Observa.* Argumentum diuinæ potentia, qua etiam nolentes impelluntur exequi, quod Domino videtur, vt, & expendere est in Ægyptijs, qui inviti Israelitas exire siuerunt. Vocantur impij, Iehovæ serui per coactionem vt *Nabuchadnezar, Jer. 25.* Isti etiam gubernatores Paulum, Silamq; volunt emittere terrore divino percussi, quod cedit fidis Christi seruis in summam consolationem perpendentibus arcanam Dei potentiam, atque operationem, quâ non modo coercentur scelerosi, sed etiam inviti coguntur afflictis benefacere metu supplicij, si secus faxint, ipsis infligendi: At isti patrati sceleris nullâ ducuntur pœnitentiâ, peccatum non agnoscunt, sed secretò curant Apost. dimittendos veriti ne puniantur: celebretur Dominus qui flagitiosos, atrocesq; hostes sic reprimat, vt quod maximè velint, minimè omnium fieri permittat. Et sub finem huius partis notent apparitores caduceatores, atque lictores impium esse Dominis impia mandantibus obtemperare. Omnis obedientia hac restrictione terminanda scilicet in Domino. Vide *Act. 5.*

Vers. 36. Commentariensis verè exponit Paulo, & Silæ decretum gubernatorum ipsi annuntiatum per apparitores missos, vbi nota huius hominis conversi fidem esse synceram, & ab omni hypocrisis alienam, quâ ætas hæc in qua versamur, plurimum laborat, adeò, vt, illud Apost. dictum verificetur, *2. Timoth. 3.* formam pietatis habent, sed eius vim abnegarunt. *2. Observa.* Erga Apost. bene

bene quidem afficitur quos cupit in pace exire ipsis prosperum successum precatus. Incumbit Christianis bene velle seruis Christi, Euangelioque, quo Regnum gratiæ amplificetur in Dei patris gloriam.

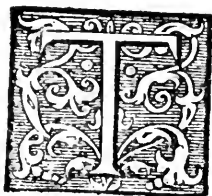
Vers. 37. Detrectat Paulus carcere exire, atque clam eiici. Ratio est, quia indictâ causâ cæsi sint, cum etiam sint Romani. Quare vult adesse magistratus, ac gubernatores, qui ipsos educant. 1. *Observa.* Hæc est fors seruorum Christi, vt virgis, alapisque cædantur, vide in *Michaiab* verò Prophetâ à *Zidkia* Pseudo-prophetâ percusso: in *Jeremia* à *Pashure* Sacerdote, *Ierem. cap. 20.* feramus hanc sortem pro Domini nostri nomine, atque causâ, adde non solum fidos Domini seruos supplicijs affici, sed ignominia publicâ exponi, quod tandem cedit in afficientium dedecus indictâ causâ innocentes damnantium. Momentum rationis quo maximè percelluntur gubernatoris est, quod existant ciues Romani. *Lege Valeriâ* nefas fuit vincire ciuem Romanum, *Lege Portiâ, legibus Sempronij* non licuit vlli ciuem Romanum cedere, aut ferire, vel morti dare, nisi Romanis ipsis assentiente populo. *Cicero* in *Verrem* sese defendit, quod sit ciuis Romanus. Terribile gentibus fuit nomen Romani ciuis. Nemini licuit impunè attingere corpus Romani ciuis. *Observa.* Licet nobis etiam legibus politicis vt in nostram defensionem, quod hic præstat Paulus, & post *Actor. cap. 25.* coram *Festo* prouocat ad Cæsarem. Christus vtitur legitima defensione aduersus percutientem ipsum, *Ioan. cap. 18.* hoc modo, si male inquit locutus sum, testare: si bene, cur me cædis, sic Paulus hic se tuetur, & ita sese gerit, ne vllum præiudicium causæ Christi afferatur: ne innocentia traducatur, impijque ab huiusmodi sceleribus patrandis reprimantur exemplo hoc publico: Innocentia publicum requirit Testimonium, legibusque locus esse debet in rebus publicis ad ordinis conseruationem, societatisque humanæ. In republicâ benè constitutâ nihil temerè, inconsultò, vi, aut iniuriosè fieri debet. Et nos educant. *Observatio.* Pedem non esse mouendum in rebus extraordinarijs, nisi muniamur autoritate divinâ. Noluit *Moyfes* vel vigulam post se relinquere in *Ægypto*: Proinde nihil efficiendum nisi diuina voluntate suffulciamur.

Vers. 38. Renuntiant Magistratibus *σαβδουχοι*. i. viatores, qui timuerunt cum audierint P. & S. fuisse Romanos. Hic timor non est filiorum Dei, qui Dominum verè timent, sed est impiorum feruilis ille, quo percelluntur propter pœnam lege Romana ipsis infligendam. *Observa.* Impij plus mouentur hominum statutis, atque terrentur, quam lege divinâ. Imò huius seculi professores maioris faciunt leges humanas, & iura positiva, quam ipsum Dei verbum, quod certè arguit exiguum pietatis sensum, quicquid loquuntur.

Vers. 39. Accedunt, precanturque, ut exeant. *Observ.* Impiorum magistratuum præmium est ignominia, innocencia scelerosos confundit, Impij volunt patris sceleribus sese eximere omni modo, quo valent, tamen aliquando oblectationem ceperint. 2. *Observ.* Magistratus turbam seditiosam, ac discordiosam minimè sequeretur: Etenim quod furioso vulgo, prima instantiâ arridet, tandem apparebit iniquum, quòque eximi velint, quâcunque ratione valeant: versetur omnes in huius vitæ curriculum, rebusque gerendis pie ac sincerè.

Vers. 40. Paulus, & Silas exeunt carcere cum honore. *Observa.* Ignominiam convertit Dominus, qua sunt affecti ipsis in honorem publicè omnis criminis expertes exeunt: verum illud comprobatur, 1. *Sam.* 2. Honoratum iri eos, qui Iehouam honorarint. 2. Ingressi sunt ad Lydiam supra ad fidem conuersam. *Observa.* Præteritis nobiles, nobis accedendum ad oriundos obscuro loco fidem Christianam amplexos, à quibus beneuolè sumus excipiendi: addo, mutua sunt fidelium beneficia; hæc ministerio Apost. ad Christi gratiam vocata, quæ humaniter ipsos tractat. 3. visunt fratres, atque consolantur. *Observa.* Pericula sunt ita devitanda, ut muneris nostri obeûdi semper sumus memores: atque occupandi non modo docendo, sed & confirmando, consolandoque dejectos piorum animos ob serium summumque peccatorum suorum sensum. Det nobis Pastoribus Dominus propter Christum.

CAPVT XVII.

RES hoc cap. continentur stationes, in quibus occupantur Paulus, & Silas. 1. Est *Thessalonica* ad vers. 10. 2. Est *Berea* ad vers. 16. 3. Est *Athenis* ad finem. *Thessalonica* habes quid egerit Paulus, & quid passus sit; hoc fecit, disputauit tribus diebus Sabbathinis in Synagoga Iudæorum oportuisse Christum pati, ac resurgere, quem prædicat, vt crucis scandalum remoueat. *Obserua.* Pauli, Silæque eiectio *Phlippiis* vsui est alijs gentibus in salutem: hinc initium datum annuntiandi Euangelium alijs orbis terrarum partibus in salutem ordinatorum ad vitam. 2. *Obseruat.* Ista duo coniunguntur: benefacere, ac pati. Paulus verbum gratiæ prædicat, quod est bonum opus, pro eo tamen patitur, expende in Prophetis, *Iohan. Baptista*, Christo, Apostolis, fidisque nostri temporis Pastoribus. Proinde illud verum comprobatur, quod habet Apostolus *Phil.* 1. Datum vobis est non solum credere, sed pati pro Christo: cum quo si *συμπάσχωμεν* glorificabimur. Sed videndum, ne patiamur vt scelerosi, sed bonam causam habentes, cum verum dicente Cypriano existat illud, non pœna, sed causa facit martyrem. 2. *Obserua.* In Paulo summa est constantia, ac diligentia in munere obeundo, qui sibi minimè parcat, modò Regnum Christi propagetur: Proficiscitur per *Amphypolin* & *Apolloniam*, tandem venit *Thessalonicam*. *Amphypolis* est vrbs *Macedoniae*, sic dicta, quod sit quasi peninsula, iam dicta *Chrysopolis*. Hæc *Apollonia* est & *Macedonia* vrbs. Est alia huius nominis in *Aphrica* ad mare *Ionium*. *Thessalonica* *Metropolis Macedoniae* sic vocata à *Philippo Macedonum* Rege, qui victoriam de *Thessalis* insignem reportauit: contra *Sarracenos* *Constantius Imperator* hac vrbe pugnavit, sed successu infelici nixus cuidam somnio, quod somniarat se fuisse *Thessalonica*, cui *Dux* quidam dixit *Θεός ἄλλω νόκην*. *Theodosius Imperator* propter eadem nefandam commissam in hac vrbe, ab *Ambrosio Medolanensi* Episcopo communionis iure est priuatus, qui Menses octo templum non ingressus est, donec ab Episcopo *Ecclesiæ Mediolanensis* reverenter petijt absolutionem: cui concedit, hoc addito, vt dies triginta elaberentur,

antequam acta capitalia executioni mandarétur. Hæc vrbs quondam luce evangelica collustrata ad quam Apostol. duas epistolas conscripserat, jam tenebris ignorantia, si non mahometicis est involuta sub Imperio Turcico propter verbi contemptum. *Obser.* Hoc exemplo monemur ne verbum gratia, atque salutis fastidiamus, si nolimus tanto iudicio, taliq̄ affici. Ibi fuit Iudæorum Synagoga. *Obserua.* Iudæi per peccata à Domino sese separauerunt, idcirco à terra *Cananea* sunt separati, atque disgregati per varias partes orbis terrarum, quod Iehovæ noluerint inseruire in terra promissa melle, lacteq̄ fluente. Applicemus. *Scoti* in *Scotia* Deum syncerè colant, vitamq̄; ad divini verbi normam componant, instituantq̄; ne vt Iudæi exules in *Babylone Sionis* cum dolore recordati sunt, ita etiam *Scoti* in alias oras traducti *Scotia*, cultusq̄ divini ibidem celebrati cum luctu recordentur. Expende locum, *Amozi* 8.

Vers. 2. Secundum morem ingressus est Iudæorum Synagogam. *Observatio.* Muneris nostri functio debet esse nostra consuetudo, neque vnquam negligenda occasio amplificandi Regni Christi, exadificandæq̄ Ecclesiæ etiam apud eos, qui nos fortasse iniuriosius tractarunt, vt facit hic Apost. Qui Iudæis gratiam communicari velit per verbi prædicationem. Iam videamus quid fecerit Apost. Nimirum disputavit ex scripturis oportuisse Christum & pati, ac resurgere. *Obserua.* Ad veritatem docendam, & confirmandam scripturæ sacræ sunt afferendæ, neque nobis sapiendum in salutis negotio supra id, quod scriptum est. *Rom.* 12. & *1. Corinb.* 4. Præsertim cum sunt authenticæ, veritatemq̄ completantur omnem ad fidem, æternamq̄ vitam in Christo necessariam quæquidem minimè omnium Ecclesiæ autoritate, & approbatione nituntur.

Tanti etiam apud Deum patrem est scripta veritas, vt cum de filio monte *Thabore* testimonium perhibuerit intra sacræ scripturæ cancellos sese continuerit hoc scilicet, hic est filius meus dilectus, ex *Psal.* 2. in quo mihi complacui, *Isai.* cap. 42. hunc audite, *Deut.* cap. 18. **D E V S** Pater nos ad filium remittit, filius verò ad scripturas, *Ioan.* cap. 5. Scrutamini scripturas præinde in verbo **D E I** scripto à Prophetis, Apostolisq̄, viris sanctis tan-

quam

quam in veritate minus dubia, sed perspicua atque omnibus suis numeris absoluta nobis est acquiescendum: atque istæ sacræ literæ evoluendæ & explicandæ sunt, non involuendæ, atque cælandæ vt Papistæ faciunt. Qui Laicis, vt vocant scripturarum lectione interdicit: resque diuinas lingua incognitâ tractant, verum hic Apostol. adaperuisse fertur, & ipse Christus locum illum, *Isai. 61. 1. Luc. cap. 4.* Planè ergo sequitur enucleandas, explicandas, atque applicandas cuilibet hominum statui sacras scripturas esse.

Verf. 3. Duo sunt, de quibus differit. 1. Est de necessaria Christi passione. 2. De eiusdem resurrectione. 1. Oportuit Christum pati, ita nimirum Deo patre ordinante, & vt Pater ab æterno decreuit filij passionem, sic filius temporis plenitudine sese sponte eidem subiecit. In quâ hæc sunt trutinanda. 1. Quis passus. 2. In quo. 3. Pro quibus. 4. In quem finem. 5. Quoties. 1. Quis nimirum Dei filius *θεοῦ υἱοῦ* Deus, & homo vnione hypostaticâ, ergo multo maximè eximium est Redemptionis nostræ pretium. 2. In qua natura, scilicet humana partim in corpore nimirum mortem crucis maledictam, qua nos liberaret à maledictione legis. Partim in anima cruciatus illos infernales horribiles, vt iisdem nos eximeret. Siquidem Deitas minimè potest pati, tametsi verè enuncietur Dominum gloriæ esse crucifixum per *κοινωνίαν ἰδωμάτων*, 1. *Corinth. 2.* atque dicatur Deus suo sanguine acquisiuisse Ecclesiam, *Actorum cap. 20.* vbi personæ tribuitur quod alterius duntaxat naturæ est proprium. *Observatio.* Hoc *λυτρον* diuinæ iustitiæ etsi infinitæ abunde satisfacit, cum qui sit passus, Deus etiam extiterit. 3. Pro quibus, scilicet pro ouibus suis, *Ioan. 10.* Etsi victima filij sufficiens sit merito, & dignitate pro omnium hominum peccatis expurgandis, vitio tamen impiorum illud minus applicantium fit, vt ipsis in salutem non sit efficax. 4. In quem finem, vt multos fratres ad gloriam adduceret *ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας ἡμῶν*, *Hebr. 2.* 5. Quoties semel idcirco CHRISTI sacrificium semel in cruce peractum non est repetendum, quemadmodum in Satânica illa abeminabili Missa missatici sacerdotes faciunt.

Ex passionibus Christi in usum nostrum obseruemus, quantum malum, & quam horrendum sit peccatum, quantum existat Dei amor in nos, quantum denique pacem, & reconciliationem pepererit nobis Dei filius per sanguinem crucis suæ, unde & pij, sancti, gratique in Dominum exultamus. Non est quod hinc cum papistis commiseratione afficiamur in Mariam virginem tunc temporis dolentem filij mortem; nec est, quod inflammemur in Iudæos tanti sceleris patratores, sed peccati naturam expendentes mortis filij Dei causæ, id ex animis detestemur, & pro salute, vitæque æterna gratis nobis concessa, sed merito iustitiæ Christi fide apprehensæ divinam maiestatem celebremus. 2. est de Resurrectione. Christus reuera mortuus potentiâ suâ resurrexit, sicut fuit à Davide, Psal. 16. prædictum hisce verbis: Non sines sanctum tuum videre corruptionem. Supra de fructibus Resurrectionis Christi: vnum tantum repeto Resurrectioni Christi vim resurrectionis electorum esse inclusam, qui in illustri ipsius aduentu eiusdem beneficio resurgent ad æternam vitam, vt etiam reprobis potentia illius maledictionis, *Quo die comederis, vtique morieris*, ad mortem sempiternam, torminaque nunquam terminanda. & inquit hic est Christus, vnctus Domini in Regem, Prophetam, Sacerdotem. De triplici eius officio, vsuque superius. Et Iesus Seruator, ratio est, quia populum suum seruat à peccatis. Ex eo, & non aliunde salus haurienda.

Vers. 4. Effectum doctrinæ Paulinæ. Quidam Iudæi credunt, fidemque testatam faciunt per societatem, qua sese Paulo, atque Silæ adiungunt. Ex Græcis religiosi multitudo magna, mulieresque primariæ non pauca. 1. *Observa.* Verbum gratiæ est medium diuinitus constitutum ad procreandam fidem in electorum cordibus, quâ purificantur, *Rom. 10.* quod quidem verbum, vt hic, & alibi nunquam frustra prædicatur, *Isai. 55.* Aut enim per spiritum cooperantem per idem gratia affertur, atque salus animæ, *Rom. 1. 7.* 2. *Cor. 2.* vbi dicitur odor vitæ ad vitam, aut rebellibus, ac infidelibus existit odor mortis ad mortem. 2. *Cor. 2.* minimè quidem naturâ suâ, cum sit verbum vitæ, sed per accidens, nimirum ratione obfirmati cordis, gratiamque oblatam respicientis, vt in reprobis est considerare. 2. *Observa.* Fides vera sese exerit in praxin charitatis, quâ fideles societatem statim coeunt mutuum, colunt.

coluntque. Qui consortium bonorum aspernantur, & in summos honorum gradus à Christi corpore mystico abscissos eyehunt, satis arguunt fidem ac puram conscientiam se non habere. 3. *Obfer.* Regnum Christi omnis ordinis homines complectitur, in quo sunt viri, fœminæ, liberi vincti, *Barbari, Scythæ, Gal 3. Colof. 3.* Imò in hoc regno omnes sunt Reges coronâ immarcessibili redimendi, & in Throno cum capite Principe gloriæ, atque salutis collocandi. 3. *Obferua.* *Noachi* Prophetia quadantenus est impleta de *Iapheto* persuasione Divina habitaturo in Tentorijs *Semi*. Etenim Græci hic. i. gentes conuertuntur ad fidem Christi, & dicuntur Deum timere, Atque hic timor est filialis, obedientiam, inuocationem, gratiarumque actionem complectens, qui quidem *Salomoni* est Sapientiæ initium. Est & timor seruilis, quo reprobis, & maxime aspernantes Dominum percelluntur, qualis *Caligula*, qui etsi Deum apertè contemnebat, tamen cùm aliquod signum Divini iudicij apparebat, intus exhorrescebat.

Vers. 5. Vis intentatur aduersus Paulum, & Silam, ad *vers. 9.* Circumstantiæ sunt. 1. persecutionis authores. 2. Socij. 3. Modus agendi. 4. Capita accusationis. Authores persecutionis sunt Iudæi invidia commoti, & minus fideles. *Obferu.* Increduli consueuerunt persequi fideles. 2. *Obferua.* *Ζηλώσαντες* scelerosi atque impij patratores sese obtegunt velo zeli: expende in multis, & nominatim in Phariseis, Scribis, Sacerdotibus persequētibus Christum: in Iudæis illis atrociter animatis in Stephanum *πρωτομάργουρα, Actor. cap. 7.* Velamine Legis, Templique sese operientibus, impiissima, atque crudelissima huius prætextu committuntur. & huius patriæ sacrilegi lege sese muniunt positua, sed non Divina ad sacrilegium tuendum. 2. Socij sunt *ἀγοραῖοι* Circumforanei, vagi, otiosi que homines ad patranda facinora comparati. *Obferu.* Omnis generis homines astu Satanico coeunt ad perpetrandum malum. vide *Iud. 9. 2. Cro. 20* & nostri temporis *Hispani, Itali, Galli, Barbari, Æthiopes* coire aduersus synceræ religionis professores, qui hostes manu Divina salo, solo que fusi, strati que sunt Deo gloria. 2. *Obferu.* Otiosi, nati que tantum ad consumēdas fruges in Repub. non sunt tolerandi. *Athenienses* otiosos, atque vagos publicæ ignominia exposuerunt, & ob eum finem constituerunt areopagitas, qui in otiosos inquirerent. Incumbit certè Magistratibus,

ribus, vt quisque sese in vocatione sua exerceat, ne Respub. detrimentum capiat. 3. Forma agendi hæc est: Turbam convocant, & Satanicâ arte causam faciunt communem. 2. Εδουροθεν ἢ πολιν, quia perturbato statu melius consequi valent, quod volunt. 3. adoriuntur donum *Iasonis*, sed ibi eos nequeunt reperire: At *Iasonem* fratresque trahunt ad πολιτάρχας 1. *Observa*. Nemo impius statim constituitur in supremo impietatis gradu, sed sensim à peccato in peccatum vergit, vt expendere est in *Pharaone*, *Saule*, alijsque illius generis, qui non alijs vt plurimum vtuntur armis, quâ vi impetu flamma, ferro, sicuti facile est considerare in dira illa *Hispanica* inquisitione; in atroci *Gallicana* persecutione, & nominatim in horrenda illa *Parisiâna* strage, quæ satis arguit præ multis alijs religionem illam quam profitentur, non esse veram, cum Religio vera, sit gratiæ, atque misericordiæ plena, sanguinisque Sanctorum minimè omnium sitiens. 2. *Observa*. Nulli magis sunt obnoxij iniurijs hostium, atque furori, quam Christi fratres, quorum sortem oportet conformem esse Principis, Capitilque conditioni, his in terrarum solis, & postea in cælis in summa gloria, ac felicitate. Quorum fratrum dignitas hæredum Regni, & cohæredum Christi nondum hic percipitur, sed plenè percipietur cum Christo assimulabuntur, videbuntque Deum Patrem sicuti est, 1. *Ioan.* 3. 4. *Capita accusationis* sunt duo. 1. Seditionis crimē. 2. prodicionis vel læsæ, ac imminutæ maiestatis Regiæ. Dicunt quod hi sunt ἀναστατώσαντες τὴν οἰκουμένην subuertentes statum orbis terrarum, scilicet hi, qui pacem, ac reconciliationem mundo in Christi sanguine annuntiarunt. Non est nouum huiusmodi crimen impingi fidelissimis Dei seruis. Dictum est à *Pharaone* ad *Mosen*, ab *Achabo*, ad *Eliam*; Tu inquit turbas Israelem. Cui respondit homo Dei: Non ego, sed Tu, domusque patris tui. Scribit *Tertullianus* in *Apologet.* contra gentes, quod Christiani nominis osores varia sint commenti crimina in Christianos 300. illis annis post Christi ascensum. Dixerunt Christianos carnibus vesci humanis, & idcirco filios suos trucidasse, incestuoso coitu sese etiam polluerere, caput asini adorare, crudas carnes comedere, Romani imperij statum evertere, & quæ non excogitarunt, atque effutiuerunt atrocissimi hostes Christianæ fidei. Seditionis læsæque maiestatis crimine Iudæi principem salutis nostræ Dei filium impetiuerunt.

Sint

Sint fidi Dei serui contenti sorte sua, si paribus, sed immeritò, falsoque onerentur criminibus, Nouit Dominus cuius honore velificantur in vocatione sua, quàm longissimè ab huiusmodi absint, abhorreantq; . 3. *Obser.* In *Iasone*. Ita ordinante Domino nō defunt qui suis faueant, atque opitulentur. In *Ægypto* filia *Pharaonis*, fauit *Moyssi*, *Achabi* tempore, *Obadiah* qui in spelunca 100. Prophetas occultauit: *Lydiam* concessit Dominus fautricem Apost. *Act.* 16. *Cōmentariensem*, & hunc *Iasonem*, nec non tempore nostro in rebus arētis, durisque nonnullos excitauit Dominus, qui vitæ cum discrimine, bonorumque omnium iacturâ, Ecclesiæ, bonisque Reipub. viris strictè adhaferunt in defensionem. 2. *Caput accusationis*, est Crimen læsæ maiestatis, Etenim contra decreta Cæsaris faciunt Regem alium, dicentes esse Iesum: Verum quidem est esse alium Regem præter Cæsarem, & nemo Christianus Rex id negauerit, præsertim cùm Christianus Rex, Christo subalternetur, vt ita dicam, neque vllatenus læditur, aut imminuitur maiestas regia, si Dei filius Iesus Christus regni sui Rex habeatur, & celebretur. esset iam nobis dicendum de hoc Christi spirituali regno, legibus subditis, authoritate Regni, differentijs atq; cōuenientijs cū regimine politico, quibus omnib. super sedendum ducimus vel hoc nomine quod fusè à nobis in quodâ tractatu explicata sint pro modulo nostro. Porrò obserua Christum esse Regem duplici modo. 1. Naturæ iure, vt est ab æterno Dei filius, sic hæres existit mūdi, *Heb.* 1. quo modo omnia creata ipsius imperio subijciuntur. 2. Acquisitionis titulo, Ecclesiæque respectu, quam suo sanguine acquisiuit, cuius est vnicum caput, dans eidem vitam lucemque; *Ioan.* 8. & 14. Vicarium in terris nullum admittens, proinde sine titulo Divino Papa illam, quam præ se fert, prærogatiuam usurpat.

Vers. 8. Obserua consueuisse sceleris patratore turbam corrigare, atque in partes suas inflammare, vt supra diximus, quod in hisce artis frequenti praxi comprobatur.

Vers. 9. Sequitur liberatio Pauli, ac Silæ. *Iason* satisfacit, & illi λαβόντες τὸ ἴχθυον dimiserunt eos. *Observatio.* Ante tempus Divino consilio definitum, nihil possunt impij in bonos quicquid machinentur, quiquidem boni divinâ gratiâ omnibus difficultatibus explicantur.

Vers. 10. Emittuntur *Berea* Paulus & Silas per noctem. *Obfer.* Ea est spiritus sapientia, quæ Dei gloriâ propositam habet, vt nulla ratione ab ea deflectat.

Vers. 11. Iam quid *Berea* fecerit, & quid passus sit Apost. Prædicauit Christum fructuosè: nam Nobiliores *Theſſalonicenſibus* *Bereani* μετὰ προθυμίας verbum gratiæ receperunt, & ſcripturas ſerutati ſunt, an hæc à Paulo prædicata ita ſeſe haberent. *Theſſalonica* eſt Metropolis *Macedoniae*. Duo notatu digna occurrunt, quæ in hac vrbe euenere. 1. eſt *Vderico* vrbis *Theſſalonica* præfecto à *Theſſalonicenſibus* caſo, *Theodoſius* Imperator exercitum miſit qui promiſcuè fontes, & infantes ad 7000. trucidandos curauit, cuius atrocitatis ratione *Ambroſius* Episcopus *Mediolanenſis* *Theodoſium* excommunicauit, cui non patebat ad templum accessus 8. menſibus, donec reuerenter relaxationem petijt. de quâ ſupra paulo ante. Alterum eſt de *Conſtantino* Imper. qui bellû mouere decreuit contra *Sarracenos*, quod ſomniarit ſe in *Theſſalia* fuiſſe, cui vnus ex Ducibus dixit θεός ἄλλω νίκησεν. Nihilominus tamen non deſtitit proficiſci in expeditione contra *Sarracenos*, à quibus eſt ſuperatus. *Obſerv.* Prælium temere, & lenibus de cauſis non eſt ſuſcipiendum. *Berea* eſt ciuitas *Macedoniae*, quondam *Venetijs* ſubiecta, iam *Turcis*, & *Veræa* dicta, iam ignorantia tenebris involuta, iam captiuitati, & tyrannidi *Turciæ* obnoxia, notemus contemptû lucis, & gratiæ diuinæ, peperiffe *Bereenſibus* hanc miſerabilem, atque lamentabilem ſeruitutem, expendamus, & ad vſum noſtrum applicemus, ne eiufdem ſcleris rei pari ſupplicio afficiamur. Εὐγενεστέροι, Generoſiores ſuſcipiunt verbum.

Iſta generoſitas non eſt tam ſanguinis, ac proſapiæ, quam *Euan-gelij* ab ipſis recepti reſpectu. Nobiles in ſcriptura ſunt quidam nativitate, & ſanguine, 1. *Cor.* 1. Non multi εὐγενεῖς ſunt vocati. 2. Sunt & gratia, virtuteque ſpiritus, ac donorum ſpiritualium ratione. *Eccleſ.* 8. Beata terra, quando Rex eius exiſtit filius Nobilium, Principesque eius non comedunt propter ebrietatem, ſed robur. Legere eſt etiam in *hitorijs* euaſiſſe Nobiles propter res præclare geſtas. Sed vera Nobilitas per *Chriſti* ſanguinis gratiam eſt definienda: etenim omnes, quotquot ſumus, naſcimur filij iræ Dei, & niſi regeneremur per *Spiritum S.* & immortale ſemen verbi, nequit fieri, vt nobilitemur, reges in cælis thronis inſiden-

tes, divinamque faciem contuentes. *Observ.* Hostes Evangelij, ut-
 cunque videantur prælustri loco nati minimè sunt censendi No-
 biles, sed qui verbo Dei gratiam oblatam alacriter amplectuntur
 in justificationem, & sanctificationem filiorum Dei. 2. *Observatio.*
 Verbum Iehovæ ab omnibus recipiendum, & statura tempora ob-
 servanda prædicationi designata, & præsertim diei Dominicæ
 stricta ratio habenda: qua vacandum solummodo divinis exer-
 citijs. Sed quid agunt *Bereani*, scrutantur scripturas. *Observatio.* Lite-
 ræ sacræ sunt reuoluendæ, & investigandæ in quibus continetur
 æterna vita, *Ioan.* 5. David Sanctus, atque pius meditatione sese
 exercuit legis Dei noctes, diesque. Nulli à sacrarum scripturarum
 lectione coercendi, non laici, ut Papistæ volunt, cum Evangelium
 sit potentia DEI in salutem omni credenti. *Rom.* I. 16. 2. *Observa.*
 Scripturæ veteri, nouoque testamento comprehensæ sunt instar
Lydij lapidis, ad quem omnis veritas est exigenda, & juxta has in
 omnibus controuersijs statuendum. Patris de filio testimoniū, hic
 est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ex tribus *ἑσθῶν*
ἡραμματα locis petiit scilicet, *Psal.* 2. *Isa.* 42. *Deut.* 18. ut supra di-
 ximus fusius: quo Pater nos amandat ad filium, filius vero ad scri-
 pturas, *Ioan.* 5. Itaque in sacris scripturis omnis veritas continetur,
 & ex eisdem est haurienda.

Verf. 12. Effectus prædicationis Pauli, atque exempli boni
 Nobilium. Multi crediderunt ex Iudæis, ex Græcis non pauci,
 mulieres etiam honestæ. *Observ.* Est è re Ecclesiæ, si nobiles exem-
 plo bono alijs præeant: & certè, si Rex existat religiosus, sæpe v-
 su venire solet, ut & existant religiosi subditi. Proinde precibus e-
 nixè contendendum, ut qui prætit, pietate, & sincera fide sit insi-
 gnis. 2. *Observa.* Fides est verbi prædicati per operationem Spiritus
 S. effectum. *Rom.* 10. 3. *Observa.* Quidam Iudæi ad fidem Chri-
 stianam conversi sunt quam primitiæ illius gentis Iudaicæ in so-
 cietatem & gratiam Christi asciscendæ ante illustrem illum filij
 Dei aduentum. 4. *Observatio.* Regnum Christi omnis generis, at-
 que ordinis homines complectitur, juxta illud Apost. 1. *Timoth.* 2.
 Deus vult omnes homines saluos fieri, quo significatur, ex om-
 nium hominum ordinibus, atque generibus Deum patrem in fi-
 lio suo habere electos, quos ab æterno æternæ vitæ, ac gloriæ de-
 stinavit.

Vers. 13. Persecutio aduersus Paulum, cuius authores designantur Iudæi, qui *Theſſalonicâ* venerant *Beraam*. Et modus actionis est his verbis *σαλεύοντες τόν λαόν*. Causa impulsiva est, quod audierint Paulum ibi prædicasse verbum Dei. *Observa.* Quæ supra, afflictionis vnus terminus, est alterius initium, & vere *lobus* hominis vitam militiam esse super terram. Rite respondit Iacobus Pharaoni sciscitanti quot annos haberet, dixit dies nimirum paucos, & malos esse perigrinationis suæ, *Genes. cap. 47*. Sed quæras quomodo conuenit cum iustitiâ divinâ, vt fideles eius serui, & electi ad vitam affligantur? *Respon.* Est Dei voluntas, vt ita sit, quæ est vnica iustitiæ regula: & iterum, nemo est omnium electorum, qui in sese non habeat reliquias peccati sensim mortificandas, & abolendas, nemo etiam sit, qui non multoties actualiter peccarit, adeo, vt in nobis affligendis Dominus iustè agat, summâque misericordiâ cum fidelissimis suis seruis, cum omne quod patiuntur, mereantur, vtcunq̃ue non eo nomine, quo ab impijs vexantur. 2. *Observatio.* Iudæi implacabilis odij existunt aduersus Dei regnum in quibus tam efficaciter operatur Satan, vt nullis parcant laboribus *Beraam* venientes ad impediendum Euangelij cursum, verè *Ieremias* de impijs nullam molestiam detrectantibus ad perpetrandum malum, *Cap. 9.* & *Ierem. 4.* celebrantur ijdem sapientes in malis committendis, sed ignari, in bono faciendo. 3. *Observ.* Populus est mobilis atque inconstans qui breui momento huc, illucque impellatur, itaque non ei nitendum. Expende praxin inconstantis populi in Christum hodie clamantis *Oſianna*, statim post intonantis crucifige, in Davidem, quem milites summo affecere honore, sed in *Ziklagi* combustione conantes Davidem lapidibus obruere. In Paulo *Act. 14.* pro Deo habito, at paulo post lapidibus impetito, recumbendum nobis proinde est in solum Deum.

Vers. 14. Liberatio Pauli per fratres, id est eos, qui Christum Iesum profitentur, quem mittunt saluum, atque incolumem *Athenas* relictis Silâ, & Timotheo, donec Paulus remiserit, & significarit, quando sint mittendi, quo facto, illi etiam *Athenas* veniant. *Observatio.* Consulit Dominus vitæ suorum, cum videntur esse in extremis, nec possunt impij, quod machinantur perficere ante vocationis nostræ, atque emigrationis terminum, idque Deo ordinantes.

dinante: quoties legimus Davidem summis discriminibus explicatum, vide 1. *Sam.* 18. quando Saul eum conatus sit lancea transfigere, & 19. quando seruos designauit ad Davidem trucidandum antequam expergisceretur, & 23. cum David copijs Saulinis cinctus vndequaue esset. Petrum etiam, & Paulum in extremis periculis versantes liberatos ad opus Domini peragendum. 2. *Obserua.* Singularis est fratrum amor in Paulum sinceræ fidei effectum, qui quam possunt, nauant operam vt per *Thessaliam, Bœotiam, Atticam Athenas* vsque saluus perducatur electum Domini, vas ad salutem ipsis in CHRISTO communicandam, qui secundum Deum instrumenta existunt vitæ Paulinæ conservandæ. Est etiam in hisce fratribus summa prudentia non recta Paulum Athenas mittentibus sed per viam maris. Media non sunt negligenda, in quibus prudentes nos esse par est, vt serpentes, & simplices, vt sunt columbæ: quibus Satanæ organorumq; eius insultribus strenuè obistamus: atque eo alacrius, quod toties ipsi viderimus fulgentem Iehovæ potentiam eum, eiusque organa in hac patriâ prostrauisse: atque in nihilum redegisse impios, & truculentos illos conatus hostium aduersus Christi regnum.

Vers. 16. Sequitur quid Paulus egerit, & quid passus fuerit Athenis. Hoc scilicet fecit, prædicauit Christum, & resurrectionem. Passus est vero, maledicta, ac subsannationes. At occasio primum venit trucidanda, quæ est hæc, quod viderit Athenarum civitatem *κατειδωλον*, id est, idolis deditam. Porro Athenæ vrbs celebris cum propter insignes victorias, quas est adepta de *Persis*, tum propter Philosophorum celeberrimum cœtum, quales erant *Socrates, Plato, Xenophon Crates*, denique propter amœnitatem, quæ fuit vrbs præclara amœna, ita etiam antiqua: etenim scribitur à *Naucleo lib. 1. Gen. 27. fol. 62.* quod *Cectops Athenarum* Rex fuerit tempore *Moyfis*. Et *Minerua* sapientiæ Dea habita ab ipsis culta, quæ græcè vocata est *ἀθηνη*. *Pausanias* scribit, quod plures fictitij Dij Athenis extiterint, quam in tota Græcia. Quando *Asiam* subiugarunt Romani filios suos Athenas miserunt. vide præfationem offic. Cic. Plerique nobiles ex omnibus partibus ad Philosophiam addiscendam, huc confluxerunt. Iam est sub Imperio Turcico, & vix oppiduli faciem refert.

Observatio. mutationibus vrbes atque imperia subiecta sunt, nihilque in hoc mundo possit esse perpetuum: proinde oculos mentis attollamus ad cœlestem patriam, bonaque illa æterna ibi reposita pro Dei filijs. Apostolus urbem conspicit, templum ingreditur, Idololatriam percipit, quare irritabatur spiritus eius in ipso instar febricitantium in summo gradu, qui feruntur agitari *παροξυσμῶν*. *Observa.* Zelo gloriæ divinæ maximè flagremus, qui divinitus ad ministerium vocati sumus. Zelum Davidis, *Elia*, aliorumque Prophetarum expende. 2. *Observa.* Sapientes ætimatione mundi minimè pollent cognitione salutari in Christo, cuius crux ipsis aut ignota est, aut ignominiosa, petraque scandali, sed electis solatij, gloriæque plena, 1. *Cor.* 1. *Athena* sunt Idolis dedita. Porro Idololatria est, aut quando idolis cultus divinus defertur, aut quando DEVS non colitur ex præscripto verbi sui, quam Iehova punire nequaquam intermittit, nisi interueniente pœnitentiâ, Idololatria *Salomonis* regno Iudaico scissionem attulit, & *Samaritano*, tandem exitium: hanc fugiamus, atque ex animis auersemur.

Verf. 17. 1. Actio *Pauli Athenis*. Disserebat in Synagoga cum Iudæis, & religiosis, totusque ardens zelo gloriæ Dei, quemcunque obuium nactus est, qui eum audire sustineret, cum eo disputabat. *Observ.* Semper nobis captanda occasio est amplificandi regni Christiani per Euangelij annunciationem, quod est Dei potentia in salutem omni credenti.

Verf. 18. Differit etiam cum Philosophis, qui sic vocati sunt, quod sapientiam amarent à *Pythagora* studente evitare *Γρηῶν* ambitiosum, & superbum nomen. Epicurei, & Stoici cum eo conflictabantur. Epicurei nomen sortiti ab Epicuro sectæ principe: hi quidem in voluptate summum bonum statuere, animasque mortales nullam esse Divinam providentiam, Resurrectionem, atque vitam æternam, non agnouere, quos nimis multi hac ætate moribus, atque opinione referunt, vide 2. *Pet.* 3. Stoici sunt dicti à *Stoa Porticu Athenis*, vbi soliti sunt docere, quorum Princeps celebratur *Zeno*, qui summum bonum posuere in virtute: hominē passionibus, atque affectionibus volebant esse vacuum, denique fatum, omniaque certo, atque inevitabili causarum nexu evenire asserentes, ipsum Deum eodem includebant, vt liberrimè age-

re minimè possit: quæ omnia sunt inepta. Pelagiani non longè aberant ab hoc errore. Pharisei, qui Legem cum Evangelio cõiuxerunt, & Papistæ, qui in causâ iustificationis fidei opera addunt, quorum meritis felicitatem obtineri autumant, instar Stoicorum, qui virtute hominis beatitatem metiuntur. *Observatio.* quæ fuit supra, disidentes Philosophi, & opinionibus distracti coeunt ad oppugnandam veritatem, divexandumque Christi seruum: quem per ludibrium *παιρολογον* vocant, nugatorem, vel verborum disseminatorem, vbi nota huius mundi sapientes veritatem ipsam, & eiusdem asserentes irridere, atque cõvitijs profcindere. Subiungunt, quod videatur *χίτων δαμονιων καταγελευς ειναι*. Dæmonion etsi Græcis significare possit Deum vel scientem, in sacris tamen semper accipitur in malam partem. Ratio huius appellationis est, quod Apost. Iesum annuntiarit, atq; resurrectionem. Iesum quidem Dei filium electorum servatorem. De quo sapius. Resurrectio corporum certiss. est multis rationibus probata, 1. Cor. 15. quibus omisiss, affero Chyrelli argumentum à *Phænice* petiitum sese flammis committente, ex cuius cinere refurgit novus *Phænix*, de quo canit *Claudianus*.

*Hic neque concepto fœtu, nec semine surgit:
Sed pater est, prolesq; sibi, nulloq; creante
Emeritis artus sæcundâ morte reformat:
Et petit alternam totidem per funera vitam.*

Quia de Resurrectione corporum antea: nihil amplius iam, nisi quod procul omni dubio sit futura ad perfectam electorũ glorificationem, & reproborum damnationem contra Epicureos & Sadducæos.

Vers. 19. Ducunt Paulum in *Areopagum*, id est, *Martis* collem, vbi Iudices qui *Areopagita* dicti sunt de summis criminibus cognoscebant, apud quos aliquando *Socrates* causam dixit, postea impietatis ab istis condemnatus. Hic *Orestes* matrem trucidasse fertur. *Observ.* quod hi cessurum existimant Apost. in dedecus, & damnũ ipsi in honorem vertitur, regniq; Christi propagationem quem publicè in loco publico prædicat nullo timore perculsus, nisi qui Dei servis inesse solet. 2. *Observ.* Impij, & rerum Divinarũ ignari,

doctrinam Christi putant esse nouam, qua nihil antiquius, cum Christus Iesus Dei filius ab æterno existens patri consubstantialis, gloriâque æqualis Euangelicæ doctrinæ sit subiectum.

Verf. 21. Morem *Atheniensem* attingit, quod audiendis, & recitandis nouis fuerint dediti, legere est eos Censores morum constituisse, qui in otiosos inquirerent, eosque publicæ exponerent ignominia, & hi quidem vocati sunt ἀρειοπαγίται. *Observa.* Homini natura est rerum nouarum auida, quibus oblectatur, cum res vna sit necessaria, quam Maria elegit, quæ ab ea non auferretur, nimirum audire I E S V C H R I S T I sermonem, *Luc. cap. 10. verf. 39-42.*

Verf. 22. Habetur Pauli sermo ad *vers. 32.* 2. Euenta. Pauli sermo, tribus partibus constat. 1. Exordio. 2. Propositione. 3. Conclusionem. In exordio habes 1. Reprehensionem *Atheniensem*, quod sint δεισιδάλμονες εσται, id est, superstitioniosiores. 2. Occasionem huius Reprehensionis, scilicet, quod viderit altare cui inscriptum erat ἀγνώσω θεῶ. *Observatio.* Philosophi non extitere, neque semper existunt religiosi. Etenim ψυχὴ ἀνθρώπου non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, quæ pro stultis ducit, 1. *Cor.* 2. Proinde cauendum vt Iuuentus Philosophicâ disciplinâ imbuenda sit præcipuè sacris instituta literis ad salutem in Christo percipiendam: quibus continetur vera veri Dei Patris, filijque cognitio salutaris. 2. *Obfer.* Nulla est gens tam barbarâ, quæ tamen ignoret, qualem Deum habere debeat, tamen habendum, colendumque existimet. 3. *Observ.* Dominus prout est è re gloriæ suæ occasionem offert amplificandi regni Christi: Etenim Paulus hic inuenit aram cui, &c.

Verf. 23. Sermonis propositio duo complectitur. 1. Quis sit verus Deus. 2. quomodo colendus. Describitur Deus à Creatione hoc *vers.* à gubernatione per providentiam, *vers. 26.*

Verf. 24. His verbis à Creatione, Est is, qui mundum, & omnia eodem comprehensa creauit cæli, terræque Dominus. *Observatio.* Hinc liquet mundum ab æterno non existisse, vt Philosophi quidam perperam existimauere, contra quos vide 2. *Pet. 3.* etiam dissolutum iri, cunctaque eo comprehensa, igni purganda, quæ Creatoris imperio subiiciuntur. Proinde danda nobis est opera, qui

qui Creatoris gratia velimus frui, qua fiet res creatæ omnes nobis arrideant, taueantque; & contra, si creatoris gratiâ atque favore destituamur, futurum certè pro divinæ voluntatis ratione, creaturas experiamur inimicas. 2. Quomodo colendus. Modus colendi Dei est spiritualis, Iehoua ille æternitatem incolens, non habitat in Templis manufactis, nec manibus hominum colitur, alicuius rei egens, cùm ipse det omnibus vitam, halitumque, & omnia.

Vers. 25. Putarunt Græci *Athenienses* Numinis præsentiam Templis materialibus affixam, quod minimè quadrat: cùm ipse testetur *Isai cap. 66.* Cælum esse suum thronum, terramque filiis hominum esse datam. & *1. Reg. 8.* Cùm *Salomon* extruxisset domum magnificam, inquit ille, Cæli cælorum nequaquam te capiunt. Stultum est alligare Divinam maiestatem vlli loco, cùm omnia repleat, imò ipsos cælos transcendat: & cùm sit Spiritus, *Ioan. 4.* rebus artefactis, & manu perpolitis, non est colendus. Itaque recedunt à Dei præcepto, qui Imagine repræsentatum Deum adorant. Deum hisce non egere. vide *Psal. 50. Isa. 66.* vitæ, bonorūque, omnium authorem, ac datorem.

Vers. 26. 2. Pars descriptionis est à gubernatione. Sed 1. dicit omne genus hominum ex vno sanguine esse conditum, id est, ex vna cognatione, siue origine, vt habitarent per vniuersam superficiem terræ, temporibus definitis, terminisque habitationis eorum. *Observatio.* Omnium hominum eadem est origo, proinde huius materiæ conditor, adeoque hominum vno, simplici que modo est colendus, iuxta Divini verbi præscriptum in his terrarum solis, in quibus commorandum iuxta Divinitus præstitutos habitationis nostræ limites, extra quos non licet egredi, siquidem providentiâ Dei omnes etiam circumstantiæ sunt ita coercitæ, vt nihil queat evenire in vlla circumstantia, nisi quod ipse decrevit, certissimèque nobis hinc sit emigrandum.

Vers. 27. Finis creationis hominum & collocationis in terris, est, vt DEVM quærant: Quare cùm offertur occasio gratiæ, ipsum quæramus. vide *Isa. cap. 55.* qua inveniri possit, quod si temporis rationem tam gratiosi minus habuerimus, metuendum, ne cùm maximè velimus, minimè exaudiamur. vide *Proverb. 1.*

Quod dicitur si forte *ψηλαφήσειαν* palpando eum invenirent, hoc innuitur homines cæcorum instar Deum non nisi palpando investigare posse, antequam vera illa lux mûdi illucescat, quamvis sit verum non longè eum abesse ab vnoquoque nostrum. Adest quidem generali præsentia rebus omnibus creatis, sed Ecclesiæ, eiusque membris gratiâ, ac misericordiâ.

Vers. 28. Probat adesse, in eo vivimus mouemur sumus. Vitam ab eo habemus vitalem & spiritualem quam nobis infundit absq; coadiutore, *πνεύματιω ζωῶν* concedit merâ gratiâ, procul itaq; amendantur operum merita, atque naturæ dignitas. Hoc, quod dixit ostendit citato arati versu *θεῦ γένεσις* Dei generatio sumus, quem non laudat ad confirmandum aliquod fundamentum religionis, sed ad docendum hos Athenienses etiam per Po. tæ sui dictum, sic *1. Cor. 15. 31. φθερυσιν ηδη χρησά όμιλια κρηκ.* Ex *Meandro.* Et *Tit. 1. κρητες αι ψεύσαι κρηκ θρηια γασερες αργαι,* ex *Epi- menide.* Allatio horum versuum non facit, pro humanis traditionibus ab aduersarijs in Ecclesiam intrusis.

Vers. 29. Colligit ergo τὸ θεον non esse simile auro, argento, lapidie sculpto arte hominis: quæ materia vtpotè aurum, argētum lapides consueverunt humano artificio iusculpi, prout hominibus libuit comminisci, neq; .n. rudis illa materia, sed arte quadam formâ adepta coli solet. *Obser.* Iehova invisibilis, & incōprehensibilis nulla imagine materiali, & visibili imò, ne vlla quidem specie, aut figura est repræsentandus, multo minus eo modo adorandus. Vide 2. præceptum Decal. *Psal. 115.* verè inquit *Lactantius* ibi nullam religionem esse, vbi sunt imagines, & ipse *Turca* eas abominatur, quas, cùm *Budam Hungaria* oppidum expugnasset in templo erectas, & collocatas curavit deiiciendas, atque confringendas.

Vers. 30. Conclusio sermonis Paulini, qua eos ad resipiscentiâ invitavit, simulque indicat veterem errorem non excusare errantes, sed Dei patientiam cōmendare, qui tamen futurus est iustus contemptorum iudex: at quod dicit Deum quasi præterijisse hoc tempus ignorantia, id est, non æquè accuratè obseruasse: Si causam quæras, acquiesce in Dei voluntate, gratoque in Deum sis animo, qui te (*SCOTIA*) luce Euangelij collustravit. *Obserua.* Quod invitet ad pœnitentiam. *DEVS Pater* benignissimus nolit peccatoris mortem, sed potius convertatur, vivatque *Ezech. 33.* & testatur

Dominus noster, quod non venerit vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam, *Luc. cap. 5.* Imò ipsum Pharaonem verbo voluit admonitum, antequam plagas illas iustitiæ effuderat. Hinc discamus Deo ad pœnitentiam vocanti obtemperare, ne secundo nuntio iudicium afferenti locus relinquatur.

Vers. 31. Ratio est ab ultimo iudicio. D E V S statuit diem, in quo iustè iudicaturus est orbem terrarum, Iudicemque designavit filium à mortuis excitatum fide palam omnibus factâ, id est, Christo mundi iudice declarato per resurrectionem à mortuis. Liquet hinc contra Epicureos D E I filium venturum ad iudicandum vivos, atque mortuos, cum de die aduentus, atque hora minimè constet, simus vigilantes instar virginum prudentum lampadibus oleum habentium, vt cum venerit sponsus, in cubiculum sponsi admittamur ad vitam, perfectamque gloriam percipiendam.

Vers. 32. & 33. Concionis huius effecta existunt varia, pro audientium diuersitate. 1. Quidam ἐχλευάζον cauillabantur, scilicet Epicurei. 2. Alij desiderabant audire Apost. rursus de hac re. 3. Alij crediderunt, & nominatim *Dionysius Areopagita*, non is, qui scribit de ἱεραρχία Angelorum, neque Astrologus vt Papistæ per ignorantiam dicunt, atque *Damaris* femina. *Observatio.* Verbum est odor vitæ ad vitam electis, sed odor mortis ad mortem reprobis, & nunquam prædicatur absque fructu, *Isa. 55.* summa huius sermonis est, vt cognoscamus verum Deum cœli, terræque, & omnium creatorem, ac gubernatorem, eumque colamus iuxta voluntatem verbo expressam, id est spiritu, *Ioan. 4.* necnon Dei filium Iesum esse salutis nostræ principem, vitæque Dominum, *Heb. ca. 2. Act. 3.* vt loquitur Christus, *Ioan. 4.*

CAPVT XVIII.

O C caput tribus constat partibus. 1. habetur à vers. 1. ad 18. quid *Corynthi* egerit, & passus fuerit Apost. 2. ad vers. 24. ostenditur, quomodo *Antiochiam Siria* redierit. 3. historia de *Apollo* prædicante *Ephesi*, & quo fructu ad finem. ad vers. 12. quid Paulus egerit *Corynthi*: & occurrit 1. quomodo occupatus fuerit domi *Aquila* cõficiendis tabernaculis, quomodo in Synagoga disputarit, & post *Sila* atque *Timothei* reditum ex *Macedonia* quomodo testificatus fuerit *Iudæis* Iesum fuisse Christum, & quonã pacto illi restiterint, atque blasphemarint, quomodoq; se purum dixerit ab eorum sanguine, discesseritque ad gentes ingressus domũ iusti colentis Deum, qui credidit, ac Baptizatus fuit cum familia, multisque *Corynthiacis* credentibus, & baptizatis. *Corynthus* præcipua vrbs *Achaia* à Cic. græciæ lumen vocatur, sitũ habens inter duo *Maria* scilicet *Ægeum* & *Ionium* ab *Horat.* vocatur *bimaris* hoc vers. *Bimarifq; Corynthi Ianua.* Nomen sortita à *Coryntho Maritonis* filio. Templum habebat extra urbem *Isidis*, & intra veneris, cui mille fere mulieres fuerant cõsecratæ: fuit quidem opulenta, sed admodum libidinosa jam sub potestatem *Turcicam* redacta. Erat valde difficile hanc urbem convertere ad fidẽ Christi, cùm varijs scateret sceleribus vt liquet ex *Epist. Apost. ad Corynth.* factum tamen est per Spiritum S. *Euan-gelio* prædicato cooperantẽ, vt plerique *Christianam* veritatẽ sint amplexi. Exemplo *Apostol.* docemur insignem operam nauare in prolatando Christi regno, munereque nobis diuinitus imposito obeundo.

Vers. 2. Occurrit hospitis nomen scilicet *Aquila*, *Iudæi* *Ponto* oriundi, qui in *Italiam* venit, edicto coactus *Claudij Caesaris*, cum vxore *Priscilla* *Corynthum* accessit. *Observatio.* *Christiani* nominis professores exilio, & persecutionibus sunt obnoxij, quod multa cum habeat conjuncta bona, si bene agentes patiamur, hoc etiam habet, quod nos possit memores reddere nostri his in terrarum solis exilij à patria cœlesti, & proinde mouere de emigratione ne rebus terrenis corda agglutinemus, sed cum *Apost. Colof. 3.* superna quæramus. 2. *Obfer.* Dominus suis prouidet, & necessaria præparat

ad hanc vitam tolerandam, vt *Iosepho* in *Ægypto*, *Davidi* in deserto oberranti, *Elia* Prophetæ famis tempore à corvis enutriti, 1. *Reg.* 17. & *Paulo* in vrbe ignota, alienaq; ab *Euangelio* hospitium designauit. Verùm illud *Davidis*, *Psal.* 34. *Leo* possit esurie premi, sed diligentibus *Iehovam* nil deerit. 3. *Observa.* Quod hic *Aquila* fuerit $\sigma\chi\eta\nu\omicron\pi\omicron\iota\theta$. Nota debere vnumquemq; in vocatione sua occupari, proinde nemo vitam degeret otiosam, sed iuxta verbũ *Iehovæ* in sudore vultus tui vesceris pane tuo, & *Iob.* 5. 7. natus homo est ad laborandum, vt scintillæ prunarũ in altum evolant. 1. *Cor.* 11. Qui non laborarit, ne manducet: & sapiens ille *Salomon* pigrum & desidem remittit ad formicã, quæ ætate condit, quibus hyeme fruatur: quare minimè otio indulgendũ, sed in vocatione cuiq;, elaborandum. 4. *Obfer.* *Paulus* hanc artem exercet, ne initio prædicationis *Euangelij* *Corynthij* oneretur, & vt pseudoapostolis præcidatur occasio obloquedi, qui sine stipendio sese insinuare conati sunt in animos *Corynth.* Hinc itaque minimè statuendum ministros verbi debere manibus operari ad comparandum victum, cùm ministerium requirat omnem operam, imò maiore, & seduliozem, quam quiuis nauare possit, sit etiam divinitus statutum vt *Euangelij* annuntiatores, *Euangelio* viuant, 1. *Cor.* 9. & *Gal.* 6. Qui erudiuntur, institutores suos efficerent omnium bonorum participes, nec hoc tantum, sed grex debet *Pastori* obedientiam, *Heb.* 13. 2. honorem, 1. *Timoth.* 5. singularem etiam amorem, 1. *Thess.* 5.

Vers. 4. Quid agit *Apost.* disputat, atq; perluadere nititur *Iudæis* & *græcis* in regnum *Christi* coaptandis, vbi disce fidelitatẽ *Pauli* in officio faciundo, necnon studium singulare erga gentem suam, qui conatur quibus possit modis eam, ad *Christi* fidem conuere in salutem cessuram, vitamq; æternam. Disputat de hominis miseria, redemptione, saluteq; æterna ex *Christo* promanante. *Obfer.* Ex temporis circũstãtia. *Dies Sabbathi* lege divina, praxeq; sanctorũ verbi prædicationi, auscultationiq; destinanda, qua artifices ab ordinaria occupatione, & mercatores à negotiatione cessarent, sese divino cultui, operumq; *Dei* cõtemplationi dedentes.

Vers. 5. Quid egerit *Paulus* post *Silæ*, *Timothei*q; reditum ex *Macedonia*, nempe quod fuerit testificatus *Iesum* esse *Christum*. At 1. Occurrit zelus *Apostol.* expendendus, qui dicitur $\sigma\omega\mu\epsilon\chi\epsilon\tau\epsilon\ \tau\tilde{\omega}\ \pi\psi\epsilon\upsilon\mu\alpha\lambda\iota$, id est, constringebatur spiritu.

1. *Obſerva.* In euangelio prædicando zelo flagrare debent paſtores memores illius inſignis dicti *Davidici*, zelus domus tuæ exedit me, *Pſal. 69.* necnon *Ierem.* maledictus ille, qui facit negligenter opus Domini, ſed tempora in quæ incidimus zelum in paſtoribus, atq; profeſſoribus deſiderant. 2. *Obſerva.* Subiectum in quo prædicando occupatur Apoſt. eſt Ieſus Chriſtus Rex, Propheta, atque ſacerdos Cerimonijs legalibus figuratus, tempore ſtatuto in carne manifeſtus, qui pro electorum peccatis paſſus in cælum evectus, atque iam collocatus ad dextram maieltatis in cœleſtibus.

Verſ. 6. Ἀνταγορεύσαν δ' αὐτοῖν. Hic habetur quod Iudæi reſtiterint, atque blaſphemarint, ubi obſerua in hiſce ſummam indurationem, illudque verificari quod habet *Simeon* in ſuo cantico, ſcilicet Chriſtum eſſe ſignum contradictionis. Cum hoc percipit Paulus excuſſis veſtibus dixit eis. ſanguis veſter ſuper caput veſtrum, purus ego, ab hoc tempore ad gentes proficiſcar. Excuiſſio veſtium ſanctam Apoſtoli iram notat, ſimplicitatemque Doctrinæ, quam propoſuit, necnon rebellium Iudæorum contemptum ſupra cap. 13. Sanguis veſter ſuper caput veſtrum Phraſis eſt Hebraica, qua ſignificat Iudæos ſibi eſſe exitij authores, ſe vero culpa vacare, quod eos deſerendo tranſeat ad ceteras gentes. *Obſervatio.* Noſtrarum eſt partium, ita ſyncerè, & fideliter deſungi miniltratione noſtra, qui puri ſimus à ſanguine pereuntium. Vide *Ezech. cap. 3.* de excubitore illo divinitus conſtituto, & *Act. cap. 20.* 2. *Obſervatio.* Contemptus verbi divini occaſio eſt remotionis eiuldem, quare maximè cauendum ne Euangelio oblatam gratiam aſpernemur, ſed amplectamur animis libentibus ac ſoueamus.

Verſ. 7. Domum juſti ingreditur deſcripti à pietate, qui Deum coluiſſe fertur, cuius quidem domus non longe aberat à Synagoga. *Obſervatio.* Verbi Dei miniſtri verè colentium Deum domos frequentare debent, minimè vero eorum, qui in peccatis perſeuerantes gratiam divinam faſtidiunt. 2. *Obſerva.* Vera hominis laus à pietate petitur, longe aliter ſentit perverſus mundus, qui autumat hominem eſſe commendandum à divitijs cito perituris, honoreque evanido.

Verſ. 8. Credit *Criſpus* Synagogæ præſes, & baptizatur, eiufque familia, multiq; *Corinthiaci* credunt, ac baptizantur. *Obſerva.* Verbum.

bum nunquam prædicatur sine effectu, per quod ad vitam destinati efficaciter vocantur ad gratiam in tempore participandam simul etiam Christo fide insiti baptizantur, quoquidem significatur peccatorum remissio in sanguine agni, spiritualis regeneratio, vnióque electorum membrorum cum capite.

Vers 9. Alloquitur Iehova Paulum noctu in visione eumq; consolatur. *Obserua.* Adest Dominus seruis fidelibus in eorum consolationem, qui in suscepto munere pergant diligenter, per spiritum vero diuinum alloquitur Paulum, quo consolationem ipsi ingerit inquiring noli temere, loquere, ne fileas. *Obserua.* Et si Paulus sit vas Domini electum laborat tamen hac infirmitate naturali, vt ipse faterur, *1. Cor.* 2. sic Moyses, *Isaias* 6. *Ierem.* 9. *Ezech.* *Dan.* 9. quos omnes Dominus consolatur sapiens Iehova vult suos infirmitatis suæ esse conscios, qui ad thronum gratiæ confugiant, vt inde solamine fruantur. 2. *Obserua.* à Domino nobis tradita cuncta sunt annuntianda, vide in prophetarum & Apost. praxe, quicquid sentiât, aut loquantur homines aduersus nos, aut veritatem, flocci faciamus memores illius dicti celebris, *Gal.* 1. si hominibus placerem, Christi seruus non essem.

Vers 10. Tres annectuntur rationes consolationis. 1. Ego tecum sum, & si Deus nobiscum, quis contra nos. Omnia cælo, terraque comprehensa nobis arident, nostrisq; stant à partibus. Vide *Ier.* 1. & *Psal.* 23. Si ambularem in vmbra mortis, non extimescerem, volucres cæli fauebunt tibi, si fueris apud Deum in gratia, imò super aspidem ambulabis, & cõculcabis draconem. 2. ratio nemo te inuadet. 3. ratio quia populus est mihi multus in hac vrbe. *Obser.* In tuto sunt ij, qui Dominum protectorem ac conseruatorem habent. 2. *Obserua.* Deus inter maximè flagitiosos habet suum electum numerum, qui reseruisse perhibetur in summa illa defectione 7000. qui genua *Baali* non flexerunt. Cuius fundamentum manet firmum habens hoc sigillum nouit Dominus, qui sunt sui habuit & electos suos *Corinthi*, iam per Euangelij prædicationem in Christi regnum coaptandos, fideque imbuendos.

Vers 11. Paulus obtemperat, ibiq; manet annum & sex menses, verbumq; prædicat diuinum, nihil ex sese cõminiscitur: commenta hominum, traditiones non affert, sed Euangelium DEI ipsius brachium ad pertrahendum homines ad Christum, *Isa.* cap. 53.

Deique potentiam in salutem omni credenti. Idque magno cum fructu. Expēdamus sub finem Dei bonitatem in has gentes, quas minus de gratia cogitantes ad gratiam vocavit per Euāgelij prædicationē, cuius efficacia per spiritus sancti operationem est maxima in salutem ordinatorum ad vitam, vt in plerisque; luce Euāgelica collustratis apud nos *Scotos*. Simus grati, rectēque vtamur singulari hoc Dei dono.

Vers. 12. ad vers. 21. De Paulo, Gallione, Iudæis, Sothene agitur. De Paulo hæc habentur, quæ sit passus, & quæ fecerit. Passus est calumniam à Iudæis, & interruptionem à *Gallione*. Hæc fecit; nauigauit in *Syriam*, totondit caput, deinde *Ephesum*, cogitans *Ierosolymanam* ad festum. Circumstantiæ huius nouæ molestiæ in Paulum sunt hæc. 1. Temporis. 2. calumniatorum. 3. forma quâ vtuntur. 4. ipsa calumnia. 1. Tempus, cū *Gallio* esset proconsul *Achaia Graecia*: Nam *Achaëis* auxiliantibus eam græci sunt adepti. *Obserua.* Impij convenientem occasionem obseruant, quâ diuexent maximè fidos Christi seruos. 2. *Obserua.* Iudæi iam subijciuntur peregrino Regi, quorum maiores sub Regibus suis, & regno florentissimo in Deum rebelles, ac contumaces extiterunt. vide *Zech. 11. de Baculo amœnitatis, & vinculorum.* 2. Circum. Qui scilicet Iudæi. *Obserua.* Qui maximè promouerent Dei opus multis quippè obstructi beneficijs, seruisque; idem promouentibus fauerent, existunt plerunque inimicissimi *Davidis* maximi inimici filius *Absalon*, atque; *Achitophel* cuius verbum pro oraculo celebrabatur: & quis Christi hostis, *Iudas Iscariotes*, ex 12. vnus. Satan evocare solet ex ipsius ecclesiæ sinu hostes, qui eam excrucient, ὁμοθυμαδον. *Obserua.* Iudæi diuersis pollentes ingenijs, variisque moribus præditi instinctu Satanico coeunt ad malum opus patrandum: Supra hanc notam exemplis illustrauimus. 3. Modus, ducunt ad tribunal, atque ita videri volunt iure agere. *Obserua.* Nunquam magis oppugnatur veritas, Christi que causa, quam velo, atque prætextu legis. vide *Dan. 3. & 6. cap.* Si legem impiam pro sese habeant impij, optimè secum agi autumant, vt crucifixores Domini nostri inquietes; Legem nos habemus, secundum quam tenetur mori: & ex nostris professoribus nonnulli sacrilegi pro sacrilegio suo legem miserabilem obtrudunt, quâ vires sacrilegio colligentes suo in peccatis magis magisque obfirmantur.

Verf. 13. 4. Calumnia οὐδ' ἔστι. Loquuntur contemptim de Apost. Non est hoc nouum ita scelerosos loqui de Christi seruis, vt *Achab* de *Eliā*, Iudæi de *Ieremia*; alijsque Prophetis. Calumnia est. Quod Apost. hominibus persuadere conetur adorare Deum contra Legem. Vide mendacium insigne, Dixit Apost. Legis ceteroniam fuisse abrogatas, legisque finem, ac clausulam, complementumque fuisse Christum; Idcirco existit legis obseruator, verusque præscriptor formæ legitimæ Divinæ adorationis. *Obferu.* Satanæ organa contra veros, fidosque Christi seruos ad labefactandam veritatem mendacijs militant, cuius praxin expendere est in Moyse, Prophetis que alijs: Christo etiam ipso, fidissimis que huius seculi pastoribus. 2. *Obferu.* Colendus & adorandus Iehoua iuxta verbi divini præscriptum, non humanæ voluntatis, minimè omnium Imagine, sed spiritu, ac veritate, vt loquitur Christus, *Ioan. 4* Papiæ statuas, ac imagines sculptas crexerunt in Templis suis, cum Iehouæ extet mandatum, ne vllum fiat sculptile, Ergo simulachrum quo representetur S. Trinitas non sculpendum, multò minus statuendum, atque adorandum sicuti facit plebs Rom. laborans ignorantia. Simus nos *Scoti* in Deum grati, qui abominabili hac Idololatria nos exemit.

Verf. 14. Principio *verf.* Paulus os aperturus ad loquendum, à *Gallione* præpeditur. vbi obserua, Seruis Christi plerunque os obstrui, ne pro veritate asserendâ loquantur. *Gallionis* iudicium est bimbrem. 1. est, si ἀδικημα ἢ ραδιουργία, κατὰ λόγον vos tolerarem, hic terminum iudicij sui definit, Etenim sedet iudex iniuriarum, ac maleficorum cum ratione vindicandorum. *Obserua.* Iudicis ciuilibus subiectum, iniuriæ sunt, & maleficia, qui ne se quidem extra hos cancellos egredi pateretur. Expende quid habeat *Oseas 5. 10.* Principes Iuda assimilantur ijs, qui mouent terminū, quare effundam in eos excandescitiam meam, vt aquam, & supplicium *Vza, Osiæ, Sauli* inflictum egredientibus extra vocationis limites, & quisque manere debet in vocatione in qua vocatus est. 2. *Obfer.* Iudices sententiam ferrent κατὰ λόγον, itaque absolutâ potestatem minimè omnium vsurparent, neque ipsis staret voluntas pro ratione: Non enim hominis, sed Dei iudicium exercent.

Verf. 15. Altera pars sententiæ *Gallionis*, at si quæstio sit de sermone, nominibus legeque; vestra, nihil ad me, ipsi videritis de sermone,

ne, id est de eo, quod aliquis (vt vestra fert opinio) abs re dixerit. *Observa.* Prophanus homo putat controuersiam de religione, quaestionem esse verborum, non rerum. 2. *Obfer.* Verbum non est subiiciendum iudicio Magistratus, sed Prophetarum, 1. *Cor.* 14. Recte quidem *Gallio* sentit, quod rerum diuinarum iudicium permittat suo cōpetenti Iudici, sed quod de lege leuiter loquatur, exiguam videtur habere religionis curam cum ad magistratum spectet religionem tueri. *Vers.* 16. Abigit Iudæos à tribunali.

Vers. 17. Quid patitur *Sosthenes* dilectus frater Pauli, 1. *Cor.* *vers.* 1. nimirum verbera. *Observatio.* Pij, religionisque amantes propter bonam causam sæpe iniuriosius tractantur, sic *Michaiab* 1. *Reg.* ultimo à *Zidkia*, ita *Ierem.* à *Pasbure* sacerdote, *Ierem.* 20. sic Apostoli ex quo sunt egressi Concilio *Ierosolymitano*, atque hanc *Sosthenes* iniuriam patitur coram tribunali in præsentia Iudicis impij nihili facientis hoc facinus. *Observatio.* Iusto Domini iudicio contemnitur magistratus ille, qui facinorosos etiam in Iudicio delinquentes non coercet. 2. *Observatio.* Organa Satanæ in atrocitate exercenda neque personarum, nec temporis, nec loci rationem habent.

Vers. 18. Quid fecerit Paulus, scilicet manet *Corinthi* in tuto. *Obserua.* Dominus in salutem suorum in maximis periculis versantium excubat, secretaque potentiâ suâ obtegit, & protegit, ne quid damni patiantur proinde conemur esse in gratia apud Deum, quâ omnes creaturæ stent à partibus nostris. Valedicto fratribus enauigauit in *Syriam*. *Observatio.* Diligentia, atque Constantia Pauli nobis Pastoribus imitanda, quam adhibet in promouendo Christi Euangelio. Cum Paulo *Priscilla* & *Aquila*. *Observatio.* Qui Euangelij propagandi studio tenentur, nullis parcunt laboribus, dummodo gloria Dei promoueatur, Christi que gratia salutifera amplificetur. Sequitur Paulum totondisse caput *Cenchreis*, habebat enim votum. Hoc quidem rarum sub Euangelio, atq; insolens, sed facit Apost. propter quorundam Iudæorum infirmitatem ad morem *Nazarenorum*, *Num.* 6. quemadmodum etiam circumcidit *Timotheum* propter Iudæos & purificatus est, *Act.* 21. deniq; omnia factus est omnibus, vt omnes Christo lucrifaceret, 1. *Cor.* 9. Porro *Cenchera* portus fuit *Corinthiorum*. Et quod Apostol. votum habuisse dicatur, non est existimandum Paulum posuisse in voto religionē vouere quidem licet seruatis circumstantijs. vide *Psal.* 76. & *Ecles.* si votum

si votum feceris, perface: nam Iehova stultis non deletatur. Perperam hinc struunt monachi fundamentum pro suis votis illicitis, quæ perimplere minus possent. Vt est illud de cælibatu, tametsi continentia gratia nequaquam donentur.

Vers. 19. Peruenit *Ephesum*, quæ est vrbs in *Ionis* minoris *Asia* condita à tota *Asia* annis 220. vt scribit *Plinius* libro 36. 4. cuius templum ab *Amazonibus* fuit *Diana* dicatum. Vrbs obnoxia quidem magnæ *Idololatricæ*, nihilominus tamen conuersa per gratiam diuinam in *Euangelio* ab *Apostol.* annuntiato operantem ad fidem *Christianam*, ibi *Paulus* disputat cum *Iudæis*: vbi observa teneri eum summo amore gentis suæ. Vide etiam, *Rom. 9.* quæ tametsi extiterit maximè rebellis atque ingrata, tamen quam possit nauat operam, vt *Christi* gratia fruatur fide in vitam æternam: exemplum sanè nobis imitandum, tametsi ingrati atque contumaces huius seculi homines existant, conemur nos tamen modis omnibus eos *Christo* lucrifacere. 2. *Observatio.* Verbum *Iehovæ* nunquam est inefficax, sed perficit, propter quod emittitur, *Isa. cap. 55.* cuius praxin habemus in *Ephesinorum* conuersione, qui rogant vt maneat, sed recusat, quia ipsi necessario incumbit *Ierosolymam* proficisci ad festum, non quod putet aut approbet festum *Ierosolymis* celebrandum, sed quod illo solemni tempore possit offerri occasio acquirendi plurimos *Christo*. Promittit se rediturum, sed cum hac conditione, si *Deus* voluerit: idem habet, *Iacob. 4.* quæ conditio in omnibus hominum actionibus est adhibenda; & quæ pij vti consueuerunt, verum impij etiam in peragendis maleficijs sine omni exceptione grandia eloquuntur, vt expendere est in *Pharaone* hanc atrocem vocè effundente, *Exod. 9.* quo die videris inquit *Moyse* meam faciem moriere. Rectè respondit *Moyse*, non videbo, & verè nam crudelis hic cum suis statim in profundum est demersus, ita *Iesabel* in *Eliam* iureiurando interposito promissit se, effecturam vt *Elius* occisis meritò *Balaamitis* similis esset, sed frustrata pœnas dedit iuxta verbum *Iehovæ*, 2. *Reg. 9.* sic *Iudæi* 40. sese iureiurando obstringunt, morte multandum *Apostolum* antequam cibum capesserint, sed diuinâ misericordiâ ad opus *Domini* reseruatus *Apostolus* tutus & incolumis. *Obserua.* Quod *Deus* pollicetur, certissimè præstabit siue sit misericordix, siue *Iudicij* promissum.

2. *Observatio.* Seruorum Christi maximè fidorum hæc est fors, vt vnâ exantlatâ ærumnâ, nouam subinde experiantur, discamus equo ferre animo. 3. *Observatio.* Impij male agendo non fatigantur, *Proverb.* 4. Sed Iehova eorum conatus reddit irritos, deridetq̃; Vide *Pfal.* 2.

Vers. 22. Perigrinatio Pauli describitur in quibusdam locis ad *vers.* 24. Primum venit *Cæsaream Stratonis*, hinc ascendit *Ierosolymã*, vbi salutata Ecclesia descendit *Antiochiam*, Paulatim ibi commoratus discedit pergitq̃ue per *Galatiam*, atque *Phrygiam*, corroborans discipulos. *Observatio.* Inter medios etiam hostes Christus Ecclesiam habet, quod est singulare priuilegium principis nostri, capitq̃ue Ecclesiæ Regnare nimirum in medio inimicorum.

2. *Observa.* Salutare debemus Ecclesiam, id est, optare vt stabilia- tur in certitudine salutis per Christum partæ. 3. *Observatio.* Assiduitas Pauli, atque diligentia in propagando Christi Regno per Euangelium nobis imitanda, quæ clarè constat ex locis perigrinationis.

Porrò *Galatia à Galatis Europa* populis sic est nuncupata, quæ ad meridiem habet *Pisidiam*, ad orientem *Cappadociam*, & *Phrygiam*, quæ maior dicitur, extenditur ad *Lidiam*, est & alia ad *Bythiniam* extensa, cuius Metropolis est *Laodicea*, vnde prior ad *Timotheû* epistola est scripta. 4. *Observa.* Omnibus Christianis in veritate opus est confirmatione, cum hostes plurimi fidei nostræ aduersantur Satan, interna corruptio peccatum illud peccans, & mundus *ὁ πνευματικὸς* iacens, plerisque reperias, qui à fide defecerunt in summum Ecclesiæ scandalum.

Vers. 24. Historia intertextitur de *Apollo*, qui describitur. 1. à persona. 2. Qualitatibus. 3. Earum praxè, atque vsu. 4. Donorum, & cognitionis incremento. 5. Professione in *Achaiam* vbi habes quid illic fecerit nimirum, quod contulerit credentibus per gratiam, & confutarit Iudæos cum vehementia, atque per scripturas probarit I E S V M illum esse C H R I S T V M. Quod ad personam attinet. 1. Nomen est *Apollo*, & natione est Iudæus: ei patria est *Alexandria* in *Ægypto*, vbi Christiana Religio floruit, vbi quondam Doctor extitit *Origines*. 2. Qualitates sunt tres quibus imbuitur. 1. Vocatur *λογικὸς ἀπὸ τοῦ λόγου*, id est, ratione, qua significatur eum ratione, prudentiâ atque eloquen-

tiâ spirituali, & Sancta fuisse præditum, non quali oratores Ethnici, vt *Demosthenes* apud Græcos, & *Cicero* apud Latinos, excelluere coloribus, & tropis varijs, quod essent dicturi exornantes, ab hac Apostol. abhorret, 1. *Corinth. cap. 2.* 2. *δυνατόν ἐστι γὰρ αὐτοῖς*, quo innuitur singulari dexteritate instructum quâ potenter vsus est sacris scripturis ad veritatem asserendam, prædicandam, & confirmandam. *Observa.* Verbi divini sacris literis cõprehensi magna, efficacia, est proinde, *Isa. 53.* vocatur brachiũ Domini, & *Rom. 1.* potentia Dei in salutem omni credenti, & *Heb. 4.* verbum viuum, & efficax. *Observa.* Verbum Dei in nostrum summum vsum literis est consignatum, vt de Dei patris voluntate informemur, atque in veritate confirmemur. 3. *κεκτηνημένος ἦ ὁ κύριος ἡμεῶν* erat initiatus viâ Domini, id est, cognitione illa salutari in Christo Iesu viâ ad vitam æternam. 4. Est praxis cognitionis, quæ ipsi inerat zelo nimirum Spiritus locutus est.

Obfer. Dona divinitus nobis concessa sunt ad vsum accommodanda, atque in praxin ducenda, & certè legitimus donorũ vsus est cum primis singulare Dei donum, multi bonis divinis imbuuntur illis quidem communibus, sed deest gratia ijsdem rectè vtendi, vt in Ethnicis expèdere est, ac nominatim in multis summo loco constitutis autoritate, atque potentiâ valentibus, qui ipsi Iehoux bellum indicere nequaquam exhorrescunt, vt animaduvertere est in *Pharaone*, *Sinnacheribo*, plerisque alijs. Hinc discamus rectè vti Dei donis in gloriam nominis divini, ecclesiæque commodum. 2. Docuit *Apollo ἀκριβῶς*. *Obfer.* Hac praxi docemur diligenter obire prædicandi munus, in quo præstando totos nos occupari oportet amâdatis rebus secularibus extra vocationem nostram, & quæ traderemus, sacris essent literis cõprehensa, aut cõsentanea. 3. est, & nihil nouit præter *Baptismum Ioannis*, id est doctrinam de Baptismo, scilicet pœnitentiæ. Est Baptismus antiquis vocatus fluminis, est & flaminis, est etiam sanguinis, vt verba Christi præ se ferunt ad filios *Zebedæi* possitis ne baptizari Baptismate, quo & ego: est denique Baptismus Doctrinæ, & professionis, vt hic. *Obfer.* eundem esse Ioannis *προδρόμου* & Christi baptismũ substantia. *Observatio.* Cognitio nostra in hac vita est tantum inchoata.

Vers. 26. ἡμεῖς αὐτὸν ἀπαγγέλλομεν. *Observatio.* Verbi Dei mini-

stri libere loqui debent Dei eloquia sine omni metu, & *προσωπο-
λαψία*, expende *παρηγορία* in fidis Prophetis, Apostolis, nostrique
temporis synceris Pastoribus. 2. est hoc vers. donorum incremen-
tum per *Aquilam* ac *Priscillam*. *Observatio*. Habenti, id est, legitimè
vntenti dabitur amplius. Non vero habenti nimirum legitimum
vsum donorum etiam ab eo quod habet, auferetur. Vide *Mat. cap.
25.* de talentis bene, atque vno male collocato; & *Luc. cap. 12.* de
fido seruo. & *Luc. cap. 19.*

Vers. 27. Constituit in *Achaiam* proficisci, id est, *Graciam* ope *A-
chaorum* à *Romanis* expugnatam. à fratribus eò adueniens literis
commendatitijs est exceptus, multumq; ijs contulit qui credide-
rant per gratiam. Vbi obserua fidem esse gratuitam nobisque gra-
tia, operatione que Spiritus S. concedi, per verbum prædicatum,
Rom. 10. Ioan. 6.

Vers. 28. Magna contentione Iudæos magis, ac magis redar-
guebat, probabatque per scripturas *I E S V M* esse illum *C H R I -
S T V M* promissum. vide *Isa. cap. 7. & cap. 9. vers. 53. Dan. cap. 9. Psal.
16. Ierem. cap. 31.* Poterant increduli isti Iudæi, vel *Cabalæ* suæ
fidentes credere venisse Messiam, cùm expressè ibi habeatur ven-
turum Messiam tempore *Hillellis* Discipulorum, & liquet *Hillellis*
Discipulum extitisse *Simeonem*, qui *C H R I S T V M* brachijs com-
plexus est, *Luc. cap. 2.*

Porrò hic obserua firmissimam rationem redarguendi obfir-
matus veritatis hostes, esse per scripturas, quæ, vt sunt suis omni-
bus partibus absolutæ, ita etiam omnia complectuntur necessaria
ad refutandam falsitatem, & stabiliendam veritatem, 2. *Timoth.
cap. 3.*

CAPVT XIX.

VÆ sunt huius Cap. partes præcipuè. 1. continentur actiones Pauli. 2. Persecutio aduersus eum intentata *Demetrii* instigatione. Actiones sunt quædam priuatæ cum Discipulis quibusdam in fide Christiana initiatis. Occurrit 1. Temporis circumstantia, scilicet cum *Apollos* fuerat *Corynthi*. Vbi obseruandum Ecclesiæ *Corinthiaca* Dominum curam habere, quam prius Pauli ministerio plantatam. *Apollos* rigasse fertur, 1. *Cor.* 3. Continuat Iehoua, atq; auget in electis suam gratiam; neque deserit inchoatum opus salutis, donec medijs à sese ordinatis idem cõpleat. 2. Paulus peragratis superioribus partibus, venit *Ephesum*, vbi, Ecclesiam instituit. Partes superiores sunt *Phrygia*, *Galatia*, *Lydia*, *Liuania*, *Ionia*, in quâ fuit *Ephesus* opulenta civitas, Idololatriâ, atque magicis etiam artibus celebris, vbi Paulus Christianæ Religionis fundamenta iecit, ad quam eruditam epistolâ scripsit. Apostoli sedulitas, atque fidelitas nobis imitanda, promissum diuina voluntate implet, quod diuinæ voluntatis conditionem habebat. Ita *David* ab *Absolomo* filio profligatus diuina gratiâ incolumis est revocatus. vide 2. *Sam. cap.* 7. Sed *Achabus* scelerosus Idololatra oblitus huius conditionis, Si voluerit Iehoua, reducet me, læthaliter vulneratus ab *Aramita*, interijisse perhibetur, 1. *Reg. cap.* 22. 3. Reperit ibidem Discipulos quadam cognitione imbutos, quos instituendos curat. 1. quidem interrogationibus, quarum prima est, Accepistisne Spiritum Sanctum ex quo credidistis? qui respõderunt, Imò, ne hoc quidem audiuius; an sit Spiritus Sanctus. In interrogatione per Spiritum Sanctum intellige dona illa eximia Spi. Sanct. quæ tum in Ecclesia vigeant vtpote linguarum & prophetandi. In responsione eorum, nota singularem ruditatem, qui diffitentur se, vel de Sp. S. audiisse: vbi obseruandum quanta laboramus ignorantia, nisi verbi diuini luce cœlitus illuminemur. Inchoata notitia Spiritus per verbum, atque preces est fouenda, quo in nobis accrescant Spiritus Sanct. dona in summum nostrum solatium.

Vers. 2. & 3. Quæstio, in quid ergo baptizati estis, qui dixerunt in Ioannis Baptisma. Summa interrogationis est. Qua igitur Doctrina imbuti, & initiati estis. Et responsionis est. Profitemur Doctrinam quam Ioannes annuntiabat, ac Baptismo ob signabat scilicet resipiscentiæ, per Baptismum significatur peccatorum remissio in sanguine Agni DEI immaculati. 2. Spiritualis regeneratio. 3. Unio fidelium cum capite, principeque Christo: per quem baptista discipulos præparauit, quos ipse Christus perficeret.

Vers. 4. Exponit Baptismum Ioannis, eosque instituit. Vbi tria notantur. 1. Est Ioan. Doctrina de resipiscentia, *Math. 3.* 2. Quod aqua immerferit vbi signum observandum, quò significatur peccatorum omnium absolutio in sanguine Christi, & 3. Est quod Ioannes Baptizatos ad Christum transmiserit, cuius calceorum corrigias soluere indignum se esse ait. *Observatio.* Idem fuit Ioan. & Christi Baptisma re, atque substantia. Ioan. finis præstitutus fuit Christus Rex, Propheta, atque Sacerdos, quem aduentantem digito monstrauit, inquiring, ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi, qui que Spiritu Sancto. fit baptizaturus. Cum hæc audiunt, baptizantur in nomen Iesu Christi, quod non ita accipiendum, ac si rebaptizati fuissent, aqua ve abluti cum prius Ioannis Baptismate resipiscentiæ signo fuerint præparati, iam vero rectè sint baptizati in nomen Dei patris, filij atque Spiritus Sancti, id est, in Doctrinam de vero Deo in sacris literis traditam, idque ab aliquo verbi divini ministro legitimè vocato, ac ordinato.

Porrò quatuor obseruare est Baptismi genera. 1. Est fluminis aut aquæ à Christo institutus. 2. Est professionis & Doctrinæ, vt hic Ioannis. 3. Est sanguinis vt verba Christi illa præ se ferunt, potestis baptizari baptismate, quo & ego. 4. Est flaminis de quo non incommode locus hic accipi possit.

Vers. 5. Cerimonia qua vtitur, est manuum impositio, de qua supra cap. 8. & 13. vide. Huic coniuncta fuere Spiritus Sancti dona.

Vers. 6. Continetur tantum Discipulorum numerus vbi observa CHRISTI Ecclesiam per multitudinem non esse metiendam.

Vers. 7. Publica actio Pauli in Synagoga habetur: cur discesserit *vers. 9.* eiusque assidua disputatio in schola tyranni, *vers. 10.* quam prolatum fuerat Christi Regnum in Asia apud Iudæos, Græcosque 11. 12. Doctrina Pauli confirmatur miraculis, & deinceps, ad *vers. 21.* ubi asseritur eiusdem Doctrinæ veritas, atque auctoritas per praxin iudicij seueri in hostes exorcistas, qui Iesu nomine sunt abusi. *Observatio.* Ex *vers. 7.* dum licet pacificè, verè Deum in patria colamus, ne exules instar Iudæorum in remotis partibus eundem colere, atque adorare cogamur. 1. Actio Pauli hac voce exprimitur *ἐπαρρησιαζειν*. *Observatio.* Libertas adhibenda est in verbi prædicatione, qua vsi sunt Prophetæ, fidelesque Christi serui omnis ætatis, cui nobis strictè arctèque adhærendum etiam cum capitis, bonorumque omnium iactura. 2. Disputat, non armis sed verbo, rationumque momentis veritatem confirmando, erroresque; conuellendo, ubi nota non armis disceptandum, non flammis veritatem esse opprimendam, sed rationibus ex scripturis sacris depromptis: contra faciunt Pontificij, qui ferro, ignique causam iniquam tueri volunt, atque veritatis assertores ad mortem atrocissimè persequi. 3. Est, hortatur ad ea, quæ sunt Regni Dei, id est, sermonem facit de rebus diuinis, & ad Dei regnum spectantibus. Regnum DEI vel *γενικῶς* consideratur extensum ad omnes res creatas, *Psal. 79.* Regnat Iehova lætetur terra, vel *ἔδικα;* restrictum ad electos, in quibus minimè peccatū, sed Christus per spiritum regnat: atque hoc regnum sanguine DEI est acquisitum, estque gratiæ hic, gloriæ in cælis: atque naturâ suâ est spirituale, æternumque; itaque subditos regni oportet esse immortales, regesque; *Apo. 1.* redimiendos corona gloriæ, inque; throno cum principe collocandos.

Vers. 9. Habetur Pauli discessus ubi primum occurrunt occasiones, quarum. 1. est induratio. 2. inobedientia. 3. *χρηολόγια* in viam Dei. Induratio est vel naturalis, cui omnes mortales subiiciuntur, vel est habitualis in reprobis continua rebellione aduersus Iehovæ verbum procurata: hæc induratio augetur vel agendo, id est, resistendo voci diuinæ, vel patiendo, id est, tolerando verbum Iehovæ præterire sine emendatione. Expende vtrumque modum in Pharaone summè obdurato in suam ipsius perniciem. Atque hæc induratio est verbi diuini per accidens effectū, nimirum ratione cordis

cordis reluctantis gratiæ Dei per verbum oblata; Si ergo velimus frui gratiâ oblata, ne obfirmemus corda, sed verbi Iehouæ impressionem admittamus. 2. est inobedientiâ quæ est huius indurationis praxis, quâque augetur induratio rebellionis cetissima merces, quæquidem inobediencia æterna perditione est multanda, 2. *Theff.* 1. 6. *vers.* 3. *χαρολογία* in viam Iehouæ, siquidem male loquuntur de via Christiana, imò de ipso Christo viua via in cœlum, *Ioan.* 14. *Heb.* 10. *Obfer.* Impij non subsistunt, donec in summum impietatis gradum prouehantur Satanico impulsu, vide in *Saule* tandem desperato, & hic in Iudæis qui ab induratione, ad inobedientiam, ab inobediencia ad maledicentiâ in viam Dei progrediuntur. 2. *Obfer.* Malorum hoc est proprium convitiis ipsam veritatem insectari, viamque iisdem proscindere, quâ in cælum itur. 3. ex Pauli discessu obserua deferendos esse peruicaces hostes veritatis qui scilicet ipsam dicterijs incessunt memores illius dicti Christi margaritas non esse canibus proijciendas, & iterum si cum pace vos non receperint, pedibus puluerem excutientes discedite, atq; meritò cum sese indignos faciant gratia Evangelicâ. Veri, atque synceri professores sese ab erroribus Romanæ sedis separantes minimè Ecclesiæ vnitatem resciderunt, sed ad veritatem sacris literis comprehensam strictè arctèque pijs omnibus tenendam se receperunt. 4. *Observatio.* Sedulus est Apostolus in prædicationis Euangelicæ munere obeundo quem fidi Dei serui imitarentur, & prædicat cum fructu etenim.

Vers. 10. Audiunt Iudæi, atque græci verbum Iesu Christi scilicet gratiæ, & reconciliationis in sanguine crucis eius.

Vers. 11. Miraculis Dei virtute editis, confirmatur Pauli doctrina, atque autoritas, nam Dominus per manus Pauli operatur res non vulgares. *Observatio.* Miraculorum effector est Deus: homines tantum sunt instrumenta per quæ agit Iehoua. Proinde omnis miraculorum gloria est Iehouæ tribuenda, Atque prædicationis verbi incrementum Domino adscribendum, 1. *Cor.* cap. 3. *Psal.* 117. Conversionisque animæ peccatricis gloria in solidum Deo danda, quod est miraculum noui testamenti.

Vers. 12. Modus edendorum miraculorum: Deferuntur à corpore Pauli sudaria, seu femicinctia, vt ab ijs morbi discederent, spiritusque mali exirent, quæ duo non fiunt mediolorum, sed DEI
omni-

omnipotentis virtute, & potentiâ arcana. Proinde ista minimè omnium sunt adoranda, sicut Papistæ volunt, suisque reliquijs ex hoc loco virtutem, & adorationem conciliare volunt. Illi enim, *Francisci* calceos, brachiasq; *S. Margarete* pectinem. *S. Ros.* cingulum inter relicta colunt. Sed ista sunt putida, humani cerebri commenta. Dominus hic manu suâ operatur hisce medijs tantum adhibitis. Sanata est mulier illa annos 12. fluxu divexata, cum vestimenti Christi fimbriâ tetigerat, an propterea sanæ mentis quis dixerit in vestimento fuisse virtutem aliquam sanandi, cum disertis verbis in cõtextu habeatur sensisse Dominum nostrum virtutem ex se emanantem. *Observ.* Potens est Dominus qui omnes nostros languores curare possit, nihilque divinæ potentiæ resistere valeat, Inò eidem impuros, malosq; spiritus cedere oporteat.

Vers. 12. Confirmatur doctrinæ Euangelicæ, atque Apost. Pauli autoritas per iudicium quoddâ seuerum in Iudæos exorcistas expromptum, qui Iesu nomine abusi sunt instinctu Satanico. vbi hæc sunt perpendenda. 1. Qui sunt actores. 2. quænam agendi forma. 3. quod supplicium ipsis inflictum. Actores sunt Iudæi: vbi nota, nullam prærogatiuam, ne beneficia quidem in nos diuinitus collata eximere posse mortales præstigijs satanicis, ac delusionibus, si Deum deseruerint. Ponant itaque continuo ob oculos Iehouam ne Satanæ abusibus perniciosus locus relinquatur. 2. *περιερχοµενοι.* Circulatores. *Observ.* Magia publico testimonio, & autoritate Apostolica damnata. 3. exorcistæ, vocabantur in primitiua Ecclesia qui dono miraculorum pollentes τοῖς ἑνεργουµενοις, id est, à Dæmonio obsessis manus imponebant, at hic, qui spiritus malos conabantur eijcere obtestatione facta per nomen Iesu. *Observ.* Satan per sua instrumenta conatur exequi ea, quæ Dominus, sed minimè præstat, excitauit Moysis, Aaronisque tempore Magos, qui visi sunt virgam in serpentem cõvertere, sed haud quaquam re verâ, siquidem Aaronis virga eum deuorauit, *Exod. 7.* Ab huiusmodi præstigiatoribus cauendum nobis. 4. Nominantur 7. filij *Scenæ* sacerdotis. *Observ.* Patribus incumbit, vt filij instituantur in timore Domini, & pietate, sed præsertim Pastoribus, qui continuo memores esse debent filiorum *Eli*, *1. Sam. 2.* 4. 2. *Observ.* Satan evocat sibi instrumenta ex hominum genere apprimè conveniente. *Achitophelem* aduersus *Davidem* inflammavit;

Math. 4.

Iudam ad prodendum Dominum nostrum Iesum, neque dabuntur atrociores Ecclesiæ inimici, quã quos ex ipsius sinu evocat Satan, vide in Papanis. Forma actionis est, vsurpât nomen sanctum Iesu, quo abutuntur, dicunt, adiuramus, vos per nomen Iesu prædicati à Paulo. *Observ.* Satan in suis instrumentis appellatione nominis Iesu abutitur, ita etiam verbo in Domino nostro tentando. Et certè nihil existit tam sanctum, quod non violarit spiritus ille impurus. Hoc quidem expendere est in Papis, qui sola, atq; nuda pronuntiatione nominis Iesu, dæmonas aiunt profligari, & in Iesuitis, sese ab Iesu nomine, atque vita denominantibus.

Vers. 15. & 16. Supplicium habet duas partes. 1. est, terrore percelluntur. 2. vulnerantur. Responsum mali spiritus terrorem ipsis inquit, & est, Iesum novi, Paulum scio, at qui vos? *Observatio.* Dæmon novit Dei filium Iesum, sed non notitiã salutaris, cùm sensurus sit Dominum nostrum seuerissimum vindicem impietatis, habentem in ipsum Satanam imperium, qui nihil valeat peragere invito Dei filio. Novit etiam Christi seruos & nominatim Paulum, qui Satanæ nuntio verberatus perhibetur, 2. Cor. 12. Præinde sint omnes attentis, præsertim verbi Dei ministri, cùm ad stare feratur dexteræ Iehosua, ad præpediendum opus Iehouæ. 2. *Observatio.* Satanæ mancipa sunt, quotquot eius artibus, astuq; vtuntur ad impediendum Regni Christi progressum. 2. punitionis pars est, vulnerantur. *Observatio.* Summum est punitionis genus, si quis à Satanã diuexetur, possent tamen divina potentia liberari, vt in multis animaduertere est in Euangelio restitutis, addo seuerum manere eos iudicium, qui Christiano nomine abutuntur.

Vers. 17. 18. 19. 20. Sequuntur effecta. 1. Timor Iudæos omnes, tum Græcos occupat qui sunt *Ephesi*. *Observatio.* Iudicia diuinitus missa vel maximè scelerosis terrorem incutiunt, vide in Pharaone, *Balcaffare*, *Daniele Caligulã* Deum contemnentis, sed cùm aliquod diuini iudicij iudicium apparebat admodum contremiscenti. 2. Christi nomen magnificatum est. *Observa.* Armis suis militat Christus aduersus Satanam, eumque vincit, quem certè morte, qui mortis Imperium habebat, destruxit, *Hebræ. cap. 2.* Et praxe hac vtitur ad amplificandam nominis sui gloriam.

Vers.

Vers. 18. 2. Credentes sunt confessi, factaq; ostenderunt. *Observa.* Effectum fidei est peccatorum confessio. 2. qui ait se habere fidem, & nequit opera ostendere mendax est, vide *Iacob. 2.*

Vers. 19. 3. Qui utebantur curiosis artibus, libros combufferunt, non solum Magi Astrologiam judicariam, sed exercentes etiam artes inutiles. *Observ.* Credentes bonorum iacturam nihili faciūt si per ea præiudicium afferatur regno Christi, nota etiam malos libros esse comburendos. De summa variant interpretes verum constat magnam esse.

Vers. 20. 5. Effectum, verbum crevit, atque prævaluit in electis. *Observa.* Vt cumque verbum fastidiatur ab hominibus flagitiosis nihilominus tamen complebitur, & juxta idem vel ad æternam vitam, vel sempiternam mortem quisque iudicabitur.

Vers. 21. Constitutum habet duce spiritu per *Macedoniam* transire. *Observa.* Non satis est Ecclesiarum per Evangelium fundamenta iacere; sed & opus est confirmetur in fide. 2. *Observa.* Impulsu spiritus iter suscipit: in consulto Deo nihil est agendum, aut aggrediendum. 3. *Observa.* Existat unusquisque in officio obeundo sedulus, Christianus in Christianismo, qui fructus proferat dignos cælesti vocatione, Magistratus in munere suo præstando, Christi serui in omnibus muneris sui partibus defungendis fideliter, & prudenter oculis fidei vsurpantes immarcescibilem illam gloriæ coronam ipsis repositam in cælis. 1. *Pet. 5.*

Vers. 22. Ad finem cap. describitur seditio per *Demetrium* concitata, eiusdemq; sedatio per *urbis* scribam. In seditione hæc occurrunt consideranda. 1. occasio. 2. Author. 3. Authoris agendi forma. 4. effecta occasio. Occasio est via Domini: etenim oritur propter viam veritatis, verumq; Christianismum: conteditur, quâ viâ sit pergendum in cælum: Apostolus agnoscit, Christum pro via, sicut ipse Christus de se prædicat, inquit ego sum via, veritas, & vita, illi aliam tuentur, ac profitentur nimirum sectam *Idololatricam*, & *superstitiosam*. *Observ.* Cum stabilita est Ecclesia *Ephesina* per Evangelium annuntiatum duos annos *Satanas* tumultum hunc excitat, proinde ne simus securi, tametsi Evangelium apud nos *Scotos* divina gratia cõseruetur, cum hostis ille rugiens semper excubias agat, instigeturq; apposita instrumenta si non ad extinguendam, saltem obscurandam Evangelij lucem gratiam, atq; gloriam.

2. *Obserua.* Vera via ad vitam existit occasio seditionis, quemadmodum peccatum, cur superabundet gratia, atque, ut bonæ leges ex malis moribus natæ dicuntur, causa tamen propria est quæstus cupiditas. Causa cur inter nos & Papanos non convenit est hæc eadem via, nos solo Christo Pontifice nostro maximo, qui cælos penetrauit contenti simus, cuius virtute hic sanctificati, sanguinis sui merito vita æterna perfruemur in cœlestibus.

Verf. 23. Seditionis Author est *Demetrius* argentarius, qui templi *Diana* fabricari consuevit illa quidem portatilia, quæ magni illius templi speciem referebant instar Papistarum, qui agnum DEI in collo depictum circumferunt. Hinc factum, ut maius lucrum in artifices redundet. Iactura itaque lucri est huius tumultus causa, quam certissimè expectabant, nisi Apostolus coerceretur, eiusque Doctrina profligaretur. *Actiones* *Demetri* partim in convocando, partim orando consistunt. Scopus est Paulum esse reprimendum, neq; amplius eum in Euangelio prædicando tolerandum. I. Omnis mali radix est auaritia, 1. *Timoth.* 6. cui pleriq; dediti sese multis doloribus vulnerarant, quæ etiam ab Apost. *Eph.* 5. *Colos.* 2. vocatur Idololatria, & multis extitit exitij causa, ut *Acham*, *Ios.* 7. Iudæ etiam proditori desperatè pereunti: scribitur de *Tito Vespasiano* maximè laboranti hoc vitio, quod ex lotio vectigal quæsierit, dixeritque dulcem ex re qualibet esse odorem lucri; cum Davide oramus Dominum, ut corda nostra non ad auaritiam, sed ad mandata divina inclinet, *Psal.* 119. *Actionis* pars. I. est convocatio. Et enim convocat artifices diuersarum artium, ac conditionum. Qui omnes conspirant ad hanc seditionem conflandam. *Obserua.* Diuersis moribus præditi, mutuisq; flagrantès odij coire, vnanimes consueuerunt ad facinus patrandum, vide in *Abimelecho*, & *Sichemitis* contra *Ierubbalis* filios coeuntibus concitata dissensione mutua. *divinitus* *divexatis*, *Jud.* 9. & 2. *Cron.* 20. de *Moabitis*, *Ammonitis*, *Seiricolis* contra *Iehosaphatum* conspirantibus mutuis etiam vulneribus confossis, liberata *Ierosolyma* cadentibus, in scribis, & *Pharisæis*, *Herode*, ac *Pilato* in gratiam redeuntibus ad Christum crucifigendum, & denique in *Hispanis*, *Italis*, *Æthiopijs*, *Barbaris*, *Portugallensibus*, cõcurrentibus ad Euangelij lucem extinguendam, Christi que regnum evertendum merito suo pœnas luentibus: hinc discant fieri mortales, atque atroces non moliri, neq; attentare contra Dominum, ynctumque

vnctumque eius, ne tali, si non grauiore afficiantur supplicio. Iam sequitur initium orationis suauioræ, nostis inquit ex hoc opificio nostras esse facultates, id est, hanc vitam hoc tolerari, familias etiam ali. Argumentum petitum ab incommodo, vel cōmodo, hoc priuabimur, si Paulo, eiusq; Doctrinæ locus detur, etenim nostis, atque auditis non solum *Ephesi*, sed multis vbiq; in *Asia* persuasisse Deos manu factos non esse Deos, hinc sequetur omnium bonorum iactura, quæ ex hoc opificio adipiscimur. *Observa.* Pluris faciunt Idololatræ bona huic vitæ tolerandæ convenientia, quam syncerum diuinum cultum expende in Papanis, quorum plerique sese ad veram religionem reciperēt, nisi amor lucri, atq; gloriæ fruendæ, retinendæque cupiditas obfisteret. 2. *Obser.* Diuini verbi fideliter prædicati à Pastore diuinitus vocato vis est maxima, vt hinc liquet in *Ephesinis*, & *Asianis* ad fidem conuersis, adde tribui Apostolo persuadere, quod Dei est proprium, vt *Gen 9.* Dominus persuadebit *Iapheto* in *Semi* tentorijs habitare. Verè tandem annuntiauit Apost. Deos manufactos minime omnium esse Deos, vt loquitur ad *Gal. 4.* non esse naturâ Deos.

Vers. 27. Argum. à religione: non solum nobis cedit in præiudicium, sed nihili fiet templum *Diana*, maiestatisque eius destruetur, quam tota *Asia*, & orbis colit. *Observatio.* Consueuerunt astuti homines, atque turpis lucri cupidi sese religionis fucō obtegere, & palliare, quo nullatenus ipsis incōmodetur, & certè nulla re magis oppugnatur religio, quam prætextu religionis, expende in *Israelitis* scelerosis clamantibus templum Domini; in *Iudæis* atrocibus *Stephani* lapidatoribus, *Act. 7.* *Moyſis* legem atque templum cauantibus, adde etiam Idololatræ templi Idololatrici maiorem habere curam, quam nostri temporis professores habent templorum in cultum diuinum destinatorum. Quid dicam, certè quod res est cum dolore, solliciti sunt magis nobiles, atque alij in equilibus extruendis, quam in domo Dei ædificanda. *Da Domine, si placet synceriorum professores, & meliora tempora.* 2. *Obser.* Honorificè loquuntur de hac *Diana*, quam finxerunt fuisse *Iouis* filiam, omniumq; viuientium. Forticem *πολυμασον* eam appellitantes, vtinam si non magis, saltem æquè reuerentur de veri, æternique Dei reuerendo, atque illustri nomine hac ætate homines loquerentur, qui per *Iehovæ* nomen abusiue & iurant, & peierant, quique per Christi vulnera, eiusque

sanguinem sacrosanctum miserabiliter execrantur. 3. *Observatio*. Liberaliores sunt in fictitiam hanc Deam, eiusque cultum continuandum, quam existunt, qui haberi volunt apud nos Christiani in verum Deum, eiusque puram adorationem, qui sacrilegi ad se Iehouæ bona traxerunt, atque retinent. vide *Mat.* 4. Deniq; multitudo non est veræ Ecclesiæ nota.

Vers. 29. 1. effectum. Excandescentiâ repleti sunt. Hinc initium datum huic seditioni, atque tumultui. *Obser.* Ira tandem evadit in furorem, proinde statim coercenda. Ritè dixit Apost. ne super iram tuam sol occidat. vide *Proverb.* 28. 2. effectum. Clamor scilicet, *Magna est Diana Ephesorum.* *Observ.* Rabies & clamor sunt Idololatriæ pro ratione ex 30. vers. quomodo seditio accreuerit. Tota nimirum civitas confusa est. *Observ.* ex parvis initijs maxima mala enasci solent, quemadmodum ex ignis scintilla totius vrbis incendium, expende in coniuratione *Dathanis*, *Num.* 16. *Absalomi* aduersus *Davidem* patrem, & in histor. *Rom.* *Catilina* in Senatum. Proinde Magistratus occurrere debet prudenter, atq; cum auctoritate principijs, primosq; motus tranquillare. 2. *Observ.* In tumultu & commotione publica sæpè iniuria afficiuntur innocentes, vt videre est in *Gaio* & *Aristarcho*, siquidem nihil cum ratione ibidem geritur.

Vers. 30. Pauli conatus ad ingrediendum, sed impeditur. 1. à Discipulis. 2. ab ἀσιστοῖς. *Observ.* Constantia in Apost. laudanda quæ sancta prudentia regitur. 2. *Obser.* Partes gregis sunt Pastores suos tueri, eorumque vitæ consulere. 3. *Obser.* Reperiuntur per divinam gratiam quidam in cœtu maximè sceleroso feruorū Dei fautores: vide tempore *Achabi*, *Obodiam* Prophetarum tutorem & occultatorem, *Ierem.* *Ebedmelechum* *Zedechiæ* Regi dicentem intrepide iniuria afficiunt *Ieremiam*, & tempore Christi *Nicodemum*, & *Iosephum* ab *Arimathæa*. Nec desunt hac ætate, qui ex animo Christi seruis fidelibus fauent & patrocinantur. Et *Traiani* tempore *Plinium secundum* Christianis fauentem.

Vers. 32. 33. 34. Educitur *Alexander Iudæus*, qui velit hunc tumultum sedare: sed cognoscentes eum esse Iudæum, per duas horas clamant *Magna est Diana Ephesorum.* *Observatio.* Magno inflammantur zelo idololatræ in superstitione tua suffulcienda.

Vers. 35. Actiones Scribæ civitatis conantis excitatum tumultum

tum sedare, mendacio accommodato animalis homo id præstat, ait enim, Neminem esse, qui non agnoscat magnæ Dianæ civitatem Ephesiorum esse ædituam, eiusque imaginem à *Iove* esse delapsam. *Observ.* Ἐπιχρῆσι solent vti medijs illicitis, divinæque veritati repugnantibus. 2. pars actionum attingit *Aristarchum* & *Gaium*, quibus iniuriam esse factam profiteretur, cum neque sint sacrilegi, neque in *Dianam* blasphemi. *Observa.* Ethnici secus quâ professores nostri sacrilegium existimauere peccatum insigne, ita etiam blasphemiam, cui hoc seculo prophani plerique valde sunt assueti in summum divinæ gloriæ præiudicium. 3. Act. si quid habeat aduersus eos *Demetrius*, vel Artifices legem patere ait, Iudicemque deputatum, si verò alia ipsis suppetat materia aduersus eos in legitimis comitijs decisum iri. *Obfer.* Benè in hoc sentit Scriba, legibus enim viuendum, & iuxta legem omnia sunt peragenda, alioqui summa in Ecclesiam, remque publicam inuehetur confusio.

Vers. 38. Concludit Scriba cum periculi mentione, quod ipsis imminet seditionem hanc mouentibus, qui hunc populi concursum ferunt, ne rationem cogantur reddere. Lex in seditiosos lata apud Rom. scilicet erat, quâ seditiosi, & factiosi, privilegijis privarentur Romanis, atque libertatibus abdicarentur.

Vltim. vers. cætus dimittitur. Concludamus hoc modo, Auaritiâ, & insatiabilem cupiditatis sitim fugiamus, seditionem, atque commotionem publicam in causa mala detestemur: lege, ac iure cum omnibus agentes synceram Euangelij fidem retineamus, & constanter tueamur, Regnumque Christi pro vocationis nostræ ratione propagemus, Ita futurum, tametsi hic affligamur ad breue tempus, tamen tandem aliquando omnib. malis exempti cum
C H R I S T O simus triumphaturi.

CAPVT XX.

PRIMA Cap. verba satis indicant huius consequentiam, in quo hæc tractantur. 1. quibus peregrinationibus Paulus *Epheso* venerit *Troadem*, ad 7. vers. 2. quid ibi egerit, ad 13. 3. quibus *Miletum*, & quid ibi ad finem cap. ex temporis circumstantia obserua seditione ab impijs excitatam arcana Dei praxi ita sedari, vt nemo possit percipere, donec præstiterit, vide *Psal.* 30. & 34. Cùm itaque piorû afflictiones & immittantur à Deo, atq; regantur iuxta *ευδοκίας* capessant consolationem etiam illi qui conscientia exercentur, fore certo statuentes, vt Divinitus exonerentur, tranquillenturque animi merito sanguinis Agni Dei immaculati. Nec non latum vnguem manum extendere posse impios vltra quam Deus decreuerit. vide *Psal.* 125. 2. *Observ.* Convocationis potestas assentiente Magistratu est penes *ἀφορισμῶν*, qui sacro ministerio funguntur, expende *Act.* 1. & 13. & *Constantini* praxin, *Ruff.* 1. approbantis Sacerdotum sententiam de convocando Concilio *Ephesino*. 3. *Obser.* Non deserit Discipulos insalutatos, bonique Pastoris officium facit, & non Mercenarij, *Ioan.* 10. 4. *Observ.* Licet salua conscientia, & in violata vocatione secedere ab impijs, eorûq; tumultu, qui reseruemur ad meliora tempora, quibus licebit cum fructu munere defungi in gloriam Dei, Regniq; Christi propagationem. vide præceptum Christi, *Math.* 10.

Vers. 2. Pergit per *Macedonia* partes, quæ est in *Europa*, nunc dicta *Albania* Turcico Imperio subiecta. Scribitur *Pub. Æmilium* 72. civitates huius regionis subuertisse. *Observ.* *Macedonia* quondam luce Evangelica collustrata, rursus tenebris ignorantia obfuscata sub misera seruitute turcica, propter impietatem, verbiq; contemptum; si nos *Scoti* iisdem coinquinemur peccatis, simile iudicium nobis certò expectandum, cùm Deus æquè iustus omnibus existat: Aliorum exemplo sapiamus, verbum Divinum sit nobis singulari curæ, fructusq; vocatione cœlesti dignos proferamus. Iam quid facit Apost. Consolatur, atque hortatur ad perseverantiam, constantiamq; in fide. *Obser.* exhortationes necessaria sunt etiam Ecclesijs constitutis, fidemq; Christianam amplexi.

Venit in *Graciam*. *Verf. 3.* Cogitat in *Syriam*, sed retardatur, mutatq; propositum, quod audierit insidias esse ipsi collocatas à Iudæis. *Observatio.* Singularis est Pauli amor in gentem suam conantis bono malum vincere, atque eam ad fidem Christi convertere, quo salutem, vitamque aternam in ipso percipiunt. Nota etiam in Iudæis summam ingratitude, imò atrocitatem, quibus satisfieri non possit nisi sanguine, & Apostoli vita: sed Dei omnipotentis curam expende in serui sui conseruationem excubantis, atque in nihilum redigentis impium conatum Iudæorum aduersus Apostolum è viuus, vt illi volunt, tollendum: quem Iehova protegit, & ad eum tuendum fautores excitat. In Pharaonis curia Moysen in vita conseruauit Regis filia, in *Achabi Obadias Prophetis* & nominatim *Elia* feruenti Dei seruo fauit, *Ebedmelechus Ieremia* sub *Zedechia*, & Christo extitere fautores *Nicodemus*, & *Iosephus*.

Verf. 5. Hi societate coniuncti, quorum nomina *verf. 4.* exprimuntur præeuntes expectant Apost. *Troade*, qui enauigant, *Philippis* post dies azymorum veniuntq; ad eos *Troadem* intra dies quinq; vbi agunt dies septem, *verf. 7.* Ibi tria præstat Apost. 1. concionatur ad mediam noctem. 2. panem frangit, id est, cœnam administrat. 3. *Euthychum* mortuum resuscitat, *verf. 10.*

Verf. 6.

Verf. 7. Occurrit temporis circûstantia. Primo scilicet, die Hebdomatis, ad verbum, primo die Sabbathi, id est Dominico. Ex hoc igitur, loco, & *1. Cor. 16.* 2. non male colligitur iam tum consueuisse Christianos, hoc die solemnnes conventus agere, paulatim euanescente Iudaici Sabbathi cæremonia: Christus sua resurrectione diem Dominicum, cuius habetur mentio, *Apoc. 1.* instituit: Apost. consuetudine confirmarunt, quæ nos legitime obseruamus, cum illius quietis sit complementum in resurrectione Domini, quod vetus Sabbathum adumbrabat. *Obserua. 1.* dies Dominicus religiosi diuinisq; exercitijs est destinatus; expende quod supplicium inflictum colligent ligna die Sabbathino, in cuius locum surrogatus est dies Dominicus, & *Nehem. 13. Ierem. 17.* 2. *Observatio.* Nocturni cœtus per se damnari non possunt, nec debent, cum iusta eorum causa subesse possit, adde diligentiam Pauli esse eximiam, sermonem producentis in mediam noctem, & auditorum pariter curam, zelumque, qui libenter audiunt: hanc praxin trutinent auditores nostri, qui vix ac ne vix quidem vnâ horam Ecclesia-

stem audire volunt, sed instar excommunicatorum absque precum & benedictionis beneficio sese subducunt. 3. panem fuisse fractum ab Apostol. perhibetur, quo corporis Christi fractio in cruce significatur. Institutionis cœnæ Dominicæ verba non sunt literaliter, vt ita dicam, accipienda, sed Sacramentaliter, atque significative, vide *Ioan. 6. vers. 63. & vers. 35. 1. Cor. 10.*

Vers. 8. Noctu lucent lucernæ. Quod nihil facit pro Cereis Papisticis, quæ lucere solent meridie, neque pro eorum prophana consuetudine facit Tabernaculi candelabrum, iam abolitum & significanter impletum à CHRISTO luce mundi, *Ioan. cap. 8.*

Vers. 9. Satan meditans offendiculo Ecclesiam turbare, præbet Paulo insignem occasionem Euangelij confirmandi. Etenim Eutychus somno oppressus profundo, sublatus mortuus à Paulo restituitur. *Observa.* Concionis tempore seria attentione, sanctisq; meditationibus somnus est profligandus, omnisque socordia dispellenda. Ex restitutione. *Observa.* Vita nostra promanat à fonte, Dominoque vitæ Iesu Christo, adde miraculum euangelium esse animæ in peccatis mortuæ viuificationem per spiritum regenerationis in verbo gratiæ operantem: facessant illa excogitata, & fucata Papistarum miracula. Habes *Elizæ* ministerio, sed Domini potentia filium viduæ *Sareptanæ* in vitam revocatum, *1. Reg. 17. & 2. Reg. 4.* *Sunamitidis* ab *Eliseo*, quæ clarè indicant Dominum mortis, vitæque potestatem habere.

Vers. 11. Gustans panem, & diu collocutus ad diluculum recedit. *Observatio.* Sermones nostri temporis circumstantia circumscribuntur, actionesque nostræ non vni alligantur loco: quæ nos admonerent nullam esse æternitatem in solis terrarum, nihilque esse perpetuum, sed obnoxia mutationibus, & vicissitudinibus omnia, proinde aspiremus ad cœlestia.

Vers. 12. Non mediocriter sunt refocillati nedum propter rediuuium adolesecentem, sed, etiam, quia hoc miraculo fides Euangelij est confirmata, Christi que regnum amplificatum. *Observatio.* Fidelium proprietas est summo opere gaudere, ob gloriæ divinæ in propagato Christi regno coruscantis illustrationem.

Vers. 13. Perigre proficiscitur *Miletum*, ac primùm provehuntur *Affon*, illinc receptari Paulum. *Affos* est civitas in *Asiatico* littore *Attalorum*.

lorum olim Colonia dicta, Apollonia Plinio. Mytelene, verò quo veniunt. *Vers. 14.* Vrbs in Insula Lesbo ad meridianam eius partem olim celebris vt apud Horat. laudabunt alij Ephesum, aut Mytilenam.

Vers. 15. Veniunt cōtra Chium, quæ Insula est ex cycladibus vna inter Samum & Lesbum posita vno olim celeberrima, atque marmore. Samus Insula est versus Cariam inter Icariam Insulam, & Ephesum littoralē, Patria Pythagoræ Philosophi Paribentia dicta, & Antimussa, quod floribus sit delectata. Trogellium parua Insula in sinu Basilico. *Observatio.* Multiplices, atque variæ Apostoli perigrinationes sūnt in regni Christi propagationem, sic inuisiones diversorum regnorum quibus plerique oblectantur, referri debent in perigrinantium commodum, Ecclesiæque bonum: sed multi ijs redduntur deteriores, magisque in veritatem synceramque religionem inflammanur.

Vers. 17. Altera cap. pars de actionibus Pauli Mileti præstitis. In hac oratione valedicit Ephesinæ Ecclesiæ, quæquidem oratio complectitur narrationem, & conclusionem. In narratione conuocatis senioribus proponit in exemplum vitæ suæ innocentiam, officij executionem, summamque doctrinæ, præmonetque, quid sit ipsi euenturū, resoluitque; Ierosolymam proficisci, & apertè testatur se esse purum ab omnium sanguine, cum non subterfugerit annuntiare totum Dei consilium in eorum salutem. Miletum est oppidum in littore Ionico, vt scribitur 10. tantum miliaribus Germanicis distans Epheso, vnde nati perhibentur insignes Philosophi Thales Milesius, Anaximenes, hic colitur Apollos, qui eorum idiomate vocatur Ἐπιθεός. Mileti Paulus sermonem habet conuocatis senioribus potestate Apostolica. *Observa.* Penes Ecclesiam est cæterum Ecclesiasticum cogere vt supra probauimus. 2. *Observ.* Ecclesia Christi est Ephesi constituta, vbi adsunt Pastores in verbo explicando, & applicando præsertim occupati, doctores verbi interpretes, & Presbyteri in disciplina exercenda versati. Orationis Paulinæ initium est. *Nostis quomodo à primo die vobiscum fuerim, & seruiierim Domino.* 1. Loquitur de officij sui functione, deinde de vitæ innocentia. 3. de officio. 4. de materia doctrinæ suæ, vt ista omnia in exemplū proposita imitentur in Dei gloriam, atque Ecclesiæ bonum. Certè seruiuit Domino omnem quam potuit operā nauauit ministerio suo perimplendo.

Observatio. Omnibus incumbit Deo inferuire, vlt. *Ios.* Ego Domusque patris mei. Et *Esther:* Ego, Ancillaque mea Domino inferuiemus. Et profecto seruire Deo, est vere regnare, Sed nobis Pastoribus attendendum præ cæteris, vt diuino cultui in obeundo sacrato munere totos nos religiosè consecremus, neque vnquam nos patiamur voluntati hominum subijci in verbo veritatis annuntiando. Nam cum Apost. Si hominibus placere studuerimus, minimè futuri sumus serui Christi. 1. Virtus, quæ in Apost. vita est expendenda: est ταπεινοφροσυνη, id est modestia, aut mentis humilitas, Pastori apprimè necessaria, vt & Discipulis Christi commendata suo ipsius exemplo in suorum discipulorum pedum lotionem exhibito. Et *Math.* 11. Discite inquit ex me, quia mitis atq; humilis sum. vide 2. *Philip.* de summa exinanitione Christi hanc ταπεινοφροσύνην sequamur, & fugiamus arrogantiam. 2. est Apost. cura multis lachrymis expressa, tanta sollicitudine capiebatur in Iudæorum salutem, vt omnibus quibus potuit modis eos conatus sit Christo lucrifacere, & ad fidem convertere. *Observatio.* Verè pij summo affici solent dolore in cognatorum suorum bonum. Optat Moses libro Iehouæ expungi pro Iudæis, *Exod.* 32. *Samuel* pro reiecto *Saule* luxit maximè quarelis coram Domino effusis, Christus cum *Ierosolyman* aspexit ignaram eorum omnium quæ ad pacem spectarent, fleuisse perhibetur, *Luc.* 19. & Paulus pro cognatis suis voluit à Christo separari, *Rom.* contrario planè modo affici consueuerunt à vita Dei, fideque Christi alieni. Simus nos συμπαθείς. 3. est Constantia, tentationibus quibus infestabatur, designata. Ratio tétationum, quòd Iudæi ipsi insidias struxerint, quòd eum ab officio præstado, aut diuertere, aut retardare potuerit. Erat alijs multis tentationibus subditus, vt legere est 2. *Cor.* 12. vbi dicitur datum ipsi fuisse carnis stimulum, ne revelationum multitudine efferretur. *Observatio.* Nemo electorum tentationibus eximi possit quoad vixerit; proinde simus constantes in fide, præmium illud æternum gloriæ nimirum immarcescibilem coronam certissimè expectantes. vide *Luc.* 22. *Iac.* 1. 1. *Pet.* 5. quibus locis corona, & thronus, vt & salus, *Math.* 24. promittuntur. 2. *Observa.* Maxime laborat hic populus ingrati animi vitio, atque atrocitatis, qui subsistere nequit nisi Apostolo vita eripiatur. Impij in primo, aut secundo impietatis gradu minimè subsistunt, sed pergunt donec

donec cyathum impleverint, peccata peccatis coaceruãdo, Divinæ indignationis in ipsos effundendæ. Nostrarum autem partium erit præcepto Christi, Paulique exemplo malum bono viuere, atque quibus valemus modis atroces etiam hostes, si fieri possit, divinâ gratiã ad veritatẽ amplectandum adducere. In officio duo sunt obseruanda. 1. est fidelitas, nihil inquit subtraxeram. 2. est diligentia, Indicaui vobis, & docui publicè, atq; demonstratim, quo admonemur in negotio Iehovæ fidelitatem, & sedulitatem adhibere; rerum mundanarum anxiiã sollicitudine, & administratione amandatã. vide *Math. 25.* de talentorum vsu, atque abusu. *Luc. 12.* de fido œconomõ. *Obser.* vt Apost. à Spiritu Sancto erat in omnem veritatem deductus, sic eam electo Dei populo patefecit, quam literis consignavit ad Ecclesiæ institutionem publicã, priuatãque.

Vers. 21. Summa doctrinæ Paulinæ est pœnitentia erga Deum, & fides in Iesum Christum Dominum nostrum, Atque hæc sunt præcipua Euangelij capita. Resipiscentia, de qua Apostolo sermo, est vera non qualis Cain, quæ fuit propter pœnæ non peccati sensum; Nec qualis Esau, cuius lachrymæ effusæ fuere instar olei in ignem iniecti, quibus magis ira Divina inflammabatur; Neque qualis *Achabi*, quæ fuit temporaria; Nec qualis Iudæ, quæ cum desperatione erat coniuncta; Nec denique coacta, vt est eorum propter naturæ defectum, amplius peccare non valentium, sed ista cernitur partim in mentis illuminatione, partim in cordis conversione, atque dolore qui est secundum Deum, partim denique in vitæ emendatione. 2. est fides in Dominum nostrum Iesum Christum. Hæc verba designant duo de Fide. 1. quod fides sit cognitio. 2. quod etiam vim applicandi habeat: Etenim fidelis quisque cognoscit Deum Patrem in CHRISTO, paternamq; misericordiam applicat. Proprium obiectum fidei est Christus Dominus noster Redemptionis iure: vinculo virtuteque fidei Christum apprehendentis omnium bonorum eius firmus participes. In hac vnione spirituali videndum, quemadmodum nos Christo per fidem inserimur, ita etiam ipse Christus per Spiritum Sanctum nobis vniatur, quod cognoscemus, si ipse Spiritus in nobis regnet, virtusque mortis eius sit efficax ad eneruandũ peccatum, donec in totum aboleatur. Plerique dicunt sese Christo

per fidem esse infitos, quibus Christus minimè est vnitus, cum eius spiritu non regantur, vt ex ipsorū vita impiè acta satis liquet.

Vers. 22. Necelitas ipsi imposita adeundi *Ierofolymam*, Spiritu etenim impellitur vt eo proficisci cum oporteat, etiam ad vincula, & afflictiones. *Obserua.* spiritu impellente sancto, atque duce omni excusatione seposita Divinum opus aggrediendum, atque persequendum, etiam cum capitis periculo, corporisq; atq; bonorum iactura. Expende colloquium inter Deum & Moyfen, *Exod. 3. Ier. 1.* obtemperandum itaq; Spiritui S. in fide omni futuri discriminis ratione neglecta, illius Christi faminis simus nos Pastores memores. Qui animam seruare voluerit eam perdet, *Math. 16.* & quid si lucretur homo totum mundum, Animæ verò iacturam fecerit. *Obser.* Sors ministrorum verbi in fide, bonaque conscientia sacratum munus obeuntium est hæc, vt nimirum vinculis constringantur, atque afflictionibus exerceantur; expède in Prophetis, Apostolis, fidisque Dei seruis.

Vers. 24. Sententia Apostoli stat firma, nihili facit ista omnia, Imò vitam charam non censet, dūmodo possit suum cursum implere cum gaudio. *Obseru.* Vt nihil tam existit Apostolo charum, quam ministerij sacri functio, ita nos existimaremus nihil prædicationi Euangelij in quo Dei, Christi que gloria relucet in tota vita comparandum. 2. votum suum consequuntur, qui vnicè optant, vt bene defungantur sua vocatione. expende locum 2. *Timoth. 4.* Cursum consumaui, &c. & certè gaudium sequitur ex bonæ conscientia testimonio, si perfungamur legitimè vocatione nostra; neque deerunt nobis dona diuinitus vocatis, & ordinatis ad Domini opus peragendum. *Obseru.* Muneris Euangelici functio consistit maximè in testificatione Euangelij gratia, quod sic vocatur, quia donum vitæ aternæ, quod Euangelio annuntiatum ratione nostri est gratuitum virtute meriti Christi in nos gratuito collatū. Multis insignitur Euangelium nominib. cōsolatione plenis: vocatur *Rom. 1. 17.* Dei potentia in salutem omni credenti, verbū reconciliationis, *2. Cor. 5.* Brachium Iehovæ, *Isa. 53.* & Regnum Dei *vers. seq.* quæ omnia indicant insignia Euangelij effecta.

Vers. 25. Habetur prædictio, quòd non sint dehinc visuri Apostoli faciem, quo dicto occasio flendi ipsis præbetur, vt post videtur, alloquitur eos quibus transiens prædicauit Regnum DEI, quod

quod dici solet his in terrarum solis gratiæ, in cœlis verò gloriæ, vt est naturâ spirituale, ita est in animis electorum potentia Spiritus Sancti erectum, & stabilitum.

Vers. 26. Protestatio quod sit purus ab omniũ sanguine, & propterea, si perierint, nullam in Apostolo culpam fore.

Vers. 27. Ratio, quòd ipsis omne Dei consilium annuntiarit. *Observ.* Ita nos in officio facièdo debemus gerere, vt nihil nobis diuinitus traditum gregi curæ nostræ commisso subtrahamus, vt si perierit, quod ablit, pereuntis sanguis à nobis minimè requiratur. vide *Ezech. 3. & 33, 2. Obser.* Verbũ Dei literis cõsignatũ ab Apost. est suis partibus absolutum, proinde nullo modo ambigendum, quin omnia ad fidem, salutemq̃ue necessaria comprehendat, 2. *Timoth. 3. vers. vlt. 3. Obser.* Christianæ fidei professores hisce debent virtutibus exornari, modestia (scilicet). 2. cura graui. 3. constantia in bono. 4. fidelitate atque diligentia in functionibus suis. 5. resipiscentia vera ex fide manante, & quanquam ipsos maneant afflictiones, atque vincula, tamẽ minimè omniũ fidem deserant, recolentes animis illud Apostoli, *Rom. 8. & 2. Timoth. 2.* si Christo compassi fuerint, correpnabunt: nec non momentaneas has afflictiones æternum pondus gloriæ nobis conficere in Christo.

Vers. 28. Admonet Ecclesiæ *Ephesina* Episcopos, atq; Presbyteros, vt sint vitæ inculpatæ, atq; doctrinam sanam prædicent diligèter, atq; attentè. Exhortationem hanc rationibus munit, quæ quidem duabus constat partibus. 1. his verbis attendite vosmetipsos. 2. his, totumq; gregem. In ipsis requirit duo scilicet sanctã vitam, & inculpatam. 2. Doctrinam sanam. Episcoporum, & Presbyterorũ vita priuata debet esse sancta, nec non publica, & domestica. Vide 1. *Timoth. 3.* Qui suam ipsius familiam regere minus nouit, quomodo gubernabit domum Dei, duabus vocibus complectitur Christus, quæ præcipua in Pastore requiruntur, nimirum salis, quò sanam *Math. 5.* Doctrinam, atq; cœlestem sapientiam significat, & lucis, qua vita sancta, & inculcata conuersatio denotatur. Si separentur ista, cauendum, ne quod vnâ extruimus, altera manu destruamus, multũ in vitam nostram sunt intenti, proinde integritati daremus operã, ne habeat malignus mundus, quod meritò nobis impingat, sed vt bene etiã audiamus ab ijs, qui sunt foris. 2. *Gregem totum.* Cura nobis incumbit de toto grege iuxta illud, cognosce vultũ gregis tui. *Prov. 27.*

Observ.

Observa. Nemo putaret sese eximendum verbi regulâ, virgâue disciplinæ Ecclesiasticæ, cùm divinitus sit statutum, vt omnes per verbum informetur, & si delinquant, refoventur, in veritate etiam confirmetur, capitiq; Christo conformetur, in quo vitam gloriamque æternam fortiantur. Vide *Ier. I. cap. vers. vlt. 1.* ratio est, ab authore vocante scilicet Spiritu S. Qui vos vocavit ad diligentem gregis inspectionem. *Observatio.* Legitima vocatio ad opus sanctum authorem habet spiritum Dei, quo qui destituuntur, currere dicuntur non missi, vt Pseudopropheta, apud *Ierem. & Ezechi. 2.* *Observatio.* Episcopus idem qui Presbyter re, & ratione. Etenim quos paulo ante vocavit Presbyteros, iam eisdem vocat Episcopos, vox itaque Episcopi non est dignitatis aut prælationis supra fratres, aut autoritatis, sed est officij, atque commune omnibus legitime vocatis, ac ordinatis, sacro ministerio fideliter prudenterque fungentibus: Sed, quam sint abusi Episcopi nomine mortales quidam ad stabiliendam, & exercendam tyrannidem in Ecclesiam Dei, satis cognitum viris doctis ac sapientibus, quâ quidem tyrannide (Deo in solidum gloria) exempta & libera remansit Ecclesia *Scotiana*, freta verbi *παρρησια*, atque libertate divinitus concessâ, quam faxit præpotens ille Dominus sartam tectam retineat, & ad posteros illibatam transmittat. 2. ratio est à fine ordinationis. Et est *ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τῷ θεῷ*. Duo hic innuuntur. 1. est: verè docere, & diligenter. 2. prudenter regere. Rex ab Homero vocatur *ποιμὴν τῷ λαῷ*. Christus hæc nobis commendavit, *Io. 21.* vbi trinis vocibus iniungit Petro, imponitq; hoc onus, Petre, amas me, pasce oves meas. Vide *1. Pet. 5.* 3. ratio: à dignitate Ecclesiæ, quam Deus suo sanguine, *περὶ κοινωνίαν τῶν ἰδιωμάτων* dicitur acquisivisse. Attribuitur Christo *θεανθρώπων* in concreto vt loquuntur, quod humanæ naturæ duntaxat est proprium, cuiusmodi est & illud, *1. Cor. 2.* vbi dicitur, Dominum gloriæ non crucifixissent, cum crucifixio in Deum propriè non cadit. *Observatio.* Redemptionis Ecclesiæ *λύτρον* est sanguis DEI: peccatum itaque opinione mortalium exigui momenti, Dei patris æstimatione, est maximi, cùm expiari non potuerit, nisi sanguine filij DEI, cuius merito justificatur, cuius virtute sanctificatur, vt tandè plenè glorificetur Ecclesia quæ propriè ad Deum spectat: & proinde nemo in Ecclesiam potestatem vsurparet. *Observatio.* Hic sanguis purgat omne

omne peccatum, *1. Ioan. 1.* ex quo manat vita electis & reconciliatio cum Deo patre, *Colof. 1.* Purgamur ergo, atque plenè lauamur in fonte illo domui Davidicæ recluso ab omni naturali immunditie, atque peccato actuali, *Ezech. 13. 1.*

Vers. 29. 4. Ratio à necessitate. Hostes enim irrepent in Ecclesiã ergo duo statuuntur hostium genera. 1. est irrepentium in Ecclesiam Dei *Ephesinam* hoc *vers. 2.* ex ipsa Ecclesia, qui exorientur, si nanciscantur occasionem: atque hos vocat lupos, qui gregi minimè parcent: eodem vocantur nomine à Christo, *Math. 10.* ad vos venient pellibus ouinis tecti, intus tamen sunt lupi voraces. *Observatio.* Fas est nobis falsos doctores, atque hypocritas talibus nominibus appellitare, fecere Prophetæ, Ioan. Baptista. Christus *Herodem* vulpè, *Luc. 3.* & Apostoli ergo ne sinamus nos hac *παρρησια* priuari. 2. *Observa.* Fuère, atque sunt in Ecclesia Dei hypocritæ falsa pro veris obrudentes in summam fidelium iacturam: ne offendamur, continuabitur bonorum atque malorum, syncerorum & hypocritarum permixtio, donec iudex mundi Dei filius aduenerit in gloria ad faciendam tritici, paleæque separationem, vide *Math. 13.* & *1. Cor. 5. 5.* ratio est à suo exemplo. Tres annos versatus est Apost. apud *Ephes.* quibus non intermisit dies, & noctes etiã multis cum lachrymis eos admonere. Ergo. *Observa.* Hanc summam Apost. diligentiam, fidelitatem ac operam collocatam in munere sacro obeundo imitemur, nosque totos spartæ, quam nacti sumus sanctæ vt ita dicam, dedamus exornandæ.

Vers. 32. Precatione, & optatione claudit primam partem exhortationis commendans eos Deo, verboq; gratiæ, id est, Euangelio, quo velit eos instrui, atque regi seclusis omnibus operibus, simul etiam monet Deum posse superstruere, & dare ipsis, quod hæreditatis iure possideant cum sanctificatis omnibus. *Observa.* Tota laus exædificationis Ecclesiæ est tribuenda Deo. Expende *1. Corint. 3.* & *Psal. 127.* vbi dicit *κληρονομίαν* daturus est Deus, duo notare vult. 1. est hæreditatem ipsis esse designatam, atque paratam merito Christi, quæ quidè, *1. Pet. 1.* vocatur immortalis, incorrupta, quamquidem Sanctus ille David præ rebus omnibus delegit, quæ nos in cælis manet. 2. est Dei donum, *Rom. cap. 6.* vita æterna vocatur *χαρίσμα τῷ θεῷ* quaquidem donandi sunt electi soli Christi sanguine, & gratiã sanctificati.

Vers. 33. Dehortatur ab avaritia, & hortatur ad benevolentiam erga infirmos ostendendam, concluditque hunc sermonem precibus, summi amoris osculo indice Apostolum ad nauim deducunt. Designat hoc *vers.* tria obiecta cordis auari, scilicet 1. aurū. 2. argentum. 3. vestitum. Plerique hæc appetunt animo longè alio præditi, quam *Samuel* ille Propheta Dei, qui ne quidem populi asinum, bovemve accepit vir integer, 1. *Sam.* 12. Alia fuit *Gehasi* mens, qui pecuniam, & indumenta à *Namane* accepit, sed à Deo inflictam lepram avaritiæ mercedem, 2. *Reg.* 5. necnon *Achans* lapidibus cum suis obruti, qui rem surripuit excommunicatâ, *Ios.* 7. deniquæ *Iuda* proditoris, qui sibi mortem consciuit. De avaritia omnium malorum radice, vide 1. *Timoth.* 6. & quòd vocetur idola-latria, *Eph.* 5. & *Col.* 3. quam auersemur, & fugiamus Pastores nos ecclesiæ Dei, cùm nullum existat officium tam sanctum, quod nō violarit, ac comminuerit: ecclesiæque Dei plurimas non solum turbas dederit, sed summum detrimentum, imò perniciem attulerit.

Vers. 34. ostendit qualem operam nauarit, vt sibi ipsi sufficeret necessariâ, alijsque cum ipso versantibus. quòd manibus laborauerit & tentoria fecerit, vide *Act.* 18. de hac re supra. ad eum locum lectorem remittimus. *Observatio.* Viri boni, & fidelissimi Dei serui rerum penuria nonnunquã laborant, vt videre est in *Davide*, in exilio versanti, cùm misit ad durum illum *Nabalem*, & in *Elia* à coruis enutrito. 2. *Observ.* Vfus bonorum hic esse debet, vt nō solum nobis, sed alijs etiam Christi membris leuandis commodemus.

Vers. 35. ad benevolentiam in infirmos ostendendam. *Obser.* debemus opitulari infirmis, & pauperib. quod cedit in nostrum cōmodum, cùm qui dat pauperi sceneretur Domino, *Prouer.* 19. & iterum; qui egenis dat non egebit, *Prouerb. cap.* 28. & *Eccles.* 11. Projice panem tuum super aquas, & multo post eum reperies: & *Isai.* 58. Ciba esurientem, domumque tuam deduc vagantem, sic lux tua erumpet, vt meridies; Iustitia tua te antecedit, & Dei gloria te cōpleditur: Expende quod habetur *Math.* 25. circa cap. finem, de cura, neglectuque pauperum. Verba hæc Christi nomine laudata *μακρότερον ἔστι δίδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν* ab Apost. totidem simul non solum duntaxat in sacris: Verùm summa colligi potest ex varijs scriptura locis, & nominatim ex *Math.* 10. *vers. vlt.* Qui vni horum dederit

dederit potum frigidæ, non carebit mercede: & alijs citatis locis.

Vers. 36. Concludit hanc admonitionem precatione gestus, &c. Decumbit flexis genibus, vt *Ephes. 3.* & ipse Christus coram Patre est humiliatus. Inter precandum ergo & corporibus, atq; animis prosternamur, & in fide precemur, vt iuxta voluntatem divinam petita impetremus. Supra attigimus varia eaque insignia piorum precum effecta, vide *Exod. 17.* & *32.* *Ios. 10.* *Isa. 38.* *Math. 15.* *Iaco. 5.* *Observ.* cum Pastore congregati fideles orarent, vt facta quasi omnium precum coniunctione magis glorificetur Dominus, & petita consequamur per Christum.

Vers. 37. Magnus fletus ortus est. *Observ.* Euangelij professores non sunt ἀπαδῆς vt Stoici, sed sensu mutuo tanguntur; Et Euangelium non tollit affectus, sed temperat. 2. est, ruunt in collum Apost. atque eum osculantur: atque hoc osculo sacram cordis affectionem testantur, non est instar *Ioabi*, qui osculo dato *Amasiam* occidit; nec *Iude* proditoris, qui Magistrum prodidit. Sed proficitur hoc osculum à fide, atque charitate. *Observ.* grex amanter affici debet erga suos Pastores, vt habetur *1. Thes. 5.* singulari amore eisdem complecti debet. Longè aliter *Dathan, Core, & Abiram*, à terra absorpti in Moysen sunt affecti; & seditiosi illi ciues *Geneuenses* malè animati in *Farellum & Calvinum* piissimos & doctissimos viros, quos illi quatuor seditionis auctores vrbe *Generensi* eiiciens dos curarunt, qui tanti sceleris singuli post pœnas dederunt, vt legere est in *Calvini* vita per *Theod. Bezam* scripta, & causa extitit admodum exigua tanti facinoris patrati in illos eximios Dei seruos, nimirum quod panem azymum in Cœna Domini non libenter tolerarint, festorumque dierum obseruationem. *Observa.* Viri synceri nihil admittunt sine divini verbi testimonio.

Vers. 38. Tristantur, atque ad nauim deducunt. Nora honoratum iri eos qui Iehouam honorauerint. Reliquum est vt in fide perseueretis, Pseudodoct. caueatis, à Deo enixè contendatis vt verbo gratiæ sanctificemini, Auaritiam vitetis, liberalitatem sectemini, precibus incumbatis, amore fidos Christi seruos sequamini, quæ omnia Dominus vobis largiatur per Christum, cui eum patre Spirituq; Sancto sit omnis gloria, honor, & Imperium.

CAPVT XXI.

OC Cap. complectitur duas partes. 1. indicatur, quibus itineribus Paulus *Mileto* profectus sit *Ierosolymam*, & quænam memorabilia inciderunt. 2. quid *Ierosolymis* egerit, & passus fuerit. *Observatio.* Perstringimus, vt supra Apostoli sedulitatem, & fidelitatem in officio obeûdo, quotiescunque offertur occasio huius notæ, vti hinc discamus nos Pastores ministerium diligenter, & officiosè, implere quod à Domino accepimus: fecit Apost. vt ipse restatur verè, Euangelium ab *Ierosolymis* ad *Illyricum* abundare, etiam summo cum vitæ discrimine: hanc praxin conemur imitari *αποστολων* *αυλους*. Nota in hisce Pauli comitibus ecclesiæ *Ephesina* Senioribus veræ fidei effectum, scilicet Amorem singularem, quo sunt Apost. prosequuti, quo libenter non sunt passi nisi auulsum Paulum discedere, cùm apud eos tres annos versatus Euangelij prædicatione Ecclesiam plantauerit: Iam officij admonet, proinde ab ijs faceßere non potuit sine dolore. *εὐθυδραμεν*. Qui bonum habent propositum regni Christi propagandi, sic à Deo diriguntur, vt rectè pergant quo instituunt, bono quæ fruuntur successu: Et primùm perueniunt *Coum*. *Coos* alias *Cæa* Insula in mari *Ægeo* ex *Cycladibus* vna *Apelles* insignis pictor, & *Hippocrates* nobilis medicus ibid. oriundi. *Astypolia* etiam dicta fertilis, & vino abundans, *Strabo* 14. *Rhodus* insula in *Licio* mari eloquentiæ studio, & arte nauali celebris, à *Doribus* originem habens, *Strab. lib. 14.* *Patara* vrbs *Lycia* recensetur inter maximas vrbes à *Strab. lib. 14.* Ibi *Apollinis* templum. Et quia hic fingunt *Apollinem* oracula dedisse, dictus est *Apollo Pataraeus*. *Cyprus* insula inter *Cilicia*, & *Syria* littora olim 9. Regnorum, Præteruecti naui hanc inveniunt, vt in *Phœniciam* navigent. Nota.

Vers. 2. Promouendo operi suo Dominus media offert.

Vers. 3. Deuehuntur *Tyrum*, quæ est metropolis *Phœnicum*, cuius mercatores à Propheta vocantur Principes, *Isa. cap. 23.* & Propolæ Nobiles mundi. Hic *Origines* est sepultus, Et *Fredericus Barbarossa* mortuus.

Vers. 4. Permanent *Tyri* dies septem inventis Discipulis fidem Christi

Christianam amplexis, qui prædicebant per spiritum, quæ pericula imminerent Paulo, illud quidem vt Prophetæ, at humanâ affectione illum deterrebant, ne *Ierosolymam* proficisceretur. *Obser.* Donis diuinis pollentes naturalibus affectionibus non vacant, & certè mortalium nemo omni ex parte ita est regeneritus, quin corruptæ naturæ aliquid in hac vita in ipso sit reliquum. *Tyrus* vrbs fuit multis sceleribus inquinata, vt ex Christi dicto liquet *Math.* 11. nihilominus tamen hic sunt Discipuli ad fidem Christianam conuersi iuxta Prophetiam de *Tyro* ab *Isaia* æditam. 23. vbi merces *Tyria* futuræ sint Iehovæ sacræ, & *Psal.* 45. *Tyri* filia donis ornata aderit in ecclesia. Quæcunque ergo de gentium vocatione à Prophetis sunt prædicta, certum est impletum iri. Secundum est in hoc vers. Discipuli dicebant Paulo per spiritum ne ascenderet *Ierosolymam*. Quæras quomodo hæc inter se conveniunt? Vincitum se spiritu dicebat Apostol. cap. 20. qui *Ierosolymam* pergeret, nunc quomodo spiritu prohibetur? *Resp.* Nulla hic repugnantia. Apost. quidem spiritus impulsu necessario proficiscitur *Ierosolymam*, hi verò discipuli eodem spiritu intelligentes vincula, atq; afflictiones eum ibi manere dissuadere conantur singulari amore in Apostol. sed ignari existunt propositi diuini. Prophetæ futura nonnunquã prædicunt, sed ignorare possunt Dei institutum, vt *Ionas*. Cognouit *Niniven* evertendam, at diuinum propositum non est plenè assequutus. *Observatio.* Verus hic in Apostolum existit discipulorum amor, tametsi nitantur Apostoli cursum retardare, qui horum prædicatione, & præmonitione ad crucem tolerandum præparatur.

Vers. 5. Discedit, & non obtemperat discipulis, vbi habes constantiæ exemplū in Apost. qui cum capitis etiã periculo pergit ad officium præstandum. Sic *Abrahamus* patriam deseruit, & sequutus est Dei vocantis vocem in fide: expède infælicem illius Prophetæ interitum seducti ab alio Prophetæ ad edendum contra mandatum Iehovæ *Bethele* consumpti, atque attriti à *Leone*, 1. *Reg.* 13. Discipuli, Apostolum cum vxoribus & liberis concomitantur: vbi obserua humanitatis, & charitatis exemplum. Charitas ergo est benigna, non agit perperam; non inflatur; non cogitat malum, 1. *Cor.* 13. & denuò obserua honoratum iri eos, qui Iehovam honorarint, 1. *Sam.* 2. & ait Christus, qui patrem, matrem, vxorem &

liberos mea causa reliquerit, atque Euangelij, centuplum recipiet hic cum persecutionibus, sed mundo futuro æternā vitam. 2. *Obfer.* Horum discipulorum familiæ sunt religiosè institutæ in pietatis, atq; charitatis officijs. Longè ab similes hi sunt pueris Prophetæ *Elifæo* illudentibus, ex quibus ab apris silua egressis 42. sunt absumpti. Quod agunt, est. Positis genibus precantur, vide quæ diximus in hæc verba sup. cap. Addimus hoc in loci circumstantiam (*scilicet in littore*) ubiq; precandum esse, neque hanc piam actionem certò loco esse astringendam, cum fideles vbicumq; versentur, sint Spiritus Sancti templa, in quibus possent Deo patri mediatoris vnici noui fœderis filij Dei Iesu Christi nomine preces nuncupare, fa- cessat illa aduersariorum opinio de quorundam locorum singulari sanctitate, de quæ precibus certis locis alligandis, cum sub Euangelio liceat Christiano, vbi commode potuerit precari. Vide verba Domini nostri, *Ioan.* 4. addo in praxin, atque imitationem nostram non pudere eos publicè fidem, ac religionem profiteri.

Vers. 6. Mutuo sese amplectuntur. Consuetudo hæc obtinuit sancta, & vetus, vt fuit illud osculum sanctum de quo Apost.

Vers. 7. Perueniunt *Ptolemaida*, quæ est *Phœnicia* vrbs maritima, vbi fratres in Christo salutant, vnumque diem apud eos manent. *Obserua.* Salutandi ratio inter Christianos est probata, sed videndum ne salutemus vt *Ioab*, qui *Abnerum*, *Amasaniq;* amicitia specie occidit, 1. *Reg.* 20.

Vers. 8. Cæsaream veniunt non illam, quæ est Philippi, nec quæ est in *Cappadocia*, cuius Episcopus fuit *Basilius Magnus*, sed quæ dicitur turris Stratonis, extructa in gratiam Cæsaris *Augusti*: Ingrediuntur domum Philippi Euangelistæ vnus è 7. Diaconis, qui Euangelium annuntiauit *Samaritanis*. Evangelista medium quasi locum inter Apostolum, & Pastorem occupabat, quo nomine insignitur *Timotheus*, 1. *Timoth.* 4. Hic Philippus habebat. 4. filias dono prophetandi instructas, i. quæ divina inspiratione, & revelatione futura, calleret prædicere, *Ioelis* Prophetia partim impleta, *Ioel* 2. *Obserua.* Philippus vxorem habebat, & familiam piè institutam, ergo Pastoribus fas est vxores habere, & cõiugium minimè est vocandum pollutionis nomine, vt dixit Papa *Sirinius*. Vide *Heb.* 13. Pastorumque familiæ sunt piè erudiendæ, expendamus Abrahami praxin, *Genes. cap.* 18. promissumque diuinæ gratiæ continuandæ, &

contra,

contra, quid *Eli* suisque filiis evenerit divino iudicio.

Vers. 10. Habes prædictionem *Agabi* Prophetæ de *Paulo Ierosolymis* vinciendo. Hic *Agabus* cap. 11. prædixit famem in vniuerso orbe futuram, & evenit tempore *Claudij* Cæsaris. Atque hoc quod est eventurum *Paulo* per signum indicat iuxta morem propheticum, vide *Isa. 20.* *Jerem. 13.* de cingulo. 19. de vase testaceo. 28. de iugo, *Ezech. cap. 12.* de professione parietis domus suæ, vnde sarcinas exportat, significante populi deportationem in *Babylonem.*
Observatio. Seruorum Christi maxime fidelium hæc est fors nimirum vinculis constringi, atque persecutionibus, afflictionibusque subijci.

Vers. 12. *Persistunt* in dissuadédi proposito, satis amanter agunt haud dubiè, sed divinum opus conantur præpedire, vt & *Petrus*, *Math. 16.* ostenduntque fletibus syncerorum animorum affectum, quibus *Apost.* *vers. 13.* quid facitis fientes, & comminuentes cor meum. *Observatio.* Christiani non sunt ἀπαρδς, vt Stoici. *David* εὐδωκῆ cum *Abfalomum* filium audiuit fuisse occisum, fleuit amare, vocibusque repetitis amorem in filium est testatus. Sed audiamus *Apostoli* responsum, non solum sum paratus vinciri, sed pati pro Christo. Vox Christiano homine, & fido Dei seruo digna, si ferat divina voluntas, cur non pro divini nominis gloria in euangelio lucente volentes pateremur, sicuti martyres multi. Vt legere est in *Histor. Eccles.*

Vers. 14. Divinæ voluntati acquiescunt, & dicunt fiat voluntas Domini: cogitationes, actionesque nostræ referri debent ad divinam voluntatem, atque in ea conquiescere. *David* cum fugisset à facie *Abfolomi* filij, dixit, si inveni gratiam in oculis *Iehovæ* reducet me, sin secus, fiat voluntas Domini. In hac voluntate divina nobis acquiescendum etiam in hoc deplorabili, & deplorando siue conamine, siue praxe, de quo dicendum nihil, nisi præeunte veritatis luce, tantum sanctè revereamur iuxta *D E I* iudicia.

Vers. 15. *Ierosolymam* proficiscitur. Per significationem notemus nobis in cælestem *Ierosolymam* pergendum, vbi vita, atque gloria ornati semper sit vincendû: & nos in his terrarum solis non habere civitatem præmanentem, quaratumus in fide eam, quæ supra est.

Vers. 16. Itineris socij sunt *Cæsarienses* nonnulli. Et *Mnasos*

Cyprius antiquus discipulus. *Apost. hospes. Observatio.* Verè fideles & Christiani nolunt deserere fidos Christi seruos in periculis versantes; & electorum fides est charitate efficax *Apost. à Mnafone* hospitio excipitur verum amorem testante, atque alacritatem in hoc officij genere præstando notat. *Vers. 14.* Vbi habetur fratres eos libenter excepisse.

Vers. 18. Paulus vna cum alijs introijt ad Iacobum, & omnes Presbyteri adfuerunt, hic Iacobus extitit Ecclesiæ *Ierosolymitana* Pastor. *Observatio.* Dominus noster regnat singulari privilegio in medio inimicorum. Tametsi multi fuerint ibidem hostes veritatis, nihilominus princeps salutis nostræ suum habet thronum, Ecclesiamque ex Pastoribus, doctoribus, atque Senioribus disciplinam exercentibus constitutam, qui amplexu mutuum amorem declarant.

Vers. 19. Exponit quid Dominus per ministerium fecerit. *Observa.* Propagati regni Christi gloria est Deo in solidum tribuenda; *1. Cor. 3.* Ego plantaui, *Apollos* rigauit, sed Dominus dedit incrementum, & *15.* non ego sed gratia Dei mecum. *2. Observatio.* Ministerium est diuinitus institutum ad propagandum Christi regnum, cuius administratores sermonem haberent de rebus ad ædificationem spectantibus.

Vers. 20. Deum glorificant. *Observa.* Omnium actionum acventorum hic debet esse scopus, vt Dominus glorificetur in operibus iustitiæ, misericordiæque suæ, quæ quidem hic cernitur in tot Iudæorum per Euangelium conuersorum ad fidem Christianam conuersione. Alterum est in hoc vers. quid de Paulo Iudæi *Ierosolymitani* audierint nimirum, quod docuerit Iudæos inter gentes, *ἄποστασιαν* à Moysè, atque, ne circumciderent filios, neq; juxta Ritus Mosaicos viuerent. Apostolus legem Mosaicam per Christum impletam docuit fuisse abrogatam, circumcisionem quoque, quia id impletum, quod per eam significabatur, atque in eius locū Baptismus à Christo sit surrogatus. *Observa.* Religio prisca Iudæorum non facillè antiquatur, & Papismus sine omni veritatis fundamento quorundam animis insitus nequit extirpari, consuetudo mala evadit in habitum, qui facillè non possit elui. Sed obseruemus, semper sinceræ Dei veritati locum esse dandum, & non prauæ antiquitati.

Vers. 21. Consilium Presbyterorum Apostolo datum, quo Iudæorum mentes offensæ tranquillentur. Et hoc est, ut cuidam ritui ab ipsis obseruato, nimirum purificationi sese accommodet: dicit esse viros quatuor habentes votum, id est voto obnoxios. His assumptis vult Apostolum sanctificari cum eis, atque addere ad eorum sumptus, ut radant capita, ut omnes norint nihil esse eorum quæ de te fama acceperunt, sed te quoque esse legis obseruatorem. 1. optat Apost. consecrari. Hic de impuris non agitur, sed de ijs, qui *Nazareatus* voto essent obstricti. Iubetur Apost. addere ad eorum sumptus, ut non tantum interfuisse, sed præfuisse videatur; & postea dicitur Paulus dies purificationis denuntiasse: & quamuis in *Nazæorum* oblationes essent sumptus decreti, licebat tamen ijs aliquid adjicere. *Observatio.* Hic purificandi ritus purgationem fidelium à peccatis per Christi sanguinem adumbravit, 1. *Joan.* 1. de voto *Nazareatus*, vide *Num.* 6.

Vers. 25. ostendit gentibus ad fidem Christi conuersis non esse concessum, ut hunc ritum celebrent, sed ipsis esse imperatum statuto Concilij *Ierosolymitani*, ut idolothytis, suffocato, sanguine, & fornicatione abstineant. De quibus supra cap. 15.

Vers. 26. Purificat se Apost. Quæritur an hoc iure fecerit. *Resp.* Iudæorum infirmorum rationem habuit, ut & prius, cum *Timotheum* circumciderat, & caput *Cenchrea* totonderat, hoc facit ut infirmis nuper ad Christi gratiam vocatis consulat, qui nondum plenam libertatis Christianæ cognitionem sunt assequuti: accipe etiam huius purificationis finem fuisse gratiarum actionem, Ecclesiæque ædificationem, cuius quidem maior habenda est ratio, quàm ritus purificationis. Cerimoniarum legalium ante Christi filij Dei *ἑσθαρῶσι* Divina institutione vsus extitit necessarius, post incarnationem, quadantenus tolerabilis infirmorum ratione, sed iam in ecclesia constituta atque in fide cõfirmata, nullo modo tolerandus, nec retinendus. Paulus denuntiat purificationis dierum expletionem, vsq; dum oblata fuit pro vnoquoq; eorum oblatio: hæc expletio significanda erat Sacerdotib. Etenim quo die finiebatur *Nazæorum* votum offerenda erant sacrificia.

Vers. 27. Vide quid patiatur Apost. nimirum persecutionem à Iudæis totam turbam concitantibus. *Observ.* Zelo præpostero inflammati confusionis, atque magnorum scelerum existunt au-

thores, & qui maximè Dei seruis fauerent, & patrocinarètur, summi plerumque sunt, & grauissimi inimici; expende in Davidis aula *Achitophelis* & *Absoloni* filij conpirationem: Iudæ aduersus Christum prodicionem, & hîc, Iudæorum in Paulum machinationem per turbæ concitationem. *Observ.* Satanæ vafrities est hæc in suis, particulare, vt ita dicam, efficere causam communem, atque ita atrocitatem obtegere, vel religionis, vel boni publici specie. At quid agunt. 1. manus in Apost. iniiciunt. 2. auxilium implorant etiam ob vnius hominis apprehensionem. 3. accusant, & accusationis capita sunt tria: & loquitur, inquit, contra populum, quod est falsum, cum populi salutem in Christo diligenter atque sollicitè quæsierit. 2. contra legem, non moralem quidem, quam sentit seruandam, vitæ obedientiæ, gratitudinisque nostræ in Deum regulam. Cerimonias dixit esse abrogatas, & Christum esse patefactum, in quo salus & vitæ æterna peti debeant. 3. contra locum, qui asserit verum cultum Dei loco non esse alligatum. Omnis terra, quam occupant fideles, est *Cananaa*; omnis civitas *Ierusalem*; omnis familia, *Sion*; Christianus quisque, Templum spiritus sancti, locusque in quo, & ex quo celebretur Dominus, & adoretur; *Ioan. 4.* Quartum quod Apost. impingitur, est, quod polluerit locum istum sanctum, græcosque in templum introduxerit, viderant enim *Trophimum Ephesum* in vrbe cum eo. *vers. 29.* *Observa.* Superstitiosi & videri volentes religiosi, in externis obseruationibus ac ritibus autumant Dei cultum consistere: locaque in sese esse sancta, cum locis nullis insit sanctitas naturâ, & si locus vllus feratur sanctus, id quidem propter Dei præsentiam. vide *Exod. ca. 3.* Papani, veritatis hostes, magnam statuunt religionem in locis, aliisque circumstantijs. 2. *Observ.* Atroces seruorum Dei hostes, gradibus quibusdam ascendunt in scuitiæ culmen. Nam crudeles isti ostio templi clauso, nituntur Apostolū trucidare, sed divinâ gratia ipsi invigilante, in vita conseruatur, & reseruatur ad opus Domini peragendum; quo peracto, atque vocatione impletâ martyrio coronatur. Nihil possunt vel truculentissimi in CHRISTI seruos, antequam ministerij cursum diuinitus designatum compleverint.

Vers. 31. Habetur Pauli liberatio. Truculentus eorum conatus diuinâ potentiâ coercetur, per tribunum cohortis. *Observatio.*
Dominus

Dominus inter prophanos invenit, qui impios impiorum conatus præpediant, adestque suis in rebus maximè arctis. Expende liberationem & conservationem Davidis in summo vitæ discrimine versantis, cum apud *Zicklagum* lapidibus eum obruere statuisset. In *Ezechia* protectione cincto exercitu *Sinnachibibi Regis Assyriorum*, *Iehosaphati* ab *Ammonitis*, *Moabitis*, & *Seiranis* coniuratis, 2. *Cron. cap. 20.* & tandem in admirabili illa exemptione populi Iudaici ad necem designati, crudelissimi *Amanis* opera, *Esth. cap. 3. 4.* In periculis itaque cum versamur, recurrendum nobis ad thronum divinæ gratiæ, atque potentiæ: vbi in tuto collocabimur.

Vers. 32. Cum vident tribunum, cessarunt verberare Paulum. *Observa.* Magistratus autoritas ita agnoscenda, vt, quo præsentē scelerosi à facinoribus patrandis desistant.

Vers. 33. Iuxta Prophetiam *Agabi* vincitur Apost. *Observa.* Verbum Iehovæ per Prophetas annuntiatum semper implebitur, vtcumq; nullitet in contrarium infidelitas, & peccator iuxta verbum Divinum etiam 100. annos natus, maledictioni subiacebit, *Isai. 65. 2.* *Observa.* Plenè Apostolus non liberatur. est fors piorum, vt cruce, atque afflictionibus non omnino eximantur: verum dispensatione divinâ afflictiones existunt remissiores. 3. *Observa.* Iste Tribunus non vult eum damnare indictâ causâ, donec & audiatur, & intelligat, quid fecerit: hæc praxis omnibus Magistratibus imitanda.

Vers. 34. Cum nihil certi propter turbam cognosci possit, iubetur duci in castra 37. Propter violentiam turbæ portatur à militibus. *Observa.* Concitata turba sine ratione prorsum furit: nullo modo atrocitatis facto, atque insanix. 2. *Observa.* Providentiâ Dei arcana inter perditissimos pijs & fidelibus incumbit: vt hîc videre, atque alibi; Clamant enim isti rabidi, tolle eum; At non id dixit Dominus, qui vult seruum suum ministerium implere, antequam è medio tollatur.

Vers. 37. Perit à tribuno, vt ipsi liceat loqui. *Observa.* Bona causa iniquè accusatis animos addit. *Cicero* cum dixit pro *Milone* visis *Pompeianis* militibus contremuisse fertur, longè aliter afficitur Apost. spe, & æquitate bonæ causæ, quæ facit magnanimum. Dicit Paulo tribunus, nosti græcè? Deinde.

Vers. 38. Nonne tu es Ægyptius ille qui ante hos Dies ad seditionē concitasti, & eduxisti in desertum. 4. millia sicariorum? De isto Ægyptio, qui 30. millia hominum coegit, vide *Ioseph. lib. 2. cap. 12.* de bello Iudaico. Porrò vitur sicariorum nomine græcè loquens græca tamen inflexione. Sicarius autem à sica dicitur. *Observatio.* Prophani homines sinistram de seruis Dei fidis opinionem habent. 2. *Observa.* Extitere semper seditiosi, qui novos motus quarant, atque conversiones rerum bene constitutarum, si res gerantur malè optanda mutatio, & medijs legitimis falicior status Ecclesiæ, atque reipub. procurandus.

Vers. 39. Paulus quis sit planè faretur, & vnde oriundus, celebri scilicet civitate *Tharso* in *Cilicia.* *Observatio.* Omnis dissimulatio fugienda maximè in causâ religionis.

Vers. 40. Paulo venia conceditur, atque loquitur lingua Hebræa dicens, vt sequitur seq. cap. *Observa.* Licet vti Apologia non solum sacro officio ornatus, sed Christianis ne impiè, atque iniustè damnentur, & sic veritati præiudicium afferatur.

CAP V T XXII.

CAPITIS partes sunt duæ. 1. habetur Apost. sermo. 2. sermonis eventa. Oratio complectitur exordium, & narrationem. In exordio benevolentiam, attentionemq; captat tribus nominibus Iudæos compellans. 1. virorum. 2. fratrum. 3. patrum. 1. admonet quales naturâ sumus, tantum viri corrupti, tametsi etiam hac voce virtus denotari possit. 2. indicatur scælix nostra omnium cōditio, quod sumus fratres in Christo, Christiq; fratres, filijq; Dei per gratiam hæreditatis illius cœlestis, vitæ æternæ ibi atque gloriæ participes. 3. ostenditur reverentia quam ipsis defert, *Observa.* Honos deferendus, quibus oportet, *Rom. 12.* Petit audiri; concedunt.

Vers. 2. Silentq; quod Hebræa lingua ipsos alloquatur. *Observa.* nemo indicta causa condemnari debet, vide *Deut. 17.* & *Nicodemi* responsum *Pharisæis* datum, *Ioan. 7.*

Vers. 3. Incipit narratio antea ctæ vitæ, qua breuiter suam tum vocationem, tum doctrinam, vt Divinam asserit: ostendit ergo primum

primum quis sit, scilicet Iudæus. vnde oriundus nimirum vrbe *Tharso in Cilicia*. 1. *Observatio*. In narrationibus hypocrisis fugienda, & quod verum est simpliciter dicendum. Sed ætate hac deplorabili viget maximè dissimulatio, & religionis, sanctimonix, atque modestix fucio, facinora, & vulpinas artes palliant. 2. habetur educatio, nimirum in hac vrbe, ad pedes *Gamalielis* instructus Apost. *κατ' ἀρχίβειαν τὸ παῖδός νόμος*. *Obfer*. A teneris instituendi sunt pueri pie ac religiose, vt Moses in omni *Ægyptiorū* sapientia, sic *Daniel* sanctè institutus, ita etiam *Timotheus* in sacris literis *ἀπὸ τῆ βρεφους*, quæ eum sapientem reddiderunt in salutem. Patribus proinde opera danda, vt liberi pie instituantur in timore domini, qui est sapientix initium. additur zelo flagrasse, sed cæco, & sine scientia, vt postea censuit. *Obferua*. Debemus quidem in religionis causa pio zelo inflammari, gloriaque divinæ propagandæ, dixit *David* ad omnium fidelium imitationem, zelus domus tuæ exedit me. Ætas in quam incidimus plurimū deseruit à pristino maiorum zelo in Evangelij negotio, imò non pauci existūt tepidi, proinde ore Christi eijciendi, *Apost. 3.* & pleriq; *πρόσκαρτοι*, qui temporibus sese accommodant, & assentiuntur altissimâ hypocriseos specie: simus synceri, zeloque feruidi in causa domini, & cum *Cypriano* dicamus in pietate modum esse, nullum tenere modum.

Verf. 4. Persecutio Pauli, qua lethaliter persecutus est professionem Christianam, viæ nomine hic designatam. *Obferua*. Conversus Apost. non obtegit peccatum, sed planè fatetur, contra multū hoc seculo quibus possunt involucris facinora sua velant: longè secus *David*, qui non solum coram *Nathane* Propheta peccatum agnouit, & confessus est, sed confessionem scriptis mandauit in dei gloriam, *Ecclesiæque*; vsus, *Psal. 32. & 51.* vbi regnat Spiritus sanctus, ibi delictorum editur confessio, quæ est veræ penitentix primus gradus. Cōtra vbi *Satan* obtinet, ibi peccator ab omni cōfessione præpeditur. Satanico astu impelluntur peccatores multi, vt quod malum est, scilicet patrare scelus, id bonum, & iucundum esse putent, & iterum quod bonum est nimirum fateri facinus, & penitentia duci prorsus id esse malum. Hinc fit vt plerique minimè omnium pertrahi possint ad confessionem: sed discamus nos planè fateri peccata cum dolore cordis, qui est secundum Deum,

vt in gratiam recipiamur per Christum. 2. *Observa.* Persecutores Ecclesiæ subsistere nequeunt, donec sanctis vitam eripiant, nisi coerceantur: & in atrocitate exercenda nullam sexus exceptionem admittunt aut ætatis, nam in omne genus hominum Christianam religionem profitentiū, imò in infantes Satanicè & crudeliter defæuiunt, vt satis liquet in *Gallia, Italia, Hispania.* 4. Conatus est Apostol. vincire sanctos *Damasceños*, vinxitque multos *Ierosolymis*: & iterum ipse coniectus est in vincula, sed propter bonam causam. Vbi observandum, tametsi impiorum alligentium ratione iniuste passus sit Apostolus, tamen iustissimi Dei respectu iustissime hanc sortem tulit: & supplicium, quod merito sustinisset suo, juxta iustitiæ divinæ exactam normam, id ipsum Dominus seruo suo ad gratiam conuerso conuertit in beatam castigationem.

Vers. 5. Apost. citat testes, nimirum summū Pontificem, & Presbyterium. *Observatio.* Ad perhibendum veritati testimonium retribus duobus aut tribus opus est, *Deut. 18.* 2. *Observa.* Literis olim res nefariæ vt & hoc tempore erant inclusæ: expēde praxin *Achabi*, & *Iesabelis* in lapidationem *Nabothi*, item *Amanis*, *Assueri* tempore per obsignatas literas sigillo Regio conantis semel, & simul totam stirpem Iudaicam funditus delere, atq; extinguere, qui truculentus *Aman* merito suo cruci est suffixus, quam *Mardocheo* præparandam curauit: Sapiant atroces Ecclesiæ hostes, si ad gratiam spectant, exuantque immanem illam sæuitiam, quam atrociter exercere consueuerant.

Vers. 6. Incipit Pauli conuersio cum esset prope *Damascum*, lux multa è cælo eum circumfulsit. *Observatio.* Primus conuersionis gradus est illuminatio, mens hominis primum obfuscata, cælestis veritatis luce rursus primum est collustranda. 2. est. *Vers. 7.* Cecidit in solum. *Observa.* Si visio lucis eum perterritum prostrauit, quanto magis prosternentur impij, cum lux, Iudexque mundi IESVS CHRISTVS sese inflamma ignis manifestabit. 2. *Theff. 1.* Tunc dicent, cadite montes, nosque abscondite à facie Agni, *Apoc. 6.* 3. est. Audiuit vocem *Saul*, quid me persequeris? 1. *Observa.* Ecclesiæ hostes possunt nuncupari persecutores, & qui CHRISTI corporis mystici vera membra persequuntur, certum eos ipsum Christum caput & principem persequi, tam arcta est membrorum,

rum, capitifque coniunctio, vide *Isa. 63. Colof. 1.* suppleo, quæ de-
erant, &c.

Vers. 8. Respondet Apost. Quis es Domine? Vbi apparet con-
versionis primum effectum, dum Dominum appellat quem est
hostiliter paulò ante persecutus, cui ait Christus, sum I E S V S Na-
zarenus, quem tu persequeris. Nomen primum est salutis, secun-
dum est educationis: nam *Nazarethi* fuerat educatus. *Observatio.*

1. qui vocati sunt ad gratiam, & fidem, tamen si extitere summi
inimici, atque persecutores Christiani nominis, & fastiditores,
nihilominus tamen reverenter sentiunt, & loquuntur de Domi-
no nostro, quem agnoscunt salutis principem ac vitæ æternæ.
2. *Observa.* Non est alibi quærenda salus, quam in I E S V nomi-
ne, *Math. 1. Act. 4. Apoc. 7.*

Vers. 9. Præsentis socij visa luce steterunt attoniti, ita, vt progredi
non possent. *Observa.* Terroris causa est, naturæ iam labefactatæ
infirmetas.

Vers. 10. Quærit Apostol. quid debeat facere. *Observatio.* Nobis
dari debent a Christo mandata, quæ obeamus: Iniunctiones
humanæ in salutis negotio minimè admittendæ. Iubetur *Dama-
scum* proficisci, vbi intelliget quid sit ipsi faciendum. *Observa-
tio.* Voluntati suæ revelandæ Dominus tempus, & locum ha-
bet præstitutum, consuevitque per partes, res obscuras patefa-
cere.

Vers. 11. Ducitur per manum ab alijs, cùm præ gloria lucis
minimè videre possit. *Observatio.* Si tanta huius lucis gloria ex-
titerit, quanta futura illius lucis gloria in vultu divino resplen-
dens.

Vers. 12. Ananias describitur ἀνὴρ εὐσεβὴς bono ornatus omniū
testimonio. *Observa.* Pietati operam demus, quæ ducenda pro ma-
gno lucro, habetq; vitæ præsentis, atq; futuræ promissionem; addo
vera commendatio cadit in virum pium, cui piè, & sanctè studen-
dum: at hac ætate homines facinoribus sese nobilitare student in-
star *Heroftrati* qui templum *Dianæ*, famæ amplificadæ, ac continuan-
dæ ergo, combuississe fertur.

Vers. 13. Ananias dicit ei, recipe visum. *Observatio.* Ananias non
contulit Paulo visum, sed fuit tantum instrumentū Domini Iesu
Christi lucis mundi, qui restituit ipsi facultatē videndi. Subiungo

conuerſionem eſſe opus diuinũ, *Ierem.* 3. 1. conuerte me Domine, & conuertar. 2. *Obſerva.* Quoſdam vocat Dominus in vtero vt *Ieremiam*, *Ierem.* 1. 2. ætate media vt Paulum. 3. In mortis articulo, vt furem illum cum Chriſto crucifixum, ſed videndum ne ſingulari, atq; vnico hoc exemplo reſiſcentiam procraftinemus, ſed quando conceditur, ſupplicium diuinum ſerio dolore, qui eſt ſecundum Deum tempeſtiuè anticipemus.

Verſ. 14. Hinc ad finem, tres ſunt partes. 1. Oratio *Anania* ad Paulum. 2. Colloquium Pauli cum Chriſto in *εξεſάσαι*. 3. Orationis Paulinæ euenta. *Anania* oratio hæc complectitur. 1. vocationem Pauli; & vocationis authorè ſcilicet Deum. 2. fines propter quos eſt à Deo ordinatus. 3. exhortationem, vt Paulus baptizetur.

1. *Obſerv.* Vnus eſt omnium pater, vnaquè vera & ſyncera religio. 2. *Obſerva.* Vocatio noſtra ad miniſterium Deum debet habere authorem, vide *Act.* 20. *Heb.* 5. huius vocationis certitudini nobis attendendum: etenim ex oriente perſecutione, latiùs atque atrocius graſſante, legitimæ vocationis perſuaſione fidelis Paſtor ſuffulcietur, *Amozi* 7. vt conſtet nos diuinitus vocatos. 1. videndum vt ſpiritus Dei atteſtetur nos eſſe diuinitus emiſſos. 2. dona idonea, num ſint in nos collata. 3. ſi eorum donorum legitimũ vſum habeamus. 4. eorundem incrementum. 5. num gloriam Dei ſpectemus, Eccleſiæquè commodum, & gregem Chriſti cum Apoſtolo reputemus noſtrum eſſe gaudium, atque coronam. 1. finis eſt, nimirũ vt Dei voluntatem cognosceret. Duplex eſt Dei voluntas. 1. Arcana in quam inquirere eſt nefas. 2. revelata Euangelio cuius ſumma eſt, vt in Ieſum Dei filium crucifixum credamus, & credentes vitam habeamus æternam. *Obſerva.* Nemo cognoscere poteſt diuinam voluntatem in ſalutem, niſi is què DEVS ab æterno ad eam cognitionem designauerit: Pendet enim efficax vocatio noſtra à diuina ordinatione: Cognoscimus autè nos ad vitam ordinatos, ſi fidem habeamus, *Act.* 13. ſalutemquè; in Chriſto nobis eſſe partam certò intelligamus. 2. finis eſt, vt videres hunc juſtum, id eſt, Chriſtum ab Ioanne cap. 2. ſic vocatum, vt & ab *Iſaia Sol* juſtitix vocatur, & *Ierem.* 23. Dominus juſtitix, duobus nimirũ modis. 1. quia in ſe juſtus, ſiue diuinam, ſiue humanam naturam ſpectes. 2. quia per obedientiam legi præſtitam & crucis paſſionem juſtitiam peperit nobis, quæ noſtra quidem eſt per imputa-

imputationem, quâ fide apprehensâ coram Deo censemur iusti sine operibus legis, quibus vt causis justificatio nostra minimè omnium tribuenda. Rectè August. opera non præcedunt justificandos sed sequuntur iustificatos, & *Bernardus* sunt via regni, sed non causa regnandi, asserimus nos sine bonis pietatis, ac charitatis operibus neminem posse in regnum cœlorum peruenire vtpotè veræ, viuæque fidei effectus, sed semper è numero causarum salutis quæ sunt extra nos, ipsa reiicimus. Sed quomodo viderat Apost. hunc iustum, scilicet in visione. Abraham vidit ante incarnationem fidei oculis diem Christi, ac gauisus est: Apostoli vidè humani corporis præsentiam: Nos iam fidei oculis immortalem, & glorificatum Dei filium viurpamus, tametsi corporeis oculis minimè viderimus, exultamus tamen gaudio ineffabili, & glorioso: sicuti est, Domino dante in cœlestibus facie ad faciem contuebimur seruatorem nostrum Agnum Dei immaculatum. 3. vt audires. *Observatio.* Christi summi Episcopi animarum nostrarum vox in Ecclesia est audienda, non itaque humanæ traditiones recipiendæ, sed verbum Dei scriptum suis partibus absolutum strictè arctèque retinendum. Patris extat testimonium de filio, *Matth. 17.* hunc audite, & filius iterum nos relegat ad scripturas, *Ioan. 5.* vbi ait scrutamini scripturas, ergo vox divina sonat in scripturis sacris, & in ijs petenda. 4. finis vt Apost. existat testis apud omnes eorum quæ vidit, & audiuit. *Observatio.* Testimonium nostrum perhibendum est de visis, auditisque, quæ certa sunt, neque pro veris agnoscenda, & renuntianda, quæ falsis plerumque rumoribus hominum perferuntur. 4. in Ananiæ oratione, vt baptizetur Paulus, id est, vt hoc sacramento in Ecclesiam recipiatur, & declaretur membrum corporis Christi mystici hocque signo, patris, Christi filij, Spiritusque Sancti nomine, exhibito ipsi significetur merito sanguinis Christi peccatorum omnium remissio, atque cum salutis principe, capiteque Christo spiritualis vnio per spiritum ex parte Christi; per fidem ex parte Apostoli: vbi dicit ablus non aliter est accipiendum, quam vt patiat peccata abluere Christi Agni Dei immaculati sanguine, fideque apprehendat remissionem, non est existimandum penes nos esse vim abluendi peccata, cum in ijs, atque offensis simus

mortui, *Ephes. cap. 2.* Sed cum in sacris huiusmodi phrasibus occurrat, præcandum cum *Augustin.* Da domine, quod iubes, iube, quod vis, tunc non frustra iubebis. Cum CHRISTVS iubet Lazarum mortuum, atque in sepulchro quatrimum fuerentem surgere; ipsi Lazaro, omnis surgendi potestatis experti, potestatem concedit, vitamque, author vitæ retribuit.

Vers. 17. Redit Ierosolymam, In Templo precatur. Fuit in *ἐκστάσει*, viditque IESVM, quem audiuit dicere, recede Ierosolymis, quia non recipiunt tuum de me testimonium.

1. *Observatio.* Templum est precibus, pijsque exercitiis destinatum, iuxta illud *Isaia.* Domus mea, domus orationis vocabitur. Precibus sedulam nauemus operam, quibus præclara, sed solius CHRISTI merito, consequimur. vide *Exod. cap. 17.* Precum continuarum vi de *Amaleco* tandem fuso: & *Exod. ca. 32. Ios. cap. 10. Math. cap. 15. Iacob. cap. 5.* de efficacia precum *Elia.*

2. *Observatio.* in fidelitas, verbi que divini contemptus causa impulsiva existit, qua impellitur Dominus mandare seruis suis ut vrbes, populosque deserant. Hic admonitos vos velim imprimis, ne DEI verbum, Divinum de Christo testimonium, fidosque eius seruos aspernemini, aut reijciatis.

Vers. 19. & 20. Quid Ierosolymis fecerit, planè fatetur, nimirum, quod vixerit, atque in carcerem tradiderit multos Sanctos. vide *Cap. 8.* & quod interfuerit cædi *Stephani.*

Observatio. Qui ad gratiam efficaciter est vocatus, apertè in gloriam DEI, antea actæ vitæ peccata confitebitur. Expende præxin *Davidis, 2. Samuel. cap. 12.*

2. *Observatio.* Hæc est piorum, ac fidelium fors, ut vita priventur propter veritatem. Vide in *Ignatio, Polycarpo, Dorotheo,* aliisque.

3. *Observatio.* Qui scelerei assentitur, coram DEO reus censendus est.

Vers. 21. Iubetur proficisci ad Gentes, qui ipsis Euangelium prædicet, in regni CHRISTI amplificationem.

Observatio. Simus memores mandati divini in muneris sacri functione; conemurque, qua possimus fide, ac diligentiam ministerium implere.

Vers. 22. Euenta orationis Paulinæ: & primum est Iudæorum respe-

respectu: verbum siquidem audiunt, at non cum fructu. *Observatio.* Commune est bonis, atque malis audire verbum Domini, sed in salutem audire, per Christum est electis proprium. Attendite itaque, quomodo auditis verbum, sit fide mixtum, ut loquitur Apost. *Hebr. 4.* vti vobis sit odor vitæ ad vitam, & non mortis ad mortem, sicuti est reprobis. 2. *Observa.* Tanta est hostium atrocitas in Christi seruos, ut eorum libidini minimè satisfiat, nisi Dei serui è medio tollantur.

Vers. 24. Partes tribuni sunt: jubet duci in castra, flagellis cædi, ac examinari.

1. *Observatio.* Iniquus iudex est qui indictâ causâ damnat.

2. *Observatio.* Impij homines nihili faciunt bonos tormentis afficere, qui etiam consueuerunt verbera, & tormina examinationi premittere.

Cùm ducitur Apostolus, inquit Centurioni, Licetne Roman. Judæum natum flagellare?

3. *Observatio.* fidis Dei seruis licet vti legitimâ defensione, quò audito Centurio, refert Tribuno, cui terror iniicitur.

4. *Observatio.* Malam conscientiam facile occupat terror: pluris etiam, non regeniti, leges hominum positiuas faciunt, quam legem Dei sacrosanctam. Paulus laxatur: Non sunt itaque piorum vincula sempiterna: amplifica hanc notam praxi, & exemplis.

CAPVT XXIII.

ARTES Cap. sunt duæ. 1. habetur quid agit, & patitur Paulus coram concilio. 2. quomodo Iudæorum insidijs liber evadit. 1. ἀρεινας. *Observ.* Impios coram concilijs hominum constanti vultu consistere, atque Dei seruos nō deijci animis bonam habentes causam. 2. Nar- rat quomodo bonâ conscientia Deo servierit

ad hunc vsque diem. *Observ.* Bonæ conscientia testimonium omnium calumniatorum calumnijs est opponendum, quod potest nos in maximorum malorum acerbitate suffulcire. Porro conscientia est intelligentia pars in creaturis logicis cum sensu cordis ex cognitione promanans, & ex facto aliquo resultans, quod consequitur latitia, aut dolor, terror, aut gaudium. Hanc Deus reliquit in hominis animo, quæ obseruet omnia, accuset, vel excuset, testetur, iudicet, & quandoque executoris partes præstet, vt in *Achitophete*, & *Iuda* considerare est. 2. *Observ.* Deo est seruiendum, cui seruire, est regnare, non seruiremus hominibus, quibus etiam placere minimè daremus operam, si synceri Christi serui esse velimus: Insigne est illud *Iosua* dictum 24. Eligite vtram viam velitis sequi, Ego, & domus patris mei in seruiemus Domino: & *Ester*, cum ancillis loquitur in eandem sententiam.

Verf. 2. *Ananias* Pontifex astantibus imperat, vt Pauli os caderent. *Observ.* Hypocrisis in iniquam actionem erumpit, quæquidem cæleri possit ad tempus, sed vno, aut altero opere tãdem sese exeret, qui æquitate cæteris præiret iniquam in Apostolum fert sententiam: Magistratus iustitiã atque clementiã pollerent, *Psal.* 45. 2. *Observ.* Non desunt impijs ad manum instrumenta scelerosa, quæ quoduis facinus exequantur, non desuere Pharaoni in *Egypto* facinorosi, qui infantes Israelitarum in riuum conijcerent, nec *Nabuchadnezzari* satellites nefarij, qui tres illos pueros in ignis fornacem inijcerent; nec non qui *Danielem* in antrum Leonum: Neque *Iudæis* serui, militesque impij qui Christum Dominum nostrum apprehenderent vt crucifigeretur; suere, sunt, atque futuri sunt omni ætate scelerum promptissimi patratores.

3. *Observ.* Prophetarum fors, & seruatorum Christi est hæc, imò ipsius Christi, vt ipsis impingatur alapa. Habes exemplum in *Mitthai*, bucca percusso à *Zidkia* pseudopropheta, 1. Reg. 22. in *Ieremia* à *Phassure* Sacerdote pari modo cæso: Denique in ipso Dei filio. Domino nostro, *Ioan.* 18. à Pontificis seruo verberato, cui Christus; Si male dixi, testes cita. Si non, cur me cædis. Consolationem hinc petamus, Si cum Christo passi fuerimus, cum eodem regnabimus, 2. *Timoth.* 2.

Vers. 3. Apostolus denuntiat Ananiæ fore, vt Deus eum percutiat, vocatque eum parietem dealbatum, id est hypocritam, iuxta Christi dictum, *Math.* 23. vbi vocat Phariseos sepulchra dealbata: addit rationem, quia sedet iudex, vt secundum Legem iudicet, nihilominus tamen mandat contra legem, vt ipsi os cædatur. *Observ.* qui Iudices existunt, iustitiæque executores essent, sunt plerumque à iudicio, & æquitate maximè alieni. 2. *Observa.* quâ mensura mensus fueris, eadem remetietur tibi, *Math.* 7. *Ecles.* 7. Exemplum in *Adomezeco* atque *Achabo*, expende historiam; *Jud.* 1. & 1. Reg. 22. disertis verbis fatetur *Adomezecus*, Vti ego feci, ita mihi retribuit Dominus: & hic in Anania, qui, vt historia perhibet à *Manaimo* Iudæorum duce in bellorum Iudaicorū initijs atrociter est trucidatus. 3. *Observ.* verbum Iehovæ complebitur, de cuius veritate, si hominibus persuaderi possit; homines huius ætatis, in peccatis minimè perseuerarent, neque in scelera præcipites ruerent, sed serua non serua resipiscencia ad Deum converterentur. 4. *Observ.* Hypocritæ sibi malum creant, & iniqui Iudices ignominie atque dedecoris sibi existunt authores sceleratis consilijs & actionibus nefandis. Pharao sibi interitum repentinum accersiuit; sic *Balassar*, *Dan.* 5. sic *Simmacherib.* à filijs trucidatus, sic *Antiochus* læthaliter Dei manu percussus. Sint itaque sapientes summo constituti loco, sibi que temperent ab atrocitate in fidos Christi seruos, certò scientes si eam exercuerint, fore, vt meritis suis penas pendant.

Vers. 4. Sicne inquit quidam Pontifici maximo convitiaris: *Observa.* Adulatorum ingenium hoc est, vt Dominorum suorum honoris prætextu gratiam inire velint, cum nihil propositi habeant præter quæstum, & inanem gloriam: exemplis abundat hæc ætas.

Verf. 5. Responderet Apōstol. non noui fuisse Pontificem : potest quidem fieri vt ignorarit, cū diuturnū tempus effluerit, ex quo fuit *Ierosolymus*: aut verè non nouit fuisse, cū iniquè sese gesserit, quod à Pontifice longe esset alienum. *Observatio.* Facit prælatorum iniquitas, vt minimè ab alijs agnoscantur, aut discernantur in ipsoꝝ dedecus. Discant in honoris gradu constituti ita sese gerere, vt iniquitate, atque iniustitia sibi haud procurent ignominiam, & contemptum. 2. *Obserua.* Ex Pauli responso liquet populi gubernatorem conuictijs non esse proscindendum, *Deut. 22. Exod. 22.* Principi populi tui ne maledixeris. In hac lege duo sunt expendenda. 1. est, Magistratus & Rectores esse oportere contra *Anabaptistas*, *Rom. 13. 1. Pet. 2.* qui si non essent, confusio maxima in Rempub. & Ecclesiam inueheretur. 2. est, vt ipsis honos, & obedientia sed in Domino deferatur, *Rom. cap. 13. & 1. Pet. cap. 2.*

Verf. 6. Euasio Pauli habetur à Iudæis. Vbi 1. habes occasionem, quæ est nimirum dissensio inter membra Concilij, scilicet *Sadduceos* & *Phariseos*. Paulus se *Phariseum* profitetur, atque in iudicium vocari, quod spem, & resurrectionem mortuorum tueatur. *Observa.* Divino decreto sectæ inter sese dissident, vt veritas asseratur, regnumque Christi propagetur. De mortuorum resurrectione, vide *1. Corinth. cap. 15.* hæc tantum hac vice. Articulus resurrectionis est contra *Sadduceos* eandem impiè negantes, 2. expende, qui sint resurrecturi, scilicet pij ad vitam, impij ad condemnationem, *Ioan. 6. 3.* quibus corporibus, isdem nimirum, quibus nunc sunt præditi, quæ tunc immortalitate, atque incorruptibilitate redimuntur.

Observatio. Qui gaudere velint hac generali corporum resurrectione, vt beneficio, studeant frui resurrectione primâ, quæ est à peccati morte, in nouitatem vitæ, & ita haudquaquam gustabunt secundam mortem, *Revelat. 20.* Quod dissideant obserua instabilem esse concordiam quæ non est fundata in Domino, & facile dissipari posse, qui in vnitæte fidei non coalescunt. Dominus nullo negotio disjungit impios, atque in sese inuicem armat. Vide *Iud. 9.* de *Abimelecho* & *Sichemitis* contra se inuicem flagrantibus odio, *Moabitibus*, *Ammonitis*, & *Seiricolis*, *2. Cron. 20.*

Hi

Hi fuere errores *Sadduceorum*: inficiati sunt fuisse, Angelos contra scripturas, animarum immortalitatem, quæ hic, Spiritus nomine notantur. 3. Resurrectionem Pharisei hæc asseruerunt: dissidentes itaque sunt *Saduceorum*, & *Phariseorum* sententia.

Liberatur Apost. per tribunum è summo discrimine: etenim ipsi vitam eripere proposuerunt, sed seruatorum Dei ne capillus quidem capitis decideret, ante tempus præfinitum, quo, si Iehovæ videtur, sanguinis effusione, vitæque profusione in aliorum gratiam, veritatem ἀυτόπιστον sint obligaturi: Addo erumnas, & persecutiones piorum non esse sempiternas, quas tandem terminatas, excipiet læta, & jucunda immortalitas per Christum.

Verf. 11. Christus Dominus adstans, consolatur Paulum, erigitque, ne fatiscat, aitque oportere eum testari de Iesu Romæ, ac *Ierosolymis*: & hanc facultatem perhibendi testimonium de Christo ipse Apostolo concedit. *Observa.* Dominus suis adest in extremis, quos animat ad munus fideliter obeundum: expende in Iosepho, Moyse, *Isaia 6.* *Ieremia*, & dixit Apostolis suis, dabo vobis os, & sapientiam cui omnes, qui aduersabuntur vobis, non valent resistere.

Verf. 12. Conspiratio noua aduersus Paulum initur. Coniuratores sunt Iudæi 40. 1. *Observatio.* Qui maximè Christo eiusque seruis patrocinentur, existunt plerumque seuerissimi & atrocissimi hostes, vbi gentium populus Domino haberi possit devinctior, at ingratiorem Iudaico non reperies. Modus conspirationis: sese anathematizant solemniter iurando, obstringuntque sese nec efuros, nec bibituros donec Paulum occiderint. Ita Pharaon dixit Moyse, si faciem meam videris, morieris. Rectè, inquit, Moyse, nam tuam faciem rursus non videbo: Etenim perijt ille tyrannus in mari rubro. Sic *Iesabel* impijssima, & crudelissima, 1. *Reg. 19.* inquit, dii addant mihi hæc atque hæc, si non sit *Elias* futurus similis vni eorum sacerdotum *Baalus*, quod improba mulier præstare non potuit, at ipsa optatum non consecuta à *Iehu* est occisa. Cuius sanguinem lambeunt canes, juxta *Eliæ* prophetiam, 2. *Reg. cap. 9.*

Ne finis temerarij vouendo, & promittendo, quod non est penes nos implere. Sed quos citant assessores, nimirum Seniores, & Sacerdotes. *Obfer.* Satan in suis instrumētis nunquam efficacius exequitur suum propositum, quam cum quosdā evocat ex ordine Ecclesiastico, exempli gratiā Iudam ad Christum prodendum, aut ex intimis piorum seruis, vt *Achitophelem* aduersus *Davidem*, qui ambo sese suspenderunt.

Vers. 15. Expende insidias & technam, scilicet Concilium significat tribuno, vt Paulus educatur, ac si velint aliquid perfectius ex eo scire, & tunc sese paratos fore ad eum interficiendum antequam appropinquet: Ioabus tali techna, & machinatione occidit *Abnerum*, 1. *Reg.* 3. & *Amasam*, 2. *Sam.* 20. *Observatio.* Satanæ organa, atque seruorum Christi osiores non apertè agunt, sed clandestinò, tanquam præter institutum aliud agerent. Quibus in crudelitate non satisfacit nisi sanctorum sanguine respersantur, & satientur, expende in strage illa truculentissima *Parisis* edita.

Vers. 16. Habetur modus, quo enotuit hæc conspiratio per Pauli sororis filium. *Obserua.* Deus habet varios modos liberandi, seruandi que suos, & tot media, quot sunt creaturæ, quibus impij, ac scelerosi hostes Ecclesiæ deluduntur in suis conatibus: Ingressitur ad Paulum, narrat que machinamentum, Paulus vocat centurionem, quem rogat, vt deducat iuuenem ad tribunum qui habet, quod ipse narret, centurio paret: obserua in eo humanitatem imitandam, & quod Paulum vocet incarceratum Apostolum eo insigniri titulo, in quo sit gloriandū, ita etiam vnici que, cui Christi crux est suaui.

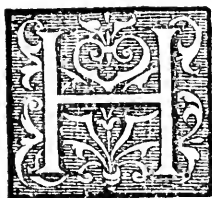
Vers. 19. Tribunus eum alloquitur seorsum ne res pateat. Chilo quasiuit quid regibus esset difficile. *Resp.* arcanum cælare. *Obserua.* Hæc est Domini potentia, vt faciat omnia media inseruire operi suo peragendo, imò ex inimicis reddat amicos si sit è re gloriæ suæ, vti in hoc tribuno expendere est, quem antea Paulus sensit inimicum, & mandatore, vt compedibus vinciretur.

Vers. 20. & 21. Narratur conspirationis aduersus Paulum historia vera. *Obfer.* Veritas est repetenda, cui addendum nihil, nec detrahendū, sed hæc ætas miserabilis abundat mendacibus, qui demunt, addunt que, imò multa ab alijs nunquam cogitata comminiscuntur.

Vers. 22. Habes modum liberationis Paulinæ per milites cum eo ad Felicem missos. 2. per epistolam. *Observa.* Ordinaria media non sunt negligenda. Partes epistolæ sunt tres. 1. est Supercriptio, qua 1. habetur, quis scribit, scilicet *Lysias*, qui iam velit Paulum liberari, quem prius iusserat verberibus cædi. 2. cui Felicem *σπαλεω*. 3. quid ei optat, scilicet *χαρειν*, vt *ευπρατειν* græcis. Hic Felix obscuro loco natus per *Claudium* Cæsarem ad tantos honores euectus est, vt multos ex Nobilibus superarit. *Suetonius* scribit, quod fuerit trium reginarum maritus; & *Iosephus* quod *Ionathanem* sacerdotem crudeliter interfecerit. 2. Narratio continet. 1. quod Paulus fuerit à Iudæis apprehensus. 2. quod conati sint eum per insidias è medio tollere. 3. quod ipse eum liberarit per exercitum, cum percæperat fuisse Romanum. *Observatio.* Maioris est momenti non modo apud minus regenitos, ius vt vocant positium, quàm est diuinum, sed etiam plerumque apud Christiani nominis professores. Verbum Iehovæ syncerè, ac fideliter annuntiatum non adeò prævalet, vt lex humana quæ tantum in corpus, huiusque vitæ bona potestatem habet. cum illud ad animam penetret: reuolvetur dictum CHRISTI; Quid si homo totum mundum acquirat, & animæ iacturam faciat, quo eam redimet. 4. Præoccupat, quod multos cum eo miserit, nimirum quod insidias ipsi Paulo posuerint Iudæi. *Observatio.* Si sit opus, etiam serui Christi in periculo versantes, hominum præsidio sunt muniendi. Milites præstant, quod ipsis iniungitur. *Observatio.* Fideles serui pia Dominorum suorum mandata obirent. *Perveniant* Antipatrida urbem ab Antipatro dictam, deinde Cæsaream, Felici dant epistolam, quam legit, Paulum coram eo sistunt, qui rogat ex qua sit provincia, imperatque vt custodiantur in Herodis aula, donec veniant accusatores. *Observatio.* Nemo indictâ causâ damnandus.

CAPVT XXIII.

O C Cap. habetur Pauli accusatio, ad vers. 10. 2. hinc ad vers. 23. responsio Pauli. 3. ad finem Felicis actiones cum Paulo. vers. 1. occurrit circumstantia temporis, hisce verbis, post dies quinque. *Observatio.* Summa est atrocium hostium vigilantia, in pernicioso proposito complendo, *Proverb.* 4. Impij non dormiunt, nisi malum patrarint. 2. Accusatores sunt Ananias pontifex, Seniores Ecclesiastici, & Magistratus cum *Tertullo* oratore. *Obser.* Omnis ordinis homines, autoritate, & potestate valentes, qui Christum, eiusque seruos tuerentur, prodeunt ad accusandum: non nouum, si tale exemplum occurrat. Adde æquitatem causæ Christianæ, sinceraque religionis, multitudinis numero nõ esse metiendam: Cùm multi sint vocati, pauci electi, *Math.* 22. & via sit lata, quæ ad interitum, arcta verò, quæ ad vitam ducit. Plures etiam multo in synagoga papistica reperiatis, quã in vera, ac reformata: 2. Paulus solus contra tot consistit, pro se, Christum, bonam causam, puramque conscientiam habens, cuius virtute aduersus omnes præualet: *Moses*, *Pharaonem*, multosque *Ægyptios*, ac etiam Magos habuit aduersarios, sed *Iehovæ* potentiã prævaluit. *Mithaim* 400. falsos prophetas, *Achabum*q; Regem, sed victor evasit divinæ veritatis assertor propheta: *Elias* 400. pseudofacerdotes *Baalis*, sed prævaluit: *Eliseus* exercitum Regis *Syria*, sed Propheta saluus remansit: *Ieremias* Reges ac Principes, Sacerdotesque, atq; populum, sed non prævaluerunt aduersus Dei hominem Prophetam. Concludamus, Si Deus nobiscum (vt semper fides seruis aderit) quis contra nos? *Rom.* 8.

Vers. 2. Habetur hoc vers. processus, formaq; procededi. Ac primum orditur, assentatorum more à Felicis commendatione, & in ea prædicat, beneficium pacis Iudæis, per eum collatum. 2. multa *χρητορματα* toti nationi data, & vers. 3. gratias agi vbiq; à tota gente optimo Felici dicit. Hæc faciunt ad benevolentiam conciliandam. Scribit *Iosephus lib.* 2. *cap.* 11. & 12. hunc Felicem cœpisse quendam Ducem *Scariorum*, atq; in *Ægyptum* profigasse, qui Iudeam diuexabat. *Obser.* Magistratus partes sunt, subditorum pacem pro-

procurare. Iubemur precari pro Regibus & autoritate insignitis, ut vitam pacificam degamus in pietate, ac honestate: Et certe pax optanda utpote summum Ecclesiam, & Reipub. ornamentum, sed quæ sit in Domino, quæque nihil habeat insidiarum. Etenim teste *Nazianzeno*, etiam iuxta verbum divinum, melius est bellum pace impia, & à Deo distrahente: Optemus piam pacem cum *Davide*, grati quæ; sumus pro ea, tot annos apud nos durate, & continuata cum *Evangelio*: Magistratibus incubit pro officij ratione, hanc sarrâ tectâ conseruare, populo quæ; Dei quæ; utilia sunt, procurare. 2. *Observ.* Felix non verè vocatur optimus, cum extiterit flagitiosus, ut supra audiuimus, quiquidem fuit Nobilis ut Nobilis latro apud *Cic.* Quem Iudæi ex animis merito oderunt, Nobilem tamen vult saluari, ubi nota hypocrisis coniunctam cum assentatione.

Vers. 4. Attentionem postulat, & ut audiatur, *Vers. 5.* Crimina recitat, quæ quidem Paulo impingit, vocat quæ; λοιμον pestem quod multos, ut ille vult doctrinâ suâ infecerit. *Observ.* 1. Impij etiam scelerosum, & atrox habentes propositum, audiri volunt: ut etiam in fidos Christi seruos calumnias expectorent, convitiâ quæ; evo-
mant. Primum crimen speciale est seditionis. *Observa.* Omni ætate hæc calumbia in fidelissimos Christi seruos fuit instituta. Scimus quid *Achabus*, *Elia* vero Prophetæ Domini, dixerit, scilicet inveni te inimicum meum, qui das turbas Israel; Cui Prophetæ: Tu inquit, domus quæ; patris tui perturbatis *Israel*. hoc etiâ crimine Christo impactum, multis quæ; martyribus, & Christiani nominis professoribus sub 10. illis persecutoribus. vide *Tertull.* in *apolog.* contra gentes, & hoc maligno mundo traducuntur serui Dei, & Pastores Euangelici, seditionis, sed nouit Dominus quâ longè abhorreant, absint quæ; ab hac satanicâ calumbiâ. Si qui in rerum natura, certè ministri maximè abhorrent à seditione, qui piam pacem suadere conantur, & Magistratibus in Domino etiam dyscolis obedientiam. 2. Crimen est quod sit *πρὸς ασητης* scilicet *Nazarenorum*. Hi *Nazari* docuerunt populum tueri suam libertatem aduersus Romanos, quod & hi accusatores censuerunt, sed quia Felicis odium Apostolo conflare velint, contra eum allegant. *Observatio.* scelerosi calumniatores uti consueuerunt aduersus eos quos odio prosequuntur, etiam eo crimine, quod ipsi oderunt, in seruorum Christi perniciem, & hoc quidem actu Satânico.

2. *Obserua.* Nazarenorum nomen fuit odiosum hoc seculo, vt tempore 10. persecutionum nomen Christiani. Iulianus Apostata vocare consueuerat Christianos per contemptum *Galilaeos*, & Christum per ludibrium *Galilaum*, qui tandem lathaliter vulneratus in hæpate, sanguine vola prehensio, vultuque in cælum contorto cruoreque eodem coniecto, *Vicisti tandem Galilae*, fatus est. 3. Crimen est, quod templum polluerit. *Obser.* Hypocritæ malitiam, atroxque propositum, religionis, sanctitatisque velo obtegere solent. Rebelles Iudæi, quique Deos secuti sunt alienos, solebant dicere, Templum Domini, Templum Domini. *Ierem.* nulla re magis oppugnatur veritas, quam prætextu Religionis. Expende morem *Iesuiticum*: illi *Iesuitæ* præ se ferunt eximiam sanctimoniam, cum nihil quærant, tam sollicitè quam mundanas opes, atque gloriam secularem.

Vers. 6. Fatentur se apprehendisse Paulum, atque de eo statuiffe secundum legem iudicare. *Observatio.* Legem prætendunt scelerosi ad scelera patranda: non agunt ex lege divina aut consentanea, sed vt Iudæi illi cum Christo, habemus legem inquietes, & secundum legem nostram debet mori.

Vers. 7. Deus ita salutem suorum invigilat, vt antequam desint instrumenta ad liberandum suos, ipse etiam excitet alioqui inimicos seruorum suorum fautores, vt hic animadvertere est in *Lysia* quondam mandatore, vt Paulus ligaretur, verberibusque caderetur.

Vers. 8. Probatio capitum accusationis per testes, at quales, nimirum qui erant persecutores ac accusatores Iudæos, qui assentiuntur dictis Tertullianis, omniaque vera esse asserentes. O singularem impudentiam, & stupendam audaciam. *Obserua.* Omnes modestiæ & mediocritatis fines transeunt, qui odio flagrant, sanguinemque sitiunt seruorum DEI, cum animarum iactura nihili faciunt mendacia in Paulum impingere.

Vers. 10. Respondet Paulus, cuius responsum tribus constat membris. Sed orditur dicendo se libenter loqui coram Felice, cum cognouerit eum huic populo diu præfuisse, atque ideo intelligat eum probè nosse Iudæorum mores. *Obserua.* Iudex sedet aptus, ac competens in dignoscendis causis, qui accusatorum ingenia, criminisque qualitatem bene nouerit. Primum membrum responsi est negatiuum.

negatiuum. Negat se esse seditiosum, probatq; à temporis circumstantia. Sunt iam dies duodecim, postquam accendi *Ierosolymam* ad adorandum quod quidem fecit, propter infirmos Iudæos Christo lucrificandos, septem erant consumpti in voto, & quinque iam sunt elapsi, vt veni Cæsaream, quod nã ergo tempus seditioni mouendæ reliquum: sed clarius, nemo reperit me in templo disputantem, nec tumultum mouentem, neque in Synagogis, neque in civitate, ergo, quæ de seditione in me torquentur, sunt manifestè falsa. *Observatio.* Accusati vel claris rationibus, vel testibus impetum crimen refellere debent.

Vers. 13. Habetur, quòd minus probare possent, de quo Apostolum accusant. *Observatio.* Causa testibus probanda duobus ad minimum, lex diserta, in ore duorum, aut trium stabit omne verbum, *Deut. 19.*

Vers. 14. Secundum membrum responsionis, & complectitur quatuor capita confessionis Paulinæ. Primum fatetur se eã viã, quam illi vocant hæresin adorare Deum patrum. *Observ.* Veritatis hostes, & nominatim Papistæ, hæreseos insimulant, veros professores, ac scismatos, quod deseruerint Synagogã illam Papisticã, at Ecclesia Christi vera, ab erroribus, qui astu Satanico, hominumq; studijs in Ecclesiam irreperunt, recessit. 2. *Obser. Deus Pater Patrumq; Deus æternus,* & essentiã vnus, personarum distinctione trinus, spiritu, ac veritate est colendus, *Ioan. 4.* quo modo patres verè coluerūt, non in imagine, nec per imaginem cùm sit contra expressum Dei mandatũ. 2. quod credat omnibus, quæ sunt in lege, & prophetis: obserua adæquatam fidei obiectum esse Dei verbum, at proprium esse Iesum Christum qui legis, & prophetiarum omnium est clausula, atque scopus. Lex est pædagogus ad Christum, & huc collimât omnes propheta; in Christo inquit Apost. omnes promissiones sunt etiam, & Amen, id est, in Dei filio fiunt, ac in eodem complementum habent. Non sunt itaque expectandæ nouæ revelationes, neque recipiendæ humanæ traditiones, nec vera, vt loquantur, non scripta, sed in verbo Dei scripto suis omnibus numeris absoluto est acquiescendum, vnde omnia ad fidem, ac salutem necessaria depromenda. Vide finem cap. 16. 3. est de resurrectione iustorum, & iniustorum. Iustorum quidem beneficio, ac virtute resurrectionis Christi ad vitam æternam. Iniustorum verò, vñ

2. Cor. 1

illius maledictionis, scilicet quo die comederis ex fructu arboris illius vetitæ, utique morieris ad sempiternam mortem. Demus operam, qui simul primæ resurrectionis participes in hac vita, & sic in nos mors secunda potestatem non est habitura, *Revel. 20.* atque hunc articulum de resurrectione tuctur Apostol. contra *Sadduceos.*

Vers. 16. In hoc sese exercet, ut sine offendiculo conscientiam habeat apud Deum, & apud homines semper. Conscientia supra fuit declarata, quæ Deum respicit, cordium scrutatorem, in hominum animis relictam, aut ad accusatoris, aut excusatoris parteis obeundas. Conemur retinere in omnibus actionibus fidem, bonamque conscientiam, quibus freti in periculis, atque persecutionibus, intrepidi subsistemus.

Vers. 17. Rem gestam verè narrat Apost. quam Tertullus orator multis modis corruerat. *Observatio.* Spiritu veritatis acti, vera loquuntur, sed impuro Satanæ impulsu, omnino fasa.

Vers. 18. Recenset, quid fecerit: eleëmofynas attulit, quo tempore invenerunt Paulum sanctificatum in Templo, non tamen cum turba, neque cum tumultu: ergo Apost. non polluit templū.

Vers. 19. Vult Asiaticos Iudæos adesse, atque accusare, si quid habeant, quod in Apost. dicant. Hinc collige Asianos fuisse inimicos Pauli, qui aduersus eum, populum concitabant.

Vers. 20. Quibus permittit Paulus, ut si quod in eo inuenerint iniuste factum, ipsi dicant. *Observatio.* Parati sunt fideles serui Dei ferre vel strictissimam examinationem.

Vers. 21. Ostendit, quod in iudicium vocatus sit, propter vnam vocem editam, de mortuorū resurrectione, quum inter eos staret. *Observa.* Fidei Dei serui, veritatis ergo, calumnijs impetuntur, sed vincit veritas: deinde atrociter eosdem persequuntur: denique, cum vident sese hisce technis nihil proficere, legi fucum prætendunt. Hisce modis, cum capite nostro Iesu Christo, egerunt Iudæi, & eccles. sicut hostes, ipsedē machinamētis, in veros Eccles. Pastores vtuntur.

Vers. 22. Felix de impietate iudicare nequiuit, nisi clarius eius viæ ratione compertâ, quam Paulus profitebatur. De ijs vero, ad seditionē spectantibus censet, *Lyfiam* audiendum: proinde ampliat reum: & sententiam procrastinat. *Observa.* In causis sub iudicium cadentibus, sententia minimè ferenda, nisi utrâque parte audita,

Deut. 19. lex extat diferta, condemnandum esse neminem, in dictâ causâ: adde calumniatores spe sua, atque expectatione delusum iri. Scribitur de impijs, quod malum machinantur, at mendacium proferunt. Expende in Pharaone interminante, se fideli Dei seruo Moyſi vitam erepturum, coercito divinâ potentiâ, à cogitati facinoris perpetracione. Et in impijſſima *Iſabele*, *Elia*, vt illa autumavit, mortem certiffimè decernente: sed frustrata proposito. 2. *Obſer.* Niſi res in controuerſiam vocata, nominatim capitalis, per testes idoneos fuerit difertè probata, non est faciendâ decifio. Scitè, & appofitè dixit Romanus ille, de vita hominis nulla fatiſ diuturna cunctatio eſſe potuit.

Verſ. 23. Cura hic habetur Felicis, de Paulo custodiendo. *Obſer.* Divina providentia ſemper excubat, in fuorum conſervatione, ita vt etiam nonnunquam à fide alienos, amicos faciat, afflictionesq; ſeruorū Domini, ita moderetur, vt intermiſſione facta, ipſiſ liceat respirare, viresque, divinâ gratiâ, ad ferepdam qualemcumq; ſortem, recolligere. Non ſinit præpotens ille Iehova virgam improbitatis quietſcere, ſuper ſortem iuſtorum, vt non extendant iuſti, ad vllam iniquitatem, manus ſuas, *Pſal.* 125. Caterum arcanâ Dei potentiâ, ita ſelectitur Felicis animus, vt præceperit Centurioni, ne quem prohiberet ex ipſius familiaribus, eî miniſtrare, aut eum adire: incredibilis quædam veritatis vis apparet etiam inter homines alioq; prophanos. *Verſ.* 24. Oſtenditur aliquot poſt diebus, Felicem, cum *Drufilla* vxore, Iudæa accerſuiſſe Paulū, & audiuiſſe eum de fide, quæ eſt in Chriſtū. *Drufilla* ſoror fuit *Ægrippæ*, de quo poſtea loquitur lucas, fæmina libidinofiffima, quæ ab *Azizo*, *Emefenorum* rege, circumciſo, ad hunc Felicem, *Pallaniſ* liberti *Neroniſ* fratrem, tranſijt. *Obſervatio.* Quod Felix Paulum de fide in Chriſtum. Euangelium, Dei organum, ad fidem gignendam in ſalutem credentium, eſt audiendum, cuius ſubiectum, eſt Ieſus Chriſtus crucifixus, nobis factus ſapientia per verbum, iuſtificatio per iuſtitia acquiſitam, ſanctificatio per ſpiritum, & redemptio per ſanguinè effuſum in cruce, cum ſenſu iræ divinæ. Sicuti nos amplecti Chriſtū per fidē dicimus, ita etiam videndum vt Chriſtus in nobis regnet per ſpiritum. 2. eſt, Apoſt. diſputat de iuſtitia, quæ vel eſt divinæ naturæ propria, aut humanæ, aut habitualis, qua fide apprehenſa, nobiſque imputata, cenſemur iuſti coram Deo, aut denique eſt civilis

civilis illa suo ambitu omnes virtutes cōplexa quæ reddit cuique quod suum est, nihil absurdi si locus hic intelligatur de Divina, civiliq̄ue iustitiâ. Etenim Felix erudiri opus habuit cū in iustificatione per fidem, tum in civili, quippè homo minus integer. Sint Iudicēs in exercendo iudicio, iusti. 3. Differit de temperantia, extitit Felix intemperans, & in multa sese ingurgitavit flagitia: Numeratur temperantia inter fructus Spiritus, *Galat. 5.* & cernitur præcipuè in voluptatibus moderandis: studeamus temperantiæ: quæ dicēte illo prorogat annos. 4. est de iudicio venturo: hoc iudicium, quo omnes iudicabuntur viui, mortuiq̄ue, secernitur ab illo quotidiano, de quo sermo est *Psal. 7.* his verbis, Deus iudicat iustum, & eum, qui contemnit quotidie iudicium venturum, vel est particulare post mortem primam, quando electi hominis anima cœlesti gaudio accēsetur, aut Reprobi mortis sempiternæ, vel generale post illam Domini nostri *ἐπιφανείας*, quo quidem æternæ vitæ sententia secundum electos ferenda, aut mortis perpetuæ in reprobos. Recordemur huius iudicij, pœnitentiam agamus, Divinæ voluntati obtēperemus, vt hoc quidem tempore electis lætissimo, reprobis verò maximè formidabili. Iudice Christo pro nobis sentiente, & pronuntiante verbum vitæ iucundissimum fruamur. Effectum disputationis Paulinæ est tremor quo occupantur Felicis artus. *Observatio.* Verbum semper est efficax, fidelibus quidem est odor vitæ in vitam; reprobis verò odor mortis in mortem, *2. Cor. 2.* *Baltassar* viso digito, in pariete scribente, atque significante totus ita contremuisse, fertur *Dan. 5.* vt tibiæ corpus vix potuerint suffulcire. Magna est vis conscientiæ, vt qui puram habent, minimè metuant; qui verò pollutam mortem semper ob oculos versari putent. Milites illi, qui adprehendendum Dominum nostrum accesserunt respondentem, *Ego sum Iesus ille Nazarenus*, vox quidem in se salutifera, prostrati sunt. 2. iubetur Apost. abire. *Observ.* Potentes minus regenti non possunt pati synceros ministros, sed libenter quidem assentatores. audiunt *Tertullum* placide. & *Galata* Paulum initio vt Christum, aut Angelum susceperunt, sed ex quo ipsis cœpit dicere veritatem, factus est ipsis inimicus.

Vers. 26. Notatur in Felice avaritia, omnium malorum radix magistraui, officioq̄ue sancto fungentibus maximè fugienda, expende

pende interitum *Achanis*, *Ios. 7.* etiam *Gehasi* supplicium, *2. Reg. 5. Ba- laami* facinus, *Samuelus* integritatem, qui dicitur 20. annis præfuisse, neque bovem aut asinum cuiuspiam accepisse. Dicamus cum illo nullum esse officium tam sanctum, quod non violarit, ac commi- nuerit avaritia, & rogemus Dominum cum Davide, ut ad divina statuta non ad avaritiam Dominus corda inclinet nostra, *Psal. 119.* Paulus non dat. *Observatio.* Non solum fidelibus Christi servis vi- dendum ne peccent, sed etiam ne peccandi occasionem præ- beant.

Vers. 27. Exacto biennio in locum Felicis surrogatur *Portius Fe- stus.* *Observ.* Officia, & dignitates non sunt res sempiternæ, etenim sub divina providentia temporibus gubernantur, conversionesq; rerum humanarum existunt perpetuæ. Vbi illa gloria summorum 4. Imperiorum, vbi Israelitici regni dignitas ne nitamur rebus pe- rituris, sed spem in Iehova collocantes ad permanentē illam glo- riam aspiremus. Tandem nota hominis non regniti ingenium, qui gratiæ ineundæ à Iudæis ergo victum reliquit Apostolum: in politicis hoc idem tempore nostro obseruabis velificatibus ho- nori suo, etiam cum æquitatis, bonæque conscientiæ iactura.

CAP V T XXV.

HOC Capite ostenditur quid *Cæsarea* actum sit cum Paulo coram *Festo* prælide, ad *vers. 13.* de- inde quid coram Rege *Agrippa* reliquis *vers.* ad finem. In parte prima notantur tria. 1. quæ processum præcedunt. 2. processus. 3. *Euentum.* Primum dicitur, quod *Cæsarea* Ierosolymam venerit. *Observatio.* Requiritur sedulitas in ju- dicibus in munere suo obeundo, & maximè operam nauarent in- signem regno filij dei Regis regum stabiliendo, ac amplificando, cui faxit Dominus sedulo incumbat, in vigiletque Rex noster corde sincero.

Vers. 2. Accusatores sunt summus Pontifex, & præcipui Iudæi. *Observatio.* Impij malitiæ, ac atrocitatis suæ nullum finem faciunt, & qui Paulo maximè faterent, atque patrocinaerentur, existunt atrocissimi hostes, operam quam potuit nauavit maximā in hisce

Iudæis instituendis ad salutem, vitamq; æternam in Christo percipiendam, sed beneficio quo ab his afficitur est seuera contra vitam accusatio, nihil enim aliud moliuntur, nisi, vt Apostolo vita adimatur, addo impios multis alioqui partibus dissidentes in machinatione aduersus Paulū vnanimis coire. Hic præualet potentia Satanica permissu diuino, vt supra sæpius obseruauimus.

Vers. 3. Crudeles hi primum rogant, vt *Festus* accersat Paulum *Ierosolymam*, interim statuunt Apostolum in via trucidare. *Observa.* Legis velamine, æquitatisq; hostes seruatorum Dei solent obregere suum facinus, ita Iudæi aduersus Christum dixere legem habemus, secundum quam debet mori. Sic adoratio illius imaginis à *Nabuchadnezare* erectæ decreto fuit suffulta, *Dan. 3.* cui tres illi pij iuuenes minimè obtemperauere. Nec non contra *Danielem* consultum statuerūt de *Daniele* è viuis tollendo, *Dan. 6.* cui minus paruit. Propheta diuina potentia à Leonibus nequaquam discerptus, vt atroces illi aulici voluerunt. Non desistunt impij ab atrocitate sua, donec aut consequantur, quod volunt permittente Domino, aut omnino reprimantur, ac deludantur.

Vers. 4. P. *Festus* non assentitur, quod factum arcano spiritus motu. *Observatio.* Facile quidem est omnipotenti Iehovæ conatus impiorum eludere, vide *Psal. 2.* propositum Pharaonis de populo opprimendo redegit in nihilum, sic *Nabuchadnezar* de 3. pueris cōburendis, ita etiam *Antiochi* Regis *Syriæ* aduersus *Ierosolymam* inflammata, *2. Mac. 9.* sic *Iberorum* aduersus Euangelij synceros professores cōiuratorum. Corda hominum sunt in manu Dei, & quod vult inclinat illa, *Prov. 21.* dicitur de Regis corde. In præpotentem Deum recumbamus certa spe, & fiducia. Etenim qui confidit in Domino stabit sicut mons *Sionis* & in æternum non remouebitur, *Psal. 125.* 2. *Observa.* Æqui iudicis partes sunt non assentiri impijs impiorum postulatis, vt fecit *David*, qui rogatus vt in *Saul*em vlcisceretur, ablit, inquires, iniiciam manus in vnctum Domini; de *Davide* etiam perhibetur corde fuisse compunctū, quod simbriam vestimenti *Saulis* absciderit. 3. *Observatio.* Verbum Iehovæ manet inuolabile. Decreto diuino oportet Paulum Romæ predicare Euangelium: machinentur itaque scelerosi, quicquid velint, valeantque, non priuabitur vitâ fidelis Dei seruus, donec cursum vocationis suæ perimpleuerit, ac consummauerit.

Vers. 5. Mandat *Festus*, ut accusatores *Cæsaream* descendant, & si qua in eo sit improbitas, eum accusent. *Observatio.* Sontes sunt accusandi, non infontes, qui nihil mali patrarint.

Vers. 6. Iubetur Paulus sisti, & sistitur. *Observatio.* Licitis magistratum petitis est obtemperandum, verbo multo magis divino, utinam ita obedirēt homines legi Dei, ut & statutis politiuus, quibus etiam non est neganda obedientia, si à lege Dei non discrepent. Sed plerique hac aetate adduci non possunt, qui legi divinæ obsequantur, aut veritatem divinā, sic altā mente reponāt, ut certissimè existiment executioni esse mandandam, hinc fit, ut spreto Domino multi precipites eant in omnia flagitiorum genera, quibus det Dominus meliorem mentem.

Vers. 7. Accusatores prodeunt, ac primum circumstant. vbi nota potentia sua conantur terrere Apostolum, & opprimere. 2. multa dicunt in Paulum, sed nihil probant, laus Deo. *Observatio.* Hostes Ecclesiae, atque seruorum Dei consueuerunt comminisci plurima in Christianos. Lege *Tertull. in Apol. contra gentes.* Confinxerunt in Christianos eo tempore, quod fuerint incestuosi, humanarum carnum comestores, etiam crudarum, liberorum trucidatores, & imperiorum evertores, capitisque Asinini adoratores. Itaque fuisse, & sunt hac tempestate qui fidis Christi seruis crimina intentare, atque calumnias insinuare non desistant, sed deficientibus testibus causa cadunt, actum certè esset de sanctis, si scelerosis liceret decernere sine probatione, & testibus.

Vers. 8. Respondet Apost. quod non offenderit aduersus legem, templum, nec *Cæsarem.* Legem quidem seruauit etiam ad lucrificiendum Iudæos Christo, Cerimonijs quibusdam sese accommodauit, ut purificationi. *Observatio.* Lex Dei obseruanda, cui vitæ actiones sunt conformandæ: Magistratui in Domino obediendum, & honos deferendus, *Rom. cap. 13.* 1. *Petri 2.* pro quibus etiam precandum, ut quietam ac tranquillam vitam degamus cum omni pietate, & honestate, 1. *Timoth. cap. 2.* 2. *Observatio.* Regnum Christi non pugnat ita cum mundanis imperijs, ut simul minus valeant consistere, si legitimè administrantur, optimè conueniunt, seseque mutuis auxilijs stabiliunt, quæ quidem reuera distincta sunt, ut alibi diximus.

3. *Observatio*. Vt seditionis crimen fuit Christo imputatum, sic prodicionis etiam fidei ipsius seruis, quam ex animis detestantur, docentes diserte magistratum corpora esse sacrosancta, quibus & obedientia, & reuerentia sit præstanda.

Verf. 9. Festus cupiens inire gratiam apud Iudæos, inquit, vis *Ierosolymam* alcendere. *Observatio*. Summa est humani animi inconstantia, cui non est nitendum, in solo Deo nobis recumbendum, qui est salutis nostræ petra. Recusat Paulus, qui vult iudicari à Cæsare, ad quem prouocat: ratio, nihil mali Iudæis feci. 2. ratiocinatur per dilemma, si quid commisi non recuso mori, si verò nihil est eorum, quorum me accusant, nemo potest me illis condonare, Cæsarem appello. *Observatio*. Legitima defensione, legisque beneficio nobis fas est uti. Ambrosius iudicari voluit Mediolani, vbi docuit, & Athanasius à corruptis Concilijs noluit censerì. Apostolus hic suæ innocentiae nititur, bonæque conscientiae testimonio, quo suffulcitur. Subiungo, qui delictis suis mortem merentur, vltimo sunt afficiendi supplicio.

Verf. 12. Festus iubet Paulum ad Cæsarem proficisci adhibito in consilium concilio. *Observa.* Festus nihil tale cogitans testibus etiã principibus Iudæorum improbitatē, & Pauli innocentiam in apertum proferens Ecclesiam Dei mirificè confirmat. *Obfer.* Hæc est piorum fors, vt vna exantlata afflictione, noua continuo cursu subsequatur. Feramus crucem æquis animis, quam tandem excipiet beata immortalitas, *Rom. 8. Act. 14. Heb. 12. 2. Cor. 4.*

Verf. 13. Quatuor vicibus hæctenus accusatus Paulus. 1. coram populo. 2. Pontifice & Senioribus. 3. Felice. 4. Felto. Iam videndum, qua occasione adductus sit, atque productus coram *Agrippa* Rege, quibusque modis Pauli productio illustrerur. Hoc *verf.* occasio statuitur producti Pauli coram *Agrippa Herodis Agrippa* filio, cuius mortem *Lucas* descripsit, *Act. 12. 23.* scilicet Rex cum *Bernice* sorore descenderat *Cæsaream* vxore quondam *Polemonis* Regis *Lysorum*, cum qua frater *Agrippa* (vt refert *Iosephus*) incestuosum stuprum commisit populo etiam notum. *Obfer.* Omnia fiunt atq; reguntur diuinâ providentiâ in gloriam sui nominis, electorūque utilitatem. Mouetur hic Rex diuinitus *Cæsaream* descendere, vt Paulum audiat, causamque cognoscat, quem audit, & vt sub finem cap. 26. testatur *Agrippa*, sese persuasum fere, vt Christianus esset,

esset, atque in Paulo nihil esse morte dignum. *Observa.* Misericordia Domini, suorum conservationi ita invigilat, vt etiam Ethnici à fide alieni de innocentia seruorum Christi testimonium perhibeant. 2. *Observ.* non vacat Paulus diu consolatione: nam post certos dies descendit *Agrippa* innocentia Paulinae testis. Sed hæc est piorum conditio, vt nouis subinde afflictionibus exerceantur. *Salutari Festum.* *Observa.* Modus salutandi etiam ab Ethnicis obseruatus, multo magis obseruari, & frequentari debet à Christianis. Apostolus semper atrexit suis Epist. salutationes animi opprimè affecti indices, hortaturque sanctos, qui sese mutuo illo osculo sancto consalutent.

Vers. 14. Cùm ibi mansissent, *Festus* proponit Pauli causam, quem vinctum à *Felice* quondam Præside relictum, dicit, &c. *Observa.* Etsi veritatis professores, & qui videri volunt religiosi, vt hi accusatores Pontifex summus, & Seniores, calumnijs Dei seruos impetant, conuitijsque proscindant, Dominus tamen excitabit Festum aliquem, qui suorum causam sit verè propositurus, & Regem candidè atq; syncerè instructurus. Expende quæ sequuntur. Effecit Dominus *Danelem*, gratiosum etiam apud *Nabuchadnezaretem*, *Dan. 3.* Idem ille prætabit, cùm visum fuerit fidelibus suis seruis. Reperit *Obadiam* in *Achabi* aula *Elia* Prophetæ fautorem, *Ieremia* *Ebedmelechum* *Æthiopem*, & *Jonathanem* filium in *Saulis* familia, *Davidi* amicum. *Relictus vinctus.* Hæc est Pauli fors, gaudetque hoc titulo *Epist. ad Phile. vers. 1.* δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ. O quam gloriosum pro Christo vinciri & pati? Prophetæ vt supra vincti, Apostoli etiam, fideles denique Domini serui ætate omni, nec non vincendi ad seculi consummationem. Simus contenti sorte nostra, atque hinc petamus consolationem, quod Dei spiritus in nobis efficaciter agens nequeat vinciri, quodque omnibus afflictionibus daturus sit Dominus exitum felicem, atque latum.

Vers. 15. Principes Sacerdotum, ac Seniores petentes damnationem aduersus Paulum. *Observatio.* Qui essent Pauli fautores, Euangelijque promotores etiam à sese inuicem dissidentes. P. existunt inimici. Impij conveniunt in hisce aduersus Christi seruum criminationibus instituendis, sed supra hanc rem exemplorum inductione illustrauimus. Adde ynum hostes semper tenere

cursum nimirum, ut damnetur Paulus, Iudicisque ignoratione ad suum institutum abuti.

Vers. 16. Festi responsio. Recusat condonare Paulum ad peccatam, priusquam in conspectu habeat accusatores & locum defensionis accipiat super criminatione. *Observatio.* Iudicari debet nemo, nisi accusatores praesentes sint; Imò cum accusatur senior, accusator adferret duos testes assistentes, qui testentur accusationem minimè esse friuolam, 1. *Timoth. cap. 5.* De iure Romano inquit ille, Nulla satis diuturna cunctatio esse possit de hominis vita, huc accedit illud *Psal. 116.* Preciosa in oculis Iehovæ est mors sanctorum. *Observ.* Locus relinquendus accusato, qui sese defendat, vtaturque defensione legitima.

Vers. 17. Cum huc convenissent. *Observa.* Facile conveniunt improbi ad malum patrandum, ut hic loquitur absque vlla ἀναβολῇ, vbi observa non essent dilationes, nec rerum ampliaciones, procrastinationesue in iudicijs, sed causæ precedente cognitione quam expeditissimè deciderentur iustitia exerceretur, & nulla esset personarum acceptio.

Vers. 18. Accusatores nullum crimen obijciébant eorum quæ ego suspicatus eram. Nota Paulum hic innocentem declarari, atque accusatoribus impingi crimen falsariorum. Pilatus binis vicibus Christum pronunciauit infontem, sed tandem peruersus morti crucis adiudicavit.

Vers. 19. Capita instituta aduersus Paulum breuiter recenset, sed leuiter, atque prophanè. *Observatio.* Homines βεβηλοι & sentiunt, & loquuntur prophanè de rebus religiosis. 1. est δεισιδαιμονια. 2. de Iesu defuncto quem Paulus asserit viuere. Duo hic occurrunt. 1. est de morte Christi, vnde vita nostra. 2. est de resurrectione, ac vita, de quibus supra. Amplius non moritur Christus, sed viuunt in cœlis dextræ Dei patris omnipotentis assidens in summa gloria, Ecclesiam congregans, regensque verbo, & spiritu, eamque exercens per crucem, hostesque confusione involuens, quam potestatem omnibus partibus exercebit, donec ad iudicandum viuos, mortuosque venerit.

Vers. 20. Dubitat Festus. itaque vult Apostolum Ierosolymam proficisci. *Observ.* Causa intricata non est subito decidenda.

Vers. 21. Indicat Paulum Cæsarem appellasse, seq̄ue iussisse eum seruari donec ad Cæsarem mitteretur. *Observatio.* Cùm legitima existit appellatio, appellator ad iudicem competentem ablegandus.

Vers. 22. Desiderat audire Paulum. *Obsery.* Audire Dei seruum pro se vera loquentem, est quidem laudabile, vbi etiam in Apostolo impletur quod Dominus de eo prædixerat *Anania.* Assentitur Festus Regi. *Obsery.* Licita postulantibus fas est obsequi.

Vers. 23. Postero die veniunt *Agrippa, & Bernice* cum multa pharasia, id est apparatu regio. Est autē φαντασία species quæ videtur, si nihil subsit, vt in aëre, & nubibus. Talis pompa aulica in cæterua celebri vestitu ornatu incessu moribus denique cernitur, adsunt Tribuni & eminentes eius vrbis cives, iubente Festo, adductus est Paulus, qui pro se vnicum DEVM pro multis habet.

Vers. 24. Oratio Festi de Paulo; qua primum repetit iniquam Indæorum petitionem, vt Apost. morte mulcetur, vociferantes nō oportere eum viuere amplius, sed nihil probant, siquidem nihil morte dignum fecisse dicitur: rursus absoluitur Paulus: *Vers. 25.* qui ad Cæsarem est mittendus. quem vocat Dominum, quam *Vers. 26.* appellationem ab adulatoribus ortam tyranni primum affectarunt, postea boni Principes non recusarunt, vt ex *Plinij ad Traianum* tertium Ecclesiæ primitiæ persecutorem, epistola apparet. In fine *vers. 26.* ostenditur cur productus sit Apostolus, vt scilicet inquisitione habita, habeat Festus, quod scribat. *vers. vlti. 27.* Ratio assignatur. Præter rationem videtur, vt eo mittatur vincus, & crimina in eum collata minus significantur. *Observatio.* Actiones nostræ rationibus sunt muniendæ: nihilque faciendum nisi legitima subsit causa.

CAPVT XXVI.

OC Cap. habetur Pauli apologia permittente Rege *Agrippa*. Partes omnino sunt duæ. 1. Oratio Pauli. 2. Euenta. Oratio complectitur exordium 1. 2. 3. 2. Narrationem: qua continetur vitæ Paulinæ descriptio, & Doctrinæ.

Vers. 1. Permittitur Paulo pro se dicere. *Observa.* Hæ sunt partes æqui Iudicis accusatum audire, antequam iudicet, tametsi plerique morte dignum censeant. *Alexander Macedo* referuabat alteri parti alteram aurem, ne quid iniquè decerneret, qua praxe declarauit sese à studijs partium alienum.

Vers. 2. Paulus extensis manibus pro se respondet. *Observatio.* Bona conscientia suffulcit accusatum, additque animos Christi feruis, ne accusati fatiscant. Apost. sæpè appellat bonæ conscientiæ testimonium, vt supra. *vers. 2.* In exordio benevolentiam iudicis captat, seque prædicat beatum hac præsertim ratione, quòd ipsi liceat respondere omnibus coram Rege, de quibus postulatur à Iudæis. *Observ.* Est quædam putatiua beatitas, si concedatur nobis causam nostram apertè agere. Verùm beatitudo vera in peccatorum remissione Dei fauore, huiusque iucundissimi, atque suauissimi aspectus contemplatione cernitur, *Psal. 16. & 32. & 119.*

2. *Observa.* Hodie, habet Apostol. suum diem, quo possit respondere, & accusatores suum tempus postulandi: At dies Domini ille magnus, terribilisque omnem hanc accusationem reexaminabit, & quæ subsunt iniqua, in apertum proferet. Conceditur quidem sycophantis hisce temporibus calumniari, sed postulabuntur coram Christi tribunali in eorum sempiternum exitium, nisi gratiâ divinâ resipiscant. 3. *Observa.* Non desunt Apostolo accusatores, hæc est seruorum Christi fors, quâ si fruamur pro diuinæ voluntatis ratione, patienter feramus, memores illius, *Rom 8.* Si cum Christo passi fuerimus, cum eo glorificabimur; & 2. *Timoth. 2.* regnabimus. 4. *Observa.* Sunt accusatores Pauli, atque inimici Iudæi nimirum, qui singulares existerent fautores, atq; amici, quorum saluti enixè studuit. O ingratham, & malitiosam gentem, cum obedi-

obedientiam in Domino, reuerentiam, amoremque præstarent, *Hebr. 13. 1. Timoth. 5. 1. Theff. 5.* vitæque huic necessaria tolerandæ, *1. Cor. 9.* quibus possunt modis omnibus conantur Apostolo vitam eripere. Discant greges officio suo ritè defungi erga Pastores suos, ne sint sycophantæ, iniqui postulatores, ingrati seruorû Christi hostes, malum pro bono reddentes, illius dicti *Salomonis* memores, *Prover. 17.* Qui reddit malum pro bono, malum ab eius domo non recedet.

Vers. 3. Sentit Apost. se beatum maximè, quod cognitione rituum & quæstionum Iudaicarum *Agrippæ* valeat. Hi ritus sunt cerimoniarum à Iudæis obseruatæ in rebus religiosis. Quæstiones sunt de rebus controuersis inter sectas Iudæorum, Phariseorum, Sadducæorum, & Essenorum. *Obserya.* Qui sese palliant religionis prætextu, scinduntur in diuersas sententias. Pharisei ex lege iustitiam petebant, meritique operum acquiri putabant. Sadducæi Angelos spiritus esse negabant, resurrectione etiam mortuorum, animæque immortalitatem inficiabantur. Esseni omnia communia asserebant. 2. *Obsery.* Rarum quidem, atque singulare beneficium est, si Iudex cognitione rerum valens reperiatur, & certè Iudex debet esse rerum iudicandarum gnarus.

Vers. 4. incipit Narratio, quæ tria complectitur. 1. de Pauli vitæ ante conversionem. 2. de conversione. 3. quæ egerit post conversionem. Quod ad ipsius vitam attinet, appellat ipsos Iudæos testes qualem duxerit ab ineunte ætate *Ierosolymis*. *Obserya.* Educædorum puerorum ratio cum primis habenda, & parentibus, præceptoribusque opera danda, vt piè atque sanctè instituantur; etenim pia, sanctaque educatio, vitæ per gratiam producit sanctitatem, quæque imbibunt ab ineunte ætate, arctissimè retinent; quare scholæ sunt instituendæ, atque fouendæ pro pueris erudiendis in omnî disciplinarum genere, sed præcipue in sincera religione, fuit quidem vt perhibetur academiâ *Ierosolymis* pro informandis adolescentibus: huiusmodi cura nos teneret sollicitos in Ecclesiæ, Reique publicæ vtilitatem.

Vers. 5. Indicat se strictè vixisse sectæ Pharisaicæ professorem, citatque testes Iudæos, qui ipsum nouerunt. *Obsery.* Testes idonei sunt hi, quibus accusatus probè est cognitus, invidi & iniqui non admittendi, vt Iudæi quidam calumniatores, qui in rebus notis,

& pro Christi seruo facientibus silent. *Obfer.* vita est probè traducèda, Apostolus vixit strictè more Pharisaico, quamdiu illi secta adhæferat, quæquidem Iudæorum opinione extitit præcipua. Nemo existimet me probare illam sectam, hoc tantum obseruo ex stricta illa Pauli viuendi ratione, discere nos debere sub Euangelio piè, sanctèque viuere.

Vers. 6. Continentur caput controuersia, atque sic sese habet. Acculatur Apost. 1. propter spem promissionis facta Patribus. 2. propter resurrectionem mortuorum, *vers. 8.* Tres sunt testes maximè idonei veræ doctrina, scilicet Deus, veri patres, syncera ecclesie consensus, vt *Beza* obseruat rectè. Spes promissi est de Iesu Christo. Deus pater in paradiso promisit semen mulieris cõtriturum caput serpentis; Idem patribus repetiuit *Noacho, Abrahamo*, in cuius semine omnes gentes essent benedicendæ, *Isaaco, Iacobo*, cuius vltimæ voluntatis pars est hæc quod *Siloh* sit venturus, quo significatur pellicula illa quâ infans in vtero involuitur, hac designatur Christi humana natura, qui quidem *Goel à Iobo* dicitur, & *Gimmanuel* ab *Isa. 7.* In quo omnes promissiones, vt loquitur Apost. *2. Cor. 1.* sunt *Etiam & Amen.* Etenim in Dei noui fœderis mediatore fundantur, atq; in eo complentur. *Obfer.* Idem est Christus Dei filius vnicus mediator patribus promissus & nobis exhibitus, cuius diem vidit *Abrahamus*, atque gauisus est, *Io. 8.* Iesus Christus heri & hodie idem est & in secula, *Heb. 13.* Eadem est fides hunc Christum amplectens, eadem denique religio.

Vers. 7. Ostendit 12. tribus Deo die ac nocte seruientes sperare se ad hanc spem peruéturas. *Obfer.* Certa spe, atq; fiducia in Christum, generis humani redemptorem recumbendum, promissionibusque Diuinis innitendum, Deoque patri, dies, noctesque inseruiendum, qui in Christo ipsi simus accepti.

Vers. 8. Probat mortuos resurrecturos. 1. à Dei potentiâ. 2. à Christi resurrectione, cuius ipse sit testis idoneus. Deus facillimè potest mortuos resuscitare; Et resurrectio nostra in Christi resurrectione est inclusa, Ergo certò statuendum futuram mortuorum resurrectionem, contra Sadducæos, & Epicureos. Ex resurrectione Christi discite, quod sit Dei filius, *Rom. 1. 3.* 2. quod sit Dominus viuorum, ac mortuorum, *Rom. 14.* 3. quod plenè satisfecerit pro omnium electorum peccatis. *1. Cor. 15.* Ratione nostra: hæc ad nos redundant.

dundant commoda. 1. quod resurrexerit propter iustificationem nostram, *Rom. 3.* 2. propter sanctificationem, *Rom. 6.* 3. quod resurrectionis nostræ virtus sit inclusa in resurrectione Christi, qui vocatur duabus rationibus *απορροχο* ἡ *νεκρωσις*. 1. quod vi sua resurrexerit non amplius moriturus. 2. quod vt diximus, nostra resurrectio sit inclusa in resurrectione Christi vnici ecclesiæ capitis.

Vers. 9. Qualis extiterit ante conversionem, disertè fatetur. *Observ.* verè conuersus ad Deum, & gratia cœlesti præditus peccata ante cõmissa non modo non vult celare, sed in apertum proferre vult, atq; ad posteritatem transmittere: expende in *Dauid*, *Psal. 32.* & *51.* 2. *Obs.* Peccatũ occupat imprimis cogitationem, idcirco cogitationi diligenter attendendũ ne Satan malos motus in eã ingerat. 3. *Obs.* hæc est Satanæ vafrities, qui efficiat te credere ritè quidẽ officio te esse defunctũ, cũ delinquis & in Christũ, eiusq; regnũ machinaris.

Vers. 10. Habetur vbi primum persecutus est sanctos, scilicet *Ierosolymis*, vbi sancti pace fuissent gausi, ibidem persecutionem patiuntur, & Sancti sunt electi spiritu, sanguineq; Christi sanctificati, atq; hæc est sanctorum fors, vt sæpius supra observavimus, vt incarcerentur, & persecutionem patiantur. *Observ.* Hæc facinorosa non patrantur ab Apost. sine autoritate; vt cõsueuerunt facinorosi crudelitatem suam potestate munire, atque legibus.

Vers. 11. Fatetur se puniuisse sanctos per synagogas, & coegisse blasphemare. *Observ.* Ecclesiæ hostes ita agitantur, & perpelluntur à Satana, vt modis omnib. conentur diuini nominis gloriam proculcare, imò extinguere. Sed minus prævalent apud fideles in veritate confirmatos. *Polycarpus* martyr rogatus à procõsule, vt Christo malediceret, Respondit ante flammam; Quomodo inquit possem maledicere Regi meo, cui 86. annos serui, nec in vlla re me læsit vnquã, & liberè dixit. Audi Christianus sum, addo rabie diabolica incitari & agitari eos, qui in Ecclesiã atrocitatem exercent.

Vers. 12. Sequitur Pauli conuersio. Vbi. 1. occurrit temporis lociq; circumstantia. 2. modus conuersionis. 3. informatio Pauli ad ministerium obeundum, & testificandam de Christo Dei filio. Tempus his verbis describitur, atq; locus. *Cum proficisceretur inquit Damascum*, quæ est præcipua civitas in Mesopotamia fretus autoritate, & procuratore Principum, ac Sacerdotum. *Observatio.* Dominus hostium Ecclesiæ suæ conatus impedit, quando sunt in ipsa ferè executione. Expende in Pharaone persequente

populum Israeliticum ad mare rubrum. In *Anianis* atroci conamine, & decreto Regis *Affueri* de contrucidandis vno die Iudæis omnibus per provincias disgregatis, in *Antiocho Epimane*, sævas minas detonante se scilicet *Ierosolymam* effecturum congeriem lapidum, in visceribus interim morbo incurabili cœlitus læthaliter percussis, & denique in classe illa *Hispanica*, cui cum nihil ad victoriam deesse videretur procella divinitus exorta disiecta, dispulsaque est, & pars magna mari absorpta. 2. *Observatio*. Res pessimæ confici solent ab Ecclesiæ hostibus per autoritatem, & procuracionem, atrocia Satanæ organa hostesque bonorum, lege, & potestate regia sese ornatos volunt, atque instructos: sicut Iudæi in crucifigendo Christo inquietes; legem habemus, secundum quam mori debeat. Vide in hanc rem, *Dan. 6.*

Vers. 13. Habetur modus conuersionis. Vidit Apost. lucem cœlitus splendentem, quæ splendorem solis superabat, eumque circumfulsit, & eos, qui cum eo fuere. Primum signum offertur præsentia Domini, & post signum, sequitur vox. *Observatio*. Signo verbum est coniungendum: vide in transfiguratione Christi monte *Thabore*, vbi Christi facies splenduit, vt sol, & vestimenta alba sunt facta, vt lux, vox est subsecuta Dei patris, vbi nubes lucida inumbrasset eos dicens, hic est filius ille meus dilectus in quo acquiesco, hunc audite. 2. nota lucem fulgere è cœlo, non oriri huiusmodi lucem ex natura. Est quædam lux reliqua etiam in homine *ψυχικῶ*, quæ possit eum reddere *ἀναπολογητος*, si eandem detineat in iniustitia, nec, vt par est, creatorem glorificet, at hæc ad salutem non sufficit. Oportet luce mundi Iesu nimirum Christo collustremur in vitam æternam, ne ergo in nobis, neque in liberi arbitrij viribus lucem, sed è cœlo petamus, atque in Christo, qui est lux mundi, *Ioan. 8. Luc. 2.* 3. *Observa.* Cùm venit, apparetque Christus secum lucem affert, sed cum venit Satan princeps tenebrarum asportat tenebras. vbi ergo splendet lux Euangelica, ibidem & sol iustitiæ Iesus Christus, præsentia itaque Christi *τεκμηριον* est Euangelij lux, etsi à nobis Dei filius, vt homo longo distet interuallo, nihilominus tamen per spiritum verbo salutis cooperantem nobis fidelibus adest, cœlestique luce nos illuminat, cuius claritas omnem solis splendorem multis modis superat: At quantus quæso splendor illius *ἄπροσιτος* in cœlis supremi Dei, quo

quo sumus in omnem æternitatem, cum gaudio ineffabili, & sempiterno collustrandi.

Vers. 14. Continetur huius lucis effectum, scilicet omnium casus in terram, atque prostratio. *Observ.* Si ista lux cum filio coniuncta hos deiciat, quanto magis prosternet reprobos Dominus, cum in flamma ignis apparebit ad tribuendam ultionem ijs, qui Dominum non cognouere, neque obtemperarunt Euangelio, qui sempiterna perditione multabuntur à Domini præsentia, gloriaque potestatis eius, 2. *Theff. 1.* quo tempore dicent reprobi; cadite montes super nos, atque occultate nos à facie agni. Audiunt vocem, quæ est Christi, *Saule Saule*, quid me persequeris, & durum est tibi contra stimulos calcitrare. *Observatio.* Ecclesiæ persecutores nominatim possent appellari etiam facta ingeminatione. Vide *Ierem. 4. Michaa 6. Luc. 13.* 2. *Observa.* Christus nunc glorificatus persecutionem patitur, idque duobus modis. 1. in membris ut hic & *Colos. 1.* suppleo quæ deerant afflictionibus Christi. 2. in causa *Verf. 22.* hanc viam ad mortem usque sum persecutus: expendant sanguinolenti hostes, cum ecclesiã persequuntur, aut seruos Christi, eiusve causam, tum eos persequi Christum ipsum, qui decernente Christo, nisi divinã gratiã resipiscãt æternis afficiendi sunt supplicijs. Affici etiam sensu malorum populi sui fertur, Deus Pater, *Isa. 63.* Spiritus etiam sanctus, *1. Pet. 4.* Proinde sancta trinitas nostris afflictionibus compati, cedit in solatiũ nostrum. Discamus nos affici, atque tangi sensu calamitatem Ecclesiæ, obtemperãtes Apost. præcepto, *Rom. 12.* flete cum flentibus, & *Hebr. 13.* memores estote vincitorũ tanquam vna cum illis essetis vinciti. 3. *Obfer.* Durum quidem est contra Christum contendere, vide *Dan. 2.* lapidẽ illum monte excisum sine manibus contriuisse imaginem illam terribilem, id est, Christum quatuor illa summa imperia in nihilum redegisse: hoc tantum monitos velim rebelles, uti Christo principi gloriae, atque potestatis cedant.

Vers. 15. Dicit Apost. quis es Domine. Dei filius vocatur Dominus, creationis, *Ioan. 1. Colos. 1.* redemptionis, *1. Pet. 1.* & conseruationis iure, *Colos. 1.* Ergo seruiamus Domino nostro, eumque pro vnico Ecclesiæ capite vitã lucemque membris tribuente agnoscamus, ei que reuerentiam deferamus, quam iam in Apost. conuerso obseruare potes, qui cogitur eum revereri, quem antea atrociter

est persecutus, cogentur, velint, nolint crudeles Christi, Ecclesiæq; hostes Dei filium gloriæ principem, vitæ Dominum, mundiq; iudicem tandem agnoscere. *Resp.* Sum Iesus quem tu persequeris, id est, seruator. Nomen hoc Dei filio inditū ab Angelo, *Math. 1.* & additur ratio, quod scilicet esset populū suum seruaturus à peccatis.

Vers. 16. Iubet Paulum exurgere, atque stare. Vbi obserua eum qui Apostolum deiecit, eundem erigere. Sequitur informatio. Apparui, inquit Christus, vt te *ὄπηρετῶ* ministrum designarem, testemq; eorum, quæ vidisti, tum eorum, in quibus apparebo tibi. *Observatio.* Ministrorum designator est Christus *ἀρχιποιμῶ*. Itaq; non currendum, antequam mittamur, atque diuinitus vocemur, *Heb. 5. 2.* *Obser.* Optimè cum ijs agitur, qui gratiosâ Christi potetiâ prosternuntur ad conuersionem. Inquit David. Bono fuit mihi, me affligi, vt discerem statuta tua, *Psal. 119. 3.* *Obser.* Nomen quo insigniuntur serui Christi, est *ὄπηρετης*, nos hoc admonemur ministracionis nostræ, atque prædicationis Euangelij. Væ inquit Apost. *1. Cor. 9.* nisi Euangelizauero. Contenti simus nominibus nobis diuinitus impositis, inanem titulorum gloriam aspernantes, simus re, atque nomine serui Christi, veritatemq; sacris literis consignatam syncerè, atque fideliter annuntiemus.

Vers. 17. Ostenditur Paulū fuisse erutum ex hoc populo, & gentibus ad quas nunc per Christum mittitur. *Obserra.* Pauli ereptor, atque liberator semper extitit Dominus, neque potuerunt coniu-rati hostes ipsi vitam eripere, antequam munus suum complefferet: quo perfunctus honorifico mortis genere in gloriam Domini, Ecclesiæq; vsum fuit affectus.

Vers. 18. Finis missionis Paulinæ, vt, nimirum eorū oculos aperiat, vt se conuertant à tenebris ad lucem, à potestate Sathanæ ad Deum, vt remissionem peccatorū, sortemq; inter sanctos accipiāt per fidem quæ est in Christo. *Obser.* Oculi mentis aperiri dicuntur per Euangelij prædicationē, tanquam per medium diuinitus ordinatum, seruisq; Christi Spiritus S. organis, id quidem tribuitur, sunt enim *ὄψαφγοι*, *1. Cor. 3.* sed propriè illud præstat Dominus per spiritum, *Act. 16.* fertur cor *Lydia* aperuisse. *2. Obser.* Euāgelij scopus est ad Christi cognitionē adductos, atq; in eo per fidem apprehenso iustificatos, & sanctificatos seruare. Cōuersio est Dei opus, quæ est à tenebris in lucē, à potestate Sathanæ ad Deum quæ est peccati, atque tenebrarum: ad Deum inquam lucis cœlestis authorem,

æternæq; vitæ largitorem in Christo, remissionemq; peccatorum in eius sanguine qua freti beati existimus, *Psal.* 32. quod beneficiū nos quidem vt Dei donum recipimus, proinde non putidis hominum meritis acquiritur. 3. *Obfer.* Remitti nobis primum oportet peccata, antequam possemus trui illa cœlesti hæreditate. Quæ vocatur κλήρο, quia nobis diuina sorte est designata, merito possidenda hæredis mundi Iesu Christi filij Dei, qui duplicem dicitur habere titulum ad regnum cœlestē. 1. naturalem, quia est filius vnicus primogenitus, proinde omnium hæres. 2. acquisitionis iure, quia sanguinis effusione, imò vitæ positione idem acquisiuit, quoquidem sanctificati per fidem fruuntur electi.

Vers. 19. Sequitur obedientia Pauli cœlesti visioni præstita. Visio Christum præsentem habebat, qui partim luce cœlesti, partim voce cœlicus ædita apparuit. *Obserua.* Cum Christus adest, lucem apportat, contra tenebrarum princeps tenebras, illuminationis donum est è cœlo. 2. *Obserua.* Qui sanctos Christi, eiusque causam persequuntur, ipsum Christum feruntur persequi, imò Ecclesiæ vexatores totam vexant trinitatē vt supra ostendimus, *Isa.* 63. *Act.* 9. *Colos.* 1. 1. *Pet.* 4. in Pauli obedientia nota Domino vocanti obtemperandum, neq; ratio diuinæ voluntatis imperantis tibi exigenda, sed simpliciter obsecundandum, vt hic facit Apost. & fecit *Abrahamus* sola fide in Dei veracis promissum recumbens, natale solum, charosq; amicos deseruit, profectus in terram ignotā. Magna vis fidei, quæ non quærit causam diuini mandati, sed obedit. At plerumq; ea est electorum etiam infirmitas, vt nisi efficaci persuasione cœlitus informentur, mandatum Iehovæ detrectent, vt percipere est in Moysē, qui initio renuit adire Pharaonem, donec eum Deus verbo, atque miraculis instruxerat, & confirmarat. Sic *Isaias* viso Iehova *Isa.* 6. legatione illa de indurando populo fungi recusauit, donec gratia, & potentia diuina fuerat instructus, & confirmatus: Ita *Jerem.* 1. sic *Ionas* à Domino *Niniven* missus tergiverfatus in *Tharsum* cogitauit, coactus tamen eo, quo Dominus instituerat proficisci: Concludo voluntati Domini, vtcumque nobis videatur ardua obediendum. 2. *Observatio.* Dominus prophetis suis in visionibus, nonnunquam in somnijs Moysi facie ad faciem, Paulo in *πρασις* hac apparuit, nobis vero sub Evangelio in filio suo clarè est locutus, proinde nostra conditio felicior quam fuerit patrum, visio nostra est apertissima filij manifestatio,

statio, & disertissima voluntatis divinæ in Euangelio patefactio, quam nobis præ multis concessit Dominus ex mera misericordiâ, quâ fouere, ac retinere conaremur, memores illius dicti, *Prov. 29.* Vbi visio cessat, ibi populus *siparang* nudatur. 3. *Observa.* Non in vno tantum, sed in omnibus parendum est divino mandato. Saul quidem in parte obtemperavit. vide 1. *Sam. 13.* & 15. eiusque exitum miserabilem, cap. vlt. addo omnibus hominû præceptis Dei præceptum debere præponderare. Accepit Apost. a Pontifice, & Senioribus mandatum, qui Damascum proficiscatur, sanctosque vinctos *Ierusalem* adducat, id temporis obtemperavit, sed iam imperante Domino vt proficiscatur ad gentes, prædicetque Euangelium, obtemperat. Quare concludo cum Aposto. *Act. 4.* Melius esse Deo, quam hominibus obedire.

Vers. 20. Mandati executio. 1. Prædicat *Damasci.* 2. *Ierolymis* 3. per omnem regionem Iudeæ. 4. gentibus annuntiat Euangelium. *Observ.* ex Pauli diligentia in obeundo munere, Pastores occupari debent in Christi regno propagando, neque rebus à vocatione alienis immiscerentur. Tria sunt quæ annunciauit. 1. est *Μενοιεν.* 2. *ἠπισθεθεν προς τὸ θεόν.* 3. *ἔργα τῆς μενοιας ἀξια παρατηειν.* Euangelij summam hisce complectitur, quæ posita est in vera, & seria respicientia fidei viux effecto. Prophetæ in hac doctrina multum laborarunt. Ioan. Baptista Christi *προδρομοῦ*, Pœnitentiam agite, inquit, Nam appropinquavit regnum cœlorum, fructusque requirit pœnitentia, atque emendatione dignos; Cùm ait securim esse ad radicem positam, omnemque arborem non ferentem fructum, excisum iri. 1. est *Μενοιεν* quod continet peccati agnitionem cum dolore pio coniunctam, qui efficit pœnitentiam ad salutem, 2. *Cor 7.* 2. est ad Deum conversio, quæ est Sancti Spiritus opus, *Ier. 31.* Simus nos cùm Dominus operatur, divinæ operationis iustrumenta. 3. Opera digna emendatione. Bona opera in renatis requiruntur, quia sine ipsis fides est mortua, vt arbor ex fructu cognoscitur, sic ex operibus fides. *Observ.* Cùm iubemur ad Deum convertere in scripturis, meminerimus primum hac exhortatione indicari non quid valeamus, sed quid debeamus facere: & iterum exhortationibus inclusam esse Dei gratiam, qua postulemus nobis dari, quod requirit. Dicamus cum *August.* epist. 24. Da Domine quod iubes, iube quod vis, tunc non frustra iubebis,

bebis. Iustissimæ offeruntur nobis causæ hac tempestate respiscendi, cum tot ob oculos obuerentur iræ divinæ τεκμηρια, at huius seculi tam deplorabilis status, ut neque verbo Dei eiusque interminationibus, neque iudicijs moueri possent. Proinde quæramus Deum, cum inueniri queat, *Isa. 55.* ne occasione neglecta, cum velimus minimè audiamur, sed repetentinis cum fatuis illis, *1. Proverb.* afficiamur supplicijs.

Vers. 21. Crudelis conatus *Asianorum* Iudæorum in Apost. Horum inquit causa Iudæi me in templo comprehensum tentarunt διαχειρισσαδου interficere. *Obfer.* Iniuriosius tractantur serui Dei. veritatis ergo. Expende in prophetis, *10. Baptista*, Apost. martyrib. *Gal. 4.* Initio me recepistis, ut Angelum Dei, imò ut Christum Iesum, oculosque vestros effossos dare voluistis, sed iam quia veritatem dico, inimicus vobis factus sum. 2. *Obserua.* Seruorum Dei hostes existunt hi, qui maximè amici essent, cum Domini legatis multis nominibus sint devincti. O miseram ingratitudinè hominum cæcorum, atque rebellium? Sunt Ethnico illo *Alexandro* deteriores, qui dicere solebat magis se esse devinctum *Aristoteli* præceptorum, quam patri; cum pater tantum dederit ei esse, *Aristoteles* verò bene esse. Si ingratum dixeris, inquit ille, omnia dixeris. Ingrati animi vitium effugite, ne sitis tanquam *Pincerna* ille, cuius somnium *Iosephus* exposuit, immemor *Iosephi*, nec instar *Achitophelis* in *Davidem* cõspirantis cum *Absolomo* filio, neque instar *Iudæ* proditoris, sed re, atque verbo gratorum animorum effecta ijs, quibus secundum Deum estis obligati, declarate sine omni diuimulationis specie. *Vbi.* In templo. *Obferu.* Nulla circumstantia etiam religiosa coercere potest, atque reprimere atroces, rabieque furentes, à proposito suo pernicioso. Persona Pauli non est illi asylo, cum sit homo, neque professio, cum sit Christianus. Neque templum Deo consecratum, & negotijs Iehovæ sacris, neque Apostolatus, non eruditio, non sedulitas in munere obeundo; deniq; non vita sanctè, pièque acta. Ista omnia minimè præpediunt Iudæos à conatu suo crudeli de trucidando Paulo. Nihil certè reperias in optimo homine quod valeat reprimere atroces persecutores, quin eum prehendant, poscantque ad supplicium; Nihil impijs placere possit, nisi vitam Apost. habeant. Ita *Pharao* est *Moyse* interminatus, *Exod. 10.* Sic atrox & superba *Iesabel* *Elia*, vterque tamen Propheta

saluus remanfit, Pharaeo cum suis in mari rubro perijt, *Iefabel* à carnibus lacerata, atque discerpta, cuius sanguinem, iuxta Prophetæ vaticinium, lamberunt. Sed quoties sunt conati Apost. interficere, bis ante insidias posuerunt, & lapidibus tentarūt obruere, evasit tamen divinâ gratiâ, sanctusq; est officio cum multa *παρρησια*, donec Domino visû fuerat eū martyrio coronatū ex hac statione evocare. Sequitur. *Vers. 22.* Sed auxilium à Deo nactus perstiti ad hūc vsq; diem, testificans ista tum parvis tum magnis, nec quicquā dicens extra ea, quæ Prophetæ, & Moses futura prædixerūt. *Obfer.* Est *Iehova* qui suis auxiliatur in periculis, ergo à Domino rebus in arctis opem imploremus, atq; cum *Davide* dicamus, da nobis Domine auxiliū ab hoste, alioqui vanitas est auxiliatio humana, supra *Lysias* Paulum liberauit, patefactis insidijs missus est *Casaream* declaratus insons coram Felice, & Festo, Iudæorū insidijs & gentium est ereptus, *Act. 9.* apud *Lystrenses* præcibus fidelium liberatus, terræ motu ex carcere Philippis, à seditione *Ephesina*, *Act. 19.* semper auxiliator aderat Dominus Apostolo: simus forti animo in causa Christi, cum suis maximè adsit Dominus, cum humanū auxilium omnino deficit, recordemur cum *Davide*, si pater, materque me deseruerint, Dominus tamen me colliget. In Moyse habes exemplū in vita reseruatō à filia Pharaonis, alijsq; prophetis. *Obser.* Quod sancti persistunt in persecutionibus, Dei donum est, etenim non alia quam divina manu suffulciuntur, proinde in periculis nunquam succumbamus, sed constanter pergamus in officio faciundo. 3. *Obfer.* Fundamentum Apostolicæ doctrinæ ex prophetarum oraculis depromendū, *Luc. 16.* habēt Moysen & Prophetas, *Ephs. 2.*

Vers. 23. Prædixerunt Prophetæ Christum esse passurum, ac primum ex resurrectione mortuorū lucem annuntiaturū huic populo, & gentibus. 1. innuit Christum non futurū talem regem, qualē sibi Iudæi somniabant, sed ferendis nostris calamitatibus, & peccatorum pœnis esse destinatū. Tria sunt hic à prophetis prædicta. 1. est de passione Christi. 2. de resurrectione. 3. de luce afferenda gentibus. Hæc tantum attingemus, Christum anima passum esse pœnas tartareas, & corpore ignominiosam, atque maledictā crucis mortem, cum sensu in animo ira divinæ ob omnium electorū peccata, hinc fidelibus vita gloriosa emanat. De resurrectione Christi & beneficijs inde fluentibus semel atq; iterum diximus:

in qua omnium fidelium ad vitam æternā, resurrectio inclusa est. Et 3. prædicunt prophetæ esse lucem mundi, qui omnem in mundum venientem illuminet. Vocatur sol iustitiæ, *Isa.* stella matutina, *Luc. 1. Pet. 1. Luc. 2.* lux revelanda gentibus ijs, scilicet, sedentibus in umbra mortis. Duo sunt, quæ maximè nos oblectant: Lux nimirum, & vitæ, quæ duo est Christus. Vita *Ioan. 14.* atque ista, & Iudæis, & gentibus ad vitam ordinatis communicantur, dirutâ enim maceriâ, vtrâque facta vnum in Christo coaluerunt per fidem, alienæque gentes à vita Dei eiusdem fiunt participes.

Verf. 24. Orationis Paulinæ eventa, in Festo, in *Agrippa*, atque ijs, qui aderant. Cùm hoc modo Paulus pro se respondisset, ait Festus magna voce, insanis Paule. Hoc est effectum in Festo, qui rationem addit impiæ vocis æditæ, scilicet, multæ literæ te ad insaniam adigunt, stultum iudicium Festi de pio, sinceroque Christi seruo. Reuocate quæso in memoriam quæ dicta actaque sunt ab Apostol. hæcenus, & clarè videbitis sana, sanctaque mente Apostolum semper fuisse præditum. *Observatio.* Festus Paulinæ orationis cursum interrumpit, vbi obserua non libenter audire, iniquos Iudices ea, quæ ipsis non arident, aut non intelligunt, populus etiam semper velit audire iucunda & plausibilia, atque ludicra, plerumque præfert diuinæ veritati, *Isa. cap. 30.* Populus rebellis est filij mendaces, qui nolunt audire legem Iehovæ, qui dicunt videntibus, ne videatis, & prudentibus ne provideatis nobis recta loquimini nobis blanda, provideate illusiones, sed videndū nobis Pastoribus ne hominibus placeamus, si serui Christi esse velimus, *Galat. 1.* vbi dicit Festus insanis Paule. Nota sapientiam Dei prophanis esse insaniam; crux Christi stultitia gentibus, *1. Corinth. 1.* Iudæisq; offendiculum. Sed sermo de cruce Christi ijs quidē, qui pereunt, stultitia est, nobis verò, qui seruamur, potentia Dei. Addit ibi Apost. videte vocationem nostram, non multi nobiles sunt vocati; & præclara est illa sententia lib. sapient. Nos insensati, inquit, vitam eorum æstimabamus insaniam. *Iulianus* Apostata **CHRISTVM Galileum**, per ludibrium vocabat, sed tandem cogitur dicere læthaliter vulneratus, vicisti tandem *Caligulae*. Sic *Caligula* contemnere solebat Dñm, sed cùm apparebat aliquod signum divini iudicij cohorescebat. Sequitur ratio, multæ literæ te adigunt ad insaniam, ascribit prophanus

homo causam eruditioni, & literaturæ Pauli, vt supra cap. 2. populus sermonem ab Apost. habitum diuersis linguis attribuit nouo vino. *Obfer.* Ignarorum & illiteratorū iudicium de viris eruditis est finitū: illud tritum existit verum scientia inscitiam habet inimicam. Perperam putant indocti eruditionē efficere homines phreneticos, atq; lunaticos, sed non est ita, eruditio enim, atq; institutio sanctificata reddit hominem sapientem, ecclesiæ, reiq; publicæ vtilem. Sed ignari rerum vulgò loquūtur, adolescentes non esse literis imbuendos, ne desipiant. Quid est quæso tam bonum, aut sanctum, quod non possit rapi in abusum? Paulus insigniter eruditus, Moses fidelis in tota domo Dei seruus instructus in omni scientia Ægyptiorum. Cura, proinde adhibenda in instituendis pueris, etsi literæ, & literati hoc seculo contemnantur, redibit tamen volente Deo & literis, & literatis suis honos.

Vers. 25. Responsio Pauli. Non insanio præstantissimè Feste, ratio, quia loquor verba veritatis ἀληθείας καὶ σωφροσύνης, id est, sobrietatis. Quasi σωζυσα ἔφρονησιν. Obseruanda venit Pauli modestia, ac reuerentia magistratui etiam δυσκολῶ delata in nostram imitationem, simul etiam nos oportere loqui veritatem tametsi odio peruersi homines in nos inflammentur.

Vers. 26. Probat à Regis testimonio, qui nouit narrationem de Christo sic gestam esse. *Observatio.* Impij vel invita veritatis testes efficiuntur. Inquit Apost. Scit etiam ista Rex apud quem liberè loquor: nam latere eum quicquam horum non arbitror, neque enim id in angulo gestū est. Cognouit Agrippa Rex legem & prophetas fuisse ex deo, sed donum applicandi non habuit. *Observatio.* Reges non tantum debēt nosse legem & prophetas, sed in iisdem meditari. *Psal. 1. & 119. Deut. 17. 18. 2. Observa.* Debemus nos Pastores in παρρησία, & magnanimitate loqui eloquia Dei: Moses non timuit Pharaonē, quod viderit eum qui invisibilis est, *Heb. 11. Elias non Achabum prophetæque alij non principes non populum metuebant, sed fideliter verbum diuinitus acceptum annuntiauerūt. Conemur nos fideles esse, atque magnanimes in muneris sacrosancti functione. Neque id in angulo gestum est.* Audiuit de patriarchis, liberatione ex Ægypto, promulgatione legis, adiunctisque miraculis, Iudæisque per monarcharum dominia dispersis: hoc proinde regem latere non potuit. *Observatio.* Bona fiunt, & peraguntur apertè,

apertè, sed mala occultè, etenim qui male facit, odit lucem, & opera mala, vocantur opera tenebrarum.

Vers. 27. Credis Agrippa prophetis, scio te credere. *Obfer.* Et si Paulus sit captiuus, dicatque causam è vinculis, non potest tamè muneris sui obliuisci, officij nostri semper memores esse debemus, neque, quandiu fungi vocatione licet, vllà calamitates, aut miserix mundanæ nos avocarent, aut retardarent. 2. *Observatio.* Prophetis fides est adhibenda, cum sint selecta Dei organa, veritatemque scriptis verè ac fideliter consignauerint.

Vers. 28. Agrippa responsio. Persuades mihi propemodum, vt fiam Christianus. *Obferuatio.* Christi electum vas est Apostolus cui tribuitur persuadere per prædicationè Euangelij, cum sit proprium dei opus, *Gen. 9.* Deus persuadere dicitur *Iapheto*, vt habitet in *Semi* tentorijs. 2. *Obferu.* Hic habes exemplar expressum eorum, in quibus mundi curæ suffocant semè verbi. Hypocritæ & mundani volunt commendare Euangelium atque prædicatorè, sed quid præterea Agrippa scripturas non negat, quarum autoritatè scire possit esse à Deo, sed honorum mundanorum respectu prapeditur, ne Christum amplectatur, & profiteatur. Legitur de *Theodosio* apud *Iesephum*, quod dixerit à *Judaismo* adduci se posse ad Christianismū nisi metueret se à suis, honoribus non affectum iri. Expende idem in *Papistis*, & ætatis nostræ hominibus. 3. *Observatio.* Quid est esse Christianum, est in se per spiritum Christum habere, eumque fide amplecti, atque nosse in persona esse *διὰ τὴν ἰσχυρίαν*, in officio triplici Regem, Prophetam, Sacerdotem, per applicationem ad iustitiam, & vitam æternam, gloriamque in cælis percipiendam.

Vers. 29. Optarim à Deo inquit Apostol. &, vt propemodum, & admodum non tu modo, sed omnes etiam, qui me audiunt hodie facti essetis tales, quales, ego sum, exceptis his vinculis. *Obferua.* Eximia est Apost. affectio propter Christi regni amplificationem; optauit esse *ἀναστημα* pro conatis suis, *Rom. 9.* Et Moses expungi libro vitæ priusquam Dei gloria in misericordia erga populū suum non eluceret. 2. *Obferua.* Sepius antea obseruauimus vincula, persecutiones, & id genus alia, manere maximè fideles Christi seruos, quorum statu nos affici par est. Vide *Hebr. 13.* proinde Ecclesiam illam *Genevensem* præclaram quidem, ac synceram non solum *εὐλογία* sed alliduis precibus adiunaremus.

Verf. 30. Cùm autem hæc dixisset, surrexit Rex, ac Præses, & Bernice, & qui confederant cum eis.

Verf. 31. Cùm secessissent loquebantur alij ad alios nihil morte aut vinculis dignum facit homo iste.

Verf. 32. Agrippa verò Festo dixit, dimitti poterat homo iste, nisi appelleret Cæsarem. ubi obserua Paulum solemniter absolui, nō tamen dimitti. 2. *Obsev.* Etsi ad tempus serui Christi impetatur, ac grauentur calumnijs, nihilominus tamen tandem aliquando eorum innocentia declarabitur etiam à prophanis, si non semper hæc in terrarum solis, haud dubiè in illa filij DEI *Ἐπιφανεία*. Proinde firmus strenui per Dei potentiam assertores veritatis, causeque Christi nihili facientes impiorum hominū calumnias, cùm certo sciamus innocentiam nostram aliquando apparituram in summum nostrum solatium, & calumniantium ignominiam.

CAPVT XXVII.

⊙ C Cap. narratur quibus itineribus Paulus *Romam* deducendus vna cum socijs, seu vectoribus reliquis venerit in insulam *Melitam*, initio cap. 28. & quomodo ipse vna cum illis ex naufragio saluus euaserit. Navigatio hæc Pauli periculi plenâ, potentiâ tamen Divina ipsi incumbente protegatur, ac cōseruatur in viuis

ad opus Domini peragendum, scili. ad testificandum nominatim *Roma*, de Domino, vti fuit oraculo Divino præmonitus. cap. 23. 11. Indicat quæ præcipua loca attigerit in ista navigatione per mare Mediterraneum autumnali, quæ incidit in hyemis, principium idcirco periculis plena, de quibus per Paulum divinitus admonitus, *Nauarcha*, qui non obtemperat, quare revera experitur quid sit Divinam Paulinam vocem aspernari facto naufragio, omniumq; mercium iactura, ac tritici. Propositio cap. est, Paulus tandem Magistratus decreto *Romam* per diversa pericula mittitur, nō sine innocentæ suæ testimonijs. Membra sunt. 1. causa peregrinationis. 2. Comites. 3. initia infelicis navigationis, huc accedit Pauli præmonitio de futuro periculo. 4. malorum incrementa. 5. ipsum naufragium. Causa huius navigationis *Romam* versus primariâ est Domini oraculum, cap. 23. quo iubetur testificari

Roma de Domino. *Obſerv.* Omnium actionum, operum, & eventorum causa primaria, qua nulla est prior, est decretum Domini immutabile, quod nullis cōsilijs humanis, nulla arte, aut praxi labefactari, aut infringi queat: quoties sunt Iudæi conati Paulo vitā eripere; minimè tamen valere ante tempus. Dei decreto definitum expende in Mose conſervato, & *Pharaone* in mari pereunte, in *Elia* & *Iefabele*. Proinde nobis est pendendum à divino decreto, certo ſciētes nihil nobis vnquā eventurum, niſi quod Iehoua decreuerit. vide reſponſum *Davidis* ad *Simeum*, 2. *Sam.* 16. 2. causa est decretū Regis *Agrippæ*, & Feſti Præſidis Magiſtratus ordinarij. *Obſ.* Vt decernit Dominus omnia, quæ eveniunt, eventaque, & rerum exitus; ita etiam mediā, quibus ad ea perveniatur. Omnia ergo ſunt Deo ordinante, atque decernente, quod quidem Dei decretū non tollit hominum deliberationes, & mediā, ſed ordinat, tamenſi omniā ratione Dei decernentis neceſſario eveniant ratione noſtri, tamen contingenter exemplis abundat ſacra ſcriptura. Admonemur ordinarij Magiſtratus ſententiam non eſſe contemnendam æquitati conſonam. Etenim Dominus per illum agit, etiamſi ille in ſinem quem habet Dominus propoſitum, ſententiam non pronunciet, neque nos intelligamus. 2. *Comites*, Tradiderunt Paulum, ac quosdam alios captivos Centurioni nomine *Iulio* cohortis *Auguſtæ*: *Eramus* inquit Apoſt. verſ. 37. vniuerſa capita in nauigio 276. *Comites* fuēre 4. generum. 1. erant infames, quibus annumeratur Paulus. 2. viri honeſti, politicis officijs ornatī, vt *Iulius Centurio*, & ſimiles, quibus commiſſa erat captiuorum, & nauis cura. 3. fideles, vt *Ariſtarchus* & *Lucas*, qui in tantis malis Apoſtolo adhæſerunt. 4. mixti generis, vt milites, atque Nautæ. *Obſer.* Sors eſt ſanctorum vt non ſolum niſi mundo exire velint, in impiorū ſint ſocietate, ſed etiam cum ſcleratis reputentur. Paulus hic vincit inter prædones, Chriſtus inter latrones, cum vno *Barabbæ*, qui dimittitur; etiam inter latrones Ieſus cruciſigitur. Ioſeph in carcere cū ſcleroſis. *Obſer.* Facinoroſi eorundē ſclerum ſocij iuxta legē ſunt plectēdi, innocentes non opprimendi. Rectū iudiciū ſerendū, quod eſt Dei, non hominis. 3. *Obſer.* Dei bonitas duram alioqui piorum fortem cōſolatione quadam temperat. *Lucas* & *Ariſtarchus* ſunt fidi Apoſtol. comites, officiōſi atque pij. *Ariſtarchus* prius eſt comitatus Apoſtol. ex *Macedonia*, in *Aſiam*, ex *Aſia*

in Iudæam, etiam Romam vsque, de quo supra 19. & Colof. 4. Deus in Moyſis conſervationem præordinavit Pharaonis filiam. *Elia Obad'am, Davidi Ionathanem, Chriſto filio Nicodemum atque Iosephum.* Non deerunt nobis in afflictionibus divina conſtitutione conſolutores. *Ieremia* Prophetæ fidei fauebat *Ebedmelechus, Ierem. 38. 9.*

Verſ. 2. Divina ordinatione inveniunt nauem *Adramitenam, Lyciam.* Eſt enim *Adramitum* inſula *Lyci* maris, & eſt civitas *Aphricæ.* Hæc nauis manſit in hac vrbe. Propoſuerunt nauigare per littora *Aſiæ*, deueniunt *Sidonem*, quæ eſt maritima civitas è regione *Libani* mōtis, olim metropolis *Pheniciæ*, vbi Chriſtus etiam docuiſſe perhibetur, *Mat. 15.* In hac ſtatione commendatur *Iulij* in Paulum humanitas, quod Paulo conceſſerit *ωσε*, vt ad amicos proſectus *ἐπιμελειας τὸ χεῖν*, curaretur. Vix inter Chriſtiani nominis proſeſſores tantam inuenias benevolentiam. Hæc eſt Domini cura in ſuos, vt etiam ſuis efficiat fauere alienos à gratiâ, ſicut *Pharaonem Iosepho*, alioſque multis multoties Chriſti ſeruis.

Verſ. 4. Illinc provecti ſublegimus *Cyprum*, quòd venti eſſent aduerſi. *Sidone* nauigaſſent verſus Septentrionem per Occidentem, ſed ventus coegit eos nauigare omnino verſus Occidentem. *Cyprus* inſula à Septentrione *Cilicium* mare habet, ab Occaſu *Pamphyliam*, à Meridie *Phenicium*, ab ortu *Syriacum*: olim nouem Regna habuit, hodie *Venetis* paret, quemadmodum *Creta, & Corcyra* ampliffimæ Inſulæ.

Obſer. Quæ hic geruntur omnia, terra, mariq; non ſuccedunt ex animi ſententiâ, ſed Dominus aduerſis nos exercet propter bonas cauſas, vt nimirum eum agnoſcamus, atq; in rebus arctis ad eum confugiamus, neq; efferamur continuo fælici rerum ſucceſſu, qui eſt ſtultis plerumq; exitio, *Prov. 1.* Applicemus ad huius vitæ curſum in cœleſtem patriam, multa ſunt impedimenta, quæ nos remorentur atque impediunt, hoſtes exiſtunt interni, atq; externi, contra quos totis viribus ad portum nobis eſt proſciſcendum. *Myra Lyciæ* eſt civitas à *Myro fluv. Strabo lib. 14.* ex *Archemidro* ſex *Lyciæ* maximas civitates refert, *Xanthum, Patharam, Pinaram, Olympum, Myram, Tlon.*

Verſ. 6. Imponuntur in nauem *Alexandrinam* ſcilicet *Ægyptiam*, quæ Romam petebat. Naufragium hic factum, *Appianus* in Pauli perigrinationibus obſeruat. A *Myra* ſecundū *Aſiæ* littus ad *Gnidum* paruum

paruam insulam *Cariam* spectantem; hic natus fuit *Eudoxus* mathematicus. *Creta* hodie *Candia*, olim centum vrbibus insignita. *Creta* Iouis magni medio iacet insula *Ponto*. *Virg. Salomon* in *Creta* est promotorium *χαλθ λιμνω* civitas *Creta* *Aphricam* spectans. *Lasea* civitas *Creta* littoralis. In hac sexta statione *Cretensi* illud insigne est, quod indies magis magisque tempestas crescit adeò, vt periculosissima sit deinceps nauigatio. *Observ.* Communibus iudicijs ne sancti quidem eximuntur, *Ezechiel* in captivitatè, sic *Daniel* abductus. Sæpè, vt inquit Apost. iudicium incipit à domo Dei. 1. *Pet.* 4. Paulus atque Lucas hac periculosa navigatione non eximuntur, quæ incidit in medium Septemb. & Octob. elapso Iudæorum festo expiationis.

Verf. 10. Pauli præmonitio de futuro periculo. Dissuadet, ne nauigent. 1. arg. ὕβρις ignominia erit coniuncta. 2. πολλή ζημία, ingens erit damnum. Nam merces, frumentum, & quicquid continetur naui, amittetur. 3. Nauis ipsa pessundabitur. 4. erimus, quotquot sumus, in periculo. Hinc docemur summo in discrimine versantibus suis Dominum non deesse salubri consilio, quo non solum sibi, sed & alijs prodesse valeant; sed refractarij atque infelices plerunque non obtèperant, vt hic *Nauclerus*: qui cum non obediunt veris seruorum Christi admonitionibus, abeunt præcipites in suam ipsorum perniciem. Expende in gentibus reluctantibus Prophetis; in Iudæis, *Ier. 44.* aientibus, nolumus facere hoc verbum, in *Achabo* sequi recusante consilium *Michaia*, in *Zedechia* *Ieremiam* aversante, atque in plerisque alijs vocem diuinam à Prophetis æditam, aspernantibus. Demus nos locum Domini per seruos præmonitionibus. 2. *Observ.* Qui videri volunt periti, plerumque errant, atque decipiuntur. De tempestatibus, atque procellis rectius Paulus, quam *Nautæ* iudicat. Pictor aliquando de coloribus male; Iurisperitus de legibus, quia spiritu Dei non aguntur. Rectius jdiota Divino spiritu præditus. 3. *Observatio.* Habes hic adumbratum piorum statum in hoc mundo, id est hic continuis agitantur à afflictionum procellis. Feramus æquis animis hanc sortem, quâ Christo capiti nostro conformes reddimur. Addo hunc etiam esse ecclesiæ militantis statum, vt sinu suo bonos, & malos, simplices, atque hypocritas capiat: Zizaniâ tritico permiscebuntur, donec princeps gloriæ redierit ad faci-

endam separationem, *Mat.* 13. bonorum atque malorum ante *Ἐπιφάνειαν* illā filij Dei personalis, vt sic dicā non est futura secretio.

Vers. 12. Navigatio Apostoli periculi plena in *Italiam* hoc cap. describitur, vt̄ audiuius, iam alia discriminis at̄exitur ratio, nimirū sumpta à portu ad hybernandum minus appposito, cœperunt consilium pleriq̄; etiam illinc soluendi, experturi si quo modo valeant, *Phenica* pervenire, illicq̄; hybernare, qui portus est *Creta* spectans ad *Africum* & *Chorum*. 1. *Observa.* Occasione vtendum in rebus agendis præsertim divinis. Tempus oblatæ gratiæ non fastidiendum, sed obuijs vt̄ dicitur vlnis Dei misericordia amplectenda, vide ne differamus, donec affligamur, impius vult dicere, cum affligitur surge Domine, & opêter. Pharao cum Dei manus ipsi incumberet dixit se populum Iehovæ dimissurum, sed cessante, non præstitit, proinde obfirmatus rex ille impius tantæ rebellionis aduersus Dominum in mari rubro pœnas dedit: Nulla circumstantia reprobum supplicio destinatum seruabit, *Ioab* de mandato Regis etiam altaris cornua apprehendens, occisus est. 2. *Observatio.* Contenti esse debemus commoditate divinitus oblata, hi non sunt, sed cum omnium discrimine portū alium volunt querere. Nemo viuit contentus sorte à Domino designata, populus nolebat acquiescere in pane cœlitus demisso, sed carnem appetebat, quam accepit cum maledictione, *Psal.* 78. *Heluetiani* vt̄ historiæ produnt non contenti solo suo, in *Galliam* volebant migrare, vbi sedem posuere summo cum eorum damno. Sapiamus.

Vers. 13. Vento Australi, ac Meridionali aspirante visi sibi propoſiti cōpotes *Cretam* præterlegebāt (*ἀπὸν* interpretor propius.)

Vers. 14. Verum non multo post impegit in *Cretam* (à cuius litoribus propterea abrepta fuit naus) *ανεμὸ τυφάνικος* ventus turbulentus, qui vocatur *εὐροκλύδων*, qui flat abortu brumali. Hic ventus à *Plinio lib.* 2. 28. vocatur *Nauigantium pestis*. *Ane north east wind furious and stormie*. *Observa.* Initio prospera metuenda, etenim nescitur qualem exitum sint habitura, non est exultandum, cum nauigatur vento secūdo, sed tunc maximè cōtrahenda sunt turgida vela. *Applica*, peccati principiū apparet facile, atq; iucundum, sed qui in eo progrediuntur animæ iacturam facient. Hi provehuntur fati secūdo vento, sed tendere sese ignorāt ad naufragiū. Cum itaq; omnia ex sententia animi tibi succedūt, tunc attende, etenim nō nosti quid serus vesper vehet. *David Ps.* 73. vidit affluentes

tes bonis mundanis in loco admodum lubrico constitutos, itaque cum Regio Propheta dicamus, Doce me consilia tua Domine, & tunc assume me in gloriam. *Obfer.* Mutationes rerum sunt repentinae. *Nabuchadnezar* præter expectationem ad *Bestias* subito ablegatus; sic *Balthassar* trucidatus; sic *Antiochus* lathaliter percussus repente mortuus est, *Herodes* à vermibus arrosus, *Act.* 12. caute ne fiducia collocetis in rebus terrenis cito perituris, ne animo efferratur, qui obrepfit ad honores, cum illud verum vel experientia nostra sit cõprobatum, tolluntur in altum, ut lapsu grauiore ruant.

Vers. 15. Cum abreptum esset Nauigium & non posset ἀντοφθαλμειν, i.e. obniti vento, dato nauigio flatibus ferebamur, incrementum periculi coëgit eos omnia nauis arma eijcere. *Obferuatio.* Vnusquisq; vitam omnibus rebus etiam charissimis hanc temporalem præfert, cur non vita illa æterna etiam cum omnium bonorum iactura, si res postulat, potiri volunt.

Vers. 16. Cum infra paruam Insulam, quæ *Clauda* vocatur, cursu delati essemus, vix potuimus scaphæ compotes fieri.

Vers. 17. Qua subducta, adiuuentis utebantur succincta naui, timentes, ne in *Syrtim* inciderent, summissis velis, ita ferebantur. *Clauda.* Insula est versus Orientem à *Creta*, *Syrtis*, *Strabone*, teste est maior, & minor, à σὺρτα, traho, vel σὺρρεω, confluo. 2 *Obserua.* Hominis ingenium, ars, potentia si quæ est nihil potest contra diuinam voluntatem, satis est Iehouæ si minimæ creaturæ vini cõcedat ad labefactandos, imò suppressendos omnium hominum conatus, quare studendum nobis Deum semper habeamus propitium: sic futurum, ut omnes cælestes, atque terrestres creaturæ nostris stent à partibus, si verò offensum & exandefentem habeamus Iehovam, cœlum, ignis, ær, aqua, ventus, terra, vermes, conscientia nostra, & quæ non aduersum nos armari possent. Cur ergo metuendi saui & atroces hostes ecclesiæ, atq; aputi. cum nullum consiliũ valeat aduersus Dominũ: quam facillimè immania illa monstra nihil præter crudelitatem spirantia, & scelera anhelantia potest Dominus prostrernere, ac extingue. e. *Vers.* 18. Incrementum adhuc periculi, vehementi agitati procella ἐκβολῶν ἐποιεῖν. 19. proprijs manib. eijciant arma nauis. *Obfer.* Exitus tandẽ ostendit nullos sibi peius consulere, quam eos, qui se se suæ prudentiæ regendos tradunt, vā prudentib. in oculis suis, & *Prov* maior spes de Alto, quã *Isa.* 5. de eo, qui sibi videtur sapere. Itaq; nos diuinitus admoniti somniamus ad sobrietatem.

Verf. 19. 2. *Obferua.* Hoc ijs euenire folet, qui nolunt vel minimam ja&cturam facere, coguntur fuis manibus omnia in profundum jacere, propterea quod in anguftias rada&cti vitæ præfentis rationem habent, vtinam, vt dixi fupra, tanti fieret plerifq; æterna vita, cuius, etfi lucretur homo totum mundum, ja&cturam fecerit, quonam redimet: vitæ æternæ fimus ftudiofi.

Verf. 20. Cùm neq; fol neque fydera apparuiſſent ad complures dies, & tempeſtas non parua incumberet, jam ablata erat omnis ſpes ſalutis noſtræ. Extremum hoc diſcrimen. *Obſervatio.* Qui verbum ſalutis audire nolunt, & eidem obedire, tenebris involuuntur, 2. *Theſſ. 1.* qui Deum non nouère, nec Euangelio obtemperauerunt, pendent pœnam æterni exitij. Itaque ſi in luce verſari, eademq; frui velimus, diuino verbo nos regi patiamur, quod dixit *David* fuiſſe lucernam pedibus ſuis. 2. *Obſerua.* Paulus etiam Dei vas electum eodem implicatur periculo cum cæteris ve&ctoribus, quare non eſt putandum pios, atque ſan&ctos viros, temporaneis iudicijs exemptum iri. *Daniel* cum populo in captiuitatem abductus, ſic *Ezechiel*, *Zwinglius* fidelis Paſtor Eccleſiæ *Tigurina* in bello *Helvetico* crudeliter interfectus, in cuius corpus atros illos hoſtes ſæuiſſe à *Sleidano* ſcribitur, verum obſeruandũ & hoc, quod impijs ſupplicium infligitur, à Domino ſeuero Iudice idem pijs, & ſan&ctis obtingit à patre beato fuorum caſtigatore.

Verf. 21. Habetur oratio Pauli, qua eos conſolatur. *Obſer.* Paulus à multis longe eſt alius, quorum cõſilium ſi non fueris amplexus, amplius conſulere detrectant. 1. orationis pars eſt exordium reprehenſiuum. Audiuiſſetis me, & nõ ſoluuiſſetis, *Candiã*, ſic nullum fuiſſetis damnum paſſuri. *Obſervatio.* Immorigeri ſunt arguendi, & qui ſibi malum volunt accerſere, quod facit Apoſtol. minimè metuens in tanto periculo. Pius, vt inquit *pfalmiſta*, & iuſtus non timet, cum mala noua audit, *Pſal. 112.*

Verf. 22. Hortatur vt bono ſint animo. *Obſer.* Tametſi Apoſt. ſit in vinculis, ipſius tamen ſpiritus non vincitur, neque vinciri poteſt. Exhortationis ratio, nullius vitæ futura eſt ja&ctura, ſed tantũ nauis. *Obſer.* Reuelat Dominus ſeruis ſuis arcana, *Amoz. 3.* *Elifeo* detegitur, quod ſuit concludum in conclaui Regis *Aramitiçi*, 2. *Reg. 6.*

Verf. 23. Certificatio, aſtitit mihi hac nocte Angelus Dõmini, cuius ſum ego, quẽ etiam çolo 24. Dicens, ne metue Paule, oportet

tet te Cæsari sisti, & ecce condonauit tibi Deus omnes, qui tecum nauigant. 1. *Obserua.* Angeli sunt spiritus ministratorij, *Heb.* 1. in vita hac electis inseruiūt, vt *Eliæ.* Figunt tentoria circa sanctos, *Psal.* 34. in huius vitæ exitu, *Luc.* 16. & in 2. illo Christi aduentu ab omnibus mundi plagis cōgregabunt electos. Iam in cœlis ante thronum celebrant diuinam maiestatem, paratiq̄ue stant ad exequendum diuina mandata, vt legere est de Angelo illo Ἰσφορρεχανυ Ægyptiorū occifore exercitusq̄; *Sinnacheribi.* 2. *Obfer.* Quod aperte se profiteatur esse Dei seruum professio, diuini nominis strictè arctèq̄; tenenda, neq; vnquam propter Christianam fidem erubescendum, simus memores dicti Christi illius grauiissimi: Qui me coram hominibus negauerit, ego illum coram patre meo cœlesti. 3. *Obserua.* Oportet te sisti coram Cæsare. Verbum Iehovæ haud dubiè omni ex parte implebitur. Vt supra illustrauimus.

Vers. 24. Condonauit tibi omnes, qui tecum nauigant. *Obserua.* Propter præsentiam Pauli, vt per occasionem seruatur etiam impij: parcit scelerosis ad tempus propter electos suos: expende *Gen.* 18. & *Sodomam* non fuisse consumptam, atque in cineres redactam donec pius Lotus civitate exierat. Vide etiam *Ier.* 5. vbi spondet Dominus se *Ierosolymis* parsurum si vnus vir pius ibi reperiri possit. Sic etiam periculis pleriq̄ue involuuntur, & plectuntur propter vnus hominis delictum, vide primū in *Iona.* 2. in *Achanis* exemplo. Ios. 7.

Vers. 25. Conclusio sermonis Paulini, qua vult eos esse bono animo, cum credat Deo ita fore, quemadmodum locutus est, simul indicat in Insulam oportere eos incidere, quam non nominat.

Obserua. Fides in Deum, eiusq̄ue verbum recumbit; neque promissionum diuinarum causam quærit. Vide exemplū in *Abrahamo.*

Vers. 27. Διαπερομένων ἡμῶν ἐν τῷ ἁδρια. Διαπέρεσθαι dicuntur in mari, qui nullo certo cursu feruntur, sed nunc huc, nunc illuc rapiuntur ἁδρ. intelligit mare extra *Ceraunos Scopulos* circa *Ciliciam* & *Melitam.* Interior eius sinus *Venetias* vsque vocatur mare *Adriaticum*, quo dividitur *Dalmatia*, ab *Italia.* *Strabo, Ptolemæus,* Orientale *Sicilia* lictus mari *Adriatico* allui scribit. *Obfer.* Ad promissam & certam salutem per medias tempestates, atque per summa pericula pervenitur, vitæq̄ue nostra multis miseriarum, ac erumnarum procellis est obnoxia. Expende in omnibus ab initio fidelibus, *Act.* 14. per multas afflictiones ingredi nos oportet regnum cœlorū: & seruos

Dei canticum Moſis & Agni cantaturis in cœleſtibus, prius oportet tranſire per mare vitreum, *Apoc.* 16. 2. *Obſervatio.* Nullum conſiliũ, nulla peritiã valet aduerſus Dei potẽtiã. Vide *Pſal.* 107. No uerunt mirabilia Dei, qui nauibus mare ſulcant, cùm ingruit tempeſtas, huc, illucq; feruntur, neq; eos iuvat peritiã. Proinde à Deo ſemper pendendum, qui immutat tempeſtates, vt ipſi videtur, & imperia, regnaq; , imò cuncta, quæ temporibus gubernari dicuntur. Eſt nox me dia cū incerti ſeruntur, ſuſpicãtur appropinquare ſibi aliquam regionẽ. *Obſerv.* Senſum quendam Deus liberationis futuræ ingerit ſuorum animis, ne desperent, ſed pendere diſcant certa ſpe ab omnipotẽtis manu, ita etiam guſtum quendam æternæ vitæ, atq; gloriæ in verbo, in viſione ſuis communicat. *Iſa.* 6.

aniel 2.

Verſ. 28. Explorant bolide, id eſt perpendicularo, vel plũbo nautico maris altitudinem, & inuenerunt paſſus viginti, & paulatim inde progreſſi demiffa bolide, inuenerũt paſſus quindecim, quod fuit certiffimum argumentum, vel ad eſſe inſulas, vel cõtinentem, aut loca vadofa, quorum metu non audent procedere, ſed in anchoris conſiſtunt. *Obſerv.* Corda, atque conſcientiam exploremus, vt agnoſcamus, quo ſint in ſtatu, quantoque diſtemus intervallo à portu noſtro, in quo tuti navigabimus.

Verſ. 29. metuunt, ne in loca aſpera incidant. Timoris cauſa eſt conſcientia non ſatis pura, quæ ſi plene expurgaretur metui, nullus relinqueretur locus. Petrus in mari timuit ne obrueretur exigua fide præditus, quare animæ anchoram intra veſtum iaciamus in ſalutem noſtram; *Heb.* 6. Optant diem vt luce frui poſſent. Si diem redemptionis, & *ἐπιφάνειας* filij Dei adeo optant homines, bene certè cum ijs ageretur. Omnes creaturæ expectant exerto capite, *Rom.* 8. ſed ita hac ætate viuunt, vt à plerifque, neque expectetur, neque optetur. Sed dicamus nos cum Euangelia, etiam nunc Ieſu veni *ἀπὸ* 22. ſi diei lux in tenebris verſantibus eſt iucunda, & ſolatiij plena, quantam quaſo iucunditatẽ, & conſolationem afferret mentibus ſol iuſtitia, lux illa mundi I E S U S CHRISTVS, & cùm in luce illa cœleſti videbimus lucem, quanto gaudio perfundemur.

Verſ. 30. Nautis conantibus fugere è nauĩ demiffa ſcapha in mare ſub obtentu velut è proa anchoras extulſuri. *Obſervatio.* Nullum eſt tam turpe factum ad quod diffidentia, & male conſcientia

scientia hominem non impellat. Vide in populo Israelitico. Cùm Moyses in montem ascendit qui aureum vitulum conflavit, & adoravit. In *Achitophele, Saule, Nerone, Iuda, Diocletiano*, horrore conscientia sibi mortem consciscens. 2. *Observatio*. Hæc est misera carnis proprietas, vt non nitatur promisso divino, cùm successus promisso aut non statim respondet, aut procrastinatur, ita sit, vt impendente periculo, vt fidem plerique abnegent, & naturæ infirmitate sic raptentur, vt penitus Dei verbo diffidant. Populus in *Ægypto* initio credidit Dei promisso, sed cùm videret statim non impleri, obmurmuravit, *Exod. 5.* Dominus inquit te aspiciat, atque iudicet, quod feceris odorem nostrum coram Pharaone foetere, & seruis eius, dederisque nos in eius manus, vt intericiat. Cùm exiret *Ægypto* credidit, sed cùm atrocem *Ægyptum* videret insequentem, & persequentem, Moysen & *Aaronem* cædis accusat, *Exod. 14.* Quoties in deserto, &c. *Nautis conantibus.*

Observatio. Impij sibi consulunt etiam vel aliorum cum maximo damno, vel exitio, qui nauim gubernarent, student effugere alijs omnibus in discrimine versantibus; si Pastor gregem deserat, Pastoris nomen, & honorè non meretur & grande facinus patrat, est quidè talis mercenarius, at Pastor bonus vitam ponit pro ovibus.

Vers. 31. Dixit Paulus Centurioni, nisi isti in nauim manserint vos seruari non potestis. Etsi promissionum Dei exitus à causis medijs simpliciter non pendet, tamen Dei beneficentia indignos se reddunt, qui oblata media vel temere, vel diffidetiâ non amplectuntur. Dominus non est tentandus, atque media divinitus ad finem destinata non sunt negligenda. Potest si velit dominus sine medijs operari, sed ipsi nō videtur: medijs proinde à Deo ordinatis ita vtamur, vt omniū eventorū gloriam supremo domino ascribamus.

Vers. 32. Parent, absciderunt scaphæ funes, & siuerunt eam excidere. *Observatio*. Pia & vtilia præcipientibus est obtemperandum, vt Pastoribus Christi que seruis in Dei gloriam & Ecclesiæ ædificationem mandantibus.

Vers. 33. Hortatur Apost. vt cibum caperent oriente die, & iam agitur dies 14. ex quo ieiuni permanetis nullo cibo sumpto. *Obfer.* Trepidante mundo soli fideles non modo quieti manēt, sed alios suo etiam exemplo confirmant. Moses non metuit Pharaonē, quia vidit eum qui est invisibilis, nec *Elias Achabum*, nec *Iesabelis* obiratæ

minas, *Elifæus* non exercitum *Aramitarum*, etenim fideles Dei serui, semper habent Deum vt *David* ob oculos, *Psal.* 16. itaque non extimescunt.

Vers. 34. Rurfus hortatur, vt cibum capeffant, & rationem atexit hoc enim ad salutem vestram spectat, nullius enim vestrum capillus ex capite cader; Hebraicum proverbium, quo significatur prorsus faluos, & integros ipsos fore. *Obferv.* Cùm grex nostræ curæ commissus periclitatur, tunc exhortationes & consolationes sunt adhibendæ, ne animus fatifcat, sed potius pane cœlesti refocillatus corroboretur. 2. *Obferv.* Corpora sunt alenda ad huius vitæ conseruationem, quæ necesse est interire, si non alantur. At in iisdem alendis ne fimus nimij, cùm escæ sint ventri destinata, & venter escis: Deus autem & hunc, & eas abolebit, *1. Cor.* 6. 13. Laboremus pro illo cœlesti cibo qui non perit, sed permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis; hunc enim pater signauit, id est *Deus*, *Ioan.* 6. 27. ad hunc cibum capiendum nostrarum est partium continuò vos hortari, quo in vobis foueri, ac promoueri possit inchoata illa vita æterna in cœlis perficienda. Necessaria est hæc exhortatio, cùm fere omnes hac ætate nauseâ laborent, instar populi in deserto *Manna* cibum cœlestem fastidientis. Hisce det Dominus meliorem mentem.

Vers. 35. Actis gratijs capeffit cibum in conspectu omnium, fidelis discipulus magistrum imitatur, qui accepto pane gratias egit; quo docemur, ne vnquam vsurpemus cibum, aut alia *DEI* dona, nisi præmissâ gratiarum actione. Etenim cibum, si non verbo, ac precibus sanctificetur, non magis proderit, quam frustum terræ. Existunt admodum ingrati sibi metipsis præiudicium afferentes, qui benedictionis diuinæ petendæ, & laudum Domino dandarum obliuiscuntur, sit hæc disciplina communis, sed maximè mensarum, vbi nunquam manum cibo admoueamus, donec gratias egerimus, & benedictionem Dei imploremus, & nobis, & creaturis, quibus vesci debemus. Extendatur quod dicimus ad spiritualis cibi sumptionem, præsertim diebus Dominicis, alijsque ordinarijs, quibus convenitur ad verbum audiendum, precibus enixè contendite, vt Dei verbum attentè primum audiatis, deinde per gratiam spiritus sancti recipiatis, & animis altis reponatis; denique, vt in praxin ducatis in *DEI* gloriam, vestrumque

vestramque salutem : huius admonitionis contemptus causa existit, cur multi sine fructu domum redeant. 2. Cœpit edere, vt naturali alimento nutritur corpus, ita cibo cœlesti vitæ pane spiritalis homo alendus occultus scilicet ille cordis, 1. Pet. 3. Itaque medium divinitus ordinatum non est fastidendum, si designato tempore cibo privemini, quam avidè oblatum arripitis; cur non tali, si non maiori desiderio cœlestis pabuli tenemini. Quæso, vt oblata occasione omni sacras conciones frequentetis, vt non solum in vobis inchoata æterna vita foueatur, sed nouâ subinde gratiâ coroboretur.

36. *Vers.* Bono iam facti sunt animo. *Observ.* Vexationes, & animorum anxietates non sunt sempiternæ. Facit Iehoua vespere vt diversetur fletus, sed mane adest cantus. Applica ad spiritualem angustiam animæ & conscientiæ, quæ tandem post multas agitationes, & dubitationes meriti sanguinis Christi apprehensione, & in eo Divinæ misericordiæ perceptione tranquillabitur.

Vers. 37. Erant in naui 276. hic numerus facit ad certitudinem promissionis Divinæ declarandam, de omnibus conseruandis, & intelligamus vnum Deum multos ac paucos æquè tueri posse incolumes, tam facilè Moysen in Nilum eiectum, quam populum in deserto, & in solis terrarum æquè ac in mari rubri. In hanc divinam potentiam oculos Rex Iuda *Asa* coniecit, quando hisce verbis est precatus : Non est tibi difficile Iehoua auxilium ferre multis, aut ijs, qui nulla potentia sunt præditi: nota vbi vocat ψύχας, id est, homines in naui aduersarios non rectè ratiocinari; qui ex *Act.* 2. vbi habetur, non derelinques ψύχων µὲν ἐν ἅδῃ animam Christi fuisse in inferno. Cum ψύχη commodè capiatur pro toto homine, vt & *Rom.* 13. πᾶσα ψύχη & ἅδης, & *Schol* pro sepulchro, *Apoc.* 20. θάνατος καὶ ἅδης sunt coniecta in lacum.

Vers. 38. Κορεῶντες ἵψοφης. Satiati cibo conijciunt frumentum in mare. Si obtemperassent consilio divino per Paulum ipsis dato, neque ὑβριν, neque ζημίων fuissent passi. *Observa.* Fastidientes divinam vocem, & damnum, & dedecus pati oportet. Expende in originali mundo, in *Sodomitis*, in *Aegyptijs*, atq; in omnium ordinū hominibus. Beati qui audiunt Dei verbum, atq; custodiunt illud, *Luc.* 11. 2. *Observa.* Opes non sunt nimis sollicitè congerendæ, quia citissimè disperguntur, tempus etiam dabitur, quo divi-

narum possessor, eisdem velit priuari. Multo minus in ijs collocanda fiducia quippe rebus incertis, ac perituris, 1. *Timoth. 6.* neque in vere bonorum albo cēsendis, cū verè bona in reprobos non conferantur, sicut incertæ opes: quibus impendente periculo, vel ingruente morte maximè velint sese exonerari.

Vers. 39. Cū autem dies ortus esset, terram non agnoscebant, sinum vero quendam animaduerterunt habentem litus, in quem consilium ceperant, si possent expellere nauim 40. igitur anchoris sublatis permiserunt eam mari. *Obfer.* Tum maximè expectandæ sunt tempestates cū portus proximat. Applicate ad cœlestis vitæ cursum. Populus quo magis appropinquauit terræ *Cananaa*, eo in maioribus versabatur discriminibus. Ita quo magis proximamus portui cœlesti, eo certè plurib. exponimur, imò in volumur periculis, quare præmoniti sapiamus, atque infractis animis per omnia pericula in cœlestem patriam pergamus. 2. *Obfer.* Post noctem sequitur dies, post tenebras, lux, eramus quondam tenebræ, nunc vero lux in Domino, ambulamus vt filij lucis, qui male faciunt, oderunt lucem. Nox iam est elapsa, & dies est, ergo vt in die decenter progrediamur, *Rom. 13.* certò nobiscum statuentes habituros nos tandem diem, post quem non sequetur nox.

Vers. 40. Cū versamur in summo discrimine, nitamur Dei promisso, eiusque manui nos committamus, vt in portum salui perducamur, ad id etiam secundum Deum operam nostram accomodemus media legitima minimè negligentes.

Vers. 41. Sed cum incidissent in locum bimarem. Sic vocatur *Isthmus*, quod vtrinque mari alluitur illiferunt nauem, ac prora quidem fixa manebat immobilis, puppis verò soluebatur præ vndarum violentia. *Obserua.* Nulla ars, nulla vis, nullum consilium potest omnipotentis manui resistere. *Supra.*

Vers. 42. Consilium militum, vt victos trucidarent, ne quis, cū enataffet, effugeret. *Obseru.* Incredulis nihil est perfidiosius, nec magis ingratum. Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur vt canit ille, vide simile, *Act. 12.* in militibus *Herodis*. Conseruatur Apostol. in viuis, quia oportuit eum testificari Romæ de Domino. Huius vitæ filium non abrumpetur, donec munere nobis diuinitus imposito perfuncti fuerimus.

Vers. 43. Centurio volens seruare Paulum. *Obserua.* Deus etiam
eos

eos reperit inter hostes, quorum opera conseruet suos, *Obadiam* in *Achab* aula *Elie* fautorem; in *Saulis* *Ionathanem* filium *Davidis* amicum; in *Zedechia*, *Ebedmelechum*; *Jeremie* patrocinantem.

Verf. 44. Reliqui vero partim in tabulis, partim quibusdam nauis fragmentis, & ita factum est, vt omnes salui euaderent in terram. *Observatio.* Bonitas Dei vincit hominum malitiam, & in extremis liberat atque tuetur suos. Expende in populi liberatione summo in discrimine versantis; *Davidis* etiam frequenti protectione. Hic idem Dominus suos spiritualibus tentationibus obnoxios expediet: nosque multis circumventos difficultatibus ac remoris in via deducente in cœlum tandem in cœlesti portu per Christum cui cum patre & spiritu sancto sit in æternum gloria, tutos collocabit.

CAP V T XXVIII.

PARTES cap. sunt tres. 1. ostenditur quid memorabile gesserit Apost. in *Insula Melita*. 2. quibus itineribus inde *Romam* venerit. 3. quid *Romæ* egerit. Acta *Pauli* in *Insula Melita* sunt duo. 1. est excussio viperæ in ignem, quæ manum eius inuaserat, ita, vt ab illa minus læderetur. 2. est sanatio ægrotorum. Casus ille de vipera illustratur contrarijs iudicijs incolarum, qui primum censuerunt *Paulum* esse homicidam. *verf.* 4. deinde esse *DEVM*. *verf.* 6. *Verna* nauigatione, & qua tandem *Italiam* appulerunt, *Romam*que pedestri via sint ingressi. *Hybernant* in *Melita*. In describenda hac hyematione seruat^r hic ordo. 1. vbi hyemarint. 2. quomodo ibidem sint tractati. 3. de vipera quæ *Pauli* manui adhæsit sine incommodo in ignem coniecta, vnde *Paulo* accessit magna dignitas, reliquas audiemus circûstantias sequenti concione Deo volente. *Melita*. Sunt duæ *Insulæ* istius nominis. Hæc est in *Siculo* mari inter *Africam*, & *Sciciam*, hodie *Maltam* vocât, quam *Rhodienses* milites iam possident, & tuentur contra *Turcicam* tyrannidê. Alia est in *Hadriatico* sinu inter *Italiam* & *Epidaurum Epiri*, vt tabula perigrinationum *Pauli* rectè exprimit. De hac *Malta* *Plinius lib. 3. cap. 9.* Hinc catuli *Melitei* exportantur, ex *Strab. cap. 6.* Hic templum *Iunonis olim*, quod spoliavit. *Verres*, vt est apud *Cicero. ver. 6.*

Porrò ab incolis cognoscunt, quod dicitur *Melita*. Nam sol & sidera per dies 14. non apparuerunt, alioquin ad *Cynosuram* dirigentes nauim facile animaduertissent se in *Siculo* esse mari, & sic *Sicilia* in conspectu esse potuisset, & inde *Aphrica*, nec procul *Italia*. *Obfer.* Verax Deus, quod promisit, præstabit, nulla media vel maxime reluctantia valent arcere, Iehovam à suo fine consequendo. Garrant subfannatores, vt *Ezech.* 33. vbi nunc est illud verbum, tandem verbi ipsius & complementum videbunt. Et dicat *Epicurus*, vbi nunc promissio aduentus Domini, 2. *Pet.* 3. certè veniet, & non tardabit. 2. *Obfer.* In summis periculis non est desperandum, cum maximè in desperatis cõsueuerit Dominus suam potentiam exerere. Vide in Pharaonis, & Ægyptiorum persecutione aduersus Israelitas intentata, qui summis in angustias erant adducti, adèd vt nullus locus videretur relictus evasioni. Cùm atroces Ægyptij essent ipsis à tergo, vtrinque montes, & ante mare, Dominus tamen extensa manu eos deduxit incolumes, Ægyptiosq; in mari perdidit. Expende etiam in illa obsidione *Ierusalem* contra *Ezechiam*, cui cùm omnis spes liberationis fere esset adempta per Angelum vna nocte 185. millia occisa sunt de exercitu Regis *Assyriorum*, & de *Iehosaphati* liberatione & conseruatione populi Dei ad necem designati *Amanis* opera *Assueri* tempore. Exemplis abundamus domesticis. 3. *Obs.* Salui manent amissa nauis. Ecclesia hodie, & scholæ seruantur licet nauis, qua feruntur, & continentur, pessundet, id est, imperia, atque regna evertantur, & respub. mutantur, Christi tamen Ecclesia, quæ Pauli Doctrinam audit, sequiturque, enatat salua in portum. Ecclesia est Domus inædificata petræ, sient licet venti, ac tempestates, tamen non movebitur. 4. *Obfer.* Si locus orbis vnus eiiciat ecclesiam, aut aliquod eius membrum, designatus est alius ad eam recipiendam. Lotus *Sodoma* remotus, ante iudicium diuinitus inflictum receptus est in alium locum: Moses Ægypto exul in terram *Midianam*; *Elias* ab *Achabo* & *Iesabele* fugiens extitit viduæ *Sareptanæ* hospes; *David* à *Saulis*, & *Absolomi* facie, diuinâ providentiâ reperit locum tutum, Ecclesia iam terra *Cananea* remota, apud nos *Scotos* locum *Domicilio* cœpit, quæ si merito nostro sit transportanda, non deerit ipsi locus in terrarum orbe, etiam inter medios hostes.

Verf. 2. Barbari verò præstabant nobis non vulgarem humanitatem,

tatem, accensa enim pyra exceperunt nos omnes propter imbrem
 vrgentem, & frigus. Barbari habiti sunt, qui nec latinè, nec græcè
 loquebatur, initio græcis dictæ sunt omnes exteræ nationes, quia
 aspera magis, ac horridiore lingua videbantur vti: Inde mutato
 Imperio, & ad Romanos translato Latini vocarunt Barbaros, qui
 Latini, aut Græci sermonis essent ignari, & ob id à cultu humani-
 tatis, & sapientiæ alieni *Melitani* tales dicuntur, quia habitata est
 illa *Insula* mixtim ab *Aphris*, & *Italis*. Cicero testatur punica bella
 maritima citca hanc *Insulam*, bona parte gesta fuisse, proinde proba-
 bile lingua vsos fuisse punica, *Schytha Ouidium* reputabant Bar-
 barum vt illo vers. Barbarus hic ego sum, quia nõ intelligor illis.
 Vide 1. *Cor.* 14. 1. *Obfer.* Simus nos *Scoti* grati in Iehovam, qui nos
 Barbarie exemerit, & luce Evangelica collustravit, & politeia
 donarit, quibus faxit Deus, vtamur ad ipsius nominis gloriam,
 nostramque salutem. Neque *Barbarus*, nec *Schytha* secluditur à regno
 Christi, *Gal.* 3. testimonium dant humanitatis, quæ virtus nos no-
 bis vnire debet. Hi amiserunt omnia bona naufragio, madidi sunt
 ex marinis vndis, pluuia, quæ instat, percelluntur, & frigore hy-
 berno, quibus nihil possit esse optabilius igne, quo refocillentur.
Observatio. Humanitatis est succurrere ea præsertim parte, qua
 laborat miser; in frigore vestem; in esurie panem; in siti aquam;
 in morbo remedium; in aduersis consolationem adhibere; er-
 ranti viam monstrare; non pro pane lapidem; pro medicina
 venenum porrigere, quod facere solent homines fraudulentæ,
 & improbi. Applicemus ad res divinas. Mens obtenebrata il-
 luminanda; cor distortum rectificandum afflictiones sanctifican-
 dæ; zelus frigidus calfaciendus verbo, & igni spiritus; incalescant
 ergo omnes vires, ac facultates in pietate, zeloque flagremus di-
 vinæ gloriæ, qui certè in nobis est remissior. Optemus ergo enixe
 quidem à Domino, vt in animis, affectibusque nostris, zelum
 cum scientia accendat, vt cum *Cypriano* modum esse putemus, in
 pietate nullum tenere modum. *Obfer.* Etsi sunt Barbari, tamen nau-
 fragos hospitio excipiunt. Quid ergo ab his qui Barbari nec dici,
 nec haberi volunt, requiritur, vide *Math.* Qui dederit potum frigi-
 dæ, *Hebr.* 13. de *Abrahamo*, & *Loto*, qui Angelos humana specie ho-
 spitio exceperunt, hospites quidem opinione sua præstantiores. *Genes.*
 Hoc facit aduersum vos speciem pietatis habentes; qui paupe-
 rum bona detinetis, & ad vestros vsus sacrilegè applicatis, quod

deberis, pendere detrectatis in summum egenorum præiudicium.

Vers. 3. Cum igitur convoluisset Paulus virgultorum fastes & imposuisset in pyram vipera è calore prorepens invasit eius manû. Paulus communibus miserijs laborabat. Ergo vir bonus non debet esse otiosus in communi calamitate. Refert Arist. in politicis *Herculem* ob id ab *Argonautis* relictum, quod in naui communes labores nauticos nollet subire. Vipera invadit eius manum. *Εχιδνα* dicitur quasi *ἐχθρα ὀδινῶν ἐν ταυτῇ*. Etenim cum sui pernicie parere dicitur. Hodie tamen scribitur à quibusdam eam parere viperas superstitute matre in singulos dies vnam parit ad 20. sic ab ægrè pariendo nomen habet, vide *Plinium lib. 10. 62.* hoc certum est immedicabile esse ipsius venenum, & implacabile in homines odium, ideò hic conatus fuit Satanicus perdendi Paulum, nisi Dominus secreta virtute ad alium finè direxisset in regni Christi amplificationem per prædicationem Euangelij. Morsus viperæ de odio Satanæ nos admonet, peccatiq; toxico, quo inficimur, ac passim mordemur. *Observatio.* Pios quidem pericula ex periculis manent, sed glorioso semper exitu. Expende in periculis Davidicis, atque aliorum piorum. Nobis quidem semper attendendum, atque in divinam providentiam oculi conijciendi. David semper Iehovam ob oculos proposuit, proinde dixit se nec motum nec quassum iri, *Psal. 16.*

Vers. 4. Barbari videntes pendentem Bestiam ex ipsius manu dicunt. Omnino homicida est homo iste, quem servatum è mari ἡ δίκη ζῆν ὄχι εἰασεν vltio non finit viuere. Temerarium Melitensium iudicium de Paulo. Quod ex hoc eventu perperam de ipso iudicent. Sic colligunt mordetur à vipera; Ergo est homicida, quasi omnes morfi à Vipera homicidæ sint, cùm bonos contingat morderi, nec id semper sit pœna peccati, sed potius sit inflictum ad declarandam divinam maiestatem. Etsi res aduersæ sunt peccatorum causa immixtæ, tamen Deus in affligendis hominibus non semper peccata respicit, temere iudicant, qui vel non expectant exitum, vel ex rebus prosperis, aut aduersis vnumquemque æstimant. Tale prope erat iudicium de cæco nato, *Ioan. 9.* de interitu *Galileorum*, & ruina turris *Siloamitice*, *Luc. 13.* *Observa.* Homicidium meretur mortem, & divinam vltionem. Expende *Num. 35.* *δικη*. More ethnico pro seuera Dea scelerum vltrice illa à Poëtis

Iouis & Themidis filia fuit habita. Mathematici eam in *Zodiaco* locarunt, cuius officium esse dixerunt hominis ad Dei tribunal protrahere, clam peccantes prodere, fugientes persequi, ac tandem supplicij afficere, vnde videmus hac occasione, vt inquit ille prodi atrocita scelera. Viuamus pie ac sanctè, iustè que retinentes fidem, & bonam conscientiam.

Verf. 5. Excussa Bestia, nihil mali est passus, verbum *Iehouæ* impletum, bibetis potiones intoxicatas sine damno, & *Psal. 91.* super aspidem ambulabis, conculcabisque draconem. *Dan. 6.* *Dauid* non discerptus à leonibus, & tres illi pueri in ardentem ignem coniecti minimè combusti, & *Num. 23.* non est incantatio aduersus *Iacobum*. Etsi moliatur *Satan* Dei electos perdere, id non confectum dabit, eos quidem vexare potest diuina permissione, sed *Iesus* ille filius Dei, semen mulieris, cõterens caput serpentis, dabit suis potestatem conculcandi *Satanam*, omnemque aduersariam potestatem.

Verf. 6. Mutant sententiam & rectè, sed quod *Paulum* Deum esse autumant, id quidem perperam, vt *Lysrenses*, *Act. 14.* *Paulum Mercurium* appellantes, & *Barnabam* Iouem, sed statim post conabantur *Apost.* lapidibus obruere: O quam mobile vulgus *Osiana* Christo hodie, sed cras crucifige. *Belux* multorum capitum non est nitendum. Opinio falsa cuiusdam numinis aut diuinitatis quam inesse putabant creaturis, fictitijs dijs ac deabus initium dedit. Gratia Deo, qui nos cognitione veri Dei vnici & personis trini ex verbo suo scripto imbuat.

Verf. 7. Hospitio habentur à *Publio* *Insulæ* primario quæ *Melita* pertinebat ad *Sicila* præfecturam, vt liquet *Act. 6.* *Cicero* in *Verrem*. *Obserua.* *Diuites* huius *publij* exemplum sequantur in beneuolentia in destitutos extendenda, & discant opibus legitime vti, alioqui futurum vt bona illa quibus vtuntur, fruuntur, reddant ipsos coram Deo magis ἀναπολογητως, & vt hoc accommodemus ad institutum, simus in illam celeberrimam & synce-
rissimam *Ecclesiam Geneuensem*, à truculentissimo, & atrocissimo illo, subaudia Duce diuexatam beneuoli, qui eandem religionem, & disciplinã omni ex parte profiteamur: cuiusq; fructus ad nos *SCOTOS* in summum nostrum solatium laboribus indefessis *Pastorum & professorum* illius dilectæ civitatis redundauit, quos

quos certè, etsi nunquam viderimus verè diligimus in Domino.
 2. *Observatio.* Vt Deus decreuit hos in viuis conseruandos, ita huius Publij, atque aliorum animos flectit ad implendum suum decretum. Quare qui duriori sunt animo in afflictos, miti Dei spiritu minus reguntur, qui verò libenter erogant in vsus piorum, diuina illa & cœlesti gratia certè sunt perfusi.

Vers. 8. Factum est autem, vt Publij pater febribus, ac dysenteria detentus decumberet quem præmissis precibus, factaque impositione manuum sanauit. Πυρετὸ ἀπὸ τῆς πυρρῆς, ab igni δυσεντερία sanguinis fluxus cum excoiatione, & exulceratione intestinorum. *Observa.* Seruum Dei quamuis miserum, & egentem excepisse nullum vnquam pœnituit. Expende quid boni attulerit *Elia* viduæ Sareptanæ cuius filium resuscitauit, & quid commodi apportarit *Eliseus Sunaminitidi*, cuius filium etiam vt omnipotentis instrumentum vitæ restituisse fertur. 2. *Observa.* Omnes subijcimus morbis ex humoribus redundantibus & vitiatis, stomachoq; male affecto nascentibus à peccato quidem initium habentibus, tamen si propter peccatum non semper infligantur. Tamen cum ægrotamus, meminisse debemus peccatum morbo nostro initium dedisse, quando excruciamur animis, aut valetudine mala, tunc nobis in mentem veniat, quo in statu semel fuerimus in Adamo nimirum optimo, miseris, calamitatibus, morbisque omnibus exempti: Quare pœnitentiam agamus, & in fide contendamus, vt malis omnibus, quibus iam subijcimus soluti, puræ illi conditioni restituamur, & natura nostra perfectè sanctificetur. Hi quidem morbi electis peccati sunt indicia, & castigationes, sed sunt pœnæ æternos illos, atq; horribiles cruciatus præcedentes impijs, & in peccatis pereuntibus. Paulus ingressus est. *Obser.* Invisere debemus ægrotos, verboque consolationis erigere, atque armare contra insultus satanicos, simulque spem certam facere morbidis æternæ vitæ, ac salutis in Christo. *Modus.* Precatur, manusque imponit. Hanc formam obseruauit Christus. Vide *Ioan. II.* de resuscitatione Lazari. Impositio manuum in primitiua Ecclesia spiritus sancti donum, & sanationis coniunctum habebat, sed iam cessante dono, vnctio etiam illa extrema, tunc vsurpata, cessaret. *Observa.* Paulus dicitur sanasse Publij patrem, cum tamen fuerit tantum organum operationis diuinæ, comunicat cum seruis & opere, & honore,

honore, quos vtriusque participes esse vult: Vocantur σωεργοι: preces Pauli satis indicant non esse eum sanatum virtute Pauli, sed Christi, cuius minister existit Paulus: propterea cauendum ne instrumentis divini operis vlla gloria pars ascribatur, sed in solidum Deo: applicemus, ad res divinas omnes mortales sunt obnoxij animi morbo lethali, si non curentur: Medicus noster adhibendus est Iesus Christus, qui omnes langores nostros sanat, *Isa.* 53. medium quo vtitur, est Euangelij prædicatio, etenim morbo quo laboramus ad interitum, medetur per spiritum verbo suo cooperantem. Patiamur itaque nos curari partim informatione, partim reprehensione, vtramque verbi divini partem sine excandescencia admittamus.

Vers. 9. Sanantur & alij ergo Christi salus est communis, non vni tantum genti affixa. *Ind.* vide captiuo Paulo, minimè tamen in eo Dei virtutem fuisse captiuam. Ipse Satan in suis instrumentis operantem Domini manum non potest reprimere, ac impedire.

Vers. 10. Habetur gratorum animorum officium, nominatim in duobus. 1. in honore exhibito. 2. in necessariorum subministratione. Officium hinc vestrum discite erga vigiles ecclesiæ dei Pastores, & Deum in suorum gratiam etiam benefacere. Vt, vt ita sit, ingrati tamen existunt plerique in Dei dilectos seruos, qui pro gratitudinis officijs, calumnias & conuitia rependunt. Sed ex Christi verbis consolationem petamus, *Math. 10.* & *Luc. 10.* qui vos despicit, & ille me, qui verò me, & eum qui me misit, contemnit.

Vers. 11. Tribus itaq; post mensibus deuesti sumus in nauem *Alexandrina*, quæ in Insula hyemauerat, cui erat insigne *Castor*, & *Pollux*, sic solebant ornare nauium proras, vnde naues quoque denominabantur, vt *Centaurus*, *Phœnix*. Fingunt *Iouem* cum *Leda* cōgressum sub cygni specie *Pollucem* procreasse, & *Helenam*. *Tyndarum* verò *Castorem* eadem nocte. *Observa.* Idola sanctos nullo modo consentientes non polluunt: omnis tamen occasio, & mali species est devitanda.

Vers. 12. Devehuntur *Syracusas*, vbi triduum manent. *Syracusa*, *Scicilia* vrbs præcipua, quæ à *Cic.* actione 6. in *Verrè* dicitur *Saragosa*.

Vers. 13. Circumlegentes deveniunt Rhegium est civitas Italia opposita Messana Sicilia. Mare interiectum non patet amplius 60. fere & 8. miliaribus. Hic Italiam cum Sicilia coisse proditum est: quare Rhegium à *ρῆγιον* deductum videtur, id est, rumpo. Austrofrante veniunt *Puteolos* à puteis sulphure abundantibus, vel à pudore.

Vers. 14. Fratres reperiunt. *Observatio.* Dominus prophanorum etiam corda, ut libet in suorum gratiam flectit.

Vers. 15. Fratres audientes de rebus nostris inquit in occursum ad torum *Appij*. Via *Appia* strata opera militari, longa, atq; lata mare versus excurrente ab *Appio* caco vocata, in quas tres erant tabernæ versus campaniam, Româ, quæ distabat fere unius diei itinere. Hi fratres sunt Evangelij professores Christo Dei filio fide, charitatis verò vinculo inter se devincti. *Observ.* Veri fratres fraternitatē colunt, atq; opere testantur quippe fide, ac charitate præditi ubi est sincerus amor pietatis, ibi est & verus amor servorum Christi, qui etiam fertur in calamitosos eius servos, at huius tempestatis homines cum vel squalidum vel vinctum, vel miserum, vel derelictum fidum Dei hominem vident, vix salvis oculis eum intuentur, sed sese subducentes abduunt in occultum. *Observa.* Italia tunc temporis fideles fratres sinu suo est cōplexa, jam Papiſtas veritatis hostes continet, sapiamus hoc exemplo, & fructus Evangelio dignos proferamus piæ, sanctæque vitæ.

Vers. 16. Romam veniunt, à Centurione traduntur vincti præfecto, sed Paulo permissum est seorsum habitare, cum milite, qui ipsum custodiat, & non manet in custodia publica, sed in hospitio, quod sibi conduxerat. *Observ.* Verbum Iehovæ semper implebitur. Apostolus iuxta oraculum divinum incolumis per multa pericula Romam perducitur, nihil potest Dei promissum reddere irritum. Promisit filium suum in carne apparituum id præstitit, promittit Dominus se rediturum, *Ioan. 14.* id quidem præstabit. 2. *Observa.* In Centurione animadvertit fidelitatē, exequitur enim verè, quod ipsi fuerat imperatum, *Sentes* non dimittit sed præſidi tradit, Paulum verò habitare permittit cum milite custode, quod cognoverit Paulum nihil patrasse, ubi rursus nota, id quod decernunt homines à fide alieni aduersum Dei servos, cedit quidē in eorum cōſervationē, ut est hæc custodia, quæ tutum reddit Paulum ab omni

vi externa: occurrit illud *Iosephi* dictū, *Gen. xli.* aduersus me inquit, malum cogitastis, sed Deus disposuit in bonum, imò ipsa peccata cedunt in electorum bonum: quorum sensu, & dolore qui est secundum Deum resipiscunt, & diuinâ gratiâ in Christo fiuntur.

Vers. 17. Conuocatis Iudæorū primis conatur se ipsis approbare. Vbi meminit se esse Apostolum. *Obser.* Promiscua multitudo non est convocanda, sed cogendi sunt viri delecti prudentia, & experientia rerum valentes, idcirco bene constituuntur diuinitus Reges sapientes, in Provincijs Gubernatores, in vrbibus Consiliarij selecti viri qui republicæ gubernacula teneant, quia populus vt inquit ille, Belua est multorum capitum. Aman ter eos alloquitur dum vocat eos viros fratres, quod facit ad piam beneuolentiam conciliandam: deinde purgat se, nihil ait feci aduersus populum, patriosque ritus: accusatus tamen fuit, quòd legem violauerit, in templum locutus fuerit, seditionem excitauerit in Cæsarem, quare eum conati sunt Iudæi multis modis scilicet astu, vi, lege è viuis tollere, quem Dominus saluum conseruauit, donec uocatione plenè obierat, cōsolatio ad nos redundat Ecclesiæ Dei Pastores si scelerosi nos multis modis fuerint persecuti vt è medio tollamur, id nunquam confectum dabunt nisi Domino fuerit visum, nosq; operis Domini omnes nobis cōmissas partes absoluerimus. *Obser.* Alia legitima debet esse inquisitio, antequam quis condemnetur, aut absoluator. Lege cautum est, ne quis damnetur indicta causa. *Deut. 17.*

Vers. 19. Attingitur causa appellationis Paulinæ scilicet Iudæorū contradictio, ne dimitteret. *Obser.* Vtendum quidem medijs à deo oblati sedita vt gloriam Dei, & non nosmetipsos quæramus, legis beneficio fas est vti, at non prouocandum ad tribunalia infidorum magistratum, nisi necessitate cogamur, & attendendum nobis, ne accusatores accusare videamur, sed potius nosmetipsos legitime ac modestè tueri.

Vers. 20. Indicat, cur eos aduocauerit, nimirum, vt videret eos & alloqueretur, subiungit causam cur vincetus sit, scilicet, est Spes Israelis pro qua hac catena circumdatus sum, & *Galat. 6.* inquit, stigmata gero in corpore pro CHRISTO. Spes Israelis. 1. Est Iehova ipse, *Ioel 3.* Dominus est spes populi sui. & *Jeremia cap. 17.* Spes mea in afflictione (Domine.) *Psal. 142.* Tu es spes mea, & portio mea, in terra viuentium. 91. Spes mea

(Domine) & munitio mea tu es. 2. Messias promissus est spes Israelis, & vocatur gentium expectatio, *Act.* 26. lux etiam revelanda gentibus, gloriaque populi Israelitici, *Luc.* 2. Paulus ergo, quia contendebat Christum DEI filium venisse, spem populi DEI in quo salutem & vitam æternam certissimè expectarent, atque sperarent, idcirco fuit vincus. *Observatio.* Omnis in religione controuersa est pro Christo. Si bene Christi persona intelligeretur, si officium triplex, si beneficia hinc emanantia, contentiones omnes, & dissidia in Ecclesia facillè componerentur, & cessarent. Ostendi antea veritatis hostes in humanam Christi naturam peccare, cum eam pluribus in locis simul esse fateri cogantur, in Diuinam; cum essentielles eiusdem proprietates scindant dicentes humanam habere omni præsentiam à Diuina, si hanc concedant, necesse est, aut essentielles Diuinæ naturæ proprietates, vt ita dicam, discerpi, aut scindi, aut alias omnes Deitatis proprietates humanæ Christi naturæ tribui. Peccant etiam in officium filij DEI regum, cum non sint contenti vnico rege capiteque Ecclesiæ, Vicarium substituunt. In sacerdotale: cum à Sacerdotibus suis Christi vnicum perfectum & æternum sacrificium in missa sua Satânica volunt repeti, & reiterari contra expressam Dei veritatem, *Epist. ad Heb.* Denique in propheticum eius munus: cum Ecclesiæ obtrudant humana commémata, traditiones, & vera, vt vocant non scripta, quæquidem *αὐτῶν* Dei verbo, atque omnibus suis numeris absoluto exæquant: omnibus etiam Passione Christi, morte, & obedientia acquisitis beneficijs, non solum meritis humanis, & satisfactionibus suis præiudicium afferunt, sed omnino vim & efficaciam detrahere conantur. Quapropter; inter reformatas Ecclesias iuxta diuinam veritatem sacris scripturis comprehensam, & Synagogam illam Papisticam non consistit controuersia, & dissensio in rebus vt quidam loquuntur exigui moménti, sed in essentialibus. vt sic loquar synceræ religionis capitibus ac fundamentis. Proinde, nulla potest fieri reconciliatio, nulla unio, nulla firma concordia, donec Papani illi, erroribus omnibus abdicatis Christo gloriam suam in solidum restituant, atque nobiscum veritatem illam verbo Dei scripto contentam, & verè intellectam amplectantur, & nobiscum profiteantur, vitæ etiam sanctæ per virtutis fidei effecta exprimant. 2. *Observatio.* Christus est spes nostra, proinde

proinde pro eo crux subeunda, multo melius decet Christianum vinciri, vt vincat & triumphet in cœlis, immò catena circumdari pro Christo, quam monili aut torque aurea, *Act. 21*. Sum inquit Apost. non solum paratus vinciri pro Christo, sed mori: & *Philip. 1.* in vita, ac morte Christus est mihi lucrû: & *Rom. 14.* siue viuimus, siue morimur, Domini sumus. Iudæi si Cabalam suam fuissent scrutati, discere potuissent Messiam spem Israelis venisse, etenim scribitur venturum *Hillelis* Discipulorum tempore, & constat *Hillelis* Discipulum *Simeonem* fuisse, qui *Luc. 2.* brachijs Christum complexus est. Adde complementum prophetiæ, *Dan. 9.*

Verf. 21. Iudæorum præcipuorum responsio, cuius pars prima attingit personam Pauli. 2. causam, aiunt, nos neque literas de te accepimus ex Iudæa, neq; adueniens vllus fratrum annuntiauit, aut locutus est aliquid de te mali, quibus verbis Paulum innocentem declarant. *Observ.* Dominus malorum linguas, & manus ita moderatur, continetq; vt nihil possint exequi nisi eo decernente, ac permittente in sanctos suos seruos. Vult quædam dici quæ bona sunt, & in suorum commodum publicari. Quædam permittit fieri, vt illud *Simeis* dictum in *Davidem*, *2. Sam. 16.* quod agnoscit *David* à Domino emissum.

Verf. 22. Optant audire, Pauli sententiam de Messia, cui passim contradicitur, sanctum quidem, ac pium desiderium: quid enim consolatione plenius & magis salutare, quam audire de salutis principe, gloriæ, vitæq; Domino? *Obfer.* Ex animo vellem vos huiusmodi desiderio teneri, imò zelo inflammari ad audiendum de Christo in Euangelio oblato, vobis in vitam æternam: sed dolendum, cum aut ægrè, aut cum fastidio, atque tædio verbum salutis audiatur: velim hoc à vobis emendari nobis in disciplinam traditis, horasq; septimanæ concionibus destinatas præcisè obseruari. Capessendi cibi ad corpus alendum tempus strictè obseruatur, cur non æquè solliciti, si non magis de animabus alendis per cibum illum cœlestem estis? dico vobis apertè, & dolenter nisi verbi divini *ῥάλοω* maioris feceritis, futurum iusto Dei iudicio, vt spiritali fame laborantes huc, illucq; vagemini ad sumendum panem cœlestem, & eum tamen non reperiatis, neque vobis eo frui liceat, vide *Amoz. 8.* 2. *Observatio.* Veritas de Christo ἀπεσπας: nomine perperam vocatur, synceriq; Christi professores heretici.

Francis Papistis *Heugonita*, quos atroces illi veritatis hostes capitibus plectunt, omne genus scævitæ in ipsos exercent, professorem natione, *Scorum* loris & verberibus ceciderunt, multos strangularunt trucidarunt, jugularunt in crudeli illa strage *Parisiensi*, insignis ille, & celeberrimi nominis Admiralius atrociter trucidatus, in cuius corpus postea scævitum, Petrus Ramus Doctiss. Philosophus de culmine præcipitatus occubuit. Tam horrenda sanctorum cædes exitit, vt sequanam sanguine fluxisse feratur. Sed tanti sceleris authores tempore divinitus statuto pœnas dederunt, actores etiam daturi. 3. *Obserua.* Christo contradicitur. Id ipsum habetur, 2. *Luc.* 34. Ecce positus est iste, scilicet, Christus in casum, & resurrectionem multorum in Israele, & in signum cui contradicatur, id est, pro scopo est destinatus, & constitutus à Deo, & in casum reproborum sua pereuntium culpa, atque in resurrectionem electorum quibus datur, vt credant, vocatur lapis offensionis ad quem scelerosi impingunt, propterea eius crucem existimant esse stultitiam, & gentes offendiculû, & *Turca* contemptum per ludibrium vocat suspensum Deum, quasi nequeat ex morte vita, ex crucis ignominia salus, atque gloria Ecclesiæ promanare. Vt, vt ita existiment reprobi, nos tamen cum Apost. in cruce Domini gloriemur, & præ illa excellenti de Christo cognitione, omnia ducamus *αὐτάλα*, *Philip.* 3.

Vers. 23 Statuitur dies, conveniunt, sermonem habet de Dei regno, & I E S U C H R I S T O ex lege Moïsi & Prophetis à mane vsque ad vesperam. Prædicavit *ἐν τῇ ξένια* prohibitum vt scribit *Fertal.* statuto publico ne templa essent publica: jam divinâ gratiâ fas est nobis publicè in tempis Euangelium annuntiare. Sed obserua, tametsi commodè, atque decenter fiat, vt verbum gratiæ prædicetur in locis statutis, tamen divini nominis cultus non est circumstantijs alligandus, & prædicare licet *ἀχωρως & ἑυχωρως κατ' οἰκὸς, & ἐν γὰρ,* *Act.* 20. & vt habetur, *Ioan.* cap. 4. licet Deum spiritu, & veritate vbique terrarum colere. At repetendum hoc vbi Ecclesia est constituta sub Christiano magistratu templa in eum vsum destinata pijs atque divinis illis exercitijs maximè esse idonea, vt divini nominis gloria in cætibz sanctorum celeberrimis admodum reluceat. Argumentum sermonis Paulini est Regnum Dei, quod dupliciter est considerandum. 1. generali

rali modo, cuius ambitu omnia continentur, imò ipse Satan ita gubernatur divinâ providentiâ, vt nihil invito Deo præstare possit, vide *Iob. 1. & Math. & Psalm. 79.* Regnat Deus, lætetur terra. 2. speciali, atque hoc regnum specialiter perpensum restringitur ad Ecclesiam, & est partim gratiæ hisce in terrarum solis, partim gloriæ hic inchoatæ, futuro mundo consummandæ, & in omnem æternitatem prorogandæ. Idem re regnum gratiæ & gloriæ, sed ratione, & modo diuersum. Regnum gratiæ per verbi sceptrum, Sacramenta & disciplinam administratur. Perfectæ gloriæ hisce non eget, quippe perfectionem, beatitudinem, & omnium bonorum plenitudinem est consecutû. Natura huius regni est spiritualis, in rebus externis minimè consistit, sed in ipsa anima, & conscientia sedem habet; est vniuersale ratione locorû, temporum, & personarû; est regnum lucis oppositum tenebrarum Regno, cuius princeps est diabolus, quodquidem regnum tenebrarum, vt à principe regni lucis sensim per prædicationē Euangelij, conficitur, sic tandem illustri suo aduentu abolebitur, cuius ruina & destructio, nunquam reparabitur, *Apos. 18.* subditi regni gratiæ sunt electi ad gratiam, & fidem efficaciter vocati. Lex regni essentialis est verbum Dei scriptum: externæ leges quæ κατὰ το πρέπον sunt, vel ad rationem docendi, vel condendarum legum εἰς το ἔσυχμον, vel modum ferendarum censurarum spectant. Autoritas huius regni est, qua electi ad fidem convertuntur, aut obstinati merito suæ rebellionis magis obdurantur. Distinguitur hoc Regnum Christi spirituale re ipsa atque essentia à politico, vt à nobis est ostensum in illo sermone, in illa verba habito tempore synodi. Primum quærite regnum Dei, &c. *Mat. 6.*

Observatio. Dominus lucis & vitæ debet in nobis regnare, cum simus eius subditi, vt cum Apost. possimus dicere viuo non amplius ego, sed viuuit in me Dominus. Regnat rex noster in inimicorum medio, donec inimicos posuerit scabellum pedum non sine oppositione Satanæ, atque peccati, sed post omnium sanctorum collectionem regnaturus absque omni oppositione. Iam ad dextram Dei patris omnipotentis sedens ecclesiam colligit, regit, cruce exercet, defendit, confundit hostes per indurationem propter rebellionem, inflictam & per finalem desperationem, quam sæui atque truculenti Ecclesiæ Dei inimici sibi accersunt.

2. *Obfer.* Conueniunt Regnum Chrifti, ac politicum in auctore Deo, in ordine, in fine supremo fcilicet, Dei gloria, & subordinato fcilicet, populi falute. De Chrifto Iefu, ex lege & prophetis. Mutuus eft legis ac Euangelij confenfus. Hinc argumentum pro fcrituræ facræ autoritate. Expende *Gen.* 3. de femine mulieris 49. de *Silo* venturo, *Numer.* 24. de *Stella Iacobi*, &c. claræ extant prophetiæ patrum de Chrifto, & noui, veterifque testamenti summa eft harmonia.

Vers. 24. Effecta fermonis Paulini habentur diuerfa. 1. Ex ijs enim quidam credunt, quidam non. *Obferua.* Verbum eft credentibus odor vitæ in vitam, incredulis verò odor mortis in mortem; non quidem naturâ sua, eft enim efficax organum in salutem omni credenti, sed per accidens ratione infidelitatis, ac contrarietatis impiorum, *Isa.* 55. 9. 10.

Vers. 25. ἀσύνφωνοι, vox est à musicis mutuata. Discordantes extitere, & linguis diuerfis sunt vsi. *Obfer.* Illud Chrifti dictum; verum comprobatur, non veni missurus pacem, sed gladiû, vt pater à filio diffideat. At Chriftus Rex pacis? Neq; verbum reconciliationis propriè causa existit dissentionis, sed quia obfirmati animis verbo gratiæ ita reluctâtur, vt non solum illud reiiciant, & auertentur, sed odio in fideles oblatam gratiam recipientes inflammentur, atque exstuent. At ignari rerum & impij plagarum diuinarum, & effusorum iudiciorum Euangelio causam ascribunt, & illud *Ierem.* 44. nostro tempore verificatur, lege locum cognitum. *Cum autem nos adolemus rebus cælestibus, & libamus eis libamina, vers.* 19. & *Eccles.* 7. 10. Ne dixeris cur dies priores fuerint meliores istis, nam non sapienter rem istâ exquiris: quare per diuinam sapientiâ concludendum, malorum omnium causam peccatum, non autem Euangelium esse. Discesserunt cum Paulus hoc verbum dixisset. *Obferuatio.* Verbum gratiæ non per se, sed per accidens monet Iudæos discedere ab Apost. fcilicet ratione animorum perversitatis, & rebellionis. *Achabus.* nolens audire *Michaiam*, quem dixit nunquam prophetaffe sibi bonum, ad *Aramitas*, relicto *Michaia* in carcere, discessit: sic *Sedechiah* *Ieremiam*, sic *Pharao* *Moyfen* deseruit, quòd veritatem dixerint. Applica, si concionatus fueris de misericordia diuina etiam perditissimis communicanda in Chrifto, libenter audieris, sed si de pœnis infligendis ob patrata scelera, minime

minimè sustinent, si merito reprehēderis, id quidem non patiuntur, si veritatem dixeris, fiet inimicus, & si loco minus possint cedere publico, animo tamen à te existent alieno, & cōciones haud frequentabunt, si fieri possit sine honoris, dignitatis, existimationis, commodique sui jactura. 3. *Observatio.* Officium est boni Pastoris reprehendere, atq; iudicia annuntiare pœnitentiam minus agentibus cuiuscunque sint ordinis, aut conditionis, cū nequaquam sit personarum acceptio in Christi regno. *Jeremias* de mandato Divino contra Principes, Sacerdotes, & populum concionatur, & vaticinatur κελως. Spiritus Sanctus locutus est patribus per *Isaiam*. 4. *Observa.* Amor Dei in populum elucet, cū excitarit, atq; miserit Prophetas ad prædicandam veritatem, quorum præsentiam ferre valeant, & vocem sine consternatione audire: Maiestatis Divinæ præsentia nos infirmos, & peccatis coinquinatos prorsus extingueret, & Divina vox tantum terrorem incuteret, ut animis deiecti prosterneremur. Populi hæc sunt ad *Moysem* verba, ne loquatur nobis Iehova ne moriamur. Adde, ut supra, veram & authenticam esse scripturam, quippe ab ipso primum Deo, deinde ab hominibus non priuato motu incitatis, sed Dei spiritu actis profecta, proinde cū legitimè vocatus Pastor loquitur Dei verbum existimandum est eum loqui per spiritum sanctum. Subiungo in vsum nostrum cū Patribus sit locutus modo obscuriore, nobis sub Euangelio in Filio suo clarius, & luculentius: vide *Heb. 1.*

Verf. 26. Vade ad populum istum & dic, auditu audietis, sed non intelligetis: videntes videbitis, & non cernetis, ex *Isa. 6.* *Observa.* Prophetarum testimonia sunt laudanda ad Ecclesie informationem, reformationemque inferuitque Dei verbum omnibus temporibus. Idem legere est *Mat. 13. Mar. 4. Luc. 8. Ioan. 12. Rom. 10.* *Vade.* *Observ.* Mitti debent à Domino, ac legitimè vocari, qui concionatoris partes fideliter obire velint, non currendum antequam mittamur, & donis idoneis instruamur. Cū *Isaias* vidit Deum throno insidentem Angelis stipatum, atque se expendisset hominem labijs pollutum, visus est detractare missionem, sed ex quo gratiã spiritus sensit, dixit statim hic sum, mitte me. Tria sunt hic expendenda. 1. est Iudæorum peccatum. 2. est incredulitatis causa, scilicet cordis crassities seu induratio. 3. Pœna peccatum his verbis,

auditu audietis, sed non intelligetis, videntes, &c. *Obfer.* Verbum Iehovæ debet audiri, deinde intelligi, & tandem in praxin duci, Beati pronuntiantur à Christo, qui audiunt verbum Dei, atque custodiunt illud. Graue sane iudicium, quando auditur, sed sine fructu, cui sane iudicio multi hac ætate subiacent miserabili, & miseranda incredulitate sua. *Videntes videbitis sed non cernetis*, id est, Domini iudicia non apud vos trutinabit. *Obfervatio.* Horrendum iudicium, cum populus ob oculos proposita dei iudicia non expendit, nec iisdem mouetur, si non ad momentum, vt Pharao præfente plaga aliquem sensum habes, sed cessante ad ingenium rediens. *Applica.* Hisce temporibus in quæ incidimus, ea est hominum stupiditas, vt neque verbo, neque comminationibus, neq; iudicijs cœlitus missis moueantur. Dicat verè mihi aliquis, si emendatio vitæ sit in vilo hominum genere, si vera extet resipiscencia, an Idololatra deserit Idololatriam; an adulter adulteriû, an blasphemus blasphemiam, an prophanus prophanitatem, imò plerique peccatis delectantur suis, quod est supremus impietatis gradus. Præterita iudicia nulli recolunt, præfentia negligunt, futura non apprehendunt, sapiatis quandiu locus gratiæ relinquatur, ne ab igni divinorum iudiciorum consumamini.

Vers. 27. Incredulitatis causa est cordis durties quæ partim est naturalis, partim agendo, & resistendo divinis admonitionibus augetur, partim tolerando verbum Domini præterire sine emendatione exemplum in Pharaone, cuius cor natura pingue, ac crassum agendo, & patiando pinguis, & crassius evasit, donec tandem iustam indurationis, ac rebellionis mercedem retulit nimirum in mari rubro cum suis submersionem. Hæc tria sunt observatu digna, Deum, Satanam, ipsum denique hominem cor indurare. Deus indurat subtrahendo gratiam, sed non essentiam aut potentiam, cum etiam agat potentissimè infligendo indurationem vt iustam rebellionis pœnam. Satan indurat cor per efficacem actionem infundendo malitiosos motus aduersus Deum eiusque verbum. Et ipse peruersus homo indurare dicitur cor suum partim reluctando verbo divino per Satanæ instigationem, partim vt dixi sustinendo admonitiones pias pertransire sine seria resipiscencia. Expende locum 2. *Theff.* 2. 11. vbi perhibetur Deum mittere efficaciam deceptionis vt credant mendacio,

& damnentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed acquieverunt in iniustitia & auribus βαρπιδῶν, audivere. *Observa.* Iudicia Divina non audiuntur libenter. 2. *Timoth.* 4. sunt quidam habentes aures pruriētes, qui veritati volentes minimè auscultant. Petite à Domino per Christum, vt & aures, cordaque sanctificentur ad audiendum, & recipiendum verbum divinum. 3. *Est perna.* Quæ est ipsorum perniciēs. *Observa.* Qui per divinam potentiam non convertuntur, nunquam sanabuntur, precibus à Domino cōtendamus, vt nos conuertat, atque sanet. *Ierem.* 31. Occæcati suorum culpa inevitabilem expectent damnationem. *Observatio.* Ad officio peragendo minimè deterreamur, tametsi viderimus populum indies deteriorem, fructusq; professione dignos non proferre, cū iusto Domini iudicio id ipsis obtingat, propterea quod oblatam veritatem sint auersati. Atque omnium calamitatum, pœnarumque quas patiuntur impij causa est divini verbi contemptus. Expenda in Originalis mundi destructione *Sodomitarum*, Pharaonis, atque *Ægyptiorum*. Itaque vocem divinam attentè, ac reverenter audiamus, animis reponamus, & in vita sanctè, pièque acta exprimamus.

Vers. 28. Complementum illius dicti, quod habetur, *Isa.* 5. Auferam sepem, & destruetur, exedeturque vinea, cū fructum non producit, quem expectavit Dominus. *Observa.* Ambulemus digni cœlesti vocatione, atque coram Domino singuli piè, ac sanctè versetur. *Παρουσια.* Pastor debet fideliter eloqui Dei iudicia, & nullatenus connuere, tametsi scelerum suorum manifesta redargutione auditorem exasperet: quæ est natura perversi populi, vt capiat prophas, qui puluillos consuunt, quo peccatis suis, & voluptatibus indormiant, *Ezech.* 13. σαρπητον. Hæc salus gentibus missa arguit incredulitatem reproborum non posse irritam facere Dei fidem, vnde summa nobis assurgit consolatio aduersus omnes corruptæ naturæ dubitationes, & Satanicos insultus cū in CHRISTO IESU fide certam salutem apprehendamus. Vocatur salus Dei, quia Deus eiusdem est author: Dei filius eandem passionem suam acquisiuit: cuius certitudinem Spiritus Sanctus electis applicat: & per verbi prædicationem ad gentes mittitur, vbi habes prophetiæ *Noachi* complementum Deus persuadebit *Iapheto* habitare in tentorijs *Semi*, *Gen.* 9. vide *Ezech.* 47. de aquis emanantibus

tibus è templi limine figurantib. Spiritus Sancti, gratiam affatum gentibus esse communicandam in Christo. Simus nos *Scoti* in ultimam orbis partem, terræque fines reiecti, memores tanti beneficii, lucis nimirum Euangelicæ apud nos clarè coruscantis cum gratiarum actione videmus tempore nostro illam Davidis prophetiam impletam Regi nimirum *Sionis* filio meo inuncto dabo in possessionem fines terræ, danda nobis opera, vt simus grati, deinde ne contemptu nostro, vitaque impiè acta prouocemus Dominum ad remouendum tantam lucem.

Vers. 29. Cum hæc dixisset, exierunt Iudæi multâ habentes inter se discepcionem. 1. *Obserua.* Nullum habemus hic permanentem locum, aspiremus ad patriam cœlestem. 2. *Obserua.* Scinduntur in diuersas opiniones verbû Iehova eûdem in omnib. effectum nō producit, natura sua est vitæ odor, vt supra diximus ad vitam, per accidens ratione rebellantis cordis, & obfirmati est odor mortis in mortem, 2. *Cor. 2.* & Euangelium non est causa dissidiorum, sed Euangelij contemptus.

Vers. 30. Mansit Paulus totum biennium in proprio conducto *μίσματι* & excipiebat omnes, qui ad ipsum ingrediebantur. Supra in vinculis sub Felice, ergo vincula manent fideles Christi seruos, & crux crucem sequitur. Pij censentur indigni qui communi luce fruantur, vitaque, & libertate, sed scelerosi multi, ac flagitiosi viuebant genialiter, & tranquillè sub *Nerone* atroce persecutore, interim Paulo grauib. vinculis coercito. Expende hâc communem sortem piorum in fidissimis Dei prophetis *Michaia*, *Ieremia* atque alijs, &c. qui etsi vinciantur tamen in ijs Dei spiritus, neque verbum diuinum vinciri potest. Cui prædicato non deerunt electi auditores.

Vers. 31. Prædicans regnum Dei, ac docens, quæ sunt de Domino Iesu Christo cum omni libertate, neminè prohibente. De Dei Regno supra diximus, & de ijs quæ sunt de D. Iesu Christo fusè. Hoc tantum sub finem observa materiam, in qua occuparetur fidelis Pastor esse Dei regnum cuius caput, ac Princeps est Dei filius Iesus Christus. 1. titulo naturali quia Dei patris filius. 2. titulo acquisitionis, quia sanguine suo effuso cunctis fidelibus regnnum cœleste peperit. *Μετα πάσης παρρησίας.* *Obserua.* Verbum Domini liberè est annuntiandum, & omnibus intrepidè applicandum.

Expende

Expende prophetarum, Apostolorum, & omnium temporum fidelium Pastorum *παρρησιαν*, & nominatim seruorum Christi, qui primi apud *Scotos* Ecclesiam per synceram Euangelij prædicationem instaurarint: quam nos conemur imitari, qui ab illorū zelo plurimum defecimus, libertatem regni Christi quadantenus imminutam ac labefactatam redintegratis viribus tueamur, etiam cum vitæ iactura, si Domino videbitur, quam ut ab ipso Deo in suo verbo expressam accepimus, traditamq; ac conseruatam ab illis primis instauratoribus, sartam tectam ad posteros transmittamus, quod det nobis Dominus per Christū cuius legatione fungimur.

3. ἀκολουθως, successus est sælix. Verbum Domini, ut ita dicam currit velociter, etiam coram hostibus, & quis potest cursum Euangelij impedire, solis motum præpediat, si visum Domino, qui verbi divini progressum velit reprimere. Inanem collocant operam machinatores isti in Christi regnum, qui putent posse sese vel vi, vel astu Satanico tantam lucem extinguere, & regno filij DEI euerſo, tenebrarum regnum stabilire. In hac historia, habes Christiane lector. 1. synceræ, veræque religionis fundamentum descriptum Iesum Christum *θεανθρωπον τ̄ σωτηρίας αρχηγον, κ̄ τ̄ ζωης κ̄ριον* fide apprehendendum in salutem, vitamq; æternam. 2. statum Ecclesiæ primitiux figurantem vniuersalis Ecclesiæ fortem in terris militantis. 3. conditionem fidorum Pastorum Ecclesiæ Dei, qui est afflictionibus subijci. 4. diuinam providentiam Ecclesiæ, Pastoribus invigilantem: hæc ut par est, diligenter, & amanter expende, in vsum tuum, ac emolumentum per Dominum nostrum Iesum Christum, cui, cum Patre, Spirituque Sancto sit omnis gloria.

*Summa Deo, soli que vni, laus atque potestas,
Sit decus, Imperium personis ordine trinus.*

F I N I S.

Errata sic Corrige.

Prior numerus paginam, secundus versum denotat.

PAG. 7. lin. 2. lege, fonteq; 4. 17. Magistratu præeunto. 15. 36. perdun-
tur. 16. 2. desperatus. 19. 24. Totyla. 21. 34. dirigendæ. 22. 1. sit. 23. 20.
missionis. 24. 26. Epiphane. 25. 20. informantos. 28. 9. remouet. 29. 8.
Edam. 32. 11. substantiæ. 40. 33. conformados. 43. 1. suis. 46. 21. impure.
47. 5. deceptus. 63. 30. Dominium. 68. 12. ipsa. 70. 27. candidior. 83. 5.
spondit. ibidem 22. Questionis. 86. 24. vult. ibid. 25. ad apertionem.
87. 25. virtutem. 93. 14. interitui. 94. 23. habuere. 95. 36. propositum. 96.
17. indicium, exeret. 97. 5. præditam. 98. 11. hic. 110. 27. obtegit. 112.
8. valet. 116. 22. sensim. 120. 4. sociamve. 125. 18. extensa. 129. 3. defuda-
remus. 131. 31. ibi. 133. 21. populus. 237. 1. vult. ibi. 28. deferendus. 142.
9. vult. ibid. 37. sacramento. 143. 22. filios. 149. 4. decretum. 157. 6. ôsti-
tisset. ibid. stabilivisset. 158. 23. Ego. 160. 5. Rubo. 162. 17. Dominum.
163. 18. fidelem. 164. 15. coercione. 173. 33. velum. 176. 10. nihil ipsi. 183.
12. mille. 189. 8. dele humanitatis. 192. 30. cunctas. 196. 17. enim. 221.
27. ille. 228. 28. optandus. ibid. 31. vino ibid. 32. solidum. 233. 4. auram.
ibid. 31. eruditurum. 242. 30. solum. 249. 1. significavit. ibid. 22. Patri.
255. 35. religio. 256. 31. autumant. 260. 6. Patre. 264. 20. prædicatio. 270.
3. Herodes. 271. 30. expectationem. 275. 34. dignitatis. 279. 25. huic.
285. 34. ad ibid. opprimendum. 286. 17. longanimis. ibid. 24. vicefimum.
287. 18. supputatione. 293. 23. Iterum. 308. 1. novum ibidem 31. impel-
lente. 220. 26. Maledictum. 327. 11. Barnabas. 335. 4. conteret. 340. 26.
Propheticum. 343. 31. republica. ibid. 35. virgulam. 350. 21. assimila-
buntur. 351. 32. huius. 378. 31. Balthasare. 382. 27. Obadium. 397. 31.
Propheta. 399. 36. permanentem. 404. 16. ornatis. 417. 26. Antipatre.
422. 28. Fidi. 433. 11. rebus. 445. 31. cognatis. 448. 12. amicos. 452. 3. re-
ducti. 466. 11. qua.

I N D E X

R E R V M M E M O R A B I L I V M

quæ hoc opere continentur.

A.

A brahanus cur Pater multarum gentium	77	Anabaptista sacros conuentus auersantur	107
Abrahami vocatio ex Mesopotamia	138	Anabaptistarum error de Magistrat.	206
Abraham Deo vocanti obediens fuit	139	Ananias hypocrita, sacrilegus, dissidens & ambitiosus fuit	99
Abraha filij suut duum generum	290	Ananias ad Saulum mittitur	219
Achab Baalem adorauit	170	Ananias Sanlo visum restituit	221
Adulatores Principū aulis exulare debent	276	Ananias Paulum percutere iubet	412
Adalatorum ingenium	413	Ancilla spirituum Pijthonis habens, à Paulo liberatur	333
Egratos inuisere, & consolationibus erigere debemus	464	Angelus Apostolorum liberator	111
Eneas paralyticus per Petrum restituitur	229	Angelorum respectu Ecclesia manius	111
Ethiopes vnde sic dicti	205	Angeli incumbunt electorum saluti	271
Afflictiones non semper propter peccatum immittuntur	62	Angelum an vnusquisque sibi designatum habet	273
Afflictiones vnius finis est alterius iniurium	116	Anima hominis electi è corpore egressa sursum tendit ad Creatorem suum	37
Afflictiones nō sunt signa mala causa	124	Anima electorum non vagantur, nec dormiunt, nec rediguntur in nihilum, nec ad purgatorium abeunt	44
Afflictionum omnium quantitatem & qualitatem metitur Dominus	155	Antiochus Epiphanes in intestinis morbo incurabili percutitur	16
Afflictiones p̄ys apprimè sunt viles	311	Antiocheneses egenis Christi membris subueniunt	267
Afflictiones electorum iustitia diuina non repugnant	354	Antiochena Ecclesia ieiunauit	279
Agabus vniuersalem famē predicat	265	Apostoli errori obnoxij suere, & errarunt	5
Agabus Pauli vincula predicat	399	Apostolorum numerus cur duodenarius esse debuerit	20
Agabi Prophetia in Paulo impletur	403	Apostoli replentur gratia spiritus, non autem essentia	26
Ambitio periculosa pestis	99	Apost. ex tēpore loquuntur diuer. linguis	26
Amazias Idumæorum idolum adorauit	170		Apostoli
Ambrosius Theodosium Imperatorē iure communionis priuauit	197		

INDEX

<i>Apostoli potentia Christi redduntur magnanimes</i>	28
<i>Apostolos cur obscuro loco oriundos elegerit Christus</i>	86
<i>Apostoli superioris manus organa</i>	106
<i>Apollos Ecclesiam Corinthiacam à Paulo plantatam riganit</i>	373
<i>Aquila hospitio Paulum excipit</i>	362
<i>Arrius diuinitatem Filij Dei inficians expositione viscerum, interemptus est</i>	16
<i>Ascensionis Christi tempus, locus vnde & ad quem, & modus</i>	7
<i>Ascensionis Christi testes</i>	8
<i>Ascensionis Christi beneficia</i>	8
<i>Affentatores Principes mortales diuinis titulis exornare solent</i>	277
<i>Auaritia malorum radix</i>	15
<i>Auaritia Magistratibus maximè fugienda</i>	424
<i>Athanasius à cocruptis Concilijs noluit censerì</i>	428
<i>Authoritas sine Dei timore est exitialis</i>	88
<i>Aurelianus à suis occisus fuit</i>	140

B.

B <i>aalis instar non est Deus nosler</i>	161
<i>Baptismus Christi & Iohannis non differunt substantia, sed administrationis forma</i>	5
<i>Baptismi priuatio non est exitialis, sed contemptio</i>	38
<i>Baptismi apud Papistas peruersio</i>	46
<i>Baptizandi sunt liberi fidelium</i>	54
<i>Sine Baptismo morientes non destruuntur in infernum</i>	54

<i>Baptizandi qui sint</i>	55
<i>Baptismus non à vetula vel muliere, sed à Ministro legitime vocato, celebrari debet</i>	211
<i>Baptismus non facit sanctos, sed sanctificationem obsignat</i>	253
<i>Baptism. vel est fluminis, vel flaminis</i>	257
<i>Barbari tempore Apostolorum qui fuerint</i>	461
<i>Bar-Iesus Pseudopropheta in Papho</i>	281
<i>Barnabas Antiochiam mittitur</i>	261
<i>Barnaba laus cur sacris literis consignata</i>	262
<i>Barnabas suae existimationis non est studiosus.</i>	263
<i>Berœani Thessolonicensibus nobiliores existere</i>	352
<i>Berœani scrutantur scripturas</i>	353

C.

C <i>alumniatores spe sua frustrantur</i>	423
<i>Carnis nostra substantia perpergabitur in altero Filij Dei aduentu</i>	41
<i>Cananaa terra cœlum figurabat</i>	148
<i>Cananaeorum terra per sortes distribuitur</i>	286
<i>Caro Christi corruptionem non potuit sentire</i>	41
<i>Carnis corruptio electis quasi regenerationis initium est</i>	294
<i>Centurio commendatum Petro à pietate in Deum & iustitia in homines</i>	242
<i>Christianorum colloquia qualia debeant esse</i>	4
<i>Christianum esse quid sit</i>	264
<i>Christianorum anima in rebus artibus sunt preces</i>	337

Chri-

I N D E X

Christus Archipropheta est per Moſen promiſſus	72	Circumciſionis deſinitio & uſus	142
Chriſti caro & ſanguis in Sacramen- to Cœna non ſunt localiter.	2	Circumciſio duplex	178
Chriſtus an in Adamo peccarit	32	Ciborum diſcrimen ſublatum	239
Chriſtus cur non ſtatim à reſurreccióne in cœlum aſcenderit	3	Circumciſio in primitiua Eccleſia ad tempus tolerabilis fuit	329
Chriſtus corpus habet verè humanum	32	Claudius 4. Imperator libidinoſus fuit & à matre ſtultus habitus	271
Chriſtus cur Pſal. xvi. ſanctus dicatur	41	Claudus ab utero virtute Chri. ſanatur	304
Chriſti cum Moſe comparatio	72	Commentarienſis conuerſio	339
Chriſtus Dominus vivorum & mortuorū	3	Commentarienſis baptizatur cum tota familia	341
Chriſtus duplici modo Rex eſt	351	Communio bonorum qualis fuerit in primitiua Eccleſia	58
Chriſtus etiam glorificatus patitur, idque duobus modis	437	Concilia & Eccleſia errare poſſunt	88
Chriſti humana natura non permiſcetur cum diuina, neque conuertitur in eam	44	Concilia Papiſtarum cur illegitima	114
Chriſti humana natura localiter celo comprehenſa eſt	71	Concilium Ieroſolimitanum	318
Chriſtus in qua natura paſſus ſit	347	Concilium malum mala profert decreta	88
Chriſtus in ὁμοſας et eſt verè Deus & homo	32	Concilium Nicenum & Carthaginenſe tertium errarunt	5
Chriſtus iuxta diuinã naturã potentia, implet omnia, Eccleſiam vero gratiã	2	Concilium Nicenum non habet articulum, Deſcendit ad inferos	39
Chriſtus lapis offenſionis	470	Concordia maxime laudanda in Eccle.	97
Chriſtus lux & vita noſtra	443	Concordia regnat, vbi Dei ſpiritus locum habet.	23
Chriſtus mortuus mortem vicit	35	Confirmatio non eſt ſacramentum	47
Chriſtus quomodo Dei filius	294	Confirmationis uſus apud Patres	47
Chriſtus rediturus, quomodo & in quem ſumem	9	Conſcientia bona ſumma eſt conſ. la.	136
Chriſti reſurrecciónis probatio	35	Conſcientia bone vis magna eſt	271
Chriſti reuſcatio & reſurrectio	3	Conſcientia quid ſit in homine	412
Chriſtus ſecundū quid, & quid paſſus ſit	442	Conſcientia magna vis eſt	87
Chriſtus ſuſcitus ex fratribus	72	Conſcientia teſtem improbi aduerſus ſeſe habent	87
Chriſtus vnctum notat in triplex offic.	45	Conſilium humanum aduerſus Deum diſſipabitur	123
Cibo manus non adimoueat, niſi gratiarum actio præceſſerit	456	Conſuetudo mala euadit in habitum	400
		Contemptorum vocis Chriſti pœna triplex.	73

INDEX

<p><i>Controuersia omnis in religione est pro Christo</i> 468</p> <p><i>Controuersiarum decidendarum quis legitimus modus</i> 316</p> <p><i>Conuersio non est penes nos</i> 52</p> <p><i>Conuersio est Dei opus</i> 438</p> <p><i>Cordis auari tria obiecta</i> 394</p> <p><i>Cordis compunctio vnde promaneat</i> 51</p> <p><i>Conuersioni quoddam tempus relinquere Domini est consuetudo</i> 102</p> <p><i>Cornely religio non pendebat à supremi Magistratus auctoritate</i> 234</p> <p><i>Cornelius non solum sui, sed & familia rationem habuit</i> 235</p> <p><i>Cornely preces & beneuolentia in pauperes an aliquid promeruerint apud Deum</i> 235</p> <p><i>Corimibus quondam vrbs valde libidinosa, iam sub potestatem Turcicam redacta est</i> 362</p> <p><i>Corpus Christi edere est credere in Christum crucifixum</i> 6</p> <p><i>Crispus Synagoga Præses credit & baptizatur</i> 364</p> <p><i>Cruce ad patriam celestem plana via est</i> 311</p>	<p><i>Descendere dicitur Deus cum suam potentiam exerit</i> 162</p> <p><i>Deus quomodo omnia in omnibus</i> 42</p> <p><i>Deus quidem patiens, sed & iustus est</i> 286</p> <p><i>Dies Dominica in Iudaici Sabbathi locum successit.</i> 11</p> <p><i>Dies Iehouæ magnus</i> 30</p> <p><i>Diei Dominica stricta est habenda ratio</i> 353</p> <p><i>Diei Dominica institutio</i> 385</p> <p><i>Diabolus reproborum corda implet</i> 100</p> <p><i>Dissidentia exempla</i> 99</p> <p><i>Diocletianus desperabundus sibi manum attulit</i> 141</p> <p><i>Discipuli Christi descriptio</i> 230</p> <p><i>Discipuli Antiochia Christiani dicti</i> 264</p> <p><i>Discrimen Iudæorum & Gentium per Christi gratiam sublatum est</i> 246</p> <p><i>Diuinationum diabolicarum varia genera</i> 334</p> <p><i>Diuisio propter veritatis assertionem est legitima</i> 203</p> <p><i>Doctores qui</i> 278</p> <p><i>Dominus suis adest in extremis</i> 415</p> <p><i>Dominus impia mandantibus obtemperare impium est</i> 342</p> <p><i>Domitianus à suis trucidatur</i> 140</p> <p><i>Donorum incrementum accipiunt qui concessis prioribus fideliter vtuntur</i> 135</p> <p><i>Dorotheus quando martyrium passus, & quid scripserit.</i> 196</p>
<p>D.</p>	
<p>David ab omnibus vocatus in Saulis locum successus est 20</p> <p>David typus Christi 17</p> <p>Decius in exilio mortuus 140</p> <p>Decretum Dei omnium actionum, operum & euentorum primaria causa est 447</p> <p>Decreta mala attributum executioni mandantur 88</p> <p>Demetrius seditionem concitat 379</p>	<p style="text-align: center; padding: 10px 0;">F.</p> <p>Ecclésiæ afflictiones mysticè dicuntur Christi 17</p>
<p>Ecclesiæ</p>	

<i>Ecclesia Christi turbatores certum manet supplicium</i>	123	<i>Esseni omnia communia asserabant</i>	433
<i>Ecclesia Ephesina & Galatiana errarunt</i>	88	<i>Euangelij gloria non pendet ab autoritate hominum</i>	12
<i>Ecclesia fundamentum est Christus</i>	84	<i>Euangelium non tollit affectus sed temperat</i>	395
<i>Ecclesia exedificationis tota laus Deo tribuenda</i>	393	<i>Euangelij precipua capita</i>	389
<i>Ecclesia habet sua tempora exercitijs diuini constituta</i>	61	<i>Euangelium suis numeris absolutum est</i>	2
<i>Ecclesia hic non est perfecta, sed perficienda</i>	59	<i>Euangelij predicati magnæ efficacia</i>	81
<i>Ecclesia Martyrij maximè amplificatur</i>	150	<i>Euangelium varijs nominibus insignitur</i>	390
<i>Ecclesia per multitudinem non est metiendâ</i>	374	<i>Euangelium vnde sic dictum</i>	193
<i>Ecclesia primitiue insignia</i>	12	<i>Euangelista quid sit</i>	398
<i>Ecclesie primitiua exercitia & nota</i>	55	<i>Eunuchus fidem professus, baptizatur</i>	211
<i>Ecclesie pro Petro incarcerato precatur</i>	270	<i>Eutychus mortuus à Paulo restituitur</i>	386
<i>Ecclesie veræ essentiales nota</i>	46	<i>Exorcista in primitiua Ecclesia quales fuerint</i>	377
<i>Electio Mathie ad Apostolatam</i>	21		
<i>Electiois Pastorum modus</i>	21		
<i>Electio Dei duplex</i>	285		
<i>Electiois & reprobationis non est alia causa querenda quam beneplacitum Dei</i>	330		
<i>Electorum status post hanc vitam</i>	42		
<i>Eloquentia supernaturalis Spiritum Sanctum authorem habet</i>	27		
<i>Ephesus ciuitas idololatria & magicis artibus celebris fuit</i>	373		
<i>Epicurorum fatalis necessitas</i>	69		
<i>Epicurorum opiniones</i>	356		
<i>Episcoporum ac Pastorum munus</i>	391		
<i>Episcopus & Presbyter idem sunt ratione, & re</i>	392		
<i>Erroris causa est diuini verbi ignorantia</i>	6		
		F.	
		<i>Fames à Deo immittitur</i>	145
		<i>Fastidientes diuinam vocem & damnum & dedecus patiuntur</i>	457
		<i>Festus Paulum insanire ait</i>	443
		<i>Fides Christiana non tollit debita officia præstanda superioribus</i>	237
		<i>Fides hominem vere Deo commendat</i>	132
		<i>Fides instrumentum est apprehendens salutem in Christo</i>	67
		<i>Fidei obiectum est Iesus Christus crucifixus</i>	340
		<i>Fides quid sit</i>	340
		<i>Fidelium dispersio Ecclesiarum vnio est</i>	190
		<i>Fœderis forma & substantia</i>	76
		<i>Fœderis heredes qui sint</i>	76
		<i>Fatres Domini qui fuerint</i>	12

Fratres quomodo dicantur omnes fideles	14
Fredericus Barbarossa Tyri mortuus	396
Fugere Christi seruis nonnunquam fas est	157.188
Fugienda societas eorum qui disparis sunt religionis	245
Fundamentum Apostolica doctrina ex Prophatarum oraculis est depro-mendum	442

G.

Amalielis consilium pro Apostolis	122
Gentium vocatio	297
Genua corporis in oratione sunt flectē.	185
Genus fœmineum aptum ad dolos	299
Gratia Dei duplex est	261
Gratia diuina inopinantes occupat	300
Gratia diuina externis non est alligata	141
Gratia sit nostra per fidem	31
Gratia offertur omnibus	31
Gregis partes sunt Pastores suos tueri	382
Guisus iugulatus à seruis Regijs	141

H.

Hebrai sic dicti ab Hebero	126
Herodes à vermibus arrosus	16
Herodes Agrippa malè accepit quosdam ex Ecclesia	268
Herodes aduersus Tyrum ac Sidonem bellum meditatur	274
Herodes ab Angelo percutitur	277
Honos deferendus quibus oportet	404
Hostes Ecclesia sunt vel irrepentes in Ecclesiam, vel ex ipsa Ecclesia	393
Hostes veritatis obfirmati per scripturas redarguendi sunt	372
Hypocritas manet repentinum & ine-	

uitabile exitium	101
Hypocritas reperire est in sanctissimi cœtibus	130
Hypocrita semper futuri sunt in Ecclesia	393
Hypocrita sibi malum creant	413

I.

Iacobus obruncatur	269
Iacobus Alphai filius Petri sententiam confirmat, & suam subycit	321
Iacobus Ecclesia Ierosolymit. Pastor	400
Iason fautor Apostolorum	351
Idololatrias supplicium manet grauis.	169
Idola res vana sunt & libri vanitatis	306
Idololatria quid sit	356
Idololatrias rabies & clamor sunt pro ratione	382
Idololatria & variarum superstitionum apud gentes initium	65
Iesu nomen, vt pijs suaue, ita impijs maxime exosum est	125
Ieroboamus vitulos erexit Dathane & Bethele	170
Ieroboami manus arefacta restituitur	268
Iesus probatur esse Messias	289
Ignorantia causa est cur homines in Christum insurgant	291
Ignorantia coram Deo neminè excusat	68
Ignorantia duplex	68
Imagines doctrina sunt vanitatis	171
Imaginum cultus diuisit inter Orientales & Occidentales Ecclesias	172
Impij à peccato in peccatum pergunt	270
Impij aiquitate causa destituti ad vim confugiunt	80
Impij proposito suo frustrantur	102

<p><i>Impij praterito Deo solos homines respiciunt</i> 88</p> <p><i>Impiorum conatus in nihilum recidunt</i> 114</p> <p><i>Impiorum proposita in ipsorum caput redeunt</i> 218</p> <p><i>Impij quod volunt exequi nequeunt, nec quando</i> 224</p> <p><i>Impij plus mouentur hominum statutis quam lege diuina</i> 344</p> <p><i>Impij quandoque veritatis testes</i> 444</p> <p><i>Incredulis nil magis ingratum</i> 458</p> <p><i>Induratio vel est naturalis, vel habitualis</i> 375</p> <p><i>Infantes non sunt secludendi à sœdere</i> 75</p> <p><i>Inferni varia à Papis suis statuuntur species</i> 37</p> <p><i>Christi ad infernum localis & realis descensus refellitur</i> 37</p> <p><i>Intentio bona non facit actionē bonam</i> 169</p> <p><i>Inuocatio est Sp. sancti actio</i> 31</p> <p><i>Ioh. Hufus atrocissimè combustus</i> 111</p> <p><i>Ioseph Ismaelitis venditur</i> 144</p> <p><i>Ioseph typus Christi</i> 145</p> <p><i>Ira malus consiliarius</i> 122</p> <p><i>Israelis custos non dormitat</i> 112</p> <p><i>Israelitæ vnde sic dicti</i> 285</p> <p><i>Iudas electus ad ministerium, sed non ad vitam</i> 15</p> <p><i>Iudæ horribilis interitus</i> 16</p> <p><i>Iudæ delictum & delicti effectus</i> 17</p> <p><i>Iudæi iudicibus non contenti Regem querunt</i> 287</p> <p><i>Iudæi sese vita æterna indignos prae-buerunt</i> 297</p> <p><i>Iudæi mēdacio militāt aduersus Paulū</i> 367</p> <p><i>Iudicij communibus, ne sancti quidem eximuntur</i> 459</p>	<p><i>Iudæi 40. conspirant aduersus Paulum</i> 415</p> <p><i>Iudicij extremi descriptio</i> 10</p> <p><i>Iudæi primogeniti in familia Dei</i> 53</p> <p><i>Iudæi quomodo filij Prophetarum</i> 75</p> <p><i>Iudiciorum Dei vsus</i> 101</p> <p><i>Iudicia Dei temporalia bonis & malis sunt communia</i> 146</p> <p><i>Iulianus Apostata scholis abolitis Ecclesiam perdere conatus est</i> 25</p> <p><i>Iulianus in hepate vulneratus occubuit</i> 141</p> <p><i>Iustificari quid sit</i> 295</p> <p><i>Iustus Mart. ex Samaria prodijt</i> 191</p> <p style="text-align: center;">L.</p> <p>Legibus politicis Christianis vti licet in defensionem suam 343</p> <p><i>Legis & Euangelij mutuus cōsensus est</i> 472</p> <p><i>Legis peritiam sine Christo veritatis odium est</i> 190</p> <p><i>Legis velamine hostes veritatis suum facinus solent obtegere</i> 426</p> <p><i>Lex non fuit data ad nos iustificandū</i> 296</p> <p><i>Lex Pædagogus ad Christum</i> 71</p> <p><i>Lex triplex Iudæis data fuit</i> 179</p> <p><i>Libertas adhibenda est in verbi prædicatione</i> 375</p> <p><i>Libertas loquendi cum zelo gloriæ Dei maximè confundit hostes Christi</i> 86</p> <p><i>Libertini contra Stephanum insurgunt</i> 133</p> <p><i>Limbus Patrum refutatur</i> 38</p> <p><i>Lingua disseccta igneæ super Apostolos quid significarint</i> 24</p> <p><i>Linguarum diuisio, quæ quondam arrogantiæ pena fuit, festo Pentecostes in benedictionem conuertitur</i> 26</p> <p><i>Linguarū donum extraordinariū Eccles. primitiua concessum, iam desijt</i> 253</p>
---	---

<i>Loca in sese nulla sunt sancta</i>	402
<i>Lucas medicus</i>	1
<i>Lupi vocantur hostes Ecclesie</i>	393
<i>Lux mentis è caelo expectanda est</i>	436
<i>Lydia beneuolentia erga Paulum & Silam</i>	333
<i>Lydia conuersio</i>	332

M.

M agistratus ex officio incumbit tueri infantes	154
<i>Magistratus sunt ex diuina institutione</i>	287
<i>Manasses innocentum sanguine fecit fluere Ierosolymam</i>	296
<i>Mandatis Domini obediendum etiam cum vita discrimine</i>	11
<i>Manuum impositio vnde</i> 130. 131.	199
<i>Manna caelitus demissum</i>	164
<i>Manuum impositionis in Nouo Testamento vsus fuit duplex</i>	280
<i>Masiniissa corporis sui tutelam canibus commisit</i>	91
<i>Mariae assumptionis signum</i>	12
<i>Matrimonium non est Sacramentum</i>	48
<i>Maximinus cum filio in frustra conscius fuit</i>	140
<i>Mediator noster cur Deus & homo</i>	33
<i>Mendicus ne sit in Israele</i>	97
<i>Media diuinitus ad finem destinata non sunt negligenda</i>	455
<i>Melitenses temere de Paulo iudicant</i>	462
<i>Melitenses Paulum Deum autumant</i>	463
<i>Mina cum Euangelio iungenda sunt</i>	296
<i>Ministerium totum requirit hominem</i>	128
<i>Ad Ministerium quales eligendi sunt</i>	20
<i>Ministorum verbi munus</i>	6
<i>Ministorum electio pendet à Domino</i>	21

<i>Ministris an auram & argentum possidere liceat</i>	64
<i>Miracula initio plantanda Ecclesie Deus adiunxit</i>	57
<i>Miracula per regulam verbi Dei exploranda sunt</i>	65
<i>Miracula cur Euangelio iungantur</i>	105
<i>Miracula cur nunc cessent</i>	133
<i>Miraculorum finis Dei gloria est</i>	66
<i>Miracula quae etiamnum in Ecclesia locum habent</i>	192
<i>Molok idolum fuit Ammonitarum</i>	170
<i>Morborem omnium causa peccatum</i>	464
<i>Mors est quasi requies quadam</i>	37
<i>Mors prima reprobis formidabilis</i>	147
<i>Mors sanctorum est quadam dormitio</i>	188
<i>Mors violenta non est ira diuina argumentum</i>	269
<i>Mortuorum corpora decenter tractari debent</i>	232
<i>Mortuos deslere licet, sed in fide & spe</i>	189
<i>Mosestypus Christi</i>	156
<i>Mundus, praefert latronem & sceleratum pio & religioso</i>	67
<i>Multitudo non est nota verae fidei & religionis</i>	13
<i>Mutationes rerum repentinae</i>	451
<i>Mundi turbati & commoti causa</i>	29

N.

N abuchadnezar ad bestias ablegatus	108
<i>Nazarita quid docuerint</i>	419
<i>Nazarenorum nomen odiosum</i>	420
<i>Nero ipse sibi mortem conscuit</i>	140
<i>Naturarum Christi distinctio</i>	293
<i>Nicolaus Diaconus dicitur initium disse sectae Nicolaitarum</i>	130

INDEX

<i>Nomina quibusdam ordinatione diuina indita fuerunt</i>	328
<i>Nobilitas vera per Christi sanguinis gratiam est definienda</i>	352
<i>Nomini Iesu nudo nulla vis insita est ad profligandum diabolum</i>	335
<i>Nuptia cum alienigenis non contrahenda</i>	328
<i>Nuptia impia multum damni apportant</i>	287

O.

O bedientia Magistratibus debita certis cancellis constringenda est	90
<i>Officia & dignitates non sunt res semperiterna</i>	425
<i>Opera supra, contra vel prater naturam soli Deo adscribenda</i>	68
<i>Opera non precedunt iustificandos, sed sequuntur iustificatos</i>	409
<i>Operibus vt causis in negotio iustificationis nullus locus relinquitur</i>	120
<i>Opes non sunt nimis sollicitè congerenda</i>	457
<i>Ordinati ad vitam credunt</i>	298
<i>Ordinaria media non sunt negligēda</i>	417
<i>Ordinandi potestas proprie est Pastororum</i>	312
<i>Ordinatio Dei non excusat sceleris patratorem</i>	291
<i>Ordo non est sacramentum</i>	47
<i>Origines Tyri sepultus</i>	396
<i>Osculo Paulus dimittitur</i>	395
<i>Otiosi in Rep:ib. non sunt tolerandi</i>	349

P.

P apa absolutam potestatem quidlibet agendi in Ecclesia sibi arrogat	127
---	-----

<i>Papa non tantum in Ecclesiam, sed & in hominum conscientias summum ius arripuit</i>	324
<i>Papa potestatem in Ecclesiam sine titulo legitimo vsurpat</i>	260
<i>Papa Petro, secundum Thomam, longè inferior</i>	63
<i>Papnuius Concilio Niceno restitit</i>	318
<i>Papistarum error de vi sanationis officii & vestimentis Petri insita</i>	108
<i>Papista dicunt nuda nominis Iesu pronuntiatione profligari demones</i>	31
<i>Papista locis sanctitatem alligant</i>	148
<i>Papista in officium Christi triplex magnopere delinquant</i>	211
<i>Papista laicus scriptur. lectione interdicit</i>	347
<i>Papista multis inter sese capitibus disidentes de trucidandis Protestantibus nimis benè conueniunt</i>	101
<i>Pastoris est verbum Dei aquè secare</i>	25
<i>Pastoris boni prae cipuae occupationes</i>	128
<i>Pastoribus fas est vxores habere</i>	398
<i>Paulus ad pedes Gamalielis instructus</i>	405
<i>Paulus à Christo consolatur</i>	415
<i>Paulus à Fesfo innocens declaratur</i>	430
<i>Paulus & Barnabas Ecclesia parent</i>	317
<i>Paulus & Barnabas sententia Petri subscribunt</i>	321
<i>Paulus & Barnabas Antiochiae Euangelium predicant</i>	327
<i>Pauli & Barnaba disidium</i>	327
<i>Paulo Angelus apparet humana specie</i>	331
<i>Paulus & Silas ad Magistratus rapti seditionis & alienae religionis accusant.</i>	336
<i>Paulus & Silas miracul. è carc. liberat.</i>	338
<i>Paulus carcere exire detrectat</i>	343
<i>Paulus & Silas exent carcere cū honore</i>	344

I N D E X.

Paulus ex scripturis disputat	346	Peregrinationis nostra terminus est	
Paulus & Silas noctu Beraã cmittuntur	352	vita eterna	43
Paulus Athenas ducitur	354	Persecutiones decem grauisima	111
Paulus Corinthi manibus operatur	363	Persecutiones statuta periodo subi- untur	187
Paulus noctu in visione à Deo cõsolatur	365	Penuria nonnunquam laborant fidelif- simi Dei serui	394
Paulus Corinthi moratur annum & sex menses	365	Personam non respicit Deus	247
Paulus votum habens caput totondit	368	Periculis nemo temerè sese exponat	12
Pauli doctrina miraculis confirmatur	376	Pentecostes Festum cur institutum & quomodo	23
Paulus spiritu impulsus Ierosolymam proficiscitur	390	Petrus prafatur in electionem Mathie	12
Paulus tres annos versatus est Ephesi	393	Petrus non fuit caput Cathol. Ecclesie	13
Paulus etiam cum capitis periculo mu- nus sibi impositum prosequitur	397	Petrus ebrietatis crimen remouet	28
Paulus Tharso oriundus	405	Petrus Mosen & Eliam cognouit quos nun- quam ante viderat	42
Paulus se Ecclesia persecutorem fuisse publice fatetur	405	Petrus & Ioannes ουὲ γγοι	60
Paulus flagellis ceditur	411	Petrus paupertatem suam profitetur	63
Paulus coram Felice accusatur	419	Petra significabat Christum	165
Paulus ad Casarem prouocat	428	Petrus in exstasi raptus	238
Paulus Romam mittitur	446	Petrus à Iudeis accusatur quod introie- rit ad gentes	255
Paulus naufragium pradicat	449	Petrus incarceratur	269
Paulus cum cæteris periculo implicatur	452	Petrus ab Angelo liberatur	271
Pauperibus subueniendum est	394.97	Petri umbra agrotos sanauit	108
Peccati author non est Deus, sed Sa- than & reprobus homo	14	Petrus vidit cælum apertum	238
Peccatorum confessio primus est veræ pœnitentiæ gradus	405	Pharaonis cor indurauit Deus non nuda permisione, sed etiam actione sua iusta & efficaci	170
Peccata ex gratia propter Christi meritum remittuntur	252	Philippus Diaconus Ecclesie Samarita- nae plantator fuit	191
Peccatum ex proposito & desinata ma- litiâ aduersus Christum eiusque gra- tiam admissum est irremissibile	68	Philippus 4. filias habuit dono prophe- tandi instructas	398
Peccatum publicum, publicè arguendum	34	Pœnitentiæ varia species	202
Peccatum quomodo Deus velit	18	Potestas cogendi cœtum Ecclesiasticum penes quos sit	4
Peccatum occasio est cur abundet gra- tia, non autem causa	203	Potestas clauium qualis Petro data fuerit	13

I N D E X.

Populo niti fundamentum periculosum est	270
Preces ad Deum Patrem sunt dirigende Iesu Christi nomine	21
Preces piorum exaudita	113
Preces sunt necessariae ijs qui in officio constituantur	130
Precibus secretus locus idoneus est	12
Precibus Iudaei habuere statuta tempora	61
Preces certo loco non sunt asseruenda	398
Promissiones Dei populi impietas non facit irritas	11
Prophetarum schola Ierosolymis fuerunt	265
Propheta & Apostoli Spiritus Sancti fuerunt amanuenses	15
Propheticum Christi officium	45
Propheta legitimi à Deo excitantur	72
Propheta qui	278
Providentia Dei omnia includit	14
Providentia diuina omnia patet	22
Pseudoprophetarum indefessum studium est veritati sese opponere	281
Publij Pater febribus ac dysenteria detentus à Paulo restituitur	464
Purgatorij commentum refellitur	38

Q.

Quaestio, cum omnia Deus crearet, an etiam peccatum	306
Quaestio de circumcisione & iustificacione in Ecclesia Antiochena exorta	315
Quaestio, an homo legem praestare possit per Dei gratiam	220
Quaestio, an Paulus Timotheum circum-	

cidendo non peccaret in decreto Concilij Ierosolymitani	329
Quaestio cur Deus permittat Diabolo potestatem perstringendi hominum oculos	324
Quaeritur, cum fides ad salutem sufficit, quorsum baptisimo opus est	34
Quomodo Deus Ecclesiam suo sanguine acquisierit	392

R.

R editus Christi tempus curiose non est inquirendum	9
Reditum Christi signa praecedentia	9
Regnum Christi spirituale est	6
Regnum Christi non est astrictum terrae Cananae, verum ad terrae terminos protrahuntur	6
Regnum Christi omnis ordinis homines complectitur	349
Regnum Christi cum mundanis imperijs non pugnat	437
Regnum Christi minus	45
Regnum Dei vel generaliter, vel specialiter considerandum	3
Religio Christiana ut antiquissima, ita & certissima est	74
Regula obedientiae inferiorum erga superiores	118
Religio omnibus sacclibus semper una eademque fuit	321
Religio vera sanguinis Sanctorum minime sitiens est	350
Reliquiarum sanctorum cultus resuratur	377
Remissio peccatorum à solo Deo est	295
Resipiscencia quid sit.	52.

I N D E X.

Resipiscentia, papistici sacramenti, desinitio	120	Scelerosis parcat Deus ad tempus propter electos suos	453
Reprobi sunt incurabiles	274	Scientia inscitiam habet inimicam	444
Reprobi per diuinam manum repentino feriuntur	282	Scisma omne fugiendum	263
Resurgendum à peccatis ad iustitiam	80	Schola instituenda & fouenda	433
Resurrectio Christi quid nos doceat	251	Scriptura scriptura est componenda	6
Resurrectionis Christi commoda	3	Scriptura sacra Spiritum sanctum habet autorem	15
Resurrectio Christi probatur	293	Scriptura sacra instar lydij lapidis est	353
Resurrectionis mortuorum probatio	434	Sauli crudelitas in persecuedi Ecclesia	190
Rubus ardens quid significat	159	Saulus spirat contra Discipulos	214
S.		Sauli singularis seuitia.	215
Sabbatum perpetuum	43	Sauli conuersionis modus	216
Sabbathi exercitia qualia esse debent	284	Saulus ieiunio in officium preparatur	219
Sacramenta ordinandi potestatem solus Deus habet	142	Saulus ab Anania baptizatur	222
Sacramenti naturam evertit transubstantiatio	142	Saul Pythouissam consuluit	288
Sacramentis non est alligata gratia	253	Seruis Christi falsò traductis sese purgare licet	28
Sacra scriptu. omnibus sunt explicanda	347	Serui Dei sunt os Domini ad populum	69
Sacerdotale Christi officium	45	Seruorum Christi fors communis	80
Sacrilegium idololatria grauius vitium	99	Seruorum Christi triumphus est sub cruce	91
Sadduceorum errores	433	Seruire Deo est regnare	95
Salutandi ratio Christianis resitata	398	Sepultura peccati nos admonet	105
Sacrificium Christi non est repetendum	347	Seruos Christi affigi non est nouum	124
Salutem nostram non pendere ab obseruatione legis Mosaicæ	220	Sernis Christi fides non deerunt alimēta	238
Salus per Christ. parta est certissima	44	Sessio Christi ad dexteram Patris quid significet	49
Sapientia Dei prophana est infania	443	Signo tribuitur quod est rei significata	26
Sapphira aperte mendax	103	Simon Magus se Deum Patrem & Filium, Helenam vero meretricem suam Spiritum sanctum nominauit	194
Sabinum aduersarium significat	100	Simon Magus fidem tantum temporaneam habuit	195
Sabinum Ecclesia perturbatores è sinu ipsius Ecclesiæ exci. are solet	325	Siritius Papa S. Matrimonium vocauit pollutionem	240
		Signa qua fideles de electione & salute	sus

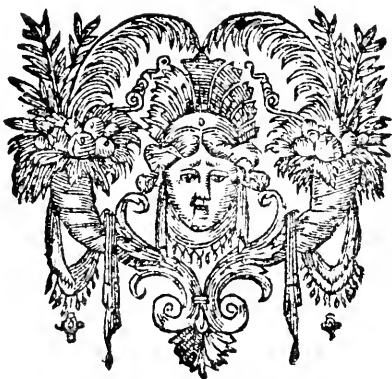
I N D E X

<i>sua certos reddunt</i>	298	<i>Titus Vespasianus ex lotio vectigal qua-</i>	
<i>Sortium vsus quando legitimus</i>	22	<i>fuisse dicitur.</i>	380
<i>Sothenes verberibus excipitur</i>	368	<i>Traianus hydropo exstinctus fuit</i>	140
<i>Spiritus sanctus cur igni comparetur</i>	25	<i>Trinitas Sancta nostris afflictionibus</i>	
<i>Spiritus sanctus est omniscius</i>	241	<i>compatitur</i>	437
<i>Spiritus sanctus est distincta in Trini-</i>		<i>Turca Christum suspensum Deum vo-</i>	
<i>tate persona</i>	279	<i>cat</i>	470
<i>Spiritus dona non simul conferuntur</i>	96	<i>Tyrannorum impijs decretis non est</i>	
<i>Spiritus S. praeipua dona</i>	29	<i>obediendum</i>	152
<i>Spiritus S. quomodo Apostolica communi-</i>		V.	
<i>catus festo Pentecostes</i>	23	V <i>alerianus cute exutus fuit</i>	140
<i>Spiritus S. totum regenerationis opus</i>		<i>Verbum Christi aequipollat ipsius</i>	
<i>adscribendum</i>	26	<i>facto</i>	4
<i>Stephanus coronam significat</i>	129	<i>Verbo Deus praeponet antequam plectat</i>	
<i>Stephani vultus eximia specie à Deo</i>		<i>au castigat</i>	17
<i>condecoratur</i>	136	<i>Verbum Dei nequit vinciri</i>	115
<i>Stephanus lapidatur</i>	183	<i>Verbum Dei non tantum audiendum,</i>	
<i>Stephani sepultura</i>	188	<i>sed & in praxim ducendum</i>	166
<i>Synod. quādo legitime decernere queat</i>	326	<i>Verbi diuini contemptus primus ad aper-</i>	
		<i>tam idololatriam gradus est</i>	168
		<i>Verbi diuini contemptus omnium plaga-</i>	
		<i>rum causa est</i>	296
		<i>Verbum Dei literis consignatum est suis</i>	
		<i>paribus absolutum</i>	391
		<i>Verbum & Sacramenta sunt coniun-</i>	
		<i>genda</i>	249
		<i>Verbi essentiale effectum est vita</i>	256
		<i>Verbi predicati contrarij effectus</i>	180
		<i>Verbum predicatum prodesse non potest,</i>	
		<i>nisi Spiritus consolationis coopere-</i>	
		<i>tur</i>	228
		<i>Verbi predicatio à precibus est incho-</i>	
		<i>anda</i>	128
		<i>Veritas non querit angulos</i>	106
		<i>Verbi regula nemo eximendus</i>	392

I N D E X.

<p><i>Veritas literis confignata Spiritui S. accepta serenda est</i> 326</p> <p><i>Vicarium non patitur Christus</i> 49</p> <p><i>Vinculis constringi seruorum Christi fors est</i> 399</p> <p><i>Viperæ Pauli manum inuasit</i> 462</p> <p><i>Visionum varia genera</i> 241</p> <p><i>Virtutes quibus verè Christiani exorna- ri debent</i> 391</p> <p><i>Vita aut creata, aut increata est</i> 41</p> <p><i>Vita æterna cur refrigerium dicatur</i> 70</p> <p><i>Vitam bonam sequi solet tranquillitas mors</i> 103</p> <p><i>Vita æterna est donum Dei</i> 393</p>	<p><i>Vinctio extrema ad tempus tantum in Ecclesia locum habuit</i> 47</p> <p><i>Vocatio ad Ministerium Deum debet habere authorem</i> 408</p> <p><i>Vocatio efficax pendet à Diuina ordi- natione</i> 408</p> <p><i>Voluntas Dei duplex</i> 408</p> <p><i>Vox Christi in Ecclesia audienda</i> 409</p> <p style="text-align: center;">Z.</p> <p>Z Orobabel Templum Ierosolymita- num reexstruxit 61</p>
---	--

F I N I S.

2

